

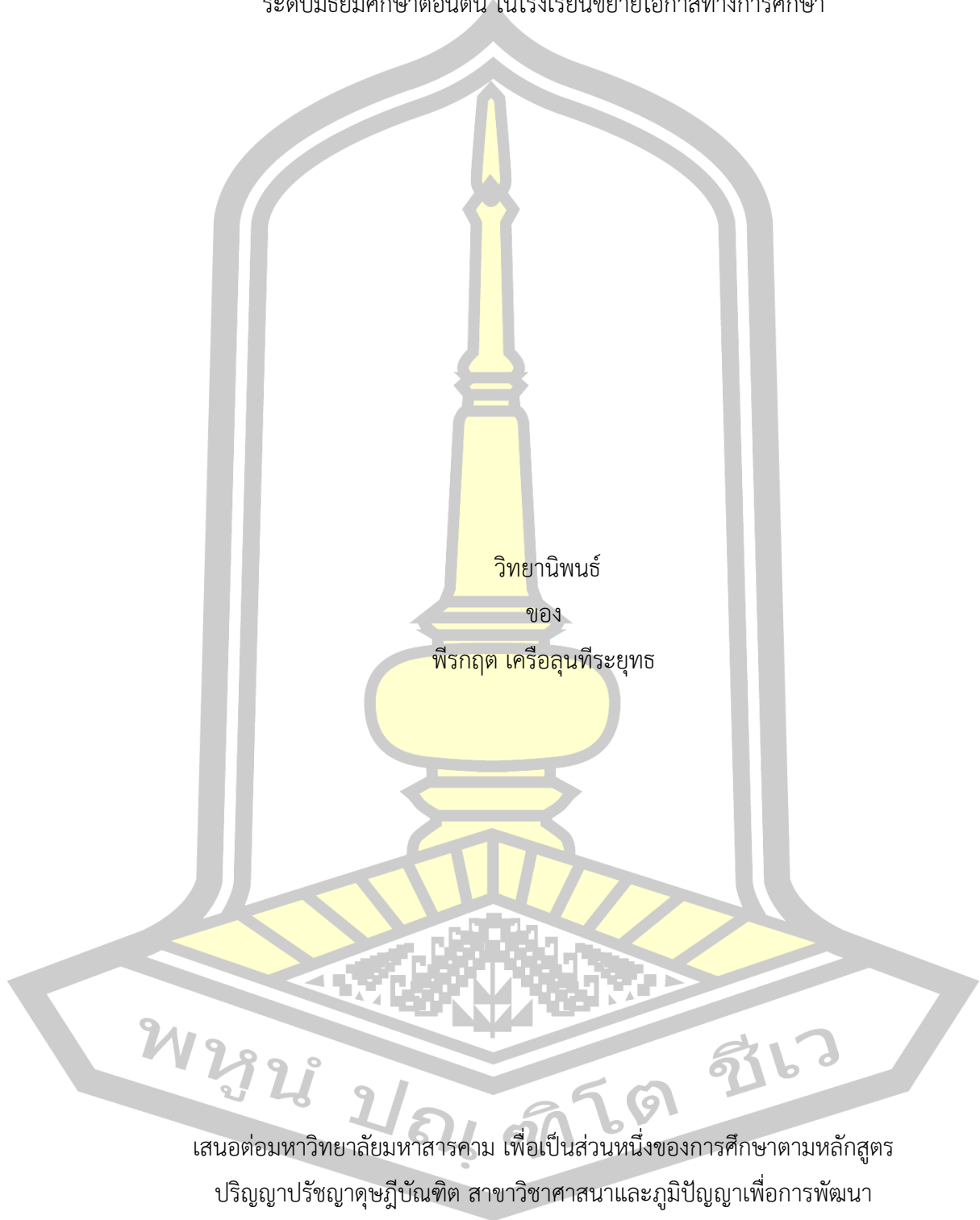
การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

วิทยานิพนธ์
ของ
พริกฤต เครือลุนทีระยุทธ

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนา
ธันวาคม 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

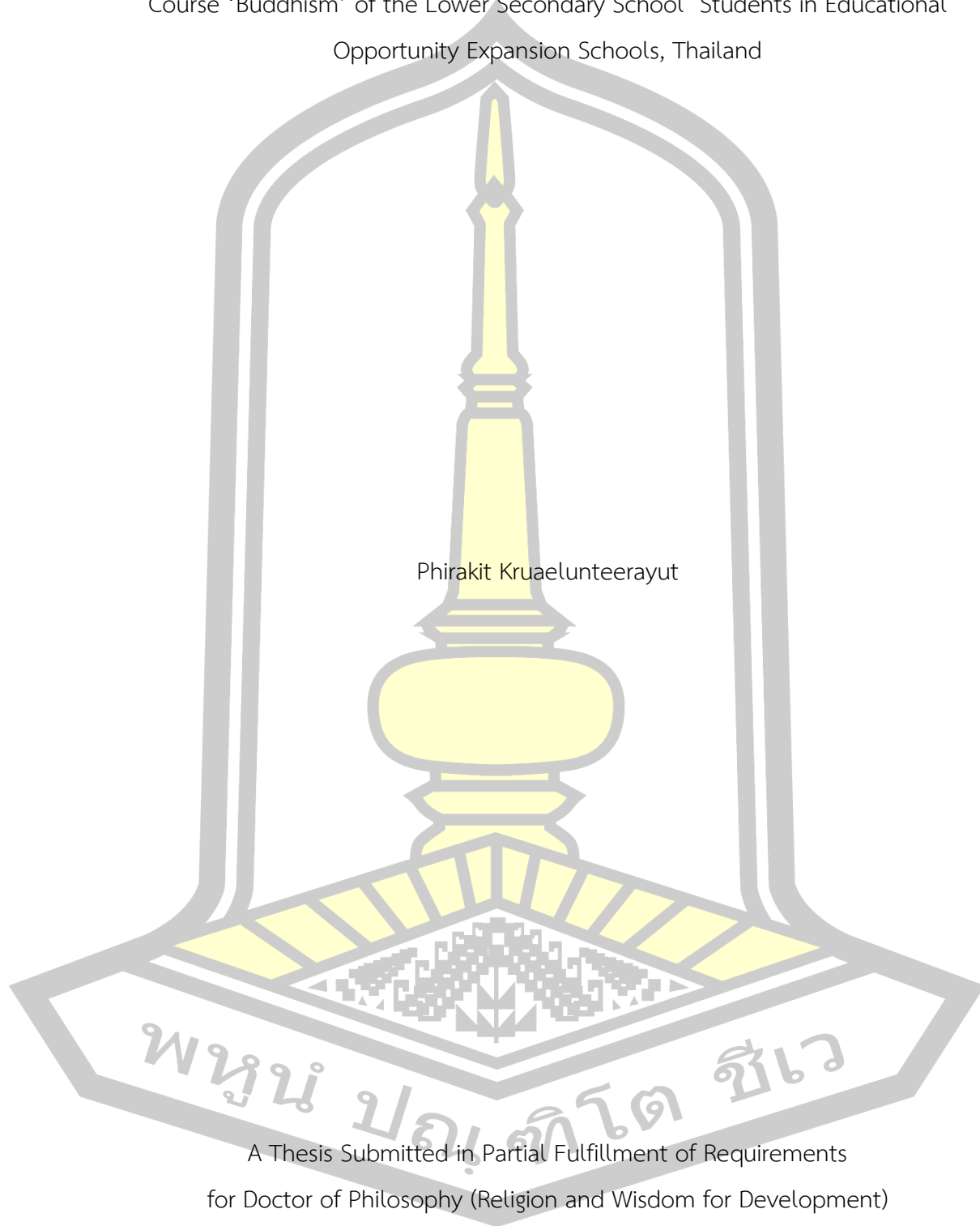
เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนา

ธันวาคม 2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

The Integration of Local Wisdoms with the Creation of Learning Innovations in the
Course ‘Buddhism’ of the Lower Secondary School Students in Educational
Opportunity Expansion Schools, Thailand

Phirakit Kruaelunteerayut

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Doctor of Philosophy (Religion and Wisdom for Development)

December 2023

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนายพีรกฤต เครือลุนทีระยุธ
แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศาสนา
และภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนา ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(รศ. ดร. ประเวศ อินทองปาน)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รศ. ดร. จีระพงษ์ มีไธสง)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(รศ. ดร. ฉลอง พันธุ์จันทร์)

กรรมการ

(รศ. ดร. เกียรติศักดิ์ บังเพลิง)

กรรมการ

(รศ. ดร. อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान)

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(ผศ. ดร. หอมทวล บัวระภา)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนา ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

(รศ. ดร. นิตยา วรรณกิตร์)

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชา พระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทาง การศึกษา		
ผู้วิจัย	พีรภฤต เครือลุนทีระยุทธ		
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. ชีระพงษ์ มีไธสง รองศาสตราจารย์ ดร. ฉลอง พันธุ์จันทร์		
ปริญญา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต	สาขาวิชา	ศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการ พัฒนา
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2566

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี บูรณาการการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานี้ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ ประกอบด้วย ผู้นำทางศาสนาในท้องถิ่นและครูภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มผู้ปฏิบัติ ซึ่งประกอบด้วย ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา และกลุ่มผู้สนับสนุน ซึ่งประกอบด้วยผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน และผู้บริหารสถานศึกษา ได้มาจากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จัดการศึกษาในพื้นที่อำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอศรีเมืองใหม่ อำเภอตาลสุม อำเภอสิรินธรและอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี มีภูมิปัญญาท้องถิ่น 5 ภูมิปัญญา ได้แก่ สิม คะลำ ผ้าพะเหวด ชันหมากเบ็ง และวิสาห์กิจชุมชน สามารถบูรณาการกับหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรมในระดับห้องเรียนสหวิทยาการ ด้วยนวัตกรรมการเรียนรู้ในรายวิชาพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า กระบวนการจัดการเรียนรู้ SAAOL ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ : บูรณาการ, นวัตกรรมจัดการเรียนรู้, ภูมิปัญญาท้องถิ่น

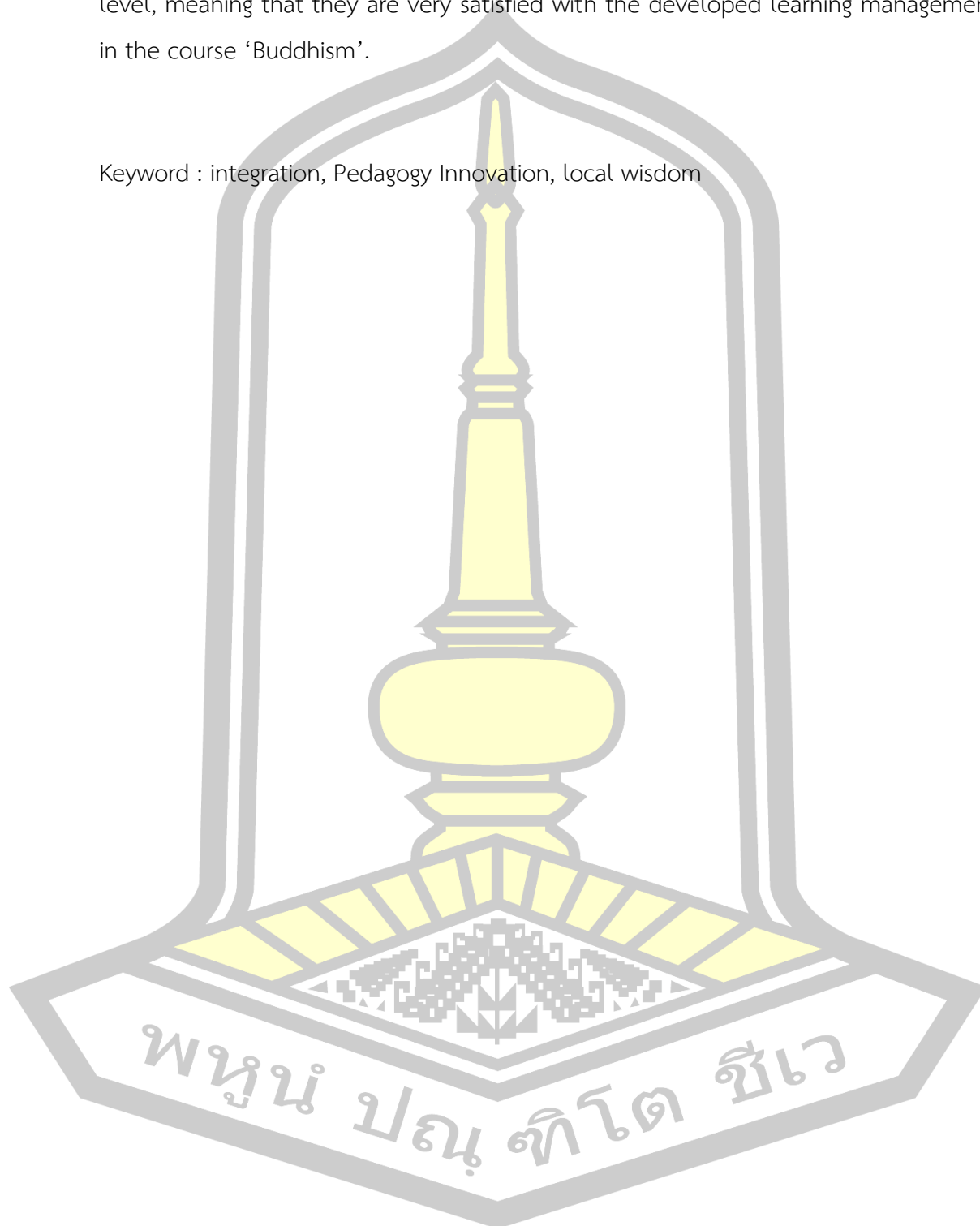
TITLE	The Integration of Local Wisdoms with the Creation of Learning Innovations in the Course ‘Buddhism’ of the Lower Secondary School Students in Educational Opportunity Expansion Schools, Thailand		
AUTHOR	Phirakit Kruaelunteerayut		
ADVISORS	Associate Professor Theerapong Meethaisong , Ph.D. Associate Professor Chalong Phanchan , Ph.D.		
DEGREE	Doctor of Philosophy	MAJOR	Religion and Wisdom for Development
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2023

ABSTRACT

This research aims (1) to investigate the local wisdoms in the communities of the educational opportunity expansion schools under the Office of Ubon Ratchathani Secondary Educational Service Area 3, Ubon Ratchathani Province, Thailand, that can be used into the course ‘Buddhism’ for the lower secondary school students; (2) to synthesize the integration of the learning management in the course ‘Buddhism’ with the aforesaid local wisdoms; (3) to develop the learning management innovation to support the learning management of the course; (4) to study the student satisfaction with the learning management as mentioned. The target group of this study included 10 of religious leaders and local philosophers; 10 supporters including community leaders and educational administrators; 5 teachers and 200 students in the studied area, selected by purposive sampling. The research tools are (1) an in-depth interview form, (2) the learning management manual and (3) the satisfaction assessment form. The research result shows that within the Ubon Ratchathani Secondary Educational Service Area 3, there are five local wisdom including (1) ‘Sim’, (2) ‘Kalum’, (3) ‘Pha-Wed Cloth’, and (4) ‘Khun Mark Beng’ can be integrated with the curriculum of social studies, religion and culture at the interdisciplinary classroom level with learning innovation in the course ‘Buddhism’ called ‘SAAOL learning process’.

The student satisfaction with the learning management was statistically at a highest level, meaning that they are very satisfied with the developed learning management in the course 'Buddhism'.

Keyword : integration, Pedagogy Innovation, local wisdom

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาอย่างสูงยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีโธสง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลักและรองศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง พันธุ์จันทร์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะและตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องเพื่อความสมบูรณ์ของวิทยานิพนธ์นี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ คณะกรรมการสอบที่กรุณาให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะในวิทยานิพนธ์จนสมบูรณ์ด้วยดี ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ บังเพลิง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หอมหวล บัวระภา รองศาสตราจารย์ ดร.อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวรัตน์ ทศตะ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญา อาจารย์สุกสิทธ์ พันแน่น คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญา นายพิสิษฐ์ ขาวจันทร์ ผู้อำนวยการสถานศึกษาชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านนาจาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา นางสาวประภัสสร ผลสินธุ์ ตำแหน่ง ครู วิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนสิรินธรวิทยานุสรณ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 29 (อุบลราชธานีและอำนาจเจริญ) ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้ และนางสาวจิราภรณ์ จันทา ตำแหน่ง ศึกษานิเทศก์ วิทยฐานะ ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ กลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผลการจัดการศึกษาที่ให้ความอนุเคราะห์เป็นทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบยืนยันและประเมินรูปแบบฯ จนสำเร็จ ลุล่วง ด้วยดี

ขอขอบพระคุณ ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์ในการทดลองใช้เครื่องมือและผู้อำนวยการโรงเรียนในสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล

คุณค่าและประโยชน์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยขอมอบบูชาพระคุณบิดา มารดา ครู อาจารย์ทุกท่าน ที่ประสาทวิทยาให้มีสติปัญญาและคุณธรรมอันเป็นเครื่องชี้นำความสำเร็จในชีวิต

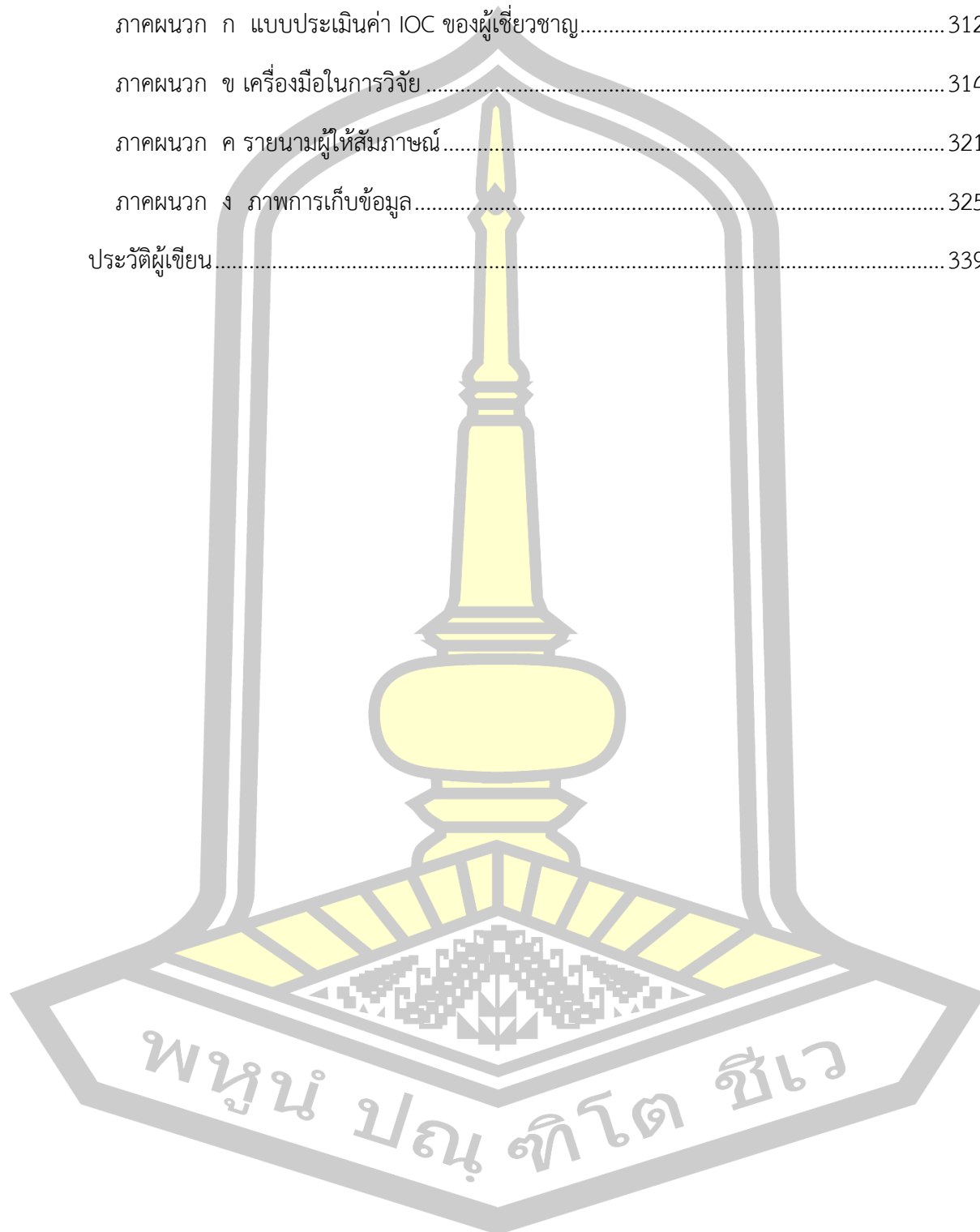
พริกฤต เครือลุนที่ระยทุธ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพประกอบ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ภูมิหลัง.....	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	8
1.3 คำถามการวิจัย.....	8
1.4 ขอบเขตการวิจัย	9
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	10
1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	12
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	13
2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง	14
2.1.1 หลักสูตรการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม	14
2.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง.....	34
2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการ	34
2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้.....	58
2.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	85
2.2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้	110

2.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	123
2.3.1 ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม	123
2.3.2 ทฤษฎีการเรียนรู้พุทธิปัญญานิยม	130
2.3.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ โดยการประมวลสารสนเทศ	143
2.3.4 ทฤษฎีการเรียนรู้โดยความหมาย	144
2.3.5 ทฤษฎีการเรียนรู้โดยการค้นพบ	145
2.3.6 ทฤษฎีการเรียนรู้โดยรับรู้อย่างมีความหมาย	145
2.4 บริบทพื้นที่ศึกษา	148
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	181
2.5.1 งานวิจัยในประเทศ	181
2.5.2 งานวิจัยต่างประเทศ	195
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	200
3.1 ขอบเขตการวิจัย	200
3.2 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	208
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	211
4.1 ตอนที่ 1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3	211
4.2 ตอนที่ 2 บูรณาการจัดการเรียนรู้วิชาพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น	242
4.3 ตอนที่ 3 สร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น	259
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผลและขอเสนอแนะ	272
5.1 สรุปผล	272
5.2 อภิปรายผล	287
5.3 ขอเสนอแนะ	294
บรรณานุกรม	296

ภาคผนวก.....	311
ภาคผนวก ก แบบประเมินค่า IOC ของผู้เชี่ยวชาญ.....	312
ภาคผนวก ข เครื่องมือในการวิจัย.....	314
ภาคผนวก ค รายนามผู้ให้สัมภาษณ์.....	321
ภาคผนวก ง ภาพการเก็บข้อมูล.....	325
ประวัติผู้เขียน.....	339

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สารที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม หลักสูตรสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หลักสูตร แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551	245
ตารางที่ 2 สังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้โดยกำหนดพฤติกรรมที่คาดหวังเพื่อระบุข้อขึ้นตอน และกำหนดบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญา ท้องถิ่น	263

สารบัญภาพประกอบ

	หน้า
ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	12
ภาพประกอบ 2 แผนที่ภูมิศาสตร์ชุมชน อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี.....	213
ภาพประกอบ 3 แผนที่ภูมิศาสตร์วัดสระแก้ว อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี.....	216
ภาพประกอบ 4 แผนที่ภูมิศาสตร์โบราณสถานดอนชุมเงิน บ้านสะพือใต้ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี.....	217
ภาพประกอบ 5 สิม วัดศรีคุณเมือง บ้านระเวอำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี	218
ภาพประกอบ 6 ประตูทางเข้าสิม วัดศรีคุณเมือง ตำบลระเว อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี.....	219
ภาพประกอบ 7 แผงจำปูนปั้น สิม วัดศรีคุณเมือง ตำบลระเว อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี.....	220
ภาพประกอบ 8 ภายในสิม วัดศรีคุณเมืองวัดศรีคุณเมือง บ้านนาจาน ตำบลระเวอำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี.....	220
ภาพประกอบ 9 แผนที่ภูมิศาสตร์ บ้านคำบัง ตำบลตะบ้าย อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี	223
ภาพประกอบ 10 แผนที่ภูมิศาสตร์ พุทธอุทยานหลวงปู่มั่น อนุสรณ์ชาติกาล หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ในพื้นที่บ้านคำบัง ตำบลตะบ้าย อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี.....	224
ภาพประกอบ 11 ประติมากรรมปูนปั้นรูปเหมือนหลวงปู่มั่น ภูริทัตโตโรงเรียนบ้านนาเลน ตำบลนาเลน อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี.....	225
ภาพประกอบ 12 อนุสรณ์สถานบ้านเกิดหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต บ้านคำบัง ตำบลตะบ้าย อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี.....	225
ภาพประกอบ 13 วัดศรีมงคล บ้านโนนม่วง ตำบลวาริน อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี	230
ภาพประกอบ 14 แหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนบ้านโนนม่วงวัดศรีมงคล บ้านโนนม่วง ตำบลวาริน อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี	230

ภาพประกอบ 15 พื้นที่เกี่ยวกับชีวิตและความตาย วัดศรีมงคล บ้านโนนม่วง ตำบลวาริน อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี.....	232
ภาพประกอบ 16 การใช้พื้นที่ของวัดเป็นสถานที่ทดลองปฏิบัติการปฏิบัติที่เหมาะสม วัดศรีมงคล บ้านโนนม่วง ตำบลวาริน อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี.....	232
ภาพประกอบ 17 เขียนภาพผ้าผะเหวด โรงเรียนบ้านสำโรง ตำบลสำโรง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดอุบลราชธานี.....	234
ภาพประกอบ 18 กิจกรรมชุมชนการเขียนภาพผ้าผะเหวด บ้านสำโรง ตำบลสำโรง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดอุบลราชธานี.....	235
ภาพประกอบ 19 ขบวนแห่ผ้าผะเหวด โรงเรียนบ้านสำโรง ตำบลสำโรง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดอุบลราชธานี.....	235
ภาพประกอบ 20 กิจกรรมทำขันหมากเบ็ง วัดสว่างเวฬุวัน บ้านห้วยไผ่ ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ภาพโดย งานประชาสัมพันธ์ โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่.....	238
ภาพประกอบ 21 ขันหมากเบ็ง ผลงานนักเรียน โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่ ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี.....	238

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ภูมิหลัง

การศึกษา คือ การฝึกอบรมบุคคลให้พัฒนาปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในข้อเท็จจริง และสถานะของสิ่งทั้งหลาย มีทัศนคติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง ปฏิบัติและจัดการกับสิ่งทั้งหลาย ตามที่ควรจะเป็น เพื่อให้เกิดเป็นประโยชน์ตน ความมีชีวิตอยู่อย่างสำเร็จผลดีที่สุด มีจิตใจเป็นอิสระมี สุขภาพจิตสมบูรณ์ เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นสามารถช่วยสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ชนทั้งหลายที่อยู่ ร่วมกันเป็นสังคมได้ ผู้เรียนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นผู้สร้างปัญญาให้เกิดแก่ตน จึงต้องเป็นผู้ มีส่วนร่วมและเป็นผู้ได้ลงมือกระทำให้มากที่สุดเท่าที่จะช่วยให้ตัวเองเกิดปัญญานั้นขึ้นได้ โดยนัยนี้ ความสามารถ ความถนัด อุปนิสัยต่างๆ ของผู้เรียน จึงเป็นสิ่งที่ผู้สอนจะต้องคำนึงอย่างสำคัญ เพื่อจัด สภาพการเรียนรู้และกลวิธีสอนต่างๆ ให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างได้ผลดีที่สุด (ป.อ. ปยุตโต, 2556: 5-8)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้มีบทบัญญัติ มาตราที่ 54 ที่เกี่ยวกับการให้การศึกษา ตลอดชีวิตและพัฒนาการเรียนรู้ตั้งแต่เด็กเล็กก่อนวัยเรียน ให้มีการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมให้เป็นคน ดี มีวินัย ภูมิใจในชาติ มีความเชี่ยวชาญตามความถนัดและความรับผิดชอบ คณะรัฐมนตรีได้มีมติ เห็นชอบแผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2559-2564) โดยมีเป้าประสงค์ ดังนี้ สังคมไทยมีคุณธรรม คนไทยปฏิบัติตนตามหลักคำสอนทางศาสนาที่นับถือ น้อมนำหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ ดำรงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงามของไทยและอยู่ร่วมกันด้วยสันติสุข ในประเทศไทย ประชาคมอาเซียนและประชาคมโลกอย่างยั่งยืน (เส้นทางวิถีพุทธ, 2561: 8)

นโยบายรัฐบาลด้านคุณธรรม จริยธรรม ให้ความสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ให้แก่คนในชาติเพื่อให้เกิดเป็นสังคมที่เข้มแข็งอย่างมีคุณภาพและคุณธรรมควบคู่กันโดยสนับสนุนให้ องค์การทางศาสนามีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างสันติสุขและความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยอย่างยั่งยืน โดยเน้นความร่วมมือระหว่าง ผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ทำนุบำรุงและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นๆ ปลูกฝังค่านิยมและจิตสำนึกที่ดี โดยการผลิตสื่อคุณภาพและเปิดพื้นที่สาธารณะให้ประชาชนได้มี โอกาสแสดงออกอย่างสร้างสรรค์

นโยบายและจุดเน้นการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ปีงบประมาณ 2562 เพื่อให้ การดำเนินการจัดการศึกษาในทุกระดับของกระทรวงศึกษาธิการ ในปีงบประมาณ 2562 มีความ สอดคล้องกับเป้าหมายของยุทธศาสตร์และเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และวัตถุประสงค์ของแผนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา ได้แก่ ยุกระดับ

คุณภาพการศึกษา ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา มุ่งความเป็นเลิศและสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศและปรับปรุงระบบการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ โดยมีหลักการ คือ ประชาชนทุกกลุ่ม ทุกวัยได้รับการศึกษาในระบบต่างๆ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต เด็ก เยาวชน ผู้เรียนมีทัศนคติที่ถูกต้อง มีพื้นฐานชีวิตที่เข้มแข็ง จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศและการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ครูและผู้เรียนต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและจัดการเรียนแบบองค์รวมจัดแหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ โดยมีจุดเน้น คือ การเรียนภาษาไทย เน้นเพื่อการสื่อสารและใช้เป็นเครื่องมือเพื่อเรียนวิชาอื่น การเรียนภาษาอังกฤษ เน้นเพื่อการสื่อสาร เรียนรู้ด้วยวิธีการ Active Learning เน้นพัฒนาทักษะกระบวนการคิด การเรียนรู้จากสถานการณ์จริง สถานการณ์จำลอง กิจกรรมการเรียนรู้จากปัญหาและการลงมือปฏิบัติ สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลาและเรียนรู้อย่างมีความสุข เรียนรู้ดิจิทัลและใช้ดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ส่งเสริมการเรียนรู้วิทยาศาสตร์เพื่อสร้างนวัตกรรม จัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย เชื่อมโยงสู่อาชีพและการมีงานทำพัฒนาครูตามความต้องการของครูและสถานศึกษา จัดให้มีโครงการ 1 ตำบล 1 โรงเรียนคุณภาพ โรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนคุณธรรม โรงเรียนต้านทุจริต โดยการขับเคลื่อนสู่ การปฏิบัติใช้กระบวนการพัฒนาคุณธรรมบูรณาการในทุกกระบวนการเรียนรู้สอดแทรก เรื่อง ความโปร่งใส ยุติธรรมและป้องกันการทุจริต ให้มีมิติทั้งการจัดการเรียนรู้ การนิเทศและการบริหาร (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562) ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับนโยบายและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการ ปีงบประมาณ พ.ศ.2562 การจัดการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษามุ่งต่อยอดระดับประถมศึกษา ด้วยจุดเน้น ดังนี้ จัดการเรียนรู้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรม คณิตศาสตร์ (STEM) และภาษาต่างประเทศ (ภาษาที่สาม) จัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อสร้างทักษะพื้นฐานที่เชื่อมโยงสู่การสร้างอาชีพและการมีงานทำ เช่น ทักษะด้านกีฬาที่สามารถพัฒนาไปสู่นักกีฬาอาชีพ ทักษะภาษาเพื่อเป็นแม่ค้าเทศก์ เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดการประเมินตัวชี้วัดตามมาตรฐานการปรับปรุงประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการทุกปีงบประมาณ โดยมีตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมและสร้างคุณธรรม จริยธรรมและการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับศาสนา คือ ระดับความสำเร็จการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษาเพื่อสะท้อนการขับเคลื่อนนโยบายด้านคุณธรรม จริยธรรมและการดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับศาสนา การกำหนดนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ให้พระพุทธศาสนา ศาสนาต่าง ๆ ศีลธรรม และจริยธรรม เป็นสาระการเรียนรู้แกนกลาง ส่งผลให้หน่วยงานทางการศึกษาทุกระดับ ตั้งแต่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หน่วยงานส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษาต้องนำสาระการเรียนรู้แกนกลางที่กำหนดไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนโดยผ่านการจัด การเรียนการสอน ซึ่งสถานศึกษาสามารถจัดทำเป็นหลักสูตร

สถานศึกษาโดยกำหนดรหัสวิชา ชื่อวิชา คำอธิบายรายวิชาและจำนวนชั่วโมงเรียนได้ตามบริบทของสถานศึกษาแต่ผู้เรียนจะต้องเรียนเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาให้ครบทุกตัวชี้วัดภายในกรอบระยะเวลาที่กำหนดไว้ แม้แต่การจัดหลักสูตรโรงเรียนวิทยาศาสตร์ภูมิภาค ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (โรงเรียนวิทยาศาสตร์จุฬาภรณราชวิทยาลัย) ที่มุ่งเน้นการพัฒนานักเรียนที่มีความโดดเด่นหรือความสามารถพิเศษด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ได้กำหนดให้วิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาพื้นฐานที่นักเรียนต้องเรียนในทุกภาคเรียนอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วยวิชาพระพุทธศาสนา 1 ถึงวิชาพระพุทธศาสนา 6 หรือโรงเรียนกีฬาประจำจังหวัดที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนทางด้านการกีฬาก็ได้มีการกำหนดเนื้อหาด้านพระพุทธศาสนา ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม ไว้ในโครงสร้างหลักสูตรและกำหนดให้วิชาพระพุทธศาสนาเป็นรายวิชาพื้นฐานที่นักเรียนทุกคนต้องเรียน นอกจากโรงเรียนที่ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานจะให้ความสำคัญต่อวิชาพระพุทธศาสนาแล้ว โรงเรียนที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะก็ให้ความสำคัญต่อการจัดรายวิชาพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน

การจัดการศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบันในสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาที่มีโรงเรียนที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เปิดทำการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เรียกว่าโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ซึ่งโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาเป็นแนวทางหนึ่งในการที่จะพัฒนาและเพิ่มพูนความรู้พื้นฐานของประชาชนให้สูงขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ อย่างเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมไทย โดยใช้ชื่อว่า โครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับและปัจจุบันเรียกว่า โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา การจัดการศึกษาระดับมัศึกษานับว่าเป็นการศึกษาที่มีความสำคัญมากระดบหนึ่งเพราะผู้เรียนในระดับนี้เป็นวัยรุ่น ซึ่งมีความอ่อนไหว มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงเจตคติและค่านิยมได้ง่าย อีกทั้งกำลังจะเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต การจัดการศึกษาในระดับนี้จึงต้องมีการวางแผนอย่างรัดกุม มีหลักการที่แน่นอน เพื่อปลูกฝังและสร้างสรรค์เยาวชนของชาติให้มีลักษณะและคุณสมบัติตามที่สังคมและประเทศชาติต้องการ เป็นผู้มีความประพฤติดีสามารถทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ (วรวิทย์ พรหมคช, 2543) โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาเกิดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ.2533 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ โดยเปิดทำการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในพื้นที่ห่างไกลจากโรงเรียนที่เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาเพื่อสร้างโอกาสและความเท่าเทียมในการได้รับการศึกษา จากการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาพบว่า ประสบปัญหาด้านหลักสูตรระดับชั้นเรียนที่ไม่ตอบสนองต่อความต้องการและศักยภาพของผู้เรียนรวมทั้งบริบททางสังคมในแต่ละพื้นที่ การใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาในพื้นที่ประกอบการจัดการเรียนรู้ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรระดับสถานศึกษาเกิดขึ้นได้ยาก จึงทำให้การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียนไม่เชื่อมโยงกับสถานการณ์จริงตามบริบททางสังคมในพื้นที่และเป็นข้อจำกัดด้านรูปแบบการนำหลักสูตรระดับชั้นเรียนไปใช้ ทั้งนี้เกิดจากการขาดแคลนครูผู้สอนที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ

ตรงสาขาวิชา ประสบการณ์และจำนวนครูผู้สอนไม่สอดคล้องกับจำนวนผู้เรียน รวมทั้งการบริหารสถานศึกษาที่ขาดการนำเข้าและหนุนเสริมการมีส่วนร่วมของระบบนิเวศวิทยาการจัดการศึกษา ซึ่งส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ความสามารถให้ออกไปประกอบอาชีพตามความถนัดและความสนใจรวมทั้งการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นและบรรลุเป้าหมายของการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมกับตนในการทำประโยชน์ให้สังคม จากการดำเนินการ ปีการศึกษา 2533-2544 สามารถเปิดโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาทั่วประเทศจำนวน 6,663 โรงเรียน ซึ่งจะต้องดำเนินการพัฒนาอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อจะพัฒนาให้นักเรียนผู้ด้อยโอกาสได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น ลดช่องว่างระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบทได้ ปัจจุบันโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มีจำนวน 6,682 โรงเรียน (สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563) จากสถานการณ์การจัดการเรียนรู้และเป้าหมายการจัดการศึกษาของชาติที่ต้องการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนในฐานะพลเมืองไทยและพลโลก การดำเนินการในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาจึงควรมีรูปแบบเฉพาะให้สอดคล้องกับปัจจัยที่เปลี่ยนแปลงตามพลวัตสังคม โดยเฉพาะการจัดการเรียนรู้หรือกิจกรรมเสริมหลักสูตรทางศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรมเพื่อเป็นการสร้างทุนมนุษย์ที่สอดคล้องกับสังคมไทยและสังคมโลก

ปัจจุบันหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง 2560) กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กำหนดสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเองและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนตนเองอยู่เสมอรวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2560: 4-7) ระบบนิเวศวิทยาการจัดการศึกษามีส่วนสำคัญประการหนึ่ง คือ ชุมชน ซึ่งเป็นโซ่ข้อกลางที่ประสานระหว่างความรู้ที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาของโรงเรียนกับการใช้ประโยชน์จากความรู้ นั้น ชุมชนทุกแห่งจะมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผ่านการประกอบสร้าง สังสมและสืบทอดจากคนในชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ซึ่งการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นมีรูปแบบหลากหลายและมีการใช้ประโยชน์หลายมิติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางอย่างกำลังจะสูญหายไปจากความก้าวหน้าและการเปิดกว้างทางสังคมไทยกับสังคมโลกในขณะเดียวกัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางอย่างเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงความเป็นชาติและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมหลักของชาติสู่สากล การจัดการศึกษาที่เชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นวิธีการที่สำคัญและเกิดประโยชน์ในหลายด้านและควรมีกระบวนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาหลอมรวมหรือสอดแทรกเข้าไปในพื้นที่การจัดการเรียนรู้ตั้งแต่ระดับชั้นเรียนอย่าง

สมดุลงจะทำให้ครูผู้สอนจัดการเรียนรู้ สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนมีพฤติกรรม การเรียนรู้เชิงนวัตกรรมและค่านิยมการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์รวมทั้งเลือกใช้ ประโยชน์ จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน

การศึกษาเป็นพลวัตมีการเปลี่ยนแปลงได้ ระบบการศึกษาที่มีเป้าหมายชัดเจนสมบูรณ์ ต้อง พัฒนาทั้งในแง่ของสติ ปัญญา เหตุผล อารมณ์และร่างกายของผู้เรียน พระพุทธศาสนาในแง่ของ เป้าหมายทางการศึกษาด้านการดำรงชีพซึ่งเป็นเรื่องสำคัญพื้นฐานที่พุทธศาสนาให้ความสำคัญ ใน ฐานะเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต ในอริยมรรค 8 ประการ ได้กล่าวถึง หลักการดำเนินชีวิต ต้องเป็นสัมมาชีพ พระพุทธองค์ทรงเห็นว่า ทรัพย์เป็นปัจจัยจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต จึงใช้ หลักธรรม เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตไว้ ด้านการพัฒนาบุคลิกภาพ สอนให้พัฒนาบุคลิกภาพให้สมดุลมี ความจำเป็นต่อการครองชีวิตทั้งส่วนตัวและในทางสังคม โดยใช้หลักธรรมต่างๆ ด้านพัฒนาสติปัญญา สติปัญญา ทำให้มนุษย์แตกต่างกับสิ่งที่มีชีวิตรูปแบบอื่น การพัฒนาร่างกาย บุคคลจะต้องมีร่างกาย สมบูรณ์ แข็งแรง เราไม่อาจมีชีวิตอยู่อย่างสุขสบายหรือได้รับสิ่งที่ปรารถนาได้ ด้านศีลธรรม คุณค่า ทางศีลธรรมปรากฏชัดเจนในโลกปัจจุบัน ทั้งในการดำรงชีพการติดต่อสื่อสารการใช้ผลิตผลทาง วิทยาศาสตร์ (เทคโนโลยี) การให้การศึกษาจะต้องคำนึงถึงด้านเพื่อประโยชน์แก่การอยู่ร่วมกันอย่าง สันติสุข โดยมีหลักการอยู่ร่วมกัน ไว้ในสังคัลลสูตร การพัฒนาด้านจริยธรรม ให้กระทำโดยการ เริ่มต้นคิดในสิ่งที่ดีงามที่สอนไว้ซึ่งสัลเลขสูตร ความสุข ความทุกข์ของโลก ขึ้นอยู่กับใจของเราเอง ดังที่ตรัสไว้ในวัฏฏบมสูตรแนวปฏิบัติเพื่อบรรลุความเจริญก้าวหน้าของชีวิตก็จะมีอยู่ในมงคลสูตร การพัฒนาความรู้สึกซาบซึ้งในศิลปะ การศึกษาจะต้องหาทางให้ผู้เรียนพัฒนาความรู้สึกซาบซึ้งในด้าน ศิลปะ ด้านการพัฒนาวิญญาน มนุษย์มีวิญญานธาตุ พระพุทธศาสนามุ่งส่งเสริมพัฒนาวิญญานของ มนุษย์ให้สูงขึ้น ประณีตขึ้น ถึงขั้นที่เรียกว่า อริยชน มีชีวิตอันประเสริฐ มุ่งเน้นพัฒนาด้านวิญญาน หลักคำสอนที่เรียกว่า อริยมรรค 8 ประการ อันเป็นหัวใจของการปฏิบัติเพื่อพัฒนาวิญญานธาตุ ด้าน พัฒนาด้านการเมือง การปกครอง ไม่เน้นตัวบุคคล ไม่เน้นที่ระบบแต่เน้นที่จริยธรรมทางการเมือง ด้วยเหตุที่การเมืองเป็นเรื่องของการได้มาและการใช้อำนาจ เพราะต้องใช้จริยธรรม ควบคุมบุคคลเพื่อ รักษาระบบไว้ (พระมหาวิชาญ สุวิชาโน, 2563) การจัดการศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญในการ สร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ของชาติ โดยเฉพาะการจัดการศึกษาเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมซึ่ง เป็นกลไกในการควบคุมการใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมที่มีความแตกต่างกันหลาย มิติ การจัดการเรียนรู้สาระศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง 2560) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา จึงเป็นกระบวนการสำคัญประการ หนึ่งที่ใช้หลักสูตรต้องให้ความสำคัญโดยสถานศึกษานำหลักสูตรจากหน่วยงานต้นสังกัดส่วนกลางมา ใช้ในการออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยไม่สอดคล้อง เชื่อมโยงหรือยึดโยงกับต้นทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น

และระบบนิเวศวิทยาการจัดการศึกษาของแต่ละสถานศึกษา ซึ่งมีข้อจำกัดด้านครูและบุคลากรทางการศึกษา ด้านงบประมาณ ด้านการกำหนดบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้นำศาสนาหรือการใช้พื้นที่ทางแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อผู้เรียน

ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในฐานะผู้ใช้หลักสูตรปฏิบัติการเรียนรู้โดยไม่ตรงตามสาขาวิชาที่สำเร็จการศึกษาตามโครงการสร้างและเงื่อนไข การบริหารงานบุคคล ส่งผลต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งถ่ายทอดเฉพาะความรู้ ความจำมากกว่าการสร้างสรรค์มวลประสบการณ์ที่หลากหลายและเชื่อมโยงผลลัพธ์จากการเรียนรู้สู่การนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องการวิเคราะห์และจัดทำหลักสูตรระดับชั้นเรียนส่งผลต่อรูปแบบ สื่อและนวัตกรรมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้เป็นผู้ให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนามากกว่าครูผู้จัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน ส่งผลให้ผู้เรียนขาดความสนใจ ไม่เห็นคุณค่าและความสำคัญเกิดความเบื่อหน่ายในการเรียนพระพุทธศาสนาและไม่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้และผลลัพธ์การเรียนรู้เมื่อผ่านการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเชิงประจักษ์ การจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาขาดความเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่นและรูปแบบที่ชัดเจนในบทบาทของการส่งเสริมสมรรถนะการเรียนรู้ ทำให้คนในชุมชนขาดบทบาทที่ชัดเจนและขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในฐานะที่เป็นแหล่งข้อมูลในการเรียนรู้ที่หนุนเสริมให้ผู้เรียนได้เกิดกระบวนการคิด การฝึกปฏิบัติและสร้างความรู้ด้วยตนเองลดน้อยลง ขณะเดียวกันก็ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมและทำงานร่วมกับชุมชน ผู้เรียนได้รับการปลูกฝังให้รู้และรักท้องถิ่นของตน มองเห็นคุณค่าและตระหนักถึงปัญหาในชุมชนของตนลดลง การจัดการเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 สถานศึกษาทุกแห่งจะต้องให้ความสำคัญในการจัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนและมีการใช้ประโยชน์จากแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่ทั้งในสถานศึกษาและในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างเป็นรูปธรรม (ดารี บุญชู, 2548)

การจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ตามหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2560) ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาดำเนินการจัดการเรียนรู้โดยยึดมาตรฐาน ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้ที่ถูกกำหนดจากส่วนกลางโดยไม่มีการพัฒนาหรือปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพบริบทของท้องถิ่นด้วยปัจจัยด้านครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ไม่ตรงตามความต้องการของโรงเรียนหรือสถานการณ์ทางการจัดการศึกษาในพื้นที่สาขาวิชาและบริบทจริงที่ควรได้รับการพัฒนา ส่งผลให้การออกแบบและพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมของสถานศึกษาขาดประสิทธิภาพเกิดผลกระทบต่อการ

จัดการเรียนรู้ระดับห้องเรียนที่มีความจำกัดตามข้อกำหนดเชิงโครงสร้างของหลักสูตรตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันแต่สภาพการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบันไม่ตอบสนองต่อเป้าหมายของการเรียนรู้อย่างแท้จริง ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาส่วนใหญ่สอนแบบบรรยายเนื้อหาตามหนังสือ ขาดเทคนิคและวิธีการจัดการเรียนรู้แบบใหม่และสอดคล้องกับพลวัตทางการศึกษาของชุมชน สังคมไทยและสังคมโลก ส่งผลให้ผู้เรียนขาดความเชื่อมั่นในการแสดงออกทางความคิดหรือขาดประสบการณ์ในการแก้ปัญหาในพื้นที่การเรียนรู้ในสถานศึกษา ทำให้การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของผู้เรียนลดลงและอยู่ในฐานะผู้รับการถ่ายทอดความรู้มากกว่าผู้สร้างสรรค์องค์ความรู้ ผู้เรียนขาดแรงจูงใจในการเรียนรู้จากรูปแบบหรือเทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการท่องจำเนื้อหาวิชาที่มีปริมาณมาก หลากหลายสาขาและเนื้อหาสาระบางอย่างก็ไม่ได้นำไปใช้จริงในชีวิตประจำวัน หลักสูตรระดับห้องเรียนขาดการนำแหล่งเรียนรู้มาใช้ในการจัดการศึกษาอย่างเหมาะสมโดยการใช้แหล่งเรียนรู้ควรมีการวางแผนการใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีแนวทางในการใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทันสมัยและสอดคล้องกับค่านิยม มุมมองของผู้เรียนต่อการใช้ประโยชน์จากการเรียนรู้ศาสนา คุณธรรมและจริยธรรมที่เป็นไปตามขั้นตอนที่สำคัญ คือ การวางแผนการใช้แหล่งเรียนรู้ การใช้แหล่งเรียนรู้ การประเมินแหล่งเรียนรู้ การปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ และขั้นตอนเชิงสร้างสรรค์ที่หนุนเสริมและเพิ่มศักยภาพการใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 โดยมีพื้นที่จัดการศึกษาประกอบด้วย 5 อำเภอ ดังนี้ อำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอศรีเมืองใหม่ อำเภอดาหลวง อำเภอโขงเจียมและอำเภอสรินธร ซึ่งแต่ละอำเภอมุ่งเน้นด้านภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์บางประการที่แตกต่างกันและเหมือนกัน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาที่มีรูปแบบหลากหลายตอบสนองศักยภาพผู้เรียน ประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนและความต้องการของชุมชน แหล่งเรียนรู้ในพื้นที่มีความหลากหลายสามารถนำมาใช้ในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้และประสบการณ์ให้กับผู้เรียนได้พัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้ได้ จุดควรพัฒนาของการจัดการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 คือ การจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอน รูปแบบการบริหารจัดการสถานศึกษาและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยใช้พื้นที่เป็นฐานและนวัตกรรมทางการศึกษาในการขับเคลื่อน ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา อำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอศรีเมืองใหม่ อำเภอดาหลวง อำเภอโขงเจียมและ

อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี โดยมุ่งให้ครูผู้สอนสามารถสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ พัฒนาหลักสูตรระดับชั้นเรียนที่มีความทันสมัยและเชื่อมโยงกับบริบททางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏ ในชุมชนอย่างมีคุณค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการจัดการเรียนรู้วิชาพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับการ เปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบันส่งผลโดยตรงต่อผู้เรียนในการนำผลลัพธ์การเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในการ พัฒนาตนเอง การดำเนินชีวิต การพัฒนาสังคมและสร้างสรรค์นวัตกรรมที่เกิดจากการผสมผสาน องค์ความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะคงอยู่กับ ชุมชนและสังคมไทยอย่างยั่งยืนและเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศด้วยนวัตกรรมโดยใช้ภูมิ ปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา โดยมี วัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อบูรณาการการจัดการเรียนรู้วิชาพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน ขยายโอกาสทางการศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับภูมิปัญญา ท้องถิ่นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุบลราชธานี เขต 3 จังหวัดอุบลราชธานี

1.3 คำถามการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีคำถามวิจัย ดังนี้

1. สภาพความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จังหวัดอุบลราชธานี เป็นอย่างไร

2. การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชา พระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จังหวัดอุบลราชธานี ควรเป็นอย่างไร

3. ผลการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จังหวัดอุบลราชธานี นำไปใช้เป็นอย่างไร

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชา พระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา มีขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1. ด้านเนื้อหา

1.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จังหวัดอุบลราชธานี

1.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จังหวัดอุบลราชธานี

1.3 องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ประกอบด้วย หลักสูตร ภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูผู้สอน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการเรียนรู้ และผู้เรียน

1.4 องค์ประกอบของการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย การระบุปัญหา การกำหนดจุดมุ่งหมาย การศึกษาข้อจำกัด การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรม การทดลองใช้และการเผยแพร่ขยายผล

1.5 คุณลักษณะของครูผู้สอนรายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วย การจัดการเรียนรู้ การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการเรียนรู้และการพัฒนานตนเองและวิชาชีพ

2. ด้านประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

2.1 ประชากร

2.1.1 โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จำนวน 55 โรงเรียน

2.1.2 ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จำนวน 55 คน

2.1.3 นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จำนวน 1,910 คน

2.2 กลุ่มเป้าหมาย

2.2.1 กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำทางศาสนาในท้องถิ่น จำนวน 5 คน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 5 คน รวมกลุ่มผู้รู้ จำนวน 10 คน ในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จังหวัดอุบลราชธานี ได้มาจากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

2.2.2 กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ซึ่งประกอบด้วย ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 โรงเรียนละ 1 คน จำนวนทั้งสิ้น 5 คน นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จำนวน 5 โรงเรียน นักเรียนจำนวนทั้งสิ้น 447 คน รวมกลุ่มผู้ปฏิบัติ จำนวน 452 คน ได้มาจากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

2.2.3 กลุ่มผู้สนับสนุน (General Informants) ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน และผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จำนวน 5 คน รวมกลุ่มผู้สนับสนุน จำนวน 10 คน ได้มาจากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

3. ด้านระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จังหวัดอุบลราชธานี โดยใช้ระยะเวลาในการวิจัย คือ ปีการศึกษา 2563-2565

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การนำภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนกับสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียน

โดยมีลักษณะการบูรณาแบบเนื้อหาสาระกับการเรียนรู้ ประกอบด้วย สิม คะลำ ผ้าพะเหวด ชันหมาก เบ็งและการแปรรูปปลา

2. การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำให้เกิดสิ่งใหม่ หรือการพัฒนาดัดแปลงสิ่งเดิมให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ ทำให้การจัดการศึกษาหรือการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นส่งผลให้ผู้เรียนมีผลลัพธ์การเรียนรู้ที่มีความหมายต่อชีวิตและนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้นวัตกรรมจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาจากการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ SAAOL

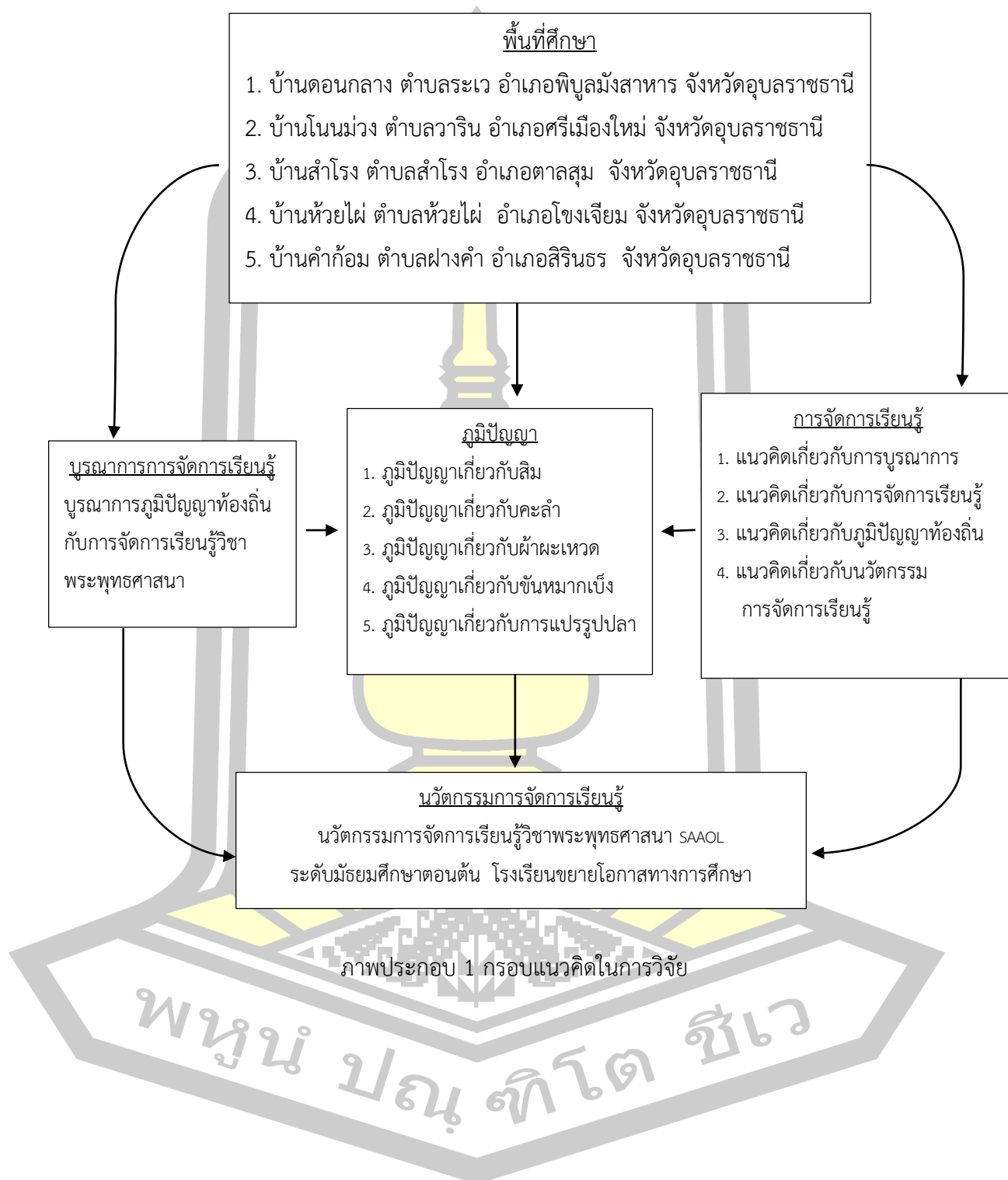
3. วิชาพระพุทธศาสนา หมายถึง การนำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนามาจัดเป็น หลักสูตรการเรียนรู้ในลักษณะที่เป็นวิชาการและสอดคล้องกับหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม ตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

4. โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา หมายถึง โรงเรียนที่เปิดชั้นเรียนระดับปฐมวัยถึง ระดับการศึกษาภาคบังคับ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ที่มีการปฏิบัติจนได้รับการยอมรับว่า เป็นสิ่งที่เหมาะสมกับวิถีของท้องถิ่นผ่านการสะสมและปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ประกอบด้วย สิม คะลำ ผ้าพะเหวด ชันหมาก เบ็งและการแปรรูปปลา

1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาเป็นข้อมูลเชิงพื้นที่และระบบนิเวศวิทยาทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญที่จะทำให้สามารถนำมาใช้เป็นฐานในการมองปรากฏการณ์เกี่ยวกับการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ดังนั้น ในบทนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นหลักในการทำวิจัย เพื่อนำมาเป็นกรอบในการอธิบาย การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ให้ชัดเจน ท้นต่อการเปลี่ยนแปลงและตอบสนองรูปแบบการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จึงได้จำแนกประเด็นที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ คือ

2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 หลักสูตรการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

2.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการ

2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้

2.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้

2.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

2.3.2 ทฤษฎีพุทธปัญญานิยม

2.3.3 ทฤษฎีการเรียนรู้โดยการประมวลสารสนเทศ

2.3.4 ทฤษฎีการเรียนรู้โดยความหมาย

2.3.5 ทฤษฎีการเรียนรู้โดยการค้นพบ

2.3.6 ทฤษฎีการเรียนรู้โดยรับรู้ที่มีความหมาย

2.4 บริบทพื้นที่ศึกษา

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 งานวิจัยในประเทศ

2.5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 หลักสูตรการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

หลักสูตรการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีหลักสูตรที่เกี่ยวข้องหลายระดับ ประกอบด้วย หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กรอบหลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรสถานศึกษาและหลักสูตรระดับชั้นเรียน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ วิชาพระพุทธศาสนาและการเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การปฏิบัติ ผู้วิจัยนำเสนอ ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรและการใช้หลักสูตร ดังนี้

1. ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร

ขวลิต ชูกำแพง (2551) ได้สรุปความสำคัญของหลักสูตรเป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. หลักสูตรเปรียบเสมือนแม่พิมพ์ของประชาชนในประเทศ ซึ่งคนที่จบการศึกษา ในแต่ละระดับในประเทศ หลักสูตรจะเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของคนที่ยังการศึกษาในระดับนั้น ๆ
2. หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการศึกษา ถ้าประเทศหรือการศึกษาระดับใดมี หลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ จะสะท้อนถึงการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพตามมา
3. หลักสูตรเป็นแนวทางในการให้การศึกษา ซึ่งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการกำกับดูแลติดตามผลของการศึกษาได้ทั้งผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกคน
4. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดแนวทางความรู้ ตลอดจนการจัดประสบการณ์ของ ครูผู้สอน ซึ่งการศึกษาในแต่ละระดับจะมีองค์ความรู้และประสบการณ์ที่แตกต่างกันไป
5. หลักสูตรเป็นเครื่องทำนายอนาคตการศึกษาของชาติ อนาคตการศึกษาของชาติย่อมมาจากหลักสูตรที่มีวิสัยทัศน์ ที่มีการวางกรอบเนื้อหาที่เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม

สุวรรณ รัตนธรรมเมธี (2554) สรุปความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของการจัดการศึกษา เพราะเป็นกรอบกำหนดที่ใช้ปฏิบัติร่วมกันในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม บรรลุตามจุดหมายที่หลักสูตรกำหนดไว้

สมทรง สิทธิ (2561) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ทางการศึกษาหรือแผนการจัดการศึกษาที่ถูกกำหนดทิศทางไว้อย่างเป็นระบบเพื่อนำไปสู่การจัดการศึกษาให้กับผู้เรียน ซึ่งสามารถเกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนหรือสถานที่อื่น ๆ ที่อยู่ภายนอกโรงเรียน เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ เกิดทักษะและคุณลักษณะต่าง ๆ ตามที่จุดมุ่งหมายของหลักสูตรกำหนดไว้

มารุต พัฒนาผล (2562) กล่าวว่า หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ทางการศึกษาทั้งหมด ที่สถานศึกษาวางแผนและจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างเป็นระบบเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ หลักสูตรมีความสำคัญหลายประการทั้งต่อสังคม และประเทศชาติบุคลากรทางการศึกษา ผู้สอน ผู้ปกครอง ชุมชน และผู้เรียน ดังนี้

1. หลักสูตรมีความสำคัญต่อความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติ ในฐานะที่เป็นเครื่องมือพัฒนาคุณภาพของประชากรในอนาคตว่า ควรมีความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์อย่างไร

2. หลักสูตรมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาในฐานะที่เป็นหลักหรือหัวใจของการจัดการศึกษา และการจัดการเรียนการสอน เพราะหลักสูตรได้กำหนดเป้าหมายของการศึกษา เนื้อหาสาระ แนวการจัดการเรียนการสอนและการประเมินผล การบริหารจัดการ การประกันคุณภาพ ที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่เพื่อให้หลักสูตรบรรลุ เป้าประสงค์ของหลักสูตร

3. หลักสูตรมีความสำคัญต่อผู้บริหารการศึกษาในฐานะเป็นกรอบการกำหนดนโยบายทางการศึกษา ให้สอดคล้องกับเป้าหมายของหลักสูตรตลอดจนการบริหารจัดการให้เอื้อต่อการใช้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรทางการศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุดและการส่งเสริมและควบคุมคุณภาพการศึกษา

4. หลักสูตรมีความสำคัญต่อผู้สอนในฐานะที่เป็นเครื่องมือชี้แนะแนวทางการปฏิบัติงานด้านการจัดการเรียนการสอน เพราะหลักสูตรจะทำให้ผู้สอนทราบเกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ แนวการจัดการเรียนการสอนรวมทั้งการวัดและประเมินผล ซึ่งจะสามารถพัฒนาผู้เรียน ให้มีคุณภาพตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ นอกจากนี้หลักสูตรยังช่วยทำให้ผู้สอนตัดสินใจดำเนินการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนในการที่จะส่งเสริมคุณภาพของผู้เรียนตรงตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

5. หลักสูตรมีความสำคัญที่มีต่อผู้เรียนและผู้ปกครองในฐานะที่ช่วยทำให้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับการเข้ารับการศึกษา เช่น เนื้อหาสาระ ระยะเวลา ความรู้ความสามารถและคุณลักษณะที่พึงประสงค์เมื่อสำเร็จการศึกษาเป็นต้น อีกทั้งยังช่วยในการวางแผนการเรียนตลอดหลักสูตรและการศึกษาต่อได้อย่างเป็นระบบ

6. หลักสูตรมีความสำคัญต่อชุมชนในฐานะที่เป็นเครื่องมือพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนซึ่งเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน ให้มีคุณลักษณะสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ซึ่งแต่ละชุมชนอาจมีความต้องการที่แตกต่างกัน

พระมหาสายัญ เปมสีโล (วงศ์สุรินทร์) (2564) หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ หรือชุดประสบการณ์ที่กำหนดขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถของนักเรียนให้เจริญงอกงามทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาตลอดจนทำให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเป้าหมายที่กำหนดเอาไว้

นิพพิทา กุลชิต (2565) หลักสูตรมีความหมาย 2 นัย คือ 1) หลักสูตร คือ แผนการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ และการประเมินผล และ 2) หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่สถานศึกษาจัดให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในลักษณะการพัฒนาด้านตนเองตามความเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของสังคมและสามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2553) หลักสูตรแกนกลางเป็นหลักสูตรในส่วนที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดเพื่อใช้ในการพัฒนาผู้เรียนทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรแกนกลางมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดสาระการเรียนรู้แกนกลาง โครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐานซึ่งระบุการจัดเวลาเรียนของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และเกณฑ์กลางในการจบหลักสูตรหลักสูตรแกนกลางเป็นกรอบทิศทางในการพัฒนารอบหลักสูตรระดับท้องถิ่นและหลักสูตรสถานศึกษา เป็นส่วนจำเป็นสำหรับพัฒนาเยาวชนไทยทุกคนให้เป็นพลเมืองดีของชาติและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม ความเจริญทางวิทยาการในโลกยุคปัจจุบัน

ครวว์ และครวว์ (Crow and Crow, 1962) ได้กล่าวไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทั้งในด้านร่างกาย สังคม ปัญญาและจิตใจ

วิลส์ (Wiles, 2009) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรออกเป็น 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกได้ให้ความหมายของหลักสูตรเป็นรายวิชาหรือเอกสารหลักสูตร ซึ่งถือว่าเป็นความหมายแรกๆ ที่สาธารณชนทั่วไปเข้าใจ กลุ่มที่สอง ได้ให้ความหมายในเชิงประสบการณ์ที่จัดให้ผู้เรียน ซึ่งเป็นความหมายที่กว้างกว่ากลุ่มแรก โดยมองว่ากิจกรรมต่าง ๆ นอกเหนือรายวิชา เช่น โครงการพิเศษ กิจกรรมกีฬา กิจกรรมชมรมก็เป็นส่วนหนึ่งของความหมายของหลักสูตร

โอริวา และโกว์ดอน (Oliva and Gordon, 2013) ได้ให้ความหมายของ หลักสูตรว่า หลักสูตร คือ สิ่งที่สอนในโรงเรียน ชุดของวิชา เนื้อหา โปรแกรมของการศึกษา ชุดของวัสดุอุปกรณ์ ลำดับของรายวิชา ชุดของวัตถุประสงค์ด้านการปฏิบัติงาน หลักสูตรการศึกษา หลักสูตรที่สอนทั้งภายในโรงเรียนและนอกโรงเรียนซึ่งกำกับโดยโรงเรียน ทุกอย่างที่เราวางแผนไว้โดยบุคลากรของ

โรงเรียนชุดของประสบการณ์ที่เกิดขึ้นโดยผู้เรียนในโรงเรียน ประสบการณ์ของผู้เรียนแต่ละคนที่ได้จากการเรียนในโรงเรียนและ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียน รวมทั้งกิจกรรมเสริมการแนะแนวและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

จากการศึกษาดำรงและเอกสารความหมายและความสำคัญของหลักสูตร สรุปได้ว่าหลักสูตรเป็นลำดับตามมาตรฐานของประสบการณ์ที่วางแผนไว้ซึ่งผู้เรียนฝึกฝนและบรรลุเป้าหมายของการเรียนในเนื้อหาและทักษะการเรียนรู้จากนั้นนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิต หลักสูตรเป็นแนวทางหลักสำหรับผู้เรียนทุกคนเกี่ยวกับสิ่งที่จำเป็นสำหรับการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนสามารถเข้าถึงประสบการณ์ทางวิชาการได้เท่าเทียมกัน ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับการวิเคราะห์สาระหลักของหลักสูตรเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับห้องเรียนสำหรับวิชาพระพุทธศาสนา

2. การพัฒนาหลักสูตรและการประเมินหลักสูตร

ณัฐวัชร จันทโรธรัณ (2564) การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การเปลี่ยนแปลงปรับปรุงหลักสูตรอันเดิมให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ทั้งในด้านการวางจุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหาวิชา การเรียน การสอน การวัดผลประเมินผลและอื่น ๆ เพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายอันใหม่ที่วางไว้ การพัฒนาหลักสูตรเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ ตั้งแต่จุดมุ่งหมายและวิธีการ การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรนี้จะมีผลกระทบกระเทือนทางด้านความคิดและความรู้สึกนึกคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

พศพร คำยั้ง (2564) การพัฒนาหลักสูตร คือ กระบวนการในการสร้างทดลอง ประเมินและปรับปรุงหลักสูตร ประกอบด้วย 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ระยะที่ 2 การร่างหลักสูตร และระยะที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร และการประเมินหลักสูตรเป็นการตรวจสอบว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมเพียงใด มีส่วนที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขที่ใด และแก้ไขอย่างไรเป็นต้น โดยการกำหนดเป้าหมายการประเมินที่ชัดเจน มีการกลุ่มตัวอย่าง แหล่งข้อมูล การพัฒนาเครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล กำหนดเกณฑ์การประเมิน รวมทั้งมีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่เหมาะสม

Hlebowitsh (2005) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรเกี่ยวข้องกับการพิจารณาและการกำหนดเป้าหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตรที่จัดทำนั้นมีเป้าหมายเพื่ออะไร ทั้งโดยส่วนรวมและส่วนย่อยของหลักสูตรนั้น ๆ อย่างชัดเจน การคัดเลือกกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียน การกำหนดระบบการจัดวัสดุอุปกรณ์การเรียนที่เหมาะสมกับการเรียนการสอนแต่ละวิชาและแต่ละชั้นเรียน

จากการศึกษาดำรงและเอกสารการพัฒนาหลักสูตร สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการแก้ไข พัฒนาส่วนประกอบต่างๆ ของหลักสูตรส่งผลต่อการนำหลักสูตรไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์ในด้านการพัฒนา เพื่อให้สอดคล้องกับปรากฏการณ์ทางการศึกษาและความต้องการของสังคมที่มีต่อผลการใช้หลักสูตร ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาและสร้างความเชื่อมโยงของหลักสูตรกับแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา

นิรมล ศตวุฒิ (2557) การประเมินหลักสูตร คือ การหาคำตอบว่าหลักสูตรบรรลุผลตามที่กำหนด จุดมุ่งหมายไว้หรือไม่ บรรลุผลมากน้อยเพียงไร และสาเหตุที่ไม่บรรลุผลเพราะอะไร การประเมิน หลักสูตรจึงเป็นกระบวนการเปรียบเทียบระหว่างผลการใช้หลักสูตรกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ว่าการนำหลักสูตรไปใช้จริงแล้วนั้นได้ผลใกล้เคียงกับจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ การพัฒนาหลักสูตรต้องมีการประเมินหลักสูตรเพื่อตรวจสอบว่าหลักสูตรที่ใช้แล้วนั้นยังคงมีประเด็นใดที่ต้องปรับปรุงหรือสมควรใช้หลักสูตรต่อไปหรือไม่ การประเมินหลักสูตรอาจดำเนินการเป็นระยะระหว่างการใช้หลักสูตรและเมื่อให้หลักสูตรเสร็จสิ้นหรือครบวงจรแล้วต้องมีการประเมินรอบอีกครั้งหนึ่ง การประเมินหลักสูตรต้องประเมินทั้งระบบหลักสูตรและให้ครบทุกองค์ประกอบของหลักสูตร

ศิริชัย กาญจนวาสี (2564) การประเมินหลักสูตรเป็นกระบวนการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรแล้วทำการวิเคราะห์เพื่อวินิจฉัยจุดเด่น จุดด้อยของตัวหลักสูตร การบริหารหลักสูตรอันเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงกระบวนการของหลักสูตรระหว่างการใช้หลักสูตรและเพื่อตัดสินคุณค่าของหลักสูตรด้านผลผลิตและผลลัพธ์ของหลักสูตรว่าบรรลุจุดมุ่งหมายเพียงใด จะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลักสูตรให้มีความทันสมัย ทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและตอบสนองความต้องการของสังคม การออกแบบการประเมินหลักสูตรอาจเป็นระบบครบวงจร ประกอบด้วยประเมินตัวหลักสูตร ประเมินปัจจัยเบื้องต้นของหลักสูตร ประเมินกระบวนการใช้หลักสูตรและประเมินผล การใช้หลักสูตรทั้งผลผลิตและผลลัพธ์ของหลักสูตร แนวปฏิบัติในการประเมินหลักสูตร ประกอบด้วยขั้นตอนการกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมิน มอบหมายผู้รับผิดชอบการประเมิน การวางแผนการประเมิน การสร้างเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูลและการรายงานผลการประเมินหลักสูตร

ศักดิ์ศรี ปาณะกุล (2553) การประเมินหลักสูตรมีการดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. การวางแผนการประเมินหลักสูตร เป็นการวางแผนว่าจะประเมินหลักสูตรทั้งระบบ หรือประเมินหลักสูตรเฉพาะระบบย่อยอันใดอันหนึ่ง เช่น ประเมินเฉพาะการจัดการเรียนการสอน ประเมินเฉพาะการบริหารจัดการหลักสูตร ประเมินเฉพาะการนำความรู้ไปใช้ เป็นต้น แล้วกำหนดแผนการเก็บข้อมูล กลุ่มตัวอย่างที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูล ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลและเกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูล
2. การรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง การจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ และการเตรียมการวิเคราะห์ข้อมูล
3. การวิเคราะห์ข้อมูล คือ การนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ตามเกณฑ์และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่วางแผนไว้

4. การรายงานผลวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการรายงานผลตามข้อมูลจริงที่พบพร้อมทั้งปัญหา อุปสรรค และข้อควรปรับปรุงแก้ไข

จากการศึกษาตำราและเอกสารการประเมินหลักสูตร สรุปได้ว่า การประเมินหลักสูตรเป็นขั้นตอนสำคัญของการพัฒนาหลักสูตร โดยผู้ใช้และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการใช้หลักสูตรประเมิน สะท้อนผลการบรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตร ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น กล่าวคือ การนำเข้าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่เกิดจากการร่วมกันของสถานศึกษาและชุมชนโดยชุมชน หมายถึง กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้สนับสนุนในกระบวนการวิจัย ดังนั้น การประเมินหลักสูตรจากผู้ใช้หลักสูตรและผู้ที่ได้รับผลจากการใช้หลักสูตร

การจัดการศึกษาและพัฒนาหลักสูตรการศึกษาให้คนไทยส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาพระพุทธศาสนา เนื่องจากพุทธศาสนิกชนมีความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติถูกต้องต่อศาสนาที่นับถือ คนทุกคนที่อยู่ในสังคมไทย ควรเรียนรู้พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย เป็นสถาบันใหญ่และเป็นสภาพแวดล้อมของสังคมไทย เพื่อดำเนินชีวิตและทำงานหรือทำหน้าที่ที่เป็นส่วนรวมในการพัฒนาสังคมไทยนั้นอย่างประสานกลมกลืนและได้ผลดี สังคมไทยอาศัยพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งคำสอนจริยธรรมและได้รับการยอมรับระบบจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นมาตรฐานที่นึดถือปฏิบัติตามตลอด คนไทยจึงควรเรียนรู้พุทธจริยธรรม เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิต พัฒนาสังคมให้บรรลุประโยชน์และสันติสุข การปรับปรุงหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องตามพลวัตสังคมและพลวัตหลักสูตร การปรับปรุงหลักสูตรเพื่อเพิ่มวิชาพระพุทธศาสนา เป็นวิชาเลือกในกลุ่มวิชาสังคมศึกษาและในปัจจุบันวิชาพระพุทธศาสนาถูกจัดในสาระที่ 1 ของหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และมีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรของสถานศึกษา เช่น ชุมนุม ชมรม เป็นต้น รวมทั้งกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อมีเป้าหมายในการตอบสนองนโยบายการจัดการศึกษาของชาติและประโยชน์ที่เกิดกับผู้เรียน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีรายละเอียด ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2553) หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมนั้นเป็นการกำหนดแนวทางการศึกษาเพื่อนำไปจัดการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจว่ามนุษย์ดำรงชีวิตอย่างไร ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงการ

พัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่างๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่างและมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ และสังคมโลกกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคม ที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กันและมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้สามารถปรับตัวตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อม เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรมและค่านิยมที่เหมาะสม โดยได้กำหนดสาระต่างๆ ไว้ ดังนี้

1. ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

2. หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต ระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบันการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญ การเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปลุกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก

3. เศรษฐศาสตร์ การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

4. ประวัติศาสตร์ เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในอดีต ความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

5. ภูมิศาสตร์ ลักษณะของโลกทางกายภาพ ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากร และภูมิอากาศของประเทศไทย และภูมิภาคต่างๆ ของโลก การใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆ ในระบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สาระและมาตรฐานการเรียนรู้

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.1 รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดีและธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส 2.1 เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงาม และธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทย และสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่นศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส 3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภคการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

มาตรฐาน ส 3.2 เข้าใจระบบ และสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส 4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบันในด้านความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทยมีความรัก ความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

มาตรฐาน ส 5.1 เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพ และความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งซึ่งมีผล ต่อกันและกันในระบบของธรรมชาติ ใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ในการค้นหาวิเคราะห์ สรุป และใช้ข้อมูลภูมิสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส 5.2 เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรควัฒนธรรม มีจิตสำนึก และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรและ สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

คุณภาพผู้เรียน

จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

1. ได้เรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและผู้ที่อยู่รอบข้าง ตลอดจนสภาพแวดล้อมใน ท้องถิ่น ที่อยู่อาศัยและเชื่อมโยงประสบการณ์ไปสู่โลกกว้าง
2. ผู้เรียนได้รับการพัฒนาให้มีทักษะกระบวนการและมีข้อมูลที่เป็นต่อ การพัฒนาให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือมี ความเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ การอยู่ร่วมกันและการทำงานกับผู้อื่น มีส่วนร่วมในกิจกรรม ของห้องเรียนและได้ฝึกหัดในการตัดสินใจ
3. ได้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง ครอบครัว โรงเรียน และชุมชนในลักษณะ การบูรณาการผู้เรียนได้เข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับปัจจุบันและอดีต มีความรู้พื้นฐานทางเศรษฐกิจได้ข้อคิด เกี่ยวกับรายรับ-รายจ่ายของครอบครัว เข้าใจถึงการเป็นผู้ผลิต ผู้บริโภค รู้จักการออมขั้นต้นและ วิธีการเศรษฐกิจพอเพียง
4. ได้รับการพัฒนาแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หน้าที่ พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญา เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจในขั้นที่สูง ต่อไป

จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

1. ได้เรียนรู้เรื่องของจังหวัด ภาค และประเทศของตนเอง ทั้งเชิงประวัติศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพ สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม รวมทั้งการเมืองการปกครอง สภาพเศรษฐกิจ โดยเน้นความเป็นประเทศไทย
2. ได้รับการพัฒนาความรู้และความเข้าใจ ในเรื่องศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีส่วนร่วมศาสนพิธี และพิธีกรรมทางศาสนา มากยิ่งขึ้น
3. ได้ศึกษาและปฏิบัติตนตามสถานภาพ บทบาท สิทธิหน้าที่ในฐานะพลเมืองดี ของท้องถิ่น จังหวัด ภาค และประเทศ รวมทั้งได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ของท้องถิ่นตนเองมากยิ่งขึ้น
4. ได้ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องราวของจังหวัดและภาคต่างๆของประเทศไทยกับ ประเทศเพื่อนบ้าน ได้รับการพัฒนาแนวคิดทางสังคมศาสตร์ เกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์เพื่อขยายประสบการณ์ไปสู่การทำความเข้าใจ

เข้าใจ ในภูมิภาค ชีวโลกตะวันออกและตะวันตกเกี่ยวกับศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต การจัดระเบียบทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน

จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

1. ได้เรียนรู้และศึกษาเกี่ยวกับความเป็นไปของโลก โดยการศึกษาประเทศไทย เปรียบเทียบกับประเทศในภูมิภาคต่างๆ ในโลก เพื่อพัฒนาแนวคิด เรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
2. ได้เรียนรู้และพัฒนาให้มีทักษะที่จำเป็นต่อการเป็นนักคิดอย่างมีวิจารณญาณ ได้รับการพัฒนาแนวคิด และขยายประสบการณ์ เปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยกับประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ ในโลก ได้แก่ เอเชีย โอเชียเนีย แอฟริกา ยุโรป อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ ในด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ และสังคมศาสตร์
3. ได้รับการพัฒนาแนวคิดและวิเคราะห์เหตุการณ์ในอนาคต สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ ในการดำเนินชีวิตและวางแผนการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม

จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

1. ได้เรียนรู้และศึกษาความเป็นไปของโลกอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น
2. ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้พัฒนาตนเองเป็นพลเมืองที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีค่านิยมอันพึงประสงค์ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งมีศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อในชั้นสูงตามความประสงค์ได้
3. ได้เรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาไทย ความภูมิใจในความเป็นไทย ประวัติศาสตร์ของชาติไทย ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
4. ได้รับการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมที่ดีในการบริโภค เลือกและตัดสินใจบริโภคได้อย่างเหมาะสม มีจิตสำนึก และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ประเพณีวัฒนธรรมไทย และสิ่งแวดล้อม มีความรักท้องถิ่นและประเทศชาติ มุ่งทำประโยชน์ และสร้างสิ่งที่ดีงามให้กับสังคม
5. เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ของตนเอง ชี้นำตนเองได้ และสามารถแสวงหาความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ในสังคมได้ตลอดชีวิต

ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.1 รู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนา ที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ม.1	1. อธิบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือสู่ประเทศไทย	- การสังคายนา - การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย
	2. วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือที่มีต่อสภาพแวดล้อมในสังคมไทย รวมทั้งการพัฒนาตนและครอบครัว	ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย ในฐานะเป็น - ศาสนาประจำชาติ - สถาบันหลักของสังคมไทย - สภาพแวดล้อมที่กว้างขวางและครอบคลุมสังคมไทย - การพัฒนาตนและครอบครัว
	3. วิเคราะห์พุทธประวัติตั้งแต่ประสูติจนถึงบำเพ็ญทุกรกิริยา หรือประวัติศาสดาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	สรุปและวิเคราะห์ พุทธประวัติ ประสูติ เทวทูต 4 การแสวงหาความรู้ และการบำเพ็ญทุกรกิริยา
	4. วิเคราะห์และประพจน์ติดตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวก ชาดก/เรื่องเล่า และศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด	พุทธสาวก พุทธสาวิก - พระมหากัสสปะ - พระอุบาลี - อนาถบิณฑิกะ - นางวิสาขา ชาดก - อัมพชาดก - ติตติรชาดก
	5. อธิบายพุทธคุณ และข้อธรรมสำคัญในกรอบอริยสัจ 4 หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ ตามที่กำหนด เห็นคุณค่าและนำไปพัฒนาแก้ปัญหาของตนเองและครอบครัว	พระรัตนตรัย - พุทธคุณ 9 - อริยสัจ 4 - ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) - สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) - นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) - มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ)

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ม.1		พุทธศาสนสุภาษิต - ยัม เว เสวติ ตาทิโส คบคนเช่นใดเป็นคนเช่นนั้น - อดตนา โจทยตตานัม จงเตือนตน ด้วยตน - นิสมม กรณัม เสยโย ใคร่ครวญก่อนทำจึงดี - ทุราวาสา ฆรา ทุกขา เรือนที่ครองไม่ดีนำทุกข์มาให้
	6. เห็นคุณค่าของการพัฒนาจิต เพื่อการเรียนรู้และการดำเนินชีวิต ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการคือวิธีคิดแบบคุณค่าแท้ – คุณค่าเทียม และวิธีคิดแบบคุณ – โทษ และทางออก หรือการพัฒนาจิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ	โยนิโสมนสิการ - วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ – คุณค่าเทียม - วิธีคิดแบบคุณ – โทษและทางออก
	7. สวดมนต์ แผ่เมตตา บริหารจิตและเจริญปัญญาด้วยอานาปานสติหรือตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	สวดมนต์แปลและแผ่เมตตา - วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา การฝึกบริหารจัดการและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐานเน้นอานาปานสติ - นำวิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน
	8. วิเคราะห์และปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ ในการดำรงชีวิตแบบพอเพียง และดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข	หลักธรรม (ตามสาระการเรียนรู้ข้อ 5)

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ม.1	9. วิเคราะห์เหตุผลความจำเป็นที่ทุกคนต้องศึกษาเรียนรู้ศาสนาอื่นๆ	- ศาสนิกชนของศาสนาต่าง ๆ มีการประพฤติปฏิบัติตนและวิถีการดำเนินชีวิตแตกต่างกันตามหลักความเชื่อและคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ
	10. ปฏิบัติตนต่อศาสนิกชนอื่นในสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม	- การปฏิบัติอย่างเหมาะสมต่อศาสนิกชนอื่นในสถานการณ์ต่างๆ
	11. วิเคราะห์การกระทำของบุคคลที่เป็นแบบอย่างด้านศาสนสัมพันธ์ และนำเสนอแนวทางการปฏิบัติของตนเอง	- ตัวอย่างบุคคลในท้องถิ่นหรือประเทศที่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างด้านศาสนสัมพันธ์หรือมีผลงานด้านศาสนสัมพันธ์
ม.2	1. อธิบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือสู่ประเทศเพื่อนบ้าน	- การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศเพื่อนบ้านและการนับถือพระพุทธศาสนาของประเทศเพื่อนบ้านในปัจจุบัน
	2. วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน	- ความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน
	3. วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือในฐานะที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรมเอกลักษณ์ของชาติและมรดกของชาติ	ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในฐานะเป็น - รากฐานของวัฒนธรรม - เอกลักษณ์และ มรดกของชาติ
	4. อภิปรายความสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือกับการพัฒนาชุมชนและการจัดระเบียบสังคม	- ความสำคัญของพระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชนและการจัดระเบียบสังคม
	5. วิเคราะห์พุทธประวัติหรือประวัติศาสดาของศาสนาที่ตนนับถือ	สรุปและวิเคราะห์ พุทธประวัติ - การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอน
	6. วิเคราะห์และประพฤติตนตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวก ชาดก/เรื่องเล่าและศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด	- พระสารีบุตร - พระโมคคัลลานะ - นางขุชชุตตรา - พระเจ้าพิมพิสาร - มิตตวินทุกชาดก

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ม.2		- ราโชวาทชาดก
	7. อธิบายโครงสร้าง และสาระสังเขปของพระไตรปิฎก หรือคัมภีร์ของศาสนาที่ตนนับถือ	- โครงสร้างและสาระสังเขปของพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก
	8. อธิบายธรรมคุณ และข้อธรรมสำคัญในกรอบอริยสัจ 4 หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ ตามที่กำหนด เห็นคุณค่าและนำไปพัฒนา แก้ปัญหาของชุมชนและสังคม	พระรัตนตรัย - ธรรมคุณ 6 อริยสัจ 4 - ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) - สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) หลักกรรม - นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) - มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) พุทธศาสนสุภาษิต - กมมุนา วตตติ โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม - กลยาณการี กลยาณ ปาปการี จ ปาปํ ทำดีได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว - สุโข ปุณฺณสฺส อจฺจโย การสั่งสมบุญนำสุขมาให้ - ปุชโก ลมเต ปุชํ วนฺทโก ปวิวนฺทํ ผู้บูชาย่อมได้รับบูชา
	9. เห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตเพื่อการเรียนรู้และดำเนินชีวิต ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการคือ วิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรม และวิธีคิดแบบบรรณธรรมสัมพันธ์ หรือการพัฒนาจิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ	- พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ 2 วิธี คือ วิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรม และวิธีคิดแบบบรรณธรรมสัมพันธ์
	10. สวดมนต์ แผ่เมตตา บริหารจิตและเจริญปัญญาด้วยอานาปานสติ หรือตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ	- สวดมนต์แปล และแผ่เมตตา - รู้และเข้าใจวิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา - ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตาม

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
		หลักสติปัญญา เน้นอานาปานสติ
	11.วิเคราะห์การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ เพื่อดำรงตนอย่างเหมาะสมในกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข	- การปฏิบัติตนตามหลักธรรม (ตามสาระการเรียนรู้ ข้อ 8)
ม. 3	1. อธิบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือสู่ประเทศต่างๆ ทั่วโลก	- การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศต่างๆ ทั่วโลกและการนับถือพระพุทธศาสนาของประเทศเหล่านั้นในปัจจุบัน
	2. วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมและความสงบสุขแก่โลก	- ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมและความสงบสุขให้แก่โลก
	3. อภิปรายความสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ กับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาอย่างยั่งยืน	- สัมมนาพระพุทธศาสนากับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาอย่างยั่งยืน (ที่สอดคล้องกับหลักธรรมในสาระการเรียนรู้ ข้อ 6)
	4. วิเคราะห์พุทธประวัติจากพระพุทธรูปปางต่างๆ หรือประวัติศาสดาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	ศึกษาพุทธประวัติจากพระพุทธรูปปางต่าง ๆ เช่น ปางมารวิชัย ปางปฐมเทศนา ปางลีลา ปางประจำวันเกิด สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติ - ปฐมเทศนา - โอวาทปาฏิโมกข์
	5. วิเคราะห์และประพจน์ตนตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวก ชาดก/เรื่องเล่าและศาสนิกชนตัวอย่าง ตามที่กำหนด	- พระอัญญาโกณฑัญญะ - พระมหาปชาบดีเถรี - พระเขมาเถรี - พระเจ้าปเสนทิโกศล - นันทิวิสาขชาดก - สุวัณณหังสชาดก

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ม. 3	6. อธิบายสังฆคุณ และข้อธรรมสำคัญในกรอบอริยสัจ 4 หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	พระรัตนตรัย - สังฆคุณ 9 อริยสัจ 4 - ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้) - สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) หลักกรรม - นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) - มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) พุทธศาสนสุภาษิต - อดตา หเว ชีตํ เสยโย ชนะตนนั้นแลดีกว่า
	6. อธิบายสังฆคุณ และข้อธรรมสำคัญในกรอบอริยสัจ 4 หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	- ธมมจารี สุขํ เสติ ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข - ปมาโท มจฺจุโน ปทํ ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย - สุตฺตํ สฺสํ ปณฺณํ ผู้ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก : พุทธปนิธาน 4 ในมหาปรินิพพานสูตร
	7. เห็นคุณค่า และวิเคราะห์การปฏิบัติตนตามหลักธรรมในการพัฒนาดนเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการทำงาน และการมีครอบครัว	- การปฏิบัติตนตามหลักธรรม (ตามสาระการเรียนรู้ ข้อ 6)
	8. เห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตเพื่อการเรียนรู้และดำเนินชีวิต ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการคือ วิธีคิดแบบอริยสัจ และวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย หรือการพัฒนาจิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ	- พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ 2 วิธี คือ วิธีคิดแบบอริยสัจ และวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
	9. สวดมนต์ แผ่เมตตา บริหารจิตและเจริญปัญญาด้วยอานาปานสติ หรือตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ	- สวดมนต์แปล และแผ่เมตตา - รู้และเข้าใจวิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา - ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐานเน้นอานาปานสติ - นำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน
	10. วิเคราะห์ความแตกต่างและยอมรับวิถีการดำเนินชีวิตของศาสนิกชนในศาสนาอื่นๆ	- วิถีการดำเนินชีวิตของศาสนิกชนศาสนาอื่นๆ

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ม.1	1. บำเพ็ญประโยชน์ต่อศาสนสถานของศาสนาที่ตนนับถือ	- การบำเพ็ญประโยชน์และการบำรุงรักษาวัด
	2. อธิบายจริยวัตรของสาวกเพื่อเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติ และปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อสาวกของศาสนาที่ตนนับถือ	- วิถีชีวิตของพระภิกษุ - บทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น การแสดงธรรม ปาฐกถาธรรม การประพฤติตนให้เป็นแบบอย่าง - การเข้าพบพระภิกษุ - การแสดงความเคารพ การประนมมือ การไหว้ การกราบ การเคารพพระรัตนตรัย การฟังเจริญพระพุทธมนต์ การฟังสวด พระอภิธรรม การฟังพระธรรมเทศนา

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
	3. ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อบุคคลต่าง ๆ ตามหลักศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	- ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อเพื่อนตามหลักพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ
	4. จัดพิธีกรรม และปฏิบัติตนในศาสนพิธี พิธีกรรมได้ถูกต้อง	- การจัดโต๊ะหมู่บูชา แบบ หมู่ 4 หมู่ 5 หมู่ 7 หมู่ 9 - การจุดธูปเทียน การจัดเครื่องประกอบโต๊ะหมู่บูชา - คำอาราธนาต่างๆ
	5. อธิบายประวัติ ความสำคัญ และปฏิบัติตนในวันสำคัญทางศาสนา ที่ตนนับถือ ตามที่กำหนด ได้ถูกต้อง	- ประวัติและความสำคัญของวันธรรมสวนะ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหนะ - ระเบียบพิธี พิธีเวียนเทียน การปฏิบัติตนในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา วันธรรมสวนะ
ม.2	1. ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อบุคคลต่าง ๆ ตามหลักศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	- การเป็นลูกที่ดี ตามหลักทศเบื่องหน้าในทศ 6
	2. มีมรรยาทของความเป็นศาสนิกชนที่ดีตามที่กำหนด	- การต้อนรับ (ปฏิสันถาร) - มรรยาทของผู้เป็นแขก - ฝึกปฏิบัติระเบียบพิธี ปฏิบัติต่อพระภิกษุ การยืน การให้ที่นั่ง การเดินสวน การสนทนา การรับสิ่งของ
ม.2	2. มีมรรยาทของความเป็นศาสนิกชนที่ดีตามที่กำหนด	- การแต่งกายไปวัด การแต่งกายไปงานมงคล งานอวมงคล
ม.2	3. วิเคราะห์คุณค่าของศาสนพิธี และปฏิบัติตนได้ถูกต้อง	- การทำบุญตักบาตร - การถวายภัตตาหารสิ่งของที่ควรถวายและสิ่งของต้องห้ามสำหรับพระภิกษุ - การถวายสังฆทาน เครื่องสังฆทาน - การถวายผ้าอาบน้ำฝน - การจัดเครื่องไทยธรรม เครื่องไทยทาน

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
		- การกรวดน้ำ - การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า
	4. อธิบายคำสอนที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางศาสนา และปฏิบัติตนได้ถูกต้อง	- หลักธรรมเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา - วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ - ระเบียบพิธีและการปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหนะ
	5. อธิบายความแตกต่างของศาสนพิธี พิธีกรรม ตาม แนวปฏิบัติของศาสนาอื่น ๆ เพื่อนำไปสู่การยอมรับ และความเข้าใจซึ่งกันและกัน	- ศาสนพิธี/พิธีกรรม แนวปฏิบัติของศาสนาอื่น ๆ
ม.3	1. วิเคราะห์หน้าที่และบทบาทของสาวก และปฏิบัติตนต่อสาวก ตามที่กำหนดได้ถูกต้อง	- หน้าที่ของพระภิกษุในการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย และจริยวัตรอย่างเหมาะสม - การปฏิบัติตนต่อพระภิกษุในงานศาสนพิธีที่บ้าน การสนทนา การแต่งกาย มรรยาท การพูดกับพระภิกษุตามฐานะ
	2. ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อบุคคลต่าง ๆ ตามหลักศาสนา ตามที่กำหนด	- การเป็นศิษย์ที่ดี ตามหลักทิศเบื้องขวาในทิศ 6 ของพระพุทธศาสนา
	3. ปฏิบัติหน้าที่ของศาสนิกชนที่ดี	- การปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามพุทธปณิธาน 4 ในมหาปริณิพพานสูตร
	4. ปฏิบัติตนในศาสนพิธีพิธีกรรมได้ถูกต้อง	- พิธีทำบุญ งานมงคล งานอวมงคล - การนิมนต์พระภิกษุ การเตรียมที่ตั้งพระพุทธรูปและเครื่องบูชา การวางด้ายสายสิญจน์ การปลุกเสกอาสนะ การเตรียมเครื่องรับรอง การจุดธูปเทียน
	4. ปฏิบัติตนในศาสนพิธีพิธีกรรมได้ถูกต้อง	- ข้อปฏิบัติในวันเลี้ยงพระ การถวายข้าวพระพุทธรูป การถวายไทยธรรม การกรวดน้ำ

ชั้น	ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
ม.3	5. อธิบายประวัติวันสำคัญทางศาสนาตามที่กำหนดและปฏิบัติตนได้ถูกต้อง	- ประวัติวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย - วันวิสาขบูชา (วันสำคัญสากล) - วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ - หลักปฏิบัติตน : การฟังพระธรรมเทศนา การแต่งกายในการประกอบ ศาสนพิธีที่วัด การงดเว้นอบายมุข การประพฤติปฏิบัติในวันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ
	6. แสดงตนเป็นพุทธมามกะ หรือแสดงตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ	การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ - ขั้นตอนเตรียมการ - ขั้นตอนพิธีการ
	7. นำเสนอแนวทางในการธำรงรักษาศาสนาที่ตนนับถือ	การศึกษาเรียนรู้เรื่ององค์ประกอบของพระพุทธศาสนานำไปปฏิบัติและเผยแพร่ตามโอกาส - การศึกษาการรวมตัวขององค์กรชาวพุทธ - การปลูกจิตสำนึกในด้านการบำรุงรักษาวัดและพุทธสถานให้เกิดประโยชน์

จากการศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร พบว่า หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีการกำหนดมาตรฐานและตัวชี้วัดรวมทั้งเป้าหมายเมื่อสำเร็จการศึกษาแต่ละระดับชั้นที่ชัดเจน ส่งผลให้การนำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มาใช้ในฐานะหลักสูตรสถานศึกษามีข้อจำกัดในการพัฒนาเนื่องด้วยปัจจัยด้านการบริหารวิชาการ คือ ระดับความเข้าใจและความสามารถในการสร้างและพัฒนาหลักสูตรของครูผู้สอนและด้านการบริหารบุคคล คือ การจัดวางตัวบุคคลที่มีความรู้และความสามารถด้านการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับศักยภาพผู้เรียนและความเชื่อมโยงกับชุมชนของโรงเรียนซึ่งยึดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีการกำหนดคุณภาพผู้เรียนเมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษามุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะและเจตคติ ความสามารถด้านการคิดและการเชื่อมโยงความคิดสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาในชีวิตประจำวัน จึงทำให้มีการนำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มาใช้โดยไม่มีการปรับปรุงหรือพัฒนาจึงมีผลต่อการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตร

ระดับชั้นเรียนที่ไม่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน ความพร้อมของชุมชนด้านแหล่งเรียนรู้ บุคคลภูมิปัญญาท้องถิ่นและความต้องการของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากผลลัพธ์การเรียนรู้ผ่านตัวผู้เรียนนำไปสู่การเห็นคุณค่าและการนำไปใช้อย่างมีความหมายต่อการดำรงชีวิต

สาระศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม กล่าวถึงการนำความรู้จากการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตในสังคม การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และการนำผลที่เกิดจากการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคม การดำรงชีวิตร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมที่มีความแตกต่างกันทางความคิด เชื้อชาติ ศาสนา โดยใช้หลักธรรมทางศาสนา หลักสูตร กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดให้สถานศึกษาจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม จำนวน 1 ชั่วโมง ต่อสัปดาห์ ในทุกระดับชั้นของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นข้อกำหนดในการออกแบบ พัฒนาหลักสูตรระดับชั้นเรียนหรือแผนการจัดการเรียนรู้ เนื่องจากสาระศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรมกำหนดมาตรฐานและตัวชี้วัดรวมทั้งคุณภาพผู้เรียนที่จบการศึกษา ในแต่ละระดับด้านการนำความรู้ไปใช้ จากสภาพการณ์การใช้หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กระบวนการจัดการเรียนรู้มุ่งเน้นการเรียนรู้ภาคความรู้ในห้องเรียนแต่การจัดการเรียนรู้ที่เน้นภาคปฏิบัติในห้องเรียนไม่สามารถดำเนินการได้เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านเวลาและปัจจัยนำเข้าแหล่งเรียนรู้ที่สามารถเสริมทักษะการเรียนรู้และการนำไปใช้ในชีวิตอย่างสร้างสรรค์และสอดคล้องกับปรากฏการณ์ทางสังคม ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในระดับชั้นเรียนและระดับสถานศึกษาเพื่อให้ได้วัตรกรรมจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาและชุมชน

2.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการ

1. ความหมายของการบูรณาการ

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integrated Instruction) เป็นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความรู้ ความคิดรวบยอดหรือทักษะเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้โดยองค์รวม ทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ซึ่งสอดคล้องตามแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 23 ที่เน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสม ซึ่งเป็นไปตามสภาพจริงของสังคม การเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเนื้อหาสาระทั้งหลายเข้า

ด้วยกันอย่างมีความหมายและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง อีกทั้งการบูรณาการหลักสูตรยังเป็นวิธีการสร้างการศึกษาให้มีความหมายยิ่งขึ้นด้วย การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้คำว่า การบูรณาการการจัดการเรียนรู้ โดยมีผู้กล่าวถึงความหมายดังต่อไปนี้

พระธรรมปิฎก (2542) ได้ให้ความหมายของเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้แบบบูรณาการไว้ว่า การทำให้หน่วยย่อยทั้งหลายที่สัมพันธ์อิงอาศัยซึ่งกันและกัน เข้ามาร่วมทำหน้าที่ประสานกลมกลืนเป็นองค์รวมหนึ่งเดียวที่มีความหมายครบถ้วนสมบูรณ์

กรมวิชาการ (2544) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้แบบบูรณาการไว้ว่า การเรียนรู้แบบบูรณาการหมายถึงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างวิชาหลายแขนงไว้ในหน่วยเรียนรู้เดียวกันในลักษณะเป็นสหวิทยาการทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แบบองค์รวม

วิเศษ ชินวงศ์ (2544) ได้กล่าวถึง ความหมายของการบูรณาการ ไว้ว่า การบูรณาการ หมายถึง การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนโดยการเชื่อมโยงและผสมผสานกระบวนการเรียนรู้การสร้างคุณธรรมให้สอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียนให้นำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2545) การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ หมายถึง การจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยเชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์เดิมและประสบการณ์ใหม่และประสบการณ์ตรงที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ในวิชาการหลายๆ แขนงในลักษณะสหวิทยาการโดยใช้กระบวนการเรียนรู้กระบวนการคิดกระบวนการแก้ปัญหาและกระบวนการแสวงหาความรู้ที่เชื่อมโยงทั้งหลักและวิธีสอนตลอดจนแนวคิดของผู้เรียนเพื่อให้เกิดความรู้แบบองค์รวมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546) ได้กล่าวว่า การบูรณาการเป็นการนำ สิ่งหนึ่งเขารวมกับอีกสิ่งหนึ่งเพื่อให้สิ่งที่มีอยู่ “เพิ่มพูน” เกิดความสมบูรณ์มากกว่าเดิมโดยการเอื้อประโยชน์ต่อกัน

โสภณา บุญยะกลัมพ (2546) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเรียนรู้แบบบูรณาการ หมายถึงการเรียนรู้ซึ่งนำเอาสาระการเรียนรู้ต่างๆ เข้ามารวมผสมผสานกันเพื่อประโยชน์แก่ผู้เรียนโดยใช้สาระการเรียนรู้ใดสาระการเรียนรู้หนึ่งเป็นแกนหลักแล้วขยายวงกว้างขวางออกไป เพื่อให้การเรียนรู้ของผู้เรียนเกิดความสมบูรณ์ในตัวของเขาเอง

สุนันทา สุนทรประเสริฐ (2546) กล่าวว่า การเรียนรู้บูรณาการ หมายถึง การเอาศาสตร์สาขาต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาเชื่อมโยงผสมผสานกันหลอมรวมความรู้เข้าด้วยกันให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวโดยเน้นที่องค์รวมของเนื้อหาความรู้ของแต่ละวิชา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2546) การดำเนินชีวิตอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างรวดเร็ว บุคคลต้องเรียนรู้พัฒนาตนเองและต้องปรับตัวอยู่ตลอดเวลา การดำเนินชีวิตและการแก้ปัญหาจึงจำเป็นต้องเชื่อมโยง ประยุกต์ใช้ความรู้ที่หลากหลายสัมพันธ์เข้าด้วยกัน ทำให้การเรียนรู้แบบแยกส่วนที่แยกเนื้อหาแต่ละวิชาออกจากกันไม่สอดคล้องกับความเป็น

จริงของการดำเนินชีวิต มาเป็นการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการที่มีลักษณะเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ทั้งภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้ ระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้และสัมพันธ์กับชีวิตจริง ทำให้ผู้เรียนเกิด การเรียนรู้อย่างมีความหมาย เข้าใจและเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ ที่ดำรงอยู่ให้สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต ความรู้ ประสบการณ์และคุณลักษณะที่เกิดจากการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ ได้ในชีวิตจริง

สำลี รักสุทธี (2546) ได้ให้ความหมายของการบูรณาการไว้ว่า การบูรณาการ หมายถึง การนำสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมาจัดรวมกันอย่างผสมกลมกลืนการจัดการเรียนรู้และเขียน แผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ คือ การจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงศาสตร์หรือเนื้อหาวิชาต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันนำมาผสมผสานเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดความรู้ที่มีความหลากหลายเกิดการ เรียนรู้อย่างมีความหมายยังมีลักษณะเป็นองค์รวมและนำไปใช้ในชีวิตได้อย่างมีคุณภาพการเรียน การเรียนรู้แบบบูรณาการจะเน้นที่องค์รวมของเนื้อหามากกว่าองค์ความรู้ของแต่ละวิชาและเน้นที่การ เรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญกว่าการบอกเนื้อหาของครู

นิรมล ศตวุฒิ (2547) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเรียนรู้แบบบูรณา หมายถึง การ จัดให้ผู้เรียนเรียนรู้ในลักษณะองค์รวม (Holistic Way) ระหว่างวิชาต่างๆ อย่างมีความหมายตาม สภาพความเป็นจริงในชีวิตหรือสภาพปัญหาสังคมที่ซับซ้อน

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2547) กล่าวว่า การบูรณาการ คือ การผสมผสานที่กลมกลืนกัน อย่างมีคุณภาพ ระหว่างองค์ประกอบหรือปัจจัยต่าง ๆ ทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่มีเป้าหมายตรงกัน เพื่อให้ได้มาสิ่งใหม่หรือสภาพใหม่ที่มีคุณค่าและสมบูรณ์แบบโดยมีอัตราส่วนผสมที่เป็นรูปธรรมและ นามธรรมที่มีเป้าหมายตรงกันโดยมีอัตราส่วนผสมที่มอบหมายภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยและ ด้วยวิธีการที่มีประสิทธิภาพจะได้ประโยชน์จากการบูรณาการสู่ชีวิตและการเรียนรู้

ทศนา แคมมณี (2548) ให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นการ บูรณาการไว้ว่าการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นการบูรณาการ หมายถึง การนำเนื้อหาสาระที่มี ความเกี่ยวข้องกันมาสัมพันธ์ให้เป็นเรื่องเดียวกันและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความ เข้าใจในลักษณะที่เป็นองค์รวมและสามารถนำความรู้ความเข้าใจไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

สุวิทย์ มูลคำ (2551) ได้ให้ความหมายในการบูรณาการว่า เป็นหลักสูตรที่นำเอา เนื้อหาวิชาการต่างๆ มาหลอมรวมเข้าด้วยกันทำให้เอกลักษณ์ของแต่ละรายวิชาหมดไป เกิดเป็น เอกลักษณ์ใหม่ของหลักสูตรโดยรวม เช่นเดียวกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการเรียนรู้ของ ผู้เรียนมากกว่าองค์ความรู้ของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้

ราชบัณฑิตยสถาน (2557) ได้ให้ความหมายของการบูรณาการว่า หมายถึง กระบวนการผสมผสานเชื่อมโยงองค์ความรู้ตั้งแต่ 2 องค์ความรู้ขึ้นไปเข้าด้วยกันอย่างสอดคล้องเป็น ระบบ

สิริพัชร เจษฎาวิโรจน์ (2559) ความหมายของคำว่าบูรณาการไว้ 2 ประเด็น ดังนี้ หลักสูตรบูรณาการ (Integrated Curriculum) หมายถึง การรวมเนื้อหาสาระของกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ในหลักสูตรที่มีลักษณะเหมือนกัน คล้ายกัน หรือสอดคล้องกัน ให้เชื่อมโยงสัมพันธ์เป็นเรื่องเดียวกัน ทำ ได้โดยตั้งหัวข้อเรื่อง (Theme) เป็นหลักขึ้นมา โดยจะเน้นกลุ่มสาระการเรียนรู้ใดเป็นแกนก็ได้ แล้วพิจารณาเนื้อหาสาระของกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ว่ามีเนื้อหาใดสอดคล้องหรือสัมพันธ์กับหัวข้อเรื่องใดบ้างให้นำมาสอนร่วมกัน นอกจากนี้ หลักสูตรบูรณาการยังสอดคล้องกับบริบทการเรียนรู้ของสังคมอย่างสมดุล มีความหมายแก่ผู้เรียนและให้โอกาสผู้เรียนในการปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเองให้มากที่สุด

พิมพันธ์ เดชะคุปต์ (2557) การบูรณาการจะมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้แล้ว ยังมีความสำคัญต่อสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning-based Society) หรือที่เรียกว่ายุคแห่งการปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อเยาวชนไทยคนไทยต้องสามารถทำงานและดำเนินชีวิตได้อย่างสมดุลร่วมแรงร่วมใจร่วมพลังในการทำงานให้เป็นไปอย่างราบรื่นและมีคุณภาพ การจัดการเรียนการสอนจึงควรเน้น การบูรณาการและหากจะให้ผลดียิ่งขึ้น ควรจัดทำหลักสูตรบูรณาการหรือหน่วยงานอื่นแบบบูรณาการด้วย

บุญเลี้ยง หุมทอง (2559) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการว่าเป็นกระบวนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยนำศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผสมผสานให้เกิดความสมบูรณ์ มีความหมาย มีความหลากหลาย สอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของชีวิต ทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์รอบด้าน เพื่อการพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์สามารถนำไปใช้เพื่อการดำรงชีวิตให้เป็นสุขได้ทั้งในสังคมปัจจุบันและอนาคต

มารุต พัฒนาผล (2562) การบูรณาการ (Integration) หมายถึง การผสมผสานองค์ความรู้ตั้งแต่ 2 องค์ความรู้ขึ้นไปเข้าด้วยกันอย่างลงตัวและเป็นระบบ ช่วยทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ Concept ในลักษณะที่เชื่อมโยงกันอย่างบูรณาการ ตอบสนองธรรมชาติ ความต้องการและความสนใจของผู้เรียน การบูรณาการ Concept เป็นการนำเสนอสาระสำคัญ หรือ Main concept ขององค์ความรู้ต่างๆ มาผสมผสานกัน และนำไปสู่การจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เชิงลึก (Deep learning) ผู้สอนนำ Concept หรือองค์ความรู้มาบูรณาการร่วมกันแล้วจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนนำองค์ความรู้เหล่านั้นไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่ท้าทายความสามารถของผู้เรียนผู้เรียนเกิด Concept ที่เรียนผ่านการลงมือปฏิบัติกิจกรรมอย่างมีความหมายและกระตือรือร้น

พระธรรมโกศาจารย์ (2562) การบูรณาการเป็นการนำสิ่งที่แยกกันมารวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนเกิดองค์รวม

กัลญญ เพชรภรณ์ (2563) การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นกระบวนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ หรือเนื้อหาที่มีความสัมพันธ์กันเข้ามาไว้

ด้วยกันและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในลักษณะที่เป็นองค์รวม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้

จากการศึกษาสรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ สามารถจัดการเรียนรู้ได้ ทั้งการบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้เป็นการบูรณาการสาระต่างๆ ภายในสาระการเรียนรู้ เข้าด้วยกันและการบูรณาการระหว่างสาระการเรียนรู้เป็นการบูรณาการสาระการเรียนรู้หลายๆ กลุ่มสาระการเรียนรู้เข้าด้วยกันใน 1 หน่วยการเรียนรู้ การบูรณาการเป็นการสร้างความสัมพันธ์ของ เนื้อหาในส่วนต่างๆ ของสาระวิชา กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นทักษะการเรียนรู้และผล การเรียนรู้จากการปฏิบัติที่ชัดเจน นวัตกรรมและสามารถนำไปสู่การปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ส่งผลต่อการพัฒนาและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ รวมทั้ง เป็นผลลัพธ์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิผลสูง

2. จุดมุ่งหมายของการบูรณาการการเรียนรู้

ยูริธิดา คำปวน (2560) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เป็นการจัดกิจกรรมที่เน้นทักษะการเรียนรู้ มากกว่าความรู้ เน้นให้ผู้เรียนนำความรู้ที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบลงมือ ทำ (Learning by Doing) เพื่อให้ผู้เรียนมีความสามารถและทักษะที่จะเป็นในศตวรรษที่ 21 ไม่ว่าจะเป็น เป็นความสามารถพื้นฐานการอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ ความสามารถในการเรียนรู้ ที่มีความรู้ ใหม่ๆเกิดขึ้นใหม่ตลอดเวลา ตลอดจนมีทักษะที่จำเป็นในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ทักษะชีวิตและการ ทำงาน ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะด้านสารสนเทศสื่อและเทคโนโลยี ซึ่งทักษะเหล่านี้ สามารถพัฒนาและสร้างสถานการณ์ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนได้ด้วยการเรียนรู้แบบบูรณาการให้ผู้เรียน เชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์ เห็นคุณค่าของการเรียนรู้ เกิดเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อ ผู้เรียน แต่ทั้งนี้ครูจำเป็นต้องมีการพัฒนาตนเองและปรับเปลี่ยนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ไปสู่ เป้าหมายที่กำหนดไว้ ได้ดังนี้

1. เปลี่ยนการเรียนรู้จาก “เน้นเนื้อหา” เป็น “เน้นกระบวนการ” ในปัจจุบัน เนื้อหาความรู้ต่างๆ เป็นสิ่งที่ค้นหาได้ง่ายดาย ด้วยความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ผู้เรียนสามารถ ค้นหาความรู้ที่เขาต้องการทราบได้ด้วยตนเอง ได้ทุกเวลา ได้ทุกสถานที่ และสามารถค้นหาความรู้ได้ อย่างง่ายดายเพียงปลายนิ้วสัมผัส สามารถค้นหาความรู้ได้มากกว่าที่ผู้เรียนต้องการทราบ ดังนั้น เมื่อความรู้หาได้ง่ายสะดวกสบายในการค้นหา สิ่งสำคัญที่ครูควรสอนต้องไม่ใช่ความรู้แล้ว แต่ครูควร สอนให้ผู้เรียนสามารถบูรณาการความรู้ที่มีอยู่อย่างมากมายและไม่จำกัดนั้น มาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยการฝึกประสบการณ์ให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านทักษะกระบวนการที่จะนำความรู้ไปใช้ ไม่ว่าจะเป็น กระบวนการคิด หรือกระบวนการในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

2. เปลี่ยนจากเคย “เน้นบอกความรู้” เป็น “เน้นฝึกทักษะ” การบอกความรู้ไม่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ การบอกความรู้ผู้เรียนจะจำเพื่อนำมาใช้ในการสอบหรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อเสร็จสิ้นภาระกิจหรืองานดังกล่าว ความรู้นั้นก็จะเลือนหายไป แต่ทักษะเมื่อเกิดขึ้นกับผู้เรียนแล้วก็จะคงอยู่กับผู้เรียน แม้จะไม่ได้ใช้ทักษะนั้นแต่ก็ยังสามารถนำทักษะนั้นกลับมาใช้ได้อีก ซึ่งในปัจจุบันความรู้หาได้ไม่จำกัด ความรู้หาได้ทุกที่ ทุกเวลา และทุกสถานการณ์ แต่ประสบการณ์เป็นสิ่งที่ครูต้องสร้างขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกการบูรณาการความรู้ไปใช้ ฝึกให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติได้ลองผิดลองถูกจากสมมติฐาน เด็กจะเรียนรู้และจดจำได้ดีจากความผิดพลาดเพราะธรรมชาติของเด็กจะไม่ชอบความผิดพลาดหรือผิดหวัง เมื่อผิดพลาดแล้วก็จะกลัว จะระวังเพื่อไม่ให้เกิดความผิดพลาดนั้นอีก

3. เปลี่ยนความคิดจาก “ตายตัวคงที่” เป็น “สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีต่อการเปลี่ยนแปลง” ในปัจจุบันนอกจากความรู้จะมีมากมายไม่จำกัดแล้ว ความรู้ยังมีการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ดังนั้น สิ่งที่ครูควรปรับคือไม่ยึดติดกับความรู้ที่เราเคยเรียนมาตั้งแต่วัยเด็ก เพราะความรู้เหล่านั้นอาจเปลี่ยนแปลงไปแล้วแม้แต่จักรวาลและดวงดาวยังมีการเปลี่ยนแปลงวงโคจร แล้วความรู้ในโลกจะเป็นความรู้ที่คงอยู่ตลอดไปคงเป็นไปไม่ได้ นอกจากครูจะฝึกตนเองแล้วต้องฝึกให้ผู้เรียนไม่ยึดติดความคิดเดิม ความรู้เดิม หรือประสบการณ์เดิม เพราะชีวิตปัจจุบันมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากมายที่สามารถพัฒนาหรือสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไปได้ ดังนั้น มันอาจจะมีสิ่งใหม่เกิดขึ้นหรือไม่เป็นไปตามที่เราคาดคิดไว้ จึงควรสอนให้ผู้เรียนเรียนรู้ที่จะยอมรับความคิดใหม่ๆ และยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

4. เปลี่ยนจาก “จำอดีต” เป็น “เน้นการคิดบูรณาการสู่อนาคต” การจัดการเรียนรู้ในรูปแบบเดิมอาจประสบความสำเร็จในอดีต บางครั้งเราอาจจำว่าเราได้รับการฝึกแบบนี้จึงส่งผลให้เราเป็นคนแบบนี้ ซึ่งสิ่งที่ได้รับการเรียนรู้มาเป็นสิ่งที่ด้อยอมรับได้ และคาดหวังที่จะให้เกิดสิ่งที่ดีขึ้นกับผู้เรียน แต่ในโลกปัจจุบันที่ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้การศึกษาและหาได้มาซึ่งความรู้เป็นไปอย่างรวดเร็ว การเรียนรู้โดยใช้บทเรียนจากอดีตอาจไม่ส่งผลต่อความใคร่รู้ของผู้เรียนอีกต่อไป ดังนั้น ครูควรเปลี่ยนความจำอดีตมาเป็นเรียนรู้ไปพร้อมกับผู้เรียนให้ผู้เรียนได้นำความรู้จากหลายๆ แขนงมาแก้ปัญหาและจัดประสบการณ์เพื่อให้ผู้เรียนได้นำไปใช้เรียนรู้ในโลกแห่งอนาคต การเรียนรู้แบบบูรณาการจึงเป็นการจัดการเรียนที่สามารถสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนในโลกอนาคตได้เป็นอย่างดี

อรรถัย มูลคำ และคณะ (2544) กำหนดลักษณะสำคัญของการบูรณาการไว้โดยรวมดังนี้

1. เป็นการแบบบูรณาการระหว่างความรู้และกระบวนการเรียนรู้เฉพาะในปัจจุบันนี้ ปริมาณของความรู้มีมากขึ้นเป็นทวีคูณ รวมทั้งมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นเป็นลักษณะ

การเรียนรู้วิธีเดิม เช่น การบอกเล่า การบรรยาย การท่องจำ อาจไม่เพียงพอที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพได้ ผู้เรียนควรเป็นผู้สำรวจความสนใจของตนเองว่าในองค์ความรู้ที่หลากหลายนั้นอะไรเป็นสิ่งที่ตนเองต้องการอย่างแท้จริง ตนควรจะแสวงความรู้เพื่อตอบสนองความสนใจเหล่านั้นได้อย่างไรเพียงใดและด้วยกระบวนการอะไรซึ่งแน่นอนว่ากระบวนการเรียนรู้นี้มีลักษณะนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Difference) ไม่น้อย

2. เป็นการบูรณาการระหว่างการพัฒนาทางความรู้และพัฒนาทางจิตใจ นั่นคือให้ความสำคัญแก่จิตพิสัย คือ เจตคติ ค่านิยม ความสนใจและสุนทรียภาพแก่ผู้เรียนในการแสวงหาความรู้ด้วย ไม่ใช่เน้นแต่เพียงองค์ความรู้หรือพุทธิพิสัยแต่เพียงอย่างเดียว อันที่จริงการทำให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งขึ้นเสียก่อนที่จะลงมือศึกษานั้น นับว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับช่วยให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นทั้งแก่ผู้สอนและผู้เรียน

3. เป็นการบูรณาการระหว่างความรู้และการกระทำ ความสัมพันธ์ของการบูรณาการระหว่างความรู้และการกระทำนี้มีนัยแห่งความสำคัญและสัมพันธ์เช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ในข้อที่สองเพียงแต่เปลี่ยนจิตพิสัยเป็นทักษะพิสัยเท่านั้น

4. เป็นการบูรณาการระหว่างที่เรียนในโรงเรียนกับสิ่งที่ป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้เรียน คือ การตระหนักถึงความสำคัญแห่งคุณภาพชีวิตของผู้เรียนเมื่อได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้อย่างแท้จริงแล้ว สิ่งที่สอนในห้องเรียนจะต้องมีความหมายและคุณค่าต่อชีวิตของผู้เรียนอย่างแท้จริง

5. เป็นการบูรณาการระหว่างวิชาต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ เจตคติ และการกระทำที่เหมาะสมกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียนอย่างแท้จริง ตอบสนองต่อคุณค่าในการดำรงชีวิตของผู้เรียนแต่ละคน การบูรณาการความรู้ของวิชาต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อตอบสนองความต้องการเพื่อแก้ปัญหาที่ผู้เรียนสนใจซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญที่ควรกระทำในขั้นตอนของการบูรณาการเรียนการเรียนรู้เป็นอย่างยิ่งความสำคัญของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการมีความสำคัญคือ ช่วยให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างความคิดรวบยอดในศาสตร์วิชาต่างๆ ทำให้เกิดการถ่ายโยงความรู้ ผู้เรียนเกิดความรู้ เจตคติที่ดี สามารถสร้างองค์ความรู้ต่างๆ ได้ด้วยตนเองและสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

หลักการสำคัญในการจัดการเรียนรู้อย่างบูรณาการไว้ 5 ประการ ซึ่งได้แก่

1. การจัดการเรียนรู้อยู่โดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางโดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น

2. การส่งเสริมให้นักเรียนได้รวมทำงานกลุ่มด้วยตนเองโดยการส่งเสริมให้มีกิจกรรมกลุ่มลักษณะต่างๆ หลากหลายในการเรียนรู้อย่างบูรณาการและส่งเสริมให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ลงมือทำกิจกรรมต่างๆ อย่างแท้จริงด้วยตนเอง

3. จัดประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียนโดยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้จากสิ่งที่เป็รูปธรรมเข้าใจโดยตรงกับความเป็นจริงสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างได้ผลและส่งเสริมให้มีโอกาสได้ปฏิบัติจริงจนเกิดความสามารถและทักษะที่ติดเป็นนิสัย

4. จัดบรรยากาศในชั้นเรียนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกกล้าคิดกล้าทำ โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีโอกาสที่จะแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดของตนเองต่อสาธารณชนหรือเพื่อนร่วมชั้นเรียนทั้งนี้เพื่อสร้างเสริมความมั่นใจให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน

5. เน้นการปลูกฝังจิตสำนึกค่านิยมและจริยธรรมที่ถูกต้องงดงามให้ผู้เรียนสามารถจำแนกแยกแยะความถูกต้องงดงามและความเหมาะสมได้สามารถจัดความขัดแย้งได้ด้วยเหตุผลมีความกล้าหาญทางจริยธรรมและแก้ไขปัญหาด้วย ปัญญาและสามัคคี หลักการสำคัญในการจัดการเรียนการสอนรู้แบบบูรณาการต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการเรียนการสอนรู้เรียนรู้จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวในชีวิตจริงเ็นมากที่สุดจัดบรรยากาศในการเรียนรูและเน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงาม

ธีรชัย บุณยโชติ (2544) สรุปความสำคัญของการจัดการเรียนรูแบบบูรณาการพอสรุปได้ดังนี้ คือ

1. สิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันไม่ได้จำกัดว่าจะเกี่ยวข้องกับวิชาใดวิชาหนึ่ง โดยเฉพาะในการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาต่างๆ จำเป็นต้องใช้ความรู้และทักษะจากหลายสาขาวิชารวมกันแก้ปัญหการเรียนรู้เนื้อหาวิชาต่างๆ ในลักษณะบูรณาการจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิชาและความสัมพันธ์ของวิชาต่างๆ กับชีวิตจริง

2. การจัดการเรียนการสอนรู้แบบบูรณาการช่วยให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างความคิดรวบยอดในศาสตร์ต่างๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายเนื้อหาและกระบวนการที่เรียนในวิชาหนึ่งอาจช่วยส่งเสริมการเรียนรู้อีกวิชาหนึ่งได้

3. การเรียนรู้ที่สัมพันธ์เชื่อมโยงความคิดรวบยอดจากหลายๆ สาขาวิชาเข้าด้วยกันช่วยให้เกิดการถ่ายโอนการเรียนรู้ (Transfer of Learning) ช่วยเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนเข้ากับชีวิตจริงและสามารถเชื่อมโยงชีวิตจริงภายนอกห้องเรียนกับสิ่งที่เรียนได้ทำให้ผู้เรียนเข้าใจว่าสิ่งที่ตนเรียนมีประโยชน์หรือนำไปใช้ในชีวิตจริงได้

4. หลักสูตรและการเรียนการสอนรู้แบบบูรณาการมีประโยชน์ในการลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาต่างๆ ปัจจุบันความรู้และข้อมูลต่างๆ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมีเรื่องที่ต้องเรียนรู้เพิ่มขึ้นตลอดเวลาผู้เรียนจำเป็นต้องใช้เวลาในการเรียนรู้เพิ่มขึ้นข้อมูลความรู้ที่เพิ่มขึ้นบางครั้งมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันการเรียนรู้แบบบูรณาการจึงเหมาะสมมากกว่าที่แต่ละวิชาจะเพิ่มเนื้อหาเข้าไปในวิชาของตน

5. การเรียนรู้แบบบูรณาการสามารถตอบสนองความสามารถของผู้เรียนซึ่งมีหลายด้านได้

6. กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการสอดคล้องกับทฤษฎีการสร้างความรู้โดยผู้เรียน (constructivism) กระบวนการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะในการเรียนรู้และสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในโลกของการเรียนรู้ยุคข้อมูลข่าวสารไร้พรมแดนได้อย่างมีประสิทธิภาพสรุปความสำคัญของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการได้ว่าการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นการเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนเข้ากับชีวิตจริงนอกห้องเรียนได้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของความรู้ในวิชาต่างๆ ยังเป็นการลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาการเรียนรู้สนองตอบต่อความสามารถความสนใจของผู้เรียนช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะในการเรียนรู้สามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง

จากการศึกษาสรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นการเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้กับสิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้ การสร้างองค์ความรู้และการสร้างสรรค์จากการเรียนรู้ที่หลากหลายและเชื่อมโยงกันสอดคล้องกับการดำรงชีวิตจริงของผู้เรียนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

3. ลักษณะของการบูรณาการ

สิริพัชร เจษฎาวิโรจน์ (2546) ลักษณะของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการนั้นเป็นการเชื่อมโยงวิชาหรือศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับชีวิตจริงมากขึ้น โดยมีลักษณะที่สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. การบูรณาการเชิงเนื้อหาสาระ เป็นการผสมผสานเชื่อมโยงเนื้อหาสาระหรือองค์ความรู้ในลักษณะการหลอมรวมกันของหลายศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกัน โดยตั้งเป็นหน่วย (Unit) หรือหัวข้อเรื่อง (Theme) เนื้อหาสาระที่นำมาหลอมรวมกันจะมีลักษณะคล้ายกัน สัมพันธ์กันหรือต่อเนื่องกันแล้วเชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกัน

2. การบูรณาการเชิงวิธีการ เป็นการผสมผสานวิธีการสอนแบบต่าง ๆ เข้าในการสอน โดย การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลายวิธี เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้และฝึกปฏิบัติอย่าง สัมพันธ์กันให้มากที่สุด ดังนั้นในการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ผู้สอนสามารถบูรณาการเชิงวิธีการด้วย การใช้เทคนิคหรือวิธีการต่าง ๆ ได้หลายวิธีอาทิ การสนทนา การอภิปราย การใช้คำถาม การบรรยาย การค้นคว้าและการทำงานกลุ่ม การไปศึกษานอกห้องเรียน และการนำเสนอข้อมูล เป็นต้น

2.1 การสนทนา ครูอาจเริ่มต้นการสอนด้วยการสนทนากับนักเรียนเกี่ยวกับความสามารถของคนไทย ในการประดิษฐ์งานฝีมือด้านต่างๆ ที่นักเรียนเห็นในท้องถิ่นให้นักเรียนยกตัวอย่างผลงานต่างๆ ที่เป็นของคนไทยพร้อมทั้งบอกว่าเป็นผลงานทางด้านใด

2.2 การอภิปราย หลังจากที่ครูและนักเรียนร่วมสนทนาเกี่ยวกับความสามารถ และผลงานที่เป็นภูมิปัญญาด้านต่างๆ ของคนไทยแล้วให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงความหมาย การเผยแพร่ผลงานและการสืบทอดภูมิปัญญาไทย

2.3 การใช้คำถาม การใช้คำถามเป็นวิธีการที่ครูนิยมใช้มากและใช้ตลอดเวลา ไม่ว่าครูจะให้นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมด้วยวิธีการใดก็ตาม จะมีการใช้คำถามแทรกอยู่เสมอ โดยครูอาจ เป็นผู้ใช้คำถามนักเรียนเกี่ยวกับภูมิปัญญาหรือนักเรียนตั้งคำถามถามนักเรียนด้วยตนเองก็ได้เป็นการ สับเปลี่ยนบทบาทในการเรียนรู้โดยใช้การถาม

2.4 การบรรยาย ครูอาจบรรยายเสริมความรู้ให้แก่ นักเรียนบ้าง ในกรณีที่ นักเรียนยังได้ความรู้ไม่ครบหรือประเด็นที่นักเรียนยังไม่ได้กล่าวถึง

2.5 การค้นคว้าและการทำงานกลุ่ม ครูอาจให้นักเรียนร่วมกันค้นคว้า เกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานและผลกระทบจากภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยตั้งแต่ อดีตจนถึงปัจจุบัน ประเภทภูมิปัญญาไทย ลักษณะของภูมิปัญญาไทยในท้องถิ่น โดยให้ทำงานเป็น กลุ่ม เมื่อได้ข้อมูลแล้วให้นักเรียนจัดการกับข้อมูลเพื่อเตรียมนำเสนอต่อไป

2.6 การศึกษานอกห้องเรียน การไปศึกษานอกห้องเรียนอาจเป็นไปได้หลาย ลักษณะ เช่น การไปค้นคว้าหาข้อมูลในห้องสมุด การไปสัมภาษณ์ผู้รู้หรือการไปค้นคว้าจากแหล่ง เรียนรู้อื่นๆ ที่อยู่นอกห้องเรียนเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย เพราะบางครั้งข้อมูลที่อยู่นอกห้องเรียนอาจมี มากกว่าในห้องเรียนและเพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้และประสบการณ์โดยตรงและนำข้อมูลมาจัดการ

2.7 การนำเสนอข้อมูล เมื่อนักเรียนวางแผนและจัดการกับข้อมูลเสร็จแล้ว นักเรียนควรวางแผนการนำเสนอข้อมูลซึ่งนักเรียนสามารถนำเสนอได้หลายวิธี เช่น การรายงานใน รูปแบบต่างๆ การจัดป้ายนิทรรศการ การแสดงบทบาทสมมติ การแสดงละคร หรือการเล่นเกมส์โชว์ แล้วแต่ความคิดของกลุ่มนักเรียน

3. การบูรณาการความรู้กับกระบวนการเรียนรู้ โดยออกแบบการเรียนรู้ให้มีทั้ง การให้ความรู้ และกระบวนการต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กัน เช่น กระบวนการแสวงหาความรู้ กระบวนการ แก้ปัญหา และ กระบวนการสร้างความคิดรวบยอด เป็นต้น เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาวิธีการแสวงหา ความรู้และการได้มาซึ่ง องค์ความรู้ที่ต้องการด้วยตัวเอง ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นั้นจะเป็นสิ่งที่ ตกตะกอนติดตัวผู้เรียนตลอดไป

4. การบูรณาการความรู้ ความคิด กับคุณธรรม โดยเน้นทั้งพุทธิพิสัยและจิตพิสัย เป็นการ เรียนที่มีการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมไปพร้อม ๆ กัน เพื่อที่มุ่งหวังให้นักเรียนเป็น “ผู้มี ความรู้ คู่ คุณธรรม” (สอนเนื้อหาสาระโดยใช้วิธีการต่าง ๆ และใช้เทคนิคการสอดแทรกคุณธรรมเข้า ไปโดยผู้เรียน ไม่รู้ตัว จนกระทั่งเกิดการซึมซาบเป็นธรรมชาติ)

5. การบูรณาการความรู้กับการปฏิบัติ เป็นการสอนที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง ควบคู่ไป พร้อม ๆ กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยเนื้อหาวิชาการ ซึ่งการสอนความรู้ที่เชื่อมโยงไปสู่ การปฏิบัติทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ลึกซึ้ง ความรู้นั้นติดตัวไปยาวนานไม่ลืมง่าย

6. การบูรณาการความรู้ในโรงเรียนกับชีวิตจริงของนักเรียน พยายามให้ผู้เรียนได้ เรียนรู้ เนื้อหาและสามารถนำเนื้อหาในส่วนที่สัมพันธ์กับชีวิตจริงของผู้เรียนไปใช้ในการแก้ปัญหาใน ชีวิตประจำวันได้ เพื่อให้นักเรียนได้เห็นคุณค่าและความหมายในสิ่งที่ตนเรียน อีกทั้งเป็นแรงจูงใจให้ ผู้เรียนเกิดความต้องการในการเรียนรู้สิ่งอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น

ลักษณะการบูรณาการอาจมีหลายลักษณะที่ครูได้ใช้แต่ยังไม่ชัดเจนหรือยังเน้นได้ไม่ มากเท่าที่ควร ฉะนั้นเมื่อทราบลักษณะของการบูรณาการเป็นแนวทางแล้ว ซึ่งสามารถจับจุดเด่นและ ลักษณะแต่ละรูปแบบขึ้นมาใช้แล้วเน้นให้ตรงเป้าหมายก็จะสามารถทำการสอนบูรณาการได้อย่าง มั่นใจ

চার্জ বাক্স (2542) การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ควรมีลักษณะสำคัญโดยรวม ดังต่อไปนี้

1. บูรณาการระหว่างความรู้และกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งได้มาจากการบอกเล่า บรรยาย การท่องจำ โดยหากต้องการให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ นักเรียนควรสำรวจความ สนใจของตนเองและแสวงหาความรู้ เพื่อตอบสนองความต้องการโดยใช้กระบวนการที่เหมาะสม

2. บูรณาการระหว่างพัฒนาการด้านความรู้และพัฒนาการด้านจิตใจโดยให้ ความสำคัญกับองค์ความรู้ เจตคติ ค่านิยม ความสนใจและสุนทรียภาพแก่นักเรียนทำให้เกิดการ เรียนรู้แก่ครูและนักเรียนขึ้น

3. บูรณาการระหว่างความรู้และการกระทำเพื่อให้เกิดความชำนาญ

4. บูรณาการระหว่างสิ่งที่เรียนรู้ในโรงเรียนกับชีวิตประจำวันของนักเรียน คือ การตระหนักถึงความสำคัญแห่งคุณภาพชีวิต เมื่อผ่านกระบวนการการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่สอนใน ห้องเรียนจะมีความหมายต่อชีวิตของนักเรียนอย่างแท้จริง

5. บูรณาการระหว่างรายวิชาต่างๆ เพื่อทำให้นักเรียนเกิดความรู้ เจตคติและ การกระทำที่เหมาะสมกับความต้องการและความสนใจของนักเรียนอย่างแท้จริง เป็นขั้นตอนสำคัญที่ ควรกระทำในขั้นตอนของการบูรณาการเป็นอย่างดี

পিত্তা ইন্যাব (2549) ลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และกระบวนการเรียนรู้ ควบคู่กับพัฒนาการทางด้านจิตใจ โดยมีการ แสวงหาความรู้ตามความสนใจก่อให้เกิดความชำนาญและตระหนักถึงความสำคัญของความรู้จากการ เรียนในโรงเรียนเพื่อปรับกับสิ่งที่จำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนได้อย่างเหมาะสม

อาร์มสตรอง (Armstrong, 2005) ได้แบ่งการบูรณาการออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่

1. การบูรณาการในแนวตั้ง (Vertical Integration) เป็นการบูรณาการเข้ากับวัฒนธรรมองค์กร และการบูรณาการเข้ากับกลยุทธ์

2. การบูรณาการในแนวนอน (Horizontal Integration) เป็นการบูรณาการระหว่างกระบวนการภายในหน่วยงาน เช่น การบูรณาการระบบการจัดการผลการปฏิบัติงานจะเห็นได้ว่าการบูรณาการจะเกิดความสมบรูณ์นั้นประกอบด้วยลักษณะการบูรณาการ ดังนี้

2.1 การมีหน่วยย่อย องค์ประกอบย่อย ระดับ ชั้น ที่นำมาประมวลเข้าด้วยกัน สิ่งที่มาประมวลเข้าด้วยกันนั้นเรียกว่าหน่วยย่อย

2.2 หน่วยย่อยนั้น ต้องมีความสัมพันธ์ เชื่อมโยง เป็นหนึ่งเดียวกันและมีความยืดหยุ่นในตัวปรับตัวให้เคลื่อนไหวได้ตลอดเวลา

2.3 เมื่อนำหน่วยย่อยเข้ามามีส่วนรวมกัน พอดี อย่างลงตัว มีความผสมกลมกลืนแบบไม่แยกส่วน และดำเนินไปด้วยดีอันเป็นลักษณะของการบูรณาการ

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ลักษณะของการบูรณาการ คือ การผสมผสานระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้เข้าด้วยกันอย่างเหมาะสมและมีเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งการบูรณาการจะมีลักษณะเฉพาะเพื่อตอบสนองความแตกต่างของบริบทแวดล้อมในการจัดการเรียนรู้

4. ประโยชน์ของการบูรณาการ

อรรถ ฤกษ์คำและสุวิทย์ ฤกษ์คำ (2544) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการดังนี้ คือ

1. ช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้เข้ากับวิถีชีวิตจริงได้เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงจำเป็นต้องใช้ความรู้และทักษะจากหลายสาขาวิชาารวมกันแก้ปัญหา

2. ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างความคิดรวบยอดในศาสตร์ต่างๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย

3. ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิชาต่างๆ เหล่านี้กับชีวิตจริง

4. ช่วยจัดความซ้ำซ้อนของการเรียนรู้ตามเนื้อหาวิชาต่างๆ ในหลักสูตร

5. เป็นการเรียนรู้ที่มีบรรยากาศเป็นธรรมชาติสอดคล้องกับชีวิตจริง

6. ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสประยุกต์ใช้ความคิดประสบการณ์ความสามารถและทักษะต่างๆ หลากๆ ด้านในการเรียนรู้ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตจริง

สุคนธ์ สินธพานนท์ (2558) การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการนั้นมีประโยชน์ทั้งต่อผู้สอนและผู้เรียน ดังนี้

1. การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการมีลักษณะการสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนมีความรอบรู้ฝึกทักษะ การคิดหลายรูปแบบทำให้คิดได้กว้างขวางหลายด้าน และรู้จักการผสมผสานความรู้และทักษะต่าง ๆ เกิดประสบการณ์พร้อมที่จะนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

2. การจัดเนื้อหาวิชาความรู้ต่าง ๆ นั้น อยู่ในลักษณะเหมือนชีวิตจริง เอื้อต่อการนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ดี

3. ผู้เรียนได้ฝึกทักษะด้านต่าง ๆ เกิดความสนุกสนาน สามารถปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์ ให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น

4. การสอนแบบบูรณาการข้ามวิชาหรือระหว่างวิชาจะลดการสอนที่ซ้ำซ้อน ประหยัดเวลา ลดภาระของผู้เรียน โดยผู้สอนทุกคนที่สอนในรายวิชาที่มีเนื้อหาเช่นเดียวกันมาร่วมมือกันดำเนินกิจกรรม การเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันได้ และเป็นการเสริมสร้างความรู้ ประสบการณ์ตลอดจน สร้างเจตคติที่ดีให้แก่ผู้เรียน

พระเทพสิงหราชจารย์ (2561) การบูรณาการพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างทรัพยากรมนุษย์แบบคนเก่งคนดีในศตวรรษที่ 21 เป็นแนวคิดพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อก่อให้เกิดศักยภาพ และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศไทย ให้มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีความรู้ ทักษะ ทศณคติที่ดีและมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบ เพียบพร้อมไปด้วย การมีความมุ่งมั่นทุ่มเทพัฒนาตนเองพัฒนาองค์กร พัฒนาสังคมและประเทศให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงในอนาคต โดยนำคำสอนของพุทธศาสนามีความมุ่งหมายที่จะยกระดับจิตใจมนุษย์ให้สูงขึ้นให้มีปัญญา รู้เห็นตามที่เป็นจริง ใช้ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นสิ่งพัฒนาทั้งกายและใจของมนุษย์ในการที่จะช่วยเหลือ ปกป้องและชักนำให้สังคมคนจนอยู่รอดและพัฒนาไปอย่างยั่งยืนได้โดยลดละกิเลส และยึดทางปฏิบัติที่เหมาะสมพอดีจะทำให้ชีวิตอยู่ได้อย่างพอมิ พอกิน มีความสุขและมีความอบอุ่นจากความสามัคคี ช่วยเหลือกันอย่างเป็นทีมงานได้ด้วยการอาศัยวิธีการพัฒนาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์วิถีพุทธที่จะนำมาใช้กันอย่างจริงจัง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความเท่าเทียมกัน สามารถดำรงอยู่ในสังคมศตวรรษที่ 21 ได้อย่างยั่งยืน

วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนาผล (2562) การบูรณาการเชิงสร้างสรรค์ (Creative Integration) เป็นสิ่งท้าทายความสามารถของผู้สอนในการที่จะนำ concept ตั้งแต่ 2 concept ขึ้นไปมาบูรณาการเข้าด้วยกันอย่างลงตัว และนำไปจัดการเรียนรู้ตามแนว Active Learning ด้วยวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนและบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้เปลี่ยนบทบาทจากผู้ป้อนความรู้ มาเป็นผู้กระตุ้นให้ผู้เรียนเข้าถึงองค์ความรู้ เกิด Deep learning และทักษะในการสร้างสรรค์นวัตกรรมซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญและจำเป็นสำหรับผู้เรียนทุกคน

กัลยัญญ เพชรภรณ์ (2563) การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นกระบวนการจัดการ ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงศาสตร์ สาขาวิชาต่าง ๆ หรือเนื้อหาที่มีความสัมพันธ์กันเข้ามาไว้

ด้วยกัน และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิด ความรู้ความเข้าใจในลักษณะที่เป็นองค์รวม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ การเรียนแบบบูรณาการ ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสดำเนินความคิด ประสบการณ์ความสามารถและทักษะด้านต่าง ๆ อย่าง หลากหลาย ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทักษะ กระบวนการและเนื้อหาสาระไปพร้อม ๆ กัน จะช่วยลดความ ซ้ำซ้อนของเนื้อหาวิชา ลดเวลาการเรียนรู้ของผู้เรียน ตอบสนองความสามารถของผู้เรียนซึ่งมีหลายด้าน ลักษณะของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ประกอบด้วย การบูรณาการเชิงเนื้อหาสาระ การบูรณาการ เชิงวิธีการ, การบูรณาการความรู้กับกระบวนการเรียนรู้ การบูรณาการความรู้ ความคิด กับคุณธรรม การบูรณาการความรู้กับการปฏิบัติ, และการบูรณาการความรู้ในโรงเรียนกับชีวิตจริงของนักเรียน การ จัดการเรียนรู้แบบบูรณาการมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความเหมาะสมของตัวผู้เรียนและ สาระการเรียนรู้ ซึ่งสามารถจำแนกได้ตาม 1) จำนวนผู้สอนแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ คือ การบูรณาการ แบบผู้สอนคนเดียว,การบูรณาการแบบคู่ขนาน และการบูรณาการแบบโครงการ 2) จำแนกตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ การบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้ และการบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ 3) จำแนกตามประเภทของการบูรณาการ แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ การบูรณาการแบบสหวิทยาการและการบูรณาการแบบพหุวิทยาการ

พระราชบัญญัติกวี (2563) การบูรณาการที่ถูกต้องไม่ใช่การบูรณาการตัวเนื้อหาวิชา แต่เป็นการรับเนื้อหาวิชาศาสตร์สมัยใหม่เข้ามาในตัวคนแล้วเอาหลักปรัยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม ทางพระพุทธศาสนาพัฒนาตัวคน เพื่อให้โลกทัศน์เชิงบูรณาการในการดำรงชีวิต

การนำความคิดรวบยอดของวิชาต่างๆ มาหลอมรวมมีประโยชน์หลายประการที่สำคัญที่สุด คือ คุณค่าในการนำความรู้และทักษะไปใช้ข้อผิดพลาดของการไม่นำสิ่งที่ได้เรียนหรือวิชาต่างๆ ที่เรียนมาสัมพันธ์ก็คือ ผู้เรียนจะเข้าใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งเฉพาะในสถานการณ์หนึ่งเท่านั้นแต่เมื่อพบกับสถานการณ์ใหม่จะไม่เข้าใจหรือสามารถนำความรู้ ทักษะที่มีไปประยุกต์ใช้ได้ ดังนั้นการบูรณาการหรือการสร้างเชื่อมโยงระหว่างวิชาต่างๆ ในหลักสูตรจะช่วยให้ผู้เรียนตระหนักว่าสิ่งที่ได้จากสถานศึกษามีประโยชน์และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ชีวิตจริง

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการมีกรอบแนวคิดที่ส่งผลต่อการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ด้านบทบาทของหลักสูตร ครูผู้สอน ผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการจัดการเรียนรู้ คือ ครูผู้สอนมีความเชื่อมั่นและเข้าใจตรงกันในเรื่องการจัดการเรียนรู้ ครูผู้สอนได้คิดวางแผนและประเมินผลร่วมกัน ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เน้นการเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงมากกว่า การเรียนรู้ที่เกิดจากเนื้อหาหนึ่ง โดยลักษณะสำคัญของการบูรณาการ คือ บูรณาการระหว่างความรู้ และกระบวนการเรียนรู้บูรณาการระหว่างพัฒนาการด้านความรู้และทางจิตใจ บูรณาการระหว่างความรู้และการปฏิบัติบูรณาการระหว่างสิ่งที่อยู่ในห้องเรียนและสิ่งที่มีอยู่ในชีวิตจริงและการบูรณาการระหว่างวิชาการต่างๆ การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการทำให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาในลักษณะองค์

รวม มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาวิชา ทำให้เป็นผู้มีทัศนะกว้างไกล และลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง โดยผสมผสานความรู้ คุณธรรม ค่านิยม และลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นการเพิ่มศักยภาพของผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตจริงอย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้หลายรูปแบบที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ ส่งเสริมกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย รู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น โดยคำนึงถึงความคิดเห็นและผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลักช่วยแก้ปัญหาด้านการขาดครูสอนในแต่ละรายวิชา ส่งเสริมให้เกิดทักษะและความสามารถในการแก้ปัญหา ทั้งผู้เรียนและผู้สอน รวมทั้งส่งเสริมการค้นคว้าวิจัยด้วย

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นการสร้างสถานการณ์เพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้ สามารถเชื่อมโยงความรู้หน่วยย่อยจากสาระวิชามาใช้ในการพัฒนาแก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดความมั่นคง ปลอดภัยและสำเร็จในชีวิต ในรูปแบบของความรู้เชิงสร้างสรรค์จากสาขาวิชาทำให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะบ่งชี้ คือ ด้านความสามารถ เป็นทักษะและความชำนาญในทางปฏิบัติที่จำเป็นความสามารถในการรวบรวม ศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ และสามารถสร้างความรู้ใหม่เพิ่มเติมได้จากแหล่งต่างๆ แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เป็นแนวทางแก้ไขและพัฒนาการศึกษาได้อย่างตรงเป้าประสงค์ จากการได้มาซึ่งองค์ความรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง มีความทันสมัยทันต่อเหตุการณ์ มีคุณภาพและกลุ่มเล็ก ความสามารถในการระดมหรือคัดเลือกทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ของตนเองด้วยตนเอง ความสามารถในการไม่ละเลยปัญหาในทุกมิติ เข้าใจถึงความเชื่อมโยงของปัญหา โดยลงมือปฏิบัติด้วยการมองปัญหานั้นเป็นโอกาสในการแก้ไข พัฒนา และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ความสามารถในการคิดที่มีความแปลกใหม่ คิดนอกกรอบ และหลุดจากการครอบงำทางความคิด สามารถนำความรู้ทางการศึกษา และความรู้อื่น มาดัดแปลง ผสมผสาน ให้เป็นความคิดที่มีมุมมองใหม่ที่สามารถตอบสนอง ต่อเหตุการณ์หรือปัญหาทางการศึกษาได้ดีขึ้น มีความสร้างสรรค์อย่างรอบด้าน มีคุณค่า และเป็นประโยชน์ ความสามารถในการนำเสนอความคิด ให้เหตุผลที่เป็นที่ยอมรับ และสร้างให้เกิดการเห็นพ้อง เพื่อให้เกิดการสนับสนุนแนวคิดสู่การปฏิบัติจริง ซึ่งถือเป็นความสามารถเชิงพัฒนา ด้วยการเชื่อมโยง ความคิด การปฏิบัติ และผลลัพธ์ ให้เกิดเป็นรูปธรรม ความสามารถในการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือระหว่างบุคคลกับกลุ่มสามารถเชื่อมโยงได้อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อให้เกิดการสนับสนุนการปฏิบัติงาน ให้มีประสิทธิภาพ เข้มแข็ง และยั่งยืน ความสามารถในการถ่ายทอดผลผลิตที่ได้การปฏิบัติงานโดยถ่ายทอดได้อย่างมีคุณภาพมีประสิทธิภาพ และเหมาะสมกับบริบททางการศึกษา ซึ่งต้องมีขั้นตอน ระบบ ระเบียบแบบแผน และมีกระบวนการที่เหมาะสม

อีริคสัน (Ericson, 1995) การกระทำหรือลักษณะที่แสดงออกมาให้สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน ในระดับของความเป็นนวัตกรรม ไดสรุปประโยชน์ของการบูรณาการ ดังนี้

1. เชื่อมโยงเนื้อหาสาระต่างๆ ในหลักสูตร
2. ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาอย่างลึกซึ้งโดยมิใช่การท่องจำ
3. เน้นการเรียนรู้ที่มีการพัฒนาหลักการหรือแนวคิดสรุป (Generalization)
4. เน้นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติและสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง
5. พัฒนาระบวนการคิดโดยเฉพาะการวิเคราะห์และสังเคราะห์
6. พัฒนาการคิดที่การเชื่อมโยงสัมพันธ์
7. ผู้เรียนได้เรียนรู้ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและความเป็นไปได้ของโลก
8. ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง
9. ผู้เรียนได้เรียนรู้งานกิจกรรมที่หลากหลายที่มีทั้งการฟังการเห็นและการเคลื่อนไหว

จากการศึกษาสรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการมีประโยชน์ในด้านการปรับตัวด้านบทบาทของผู้เรียน ครูผู้สอน สถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ ที่จะเชื่อมโยงกับระบบนิเวศวิทยาการเรียนรู้ส่งผลต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อศักยภาพแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ความต้องการของครู ผู้เรียน และผู้ปกครอง สามารถนำผลลัพธ์การเรียนรู้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาตนเองและชุมชนด้วยวิธีการที่หลากหลายในชีวิตประจำวัน รวมทั้งตอบสนองต่อเป้าประสงค์และการเปลี่ยนแปลงของการจัดการศึกษาในระดับโลก เมื่อผู้เรียนเรียนรู้แบบบูรณาการจะทำให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถนำไปสร้างเครือข่าย สร้างรูปแบบหรือสร้างแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเอง ชุมชน ประเทศและโลกในฐานะพลโลกอย่างเต็มศักยภาพและมีประสิทธิภาพสูง

5. ข้อจำกัดของการเรียนรู้บูรณาการ

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการมีข้อจำกัด ดังนี้

1. เป็นวิธีการที่ได้ค่อนข้างยากเพราะต้องอาศัยความร่วมมือจากครูผู้สอนหลายคนมาปรึกษาหารือร่วมกัน ต้องมีความเข้าใจตรงกัน และต้องเป็นความร่วมมืออย่างจริงจังและจริงต้องทุ่มเททั้งความรู้ความสามารถและเวลาอย่างเต็มที่
2. การบูรณาการหลักสูตรเข้าด้วยกันอาจทำให้ผู้เรียนขาดความลึกซึ้งในการเรียนรู้มองไม่เห็นความสำคัญของเนื้อหาสาระหรือวิชาการต่างๆ ตามที่ครูต้องการได้
3. การจัดตารางสอนของครูทุกคน โดยเฉพาะครูที่สอนประจำวิชาต่างๆ เช่น ศิลปะ พลศึกษาดนตรีและนาฏศิลป์งานเกษตรต้องสอนหลายชั้น หลายห้องจึงต้องจัดตารางสอนของ

แต่ละห้องแน่นอนตายตัว ซึ่งขัดกับการจัดการเรียนการเรียนรู้แบบบูรณาการ เพราะเนื้อหาสาระต่างๆ จะคลุกเคล้ากันไปตามบรรยากาศของการเรียนรู้

สิริพัชร เจษฎาวิโรจน์ (2546) ได้กล่าวถึงข้อควรคำนึงในการเรียนรู้แบบบูรณาการว่าในการจัดการเรียนการเรียนรู้แบบบูรณาการควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. ผู้เรียนมีความสำคัญมากกว่าเนื้อหาสาระฉะนั้นควรเน้นการพัฒนาบุคลิกภาพในทุกๆ ด้านการเสริมสร้างพื้นฐานของผู้เรียนให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอดที่ชัดเจน
2. หัวข้อเรื่องต้องสัมพันธ์กับเรื่องได้อย่างกว้างขวางหัวข้อย่อยและความคิดรวบยอดที่จะนำมาบูรณาการรวมกันนั้นควรอยู่ในระดับที่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน
3. กิจกรรมการเรียนการเรียนรู้ควรเป็นปัญหาในชีวิตจริงและต่อเนื่องกันจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้รู้จักสังเกตวิเคราะห์วิจารณ์และอภิปรายด้วยเหตุผลใช้กระบวนการกลุ่มและกระบวนการประชาธิปไตย
4. สร้างบรรยากาศในชั้นเรียนและนอกห้องเรียนให้ท้าทายและเร้าความสนใจของผู้เรียนให้ผู้เรียนเรียนด้วยความสบายใจ
5. จัดประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียนให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้จากสิ่งที่เป็รูปธรรมเข้าใจง่ายส่งเสริมให้มีโอกาสได้ปฏิบัติจริงจนเกิดความสามารถและทักษะที่ติดเป็นนิสัย
6. ในการเรียนรู้แต่ละครั้งควรสอดแทรกคุณสมบัติที่ต้องการเน้นในตัวผู้เรียนควรเป็นแบบอย่างในการแสดงพฤติกรรมที่มีการบูรณาการให้นักเรียนเห็น

อรทัย มุลค่าและสุวิทย์ มุลค่า (2543) ได้กล่าวถึงข้อดีของการบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. เป็นวิธีการที่ทำให้ค่อนข้างยากเพราะต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้ชำนาญในวิทยาการต่างๆ หลายฝ่ายและต้องเป็นความร่วมมืออย่างจริงจังและจริงจังด้วย
2. เป็นการจัดการเรียนการเรียนรู้ที่ผู้สอนจะต้องทุ่มเททั้งความรู้ประสบการณ์และความสามารถอย่างเต็มที่รวมทั้งในบางโอกาสจะต้องร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการเรียนรู้ด้วยจึงอาจจะก่อให้เกิดความยุ่งยากในการบริหารจัดการการเรียนการเรียนรู้ได้
3. ความกว้างขวางของการบูรณาการหลักสูตรเข้าด้วยกันอาจทำให้ผู้เรียนขาดความลึกซึ้งในการเรียนรู้ได้ครบทั้งสามพิสัยของการเรียนรู้ เพราะถ้าผู้สอนไม่เอาใจใส่ทุ่มเทให้แก่การบูรณาการการเรียนการเรียนรู้แล้วผู้เรียนอาจมองไม่เห็นถึงความสัมพันธ์ของเนื้อหาหรือวิชาการต่างๆ ได้ตามที่ผู้สอนต้องการ

4. สภาพการจัดการเรียนการเรียนรู้ในปัจจุบันมักจะกำหนดเวลาที่ตายตัวแน่นอนอาจจะไม่สอดคล้องกับการจัดการเรียนการเรียนรู้ตามวิธีการนี้

หน่วยส่งเสริมและพัฒนาวิชาการ งานบริการการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2551)

1. ผู้สอนคนเดียวอาจไม่มีความชำนาญในเนื้อหาวิชาบางเรื่อง
2. เนื้อหาวิชาและกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดอาจซ้ำซ้อนกับของวิชาอื่น
3. ผู้เรียนจะมีภาระงานมากเพราะทุกรายวิชาจะต้องมอบหมายงานให้
4. ผู้สอนยังคงต้องรับภาระเนื้อหาวิชาที่ไม่ชำนาญ
5. ผู้เรียนยังมีภาระงานมากเพราะทุกรายวิชาจะต้องมอบหมายงานให้
6. มีผลกระทบต่อการจัดตารางสอนและการจัดแผนการเรียน
7. มีผลกระทบต่อการจัดตารางสอนและการจัดแผนการเรียน
8. ผู้สอนต้องควบคุมการเรียนรู้ให้ทันตามกำหนด

จากการศึกษาสรุปได้ว่า การสร้างความร่วมมือในการวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อสร้างสรรค์ การบูรณาการจากครูผู้สอนแต่ละรายวิชา ความพร้อมด้านกายภาพที่ส่งเสริมให้เกิดการจัดการเรียนรู้ แบบบูรณาการ โครงสร้างของหลักสูตรและเวลาการจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการจัดการ เรียนรู้ทำให้ภาระงานของผู้เรียนจากการเรียนรู้แต่ละรายวิชาเพิ่มขึ้นส่งผลต่อศักยภาพและเจตคติต่อ การเรียนรู้แต่ละรายวิชา

6. รูปแบบของการเรียนรู้บูรณาการ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2546) การเรียนการสอนแบบบูรณาการ มีลักษณะ คือ การบูรณาการภายในวิชาและการบูรณาการระหว่างวิชา การบูรณาการภายในวิชาเป็น การเชื่อมโยงการสอนระหว่างเนื้อหาวิชาในกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชาเดียวกันด้วยกัน ซึ่งโดย ปกติผู้สอนในวิชาต่างๆ จะปฏิบัติอยู่แล้ว ส่วนการบูรณาการระหว่างวิชาจะมี 4 รูปแบบ คือ

1. การสอนบูรณาการแบบแทรกสอด (Infusion) เป็นการสอนในลักษณะที่ผู้สอน ในวิชาหนึ่งสอดแทรกเนื้อหาวิชาอื่นๆ ในการสอนของตน
2. การสอนบูรณาการแบบคู่ขนาน (Parallel Instruction) เป็นการสอนโดย ผู้สอนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมวางแผนการสอนร่วมกันโดยมุ่งสอนหัวเรื่อง หรือความคิดรวบยอดหรือ ปัญหาเดียวกันแต่สอนต่างวิชากันและต่างคนต่างสอน
3. การสอนบูรณาการแบบสหวิทยาการ (Multidisciplinary Instruction) เป็น การสอนบูรณาการแบบคู่ขนานแต่มีการมอบหมายงานหรือโครงการร่วมกัน
4. การสอนบูรณาการแบบข้ามวิชาหรือสอนเป็นคณะ (Transdisciplinary Instruction) เป็นการสอนที่ผู้สอนวิชาต่างๆ ร่วมกันสอนเป็นคณะหรือเป็นทีม มีการวางแผนปรึกษาหารือ ร่วมกันโดยกำหนดหัวเรื่อง ความคิดรวบยอดหรือปัญหาร่วมกันแล้วร่วมกันสอน ผู้เรียนเป็นกลุ่ม เดียวกัน

อ้าง บัณฑิต (2532) ได้กล่าวไว้ว่า ผลของการจัดหลักสูตรการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ควรมีลักษณะสำคัญโดยรวม ดังนี้

1. เป็นการบูรณาการระหว่างความรู้และกระบวนการเรียนรู้เพราะในปัจจุบันนี้ปริมาณของความรู้มีมากขึ้นเป็นทวีคูณ รวมทั้งมีความซับซ้อนมากเป็นลำดับ การเรียนรู้ด้วยวิธีการเดิม อาทิ การบอกเล่า การบรรยาย และการท่องจำ อาจไม่เพียงพอที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพได้ ผู้เรียนควรเป็นผู้สำรวจความสนใจของตนเองว่าในองค์ความรู้หลากหลายนั้น อะไรคือสิ่งที่ตนเองสนใจอย่างแท้จริง ควรจะแสวงหาความรู้เพื่อตอบสนองความสนใจเหล่านั้นได้อย่างไร เพียงใดและด้วยกระบวนการเช่นไร ซึ่งแน่นอนว่า กระบวนการเรียนรู้ลักษณะนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างบุคคล

2. เป็นการบูรณาการระหว่างการพัฒนาทางความรู้และพัฒนาทางจิตใจ นั่น คือ ให้ความสำคัญแก่จิตพิสัย คือ เจตคติ ค่านิยม ความสนใจและสุนทรียภาพแก่ผู้เรียนในการแสวงหาความรู้ด้วยไม่ใช่เน้นเพียงองค์ความรู้หรือพุทธิพิสัยแต่เพียงอย่างเดียว การจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งขึ้นเสียก่อนที่จะได้ลงมือศึกษานั้นนับได้ว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญยิ่งสำหรับจูงใจให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นทั้งแก่ผู้สอนและผู้เรียน

3. เป็นการบูรณาการระหว่างความรู้และการกระทำความสัมพันธ์ของบูรณาการระหว่างความรู้และการกระทำในข้อนี้มีนัยแห่งความสำคัญและความสัมพันธ์เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้ในข้อที่สองเพียงแต่เปลี่ยนจิตพิสัยเป็นทักษะพิสัยเท่านั้น

4. เป็นการบูรณาการระหว่างสิ่งที่เรียนในโรงเรียนกับสิ่งที่ป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้เรียน คือ การตระหนักถึงความสำคัญแห่งคุณภาพชีวิตของผู้เรียนว่าเมื่อได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตรแล้วสิ่งที่เรียนที่สอนในห้องเรียนจะต้องมีความหมายและมีคุณค่าต่อชีวิตของผู้เรียนอย่างแท้จริง

5. เป็นการบูรณาการระหว่างวิชาต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ เจตคติและการกระทำที่เหมาะสมกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียนอย่างแท้จริง ตอบสนองคุณค่าในการดำรงชีวิตของผู้เรียนแต่ละคน การบูรณาการความรู้ของวิชาต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อตอบสนองความต้องการหรือเพื่อการตอบปัญหาที่ผู้เรียนสนใจ จึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่ควรจะทำในขั้นตอนของการบูรณาการหลักสูตรและการเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง

สนอง อินละคร (2542) กล่าวถึงการเรียนรู้แบบบูรณาการมีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับเกณฑ์ในการจำแนกลักษณะต่าง ๆ ซึ่งได้นำมาเสนอ 3 รูปแบบ ดังนี้

แบบที่ 1 จำแนกตามจำนวนผู้สอน

1. การบูรณาการแบบผู้สอนคนเดียว
2. การบูรณาการแบบคู่ขนาน

3. การบูรณาการแบบสอนเป็นทีม

แบบที่ 2 จำแนกตามกลุ่มสาระการเรียนรู้

1. การบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้
2. การบูรณาการการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้

แบบที่ 3 จำแนกตามประเภทของการบูรณาการ

1. การบูรณาการแบบสหวิทยาการ
2. การบูรณาการแบบพหุวิทยาการ

อัญชลี สารรัตน์ (2542) ได้กล่าวถึงรูปแบบการเรียนรู้บูรณาการไว้ดังนี้

1. เป็นการบูรณาการภายในวิชา (Single Subject Intergration) เป็นการนำเนื้อหาภายในวิชาเดียวกันไปสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตจริงและให้ผู้เรียนได้ประยุกต์ความรู้และทักษะไปใช้ในชีวิตจริงในบริบทที่มีความหมาย ซึ่งจะทำให้การเรียนรู้ของผู้เรียนมีความหมาย

2. เป็นการบูรณาการระหว่างวิชา โดยการเชื่อมโยงหรือรวมศาสตร์ต่างๆตั้งแต่ 2 สาขาขึ้นไป ภายใต้หัวข้อเรื่อง (theme) เดียวกัน เป็นการเรียนรู้โดยใช้ความรู้ ความเข้าใจและทักษะในศาสตร์หรือความรู้ในวิชาต่างๆ มากกว่า 1 วิชาขึ้นไป เพื่อแก้ปัญหาหรือแสวงหาความรู้ ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและใกล้เคียงกับชีวิตจริงแบ่งเป็น 4 รูปแบบคือ

2.1 การเรียนรู้บูรณาการแบบสอดแทรก (Infusion Instruction) การเรียนรู้รูปแบบนี้ครูผู้สอนในวิชาหนึ่งสอดแทรกเนื้อหาของวิชาอื่นๆ เข้าไปในการเรียนรู้ของตนเป็นการวางแผนการเรียนรู้และสอนโดยครูเพียงคนเดียว

2.2 การเรียนรู้บูรณาการแบบคู่ขนาน (Parallel Instruction) การเรียนรู้ตามรูปแบบนี้ครูตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป สอนต่างวิชากัน ต่างคนต่างสอน แต่ต้องวางแผนการเรียนรู้ร่วมกันโดยมุ่งสอนหัวข้อเรื่อง ความคิดรวบยอด ปัญหาเดียวกัน (Theme/Concept/Problem) ระบุสิ่งที่ร่วมกันว่าจะสอนหัวข้อเรื่อง ความคิดรวบยอด ปัญหานั้นๆ อย่างไรในวิชาของแต่ละคน งานหรือการบ้านที่มอบหมายให้นักเรียนทำจะแตกต่างกันไปในแต่ละวิชา แต่ทั้งหมดจะต้องมีหัวข้อเรื่อง ความคิดรวบยอด และปัญหาร่วมกัน

2.3 การเรียนรู้บูรณาการแบบสหวิทยาการ (Multidisciplinary Instruction) ครูตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป สอนต่างวิชากัน ความคิดรวบยอด ปัญหาเดียวกัน ต่างกันแต่แยกกันเป็นส่วนใหญ่ แต่มีการมอบหมายงานหรือโครงการร่วมกัน ซึ่งจะช่วยให้เชื่อมโยงวิชาต่างๆ เข้าด้วยกัน ครูทุกคนต้องการวางแผนร่วมกันเพื่อระบุหัวข้อเรื่อง ความคิดรวบยอด ปัญหานั้นๆ ในแต่ละวิชาอย่างไร และวางแผนสร้างโครงการร่วมกัน (หรือกำหนดงานที่จะมอบหมายให้นักเรียนทำร่วมกัน) และกำหนดว่าจะแบ่งโครงการนั้นออกเป็นโครงการย่อยๆ ให้นักเรียนปฏิบัติในแต่ละวิชาอย่างไร

2.4 การเรียนรู้แบบข้ามวิชาหรือสอนเป็นคณะ (Transdisciplinary Instruction)

การเรียนรู้ตามรูปแบบนี้ครูที่สอนวิชาต่างๆ จะร่วมมือกันสอนเป็นคณะหรือเป็นทีมร่วมกันวางแผนปรึกษาหารือร่วมกัน และกำหนดหัวเรื่อง ความคิดรวบยอด ปัญหา ร่วมกันและร่วมกันดำเนินการเรียนรู้กันเรียนเดียวกัน

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2545: 143-145) ได้เสนอขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการไว้ดังนี้

1. วิเคราะห์หลักสูตรและกำหนดหัวเรื่อง (Theme) โดยครูผู้สอนวิชาเดียวกันในระดับเดียวกันระดมสมองกันรวมทั้งให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็นด้วยเพื่อกำหนดประเด็นว่า

1.1 วิชาใดเป็นแกน

1.2 วิชาอื่นที่จะบูรณาการจะนำส่วนใดมาเชื่อมโยง ทั้งนี้ต้องวิเคราะห์จากสาระการเรียนรู้ในแต่ละรายวิชาเป็นหลัก ซึ่งวิธีการที่ดี คือ ใช้แผนภาพความคิด (Mind Mapping) ในการจัดทำ ซึ่งมีแนวทางดำเนินการ ดังนี้

1.2.1 จัดทำแผนผังการวิเคราะห์เนื้อหาสาระการเรียนรู้ในแต่ละหัวข้อโดยกำหนดข้อความที่เป็นประเด็นหลักและวิเคราะห์ประเด็นรอง

1.2.2 นำแผนผังการวิเคราะห์สาระการเรียนรู้ในแต่ละหัวข้อมารวมกัน

1.2.3 นำแผนผังวิเคราะห์สาระการเรียนรู้ไปจัดทำกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการในแต่ละหัวข้อเรื่อง

2. กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้เชิงบูรณาการ

3. จัดคาบเวลาให้เหมาะสมกับเนื้อหาและกิจกรรมและต้องมีความยืดหยุ่นตามกิจกรรมการเรียนรู้

4. ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย ใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ภายในท้องถิ่นและชุมชน

5. ประเมินผล อาจประเมินในลักษณะของการใช้แฟ้มสะสมผลงานของผู้เรียน การสังเกต กิจกรรมการปฏิบัติจริง การตอบสนองต่อการเรียนรู้และการพัฒนาความรู้ของผู้เรียน

สุวิทยา มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2545: 185-191) การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการจำแนกได้ดังนี้

1. จำแนกตามจำนวนผู้สอน แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะดังนี้

1.1 การบูรณาการผู้สอนคนเดียว ผู้สอนสามารถจัดการเรียนรู้โดยเชื่อมโยงสาระเรียนรู้ต่างๆ กับหัวเรื่องที่สอดคล้องกับชีวิตจริงหรือสาระที่กำหนดขึ้น เช่น เรื่องสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับตัวเรา เป็นต้น ผู้สอนสามารถเชื่อมโยงสาระและกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่างๆ

การอ่านการเขียน การคิดคำนวณ การวิเคราะห์ต่างๆ มาจัดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้แบบต่างๆ ทำให้ผู้เรียนได้ใช้ทักษะและกระบวนการเรียนรู้ไปแสวงหาความรู้ความจริงจากหัวข้อเรื่องที่กำหนด

1.2 การบูรณาการแบบคู่ขนาน มีผู้สอนตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกันจัดการเรียนการเรียนรู้ โดยอาจยึดหัวข้อเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แล้วมาบูรณาการเชื่อมโยงแบบคู่ขนานกันไปภายใต้หัวข้อเรื่องเดียวกันแต่การเรียนรู้ยังแยกกันสอน การบูรณาการแบบคู่ขนาน ผู้สอนสามารถบูรณาการการจัดการเรียนรู้ได้มากกว่า 2 คน หรือ 3 สาระการเรียนรู้ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับหัวข้อเรื่องที่กำหนดขึ้นว่าจะสามารถเชื่อมโยงให้เข้ากับสาระการเรียนรู้ต่างๆ ได้มากน้อยเพียงใด

1.3 การบูรณาการแบบสอนเป็นทีม ผู้สอนตั้งแต่สองขึ้นไปร่วมกันคิดเรื่องหรือโครงการขึ้นมา โดยใช้เวลาเรียนต่อเนื่องกัน วิธีการ คือ รวมจำนวนชั่วโมงของกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ที่ผู้สอนเคยแยกกันสอนนั้นมารวมเป็นเรื่องเดียวกัน มีเป้าหมายเดียวกันกับลักษณะของผู้สอนเป็นทีม ผู้เรียนเป็นทีม สำหรับกรณีที่ต้องการเน้นทักษะบางเรื่องเป็นพิเศษหรือมีรายละเอียดบางเรื่องที่เฉพาะเจาะจงผู้สอนสามารถแยกกันสอนได้ ตัวอย่างการเรียนรู้เป็นทีม

2. การจำแนกตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

2.1 การบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นลักษณะการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงแนวความคิด ทักษะ และความคิดรวบยอดของสาระภาษาไทย ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงทักษะทางภาษาระหว่างการฟัง การดู การพูด การอ่าน การเขียน หลักภาษาไทยและการใช้ภาษาไทย โดยใช้วรรณกรรมหรือวรรณคดีเป็นแกนจัดเป็นหน่วยการเรียนรู้ ซึ่งทำให้ผู้เรียนเข้าใจความคิดและเชื่อมโยงระหว่างความคิดได้ดี ผู้เรียนรู้อย่างมีความหมายและเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 การบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่นำเอาสาระการเรียนรู้จากหลายกลุ่มสาระมาเชื่อมโยงเพื่อจัดการเรียนรู้ภายใต้หัวข้อเรื่องเดียวกัน

3. จำแนกตามประเภทของการบูรณาการ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

3.1 การบูรณาการแบบสหวิทยาการ เป็นลักษณะการบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ซึ่งเป็นการนำเอาสาระการเรียนรู้จากหลายกลุ่มสาระมาเชื่อมโยงร้อยรัดให้เป็นเนื้อเดียวกัน เพื่อจัดการเรียนรู้ภายใต้หัวข้อเรื่องเดียวกัน

3.2 การบูรณาการแบบพหุวิทยาการ เป็นลักษณะการบูรณาการที่ผู้สอนนำเอา เรื่อง หรือสาระการเรียนรู้ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ไปสอดแทรกในการเรียนรู้หรือวิชาที่ตนเองรับผิดชอบ เช่น ผู้สอนสาระการเรียนรู้ภาษาไทยต้องการจะสอนเรื่อง การอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม ก็สามารถนำเรื่องนี้สอดแทรกในการเรียนรู้ได้

กระทรวงศึกษาธิการ (2547) ได้เสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยใช้กลุ่มสาระการเรียนรู้เป็นหลัก แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ การบูรณาการภายใน กลุ่มสาระการเรียนรู้ และการบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเนื้อหาความรู้ ทักษะ กระบวนการ หรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ นั้น ๆ เข้าด้วยกันเพื่อมุ่งศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราว ประเด็น ปัญหา หัวข้อหรือประสบการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง

2. การบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเนื้อหาความรู้ ทักษะ กระบวนการ หรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตั้งแต่สองกลุ่มสาระการเรียนรู้ขึ้นไปเข้าด้วยกัน เพื่อมุ่งศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราว ประเด็น ปัญหา หัวข้อ หรือประสบการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนรู้ในเรื่องนั้นๆ อย่างเข้าใจลึกซึ้งและชัดเจนใกล้เคียงกับความเป็นจริงในชีวิตยิ่งขึ้น

โฟกาตี (Fogaty ,2002) ได้เสนอรูปแบบการบูรณาการไว้ 10 ชนิด ดังนี้

1. Fragmented เน้นเนื้อหาในแต่ละวิชาให้มีความสมบูรณ์ในตัวเอง
2. Connected เน้นความเกี่ยวข้องภายในของเนื้อหาวิชา ทั้งมโนทัศน์และทักษะ ยังไม่เน้นความเกี่ยวข้องระหว่างเนื้อหาต่างสาขาวิชา
3. Nested เน้นการนำทักษะต่าง ๆ มาบูรณาการภายในเนื้อหาแต่ละวิชา ซึ่ง Fogarty แนะนำว่า ทักษะชีวิตเป็นทักษะที่เหมาะสมสำหรับการนำมาบูรณาการ
4. Sequenced เน้นความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาและทักษะแต่ละวิชา แต่สอนแยกกัน โดยจัดหัวข้อเรื่องที่สอนให้คู่ขนานกัน ดังนั้น การบูรณาการวิธีนี้ครูจึงต้องทำงานร่วมกับครูผู้สอนวิชาอื่น เช่น เรียนวรรณคดีในวิชาภาษา ขณะเดียวกันก็เรียนประวัติผู้แต่งวรรณคดี เรื่องนั้นในวิชาสังคมศึกษา
5. Shared เน้นความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์ เนื้อหาและทักษะในแต่ละวิชาไม่เกิน 2 วิชา เป็นการบูรณาการที่จะต้องศึกษาเนื้อหาวิชาต่าง ๆ อย่างลุ่มลึก (in-depth views) เพื่อให้เห็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน หรือมีประเด็นร่วมกัน
6. Webbed ใช้หัวเรื่อง (theme) เป็นแกนกลางในการจัดเนื้อหาวิชาต่าง ๆ รวมทั้งทักษะที่มีความสัมพันธ์กัน เช่น หัวเรื่อง ชื่อ “เทคโนโลยี” เป็นการศึกษาเทคโนโลยีในมุมมองของวิชาต่าง ๆ ได้แก่ วิชาสังคมฯ ศึกษาในแง่ของผลกระทบของเทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ศึกษาเรื่องเทคโนโลยีทางคอมพิวเตอร์ วิชาศิลปศึกษาสมรรถภาพของคอมพิวเตอร์ในการออกแบบงานศิลปะ วิชาภาษาศึกษาเรื่องการใช้ภาษาในการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น
7. Threaded ใช้ทักษะที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องในแต่ละวิชาเป็นแกนหลัก โดยเน้นทักษะการคิด การร่วมมือและการจัดการมากกว่าเนื้อหา

8. Integrated ใช้หัวเรื่อง (theme) เป็นแกนกลางแล้วเชื่อมโยงเนื้อหาวิชาต่าง ๆ และทักษะต่าง ๆ เข้าด้วยกัน วิธีการนี้ใกล้เคียงกับวิธี Shared แต่ใช้เนื้อหาวิชาต่าง ๆ มากกว่า เช่น หัวข้อ เรื่อง วัฏจักรและรูปแบบการเปลี่ยนแปลง วิชาวิทยาศาสตร์ศึกษา เรื่อง เมฆ วัฏจักรของการเกิดเมฆ ชนิดของเมฆ เครื่องมือในการตรวจสอบสภาพอากาศและภัยพิบัติต่าง ๆ วิชาสังคมศึกษา รูปแบบการเขียนบทกลอนสะท้อนการเปลี่ยนแปลงสังคม วิชาสังคมศึกษาโดยศึกษารูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และการเลือกตั้งที่เป็นไปตามวาระต่าง ๆ

9. Immersed เป็นวิธีการที่เน้นการเชื่อมโยงให้เกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียน (Internal connection) เพื่อสร้างความหมายทางการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น เช่น ผู้เรียนได้รับมอบหมายงานค้นคว้าเกี่ยวกับชีวิตของสัตว์ประเภทแมลงในวิชาวิทยาศาสตร์ ในวิชาศิลปะศึกษาผู้เรียนศึกษาเมื่อเกี่ยวกับการออกแบบลวดลายที่อาจจะเชื่อมโยงลวดลายผีเสื้อมาเป็นลวดลายงานศิลปะ วิธีนี้ครูต้องใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ ในการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความคิดเชื่อมโยงได้

10. Networked เป็นการเชื่อมโยงที่ขยายออกไปเป็นเครือข่าย วิธีนี้เป็นการบูรณาการที่ขยายต่อจากวิธี Immersed ผู้เรียนมีโอกาสขยายความรู้โดยการศึกษาเรื่องที่ตนเองสนใจ ทั้งแนวกว้างและลึก

โรสและคาเรน (Rose and Karen, 1993) อธิบายรูปแบบการบูรณาการ 5 ลักษณะ ดังนี้

1. Single Subject Integrated เป็นการบูรณาการในวิชาเดียว
2. Coordinate Model เป็นการบูรณาการโดยครูสองคนหรือมากกว่าที่สอนรายวิชาให้กับผู้เรียนกลุ่มเดียวกันแบบต่างคนต่างสอน แต่วางแผนร่วมกันภายใต้หัวข้อ (theme) เดียวกัน
3. Integrated Core Model เป็นการบูรณาการในลักษณะหลักสูตรแกน โดยครูคนเดียวจะสอนเนื้อหาวิชาที่บูรณาการกัน เช่น วิทยาศาสตร์ ภาษา สังคมศึกษาจนจบเรื่อง
4. Integrated Double Core Model รูปแบบนี้จะมียุทธศาสตร์แกน 2 วิชา ครูสองคนจะสอนผู้เรียนกลุ่มเดียวกันหลังจากที่บูรณาการแล้ว แต่สอนคนละวิชา
5. Self Contained Core Model เป็นการบูรณาการโดยครูคนเดียว ซึ่งจะสอนเนื้อหาและทักษะทุกเรื่องที่บูรณาการแล้วภายใต้หัวข้อที่กำหนด

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ลักษณะสำคัญของการบูรณาการเป็นการบูรณาการระหว่างความรู้ กระบวนการเรียนรู้ในวิชาต่างๆ และระบบนิเวศวิทยาการเรียนรู้ โดยเน้นพัฒนาการ ด้านพุทธิพิสัยจิตพิสัยและทักษะกระบวนการเป็นการตอบสนองความต้องการความสนใจของผู้เรียนสิ่งที่เรียนจะต้องมีความหมายและมีคุณค่าต่อชีวิตของผู้เรียนอย่างแท้จริง ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ประกอบด้วย การวิเคราะห์หลักสูตร กำหนดหัวเรื่องโดยยึดเนื้อหาวิชาใดวิชาหนึ่งเป

นแกนโดยใช้ผังวิเคราะห์ วิเคราะห์สาระการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องของแบบบูรณาการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ จัดเวลาดำเนินการ จัดกิจกรรมด้วยวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายและประเมินผลตามสภาพจริงด้วยวิธีการประเมินที่หลากหลาย ได้แก่ ผลงานนักเรียนการสังเกตการปฏิบัติจริงการพัฒนาความรู้ของผู้เรียน เป็นต้น และเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบัน จึงควรเพิ่มการใช้เทคโนโลยีในการสร้างสรรค์ผลงานและการเผยแพร่ผลงานจากการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาสังคม ซึ่งการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการที่เหมาะสมกับบริบทการจัดการศึกษาสำหรับโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษานานาชาติและโรงเรียนขนาดกลางเมื่อใช้จำนวนนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นเกณฑ์ที่มีข้อจำกัดด้านบุคลากร ดังนั้น การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นควรใช้การบูรณาการแบบแทรกสอดใช้หัวเรื่องในการออกแบบและดำเนินการจัดการเรียนรู้

2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้

1. ความหมายของการจัดการเรียนรู้

แนวคิดการจัดการเรียนรู้ (Learning Management) เป็นแนวคิดที่ได้รับการพัฒนาโดยมีพื้นฐานมาจากแนวคิดด้านการออกแบบสถาปัตยกรรม (Architectural Design) ซึ่งเป็นศิลปะในการจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสมภายในพื้นที่จำกัดและแสดงผลการออกแบบที่ดีที่สุดด้วย ความตั้งใจโดยอธิบายว่า การจัดการเรียนรู้นั้นให้ความสำคัญกับการออกแบบและการดำเนินกลยุทธ์ การเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนบรรลุผลการเรียนรู้ คือนอกจากจะให้ความสำคัญกับความสมดุลระหว่าง การพัฒนาหลักสูตรและการเรียนรู้แล้ว การจัดการเรียนรู้นี้จะให้ความสำคัญกับกลยุทธ์การเรียนรู้ร่วมด้วยการเรียนรู้ (Learning) หมายถึง กระบวนการที่บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การพัฒนาความคิดและความสามารถ โดยอาศัยประสบการณ์และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อม

การจัดการเรียนรู้ ไม่ใช่เป็นเพียงการถ่ายทอดเนื้อหา โดยใช้วิธีการบอกให้จดจำและนำไปท่องจำเพื่อการสอบเท่านั้น แต่การจัดการเรียนรู้เป็นศาสตร์อย่างหนึ่งซึ่งมีความหมายที่ลึกซึ้งกว่านั้น กล่าวคือ วิธีการใดก็ตามที่ผู้สอนนำมาใช้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เรียกว่าเป็นการจัดการเรียนรู้ นักการศึกษาหลายท่าน ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนรู้ในทัศนะต่างๆ ดังนี้

สุมน อมรวิวัฒน์ (2533) อธิบายความหมายของการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า การจัดการเรียนรู้คือสถานการณ์อย่างหนึ่งที่มีสิ่งต่อไปนี้เกิดขึ้น ได้แก่

1. มีความสัมพันธ์และมีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อมและผู้สอนกับผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อม
2. ความสัมพันธ์และมีปฏิสัมพันธ์นั้นก่อให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่
3. ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์ใหม่นั้นไปใช้ได้

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์ (2542) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่มีระบบระเบียบครอบคลุมการดำเนินงานตั้งแต่การวางแผนการจัดการเรียนรู้จนถึงการประเมินผล

รังสิยา นรินทร์ (2562) การจัดการเรียนรู้ หมายถึง การออกแบบกระบวนการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามที่คาดหวัง โดยนำเอาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้ วิธีสอน กิจกรรม เทคนิคการสอนและสื่อเทคโนโลยีต่างๆ มาเป็นส่วนประกอบ เพื่อให้เกิดกระบวนการที่ เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

โครงการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (หลักสูตรฐานสมรรถนะ) (2564) หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหลักสูตรที่ใช้สมรรถนะเป็นองค์ประกอบหลักในการกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ การนำสมรรถนะสู่การจัดการเรียนรู้เป็นการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ เริ่มจากการพิจารณาสมรรถนะหลักที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียน และวิเคราะห์สมรรถนะเฉพาะของศาสตร์เพื่อนำมาผสมผสานกับสมรรถนะหลัก แล้วกำหนดเป็นผลลัพธ์การเรียนรู้ของสาระการเรียนรู้ เมื่อจบช่วงชั้น การจัดการเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้ให้ผู้เรียนบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้จึงเป็นกลไกสำคัญในการช่วยให้ผู้เรียนบรรลุทั้งสมรรถนะเฉพาะ และสมรรถนะหลัก นอกจากนี้ ในการจัดการเรียนรู้นั้นผู้สอนต้องออกแบบกระบวนการที่ช่วยปลูกฝัง เสริมสร้าง และพัฒนาสมรรถนะ ซึ่งครอบคลุมทั้งความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสาระการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้นั้นที่การนำความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะมาประยุกต์ใช้ในการทำงาน การแก้ปัญหา และการใช้ชีวิต ผู้สอนต้องบูรณาการความรู้ สหวิทยาการ (Multidisciplinary) และจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ที่เน้นให้ความสำคัญกับผู้เรียน ผู้เรียนต้องได้รับการพัฒนาความรู้ ทักษะและคุณลักษณะที่จำเป็นและเพียงพอเพื่อนำมาสู่ การประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการคิด ลงมือทำ สะท้อนคิด เน้นการปฏิบัติ ปรับปรุงและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียน เชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้เรียน การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนยึดหลักการที่ว่า ผู้เรียนทุกคนสามารถประสบความสำเร็จได้ตามความถนัด ความชอบและศักยภาพในรูปแบบของตนเอง การจัดการเรียนรู้จึงต้องสนับสนุนให้ผู้เรียนเป็นเจ้าของการเรียนรู้ที่เอื้อให้ผู้เรียนค้นหาตัวเองเพื่อเลือกเส้นทางการเรียนรู้ (Learning Pathways) ตอบสนองความแตกต่างของผู้เรียน (Different Instruction) มีความยืดหยุ่นเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นรายบุคคล (Individual Support) คำนึงถึงจังหวะในการเรียนรู้ของผู้เรียน (Self-Pacing) สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน ชุมชนแวดล้อม และจุดเน้นของสถานศึกษา การจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนกำกับการเรียนรู้ของตนเอง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ ดังนั้น การออกแบบการเรียนรู้ต้องผสมผสานกันไปกับการประเมิน โดยมีการวิเคราะห์ผู้เรียนรายบุคคลว่ามีความสามารถ ความสนใจสิ่งใด เพื่อนำไปสู่การออกแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนแต่ละบุคคล ผู้เรียนจะได้รับข้อมูล

ป้อนกลับจากการประเมินตนเองและผู้อื่นประเมินทั้งในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรมและหลังจากการปฏิบัติกิจกรรม นำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาการเรียนรู้ของตน รวมทั้งได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือที่สอดคล้องกับความต้องการบนเส้นทางการเรียนรู้ของตนเองในระยะเวลาที่แตกต่างกันตามความจำเป็นของแต่ละคน เพื่อเอื้อให้ผู้เรียนได้พัฒนาสมรรถนะเต็มตามศักยภาพสู่ระดับความสามารถที่สูงขึ้น

ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ เป็นเครื่องมือส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้พัฒนาสมรรถนะ การจัดหาทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ ต้องเชื่อมโยงกับความเป็นจริง มีความร่วมสมัย หลากหลาย ยืดหยุ่น และอิงบริบทของผู้เรียน ช่วยให้ผู้เรียนได้ใช้ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะในสถานการณ์จริงหรือเสมือนจริง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะ โดยทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ อาจหมายรวมถึงการรวบรวมแหล่งการเรียนรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ ระบบสารสนเทศการเรียนรู้ และเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพทั้งในสถานศึกษาและในชุมชน การเลือกใช้ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ ควรเลือกให้มีความเหมาะสมกับระดับพัฒนาการและลีลาการเรียนรู้ที่หลากหลายของผู้เรียนเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้รายบุคคล สอดคล้องกับจังหวะการเรียนรู้และเส้นทางการเรียนรู้ของผู้เรียน การใช้สื่อและทรัพยากรการเรียนรู้เพื่อสนับสนุนผู้เรียนควรเป็นไปเพื่อการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการถ่ายโยงการเรียนรู้เพื่อประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ตลอดจนเอื้อให้ผู้สอนสามารถใช้สื่อในการช่วยเหลือและพัฒนาผู้เรียนในระยะเวลาที่เหมาะสมเพื่อพัฒนาสู่สมรรถนะขั้นถัดไปและแตกต่างกันไปตามความจำเป็นแต่ละคน

ฮูและดันแคน (Hough & Duncan, 1970) อธิบายความหมายของการจัดการเรียนรู้ว่า หมายถึง กิจกรรมของบุคคลซึ่งมีหลักและเหตุผล เป็นกิจกรรมที่บุคคลได้ใช้ความรู้ของตนเองอย่างสร้างสรรค์เพื่อสนับสนุนให้ผู้อื่นเกิดการเรียนรู้และความผาสุก ดังนั้นการจัดการเรียนรู้จึงเป็นกิจกรรมในแง่มุมต่างๆ 4 ด้าน คือ

1. ด้านหลักสูตร (Curriculum) หมายถึง การศึกษาจุดมุ่งหมายของการศึกษา ความเข้าใจในจุดประสงค์รายวิชาและการตั้งจุดประสงค์การจัดการเรียนรู้ที่ชัดเจน ตลอดจนการเลือกเนื้อหาใดเหมาะสมสอดคล้องกับท้องถิ่น
2. ด้านการจัดการเรียนรู้ (Instruction) หมายถึง การเลือกวิธีสอนและเทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุถึงจุดประสงค์การเรียนรู้ที่วางไว้
3. ด้านการวัดผล (Measuring) หมายถึง การเลือกวิธีการวัดผลที่เหมาะสมและสามารถวิเคราะห์ผลได้
4. ด้านการประเมินผลการจัดการเรียนรู้ (Evaluating) หมายถึง ความสามารถในการประเมินผลของการจัดการเรียนรู้ทั้งหมดได้

มอร์ (Moore, 1992) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนรู้ว่าการจัดการเรียนรู้ คือ พฤติกรรมของบุคคลหนึ่งที่พยายามช่วยให้บุคคลอื่นได้เกิดการพัฒนาตนในทุกด้านอย่างเต็ม ศักยภาพ

แอนเดอร์สัน (Anderson: 2001) เบนจามิน บลูม (Benjamin Bloom) นักจิตวิทยา การศึกษาชาวอเมริกา ได้ศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ และแบ่งพฤติกรรมที่เกี่ยวกับสติปัญญา (Cognitive Domain) ออกเป็น 6 ระดับตามความซับซ้อน ในชื่อว่า การจัดจำแนกของบลูม (Bloom's Taxonomy) ซึ่งต่อมาได้ถูกปรับเปลี่ยนดังนี้

1. การจดจำ (Remembering) ใช้ความจำเพื่อสร้างหรือค้นหานิยาม ข้อเท็จจริง หรือทบทวนข้อมูลที่เรียนมาก่อนหน้านี้
2. การทำความเข้าใจ (Understanding) สร้างความหมายจากรูปแบบการใช้ หลายประเภทอาจจะเป็นข้อความ ภาพหรือกิจกรรม เช่น การแปลความ การสร้างตัวอย่าง การจำแนกการสรุป
3. การประยุกต์ใช้ (Applying) สามารถใช้เนื้อหาที่เรียนมาเพื่อนำไปปฏิบัติผ่าน สื่อ เช่น แบบจำลอง การนำเสนอ การสัมภาษณ์ และการเลียนแบบ
4. การวิเคราะห์ (Analyzing) แบ่งเนื้อหาหรือแนวคิดออกเป็นส่วนย่อย ระบุ ความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันของแต่ละส่วน และความเชื่อมโยงต่อโครงสร้างในภาพรวม
5. การประเมิน (Evaluating) ใช้กฎเกณฑ์และมาตรฐานเพื่อพิจารณาผ่าน การตรวจสอบและการวิจารณ์
6. การสร้างสรรค์ (Creating) รวบรวมองค์ประกอบและสร้างให้เป็นสิ่งที่สมบูรณ์ เรียบเรียงให้เกิดรูปแบบหรือโครงสร้างใหม่ผ่านการสร้าง วางแผน และการผลิต

กาเย (Gagne, 1970) ได้เสนอเงื่อนไขของการเรียนรู้ไว้ 8 ประการคือ

1. การเรียนรู้เมื่อได้รับสัญญาณ (Signal Learning)
2. การเรียนรู้ในลักษณะของการกระตุ้นตอบสนอง (Stimulus-Response Learning)
3. การเรียนรู้โดยการเชื่อมโยงการกระตุ้นตอบสนอง (Chaining)
4. การเรียนรู้โดยสร้างความสัมพันธ์กระตุ้น-ตอบสนองด้วยภาษา (Verbal Association)
5. การเรียนรู้แบบแยกแยะ (Discrimination Learning)
6. การเรียนรู้ในแนวความคิดหลัก (Concept Learning)
7. การเรียนรู้ในกฎเกณฑ์ (Rule Learning)
8. การเรียนรู้เชิงแก้ปัญหา (Problem Solving)

2. หลักการจัดการเรียนรู้

หลักการจัดการเรียนรู้เป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญสำหรับผู้ที่จะเป็นผู้สอน แม้ว่าผู้สอนแต่ละคนจะมีเทคนิคการจัดการเรียนรู้เฉพาะของตน แต่ก็ยึดหลักการพื้นฐานเดียวกัน ซึ่งหลักการพื้นฐานนี้มีนักการศึกษาได้แสดงทรรศนะไว้มากมาย เช่น นักวิชาการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงหลักการพื้นฐานในการจัดการเรียนรู้ไว้คล้ายๆ กัน สรุปได้ 4 ประการ คือ

1. หลักการเตรียมความพร้อมพื้นฐาน ได้แก่ การเตรียมตัวผู้สอนด้านความรู้ ด้านทักษะการจัดการเรียนรู้ และด้านการแก้ปัญหาการจัดการเรียนรู้
2. หลักการวางแผนและเตรียมการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ การเตรียมเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ การผลิตสื่อเตรียมแบบทดสอบ และซ่อมสอน
3. หลักการใช้จิตวิทยาการเรียนรู้ เช่น หลักความแตกต่างระหว่างบุคคล หลักการเร้าความสนใจ หลักการเสริมแรง
4. หลักการประเมินผล และรายงานผล ซึ่งเกี่ยวกับการกำหนดจุดประสงค์ การจัดการเรียนรู้ การสร้างและการใช้เครื่องมือการประเมิน การตีความหมายและการรายงานผลการประเมิน

ทองคุณ หงส์พันธ์ (2546) ได้ให้หลักการจัดการเรียนรู้โดยกล่าวไว้เป็นบัญญัติ 20 ประการของการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

1. ศึกษาหลักสูตรให้กระจ่าง
2. วางแผนการจัดการเรียนรู้อย่างดี
3. มีกิจกรรม หรือ ทำอุปกรณ์
4. สอนจากง่ายไปหายาก
5. วิธีสอนหลายหลากมากชนิด
6. สอนให้คิดมากกว่าจำ
7. สอนให้ทำมากกว่าท่อง
8. แคล้วคล่องเรื่องสื่อสาร
9. ต้องชำนาญการจูงใจ
10. อย่าลืมนำจิตวิทยา
11. ต้องพัฒนาอารมณ์ขัน
12. ต้องผูกพันห่วงหาศิษย์
13. ฝึตามติดพฤติกรรม
14. อย่าทำตัวเป็นทรรราช
15. สร้างบรรยากาศไม่น่ากลัว

16. ประพฤติตัวตามที่สอน

17. อย่าต้อรอนก าลังใจ

18. ใช้เทคนิคการประเมิน

19. ผู้เรียนเพลินมีความสุข

20. ผู้สอนสนุกกับการเรียน

วิทยา พัฒนเมธาดา (2561) การจัดการเรียนรู้สมัยใหม่ ผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถหลายอย่างในการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด ดังนี้

1. หลักการรู้จักผู้เรียน ถือเป็นสิ่งแรกที่ผู้สอนต้องสามารถวิเคราะห์ศักยภาพผู้เรียนได้ว่าเป็นอย่างไร มีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้อย่างไร มากน้อยเพียงใด ปกติสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1.1 กลุ่มสติปัญญาค่อนข้างอ่อน/เรียนรู้ช้า กลุ่มนี้สามารถเรียนรู้ได้ต่อเมื่อได้รับการช่วยเหลือหรือสอนจากครูอย่างค่อยเป็นค่อยไปจึงจะเรียนรู้สำเร็จเป้าหมายการเรียนรู้เพียงช่วยเหลือตนเองได้โดยไม่ต้องเป็นภาระแก่ผู้อื่นในการดำรงชีวิต

1.2 กลุ่มสติปัญญปานกลาง กลุ่มนี้มีความสามารถในการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง แต่ต้องได้รับคำชี้แนะ รูปแบบ วิธีการ จากครูผู้สอนภายใต้การให้กำลังใจการเรียนรู้จึงจะประสบผลสำเร็จ ความต้องการเรียนรู้เพื่อ ประยุกต์ใช้องค์ความรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นรอบข้างได้

1.3 กลุ่มสติปัญญาสูง กลุ่มนี้เป็นความหวังของสังคมประเทศชาติในการช่วยให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการและวิชาชีพในอนาคต กลุ่มนี้มีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตนเองโดยต่อยอดจากการเรียนรู้จากครูแต่ต้องการความเป็นอิสระในการเรียนรู้ การใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ จินตนาการ ฉะนั้นจึงต้องการโอกาสและการให้ความสะดวกในการเรียนรู้อย่างหลากหลายรูปแบบไม่มีขีดจำกัด กลุ่มนี้มีเป้าหมายการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดประโยชน์กับตนเองแล้วยังเพื่อผู้อื่น ประเทศชาติตลอดจนสิ่งแวดล้อม ใช้องค์ความรู้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม เป็นความหวังของทุกสังคม

2. หลักการวางแผนและเตรียมจัดการเรียนรู้ ครูผู้สอนต้องมีความรู้ความสามารถในการวางแผนการจัดการเรียนรู้และวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้เรียนแต่ละศักยภาพ ทั้งนี้กระบวนการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่เหมาะสมสอดคล้องต่อการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มผู้เรียน เป็นปัจจัยสำคัญต่อการเลือกวิธีการจัดการเรียนรู้ด้วย

3. หลักการใช้จิตวิทยาการเรียนรู้ การจะจัดการเรียนรู้อย่างไรกับกลุ่มผู้เรียนใด ครูผู้สอนต้องมีพื้นฐานความรู้ทางด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ จิตวิทยาพัฒนาการ ทฤษฎีสมอง จิตวิทยาแนะแนวและการให้คำปรึกษา เพื่อประกอบการตัดสินใจในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม

4. หลักการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ การที่ครูผู้สอนจะเลือกรูปแบบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้รูปแบบใด ต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการวัดและประเมินผลว่ามีวัตถุประสงค์อย่างไร เช่น ต้องการวัดองค์ความรู้และทักษะปฏิบัติเบื้องต้นว่ามีเท่าใด ควรใช้รูปแบบการวัด (Test) ต้องการรู้ว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้น้อยแค่ไหนจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้การประเมิน (Assessment) เทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด ต้องการทราบว่าผู้เรียนได้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ด้วยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์จนเกิดประโยชน์ด้วยการประเมินแบบมีส่วนร่วมจากการยอมรับ ชื่นชม และให้รางวัล

3. องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้

กรมวิชาการ (2552) แผนการจัดการเรียนการสอน หรือแผนการเรียนรู้ (Lesson Plan) จึงใช้คำว่า “แผนการจัดการเรียนรู้” รวมทั้งได้กำหนดหลักการจัดการเรียนรู้ และบทบาทของครูผู้สอน และบทบาทของผู้เรียนไว้ดังนี้

1. หลักการจัดการเรียนรู้ตามที่หลักสูตรกำหนดการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามมาตรฐานการเรียนรู้สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลักว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เชื่อว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ยึดประโยชน์ที่เกิดกับผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนากายทางสมองเน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้ และคุณธรรม

2. บทบาทของครูผู้สอนและผู้เรียนการจัดการเรียนรู้ตามที่หลักสูตรกำหนดการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตร ดังนี้

2.1 บทบาทของครูผู้สอน

2.1.1 ศึกษาวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล แล้วนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนการจัดการเรียนรู้ ที่ท้าทายความสามารถของผู้เรียนผู้เรียนควรมีบทบาท

2.1.2 กำหนดเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ด้านความรู้และทักษะกระบวนการ ที่เป็นความคิดรวบยอด หลักการ และความสัมพันธ์ รวมทั้งคุณลักษณะอันพึงประสงค์

2.1.3 ออกแบบการเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนากายทางสมอง เพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย

2.1.4 จัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และดูแลช่วยเหลือผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้

2.1.5 จัดเตรียมและเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับกิจกรรมนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน

2.1.6 ประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลายเหมาะสมกับธรรมชาติของวิชาและระดับพัฒนาการของผู้เรียน

2.1.7 วิเคราะห์ผลการประเมินมาใช้ในการซ่อมเสริมและพัฒนาผู้เรียนรวมทั้งปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนของตนเอง

2.2 บทบาทของผู้เรียน

2.2.1 กำหนดเป้าหมาย วางแผน และรับผิดชอบการเรียนรู้อย่างตนเอง

2.2.2 เสาะแสวงหาความรู้ เข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อความรู้ ตั้งคำถาม คิดหาคำตอบหรือหาแนวทางแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ

2.2.3 ลงมือปฏิบัติจริง สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ

2.2.4 มีปฏิสัมพันธ์ ทำงาน ทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มและครู

2.2.5 ประเมินและพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดของการจัดการศึกษา เพราะเป็นการนำหลักสูตรไปใช้ปฏิบัติให้เกิดผลตามที่มุ่งหวังไว้ คุณภาพของการศึกษาจะดีหรือไม่เพียงใดนั้นย่อมเป็นผลโดยตรงจากการเรียนรู้เป็นประการสำคัญ ดังนั้นในการเรียนรู้แต่ละครั้งไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาวิชาใดก็ตาม ควรจะมีองค์ประกอบพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้อยู่

สมน อมรวิวัฒน์ (2543) ผู้สอนจำเป็นต้องศึกษาจากข้อมูลหลายประการเพื่อนำมาช่วยเสริมสร้างการจัดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและการเรียนรู้ของผู้เรียน การจัดการเรียนรู้ไม่ว่าระดับใดก็ตามขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 3 ประการ ดังนี้

1. ผู้เรียน ธรรมชาติของผู้เรียนเป็นสิ่งที่ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรกเกี่ยวกับความสามารถทางสมอง ความถนัด ความสนใจ พัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ และจิตใจ ความต้องการพื้นฐานเป็นสิ่งที่ผู้สอนจะต้องคำนึงถึง และจะละเลยไม่ได้

2. บรรยากาศทางจิตวิทยา บรรยากาศทางจิตวิทยาที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ผู้สอนเป็นส่วนที่สำคัญและเป็นส่วนหนึ่งที่จะกำหนดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เป็นไปในรูปแบบที่ต้องการ ความเป็นประชาธิปไตย ความเคร่งเครียด ความขี้นบานของผู้เรียน สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้โดยผู้สอนเป็นผู้กำหนดแต่ถึงกระนั้นก็ตามบรรยากาศในชั้นเรียนยังมีองค์ประกอบอื่นๆ อีกนอกเหนือไปจากตัวผู้สอน คือ ผู้เรียนเข้าชั้นเรียนโดยไม่ได้รับประทานอาหารเช้า หรืออาหารกลางวัน ผู้เรียนเริ่มเรียนชั่วโมงแรกด้วยความรู้สึกหิวหรือบางครั้งผู้เรียนได้รับสิ่งกระทบกระเทือนใจติดตามมาเนื่องจากความไม่ปรองดองในครอบครัว เป็นต้น ส่วนทางด้านตัวผู้สอนนั้นอาจมีความกดดันจาก

ฝ่ายบริหารหรือจากครอบครัว เศรษฐกิจอาหารเข้าก่อนมาสถานศึกษาของผู้สอนมีเพียงน้ำแก้วนึ่งเดียวเท่านั้น สิ่งที่น่ามาก่อนเหล่านี้เกิดขึ้นก่อนที่ผู้สอนและผู้เรียนจะมาพบกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่บ่งชี้ได้ว่าบรรยากาศทางจิตวิทยาชั้นเรียนที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้จะปรากฏออกมาในรูปแบบใด

3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับบรรยากาศทางจิตวิทยาในชั้นเรียนปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงเงื่อนไขหรือสถานการณ์ว่าผู้เรียนจะประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวต่อการเรียนรู้ ผู้สอนควรจะต้องคิดถึงผู้เรียนในฐานะเป็นบุคคลหนึ่ง ผู้เรียนมีสิทธิที่จะได้รับความต้องการพื้นฐาน และผู้สอนจะต้องหาวิธีการที่จะตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของผู้เรียนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และผู้สอนควรจะต้องฝึกให้มีความรู้สึกไวต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้เรียนเพื่อความสำเร็จแห่งการเรียนรู้ และการเจริญเติบโตเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ต่อไป

อาภรณ์ ใจเพียง (2550) การจัดการเรียนรู้มีลักษณะที่เด่นชัดอยู่ 3 ลักษณะ คือ

1. การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ซึ่งหมายความว่าจัดการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้นั้นทั้งผู้สอนและผู้เรียนต้องมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและเป็นปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นไปตามลำดับขั้นตอนเพื่อทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

2. การจัดการเรียนรู้มีจุดประสงค์ให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้เป็นพฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่

2.1 ด้านความรู้ ความคิดหรือด้านพุทธิพิสัย

2.2 ด้านทักษะกระบวนการ หรือด้านทักษะพิสัย

2.3 ด้านเจตคติ หรือด้านจิตพิสัย

3. การจัดการเรียนรู้จะบรรลุจุดประสงค์ได้ดีจำเป็นต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ของผู้สอนซึ่งหมายความว่า การจัดการเรียนรู้จะบรรลุจุดประสงค์ได้หรือไม่จำเป็นต้องอาศัยความรู้ความสามารถของผู้สอนทั้งด้านวิชาการ (ศาสตร์) ทักษะ และเทคนิคการจัดการเรียนรู้ (ศิลป์) เป็นสำคัญ

หทัยนันท์ ตาลเจริญ (2550) กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่ามีขั้นตอนหลักอยู่ทั้งหมด 5 ขั้นตอน

1. ขั้นแนะนำ (orientation) เป็นขั้นที่ผู้เรียนจะรับรู้ถึงจุดมุ่งหมายของบทเรียน และทำการสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้

2. ขั้นทบทวนความรู้เดิม (elicitation of the prior knowledge) เป็นขั้นที่ผู้เรียนแสดงออกถึงความรู้ความเข้าใจเดิมที่มีอยู่ในเรื่องที่กำลังจะเรียนรู้วิธีให้ผู้เรียนแสดงออกอาจทำได้โดยการอภิปรายกลุ่ม หรือเขียนเพื่อแสดงความรู้ความเข้าใจที่เป็นความรู้เดิมด้วยแผนผังกราฟิกขั้นนี้ทำให้เกิดความขัดแย้งทางปัญญา (Cognitive Conflict) หรือเกิดภาวะไม่สมดุล (Unequilibrium)

3. ขั้นปรับเปลี่ยนความคิด (turning restructuring of ideas) เป็นขั้นตอนที่สำคัญของการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเองซึ่งประกอบด้วย ขั้นตอนย่อยดังนี้

3.1 ทำความกระจ่าง และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน (clarification and exchange of ideas) เป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนใช้ทักษะการคิดเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ผู้เรียนจะเข้าใจดีขึ้นเมื่อได้พิจารณาความแตกต่างและความขัดแย้งระหว่างความคิดของตนเองกับของผู้อื่นผู้สอนจะมีหน้าที่อำนวยความสะดวก เช่น กำหนดประเด็นและกระตุ้นให้ผู้เรียนคิด

3.2 การสร้างความคิดใหม่ (constructivism of new ideas) จากการอภิปรายร่วมกันและสาธิต ผู้เรียนจะเห็นแนวทางหรือวิธีการที่หลากหลายทำให้ผู้เรียนสามารถกำหนดความคิดใหม่หรือความรู้ใหม่ขึ้นได้จากการตีความปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์แล้วกำหนดความรู้ใหม่หรือความคิดใหม่

3.3 ประเมินความคิดใหม่ (evaluation of the new ideas) เป็นขั้นที่ผู้เรียนนำความคิดใหม่มาประเมินโดยการทดลองหรือการคิดอย่างลึกซึ้งผู้เรียนควรหาแนวคิดที่ดีที่สุดในการทดสอบความคิดหรือความรู้ในขั้นตอนนี้ผู้เรียนอาจรู้สึกถึงความไม่พึงพอใจความคิดความเข้าใจที่เคยมีอยู่เนื่องจากหลักฐานการทดลองหรือมติส่วนใหญ่สนับสนุนแนวคิดใหม่มากกว่า

4. ขั้นนำความคิดไปใช้ (application of ideas) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนมีโอกาสใช้แนวคิดหรือความรู้ความเข้าใจมาพัฒนาทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมายในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคยเป็นเหตุการณ์เรียนรู้ที่มีความหมาย

5. ขั้นทบทวน (review) เป็นขั้นตอนสุดท้าย ผู้เรียนจะได้ทบทวน ความคิด ความเข้าใจโดยการเปรียบเทียบความคิดระหว่างความคิดเดิมกับความคิดใหม่ความรู้ที่ผู้เรียนสร้างขึ้นด้วยตนเองนั้นจะทำให้เกิดโครงสร้างทางปัญญา (Cognitive Structure) ปรากฏในช่วงความจำระยะยาวสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เพราะโครงสร้างทางปัญญาคือกรอบของความหมายหรือแบบแผนที่บุคคลสร้างขึ้นใช้ในการตีความหมาย ให้เหตุผล แก้ปัญหา ทบทวนว่าจะนำไปใช้หรือพัฒนาอย่างไร

จากการศึกษาดัชนีและเอกสาร สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการนำไปสู่เป้าหมายการเรียนรู้ที่มีความหมายและมีคุณค่าโดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งภายในสถานศึกษาและภายนอกสถานศึกษา สภาพการจัดการศึกษาของไทยนั้นผู้เรียนมีความแตกต่างระหว่างบุคคล ครูผู้สอนมีมวลประสบการณ์และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านแตกต่างกันและสถานศึกษามีความพร้อมในการส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ที่มีลักษณะเฉพาะแต่ละพื้นที่ส่งผลให้การออกแบบและสร้างสรรค์การจัดการเรียนรู้ หลักสูตรระดับสถานศึกษา หลักสูตรระดับห้องเรียน การวัดและประเมินผล บทบาทของครูผู้สอน บทบาทของผู้เรียนและบทบาทของท้องถิ่นที่สร้างความร่วมมือและเชื่อมโยงปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งภายในสถานศึกษาและภายนอกสถานศึกษา เป็นกระบวนการสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมในแต่ละพื้นที่

4. รูปแบบของการจัดการเรียนรู้

รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นการจัดกระบวนการเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ที่สอดคล้องตามแนวการจัดการศึกษา หมวด 4 มาตรา 24 ที่ระบุว่า “การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการต่อไปนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา
3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนจากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
4. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในทุกวิชา
5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนรู้และแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ

จากคำสำคัญของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ระบุใน หมวด 4 มาตรา 24 ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังกล่าวนั้น เอกสารชุดนี้จึงได้พิจารณาจากกรอบความคิดตามแนวการจัดการศึกษา และสังเคราะห์เป็นกลุ่มรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยจำแนกเป็น 4 กลุ่ม รูปแบบ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบการพัฒนากระบวนการคิด และการจัดการ บทบาทของครูในยุคใหม่ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การเรียนรู้ให้นักเรียนมีความเก่ง เก่งคิด เก่งเรียน เก่งทำงานเป็นทีม เก่งคนโดยสอนให้ผู้เรียนรู้วิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง (learn how to learn) ให้ผู้เรียนเรียนรู้วิธีคิด (learn how to think) ด้วย เนื่องจากกระบวนการจัดการกระบวนการเรียนรู้เปลี่ยนไปเป็นรูปแบบการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มาตรา 22 แนวทางการศึกษาที่กำหนดว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด” และในมาตรา 24 ในข้อที่ 2 ที่กำหนดว่า “ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา” บทบาทการเรียนรู้ของผู้สอนจึงต้องเน้นการกระตุ้น การ

เปิดโอกาสให้ผู้เรียนคิดและจัดการ” โดยทั่วไปแล้วความคิดขั้นสูงด้านต่างๆ เหล่านี้จะไม่สามารถแยกจากกันได้ชัดเจน ต้องพัฒนาไปพร้อมๆ กัน และอาจรวมทั้งพัฒนาไปพร้อมกับความสามารถด้านอื่นๆ ด้วย โดยไม่จำเป็นต้องเน้นว่าจะต้องพัฒนาเรื่องใดก่อนหรือหลัง การพัฒนาความคิดขั้นสูงนี้ทำได้มากในกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้และกระบวนการแก้ปัญหา ยุทธศาสตร์กระบวนการคิดที่มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนด้านสมอง ได้แก่ การคิดไตร่ตรอง (Reflective Thinking) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) และการคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking)

กลุ่มที่ 2 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบใช้ประสบการณ์จริง การที่จะจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงเป็นการฝึกให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องนั้น ผู้สอนจะต้องตระหนักว่าในยุคสังคมข้อมูลข่าวสารวิทยาการเจริญก้าวหน้าและหลากหลาย การสื่อสารโทรคมนาคมที่รวดเร็วผู้สอนจึงไม่ใช่แหล่งความรู้แห่งเดียวของผู้เรียนและผู้สอนก็ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้และวิทยาการที่มีมากมายให้กับผู้เรียน ดังนั้นจะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการกระทำ (Active Learning) ส่งเสริมให้ฝึกจากประสบการณ์ตรงจากแหล่งการเรียนรู้ สื่อ เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อมรอบตัวทั้งที่เป็นเพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติและเทคโนโลยี ด้วยการร่วมทำงานเป็นกลุ่มศึกษา สังเกต ค้นคว้า ทดลองฝึกปฏิบัติอย่างจริงจังเต็มความสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้จนค้นพบสาระสำคัญของบทเรียนได้ฝึกวิธีคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ สร้างสรรค์ จินตนาการ สามารถแสดงออกได้ชัดเจน มีเหตุผล ผู้สอนมีบทบาทปลุกเร้าและเสริมแรงให้ผู้เรียนได้ค้นพบคำตอบและการแก้ปัญหาด้วยตนเอง หรือร่วมกันเป็นกลุ่มการเรียนรู้ด้วยตนเองช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง พึ่งตนเองได้ เป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อชีวิตและความเป็นจริง

กลุ่มที่ 3 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ กลุ่มรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้รอบรู้ในสาระการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพและสติปัญญา โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติการสืบค้นแสวงหาข้อมูล รู้จักเลือกใช้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์รู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข รู้เขา รู้เรา มีความรักธรรมชาติ มีความรับผิดชอบและเพิ่มพูนคุณลักษณะการเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียนและมีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งมี 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการสู่สาระการเรียนรู้และรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการสู่พหุปัญญา

กลุ่มที่ 4 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งวิทยาการการจัดกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งวิทยาการ จะเกี่ยวข้องกับทั้งด้านบุคคล สถานที่ธรรมชาติ หน่วยงานองค์กร สถานประกอบการ ชุมชนและอื่นๆ ซึ่งผู้เรียน ผู้สอนและผู้สนใจ สามารถศึกษาค้นคว้าได้แหล่งวิทยาการมีทั้งที่อยู่ในโรงเรียน นอกโรงเรียน ทั้งที่เป็นธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น สำหรับการ

จัดการเรียนรู้ปัจจุบันจะมุ่งสู่การพัฒนาความสามารถทางเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ การสืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตจึงเป็นแหล่งข้อมูลที่มีการเชื่อมโยงเครือข่ายข้อมูลอย่างมหาศาล ผู้เรียนสามารถฝึกตนเองให้เกิดทักษะการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการฝึกฝน การสืบค้นข้อมูลจากแหล่งวิทยาการ ฝึกทักษะการสังเกต ฝึกคิด ฝึกพัฒนาการ เห็นคุณค่าของความงาม ความสุนทรีย์ ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ปฏิสัมพันธ์ก่อให้เกิดความสามารถทางการเรียนรู้แบบองค์รวม ทั้งทางด้านความรู้ ความคิด ทักษะกระบวนการ คุณลักษณะนิสัย ซึมซับสิ่งที่ได้มาจากภูมิปัญญาหล่อหลอมจิตใจเกิดความรักความศรัทธาและห่วงหาพันธุกรรมของประเทศไทย ดังนั้น การจัดการกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งวิทยาการ จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ จำแนกตามวิธีการจัดการเรียนรู้ได้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1. การถ่ายทอดความรู้ (Transmission Approach) เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยใช้กันมานานเป้าหมายเพื่อสืบทอดความรู้ อารยธรรม วัฒนธรรมประเพณี ทักษะฝีมือเพื่อให้คงอยู่ต่อไป ประกอบกับต้องการกำลังคนในระบบอุตสาหกรรมจึงเน้นความเก่ง คนเก่ง การถ่ายทอดใช้รูปแบบวิธีสอน (Teaching) การฝึกฝน (train) การกล่อมเกล่าให้เกิดศรัทธาและเชื่อฟัง (Tame) ครูจะเป็นศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้ (Teacher Centered Development) สำนักไหน โรงเรียนไหน หรือครูคนไหนเก่ง นักเรียนจะหลั่งไหลไปเรียน เกิดการแข่งขันการเข้าเรียนในโรงเรียนดัง เป็นค่านิยมของสังคมมานาน

2. การสร้างองค์ความรู้ (Transformational Approach) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่คาดหวังว่าจะยกระดับศักยภาพของประชาชนให้พึ่งพาตนเองได้หลังจากที่พึ่งพาผู้อื่นโดยเฉพาะเจ้าของกิจการจนเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำและความยากจน การว่างงาน เกิดปัญหาสุขภาพ ฯลฯ โดยพยายามจะให้ผู้เรียนลดการเรียนรู้ที่ต้องพึ่งพาครู โรงเรียน หรือสถาบันไปสู่การพึ่งพาตนเองในการแสวงหาความรู้โดยเน้นการเรียนรู้ผ่าน สื่อ (Media) นวัตกรรม(Innovation) และเทคโนโลยี (Technology) การเรียนรู้จะเน้นการเรียนรู้ด้วยตัวผู้เรียนเอง ภายใต้การอำนวยความสะดวกของครูผ่านสื่อและนวัตกรรมแต่อำนาจการจัดการยังเป็นอำนาจของครูแต่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีบทบาทและส่วนร่วมมากขึ้น

3. การพัฒนาองค์ความรู้ใหม่สู่ปัญญาวิวัฒน์ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลากหลาย (Transactional Approach) ผลการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสารสนเทศและดิจิทัลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์และวิถีชีวิตในศตวรรษที่ 21 เป็นอย่างยิ่งและรวดเร็ว ศักยภาพของประชาชนต้องได้รับการพัฒนาทักษะและวิถีการดำเนินชีวิตใหม่ ในสังคมแห่งชีวะคุณธรรม (Bio-Ethic) การศึกษาถึงเวลาต้องปรับเปลี่ยน มุมมอง วิธีคิด รูปแบบการให้การศึกษาแนวใหม่ ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพของตนสู่ขีดจำกัดของแต่ละบุคคล โดยเฉพาะผู้เรียนที่มี

ศักยภาพสูงเพื่อเป็นที่พึงของสังคมให้มีโอกาสเรียนรู้เต็มศักยภาพ โดยรูปแบบที่พัฒนาเน้นการใช้ นวัตกรรมและเทคโนโลยีสู่สังคม 4.0

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ หมายถึง แผนงานหรือรูปแบบที่ออกมาเพื่อใช้จัดการ จัดการเรียนรู้ในลักษณะที่ผู้เรียนและผู้สอนเผชิญหน้ากัน (Face – to – face teaching) ในห้องเรียน หรือในการจัดการเรียนรู้เสริมความรู้ และเป็นรูปแบบที่ใช้ในการจัดทำสื่อการจัดการเรียนรู้ ซึ่งรวมถึง หนังสือฟิล์ม วิดีทัศน์ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ต่างๆ ตลอดจนกำหนดการจัดการเรียนรู้ระยะยาว แต่ละรูปแบบการจัดการเรียนรู้จะให้แนวทางการจัดการจัดการเรียนรู้เพื่อช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จตามจุดประสงค์ด้านต่างๆ ที่กำหนดไว้

รูปแบบการเรียนรู้เป็นโครงสร้างที่ใช้เป็นแนวทางในการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ การเรียนรู้และจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ลักษณะเด่นของรูปแบบการเรียนรู้มีดังต่อไปนี้

1. ระบุเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายของเนื้อหาที่จะสอน
2. มีหลักการหรือสมมติฐานเกี่ยวกับลักษณะของผู้เรียนและกระบวนการเรียนรู้
3. มีแนวทางในการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แต่ละช่วง
4. มีรูปแบบที่แน่นอนและชัดเจนในการจัดการเรียนรู้
5. มีการวิจัยหรือประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบนั้นๆ

การปฏิรูปการศึกษาเป็นกระแสโลกที่ทุกประเทศต้องดำเนินการให้ผลผลิตของระบบ การศึกษา คือ ผลการเรียนรู้ของผู้เรียนที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานสูง กระบวนการเหล่านี้ครูผู้สอน จะต้องนำไปจัดการเรียนรู้ เจตนารมณ์ของการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามหลักสูตรนั้นได้ ออกแบบไว้อย่างยืดหยุ่น เอื้อต่อการเรียนรู้บูรณาการ โดยครูจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับ กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ ซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบ เพื่อการประหยัดเวลาและนำไปสู่ความ เข้าใจอย่างลึกซึ้งในสาระการเรียนรู้ การเรียนรู้พระพุทธศาสนามีทางเลือก ดังนี้

1. การออกแบบเนื้อหาสาระแบบเน้นเฉพาะสาขาวิชา

การออกแบบเนื้อหาสาระแบบนี้ เน้นที่การแยกย่อยเนื้อหาเป็นวิชาต่าง และจัดให้เรียนแต่ละวิชาอย่างคร่ำๆ ในแต่ละวัน ไม่มีการพยายามบูรณาการวิชาใดๆ เข้าด้วยกัน

2. การออกแบบเนื้อหาสาระแบบสาขาวิชาคู่ขนาน

การจัดการเรียนรู้แบบนี้ครูจะจัดลำดับบทเรียนให้สอดคล้องกับบทเรียน ในสาขาวิชาอื่นที่อยู่ในขอบข่ายเดียวกันเป้าหมายที่มุ่งเน้นให้เกิดผลในทันที คือ ผู้เรียนได้เชื่อมโยง การเรียนในวิชาหนึ่งไปสู่อีกวิชาหนึ่ง

3. การจัดเนื้อหาสาระแบบหลายสาขาวิชารวมกัน

หลายสาขาวิชารวมกันมีข้อเสนอแนะว่าบางวิชาที่เกี่ยวข้องกัน ควรพิจารณารวมกันกันไว้หน่วย หนึ่งหรือรายวิชาหนึ่ง เพื่อที่จะได้ศึกษาเรื่องราวหรือประเด็นนั้นอย่างลึกซึ้ง ลักษณะนี้ต่างจากการจัด

เนื้อหาสาระแบบคู่ขนาน ซึ่งจะเป็นเฉพาะที่ขอบข่ายเนื้อหาและการจัดลำดับเนื้อหา ถ้าจะเปรียบเทียบการจัดเนื้อหาสาระแบบนี้ให้เห็นอีกก็คือ เปรียบเสมือนวงล้อที่มีสี่สันอันเกิดจากสี่ต่างๆ มาประกอบเข้าด้วยกัน กลุ่มสี่ต่างๆ ที่ช่วยเสริมซึ่งกันและกันก็เปรียบเสมือนสาขาวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันโดยตรง

4. การจัดเนื้อหาสาระแบบสหวิทยาการ การจัดเนื้อหาสาระแบบนี้ เป็นการนำวิชาต่างๆ ที่สอนอยู่ในหลักสูตรโรงเรียนมัธยมศึกษา เช่น ภาษา คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ ศิลปะ ดนตรี พลศึกษา มารวมเข้าด้วยกันเป็นหน่วยการเรียนรู้ จุดสำคัญ คือ ผู้ออกแบบต้องพยายามให้เนื้อหาวิชาทั้งหมดเป็นพื้นฐานในการสร้างภาพรวม หน่วยการเรียนรู้แต่ละหน่วยจะต้องกำหนดเวลาให้

5. การจัดรูปแบบของวันแห่งการบูรณาการ การจัดในรูปแบบนี้ก็คือจัดให้มีหนึ่งวันเต็มสำหรับการบูรณาการเนื้อหา โดยนำเอาหัวข้อหรือปัญหาที่เกิดขึ้นจากโลกของนักเรียนมาเป็นเนื้อหาหลัก จุดเน้นอยู่ที่การจัดบรรยากาศการเรียนการเรียนรู้ในชั้นเรียน ที่มุ่งเน้นการตั้งคำถามและความสนใจของนักเรียนมากกว่าเนื้อหาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

6. การจัดเนื้อหาสาระแบบบูรณาการอย่างสมบูรณ์ การจัดเนื้อหาสาระของหลักสูตรแบบนี้ มีลักษณะเป็นสหวิทยาการมากที่สุด นักเรียนจะต้องอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมของโรงเรียนและสร้างหลักสูตรขึ้นจากชีวิตของนักเรียนในแต่ละวัน ตัวนักเรียนเองมีความรู้สึกเป็นอิสระสามารถชี้นำตนเองได้ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ตรงกันกับหลักสูตรแบบดั้งเดิม ที่ดูจะส่งเสริมให้นักเรียนพัฒนาคนอื่น

การออกแบบการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จะเน้นการเชื่อมโยงบูรณาการรายละเอียดสาระการเรียนรู้เป็นความคิดรวบยอดหรือเรื่องใหญ่ๆ 3 เรื่อง คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อบรมบ่มเพาะผู้เรียนให้มีความศรัทธาอย่างแน่วแน่ต่อพระรัตนตรัย การออกแบบดังกล่าวจะสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ซึ่งจะสามารถเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ย่อย ให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจและฝึกปฏิบัติข้อธรรมให้สามารถเผชิญสถานการณ์ คือ ปัญหาและความทุกข์ยากต่างๆ โดยใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์ เช่น โยนิโสมนสิการ คือ หาสาเหตุของปัญหา ฝึกปฏิบัติตามหนทางที่ชอบและค้นพบทางออกหรือวิธีดับทุกข์เกิดความสุข

วิธีการเรียนรู้ที่ใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์และตัดสินใจแก้ปัญหา

การศึกษาที่ท้าทายสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต วิธีชีวิตมนุษย์ ย่อมมีการเปลี่ยนแปลง การขัดแย้ง มีสุข มีทุกข์ มีความหวัง ผิดหวังเป็นธรรมดา นักเรียนควรมีโอกาสได้เรียนรู้วิถีทางของชีวิตที่สัมพันธ์กับวิธีการศึกษา กระบวนการเรียนรู้เพื่อเผชิญสถานการณ์ที่น่าหลักพุทธธรรม มาจัดเป็นกระบวนการเรียนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การรวบรวมข้อมูล ข่าวสาร

ข้อเท็จจริง ความรู้และหลักการ การประเมินค่าเพื่อหาคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม การเลือกและการตัดสินใจและการฝึกปฏิบัติ

วิธีการเรียนรู้ที่ใช้การอภิปรายถึงปัญหาจริยธรรม ศีลธรรม จริยธรรมมีหลักการที่เป็นสากลสูงสุด การพัฒนาทางจริยธรรมของบุคคลจึงขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญา โดยมีชั้นการเรียนรู้ ดังนี้ ชั้นที่ 1 เสนอสถานการณ์ปัญหาแล้วให้นักเรียนแสดงบทบาท ชั้นที่ 2 ให้นักเรียนระบุถึงข้อมูล ปัญหาและความขัดแย้ง และชั้นที่ 3 ให้นักเรียนแต่ละคนคิดตอบวิธีแก้ปัญหา

วิธีการเรียนรู้เมื่อใช้การคิดและรู้สึก หรือยุทธวิธีการเรียนรู้ ดังนี้

1. การใช้สิ่งตรงข้าม (Paradox) ยุทธวิธีนี้ต้องการให้ผู้เรียนมีความไวต่อการสังเกตความแตกต่างระหว่างความเป็นจริงกับความเชื่อต่างๆ ไป เพราะการศึกษาสิ่งตรงข้ามนี้เป็นสถานการณ์จริงที่ดูเหมือนไม่จริง
2. การใช้คุณสมบัติ (Attribute) คุณสมบัติเป็นประจักษ์ของสิ่งของ คุณภาพ และสัญลักษณ์ของสิ่งของ
3. การใช้การเปรียบเทียบ (Analogies) การเปรียบเทียบแบบนี้จะเปรียบเทียบส่วนที่เหมือนมากกว่าส่วนที่แตกต่างกัน
4. ชี้ให้เห็นจุดยอด (Discrepancies) โดยให้เห็นข้อมูลที่ยังไม่สมบูรณ์
5. ตั้งคำถามยั่วยุ (Ask Provocative Question) การถามคำถามยั่วยุมีจุดมุ่งหมายที่เร้าให้เกิดความสนใจ อยากสืบเสาะ สืบสวนและค้นหาความรู้ใหม่ๆ
6. ให้ตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลง (Change) ให้เด็กเห็นถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงของโลก
7. ใช้ตัวอย่างของนิสัยความเคยชิน (Habit) วิธีนี้ต้องช่วยให้เด็กหลีกเลี่ยงจากการคิดที่เป็นไปตามความเคยชิน
8. ใช้การค้นหาโดยมีโครงสร้าง (Organized Random Search) ครูให้ตัวอย่างชี้ให้เห็นโครงสร้าง กฎเกณฑ์พื้นฐาน
9. สอนทักษะของการค้นหา (Skill of Search) การเรียนรู้ให้ค้นหาข้อมูลตลอดจนการทดลองแล้วรายงานผล
10. สร้างความอดทนต่อสิ่งคลุมเครือ (Tolerance for Ambiguity) ครูให้สถานการณ์ที่ท้าทายและให้เป็นแบบปลายเปิด เพื่อให้นักเรียนได้คิดต่อ
11. ส่งเสริมการคิดเชิงญาณ (Intuitive Expression) ส่งเสริมทักษะการคิดเชิงอารมณ์หรือการคิดจากกลางสังหรณ์และการสังเกตสิ่งต่างๆ จากประสาทสัมผัส
12. สอนมิใช่เพื่อให้ปรับตัว (Adjust) การเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนา

13. ศึกษาบุคคลที่สร้างสรรค์และกระบวนการสร้างสรรค์ (Creative People and Creative Process) ครูให้นักเรียนศึกษาบุคคลที่ได้รับการยกย่องว่ามีความสร้างสรรค์และให้ศึกษาถึงกระบวนการและวิธีการสร้างสรรค์ของบุคคลที่ศึกษา

14. ส่งเสริมให้นักเรียนประเมินสถานการณ์ (Evaluate Situation) ครูให้นักเรียนเลือกคำตอบจากการพิจารณาเหตุและผลหรือให้ทำนายสิ่งที่จะเกิดขึ้น

15. พัฒนาทักษะการอ่านอย่างสร้างสรรค์ (Creative Reading) ฝึกให้เด็กสร้างความคิดจากการอ่าน “มีใซ้อ่านเพื่อทราบว่าคุณจะอะไรแต่เพื่อทราบว่ามันพาเราไปที่ไหน”

16. พัฒนาทักษะการฟังอย่างสร้างสรรค์ (Creative Listening) ฝึกให้เด็กฟังเพื่อได้ข้อมูล ข้อคิด ซึ่งจะนำไปสู่เรื่องอื่นๆ ต่อไป

17. พัฒนาทักษะการเขียนอย่างสร้างสรรค์ (Creative Writing) ฝึกให้เด็กเขียนบรรยายความคิดของตนให้ชัดเจนและแสดงอารมณ์ ความรู้สึกออกมาทางการเขียน

18. พัฒนาทักษะในการจินตนาการมองเห็นภาพ (Skill in Visualization) ฝึกให้นักเรียนบรรยายสิ่งของหรือสถานการณ์จากแง่มุมต่างๆ หรือให้บรรยายความคิดออกมาเป็นรูปทรงสามมิติ

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (2562) ได้กำหนดมาตรฐานการศึกษาด้านผู้เรียนไว้ ผู้เรียนจะต้องมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและมีตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการพัฒนาตนเองของผู้เรียน คือ ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ผู้เรียนรักการอ่านและสามารถค้นคว้าหาความรู้ทั้งจากในและนอกสถานที่ ผู้เรียนพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่น เรียนร่วมกันเป็นกระบวนการเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์โดยมีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วัฒนธรรม อารมณ์ สังคมร่วมกัน เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ช่วยเกื้อกูลกัน เป็นการปลูกฝังคุณธรรมที่ดีงาม พัฒนาทักษะทางสังคมและทักษะการทำงาน การเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ของตนเองอย่างใคร่ครวญ ทบทวนตัวเองรอบด้านเป็นการรับรู้วิธีการเรียนรู้และความถนัดของตนเอง เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีการเรียนรู้ให้เหมาะสมสำหรับแนวคิดในกระบวนการพัฒนาตนเองของผู้เรียน สามารถนำแนวคิดต่างๆ มาปรับใช้ได้ตัวแปรที่เป็นปัจจัยส่งเสริมการจัดการศึกษาในระดับผู้เรียนเป็นลักษณะหรือองค์ประกอบของผู้เรียนแต่ละบุคคลซึ่งประกอบด้วยความสนใจ ใฝ่รู้ ความพร้อมที่จะเรียน บรรยากาศในครอบครัวและกระบวนการพัฒนาตนเอง ซึ่งมีความสัมพันธ์และอิทธิพลส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียน

ไพฑูรย์ ลินนาร์ตัน (2561) การพัฒนาบุคคลให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การจัดการกระบวนการเรียนรู้ควรมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาให้ผู้เรียนได้เติบโตและมีการพัฒนาด้านต่างๆ เติบโตตามศักยภาพของตนเองและตามจุดมุ่งหมายและวิธีการที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งเน้นกระบวนการเรียนการสอนในลักษณะกระบวนการผู้สอนควรพิจารณาและส่งเสริม

ผู้เรียนด้านกระบวนการคิด เพื่อให้ผู้เรียนคิดโดยธรรมชาติและมีการตรวจสอบ การวิเคราะห์ ประเมิน เพื่อให้ผู้เรียนเติบโตทางความคิด สิ่งสำคัญของกระบวนการจัดการเรียนการสอน คือ ผู้สอนต้องประเมินการจัดการผู้เรียนในลักษณะที่เป็นความรู้ ความสามารถ ทักษะและพฤติกรรมของผู้เรียนที่เกิดขึ้น

อินตา ศิริวรรณ (2564) กระบวนการพัฒนาตนเองเป็นกระบวนการในการศึกษาหาความรู้และรับรู้ตามศักยภาพและตามลักษณะเฉพาะตนเองของผู้เรียนแต่ละบุคคลในการสืบค้นหาความรู้ด้วยตนเอง การมีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น การวางแผนการเรียนรู้ วิธีการเรียนและการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองให้มีความก้าวหน้าอยู่เสมอ

5. การประเมินการจัดการเรียนรู้

ชนม์ชกรณ วรอินทร์ (2554) การประเมินการเรียนรู้เป็นธรรมชาติของการวัดและประเมินผลทางการศึกษา ซึ่งมี ลักษณะสาคัญหลายประการ คือมีลักษณะเป็นการวัดผลทางอ้อม เป็นการวัดที่ไม่สมบูรณ์ ดังนั้นการวัดและการประเมินผล จึงได้มีการพัฒนาเพื่อให้ได้ผลการประเมินที่มีความ คลาดเคลื่อนน้อยที่สุด จะพบว่าในยุคปัจจุบันการประเมินที่เน้นตามสภาพจริงจึงมีบทบาทในการประเมินมากเนื่องจากเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียน เพราะทำให้ผู้เรียนทราบความสามารถที่แท้จริง การประเมินผลการเรียนการสอนตามสภาพจริงเป็นวิธีการประเมินที่ออกแบบ เพื่อสะท้อนให้เห็น พฤติกรรม และทักษะที่จำเป็นของนักเรียนในสถานการณ์ที่เป็นจริง เป็น วิธีการประเมินที่เน้นงานที่นักเรียนแสดงออกในภาคปฏิบัติ (Performance) เน้นกระบวนการ เรียนรู้ (Process) ผลผลิต (Products) และแฟ้มสะสมงาน (Portfolio) การประเมินผลการเรียน การสอนตามสภาพจริง จะทำให้ผู้เรียนบรรลุถึงความต้องการของแต่ละบุคคล เปิดโอกาสให้ นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัด กระบวนการเรียนรู้ของตนเอง มีการทดสอบการปฏิบัติของ นักเรียน เช่น กระบวนการวิชา วิทยาศาสตร์ จะเกี่ยวข้องกับการทดลองในห้องปฏิบัติการ กระบวนวิชาคณิตศาสตร์ จะเกี่ยวข้อง กับ ทักษะในการฝึกหัดแก้ไขปัญหา กระบวนวิชา ภาษาอังกฤษจะเกี่ยวข้องกับการออกเสียง กระบวนวิชาสังคมศึกษาจะเกี่ยวข้องกับการอ่านแผนที่และการเขียนแผนที่ ฯลฯ

ณัฐภรณ์ หลาวทอง (2563) เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ทำให้จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการเรียนการสอนใหม่เพื่อสอดคล้องกับประกาศแนวทางการจัดการเรียนการสอนในสถานการณ์ COVID-19 โดยจะมีการปรับตัวจากการสอนช่วงหลังสอบ กลางภาคจากรูปแบบเดิมเป็นการสอนออนไลน์ทั้งหมด ซึ่งประเด็นที่ควรคำนึงถึงและประเด็นที่เพิ่มเติมได้ แนวทางการปฏิบัติและประเมินผลสำหรับการเรียนการสอนแบบออนไลน์ การเรียนการสอนแบบปกติในชั้นเรียนและการเรียนการสอนแบบผสมผสาน

1. ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcome : LO) กับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนทั้งการสอนแบบออนไลน์ที่เป็นแบบปฏิสัมพันธ์ในระยะเวลา

เดียวกันและต่างเวลากัน รวมถึงการจัดการเรียนการสอนแบบปกติหรือการสอนแบบผสมผสาน เพื่อใช้ในการออกแบบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ให้มีความสอดคล้องกัน

2. ชี้แจงสร้างข้อตกลงร่วมกันนิสิตเกี่ยวกับผลลัพธ์การเรียนรู้ วิธีการจัดการเรียนการสอน สื่อ แหล่งเรียนรู้ แพลตฟอร์ม การเรียนรู้ ระยะเวลา วิธีการวัดและประเมินผล เกณฑ์ให้คะแนน ช่องทางการส่งงาน ความซื่อสัตย์ทางวิชาการ เพื่อปรับให้เหมาะสมกับความพร้อมของปรากฏการณ์เรียน การเดินทางและปัจจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ทั้งจากผู้สอนและผู้เรียน

3. ออกแบบการประเมินที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียน (Formative Assessment) โดยเห็นว่า การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่คืบคลานไปกับการสอน พยายามสร้างโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลง เรียนรู้ การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนิสิตกับนิสิต อาจารย์กับนิสิต รวมไปถึงการให้ข้อมูลป้อนกลับหรือสารสนเทศในการพัฒนานิสิตเพื่อนำไปถึงผลลัพธ์การเรียนรู้ สมรรถนะ หรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ กำหนดเป็นเป้าหมายในการประเมินตัดสินผล (Summative Assessment)

4. เลือกใช้วิธีการประเมินที่หลากหลายเพิ่มเติม การทดสอบซึ่งควบคุมการเผยแพร่ข้อสอบและการทุจริตในการทดสอบได้ยาก การวัดและประเมินผลเพื่อตัดสินผลการเรียนรู้ในห้องเรียนขนาดเล็กหรือวิชาที่เน้นการปฏิบัติสามารถใช้การประเมินที่หลากหลายรูปแบบที่เกิดจากการฝึกฝน ลงมือปฏิบัติให้ได้ผลลัพธ์ในรูปแบบของชิ้นงาน โครงการ การทำงานกลุ่ม การเสนอความก้าวหน้าในการทำงานเป็นระยะการให้ข้อมูลป้อนกลับระหว่างการดำเนินการและการประเมินที่มีส่วนร่วมจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น การประเมินตนเอง การประเมินโดยเพื่อนและการประเมินโดยการเรียนรู้ร่วมกัน

5. ประเมินการเข้าชั้นเรียนในการจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ อาจเปลี่ยนไปเป็นการเข้าศึกษาบทเรียนจากคลิพวิดีโอ ทั้งที่คณาจารย์ผลิตเองหรือเป็นคลิพสาธารณะที่มีมาตรฐาน นำเชื่อถือ ร่วมกับการทำแบบฝึกหัด แบบทดสอบ รวมถึงการนำข้อความรู้มาแลกเปลี่ยนอภิปรายบทเรียนร่วมกัน เพื่อประเมินความเข้าใจของนิสิตจากการศึกษาบทเรียนล่วงหน้าซึ่งเป็นการตรวจสอบการมีส่วนร่วมในการเรียนมากกว่าการนับแต้มคะแนนจากความถูกต้องจากการทำแบบฝึกหัดหรือการทำแบบทดสอบ

6. มอบหมายงานทั้งที่เป็นงานเดี่ยวหรืองานกลุ่ม ควรมีคำชี้แจงลักษณะงาน ขั้นตอนการดำเนินงานน้ำหนักคะแนน เกณฑ์การให้คะแนนและระยะเวลาการส่งให้ชัดเจน โดยกำหนดการส่งงานได้หลายช่องทางตามความเหมาะสม ไม่ควรมอบหมายภาระงานที่มากเกินไป หรือการมอบหมายงานโดยไม่มีแผนการให้ข้อมูลป้อนกลับรวมถึงกระตุ้นให้ผู้เรียนระบุแหล่งอ้างอิงในการศึกษา ค้นคว้าในการทำงาน นอกจากนี้ยังมีช่องทางสำหรับการให้ความช่วยเหลือให้คำปรึกษาแก่นิสิตให้เหมาะสม

7. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ตั้งเป้าหมายการเรียนรู้ สร้างสรรค์ ค้นคว้า พัฒนาการเรียนรู้ของตนเอง ให้คุณค่าของการแสวงหาความรู้ การพัฒนาสมรรถนะการเรียนรู้ของตนเองตามศักยภาพมากกว่าการได้มาซึ่งเกรดหรือคะแนนเป็นตัวตั้ง โดยการจัดการเรียนการสอนและการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในแต่ละวิชายึดหลักที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ความยุติธรรม ความโปร่งใสและความซื่อสัตย์ทางวิชาการ

มารุต พัฒนาผล (2564) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน เป็นหนึ่งในวิธีการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ ทักษะ สมรรถนะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ผ่านการใช้วิธีการประเมินตามสภาพจริงใช้วิธีการประเมินที่หลากหลาย ประเมินอย่างต่อเนื่องและให้ข้อมูลย้อนกลับที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน การประเมินอย่างสร้างสรรค์ให้คุณค่ากับการเรียนรู้ในผลการประเมินมากกว่าการตัดสินผลการเรียนรู้ผู้เรียนใช้ผลการประเมินมาวางแผนและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องส่วนผู้สอนนำผลการประเมินมาปรับปรุงคุณภาพการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน การประเมินกระบวนการเรียนรู้หมายถึง การตรวจสอบว่าผู้เรียนมีวิธีการ ขั้นตอน ในการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับตนเอง มีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ หรือไม่ซึ่งนับว่าเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ในยุคปัจจุบัน การประเมินกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นระหว่างที่ผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ตลอดจนการเรียนรู้ร่วมกับเพื่อนและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ หรือไม่เพียงใดตลอดจน ผู้สอนใช้การสังเกตเป็นวิธีการหลักของการประเมินกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน ดำเนินการสังเกตอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทราบว่าผู้เรียนมีกระบวนการเรียนรู้เป็นอย่างไร กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและนำไปสู่การบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ได้หรือไม่การประเมินกระบวนการเรียนรู้ช่วยให้ผู้สอนมีสารสนเทศมาพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ด้วยการให้ข้อมูลย้อนกลับให้ผู้เรียนมองเห็นจุดแข็งและจุดที่ต้องพัฒนาตนเองให้มีกระบวนการเรียนรู้ที่ดีขึ้นการให้ข้อมูลย้อนกลับในการประเมินกระบวนการเรียนรู้นั้นผู้สอนควรชี้ประเด็นให้ชัดเจนว่าผู้เรียนควรพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในประเด็นใด เช่น การวางแผนการเรียนรู้ การสืบเสาะแสวงหาความรู้การวิเคราะห์สังเคราะห์ความรู้ หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นต้น เพื่อให้ผู้เรียนมีเป้าหมายในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตนเองที่ชัดเจนนอกจากการชี้ประเด็นดังกล่าวแล้ว ผู้สอนควรให้แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แก่ผู้เรียนด้วยว่า ผู้เรียนควรพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตนเองอย่างไร เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตนเองได้อย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพไม่หลงทาง การประเมินการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์เป็นการประเมินที่ผู้สอนประเมินผู้เรียน 3 มิติ ได้แก่ การประเมินกระบวนการเรียนรู้ (Process assessment) การประเมินความก้าวหน้าทางการเรียนรู้ (Progress assessment) และการประเมินผลผลิตทางการเรียนรู้ (Product assessment) หรือ 3P ในการประเมินใช้ผู้ประเมินที่หลากหลายใช้วิธีการประเมิน

ที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทการจัดการเรียนรู้และสะท้อนผลการประเมินไปสู่การพัฒนาผู้เรียน และปรับปรุงการจัดการเรียนรู้

โครงการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (หลักสูตรฐานสมรรถนะ) (2564) การประเมินการเรียนรู้มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อพัฒนาผู้เรียน การประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียนตั้งอยู่บน หลักการที่สำคัญว่า การประเมินเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมาย สร้างแรงจูงใจ และ ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน สามารถดำเนินการได้ตลอดเวลา ในช่วงเวลาที่เหมาะสม มีความ เกี่ยวข้องเชื่อมโยงและนำไปใช้ประโยชน์ต่อไปได้ การประเมินเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ที่เป็นบวก ส่งเสริมให้ผู้เรียนแสดงออกถึงการพัฒนาสมรรถนะตามเกณฑ์การปฏิบัติ (Performance Criteria) ที่ กำหนดเป็นการวัดอิงเกณฑ์ ประเมินความก้าวหน้าตามอัตราตนเองเมื่อผู้เรียนพร้อม ผู้เรียนได้ รับทราบเกณฑ์การประเมินและข้อมูลพัฒนาการของตนเองที่ชัดเจนเพื่อเป็นข้อมูลป้อนกลับในการ พัฒนาสมรรถนะ ผู้เรียนสามารถเลื่อนระดับการพัฒนาได้ (Advancement) หากแสดงถึงหลักฐาน หรือร่องรอยการปฏิบัติ (Evidence) ที่บ่งบอกความชำนาญ (Mastery) ของผู้เรียน หากไม่ผ่านผู้เรียน จะได้รับความช่วยเหลืออย่างทันท่วงทีเพื่อพัฒนาสู่ระดับสมรรถนะขั้นถัดไป การประเมินบูรณาการ อยู่ในกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการประเมินเน้นการรวบรวมหลักฐานการเรียนรู้เพื่อให้ได้ สารสนเทศเกี่ยวกับพัฒนาการของผู้เรียนทั้งในด้านสมรรถนะเฉพาะและสมรรถนะหลัก เพื่อใช้ในการ พัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง การประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียนดำเนินการทั้งการประเมินเพื่อพัฒนา และการประเมินเพื่อสรุปผล ด้วยวิธีการที่หลากหลายและสอดคล้องกับวัยและความต้องการจำเป็น ของผู้เรียน และธรรมชาติของศาสตร์ การประเมินเพื่อพัฒนาเป็นจุดเน้นหลักของหลักสูตรฐาน สมรรถนะและมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเฉพาะในระหว่างการจัดการ เรียนรู้ การประเมินเพื่อพัฒนาให้ความสำคัญกับสมรรถนะเฉพาะซึ่งครอบคลุมความรู้ ทักษะ คุณลักษณะและเจตคติ และสมรรถนะหลักซึ่งเน้นกระบวนการผ่านผลลัพธ์การเรียนรู้ โดยพิจารณา จากหลักฐานการเรียนรู้เทียบกับเกณฑ์ การประเมินเพื่อพัฒนาควรดำเนินการระหว่างการจัดการ เรียนรู้เป็นระยะ ซึ่งเป็นการแสดงความก้าวหน้าในการเรียนรู้ และให้ข้อมูลป้อนกลับ เพื่อการปรับปรุง และพัฒนาผู้เรียน รวมถึงส่งเสริมและชี้แนะการเรียนรู้ในลำดับต่อไป และวางแผนเป้าหมายและ เส้นทางในการเรียนรู้ในอนาคต ผู้เรียนควรมีส่วนร่วมในการประเมินตนเองและเพื่อน เพื่อพัฒนาทักษะ ในการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์การเรียนรู้ และเพื่อวิเคราะห์การเรียนรู้ รวมทั้งเพื่อเพิ่ม แรงจูงใจและกำกับกับการเรียนรู้ของตนเองและการประเมินเพื่อสรุปผลเป็นการพิจารณาสมรรถนะ เฉพาะและสมรรถนะหลักเพื่อทำการตัดสินใจในหลายลักษณะ ทั้งการตัดสินใจผลการเรียน การเลื่อนชั้น และการจบการศึกษา การประเมินสรุปผลพิจารณาหลักฐานการเรียนรู้เทียบกับเกณฑ์ การประเมิน สรุปผลสมรรถนะเฉพาะประเมินผ่านผลลัพธ์การเรียนรู้เมื่อผู้เรียนพร้อม หรือเมื่อจบหน่วยการเรียนรู้

ส่วนการประเมินสมรรถนะหลักประเมินเมื่อจบปีการศึกษา เพื่อสะท้อนภาพการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนตลอดแนว

จากการศึกษาดำรงและเอกสาร สรุปได้ว่า การประเมินผลการจัดการเรียนรู้หรือกระบวนการจัดการเรียนรู้มีการเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ทางสังคมเพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบการเรียนรู้ของผู้เรียนและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ของครู คือ การประเมินระหว่างการจัดการเรียนรู้และการประเมินสิ้นสุดการจัดการเรียนรู้ โดยบทบาทของครูและผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์เชิงพัฒนาและ การใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพของการประเมินการจัดการเรียนรู้

6. การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

อรรถพล อนันตวรสกุล (2539) สภาพการเรียนการสอน พบว่า ครูส่วนใหญ่ สัมผัสใจสอน มีความพึงพอใจและภูมิใจที่ได้รับเลือกให้สอนวิชาพระพุทธศาสนา มีการส่งครูเข้าร่วม สัมมนา และรับการอบรม มีการเตรียมเอกสารประกอบการใช้หลักสูตร นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ กระตือรือร้นในการเรียน นักเรียนมีทักษะการคิดแก้ปัญหาและได้นำมาใช้ในการเรียน แต่ขาดการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นการพัฒนาเจตคติและค่านิยม วิธีสอนส่วนใหญ่ที่ครูใช้ได้แก่ การอธิบาย ครูเป็นผู้ผลิตสื่อการเรียนการสอนด้วยตนเอง และนำมาใช้ ประมาณ 10-20 คาบต่อภาคการศึกษา มีการวัดและประเมินผลโดยเน้นจุดประสงค์การเรียนรู้ด้าน ความรู้ความเข้าใจ วิธีการวัดและประเมินผลที่ครูส่วนใหญ่ใช้คือ การสอบ โดยใช้แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ซึ่งมีลักษณะเป็นทั้งข้อสอบปรนัยและอัตนัย ปัญหาการเรียนการสอน พบว่ามีปัญหา มากในด้านครูผู้สอน ด้านนักเรียน และด้านสื่อการเรียนการสอน ส่วนด้านการใช้หลักสูตร ด้านการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนและด้านการวัดและประเมินผลเป็นปัญหาน้อย

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2545) ในทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของ ขนชาติไทย เนื่องมาด้วยกันกับความเป็นมาของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนับตั้งแต่สมัยก่อนที่ชน ชาติไทยมีประวัติศาสตร์อันชัดเจน ชาวไทยก็ได้นับถือพระพุทธศาสนาต่อเนื่องตลอดมา จนกล่าวว่า ประวัติศาสตร์ของประเทศไทย เป็นประวัติของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา ในด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตคนไทยได้ผูกพันประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ตลอด เวลานาน วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาของสังคมไทยเป็นแหล่งคำสั่งสอนการฝึกอบรม กิจกรรมส่วน ใหญ่ที่มีความสำคัญของรัฐที่ดี ของชุมชนที่ดี จะมีส่วนประกอบด้วยพระพุทธศาสนาเป็นพิธีการ เพื่อ เน้นย้ำความสำคัญและเสริมคุณค่าจิตใจ

พระพุทธศาสนาเป็นจริยศึกษา เพื่อรับมือกับปัญหาของยุคพัฒนา ให้คนไทยรู้จัก เก็บรวบรวม ศึกษาและเลือกใช้ประโยชน์จากข้อมูลทั้งหลายเกี่ยวกับการสร้างเสริมความเจริญอย่าง เพียงพอยิ่งกว่านั้นสภาพความเจริญที่รออยู่ข้างหน้าในทางวิถีทางของการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่าง ที่ ทำกันอยู่ทุกวันนี้ก็ยิ่งทำให้มีความต้องการจริยธรรม พระพุทธศาสนาเป็นระบบจริยธรรมที่สอดคล้องกับ

พื้นฐานเดิมของสังคมไทย แม้ว่าปัจจุบันในระดับพื้นผิว จะมองเห็นว่า ผู้คนห่างเหินจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แต่ระบบศีลธรรมตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาก็ยังสืบต่ออยู่อย่างหนาแน่นในรากฐานทางวัฒนธรรมของไทย การเรียนรู้จริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาหรือการนำพระพุทธศาสนามาใช้ในการเรียนรู้จริยศึกษา เป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกลมกลืนกับรากฐานทางวัฒนธรรมและพื้นเพทางจิตใจของคนไทยเป็นจริยธรรมที่กลมกลืนบนพื้นฐานที่ต่อเนื่อง อีกทั้งเป็น การรู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วให้เป็นประโยชน์ ซึ่งทำให้พร้อมที่จะทำงานได้ง่าย ฉับไว และเบาแรงกว่า การกระทำด้วยวิธีอย่างอื่น จึงไม่มีเหตุผลที่จะปฏิเสธการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ในทางจริยธรรม

ชาวพุทธควรมีสิทธิเรียนจริยศึกษาแบบพุทธ การปลูกฝังจริยธรรมต้องดำเนินไปอย่างมีกระบวนการและเป็นระบบ โดยสอดคล้องกับกฎเกณฑ์แห่งศีลธรรมที่รองรับเป็นพื้นฐานการที่สังคมไทยยอมรับพระพุทธศาสนาและนับถือสืบต่อกันมา ก็เพราะมีความเชื่อในพระปรีชาญาณของพระพุทธเจ้าว่าได้ทรงค้นพบศีลธรรมและทรงสั่งสอนระบบจริยธรรมที่ถูกต้องจริงแท้ตรงตามศีลธรรมนั้น จึงเห็นชอบและพอใจที่จะนำเอาหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมหรือระบบการปลูกฝังจริยธรรมของพระพุทธศาสนามาใช้เป็นระบบชีวิตทางศีลธรรมของตน สังคมไทยมีข้อได้เปรียบในการจัดจริยศึกษาที่มีเอกภาพ สังคมไทยมีประชากรส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชน แม้จะมีความแตกต่างหลาย ก็เป็นความแตกต่างในระดับของพัฒนาการทางจิตปัญญา ส่วนหลักความเชื่อและหลักคำสอนทั่วไปคงเป็นตัวแบบเดียวกันจึงน่าจะใช้ความได้เปรียบคือความมีเอกภาพทางศาสนานี้ให้เป็นประโยชน์ สังคมไทยไม่มีเหตุผลที่จะไม่สอนจริยศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา เนื่องจากพระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีเอกภาพมากถึงขั้นที่อาจพูดได้ว่ามากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก การเรียนพระพุทธศาสนาเพื่อมาร่วมอยู่และร่วมพัฒนาสังคมไทย การศึกษาพระพุทธศาสนาก็คือการเรียนรู้สิ่งที่คนที่อยู่ในสังคมไทยควรจะต้องรู้ ในฐานะที่เป็นการเรียนรู้เรื่องราวของประเทศของตน เป็นความรับผิดชอบของการศึกษาที่จะต้องจัดให้คนไทยได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ถ้าคนไทยไม่รู้จักพระพุทธศาสนาในด้านเนื้อหาและสถาบันก็คงต้องถือว่าเป็นความบกพร่องของการศึกษาชาติ การศึกษาเพื่อสร้างชนชั้นสำหรับมาพัฒนาสังคมไทย ความล้มเหลวด้านหนึ่งของการศึกษาในสังคมไทย คือ การไม่สามารถสร้างผู้นำและชนชั้นในด้านวิชาการและระบบแบบแผนสมัยใหม่ ที่เป็นความเจริญอย่างตะวันตกนั้น เป็นที่แน่นอนชัดเจนว่า การศึกษาของชาติได้ผลิตคนที่มีความรู้ความสามารถทำให้มีความพร้อมในการพัฒนาสังคม การศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อรักษาผลประโยชน์ของสังคมไทย พระพุทธศาสนานั้นมีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งจากศาสนาทั่วไปจนบางที่ผู้ที่มีองความหมายในแง่ของศาสนาอื่นๆ ถือว่าพระพุทธศาสนาไม่เป็นศาสนาหรือมีฉะนั้นก็เป็นศาสนาแห่งปัญญา เพราะไม่บังคับศรัทธาแต่ถือปัญญาเป็นสำคัญ กล่าวคือ ให้เสรีภาพทางความคิด ไม่เรียกร้องและไม่บังคับความเชื่อ ไม่กำหนดข้อปฏิบัติที่บังคับแก่ศาสนิกชนแต่ให้พิจารณาเลือกตัดสินใจด้วยตนเอง รัฐควรจัดหลักสูตรการศึกษาให้คนไทยส่วนใหญ่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาด้วยเหตุผล 3 ประการ คือ

1. คนไทยส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนควรมีความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติถูกต้องต่อศาสนาที่ตนนับถือ

2. คนทุกคนที่อยู่ในสังคมไทย ควรเรียนรู้พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยเป็นสถาบันใหญ่และเป็นสภาพแวดล้อมของสังคมไทย เพื่อดำเนินชีวิตและทำงานหรือทำหน้าที่ที่เป็นส่วนรวมในการพัฒนาสังคมไทยนั้นอย่างประสานกลมกลืนและได้ผลดี

3. สังคมไทยอาศัยพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งคำสอนจริยธรรมและได้รับระบบจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นมาตรฐานที่ยึดถือปฏิบัติตามตลอด คนไทยจึงควรเรียนรู้พุทธจริยธรรมเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิตพัฒนาสังคมให้บรรลุประโยชน์และสันติ

พระมหาพิทักษ์ ลีนาลาด (2548) การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนได้ประสบปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญคือ ปัญหาจากนโยบายการศึกษาของรัฐ เป็นผลจากการที่รัฐได้ปฏิรูปการศึกษาเป็นเหตุให้วิชาพระพุทธศาสนา ถูกลดบทบาทและเกือบจะถูกตัดออกไปจากระบบการศึกษาไทย นั่นก็หมายความว่ารัฐเองให้ความสำคัญแก่พระพุทธศานาน้อยถึงน้อยมาก รัฐมุ่งพัฒนาคนให้เก่งมากกว่าเป็นคนดี การจัดการเรียนการสอนเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาเป็นเพียงหน่วยย่อยหนึ่งของการเรียนรู้เท่านั้น ปัญหาการจัดการศึกษาของโรงเรียน ปัญหานี้เป็นผลจากปัญหาข้างต้น เนื่องจากสถานศึกษาต้องจัดการศึกษาตามนโยบายของรัฐ และรัฐให้ได้อำนาจในการจัดการศึกษาแก่สถานศึกษาอย่างอิสระ การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาจึงมีความหลากหลายในการปฏิบัติมากบ้างน้อยบ้าง ส่วนครูผู้สอนก็ขาดความรู้ความชำนาญและประสบการณ์ทางพระพุทธศาสนา จึงทำให้ครูส่วนใหญ่ต้องสอนไปตามเนื้อหาสาระของหลักสูตรด้วยเวลาที่จำกัด และหลักสูตรก็ยังไม่เหมาะสมกับช่วงวัยของนักเรียน เพราะมีเนื้อหาที่ไม่น่าสนใจ ยากและซ้ำซ้อน การเรียนการสอนแบบบูรณาการจึงไม่เกิดขึ้นเป็นเหตุให้นักเรียนเกิดความเบื่อหน่าย และมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชาพระพุทธศาสนา นักเรียนส่วนใหญ่คิดว่าการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาไม่มีประโยชน์ในการนำไปใช้ในการสอบในระดับที่สูงขึ้น หรือการนำไปใช้เพื่อประกอบอาชีพ จึงมองไม่เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาด้วยจิตสำนึกที่ดี ปัญหาทั้งหมดเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขทั้งระบบ เพราะเป็นปัญหาที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน รัฐต้องให้ความสำคัญแก่วิชาพระพุทธศาสนาในระบบการศึกษาเพื่อให้นักเรียนมีความสนใจและมีทัศนคติที่ดี นั่นก็หมายความว่า ครูผู้สอนต้องมีความรู้และความชำนาญ สามารถทำให้ผู้เรียนรู้สึกสนุก และมองเห็นความสำคัญของวิชาพระพุทธศาสนาที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ศรีไพร จันทรเชียว (2559) การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาโดยวิธีสอนพุทธวิธีบูรณาการเป็นการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการระหว่างแนวคิดตะวันตก Grant Wiggins และ Jay McTighe โดยใช้เทคนิค Backward Design กับพุทธวิธีสอนของพระพุทธเจ้าที่มีความหมายมีความสำคัญมีคุณค่าและประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลและ

พัฒนาทางด้านศักยภาพในการเรียนรู้ของนักเรียนทุกคนได้อย่างเต็มศักยภาพ ทำให้นักเรียนเรียนรู้ อย่างมีความสุขนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตจริงได้และบรรลุเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพพร้อมทั้งมีความทันสมัยสามารถจะนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

ปพิชญา จินอิม (2561) ครูบางส่วน เน้นวัดและประเมินผลความรู้ ชาติความ เข้าใจในวิธีการสอดแทรกและการติดตามพฤติกรรมผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง แนวทางการสอดแทรก คุณธรรมจริยธรรมในการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ ทางคุณธรรมจริยธรรม ครูกำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมด้วยตนเองให้สอดคล้องกับเนื้อหา ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม ครูนำข่าวหรือคลิปวิดีโอเชื่อมโยง คุณธรรมจริยธรรมที่สอดแทรก เน้นอภิปรายกลุ่มเสนอทางเลือกในการตัดสินใจ ด้านการวัดและ ประเมินผลผู้เรียนจากกิจกรรมการเรียนการสอน ครูวัดและประเมินความรู้ ทักษะคิด เหตุผล และ พฤติกรรมการแสดงออกเชิงจริยธรรม ด้านพฤติกรรมในชั้นเรียน แบ่งเป็น พฤติกรรมของครู ครูเป็น แม่แบบที่ดีในการปฏิบัติตน รู้จักผู้เรียนรายบุคคล และพฤติกรรมของผู้เรียน ครูใช้หลักประชาธิปไตย ส่งเสริมผู้เรียนให้เป็นผู้นำเคารพในความเห็นต่าง

พระพันวษณ์ ธมมวฑฒโน (ภูมิรัง) (2564) การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาซึ่ง เป็นรายวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียน ให้สามารถเรียนรู้การ ดำรงชีวิตอยู่ในสังคม รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม และการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมี ความสุข และมีวิธีการสอนแบบการถ่ายทอด อบรม การแลกเปลี่ยน กระบวนการปรับการเรียน การ สอนหรือการถ่ายทอด ความรู้ของครูสู่ผู้เรียน ซึ่งเป็นแนวคิดที่ปรับวิธีคิด เปลี่ยนวิธีการสอน โดยครู ออกแบบ การเรียนรู้จากการตั้งคำถามเพื่อให้ผู้เรียนคิดและสืบค้น ข้อมูล เรียนรู้จากกิจกรรมที่ หลากหลาย ฝึกให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาจึงมีความสำคัญ ในด้านการพัฒนาคุณลักษณะต่างๆ ของผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี มีเหตุผลด้วยกุศลจิตคิดสรรค์มันใน คุณธรรมจริยธรรม โดยบูรณาการตามหลักของพระพุทธศาสนา 3 ประการคือ 1) การเรียนรู้ต้อง เริ่มต้นที่ตนเอง (Self Learning) คือ สอนให้เกิด ฉันทะ คือ ความรู้สึก รักในสิ่งที่เรียน เกิดวิริยะ คือ ความเพียรพยายามที่จะแสวงหาความรู้ เกิดจิตตะ คือ ความเอาใจใส่ ไม่ทอดทิ้งการเรียน และ เกิดวิมังสา คือ การตรวจสอบตนเองเพื่อปรับปรุงการเรียนให้ดีขึ้นอยู่ 2) การเรียนรู้ต้องควบคู่กับการ ปฏิบัติ (Learning by Doing) คือ ต้องการให้ผู้เรียนเกิดปัญญาความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวง และ 3) การเรียนรู้ต้องควบคู่กับความสนุกสนาน (Enjoy Learning) ผู้เรียนมีความสุขที่ได้หลุดพ้นจาก ความไม่รู้ เช่น การใช้วิธีเล่นเป็นเรียน (Play Way : Playing is Learning) การเล่านิทานหรือ กรณี ตัวอย่าง (Case Study) หรือการให้ลงมือปฏิบัติจริง

การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องสำคัญของประเทศชาติ ที่ต้องใช้สิ่ง ที่มีคุณค่าของสังคมไทยเป็นเครื่องมือในการปฏิรูปการเรียนรู้ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม หลักสูตร

ได้ออกแบบให้สอนเน้นความคิดรอบยอด คือ ความศรัทธาต่อพระรัตนตรัยโดยการสร้างศรัทธาด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความศรัทธาต่อพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ เพื่อเป้าหมายในการ สร้างศรัทธาของผู้เรียนที่มีต่อพระรัตนตรัย การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาจึงควรโยงสาระการ เรียนรู้ของพระพุทธศาสนา ควรทำดังนี้

1. ครูควรใช้คำถามกระตุ้นให้ผู้เรียนใช้ความคิดขั้นสูง (High Level Thinking) โดยเราให้เด็กนำข้อมูลความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ พยายามเพิ่มศักยภาพการคิด นำความรู้ไปใช้ และพัฒนาแนวคิดใหม่อย่างต่อเนื่อง ประเมินความเหมาะสม เเชิญสถานการณ์และต้องสนใจ แก้ปัญหาหรือพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ

2. คำถามของครูสอนพระพุทธศาสนาควรเป็นคำถามปลายเปิด เพื่อให้ นักเรียนคิดได้กว้างและหลากหลาย ไม่ควรเป็นคำถามที่มีคำตอบเดียว

3. ส่งเสริมกรณีศึกษาให้ค้นพบวิธีแก้ปัญหาโดยกระบวนการคิดแบบแยกย่อย

4. ฝึกการใช้กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณให้มากโดยศึกษาจาก สภาพแวดล้อมที่กว้างขวางด้วยบริบทที่มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรม การศึกษาพระพุทธศาสนาควรส่งเสริมให้นักเรียนเข้าใจถึงพระพุทธศาสนา ควรส่งเสริมการเรียนรู้โดย ใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ซึ่งจะเป็นหนทางในการหล่อหลอมความเป็นไทย

5. ส่งเสริมให้นักเรียนมีอิสระในการเลือกเรื่องที่ต้องการศึกษาค้นคว้า

6. จัดระยะเวลาเรียนให้พอเหมาะและมีความหลากหลายของวิธีการ ครูควร สร้างกิจกรรมที่ทำทลายความสามารถของเด็ก และหลักการของการบูรณาการเชื่อมโยงหัวข้อความรู้ ไปสู่ความคิดรวบยอดที่เป็นองค์รวม

พระปลัดโฆสิต คงแทน (2557) การศาสนากับการศึกษาในสังคมไทยมีพัฒนาการ และบทบาทเกี่ยวกลืนมาแต่อดีต ประวัติการศึกษาไทยจารึกไว้ว่า การศึกษาของไทยเริ่มต้นที่วัดโดยเป็น การศึกษาของสงฆ์สถาบันศาสนา คือ วัดได้มีบทบาทในการจัดการศึกษามาตั้งแต่โบราณ ทั้งการศึกษา ในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตั้งแต่อดีต "วัด" เป็นที่พึ่งของชาวบ้าน เป็น ศูนย์รวมของสรรพสิ่งหลากหลายกิจกรรมอยู่ที่วัด แม้แต่เรื่องของการศึกษาเล่าเรียน จนเป็นที่มาของ คำว่า บวชเรียน แต่ในปัจจุบันดูเหมือนว่า "วัด" กลับมีบทบาทต่อชุมชนลดน้อยลง เหลือเพียงแค่ภาพ ของการเป็นสถานที่จัดพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นงานบวช งานศพ หรืองานในวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนา ส่วนภาพในบทบาทอื่นๆ ดูจะเลือนลางและนึกยากขึ้นทุกที ชาวบ้านมีความ ใกล้ชิดกับพระและวัด ทำให้ได้มีโอกาสซึมซับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และได้รับการอบรมสั่ง สอนจากพระผู้ทรงศีล แต่ในสังคมปัจจุบัน ด้วยข้อจำกัดหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการจราจรที่แออัด ช่วงเวลาที่ไม่เอื้ออำนวย ทำให้การเข้าวัดของคนไทย กลายเป็นเรื่องยาก บางครั้งการเข้าวัดแต่ละครั้ง รูปแบบการจัดการศึกษาของวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก

ได้แก่ หลักการของรูปแบบ จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา โครงสร้างระบบกลไกในการดำเนินการ วิธีดำเนินการจัดการศึกษา การประเมินผลการจัดการศึกษา โดยใช้ 5 กระบวนการคือ 1) การจัดการองค์กรในวัด 2) การพัฒนาผู้นำและบุคคลที่เกี่ยวข้อง 3) การจัดระบบการเรียนรู้ 4) การพัฒนาการใช้สื่อและเทคโนโลยี 5) การพัฒนาวัฒนธรรมรูปแบบที่สร้างขึ้นมีความเหมาะสม ความเป็นไปได้และประโยชน์ในการจัดการศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในระดับมาก ทั้งการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิชาการ และประเมินในสถานการณ์จริง รูปแบบการจัดการศึกษาของวัดจำเป็นต้องอาศัยหลักการหลายอย่าง เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนด โดยมีกลไกในการดำเนินการ มีวิธีดำเนินการและการประเมินผลที่เหมาะสมก็จะทำให้การจัดการศึกษาของวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

ชฎานิน จันทรวิจิตร (2561) บทบาทหนึ่งที่สำคัญของคณะสงฆ์ไทยนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน การสนับสนุนด้านการศึกษาสงเคราะห์ใน 3 ลักษณะ คือ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กภายในวัด โดยมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนการศึกษาเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาของวัดและพระสงฆ์ยังขาดความเหมาะสม

พระธรรมโกศาจารย์ (2562) การศึกษาแบบบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ไม่ใช่เป็นการศึกษาเปรียบเทียบ เพราะการศึกษาเปรียบเทียบเป็นเพียงวางสิ่งที่เราศึกษาไว้คู่ขนานโดยที่ไม่มีวันบรรจบกัน ในการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ จึงต้องมีการรับรองความรู้ทั้งสองสายให้เชื่อมโยงเข้าหากัน วิธีการศึกษาแบบบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่จึงทำได้ 2 วิธี ดังนี้

วิธีที่ 1 ปรับศาสตร์เข้าหาพระพุทธศาสนา คือ ใช้พระพุทธศาสนาเป็นตัวตั้ง และนำศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายเสริมพระพุทธศาสนา

วิธีที่ 2 ปรับพระพุทธศาสนาเข้าหาศาสตร์ คือ ใช้ศาสตร์สมัยใหม่เป็นตัวตั้ง และนำหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาเพิ่มเติมเข้าไปในเนื้อหาของศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งนี้ เพราะศาสตร์สมัยใหม่มุ่งแสวงหาความจริงโดยไม่สนใจเรื่องศีลธรรม การนำหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาเพิ่มเติมให้กับศาสตร์เหล่านั้นย่อมจะช่วยให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์

กุลิสรา จิตรชญาวนิช (2562) การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยใช้เกณฑ์ในการจำแนก ดังนี้

1. จำแนกตามจำนวนผู้สอน แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้
 - 1.1 การบูรณาการแบบผู้สอนคนเดียว
 - 1.2 การบูรณาการแบบคู่ขนาน
 - 1.3 การบูรณาการแบบโครงการ
2. จำแนกตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

- 2.1 การบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้
- 2.2 การบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้
3. จำแนกตามประเภทของการบูรณาการ แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้
 - 3.1 การบูรณาการแบบสหวิทยาการ
 - 3.2 การบูรณาการแบบพหุวิทยาการ

จากการศึกษาสรุปได้ว่า การบูรณาการเป็นจุดเน้นของการจัดการเรียนรู้ในโลกยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วซึ่งผู้เรียนต้องมีทักษะการคิดขั้นสูง และสามารถนำความรู้มาใช้ในการสร้างสรรค์นวัตกรรมที่สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมได้ การจัดการเรียนรู้ที่จะพัฒนาผู้เรียนไปสู่ความสำเร็จดังกล่าว คือ การจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการองค์ความรู้หรือ แนวคิดต่างๆ แล้วเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ตามที่ผู้เรียนสนใจ การบูรณาการเชิงสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่ท้าทายความสามารถของผู้สอนในการที่จะนำเสนอแนวคิดตั้งแต่ 2 แนวคิดขึ้นไปมาบูรณาการเข้าด้วยกันอย่างลงตัว และนำไปจัดการเรียนรู้เชิงรุก ด้วยวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนและบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้เปลี่ยนบทบาทจากผู้สอนมาเป็นผู้กระตุ้นให้ผู้เรียนเข้าถึงองค์ความรู้ เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายและทักษะในการสร้างสรรค์นวัตกรรมซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญและจำเป็นสำหรับผู้เรียนทุกคน

2.2.3 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำว่า “ภูมิ” หมายถึง พื้น ชื่น พื้นเพ ความรู้ “ภูมิปัญญา” จึงหมายถึง พื้นความรู้ ความสามารถ ซึ่งคำว่า “ภูมิปัญญา” นี้มีที่มา ศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Wisdom” หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะความเชื่อ และศักยภาพในการแก้ปัญหาของมนุษย์ที่สืบทอดกันมาจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างไม่ขาดสายและเชื่อมโยงกันทั้งระบบทุกสาขาการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม หรือชนชาติหรือประเทศ เป็นระยะเวลายาวนาน ย่อมมีภูมิปัญญาของตน และมักเรียกรวมๆ กันว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านการดำเนินงานภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายท่านได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

เสรี พงศ์พิศ (2536) ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือองค์ความรู้ในด้านต่างๆ ของการดำรงชีวิตที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบกับแนวคิด วิเคราะห์ ในการแก้ปัญหาต่างๆ ของตนเอง จนเกิดการหลอมรวมเป็นแนวคิดในการแก้ไขปัญหาที่เป็นลักษณะของตนเอง ที่สามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัยในการแก้ปัญหาของการดำรงชีวิต

กระทรวงศึกษาธิการ (2539) หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของ คนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกตคิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่

ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชนและในการตัวของผู้นั้นเอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษา และนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2540) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นวิธีการจัดการ วิธีการขึ้นและการริเริ่ม เสริมต่อของนักปราชญ์ในท้องถิ่นหรือในกลุ่มชน สังคมของงานขึ้นจากความรอบรู้ ประสบการณ์ผนวกด้วยญาณทัศนะ (ความเฉียบคมในการหยั่งเห็น หยั่งรู้ ที่ลุ่มลึกกว่าวิสัยทัศน์) เป็นรากฐานรากเหง้าของภูมิปัญญาชาวบ้านจึงมักเกี่ยวเนื่องกับการนาสภาวะตามธรรมชาติที่อยู่ใต้อิทธิพลที่จะจัดการได้ หรือภาวะที่เกิดจากการกระทำ การเสาะสร้างของคนรุ่นก่อนๆ มาปรับแปรให้เกื้อกูลแก่การดำรงชีพขั้นพื้นฐาน หรือปัจจัย 4 อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยาบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ แล้วภูมิปัญญาเหล่านั้นค่อยๆ แตกหน่อต่อยอดเป็นภูมิปัญญาเพื่อจรรโลงจิตใจ เป็นเครื่องประเทืองอารมณ์ อันได้แก่ ภูมิปัญญาประเภทงานช่างฝีมือและศิลปกรรมพื้นบ้าน ตลอดจนภูมิปัญญาอันเป็นบัพเตสถานที่ยึดถือเป็นความดี ความงาม ตามคติชนหรือคติชาวบ้าน

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540) ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพ ในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม-วัฒนธรรม ที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา ภูมิปัญญาเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนามาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอก และภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำ เพื่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง

ศักดิ์ชัย เกียรติวนาคินทร์ (2542) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ องค์ความรู้ความสามารถของชุมชนที่สั่งสมสืบทอดกันมานาน เป็นความจริงแท้ของชุมชนเป็นศักยภาพที่จะใช้แก้ปัญหา จัดการปรับตัว เรียนรู้ และถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข เป็นแก่นของชุมชนที่จรรโลง ความเป็นชาติให้อยู่รอดจากทุกภัยพิบัติทั้งปวง

สามารถ จันทร์สุริย์ (2542) กล่าวหา ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ที่นำมาใช้การแก้ไข้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดภูมิปัญญา

ชาวบ้านทั้งกว้าง ทั้งลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้

อังกูล สมคะเนย์ (2542) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง มวลความรู้และมวลประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุขโดยได้รับการถ่ายทอด สัมพันธ์กันมาโดยผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2543) ได้ให้ความหมาย ของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคล และสังคมซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติต่อกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคล หรือทรัพยากรความรู้ก็ได้

กรมทรัพยากรน้ำ (2550) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถของมนุษย์ในการแก้ปัญหา ปรับตัวจัดความสัมพันธ์และการดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของกลุ่มชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองและบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา จึงเป็นความรู้แบบองค์รวม (Holistic) ที่มีความเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับระบบสังคม วัฒนธรรม และความเชื่อทางศาสนาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์

คมพล สุวรรณภู (2550) ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความสามารถในการดำรงชีวิตอยู่ได้ในพื้นที่นั้น ๆ โดยใช้สติปัญญาและการสั่งสมความรู้ของตนผสมผสานกลมกลืน กับสภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพและกระบวนการทางสังคม เพื่อมีชีวิตอยู่ได้ในสภาพ ที่เหมาะสม และมีการถ่ายทอดกระบวนการเหล่านั้นมาจนชั่วลูกชั่วหลาน

ประคอง เจริญจิตรกรรม (2551) ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความสามารถและความคิดของคนในสังคมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่ช่วยให้คนในสังคมนั้นๆ ดำเนินชีวิตอยู่ได้

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 (2559) ให้ความหมาย “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ว่า ความรู้ การแสดงออก การประเพณีปฏิบัติหรือทักษะทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านบุคคล เครื่องมือ หรือวัตถุ ซึ่งบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชนยอมรับและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และมีการสืบทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาจมีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน ส่วนคำว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคนกลุ่มเดียวหรือหลายกลุ่มที่มีความรู้ มีการประเพณีปฏิบัติ สืบทอด หรือมีส่วนร่วมในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 (2556) ให้ความหมายคำว่า “ภูมิปัญญา” หมายถึง พื้นฐานความรู้ความสามารถ

ประภาศิริ กลางพอน (2559) องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรสร ปรุงแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับ

ยุคสมัย ภูมิปัญญาไทยนี้มีลักษณะเป็นองค์รวม มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่งอกงามขึ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญามีความเด่นชัดในหลายด้านเช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม และหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี และด้านโภชนาการ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา

จิราภรณ์ เวฬุวนารักษ์ (2563) ปัจจุบันยังไม่มีผู้ใดให้ความหมายไว้อย่างชัดเจน แต่พอทำความเข้าใจได้ดังนี้ หมายถึง ความรู้หรือประสบการณ์ดั้งเดิมของประชาชนในท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษหรือถ่ายทอดกันจากสถาบันต่างๆ ในชุมชน เช่น จากสถาบันครอบครัว สถาบันความเชื่อและศาสนา สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันเศรษฐกิจ และสถาบันทางสังคมอื่น ๆ นอกจากนี้ กรมการศึกษานอกโรงเรียนให้ความหมายคำว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” นั้นเป็นการเชื่อมโยงไปถึงความรู้ประสบการณ์ตรงของคนในท้องถิ่น ที่ได้จากการสะสมประสบการณ์จากการทำงาน การประกอบอาชีพและการเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อมต่างๆ และถ้าจะพิจารณาภูมิปัญญาท้องถิ่นเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีแล้วนั้นหมายถึง เทคโนโลยีชาวบ้านได้ด้วย โดยสถานวิจัยสังคมได้ให้คำจำกัดความว่า เทคโนโลยีนั้นเป็นความรู้ว่าจะทำสิ่งต่างๆ อย่างไร โดยมีองค์ประกอบ 2 ประการคือ เครื่องมือในการทำสิ่งนั้น ๆ และกระบวนการขั้นตอนในการทำสิ่งนั้น ๆ ซึ่งสามารถแยกได้ในลักษณะความรู้ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและความจำเป็นในท้องถิ่น เช่น การประยุกต์ใช้พลังงาน สัตว์ และธรรมชาติ ตลอดจนองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชน ในอันที่จะเป็นทางเลือกในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่น การประยุกต์ใช้พลังงาน สัตว์ และธรรมชาติ ตลอดจนองค์ความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชน ในอันที่จะเป็นทางเลือกในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่น การประยุกต์แนวความคิดที่เป็นมรดกของคนไทยในการประกอบอาชีพ โดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นหลักพิจารณากิจกรรมหรืออาชีพของชุมชน เช่น แล่พื้นที่หรือท้องถิ่นใดเป็นที่ราบลุ่ม กิจกรรมของชุมชนก็คือ การทำนา หรือการป้อน้องและต้อนน้ำจากดินเหนียว หรือการแกะสลักไม้เป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ โดยใช้ไม้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เป็นต้น ในการสัมมนาทางวิชาการโดยศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสุรินทร์ ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสร้างเครือข่าย นั้นได้ให้คำจำกัดความของ คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Local wisdom หรือ popular wisdom) คือ พื้นฐานของความรู้ของชาวบ้านหรือความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือที่เป็นความรู้สะสมสืบต่อกันมา

จากการศึกษาดำรงและเอกสารความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้และประสบการณ์ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเพื่อแก้ปัญหา สร้างสรรค์ พัฒนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยมีเป้าหมายสูงสุดให้เกิดความสุขในชีวิตและมีการทดลอง การเรียนรู้ การส่งต่อแนวคิดหรือกระบวนการไปยังคนรุ่นต่อไปในพื้นที่เดียวหรือต่างพื้นที่ รวมทั้ง ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาจากปรากฏการณ์ทางสังคม

2. ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการปรับตัวของมนุษย์ให้สามารถดำรงชีพในสภาพแวดล้อมได้ ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดภูมิปัญญาจึงแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ปัจจัยภายในซึ่งเป็นธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์และปัจจัยภายนอกที่ทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ ทดลอง สังเกตการณ์ จนสะสมสืบทอดเป็นภูมิปัญญา ภูมิปัญญาของมนุษย์เกิดจากการที่มนุษย์ต้องเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดและการดำรงเผ่าพันธุ์ ในขณะเดียวกัน มนุษย์ต้องสร้างและปรับระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันตลอดเวลาเพราะมนุษย์เป็นเพียงส่วนเล็กๆ ในธรรมชาติ มนุษย์ใช้ปัญญาแก้ปัญหา สังคม สืบสานและปรับเปลี่ยนประสบการณ์อย่างไม่หยุดยั้งและสิ่งนี้เอง คือ “ภูมิปัญญา” อันเป็นแก่นของวัฒนธรรม ซึ่งปัจจัยการก่อเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มีปัจจัยพื้นฐาน ดังนี้

1. ลักษณะภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของภูมิภาคต่าง ๆ กลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาบริเวณที่มีสภาพภูมิศาสตร์ และสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติแตกต่างกันย่อมสร้างสม “ภูมิปัญญา” และพัฒนาระบบความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อมในลักษณะแตกต่างหลากหลาย เช่นเดียวกับลักษณะภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของภูมิภาคต่าง ๆ ของไทยอันเป็นปัจจัยพื้นฐานของการก่อเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น อาณาบริเวณที่ประเทศไทยในปัจจุบัน ถ้าจะพิจารณาในด้านความแตกต่างหลากหลายของสภาพดินฟ้าอากาศและพื้นฐานทางภูมิศาสตร์แล้ว ประเทศไทยนับ เป็นประเทศที่มีความแตกต่างหลากหลายมากกว่าประเทศอื่น ๆ ในเอเชียอาคเนย์ ดังจะเห็นได้เป็นภาพรวมในเชิงเปรียบเทียบกว้าง ๆ เช่น ภาคอีสาน อาณาบริเวณภาคอีสานหรือตะวันออกเฉียงเหนือมีขนาดพื้นที่กว้างใหญ่กว่าทุกภูมิภาค' ลักษณะเฉพาะที่เป็นพื้นฐานทั่วไปของภาคอีสาน คือ เป็นที่ราบสูงในใจ'กลางค่อนข้างตอนออกของประเทศ อีสานห่างไกลจากทะเล แต่ทว่ามีส่วนได้รับอิทธิพลลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้หอบเอาฝนมาตกทั่วบริเวณในปริมาณที่ไม่น้อยไปกว่าภาคกลาง แต่เป็นเพราะผืนแผ่นดินเป็นดินปนทรายไม่อุ้มน้ำ น้ำจึงไหลลงสู่แม่น้ำโขง ชี มูล และสาขา ทำให้พื้นที่ไม่ชุ่มฉ่ำเมื่อหมดฤดูฝนและแห้งแล้งยาวนานกว่าภาคอื่น แม้สภาพในหลาย ๆ พื้นที่ของอีสานจะ เป็นดังกล่าวนี้นี้ แต่อีกหลายส่วนของดินแดนอีสานยังเป็นพื้นที่ที่ดี มีความอุดมสมบูรณ์ในบางส่วน มีภูมิประเทศที่เป็นทิวเขาเป็นต้นน้ำลำธารไหลลงสู่ที่ราบสูงเบื้องล่างแล้วยังเป็นป่าดงพงพีที่มีระบบนิเวศดึงดูดให้ฝนตกและธรรมชาติได้ส่งสมความอุดมสมบูรณ์ในระบบนิเวศไว้ได้ระดับหนึ่ง ป่า

เขาและสายน้ำจากพื้นภูมิเช่นนี้เกื้อหนุนให้มีแหล่งอาหารอันประกอบด้วยพืช สัตว์อันเป็นอาหารตามธรรมชาติที่มนุษย์ได้พึ่งพาตลอดมา นอกจากนั้นในพื้นที่ราบนอกทิวเขาก็กยังมีลักษณะเป็นบึงใหญ่หลายแห่งรอบ ๆ บึงเหล่านี้ทำเกษตรกรรมได้สะดวก พื้นที่เช่นนี้มีแหล่งใหญ่อันเอื้ออำนวยให้มนุษย์ตั้งถิ่นฐานอยู่ 2 บริเวณ คือ แอ่งโคราช และแอ่งสกลนคร สำหรับพื้นที่อื่นที่ค่อนข้างแห้งแล้ง มีความชุ่มชื้นในหน้าฝนสลักรบแสงจัดในหน้าแล้ง ในเชิงนิเวศวิทยาปรากฏว่า มีพืชพรรณหลายชนิดที่สามารถปรับตัวขึ้นได้ในพื้นที่เช่นนั้น สัตว์บก สัตว์น้ำ และสัตว์สะเทินบกสะเทินน้ำหลายชนิดสามารถปรับตัวอยู่ได้กับธรรมชาติที่แตกต่างกันมากระหว่างฤดูฝน ฤดูร้อน ข้าวบางสายพันธุ์ ปลา และสัตว์น้ำ สัตว์บกหลายชนิดขยายพันธุ์และแพร่กระจายอยู่ในพื้นที่เช่นนี้ได้ ทำให้มนุษย์สามารถยังชีพได้ และปรับระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อมได้อย่างน่าสนใจไม่น้อยไปกว่าในภาคอื่นๆ ในการดำรงชีพของคนอีสาน สภาพภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันระหว่างความชุ่มชื้นกับความแห้งแล้งได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการตั้งหลักแหล่งทำมาหากินของคนในพื้นที่นี้ด้วยการต่อสู้และปรับตัวให้อยู่ได้กับสภาพที่แตกต่าง ดังกล่าว นั่นคือ คนอีสานมีภูมิปัญญาและมีความสามารถในการเลือกทำเลที่เหมาะสมไม่ขาดแคลนน้ำเป็นที่ตั้งหลักแหล่งทำไร่ทำนา ชัยภูมิที่ได้เลือกพื้นที่แล้วนี้เรียกว่าเป็นที่ “ดินดำน้ำชุ่ม” ซึ่งมักจะได้แก่บริเวณที่เป็นลุ่มหรือ “กุด” มีบึง หรือหนองน้ำขนาดใหญ่ ธรรมชาติและแวดล้อมของอีสานได้สร้างนิสัยทรหดอดทนและกล้าเผชิญความยากลำบากให้แก่คนอีสานและได้สร้างองค์ความรู้ สร้างคุณธรรมหลายอย่างไว้เป็นภูมิปัญญา

2. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของภูมิภาคต่าง ๆ ภูมิปัญญาย่อมก่อเกิดหล่อหลอม ประดังและปรับเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยของสังคมและวัฒนธรรม เช่นเดียวกับปัจจัยทางภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ กลุ่มคนในภูมิภาคต่าง ๆ ของไทย ได้มีการแลกเปลี่ยนสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมกันอย่างต่อเนื่อง อิทธิพลความเชื่อ จารีตประเพณี ภาษา ศิลปะและวิทยาการต่าง ๆ ได้เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม จึงเกิดการพัฒนาทั้งหลายหลายและคล้ายคลึงกัน

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2547) กระบวนการกำเนิดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มีความสำคัญและควรเน้นมากกว่า ตัวเนื้อหาภูมิปัญญา เป็นหลักการอย่างหนึ่งที่ต้องคิดกันในแง่ของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์หรือนำเอามาปรับใช้ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนา 'อาชีพ พัฒนาสังคม หรือการเสริมสร้างทางวิชาการส่วนตัวเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความล้าสมัย หรือมันจบสิ้นในตัวของมันเอง ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หลายอย่างอาจจะเอามาใช้ไม่ได้ในปัจจุบัน แต่กระบวนการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ไม่ได้แล้วนั้น บางที่ยังสามารถเอามาใช้ได้ เพราะฉะนั้นจึงควรเน้นในประเด็นที่เรียกว่า กระบวนการ “กำเนิด” เพราะคำว่ากำเนิด เป็นกริยาที่คนอื่นหรือส่วนอื่นมาทำให้เกิดภูมิปัญญา คนเป็นผู้ทำให้เกิดอยู่ดี ๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเกิดขึ้นเองไม่ได้ ซึ่งกระบวนการกำเนิดภูมิปัญญาประกอบด้วย 2 ส่วนที่สำคัญ ดังนี้คือ

1. ต้องมีปัจจัยพื้นฐาน ต้องมีข้อมูลเก่า หรือภูมิปัญญาเก่า มีองค์ความรู้เก่า มีสถานภาพเก่าเป็นตัวเริ่มต้น แล้วมีคนนำเอาปัจจัยพื้นฐานนั้นมาเชื่อมต่อโดยอาศัยประสบการณ์ของตนเอง และอาจผนวกด้วยสิ่งที่เป็นญาณทัศนะหรือความฉลาดหลักแหลมของผู้ที่ก่อให้เกิด ถ้าประกอบด้วย 3 ส่วนนี้แล้ว จะเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นมา ในปัจจัยพื้นฐานจะเห็นเรื่องทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก สภาพแวดล้อมเป็นตัวประกอบ ในสิ่งเหล่านี้จะมีวิถีมีพลังในตัวของมันเอง ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่แต่ละท้องถิ่น บางตัวไม่มีวิถีไม่มีพลัง แต่บางตัวมีวิถีมีพลังในตัวของมัน นักปราชญ์หรือปราชญ์ชาวบ้านจะต้องนำสิ่งเหล่านี้มาพิจารณาว่าวิธีใดเอามาเสริมยอดได้ พลังใดจะเกิดประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่น เพราะฉะนั้นความเป็นท้องถิ่นหรือสภาพความเป็นท้องถิ่น ก็คือ “ภูมิ” มาจากรากศัพท์ก็ คือ ภู ภาวะ ภพ ซึ่งคือที่อยู่ที่เป็นที่มีเพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องไม่ลืมว่า พื้นที่ที่ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ขึ้นมาในแหล่งนั้น เป็นตัวสำคัญที่สุด เพราะฉะนั้นคนญี่ปุ่นที่มีสภาพทรัพยากรต่างกับคนไทยแน่นอน คือ ภูมิปัญญาจะเกิดเหมือนกันไม่ได้ เพราะภูมิปัญญาต้องอาศัยพื้นที่ ภูมิปัญญาชาวเหนือจะไม่เหมือนภูมิปัญญาชาวใต้หรือภูมิปัญญาชาวอีสาน เพราะทรัพยากรต่างกัน ตัวอย่างเช่น ภูมิปัญญาในการทำเครื่องดักจับปลาของชาวใต้จะต่างกับภาคเหนือหรือภาคอีสาน เพราะฉะนั้นตัวหลักของการเกิดภูมิปัญญาก็คือ สภาพพื้นที่ในแต่ละแหล่ง

2. ส่วนที่สำคัญที่สุด คือ คน ทั้งนี้เพราะคนคือผู้ที่จะนำเอาปัจจัยพื้นฐานมาเชื่อมต่อกับประสบการณ์ของตนเอง คนที่ทำให้เกิดภูมิปัญญา ถ้าไม่มีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เป็นการยากที่จะทำให้เกิดภูมิปัญญาได้ ดังนั้นคนคือตัวสำคัญที่จะเข้าไปทำให้สิ่งนั้นเกิดการจัดการที่ดีขึ้นมา จัดการด้วยสติปัญญา และด้วยทักษะที่ได้จากประสบการณ์ บางทีอาจจะลองผิดลองถูก ในที่สุดเมื่อปัจจัยพื้นฐานมาผสมผสานกับวิธีการจัดการ จึงเรียกว่า ภูมิปัญญาซึ่งภูมิคือ พื้นที่ปัจจัย ส่วนปัญญา คือ วิธีการจัดการที่ต้องใช้สติปัญญานั้นเอง

3. ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

เอี่ยม ทองดี (2542) ได้กล่าวว่าภูมิปัญญามีลักษณะเป็นนามธรรมอย่างน้อยต้องประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ คือ

1. ความคิด เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ที่เรียกว่า Cognitive System ซึ่งประกอบด้วยระบบประสาท ระบบสมองและต่อมต่าง ๆ ทำหน้าที่คิดให้แก่วิทยาและนักมานุษยวิทยา เชื่อว่าทำงานอยู่นอกเหนือจากการบงการของร่างกาย หมายถึง ทั้งส่วนที่เป็นจินตนาการและผลของการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม ซึ่งความคิดดังกล่าวนี้จะเป็นแหล่งสำคัญหรือที่มาของความรู้อันเป็นองค์ประกอบของภูมิปัญญาในลำดับถัดไป

2. ความรู้ มีการนำมาใช้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น องค์ความรู้ ภูมิรู้ ปรากฏอยู่ในแนวคิด ทฤษฎี ญาณวิทยาที่ว่าด้วยทฤษฎีแห่งความรู้ การสืบค้นกำเนิดแห่งความรู้ และธรรมชาติของ

ความรู้ การหาคำตอบว่าตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ หรือว่าความรู้เป็นเพียงการพิจารณาเทียบเคียง ซึ่งไม่ตรงกับข้อเท็จจริงและยังสับสนความรู้เรื่องกาล (Time) อวกาศ (Space) เนื้อสาร (Substance) สัมพันธภาพ (Relation) และความเป็นเหตุเป็นผล (Causality) องค์ความรู้เป็นหมวด ๆ (Category) ความรู้ หรือองค์ความรู้เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาที่กล่าวข้างต้น

3. ความเชื่อ เป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของสังคมมนุษย์ มนุษย์แต่ละกลุ่มมีความเชื่อแตกต่างกันไป ซึ่งความเชื่อก็คือความศรัทธาหรือยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นแกนสำคัญในการดำเนินชีวิต และความมั่นคงของสังคม ความเชื่อมีอยู่หลายระดับทั้งในการดำเนินชีวิตประจำวันอันเป็นความเชื่อโดยทั่วไป และความเชื่อที่เกี่ยวกับวิญญาณ โลกนี้ โลกหน้า ความดี ความชั่ว นรก สวรรค์ บาปบุญคุณโทษ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในภูมิปัญญา

4. ค่านิยม คือ สิ่งที่คนสนใจ ความปรารถนาอยากจะมี อยากจะเป็นที่ยกย่องสรรเสริญ หรือเป็นสิ่งที่บังคับต้องทำ ต้องปฏิบัติ มีความรักและมีความสุขเมื่อได้เห็นหรือได้สิ่งเหล่านั้นมา ค่านิยมจึงเป็นพื้นฐานของการจัดรูปแบบพฤติกรรมที่ปรากฏอยู่ภายใน และแสดงออกเป็นพฤติกรรมในลักษณะต่าง ๆ ทางกาย วาจา และความคิด โดยสรุปค่านิยมเป็นพื้นฐานสำคัญทางภูมิปัญญา เป็นบ่อเกิดพฤติกรรมของบุคคลแต่ละสังคม

5. ความเห็น คือ ภาวะที่เกิดขึ้นหลังจากบุคคลหรือชุมชน ได้พิจารณาและใคร่ครวญโดยรอบคอบแล้วจึงลงมติตัดสินใจ ว่าควรจะแสดงออกในลักษณะอย่างไร เช่น เห็นด้วย ทำตาม ยอมรับ ปฏิเสธ ร่วมมือ กระทำหรือดำเนินการ ด้วยเห็นว่าดี ชั่ว เหมาะสม ไม่เหมาะสม เป็นบาป เป็นบุญ เป็นต้น ซึ่งความเห็นในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นภูมิปัญญาประการหนึ่งที่มีผลสำคัญยิ่งต่อพฤติกรรมที่แสดงออกมาทั้งกาย วาจา และจิตใจ

6. ความสามารถ หมายถึง ศักยภาพและประสิทธิภาพที่มีอยู่ภายในบุคคล เช่น ชุมชนในการที่จะจัดการเรื่องใดเรื่องหนึ่งในลักษณะเดียวกับสิ่งที่เรียกว่า “พรสวรรค์” ซึ่งเป็นผลมาจากลักษณะทางกายและจิตใจร่วมกัน โดยแต่ละคนหรือชุมชนย่อมจะต้องมีแตกต่างกัน เช่น การที่บางคนสามารถปาฐกถาได้ดี ลำดับเนื้อหาและการแสดงทุกอย่างเป็นที่ชื่นชม ซึ่งถือว่าเป็นผลมาจากความสามารถที่มีอยู่ในบุคคลนั้น ๆ ฉะนั้นความสามารถจึงเป็นภูมิปัญญาอีกประการหนึ่ง

7. ความฉลาดไหวพริบ หมายถึง ทักษะที่ปรากฏอยู่ภายในจิตใจ หรือจิตวิญญาณ เป็นสิ่งที่สามารถนำมาใช้แก้ไขป้องกันควบคุมเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่ให้เกิดเป็นปัญหาขึ้นหรือให้เป็นไปตามที่ตนเองหรือชุมชนต้องการ

องค์ประกอบของภูมิปัญญาจึงมีส่วนสำคัญที่จะทำให้ภูมิปัญญาที่มีอยู่เกิดคุณค่าแก่ความภาคภูมิใจซึ่งได้แก่ ความคิดที่เกิดจากการจินตนาการจากสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ในสังคม ความรู้ อาจเกิดจากภูมิความรู้ที่ได้จากการทดสอบทดลองหลายครั้งจนได้ความรู้ที่แท้จริง ความเชื่อถืออันเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่มีบาปบุญคุณโทษ และจิตวิญญาณเข้ามาเกี่ยวข้องกับค่านิยมที่คนในสังคมให้

การยกย่องเชิดชูว่าเป็นสิ่งดีงาม ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้มีการสืบทอดแก่ลูกหลาน ความเห็นที่เกิดจากพิจารณารอบคอบจากชุมชนจนเกิดการยอมรับด้วยความจริงใจ ความสามารถอันเกิดจากพรสวรรค์หรือจากการฝึกฝนจนสามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้ ความฉลาดไหวพริบการแก้ไข เช่นกันย่อมเกิดขึ้นจากจินตนาการ ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ และค่านิยม การสั่งสมประสบการณ์ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จนสามารถสร้างองค์ความรู้และสังเคราะห์ใหม่ให้มีความก้าวหน้าและนำมาใช้งานได้ดีมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น พอสรุปได้ดังนี้

1. เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรม
2. แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
3. เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต
4. เป็นเรื่องของ การแก้ไขปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคลชุมชนและสังคม
5. เป็นแกนหลักหรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้
6. มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง
7. มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา
8. มีวัฒนธรรมเป็นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์
9. มีบูรณาการสูง มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
10. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536) ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะสำคัญดังที่ผู้รู้ได้อธิบายไว้ว่า ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นมี 4 ลักษณะ ดังนี้

1. ความรู้และระบบความรู้ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ไม่ถือว่าเป็วิทยาศาสตร์ในการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาจะเข้าไปดูว่าชาวบ้านรู้อะไรอย่างเดียวนั้นไม่พอ ต้องศึกษาว่าเขาเห็นสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นได้อย่างไร
2. การสั่งสมและการกระจายความรู้ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสมและการกระจายความรู้โดยการนำความรู้มาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง ซึ่งมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไรหมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่น ๆ ต่อมาได้หรือไม่
3. การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญา แต่พบว่ามีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คน อีกรุ่นหนึ่ง

4. การสร้างสรรค์ การปรับปรุงระบบความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่แต่ได้ถูกปรับเปลี่ยนความรู้และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง

นันทสาร สีสลับ (2541) คุณค่าของภูมิปัญญาไทย ได้แก่ ประโยชน์และความสำคัญของภูมิปัญญา ที่บรรพบุรุษไทย ได้สร้างสรรค์ และสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง จากอดีตสู่ปัจจุบัน ทำให้คนในชาติเกิดความรัก และความภาคภูมิใจ ที่จะร่วมแรงร่วมใจสืบสานต่อไปในอนาคต เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม ประเพณีไทย การมีน้ำใจ ศักยภาพในการประสานผลประโยชน์ เป็นต้น ภูมิปัญญาไทยจึงมีคุณค่า และสำคัญดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทยช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น พระมหากษัตริย์ไทยได้ใช้ภูมิปัญญาในการสร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ประเทศชาติมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ทรงปกครองประชาชน ด้วยพระเมตตา แบบพ่อปกครองลูก ผู้ใดประสบความสำเร็จก็สามารถตีระฆัง แสดงความดีต่อพระองค์ เพื่อขอรับพระราชทานความช่วยเหลือ ทำให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ ต่อประเทศชาติร่วมกันสร้างบ้านเรือนจนเจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่น

2. สร้างความภาคภูมิใจ และศักดิ์ศรี เกียรติภูมิแก่คนไทย คนไทยในอดีตที่มีความสามารถปรากฏในประวัติศาสตร์มีมาก เป็นที่ยอมรับของนานาชาติประเทศ เช่น นายขนมต้ม เป็นนักมวยไทย ที่มีฝีมือเก่งในการใช้อวัยวะทุกส่วน ทุกท่าของแม่ไม้มวยไทย สามารถชกมวยไทยจนชนะพม่าได้ถึงเก้าคนสิบคนในคราวเดียวกัน แม้ในปัจจุบัน มวยไทยก็ยังถือว่าเป็นศิลปะชั้นเยี่ยมเป็นที่ นิยมฝึกและแข่งขันในหมู่คนไทยและชาวต่างประเทศ ปัจจุบันมีค่ายมวยไทยทั่วโลกไม่ต่ำกว่า 30,000 แห่ง ชาวต่างประเทศที่ได้ฝึกมวยไทย จะรู้สึกยินดีและภาคภูมิใจ ในการที่จะใช้กติกา ของมวยไทย เช่น การไหว้ครูมวยไทย การออก คำสั่งในการชกเป็นภาษาไทยทุกคำ เช่น คำว่า "ชก" "นับหนึ่งถึงสิบ" เป็นต้น ถือเป็นมรดก ภูมิปัญญาไทย นอกจากนี้ ภูมิปัญญาไทยที่โดดเด่นยังมีอีกมากมาย เช่น มรดกภูมิปัญญาทาง ภาษาและวรรณกรรม โดยที่มีอักษรไทยเป็นของ ตนเองมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย และวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน วรรณกรรมไทยถือว่าเป็นวรรณกรรมที่มีความไพเราะได้อรรถรสครบ ทุกด้านวรรณกรรมหลายเรื่องได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา ด้านอาหาร อาหารไทยเป็นอาหารที่ปรุงง่าย พืชที่ใช้ประกอบอาหารส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพร ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น และราคาถูก มีคุณค่าทางโภชนาการ และยังป้องกันโรคได้หลายโรค เพราะส่วนประกอบส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพร เช่น ตะไคร้ ขิง ข่า กระชาย ใบมะกรูด ใบโหระพา ใบกะเพรา เป็นต้น และอาหารพื้นบ้านของไทยหลากหลายชนิดที่ ปรุงจากสมุนไพร ซึ่งมีราคาถูกและอุดมไปด้วยคุณค่าทางโภชนาการ

3. สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ โดยนำหลักธรรมคำสอนของศาสนา มาปรับใช้ในวิถี

ชีวิต ได้อย่างเหมาะสม ทำให้คนไทยเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประณีประนอม รักสงบ ใจเย็น มีความอดทน ให้อภัยแก่ผู้สำนึกผิด ดำรงวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย ปกติสุข ทำให้คนในชุมชน พึ่งพากันได้ แม้จะอดอยากเพราะ แห้งแล้ง แต่ไม่มีใครอดตาย เพราะพึ่งพาอาศัย กัน แบ่งปันกันแบบ "พริก บ้านเหนือเกลือบ้านใต้" เป็นต้น ทั้งหมดนี้สืบเนื่องมาจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นการใช้ภูมิปัญญา ในการนำเอาหลักของพระพุทธศาสนา มา ประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน และ ดำเนินกุศโลบาย ด้านต่างประเทศ จนทำให้ชาวพุทธทั่วโลกยกย่อง ให้ประเทศไทยเป็นผู้นำทางพุทธ ศาสนา และเป็น ที่ตั้งสำนักงานใหญ่องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์ แห่งโลก (พสล.) อยู่เอื้องๆ กับ อุทยานเบญจสิริ กรุงเทพมหานคร โดยมีคนไทย (ฯพณฯ สัญญา ธรรมศักดิ์ องคมนตรี) ดำรงตำแหน่ง ประธาน พสล. ต่อจาก ม.จ.หญิงพูนพิศมัย ดิศกุล

4. สร้างความสมดุลระหว่างคนในสังคม และธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ภูมิปัญญา ไทยมีความเด่นชัดในเรื่องของการยอมรับนับถือ และให้ความสำคัญแก่คน สังคม และธรรมชาติอย่าง ยิ่ง มีเครื่องชี้ที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนมากมาย เช่น ประเพณีไทย 12 เดือน ตลอดทั้งปี ล้วน เคารพคุณค่าของธรรมชาติ ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีที่ทำใน ฤดูร้อนซึ่งมีอากาศร้อน ทำให้ต้องการความเย็น จึงมีการรดน้ำดำหัว ทำความ สะอาดบ้านเรือน และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มีการแห่ทางสงกรานต์ การทำนายฝนว่าจะตกมากหรือน้อยในแต่ละปี ส่วนประเพณีลอยกระทง คุณค่าอยู่ที่การบูชา ระลึกถึงบุญคุณของน้ำ ที่หล่อเลี้ยงชีวิต ของ คน พืช และสัตว์ ให้ได้ใช้ทั้งบริโภคและอุปโภค ในวันลอยกระทง คนจึงทำความสะอาดแม่น้ำ ลำ ธาร บูชาแม่น้ำจากตัวอย่างข้างต้น ล้วนเป็น ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติทั้งสิ้น

5. เปลี่ยนแปลงปรับปรุงได้ตามยุคสมัย แม้ว่ากาลเวลาจะผ่านไป ความรู้สมัยใหม่ จะหลั่งไหลเข้ามามาก แต่ภูมิปัญญาไทย ก็สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย เช่น การรู้จัก นำเครื่องยนต์มาติดตั้งกับเรือ ใส่ใบพัด เป็นหางเสือ ทำให้เรือสามารถแล่นได้เร็วขึ้น เรียกว่า เรือหาง ยาว การรู้จักทำการเกษตรแบบผสมผสาน สามารถพลิกฟื้นคืนธรรมชาติให้ อุดมสมบูรณ์แทนสภาพ เดิมที่ถูกทำลายไป การรู้จักออมเงิน สะสมทุนให้สมาชิกกู้ยืม ปลดปล่อยหนี้สิน และจัดสวัสดิการ แก่สมาชิก จนชุมชนมีความมั่นคง เข้มแข็ง สามารถช่วยตนเองได้หลายร้อยหมู่บ้านทั่วประเทศ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ศรีวัง จังหวัดนครศรีธรรมราช จัดในรูปกองทุนหมุนเวียนของชุมชน จนสามารถช่วย ตนเองได้

เสรี พงศ์พิศ (2552) คำจำกัดความของ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ทั้งจากผู้ทรงคุณ วุฒินักวิชาการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็น รากฐานในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ใน 3 มิติ คือ ความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินวิถีชีวิตขั้นพื้นฐาน ด้านปัจจัยสี่ ซึ่งประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ตลอดทั้งการประกอบ

อาชีพต่างๆ เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมาในลักษณะ จารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ และนันทนาการ ภาษา และวรรณกรรม ตลอดจนการสื่อสารต่างๆ เป็นต้น และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ จะแสดงออกมาในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อ เป็นต้น ด้วยลักษณะความสัมพันธ์ข้างต้น จึงส่งผลให้ภูมิปัญญาซึ่งเกิดจากการสะสมมาจากระบบการชีวิตรัตนสังคม สภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบทอดต่อกันมา มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. มีความจำเพาะกับท้องถิ่น เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นจากระบบการชีวิตรัตนหรือความเจนจัดจากชีวิตรัตนและสังคมในท้องถิ่นหนึ่งๆ นั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก แต่อาจเอาไปใช้ในท้องถิ่นอื่นที่แตกต่างกันไม่ได้หรือไม่ได้ดี

2. มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากระบบการชีวิตรัตนจริง จึงมีความบูรณาการทั้งในเรื่องร่างกาย จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

3. มีความเคารพผู้อาวุโส เพราะผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่ก่อกำเนิด สังคม ปรับเปลี่ยนตามเหตุปัจจัยอยู่ในจิตใจ ระบบคิดพฤติกรรมความเคยชินและความสันตติจิตที่เรียกเป็นองค์รวมว่าวัฒนธรรมของชาวบ้าน โดยชาวบ้าน เพื่อชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการทดสอบในชีวิตจริง ผ่านกาลเวลา สถานการณ์ และบริบททางเศรษฐกิจสังคมที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นนิจ จึงเป็นธรรมดาที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายสิ่งหลายอย่างย่อมตกสมัยไปแล้ว ทว่าพร้อมกันนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกหลายสิ่งหลายอย่างก็ยังคงอยู่ หากแต่มีการปรับใช้ตามสถานการณ์แล้วองงามเติบโตต่อไป

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในภาพรวมจึง หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่คนในท้องถิ่นได้คิดขึ้นและนำมาใช้แก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม กลายเป็นองค์ความรู้ ที่เกิดจากทักษะและความชำนาญ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติ และมีการสืบทอดและเชื่อมโยงต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงถือเป็นองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่ง เนื่องจากเป็นรากฐานของสังคม สะท้อนถึงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้น

เทศบาลเมืองลำพูน (2565) ภูมิปัญญาไทยจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงสร้างความเป็นปึกแผ่น และศักดิ์ศรีเกียรติภูมิ แก่คนไทยสามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับชีวิตได้อย่างเหมาะสมสร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคม และธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป

4. ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

นิคม ชมพุลอง (2545) ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

1. คติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการ เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่ถ่ายทอดกันมา
2. ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติ สืบทอดกันมา
3. การประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย
4. แนวคิดหลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชนเป็นอิทธิพล ของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2540) ได้แบ่งประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการยังชีพ ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการยังชีพมีขึ้นเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด อยู่อย่างมีความสุขสบายตามอัตภาพ เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการเสาะหาปัจจัยพื้นฐานในการยังชีพของสังคมปฐมฐาน ยุคที่มนุษย์เสาะหาปัจจัยด้วยวิธีเก็บเกี่ยวและการใช้แรงงาน ได้แก่ วิธีการเสาะหาและจัดการเกี่ยวกับปัจจัย 4 คือ ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น ภูมิปัญญาเหล่านี้ค่อย ๆ เพิ่มพูนงอกงามขึ้นจนดูเหมือนเป็นสิ่งสามัญ เช่น

1.1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำมาหากิน เริ่มตั้งแต่ภูมิปัญญาการเก็บเกี่ยว เช่น ภูมิปัญญาการหาของป่า ล่าสัตว์ การทำและใช้เครื่องจับสัตว์บกสัตว์น้ำ เช่น นก ปลา เสือ ช้าง เป็นต้น ภูมิปัญญาเหล่านี้ค่อยพัฒนาขึ้นเป็น อาชีพ มีรูปแบบของเครื่องมือเครื่องใช้เฉพาะตัว เฉพาะถิ่นขึ้น เช่น หน้าไม้ ภูมิปัญญาในการเลือกพันธุ์ข้าวทำนา การไถ คราด หวาน ดำ เป็นต้น

1.2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เช่น การสร้างบ้านเรือนแบบเครื่องผูก ภูมิปัญญาการเลือกใช้วัสดุ วิธีเย็บ ผูกมัด ถักทอ ผูกเงื่อน

1.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับวัฒนธรรมโภชนาการ ได้แก่ ภูมิปัญญาในการเลือกสรรอาหาร วิธีปรุงและวิธีถนอมอาหาร

1.4 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ ภูมิปัญญาในการนำสิ่งต่าง ๆ มาปักปิดร่างกายให้อบอุ่น เช่น ภูมิปัญญาในการทำหัตถเป็นเครื่องมือทอเบสเลือกไม้ทำเป็นผ้า การทำและใช้ดินเผาเพื่อปั้นฝ้าย การคิดทำฟืมและกี่สำหรับงานทอ ได้แก่ การนำสมุนไพร สัตว์ แร่บางชนิด มาใช้เป็นตัวยา การผสมยา การใช้ยา เป็นต้น

1.5 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับยารักษาโรค ได้แก่ การนำสมุนไพร สัตว์ แร่บางชนิดมาใช้เป็นตัวยา การผสมยา วิธีปรุงยา การใช้ยา

2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน ผู้คนทุกหมู่เหล่าต่างพยายามจะให้ตนมีชีวิตที่มั่นคง จึงทุ่มเทใช้สติปัญญาและสิ่งเอื้ออำนวยต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุความต้องการ

3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการสร้าง พิทักษ์ฐานะและอำนาจผู้คนทุกหมู่เหล่ายอมอาศัยฐานะและอำนาจเพื่อช่วยในการดำรงชีวิต ทั้งนี้ย่อมแตกต่างกันไปตามโครงสร้างของสังคม ชีตจำกัดของการศึกษา ชีตความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและยุคสมัย โดยภูมิปัญญากลุ่มนี้มีทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 10 กลุ่ม ดังนี้ ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 10 กลุ่ม ดังนี้

1. ด้านเกษตรกรรม เช่น การเพาะปลูก การขยายพันธุ์ การเลี้ยงสัตว์ การเกษตรผสมผสาน การทำไร่นาสวนผสม การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น
2. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม เช่น การจักสาน ทอ การช่าง การทอผ้า การแกะสลัก เป็นต้น
3. ด้านการแพทย์แผนไทย เช่น หมอสมุนไพร หมอยากลางบ้าน หมอนวด แผนโบราณ หมอยาหม้อ
4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การอนุรักษ์ป่าชายเลน
5. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน เช่น ผู้นำในการจัดการกองทุนของชุมชน ผู้นำในการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาล ผู้นำในการจัดระบบสวัสดิการ บริการชุมชน เป็นต้น
6. ด้านศิลปกรรม เช่น วาดภาพ (กิจกรรม) การปั้น (ประติมากรรม) นาฏศิลป์ ดนตรี การแสดง การละเล่นพื้นบ้าน นันทนาการ เป็นต้น
7. ด้านภาษาและวรรณกรรม เช่น ความสามารถในการอนุรักษ์ และสร้างผลงานด้านภาษา วรรณกรรมท้องถิ่น การจัดทำสารานุกรมภาษา หนังสือโบราณ การฟื้นฟู การเรียน การเรียนรู้ภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นต้น
8. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี เช่น ความสามารถประยุกต์และปรับใช้ หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อ และประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การประยุกต์ประเพณีบุญ เป็นต้น
9. ด้านโภชนาการ เช่น ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์ และปรุงแต่งอาหารและยา ได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้า บริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก เป็นต้น

10. ด้านองค์กรชุมชน เช่น ร้านค้าชุมชน ศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มออมทรัพย์องค์กรด้านการตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มจักรสาน กลุ่มทอผ้า กลุ่มทอเสื่อ กลุ่มตีมีด ตีขวาน เครื่องมือที่ทำจากเหล็ก กองทุนสวัสดิการชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542) ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึงถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดค้นขึ้น แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขพัฒนาแก้ปัญหา เป็นทั้งสติปัญญาและองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ดังนั้น จึงมีความครอบคลุมเนื้อหาสาระและแนวทางดำเนินชีวิตในวงกว้าง ภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบไปด้วยองค์ความรู้ในหลายวิชา 10 สาขา คือ

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตร เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจัดจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. สาขาการแพทย์ไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งอนุรักษ์ การพัฒนา และใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึงความสามารถในด้านบริหารจัดการการค้าการสะสมและบริการกองทุนและธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

8. สาขาจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารการจัดการดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรทางสังคมอื่นๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้านระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เป็นต้น กรณีของการจัดการศึกษาเรียนรู้ นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญา

สาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ดี หมายถึงกระบวนการเรียนรู้ พัฒนา และถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทยที่มีประสิทธิภาพ

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้ง ภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนาเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณี บุญประเพณีข้าว เป็นต้น

กนกวรรณ รุกขชาติ (2541) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา

กลุ่มที่ 2 เป็นเรื่องของศิลปะ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

กลุ่มที่ 3 เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย

กลุ่มที่ 4 เป็นเรื่องของแนวความคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชนซึ่งเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ทรงจิต พูลลาภ และคณะ (2546) ได้แบ่งสาขาของภูมิปัญญาไทยออกเป็น 6 ด้าน เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนงานด้านการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนและใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานของการวางแผน วางโครงการและกิจกรรมการพัฒนา รวมถึงสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งประกอบด้วย

1. ด้านเกษตรกรรม โภชนาการ อาหารแปรรูป
2. ด้านหัตถกรรม อุตสาหกรรมครัวเรือนและผ้าไทย
3. ด้านแพทย์แผนไทยและสมุนไพร
4. ด้านเศรษฐกิจชุมชน กองทุนชุมชน องค์กรชุมชนและสวัสดิการชุมชน
5. ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี
6. ด้านการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พัชรินทร์ สิริสุนทร (2550) ได้ศึกษาถึงประเภทของภูมิปัญญา ทำให้ทราบว่าคุณลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญาสามารถจำแนกได้ 2 ประการ ได้แก่ ลักษณะภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม และรูปธรรม ซึ่งลักษณะภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความเชื่อ แนวคิด ค่านิยม ปรัชญาการดำเนิน

ชีวิต เป็นต้น ส่วนลักษณะภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ เครื่องดนตรี ศิลปหัตถกรรม อุปกรณ์เครื่องมือ เครื่องใช้ในชีวิตรประจำวัน เป็นต้น

การแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะบูรณาการและมีความสัมพันธ์กับในทุกมิติ การดำรงชีวิตการจัดแบ่งประเภทของภูมิปัญญาจึงมีเกณฑ์ที่หลากหลายตามแต่วัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

1.2.1 แบ่งตามแหล่งข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยด้านศักยภาพและสถานภาพของภูมิปัญญาไทยเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน ได้แบ่งภูมิปัญญาตามแหล่งข้อมูลเป็นประเภท คือ ภูมิปัญญาจากบุคคล เช่น ครูภูมิปัญญาไทย คนดีศรีสังคม ศิลปินแห่งชาติ บุคคลดีเด่นด้านต่างๆ ภูมิปัญญาจากองค์กรพัฒนาหรือองค์กรชุมชน ซึ่งแต่ละองค์กรจะบ่งบอกภารกิจ กิจกรรม วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ที่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ได้ว่าเป็นภูมิปัญญาไทยสาขาใดและภูมิปัญญาจากผลผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ของบุคคลหรือองค์กรชุมชน ซึ่งบางกรณีผลิตภัณฑ์อย่างหนึ่งอาจเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาหลายสาขา

1.2.2 แบ่งตามผู้ครอบครอง

กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ ซึ่งมีพันธกิจในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ได้ให้ความหมายของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในฐานะทรัพย์สินทางปัญญา แขนงหนึ่งว่าเป็นองค์ความรู้ของกลุ่มบุคคลท้องถิ่น และรวมถึงงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีอยู่ในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1.2.2.1 องค์ความรู้ของกลุ่มบุคคลท้องถิ่น เช่น การผลิตอาหารและเครื่องดื่ม การผลิตผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร การผลิตผลิตภัณฑ์จากวัสดุเหลือใช้ และการผลิตผลิตภัณฑ์จากไม้ หิน โลหะ แก้ว เซรามิก ดินเผา เครื่องหนัง และอื่นๆ

1.2.2.2 งานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น เรื่องเล่าพื้นบ้าน กวีนิพนธ์พื้นบ้านปริศนาพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน การฟ้อนรำพื้นบ้าน ละครพื้นบ้าน จิตกรรมพื้นบ้านประติมากรรมพื้นบ้าน หัตถกรรมพื้นบ้าน เครื่องแต่งกายพื้นบ้าน และสิ่งทอพื้นบ้าน

1.2.3 แบ่งตามอรรถประโยชน์ จำแนกประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่นตามอรรถประโยชน์ได้เป็น 5 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

1.2.3.1 ภูมิปัญญาเพื่อการยังชีพ เป็นภูมิปัญญาเพื่อการอยู่รอดของชีวิตตามปัจจัยในการดำรงชีพ 4 ประการ คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค

1.2.3.2 ภูมิปัญญาเพื่อการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน โดยการพยายามให้มีชีวิตที่มั่นคง เช่น การพึ่งตนเอง การหลบเลี่ยงอันตราย การใช้อาวุธ เป็นต้น

1.2.3.3 ภูมิปัญญาเพื่อการพิทักษ์ฐานะและอำนาจ โดยอาศัยฐานะและอำนาจเพื่อช่วยในการดำรงชีวิต เช่น การสร้างและการขยายฐานอำนาจ เช่น ธรรมเนียมการผูกคองหรือผูกเกลอ เพื่อขยายเครือข่ายญาติมิตร

1.2.3.4 ภูมิปัญญาการจัดการเพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นภูมิปัญญาที่สร้างประโยชน์ร่วมกัน เช่น การสร้างศาลาริมถนน เพื่อเป็นที่หยุดพักของผู้เดินทาง

1.2.3.5 ภูมิปัญญาที่เป็นการสร้างสรรค์พิเศษ เป็นภูมิปัญญาที่ใช้วิสัยทัศน์เฉพาะตัวสร้างขึ้น เช่น นักปราชญ์ด้านต่างๆ

1.2.4 แบ่งตามสภาพโดยรวมภูมิปัญญาสามารถแบ่งสาขาในภาพรวมได้เป็น 10 สาขา ดังนี้

1.2.4.1 สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิมซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร เกษตรธรรมชาติ ไร่นาสวนผสม และสวนผสมผสานการแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต การแก้ไขปัญหาโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

1.2.4.2 สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิตผล เพื่อชะลอการนำเข้าตลาดเพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัยประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลิตผลทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

1.2.4.3 สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน การดูแลและรักษาสุขภาพแผนโบราณไทย เป็นต้น

1.2.4.4 สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

1.2.4.5 สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสม และบริการกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตรา และโภคทรัพย์

เพื่อส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน เช่น การจัดการเรื่องกองทุนของชุมชน ในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ และธนาคารหมู่บ้าน เป็นต้น

1.2.4.6 สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เช่น การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน การจัดระบบสวัสดิการบริการในชุมชน การจัดระบบสิ่งแวดล้อมในชุมชน เป็นต้น

1.2.4.7 สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ ศิลปะมวยไทย เป็นต้น

1.2.4.8 สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนต่างๆ ให้สามารถพัฒนา และบริหารองค์กรของตนเองได้ ตามบทบาท และหน้าที่ขององค์กร เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มประมงพื้นบ้าน เป็นต้น

1.2.4.9 สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท เช่น การจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรต หนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนรู้ภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่างๆ เป็นต้น

1.2.4.10 สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมศาสนาทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติ ให้บังเกิดผลดีต่อบุคคล และสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีข้าว เป็นต้น

ประกาศ แก้ววรรณ (2551) ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้คือ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากสติปัญญาของชาวบ้าน เป็นศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้านให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น เช่น ชาวบ้านต้องการฟื้นฟูพื้นที่มีสภาพเสื่อมโทรมจากการใช้ปุ๋ยเคมีทำให้จุลินทรีย์ที่มีอยู่ในดินถูกทำลายจนดินเสื่อมสภาพ ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นจึงร่วมกันหาวิธีการนำจุลินทรีย์ที่มีอยู่ในธรรมชาติมาเลี้ยงเพื่อปรับปรุงคุณภาพดินและใช้ประโยชน์ในการเกษตรอื่น ๆ อีกตัวอย่าง คือ ภูมิปัญญาสถาปัตยกรรมพื้นบ้านของภาคใต้ บ้านของชาวใต้จะมีดินเสา ทั้งนี้เพราะดินเสาทำให้บ้านที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มสามารถโยกย้ายได้ง่าย และทำให้ มด ปลวกและงูขึ้นสู่บ้านได้ยากขึ้น เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา เป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้านที่คิดค้นสั่งสม สืบทอด ปรับปรุง พัฒนา เป็นศักยภาพหรือความสามารถในเชิงสร้างสรรค์ เช่น การพัฒนาปลาร้าในรูปแบบดั้งเดิม เป็นปลาร้าก้อน หรือปลาร้าคนอร์ เป็นการสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ การพัฒนาผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งเดิมนำวัตถุดิบธรรมชาติมาย้อมผ้าและให้สีได้เพียง 6 เฉดสี เมื่อเกิดการทดลองพัฒนา ทำให้สามารถนำวัตถุดิบธรรมชาติมาย้อมสี ได้มากกว่า 100 เฉดสี เป็นต้น จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นรากฐานการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง เป็นการพัฒนาที่ผสมผสานความรู้สากลบนฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้ความรู้องกามไม่หยุดนิ่ง เป็นการสร้างความรู้ใหม่สร้างปัญญาตอบสนองความจำเป็น ความต้องการของชุมชนท้องถิ่นตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนและมั่นคง

ปริญญา ปันสุวรรณ (2561) ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาพื้นบ้าน เป็นผลที่เกิดจากการจัดการรูปแบบการใช้ชีวิตของผู้คนและกลุ่มคนที่สั่งสมปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้องกามจากความรู้และประสบการณ์ เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตมีการผลิตซ้ำและแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดประโยชน์ หรือใช้แก้ปัญหาในสภาพแวดล้อมหรือบริบทของชุมชนหรือสังคมนั้น ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อประมวลจากการแบ่งประเภทของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2534) สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน (2539) สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง (2542) ยูเนสโก (2003) กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (2558) พบว่าประมวลได้ 10 ประเภท ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ความเชื่อและประเพณีหมายถึง แนวความคิดที่นำมาซึ่งการปฏิบัติแล้วจะทำให้เกิดความมั่นใจในการดำรงชีวิตประจำวัน แบ่งออกเป็นความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้าม ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่ให้ปฏิบัติ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต และประเพณีเกี่ยวกับสังคม
2. ภาษา หมายถึง ระบบเสียง ไวยากรณ์ ตัวอักษร การสื่อสารทั้งที่เป็นการใช้ภาษาและภาษาที่เป็นสัญลักษณ์ของภาษาที่มีอยู่ในท้องถิ่น
3. วรรณกรรม หมายถึง นิทานพื้นบ้าน นิทานภูมินาม ตำนานพื้นบ้าน บทสวดบทกล่อมเด็ก สำนวนภาษาิต ปริศนาคำทาย วรรณกรรมที่บันทึกในเอกสารโบราณ เช่น สมุดข่อยใบลาน
4. ศิลปกรรม หมายถึง สิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อความองกามทางจิตใจเป็นเครื่องมือในการบอกเล่าความเป็นตัวตนของท้องถิ่น ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม
5. ศิลปะการแสดง หมายถึง การร้อง การรำ การเต้น การพ่อน การบรรเลงดนตรีการแสดงเพลงพื้นบ้าน การสวดทำนองต่างๆ

6. การละเล่น หมายถึง การเคลื่อนไหวที่กระทำด้วยความสมัครใจ มีรูปแบบกติกา เช่น การละเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน การต่อสู้ป้องกันตัว

7. การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืน ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์ เช่น ป่าชุมชน เกษตรอินทรีย์โครงการชุมชนเข้มแข็ง ธนาคารความดี เป็นต้น

8. อาหารและสุขภาพอนามัย หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับคหกรรมศาสตร์ การหาอาหารการปรุงอาหาร การจัดสำรับ การดูแลรักษาสุขภาพ การรักษาโรค แพทย์แผนไทย แพทย์พื้นบ้าน

9. การประกอบอาชีพ หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพของคนในชุมชน เช่น เกษตรกรรม ปศุสัตว์ ประมง อุตสาหกรรม

10. งานช่างฝีมือ หมายถึง องค์ความรู้ในเชิงช่าง การเลือกใช้วัสดุ และกลวิธีการสร้างสรรค์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ สะท้อนพัฒนาการทางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชน เช่น ทอผ้าจกสาน เครื่องปั้นดินเผา แกะสลัก เครื่องประดับ เครื่องหนัง งานไม้ งานโลหะ งานเย็บปักถักร้อย งานดอกไม้ เป็นต้น

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ภูมิปัญญา มีการจัดแบ่งออกเป็นสาขาเพื่อประโยชน์ในการศึกษาและนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งตามลักษณะของคนในท้องถิ่นหรือชุมชนได้คือคิดหรือ ได้รับการถ่ายทอดและถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งเกิดจากความเชื่อ ความรู้สึก ความนึกคิด ในการสร้างสรรค์แบบแผนของการดำเนินชีวิต รวมถึงการนำเทคโนโลยีพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

5. การจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปรีชา บัววิรัตน์เลิศ (2539) ได้กล่าวถึงรูปแบบการนำภูมิปัญญามาใช้ในการจัดการศึกษาท้องถิ่นแต่ละแห่งสามารถจัดประสบการณ์ให้กับนักเรียนได้เรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านได้หลายรูปแบบ ตามสภาพความเหมาะสมและสามารถพิจารณารูปแบบในการนำภูมิปัญญามาใช้ในการจัดการศึกษา ดังนี้

1. วิทยากรท้องถิ่น โดยสามารถที่จะขออนุญาตนำบุคคลที่สืบทอดหรือเป็นตัวภูมิปัญญามาใช้ในโรงเรียนได้ตามระเบียบและวิธีการที่ทางราชการกำหนด

2. การฝึกงานของนักเรียน โดยสามารถที่จะนำนักเรียนไปศึกษา ฝึกปฏิบัติ หรือเรียนรู้ในแหล่งวิทยาการชุมชน

3. การจัดทำหลักสูตรเฉพาะ โดยจัดทำหลักสูตรเพื่อกำหนดให้นักเรียนได้เรียนรู้เป็นการเฉพาะที่สามารถกำหนดลงในทุกกลุ่มสาระตามลักษณะของภูมิปัญญาที่สมควรนำมา

4. บูรณาการกับกลุ่มประสบการณ์ต่างๆ โดยมีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนด้านเนื้อหา

5. แหล่งเรียนรู้ชุมชน โดยพัฒนาโรงเรียนและชุมชนให้มีการประสานงานเพื่อทำหน้าที่รวบรวม สะสม และบริการด้านความรู้แก่นักเรียนและชุมชน ตามสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

6. กิจกรรมนอกหลักสูตร โดยจัดในรูปกิจกรรมความสนใจหรือโครงการเสริมหลักสูตรในลักษณะของค่ายความรู้ต่างๆ นอกเหนือจากที่หลักสูตรกำหนด ทั้งนี้ควรพิจารณาความสนใจ ความต้องการของชุมชนและความเหมาะสมของท้องถิ่นเป็นหลัก

เสนห์ จามริก (2545) การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า การศึกษา วิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แท้จริงนั้นจะต้องเป็นการศึกษา วิจัยที่หมายความถึงการแสวงหาคำตอบที่เป็นระบบเปิด คือเป็นการหาแนวทางการพัฒนาที่สามารถพัฒนาได้ต่อไป เป็นการกำหนดแนวทางการพัฒนาที่ขึ้นอยู่กับศักยภาพของท้องถิ่น การทำงานวิจัยในรูปแบบนี้จะต้องมองเงื่อนไขและศักยภาพของท้องถิ่นเป็นสำคัญหาวิธีการที่จะให้สามารถดำรงชีวิต ดำเนินชีวิต เพื่อการพัฒนาต่อไปได้ตามศักยภาพ และขีดความสามารถที่เขาจะต้องมีการพัฒนาอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นงานพัฒนาหรืองานวิจัยจึงเป็นการแสวงหาคำตอบที่เปิดขึ้นอยู่กับตัวเงื่อนไขและศักยภาพของชุมชนนั้นเฉพาะเพื่อที่จะให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาตัวเองต่อไปได้ การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นมีหลักสำคัญ ดังนี้

1. การทำความเข้าใจ ลำดับแรกผู้ศึกษาต้องถอดประสบการณ์เฉพาะด้านออกไป การปลดปล่อยตัวเองออกจากความชำนาญเฉพาะด้านเป็นเงื่อนไขสำคัญ ในการรับฟังประสบการณ์ ความรู้ ข้อมูลของชาวบ้านเพื่อให้วิเคราะห์ประเด็นปัญหาได้ชัดเจนขึ้น เรายังไม่สามารถค้นพบรูปแบบตายตัวใดๆ ที่สามารถใช้ได้ทั่วไปกับชนบททุกแห่ง เนื่องจากชุมชนประกอบด้วยความสัมพันธ์ที่ก่อสานขึ้นอย่างซับซ้อน สะท้อนถึงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ทางสังคมบนสภาพทางกายภาพภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี และความสัมพันธ์ทางการผลิตที่มีรูปแบบเฉพาะอย่าง

2. การรวบรวมข้อมูล การรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นมีขั้นตอนดังนี้

2.1 การสืบค้นข้อมูล โดยสืบค้นจาก “ผู้รู้” หรือ “ผู้นำ” ชาวบ้านเพราะไม่ใช่ชาวบ้านคนไหนก็ได้ที่จะหาหน้าทึบ ชาวบ้านไม่ได้มีศักยภาพและภูมิปัญญาที่เท่าเทียมกัน ทุกคนชุมชนไม่เคยขาดผู้นำ ผู้มีภูมิปัญญาและบางคนมีความสามารถเป็นผู้นำ เป็นหมอยา และเป็นครูผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะ หัตถกรรม คนเหล่านี้พร้อมที่จะให้ความร่วมมือ ดาเนินการ และริเริ่มเมื่อได้รับการยอมรับและสนับสนุน

2.2 การวิเคราะห์ข้อมูล ภายหลังจากการสืบค้นคนแล้วก็ควรศึกษาวิจัยแนวคิดและประสบการณ์เกี่ยวกับบริบทของชุมชน นามาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกรณีอื่นๆ ที่ได้ค้นคว้ามา

2.3 การตรวจทานและเชื่อมโยงข้อมูล โดยประสานงานให้คนเหล่านี้ได้มาพบปะกัน เพื่อร่วมแสดงความเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน ซึ่งจะทำให้ได้ประเด็นร่วมที่เชื่อมโยงไปสู่ประเด็นอื่นได้ไม่ยาก เพราะชีวิตชาวบ้านไม่ได้แยกประเด็นอยู่แล้ว เช่น การรักษาพื้นบ้าน จะโยงไปถึงเรื่องการทามาหากิน พิธีกรรม และความเชื่อต่างๆ และยังโยงไปถึงประสบการณ์ในการประยุกต์วัฒนธรรม การรับเอาความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่

ศิริพร ทวีชาติ (2545) องค์ประกอบของการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้เป็นฐาน
ใดแก

1. วิธีการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นแรงจูงใจภายในของผู้เรียน และบทบาทที่ปรึกษาหรือผู้อำนวยความสะดวก การทำงานเป็นทีมการเรียนรู้ร่วมกัน การรวมมือในการสอน

2. กระบวนการคิด เน้นความสามารถด้านสารสนเทศ ใดแก การเข้าถึงความรู้ การประเมินความรู้และการสร้างความรู้

3. แหล่งข้อมูล ประกอบด้วย เนื้อหาความรู้แหล่งข้อมูลที่มีความหลากหลายพื้นที่ใช้ในการเรียนรู้ที่หลากหลาย เทคโนโลยี

สายสุนีย์ หมอดู (2550) ครูสามารถนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการศึกษาได้หลายรูปแบบด้วยกัน โดยนำรูปแบบดังกล่าวมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เข้ากับจุดประสงค์และเป้าหมายของหลักสูตรในการจัดการศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้เป็นมวลประสบการณ์สำหรับพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในลักษณะของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นได้ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพนั้นต้องพัฒนาจากสภาพที่เป็นอยู่ของตนเองโดยเชื่อมโยงภูมิปัญญาชาวบ้านเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่จะทำให้เกิดการพัฒนาจากพื้นฐานความเป็นไทยเข้าสู่การเป็นประชาคมโลก จึงสามารถรู้เท่าทัน สามารถปรับตัวและพัฒนาอยู่ในสภากาลอนาคตที่เหมาะสมตลอดจนเป็นการกระจายอำนาจทางความคิดให้แก่บุคคล ชุมชน เพื่อสร้างความยืดหยุ่นแหลมทางปัญญา ความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชนและสิ่งแวดล้อม

วัชรินทร์ ฐิตอดิษฐ์ (2556) หากกล่าววามภูมิปัญญาไทยคือรากฐานของความเป็นไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นก็คือรากฐานหลักแห่งภูมิปัญญาไทย เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความหลากหลายของความรู้ในสังคมไทยทั้งที่อยู่ในตัวคน ชุมชน ธรรมชาติ และวัฒนธรรมที่ท้องถิ่นสามารถนำมาปรับใช้และแก้ไขปัญหา อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันที่ทำให้เกิดปัญหาการรับอิทธิพลของสังคมตะวันตกเข้าสู่สังคมไทยอย่างมากจนเป็นภัย

คุกคามต่อวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของสังคมไทย ด้วยเหตุดังกล่าวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 7 จึงได้กล่าวถึงการส่งเสริมศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย วาดต้องมุ่ง ปลุกฝังจิตสำนึก ให้มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติรวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย ดังนั้นในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับจึงได้กำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอน ภูมิปัญญาไทยภูมิปัญญาท้องถิ่น

รัตนะ บัวสนธิ์ (2533) ได้กล่าวถึง การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปของการจัดการเรียนการสอน ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 วิธีการใหญ่ๆ ดังนี้

1. ครูเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งเป็นตามลักษณะกิจกรรมที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น นั่น คือ ครูเป็นตัวแทนของปราชญ์ท้องถิ่นทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้รับการกำหนดเป็นหลักสูตรแล้ว

2. ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้สอนดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน รวมทั้งให้ทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนของนักเรียนด้วย ดังนั้นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนมีหลายวิธี ได้แก่ ถ่ายทอดความรู้โดยตรงต่อครูผู้สอน ถ่ายทอดความรู้โดยตรงให้กับนักเรียนให้คำปรึกษา หรือ แนะนำให้กับครูผู้สอนและถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนร่วมกับครูผู้สอน

จากการศึกษาสรุปได้ว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้อาจสามารถปฏิบัติได้หลายวิธีตามบริบทของสถานศึกษา ชุมชนและความต้องการของผู้เรียนโดยสามารถนำไปพัฒนาหลักสูตรในระดับชั้นเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและหลากหลายซึ่งต้องมีความสอดคล้องกับหลักสูตรสถานศึกษาและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

6. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

6.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

เมตต์ เมตต์การุณจิตต์ (2553) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชน เข้าไปมีส่วนร่วมทั้งทางตรงหรือทางอ้อมในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิดร่วมทำกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อตนเองและชุมชน

วันชัย โกศลเสถียร (2553) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลในองค์กรหรือต่างองค์กรได้ร่วมกันเพื่อการจัดงานให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ ทั้งนี้การมีส่วนร่วมนั้นๆ จะอยู่ในขั้นตอนใดก็ตาม ขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ ข้อจำกัดขององค์กรในแต่ละกระบวนการของการดำเนินการบริหารเป็นเกณฑ์

สมยศ นาวิการ (2553) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการของการให้ผู้ได้บังคับบัญชามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็ง

ชั้นของบุคคล ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญของพวกเขาในการแก้ปัญหา ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของแนวความคิดของการแบ่งอำนาจหน้าที่อันถือว่าผู้บริหารแบ่งอำนาจหน้าที่การบริหารให้เข้ากับผู้ใต้บังคับบัญชา และต้องการให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงในกระบวนการตัดสินใจ

6.2 ลักษณะการมีส่วนร่วม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550: 11) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วม มี 5 ขั้นตอนได้แก่

1. การมีส่วนร่วมคิดริเริ่มและตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมวางแผน
3. การมีส่วนร่วมดำเนินการ
4. การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผล
5. การมีส่วนร่วมรับประโยชน์จากการจัดการศึกษาของโรงเรียน

ประชุม สุวดี (2551) ได้กล่าวไว้ถึง ลักษณะเงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของบุคคล เกิดจากพื้นฐาน 4 ประการ คือ

1. เป็นบุคคลที่จะต้องมีความสามารถที่จะเข้าร่วม กล่าวคือ จะต้องเป็นผู้มีศักยภาพที่จะเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อาทิเช่น จะต้องมีความสามารถในการค้นหาความต้องการวางแผนการบริหารจัดการ การบริการองค์กรตลอดจนการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า
2. เป็นบุคคลที่มีความพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วม กล่าวคือ ผู้นั้นจะต้องมีสภาพทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และกายภาพที่เปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมได้
3. เป็นบุคลากรที่มีความประสงค์จะเข้าร่วม กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีความเต็มใจสมัครใจที่จะเข้าร่วมถึงเห็นผลประโยชน์ของการเข้ามามีส่วนร่วม จะต้องไม่เป็นการบังคับหรือผลักดันให้ เข้าร่วมโดยที่ตนเองไม่ประสงค์จะเข้าร่วม
4. เป็นบุคคลที่ต้องมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าร่วม กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีโอกาสที่จะเข้าร่วมซึ่งถือว่าเป็นการกระจายอำนาจให้กับบุคคลในการตัดสินใจ และการกำหนดกิจกรรมที่ตนเองต้องการในระดับที่เหมาะสม บุคคลจะต้องมีโอกาสและมีความเป็นไปได้ที่จะจัดการด้วยตนเอง

จิณวัตร ปะโคทั้ง (2549) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนดีเด่นมีอยู่ 5 กลุ่มใหญ่ คือ

1. การมีส่วนร่วมกับองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น
2. การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
3. การมีส่วนร่วมแบบเครือข่ายผู้ปกครองนักเรียน
4. การมีส่วนร่วมในการระดมทุน

5. การมีส่วนร่วมในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

วัชร สกฤณ อยุธยา (2541) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการทำงานที่บุคลากรในองค์กรมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กรทุกขั้นตอนด้วยความตั้งใจ เต็มใจและสบายใจ เพื่อให้งานบรรลุจุดมุ่งหมายตามที่องค์กรต้องการและทำให้บุคลากรเหล่านั้นเกิดความรูสึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบ

เซีย สิงห์ประโคน (2549) การมีส่วนร่วม คือ กระบวนการของบุคคลหลายๆ คน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกันในการวางแผน การดำเนินงานตามแผน การประเมินผลและการมีส่วนร่วมได้เสียจากการดำเนินงานตามแผนที่ได้วางไว้เพื่อให้งานบรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการซึ่งบุคคลเหล่านั้นเกิดความรูสึกร่วมกันรับผิดชอบ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมกันแก้ปัญหา

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการสร้างสรรค์ความรู้ในการดำรงชีวิตของมนุษย์จากสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิตซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยการพัฒนาดังกล่าวมีความสอดคล้องกับภูมิสภาพแวดล้อมของตนเอง ผ่านกระบวนการสังเกต ทดลอง วิเคราะห์ สังเคราะห์จนเกิดเป็นองค์ความรู้และประยุกต์ใช้องค์ความรู้จนสามารถพิสูจน์ได้ว่าเหมาะสมกับการดำรงชีวิตของคนแต่ละท้องถิ่น องค์ความรู้ดังกล่าวมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นและมีพลวัตโดยเฉพาะในสภาการณ์ทางเทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบัน ดังนั้นการนำภูมิปัญญามาใช้เป็นทุนในการพัฒนาการจัดการศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการอนุรักษ์ ต่อยอดและสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน และนำมาใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ในระบบนิเวศวิทยาการเรียนรู้ที่นำไปใช้จัดการเรียนรู้ในฐานะที่เป็นแกนหลักของหัวข้อในการจัดการเรียนรู้และสื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ ซึ่งมีความแตกต่างกันเชิงพื้นที่ ประเภทและลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องและนำมาใช้ในการสร้างระบบนิเวศวิทยาการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ของผู้เรียนและครูให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้และคุณภาพผู้เรียนเชิงประจักษ์ได้

2.2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้

1. ความหมายของนวัตกรรมจัดการเรียนรู้

สมบูรณ์ สงวนญาติ (2534) ให้ความหมายไว้ว่า นวัตกรรมทางการศึกษา หมายถึง วิธีการปฏิบัติใหม่ๆ ในทางการศึกษา ซึ่งแปลกไปจากเดิมอาจได้มาจากการค้นพบวิธีใหม่ๆ หรือปรับปรุงของเก่าให้เหมาะสม โดยได้มีการทดลอง พัฒนา จนเป็นที่น่าเชื่อถือได้ว่า มีผลดีในทางปฏิบัติ และสามารถทำให้ระบบการศึกษาดำเนินไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กิดานันท์ มลิทอง (2548) ให้ความหมายไว้ว่า นวัตกรรมการศึกษา หมายถึง นวัตกรรมที่ช่วยให้การศึกษาและการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพสูงกว่าเดิม เกิดแรงจูงใจในการเรียนด้วยนวัตกรรมเหล่านั้น และประหยัดเวลาในการเรียนได้อีกด้วย ในปัจจุบันมีการใช้นวัตกรรมศึกษามากมายหลายอย่างซึ่งมี

ทั้งนวัตกรรมที่ใช้กันแพร่หลายแล้วและประเภทที่กำลังเผยแพร่ เช่น การเรียนรู้ใช้คอมพิวเตอร์ช่วย การใช้แผ่นวีดิทัศน์เชิงโต้ตอบ สื่อหลายมิติ และอินเทอร์เน็ต เหล่านี้เป็นต้น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมว่า หมายถึงสิ่งที่ทำขึ้นใหม่หรือแตกต่างจากเดิมซึ่งอาจจะเป็นความคิด วิธีการหรืออุปกรณ์ เป็นต้น

ทิตินา แคมมณี (2548) ได้ขยายความหมายของนวัตกรรมจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ออกไปว่าสิ่งที่ทำขึ้นใหม่ ได้แก่ แนวคิด แนวทาง ระบบ รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ สื่อและเทคโนโลยีต่างๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งได้รับการคิดค้นและจัดกระทำขึ้นใหม่เพื่อช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ทางการศึกษา

มนตรี แยมกสิกร (2547) ความคิดหรือความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงภายในระบบการศึกษา อันกระทำไปด้วยความตั้งใจมุ่งมั่น ที่จะปรับปรุงระบบการศึกษานั้นให้ดีขึ้น หรือแก้ปัญหาทางการศึกษาให้ระบบการศึกษามีประสิทธิภาพดีขึ้นโดยที่ความคิดหรือความพยายามกระทำใหม่นั้นยังไม่มีใครรับรองว่าจะใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพจริงหรือไม่

สุนันทา สุนทรประเสริฐ (2547) กล่าวว่า นวัตกรรมการเรียนการสอนคือการเรียนรู้ที่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ โดยผ่านการผลิต การทดลองใช้ ปรับปรุงจนมีประสิทธิภาพ แล้วจึงนำไปใช้จริงอย่างได้ผล และนวัตกรรมการเรียนการสอน (Educationla Innovation) คือ สิ่งที่น่านำมาใช้ในการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น

เรืองวิทย์ นนทกา (2549) การนำสิ่งใหม่เข้ามาใช้ในระบบการศึกษา เพื่อมุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทั้งนี้อาจอยู่ในรูปของความคิด การกระทำ หรือสิ่งประดิษฐ์ โดยอาจนำความคิดหรือการกระทำมาจากที่อื่น บางครั้งเป็นสิ่งที่เคยถูกใช้แล้วนำมาใช้ใหม่รวมทั้งความคิด หรือการกระทำที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกก็ได้

วรวิทย์ นิเทศศิลป์ (2551) ให้ความหมาย นวัตกรรมการศึกษา หมายถึง การนำเอาความคิดหรือวิถีปฏิบัติทางการศึกษาใหม่ๆ มาใช้กับการศึกษา

สุคนธ์ สิ้นธพานนท์ (2553) ได้อธิบายว่า นวัตกรรมทางการศึกษา หมายถึง สิ่งใหม่ๆ ที่สร้างขึ้นมาเพื่อช่วยแก้ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนหรือพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ได้แก่แนวคิด รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ สื่อต่างๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษา

วัชรพล วิบูลยศรีน (2556) กล่าวถึงความหมายของ นวัตกรรม คือ แนวคิด วิธีการ ปฏิบัติ หรือสิ่งใหม่ที่ยังไม่แพร่หลายหรือยังไม่เคยใช้มาก่อน และเข้ามาเปลี่ยนแปลงกระบวนการหรือสิ่งที่มีอยู่เดิม โดยผ่านการคิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ หรือพัฒนาจากของเดิมที่มีอยู่ให้ทันสมัย และปรับปรุงจนได้ผลดีมีประสิทธิภาพ

วชิรศักดิ์ มัชฌิมากิโร (2557) นวัตกรรม หมายถึง สิ่งใหม่หรือวิธีการใหม่ในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ดังนั้นนวัตกรรมการศึกษาจึงหมายถึงสิ่งใหม่ๆ ที่ใช้ในการเรียนการสอน และวิธีการสอนแบบใหม่ๆ นวัตกรรมการศึกษาเป็นสิ่งที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ อาจแบ่งได้ 2 ประเภทใหญ่ คือ วิธีสอนและสื่อการสอน นวัตกรรมการศึกษาเป็นสิ่งที่ผู้สอนใช้ในการพัฒนาผู้เรียน เพื่อเกิดกระบวนการเรียนรู้ทั้ง 3 ขั้น คือ ขั้นการรับรู้ ขั้นการทำความเข้าใจในสิ่งที่รับรู้มา และขั้นการปรับเปลี่ยน บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ เพื่อกระตุ้นให้ผู้สอนได้คิดค้นสร้างสรรค์ นวัตกรรมการศึกษาอย่างต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่เป้าหมาย คือ การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนเก่ง ดีและมีสุข

สมควร นามสีฐาน (2561) กล่าวว่า นวัตกรรมทางการเรียนการสอนคือสิ่งใหม่ๆ ที่สร้างขึ้นมาเพื่อช่วยแก้ปัญหาเกี่ยวกับการเรียนการสอนหรือพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ แนวคิด รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ สื่อต่างๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษา เป็นต้น

Herkema (2003) กล่าวว่า นวัตกรรม เป็นการใช้ความคิด หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ในองค์กรและนวัตกรรมสามารถเป็นได้ทั้งผลิตภัณฑ์ใหม่ บริการใหม่ หรือเทคโนโลยีใหม่ ซึ่งอาจจะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเฉียบพลันหรือค่อยเป็นค่อยไป

Lemon and Sahota (2003) ให้ความหมายว่า นวัตกรรม เป็นผลจากการใช้ความรู้ในเรื่องตลาดใหม่ และหรือความรู้เชิงเทคนิคใหม่ ๆ ที่นำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์

Schilling (2008) ให้ความหมายว่า นวัตกรรม เป็นเรื่องของการนำความคิดไปใช้ในเชิงปฏิบัติ เพื่อให้ได้สิ่งใหม่ หรือกระบวนการใหม่

ฐานความรู้ศูนย์นวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษา กล่าวไว้ว่า นวัตกรรมการศึกษา หมายถึง นวัตกรรมที่จะช่วยให้การศึกษา และการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้อย่างรวดเร็วมีประสิทธิผลสูงกว่าเดิม เกิดแรงจูงใจในการเรียนด้วยนวัตกรรมการศึกษา และประหยัดเวลาในการเรียนได้อีกด้วย ในปัจจุบันมีการใช้นวัตกรรมการศึกษามากมายหลายอย่าง ซึ่งมีทั้งนวัตกรรมที่ใช้กันอย่างแพร่หลายแล้ว และประเภทที่กำลังเผยแพร่ เช่น การเรียนการสอนที่ใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer Aids Instruction) การใช้แผ่นวีดิทัศน์เชิงโต้ตอบ (Interactive Video) สื่อหลายมิติ (Hypermedia) และอินเทอร์เน็ต (Internet) เป็นต้น

นวัตกรรมมีความสำคัญต่อการศึกษามากประการ ทั้งนี้เนื่องจากในโลกยุคโลกาภิวัตน์โลกมีการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความก้าวหน้าทั้งด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศ การศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงจากระบบการศึกษาที่มีอยู่เดิม เพื่อให้ทันสมัยต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งเพื่อแก้ไขปัญหาทางด้านศึกษาบางอย่างที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพเช่นเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาเกี่ยวกับนวัตกรรมการศึกษาที่จะนำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาทางการศึกษาในบางเรื่อง เช่น ปัญหาที่เกี่ยวข้องเนื่องกัน จำนวนผู้เรียนที่มากขึ้น การพัฒนาหลักสูตรให้

ทันสมัย การผลิตและพัฒนาสื่อใหม่ ๆ ขึ้นมาเพื่อตอบสนองการเรียนรู้ของมนุษย์ให้เพิ่มมากขึ้นด้วยระยะเวลาที่สั้นลง การใช้นวัตกรรมมาประยุกต์ในระบบการบริหารจัดการด้านการศึกษาที่มีส่วนช่วยให้การใช้ทรัพยากรการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นต้น

2. ลักษณะของนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้

นวัตกรรมจัดการเรียนรู้มีความสำคัญในการเพิ่มปริมาณของผู้เรียนในระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้นักเทคโนโลยีการศึกษาต้องหานวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้ เพื่อให้สามารถสอนนักเรียนได้มากขึ้น การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีเป็นไปอย่างรวดเร็ว การเรียนการสอนจึงต้องตอบสนองการเรียนรู้อย่างใหม่ ๆ ที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้เร็วและเรียนรู้ได้มากในเวลาจำกัด นักเทคโนโลยีการศึกษาจึงต้องค้นหานวัตกรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อวัตถุประสงค์นี้ การเรียนรู้ของผู้เรียนมีแนวโน้มในการเรียนรู้ด้วยตนเองมากขึ้น ตามแนวปรัชญาสมัยใหม่ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง นวัตกรรมการศึกษาสามารถช่วยตอบสนองการเรียนรู้ตามอัตราความสามารถของแต่ละคน ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีโทรคมนาคมที่ส่วนผลักดันให้มีการใช้นวัตกรรมการศึกษาเพิ่มมากขึ้น

สมควร นามสีฐาน (2561) ลักษณะนวัตกรรมทางการเรียนการสอน

1. เป็นสิ่งใหม่เกี่ยวกับการเรียนรู้ทั้งหมด เช่น วิธีสอนใหม่ๆ สื่อการเรียนรู้ใหม่ ซึ่งไม่เคยมีใครทำมาก่อน
2. เป็นสิ่งใหม่เพียงบางส่วน เช่น มีการผลิตชุดการเรียนรู้อย่างใหม่ แต่ยังคงมีรูปแบบเดิมเป็นหลักอยู่ ตัวอย่างเช่น มีบัตรเนื้อหา บัตรความรู้ บัตรทดสอบ แต่มีการเพิ่มบัตรฝึกทักษะความคิด บัตรงานสำหรับผู้เรียน เป็นต้น
3. เป็นสิ่งใหม่ที่ยังอยู่ในกระบวนการทดลองว่ามีประสิทธิภาพในการนำไปใช้นาน้อยเพียงไร เช่น การนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบูรณาการเข้าไปในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกรายวิชา
4. เป็นสิ่งใหม่ที่ได้รับการยอมรับและนำไปใช้บ้างแล้วแต่ยังแพร่หลายเช่น แหล่งการเรียนรู้ท้องถิ่น มีสวนอุทยานแห่งชาติอยู่ในท้องถิ่นนั้นแต่เนื่องจากมีอุปสรรคเกี่ยวกับการเดินทางจึงยังไม่เป็นที่นิยมของสถานศึกษาต่างๆ
5. เป็นสิ่งที่เคยปฏิบัติมาแล้วครั้งหนึ่งแต่ไม่ค่อยได้ผลเนื่องจากขาดปัจจัยสนับสนุนต่อมาได้นำมาปรับปรุงใหม่ทดลองใช้และเผยแพร่จัดว่าเป็นนวัตกรรมได้ในกรณีสิ่งนั้นที่นำมาใช้จนกลายเป็นสิ่งปกติของระบบงานนั้นไม่จัดว่าเป็นนวัตกรรม

สุคนธ์ สินธพานนท์ (2553) กล่าวว่า นวัตกรรมทางการศึกษา ควรมีคุณลักษณะซึ่งพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. เป็นสิ่งใหม่เกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมด เช่น วิธีการเรียนรู้ใหม่ๆ สื่อการเรียนรู้ใหม่ๆ ซึ่งไม่เคยมีใครทำมาก่อน

2. เป็นสิ่งใหม่เพียงบางส่วน เช่น มีการผลิตชุดการเรียนรู้รูปแบบใหม่ แต่ยังคงมีรูปแบบเดิมเป็นหลักอยู่ ตัวอย่างเช่น มีบัตรเนื้อหา บัตรความรู้ บัตรทดสอบ แต่มีการเพิ่มบัตรฝึกทักษะความคิด บัตรงานสำหรับผู้เรียน เป็นต้น

3. เป็นสิ่งใหม่ที่ยังอยู่ในกระบวนการทดลองว่ามีประสิทธิภาพในการนำไปใช้มากน้อยเพียงไร เช่น การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบูรณาการเข้าไปในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การเรียนรู้ทุกรายวิชา เป็นต้น

4. เป็นสิ่งใหม่ที่ได้รับการยอมรับและนำไปใช้บ้างแล้วแต่ยังไม่แพร่หลาย เช่น แหล่งการเรียนรู้ท้องถิ่น มีวนอุทยานอยู่ในท้องถิ่นนั้นแต่เนื่องจากมีอุปสรรคเกี่ยวกับการเดินทางจึงยังไม่เป็นที่นิยมของสถานศึกษาต่างๆ

5. เป็นสิ่งที่เคยปฏิบัติมาแล้วครั้งหนึ่งแต่ไม่ค่อยได้ผลเนื่องจากขาดปัจจัยสนับสนุนต่อมาได้นำมาปรับปรุงใหม่ทดลองใช้และเผยแพร่จัดว่าเป็นนวัตกรรมได้

3. องค์ประกอบของนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้

นวัตกรรมแสดงถึงความคิดริเริ่มประกอบกับการนำความคิดริเริ่มเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งกระบวนการทางนวัตกรรมนี้เองจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้องค์กรสามารถดำรงอยู่และเจริญเติบโตต่อไปได้ โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ คือ การค้นหา การเลือกสรร การนำไปปฏิบัติ และการเรียนรู้ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. การค้นหา (Searching) เป็นการสำรวจสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกเพื่อตรวจจับสัญญาณของโอกาสและอุปสรรค สำหรับการไปสู่จุดเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

2. การเลือกสรร (Selecting) เป็นการตัดสินใจเลือกสัญญาณที่สำรวจพบแบบนั้นเพื่อจะนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับองค์กร ทั้งนี้ การเลือกสรรจำเป็นต้องมีความสอดคล้องกับหลักกลยุทธ์ขององค์กรด้วย

3. การนำไปปฏิบัติ (Implementing) เป็นการแปลงสัญญาณที่มีศักยภาพไปสู่การสร้างสรรค สิ่งใหม่ ๆ และนำสิ่งเหล่านั้นออกไปเผยแพร่สู่ตลาด ทั้งภายในและภายนอกองค์กรโดยมีขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญ 5 ประการ คือ

3.1 การรับ (Acquiring) คือ ขั้นตอนของการนำองค์ความรู้ต่างๆ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดเป็นนวัตกรรมขึ้น เช่น การสร้างสรรคสิ่งใหม่จากกระบวนการทางวิจัยและพัฒนา การทำวิจัยทางการตลาด ตลอดจนการได้รับองค์ความรู้จากแหล่งอื่น ๆ โดยการถ่ายทอดทางเทคโนโลยี หรือการค้นคว้าร่วมกัน

3.2 การปฏิบัติ (Executing) คือ การนำโครงการดังกล่าว มาปฏิบัติงาน ภายใต้สภาพของความไม่แน่นอนต่าง ๆ ซึ่งต้องอาศัยทักษะของการแก้ปัญหา

3.3 การนำเสนอ (Launching) คือ การนำนวัตกรรมที่ได้นั้นออกสู่ตลาด โดยอาศัยการจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้วัตกรมนั้นสามารถเป็นที่ยอมรับจากตลาดได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงแรกของการนำออกสู่ตลาด

3.4 การรักษาสภาพ (Sustaining) คือ การรักษาสภาพการยอมรับจากตลาดให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และคงอยู่ให้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ในขณะเดียวกันอาจต้องนำวัตกรมนั้น ๆ กลับมาทำการแก้ไขปรับปรุง ในแนวความคิดหรือทำการเริ่มใหม่ตั้งแต่ต้น (Re-innovation) เพื่อให้ได้นวัตกรรมที่ถูกพัฒนาให้มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของตลาดมากขึ้น

3.5 การเรียนรู้ (Learning) เป็นสิ่งจำเป็นที่องค์กรควรที่จะศึกษาและเรียนรู้ ในขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการทางนวัตกรรมเพื่อก่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้พื้นฐาน ที่แข็งแกร่ง และสามารถนำไปใช้พัฒนาวิธีการสำหรับจัดการกับกระบวนการทางนวัตกรรมเหล่านั้นให้มีประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้น

4. ประเภทของนวัตกรรมจัดการเรียนรู้

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ (2544) ได้แบ่งนวัตกรรมทางการศึกษา ดังนี้

1. แบ่งตามผู้ใช้ประโยชน์โดยตรง ได้เป็น 2 ประเภท คือ

1.1 นวัตกรรมสำหรับครู เช่น แผนการสอน คู่มือครู เอกสารประกอบการสอน ชุดการสอน หนังสืออ้างอิง เครื่องมือวัดผลและอุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์ต่าง ๆ เป็นต้น

1.2 นวัตกรรมสำหรับนักเรียน เช่น บทเรียนสำเร็จรูป เอกสารประกอบการเรียน ชุดฝึกปฏิบัติ ใบงาน หนังสือเสริมประสบการณ์ ชุดเพลง ชุดเกม และการ์ตูน เป็นต้น

2. แบ่งตามลักษณะของนวัตกรรม ได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

2.1 สื่อการเรียนการสอน เช่น บทเรียนสำเร็จรูป ชุดการสอน ชุดสื่อการสอน บทเรียนโมดูล วีดิทัศน์ สไลด์ประกอบเสียง ภาพยนตร์ เพลง เกม การ์ตูน คอมพิวเตอร์ช่วยสอน ใบงาน แผ่นโปสเตอร์ บัตรคำ แผ่นพับ ภาพพลิก และแผ่นป้ายแม่เหล็ก เป็นต้น

2.2 เทคนิคและวิธีการ เช่น บทบาทสมมติ การสอนเป็นคณะ การสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ การเรียนเพื่อรอบรู้ การสอนแบบโครงการ การสอนเพื่อเสริมสร้างลักษณะนิสัย การสอนซ่อมเสริม การเรียนตามความสามารถ การศึกษาเป็นรายบุคคล การฝึกทักษะการทำงานกลุ่ม และการสอนแบบแก้ปัญหา เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550) กล่าวถึงการจำแนกประเภทของนวัตกรรมการศึกษาว่า นวัตกรรมทางการศึกษาได้มีผู้คิดพัฒนาขึ้นมาเป็นจำนวนมาก สามารถจำแนกได้ ดังนี้

1. จำแนกตามผู้ใช้ประโยชน์โดยตรง แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 ประเภทสื่อสำหรับครู ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ คู่มือครู เอกสารประกอบการเรียนรู้ เครื่องมือวัดผล อุปกรณ์โสตทัศนวัสดุ

1.2 ประเภทสื่อสำหรับนักเรียน ได้แก่ บทเรียนสำเร็จรูป เอกสารประกอบการเรียน ชุดฝึก ปฏิบัติ ใบงาน ชุดเพลง ชุดเกม การ์ตูน

2. จำแนกตามลักษณะของนวัตกรรม แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 ประเภทเทคนิควิธีการหรือกิจกรรม เช่น บทบาทสมมติ การเรียนรู้แบบศูนย์การเรียนรู้ การเรียนรู้ความคิดรวบยอดด้วยวิธีสอนอุปนัยและนิรนัย ฯลฯ

2.2 ประเภทสื่อการเรียนการเรียนรู้ เช่น บทเรียนสำเร็จรูป ชุดการเรียนรู้ ชุดสื่อประสม บทเรียน โมดูล วีดิทัศน์ เกม เพลง ใบงาน

นวัตกรรมที่นำมาใช้ทั้งที่ผ่านมาแล้ว และที่จะมีในอนาคตมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับการประยุกต์ใช้นวัตกรรมในด้านต่างๆ ซึ่งจะขอแนะนำนวัตกรรมการศึกษา 5 ประเภทดังนี้

1. นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร เป็นการใช่วิธีการใหม่ๆ ในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น และตอบสนองความต้องการเรียนรู้บุคคลให้มากขึ้น เนื่องจากหลักสูตรจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพื่อให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจและสังคมของประเทศและของโลก นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตร บูรณาการ หลักสูตรรายบุคคล หลักสูตรกิจกรรมและประสบการณ์และหลักสูตรท้องถิ่น

2. นวัตกรรมการเรียนการเรียนรู้ เป็นการใช่วิธีระบบในการปรับปรุงและคิดค้นพัฒนาวิธีสอนแบบใหม่ๆ ที่สามารถตอบสนองการเรียนรายบุคคล การเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนแบบมีส่วนร่วม การเรียนรู้แบบแก้ปัญหา การพัฒนาวิธีสอนจำเป็นต้องอาศัยวิธีการและเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาจัดการและสนับสนุนการเรียนการเรียนรู้

3. นวัตกรรมสื่อการเรียนรู้เนื่องจากมีความก้าวหน้าของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ คอมพิวเตอร์เครือข่ายและเทคโนโลยีโทรคมนาคม ทำให้นักการศึกษาพยายามนำศักยภาพของเทคโนโลยีเหล่านี้มาใช้ในการผลิตสื่อการเรียนการเรียนรู้ใหม่ๆ จำนวนมากมาย ทั้งการเรียนด้วยตนเอง การเรียนเป็นกลุ่มและการเรียนแบบมวลชน ตลอดจนสื่อที่ใช้เพื่อสนับสนุนการฝึกอบรมผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์

4. นวัตกรรมทางการประเมินผล เป็นนวัตกรรมที่ใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการวัดผลและประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพและทำได้อย่างรวดเร็ว รวมไปถึงการวิจัยทางการศึกษา

การวิจัยสถาบัน ด้วยการประยุกต์ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์มาสนับสนุนการวัดผล ประเมินผลของสถานศึกษา ครู อาจารย์

5. นวัตกรรมการบริหารจัดการเป็นการใช้นวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารสนเทศมาช่วยในการบริหารจัดการเพื่อการตัดสินใจของผู้บริหารการศึกษา ให้มีความรวดเร็วทันเหตุการณ์ ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก นวัตกรรมการศึกษาที่นำมาใช้ทางด้านการบริหารจะเกี่ยวข้องกับระบบการจัดการฐานข้อมูลในหน่วยงานสถานศึกษา

การจัดประเภทของนวัตกรรม สามารถจำแนกได้ตามเกณฑ์ที่กำหนดขึ้น โดยทั่วไปสามารถจำแนกได้หลายวิธี เช่น

1. จำแนกตามผู้ใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมโดยตรง

1.1 นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ของครู เช่น วิธีการเรียนรู้ กิจกรรมที่ครูนำมาใช้กับผู้เรียนและสื่อการเรียนรู้ต่างๆ

1.2 นวัตกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น แบบฝึกหัดต่างๆที่ครูสร้างขึ้น บทเรียนสำเร็จรูป สื่อมัลติมีเดีย ฯลฯ

1.3 นวัตกรรมเพื่อการบริหารและพัฒนาการทำงานของครูและนักเรียน

2. จำแนกตามลักษณะของนวัตกรรม

2.1 เทคนิควิธีการ วิธีการจัดกิจกรรมพัฒนา การจัดกิจกรรมสำหรับผู้เรียน เช่น การจัดบรรยากาศในห้องเรียนให้เหมาะสมกับผู้เรียน และเหมาะสมกับวิธีการเรียนรู้ของครู

2.2 สื่อการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้เป็นตัวกลาง หรือเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ สื่อการเรียนรู้

2.3 สื่อประเภทเครื่องมือหรือสื่อนวัตกรรม เป็นสื่อที่เป็นตัวกลางหรือตัวผ่านของความรู้ที่ถ่ายทอดไปยังผู้รับ เช่น เครื่องช่วยสอน เครื่องฉาย คอมพิวเตอร์ช่วยสอน ฯลฯ

3. การจำแนกตามจุดเน้นของนวัตกรรม

3.1 นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เน้นผลผลิต เป็นนวัตกรรมที่เป็นวัสดุ อุปกรณ์ หรือเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ เช่น วิดีทัศน์ ซีดี สไลด์ ฯลฯ

3.2 นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เน้นเทคนิค วิธีการ หรือกระบวนการในการจัดการเรียนรู้ เช่น โครงงาน ผังมโนทัศน์ บทบาทสมมุติ ฯลฯ

3.3 นวัตกรรมที่เน้นทั้งผลผลิตและเทคนิคกระบวนการ เช่น ระบบการผลิตและสร้างสื่อการเรียนรู้กระบวนการที่สามารถให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยตัวเองอย่างมีประสิทธิภาพ

พิชิต ฤทธิจรูญ (2559) ได้แบ่งประเภทของนวัตกรรมหลายลักษณะขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่ง ดังนี้

1. การแบ่งประเภทของนวัตกรรมตามขอบข่ายของการจัดการศึกษา แบ่งออกได้ 5 ประเภท คือ

1.1 นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร เป็นการใช่วิธีใหม่ ๆ ในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นและตอบสนองความต้องการของบุคคลให้มากขึ้น เช่น หลักสูตรบูรณาการ หลักสูตรรายบุคคล หลักสูตรกิจกรรมและประสบการณ์ หลักสูตรสถานศึกษา หลักสูตรท้องถิ่น

1.2 นวัตกรรมการเรียนการสอน เป็นการใช่วิธีการเชิงระบบในการปรับปรุงและคิดค้นพัฒนาวิธีการเรียนการสอนรูปแบบใหม่ ๆ ที่สามารถพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน และการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนให้มีคุณภาพขึ้น เช่น การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดการเรียนรู้แบบศูนย์การเรียน การใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ และการจัดการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต

1.3 นวัตกรรมสื่อการเรียนการสอน เป็นนวัตกรรมที่อาศัยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ คอมพิวเตอร์เครือข่ายและเทคโนโลยีโทรคมนาคมมาใช้ในการผลิตสื่อการเรียนการสอนรูปแบบใหม่ ๆ ทั้งการเรียนด้วยตนเอง การเรียนเป็นกลุ่ม และการเรียนแบบมวลชน ตลอดจนสื่อที่ใช้เพื่อสนับสนุนการอบรมผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ เช่น บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนมัลติมีเดีย (multimedia) ชุดการเรียนรู้ (instructional module) วิดีทัศน์แบบมีปฏิสัมพันธ์ (interactive video) การเรียนการสอนโดยใช้สื่อประสมกับผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อย

1.4 นวัตกรรมการประเมินผล เป็นนวัตกรรมที่ใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและทำได้อย่างรวดเร็ว รวมไปถึงการวิจัยทางการศึกษาการวิจัยสถาบัน

1.5 นวัตกรรมการบริหารจัดการศึกษา เป็นการใช้นวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารสนเทศมาช่วยในการตัดสินใจของผู้บริหารการศึกษาให้มีความรวดเร็วทันเหตุการณ์ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก

2. การแบ่งประเภทของนวัตกรรมตามผู้ใช้ประโยชน์โดยตรง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ของครู เป็นรูปแบบหรือเทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้แบบต่าง ๆ และสื่ออุปกรณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ ที่ครูนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน เช่น การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ (cooperative learning) การจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (projectbased learning) การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก (problem-based learning)

2.2 นวัตกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน เป็นสื่อ นวัตกรรมการเรียนรู้สำหรับ เน้นให้ผู้เรียนใช้เพื่อการเรียนรู้ของตนเอง เช่น ชุดการเรียนรู้ บทเรียนสำเร็จรูป บทเรียนคอมพิวเตอร์ ช่วยสอน ใบงาน แบบฝึก หนังสือเสริมประสบการณ์ ชุดเพลง ชุดเกม เป็นต้น

3. การแบ่งประเภทของนวัตกรรมตามลักษณะของนวัตกรรม แบ่งออกได้

2 ประเภท คือ

3.1 ผลผลิตที่สิ่งประดิษฐ์ทางการศึกษาหรือสื่อการเรียนรู้ เช่น บทเรียนสำเร็จรูป บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ชุดการเรียนรู้หนังสือเสริมประสบการณ์ ชุดสื่อ ประสมวีดิทัศน์ สไลด์ประกอบเสียง เกม นิทานการ์ตูนเพลง ใบงาน แบบฝึก เป็นต้น

3.2 เทคนิควิธีการเรียนรู้ รูปแบบหรือวิธีการจัดการเรียนรู้ เช่น การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ การจัดการเรียนรู้ แบบบูรณาการ การจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติ การจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงาน การจัดการเรียนรู้โดยใช้เว็บ ช่วยสอน (web-based instruction) การเรียนรู้แบบเพื่อนช่วยเพื่อน เทคนิคการปรับพฤติกรรม เทคนิคการจัดกิจกรรมพัฒนา รูปแบบการฝึกทักษะ การทำงานกลุ่ม รูปแบบการเรียนรู้หรือรูปแบบ การจัด การเรียนรู้ที่นักวิจัยพัฒนาขึ้น

4. การสร้างและพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้

ทิตนา แคมมณี (2559) ได้กล่าวถึงการพัฒนา นวัตกรรมด้านการเรียนการสอน โดยทั่วไปนั้น มีกระบวนการหลัก ๆ ที่ คล้ายคลึงกัน ดังนี้

1. การระบุปัญหา (problem) ความคิดในการพัฒนานวัตกรรมส่วนใหญ่จะ เริ่มต้นที่การมองเห็นปัญหาในเรื่องนั้น และมีความต้องการจะแก้ไขปัญหานั้นเพื่อให้เกิดสภาพการณ์ หรือผลที่ดีขึ้น

2. การกำหนดจุดมุ่งหมาย (objective) เมื่อระบุปัญหาได้ชัดเจนแล้ว ขั้นต่อไป ก็ คือการกำหนดจุดมุ่งหมายในการพัฒนานวัตกรรมว่า นวัตกรรมที่จะพัฒนานั้นควรมีคุณสมบัติหรือ ประสิทธิภาพอย่างไรและเพียงใด

3. การศึกษาข้อจำกัดต่าง ๆ (constraints) ก่อนที่จะมีการประดิษฐ์คิดค้น นวัตกรรมต่าง ๆ ขึ้นมา ผู้พัฒนาจำเป็นต้องศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของปัญหาและข้อจำกัดต่าง ๆ ใน บริบทที่จะใช้นวัตกรรมนั้น เพื่อประโยชน์ในการพัฒนานวัตกรรมให้สามารถใช้ได้จริงโดยสะดวกใน บริบทนั้น

4. การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรม (innovation) ได้แก่ การแสวงหาทางเลือก ใน การแก้ปัญหา ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูล และความคิดสร้างสรรค์ของ ผู้ประดิษฐ์คิดค้น นวัตกรรมที่สร้างขึ้นอาจเป็นการน าของเก่ามาดัดแปลงหรือปรับปรุง เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาและทำ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น หรืออาจเป็นการคิดค้นใหม่ทั้งหมดก็ได้ นวัตกรรมอาจอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ

กัน แล้วแต่ลักษณะของปัญหาและวัตถุประสงค์ของนวัตกรรมนั้น เช่น อาจมีลักษณะเป็นแนวความคิด หลักการ แนวทาง ระบบ รูปแบบ วิธีการ กระบวนการเทคนิค หรือสิ่งประดิษฐ์ และเทคโนโลยี เป็นต้น แต่ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบใด นวัตกรรมจะต้องประกอบด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับหลักการ วัตถุประสงค์ โครงสร้าง และ รายละเอียดในการใช้นวัตกรรมนั้นให้ได้ผล

5. การทดลองใช้ (experimentation) เมื่อคิดค้นหรือประดิษฐ์นวัตกรรมได้แล้ว ขั้นตอนที่สำคัญและจำเป็นมากก็คือ การทดลองใช้นวัตกรรมนั้นซึ่งประกอบด้วย การทดลองใช้ การประเมินผล และการปรับปรุงแก้ไข การทดลองใช้เป็นการศึกษาเพื่อดูว่านวัตกรรมนั้น สามารถนำไปใช้ได้จริงและได้ผลเพียงใด ผลการทดลองใช้จะช่วยให้ผู้พัฒนา รู้จุดที่ควรปรับปรุง และหาทางแก้ไขเพื่อให้ได้ผลตามที่ต้องการ การทดลองใช้ในขั้นนี้ หากสามารถดำเนินการก่อนนำออกเผยแพร่หลายครั้ง จนแน่ใจว่านวัตกรรมนั้นสามารถใช้ได้ผลจริง จะช่วยให้นวัตกรรมนั้นประสบความสำเร็จมากขึ้น

6. การเผยแพร่ (dissemination) เมื่อแน่ใจแล้วว่านวัตกรรมที่สร้างขึ้นมีคุณภาพและประสิทธิภาพตามที่ต้องการ นวัตกรรมนั้นก็พร้อมที่จะได้รับการเผยแพร่ให้เป็นที่ รู้จัก และยอมรับนำไปใช้กันอย่างแพร่หลาย

สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ (2553) กระบวนการนวัตกรรม จะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้องค์กรสามารถดำรงอยู่และเจริญเติบโตต่อไปได้ ซึ่งกระบวนการประกอบด้วยส่วนที่สำคัญ ๆ หลายประการ

1. การค้นหา (Searching) เป็นการสำรวจสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก เพื่อตรวจจับสัญญาณของทั้งโอกาสและอุปสรรค สำหรับการนำไปสู่จุดเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

2. การเลือกสรร (Selecting) เป็นการตัดสินใจเลือกสัญญาณที่สำรวจพบเหล่านั้น เพื่อจะนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับองค์กร ทั้งนี้การเลือกสรรจำเป็นต้องมีความสอดคล้องกับหลักกลยุทธ์ขององค์กร

3. การนำไปปฏิบัติ (Implementing) เป็นการแปลงสัญญาณที่มีศักยภาพ ไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้นและนำสิ่งเหล่านั้นออกเผยแพร่สู่ตลาดทั้งภายในและภายนอกองค์กร แต่สัญญาณที่ว่า ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงชั่วครั้งชั่วคราวเท่านั้น หากแต่จะเกิดขึ้น ด้วยการดำเนินงานขั้นตอนที่สำคัญอีก 4 ประการ ดังนี้

3.1 การรับ (Acquiring) คือ ขั้นตอนของการนำองค์ความรู้ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดเป็นนวัตกรรมขึ้น เช่น การสร้างสรรค์สิ่งใหม่จากกระบวนการทางวิจัยและพัฒนา (R&D), การทำวิจัยทางการตลาด รวมไปถึง การได้รับองค์ความรู้จากแหล่งอื่น ๆ โดยการถ่ายทอดทาง

เทคโนโลยี (Technology Transfer) หรือการค้นคว้าร่วมกันในเครือพันธมิตร (Strategic Alliance) เป็นต้น

3.2 การปฏิบัติ (Executing) คือ ขั้นตอนของการนำโครงการดังกล่าวสู่การปฏิบัติงานภายใต้สภาพของความไม่แน่นอนต่าง ๆ ซึ่งต้องอาศัยทักษะการแก้ปัญหา (Problem-Solving) ตลอดเวลา

3.3 การนำเสนอ (Launching) คือ การนำนวัตกรรมที่ได้ออกสู่ตลาด โดยอาศัยการจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อให้วัตตกรรมนั้นสามารถเป็นที่ยอมรับจากตลาดได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงแรกของการนำออกสู่ตลาด

3.4 การรักษาสภาพ (Sustaining) คือ การรักษาสถานะภาพการยอมรับจากตลาด ให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องต่อไปและคงอยู่ให้นานเท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่งอาจจะต้องนำนวัตกรรมนั้น ๆ กลับมาปรับปรุงแก้ไขในแนวความคิดหรือทำการเริ่มใหม่ตั้งแต่ต้น (Reinnovation) เพื่อให้ได้นวัตกรรมที่ถักพัฒนาให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของตลาดมากยิ่งขึ้น

4. การเรียนรู้ (Learning) เป็นสิ่งจำเป็นที่องค์กรควรที่จะศึกษาและเรียนรู้ในขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการทางนวัตกรรมเพื่อก่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้พื้นฐานที่แข็งแกร่ง และสามารถนำไปใช้พัฒนาวิธีการสำหรับจัดการกับกระบวนการทางนวัตกรรมเหล่านั้นให้มีประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้น

สำนักงานสถาบันราชภัฏ (2544) กล่าวถึงขั้นตอนการสร้างและพัฒนานวัตกรรมไว้ 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดสิ่งที่จะพัฒนา เมื่อครูได้ศึกษาสภาพปัญหา วิเคราะห์รายละเอียด และสาเหตุของปัญหาที่ต้องการแก้ไขหรือพัฒนาแล้ว ก็ตั้งเป้าหมายในการแก้ปัญหาหรือพัฒนา คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน นั่นคือกำหนดจุดประสงค์ของการเรียนรู้ที่ต้องการให้เกิดในตัวผู้เรียนอาจจะทั้งห้อง กลุ่มย่อย หรือรายบุคคล

ขั้นที่ 2 กำหนดนวัตกรรม เมื่อกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ไว้ชัดเจนแล้ว ครูต้องศึกษาค้นคว้าตามหลักวิชาการแนวคิดทฤษฎีและผลงานที่วิจัยที่เกี่ยวข้องกับจุดประสงค์ในการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียน โดยนำมาผสมผสานกับความรู้ ความคิด และประสบการณ์ของตน กำหนดเป็นกรอบแนวคิดของกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย สื่อการเรียนรู้ หรือวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เทคนิค วิธีการ กระบวนการ ฯลฯ ที่คิดว่าเหมาะสมที่สุดที่ใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาผู้เรียนให้ได้ตามความต้องการ

ขั้นที่ 3 สร้างและพัฒนา เมื่อตัดสินใจได้ว่าจะเลือกจัดทำนวัตกรรมชนิดใด ครูผู้สอนควรศึกษาวิธีการจัดทำวัตตกรรมนั้น ๆ อย่างละเอียด มีลักษณะองค์ประกอบอะไรบ้างมี

วิธีดำเนินการจัดทำอย่างไร มีการตรวจสอบคุณภาพเบื้องต้นหรือไม่อย่างไร แล้วจึงจัดทำนวัตกรรมให้สมบูรณ์ตามข้อกำหนด

ขั้นที่ 4 ทดลองใช้ เพื่อให้แน่ใจว่านวัตกรรมที่สร้างหรือพัฒนาขึ้น เป็นนวัตกรรมที่มีประสิทธิภาพสามารถใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาผู้เรียนได้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้จริง ถ้าทำได้ครูอาจทำการทดลองใช้นวัตกรรมเหล่านั้นกับนักเรียนกลุ่มเล็ก ๆ ก่อน เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ก่อนนำไปใช้จริงนอกจากนี้นวัตกรรมบางประเภท

ขั้นที่ 5 ใช้ในสถานการณ์จริง เมื่อครูดำเนินการสร้าง ทดลองใช้นวัตกรรมและปรับปรุงแก้ไขจนมั่นใจในคุณภาพของ นวัตกรรมแล้วก็นำไปใช้จริง ซึ่งอาจเป็นการนำไปใช้ตามแผนการเรียนรู้ปกติที่กำหนดไว้ หรือจัดทำเป็นรูปแบบของการทดลองใช้นวัตกรรมตามกระบวนการวิจัยแบบทดลองก็ได้ ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของครู และสถานการณ์จริงของการจัดการเรียนการสอนที่เกิดขึ้น

ขั้นที่ 6 ประเมินผลการใช้ เมื่อสิ้นสุดกระบวนการใช้นวัตกรรมแล้ว ครูต้องเก็บรวบรวมข้อมูลที่แสดงถึงผลการใช้นวัตกรรมด้วยเทคนิควิธีต่าง ๆ ซึ่งจะแสดงถึงคุณภาพของนวัตกรรม และถ้าผลการใช้นวัตกรรมสามารถลดสภาพปัญหา หรือแก้ปัญหา หรือพัฒนาผู้เรียน ได้ตามที่กำหนดก็สามารถรายงานผลขยายผล และเผยแพร่ นวัตกรรมต่อไป

เกียรติพงษ์ อุดมธนะธีระ (2561) กระบวนการสร้างหรือการพัฒนา นวัตกรรมนั้น เป็นการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ เพื่อให้ความคิดเหล่านั้นพัฒนาเป็น นวัตกรรม การพัฒนา นวัตกรรม มักมีการเริ่มต้นจากปัญหาภายในองค์กร และเกิดการคิดค้นหาวิธีการใหม่ ๆ มาช่วยในการแก้ไขปัญหา การสร้างหรือพัฒนา นวัตกรรมแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การรับรู้ถึงโอกาส การศึกษารวบรวมเอกสารแนวคิดหลักการ เพื่อค้นหาปัญหาสำรวจว่ามีพัฒนาเรื่องที่สนใจไว้ว่าอย่างไร ใครที่เคยประสบปัญหาเรื่องนี้มาก่อนหรือไม่ คนที่มีปัญหานี้เขามีแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างไร เพื่อหากรอบแนวคิดหรือแนวทางที่จะนำมาแก้ปัญหของตนเองต่อไป ทำได้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสวงหาแนวคิด หลักการการศึกษา เอกสารงานวิจัยและประสบการณ์ของผู้เกี่ยวข้อง

2. การพัฒนาแนวคิด คือ การเลือกกรอบแนวคิดมาทำการวางแผนสร้าง นวัตกรรมโดยพิจารณาเลือกจากลักษณะของนวัตกรรม การเรียนรู้ที่ดี เช่น มีการเรียนรู้ที่ตรงกับความ ต้องการและความจำเป็น น่าเชื่อถือและเป็นไปได้สูงที่จะสามารถแก้ปัญหาและพัฒนาต่อยอดได้ มีแนวคิดหรือหลักการทางวิชาการรองรับที่น่าเชื่อถือ สามารถนำไปใช้ได้จริง ใช้ง่าย สะดวกต่อการ ใช้และการพัฒนาต่อไป และมีผลการพิสูจน์ว่าใช้ได้ ในสถานการณ์จริงสามารถแก้ปัญหาได้อย่างน่าพอใจ

3. การแก้ไข้ปัญหา คือ การสร้างหรือพัฒนานวัตกรรมเพื่อให้สามารถนำมาแก้ไข้ปัญหาที่มีจะสร้างและดำเนินการตามขั้นตอน เช่น วิเคราะห์จุดประสงค์ กำหนดและออกแบบลงมือ ทำตรวจสอบคุณภาพ ทดลองใช้ระยะสั้นเพื่อปรับปรุง และนำไปใช้เพื่อแก้้ปัญหาหรือการพัฒนาการเรียนรู้

4. การพัฒนาต้นแบบ คือ การหาประสิทธิภาพของนวัตกรรมเพื่อพิสูจน์ว่า นวัตกรรมที่สร้างมานำมาใช้ได้ผลตามที่ต้องการหรือไม่ มีการทำได้หลายวิธี เช่น การตรวจสอบ โดยผู้เชี่ยวชาญ การบรรยายคุณภาพ การหาประสิทธิภาพของนวัตกรรมและการประเมินผล เป็นต้น

5. การแก้ไข้จุดบกพร่อง คือ การปรับปรุงนวัตกรรมที่สร้างขึ้น นำความคิดเห็นหรือ ข้อเสนอแนะมาปรับปรุงนวัตกรรมให้มีคุณภาพเหมาะสมที่จะนำไปใช้ได้มากขึ้น หากค่าประสิทธิภาพโดยการให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจ และการบรรยายคุณภาพก่อนการทดลองใช้และหลังการทดลองใช้กับผู้เรียน กลุ่มเล็กจะทำให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนและเป็นรายละเอียดที่จะปรับปรุงนวัตกรรมได้ง่ายขึ้น

จากการศึกษาสรุปได้ว่า นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เป็นวิธีการเรียนรู้ในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้เรียน โดยเน้นผู้เรียนมีส่วนร่วมซึ่งนำไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์ คิดค้น พัฒนา เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปปฏิบัติจริงเป็นกระบวนการเรียนรู้ใหม่ๆ ที่ผู้สอนสร้างขึ้นมาโดยมุ่งพัฒนา ผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันโดยพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้จากหลักสูตร การเรียนรู้ กิจกรรม ประสบการณ์สื่อการเรียนรู้และการวัดประเมินผลการเรียนรู้ทางการศึกษาให้สอดคล้องกับเป้าหมาย การศึกษาของชาติที่ว่า พัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุขในสังคม และจากการศึกษา การสร้างนวัตกรรมของนักการศึกษา สรุปได้ว่า กระบวนการสร้างนวัตกรรม 6 ขั้นตอน สำหรับงานวิจัยนี้ ดังนี้ 1.การระบุปัญหา 2.การกำหนดจุดมุ่งหมาย 3.การสร้างและพัฒนา 4.การทดลองใช้ 5.การ ประเมินผล 6. การเผยแพร่ขยายผล

2.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

แสดงความสัมพันธ์ระหว่างประชากร สิ่งแวดล้อมทางสังคมและลักษณะทางกายภาพใน สังคมได้ชัดเจน มุ่งเน้นความเชื่อและการปฏิบัติต่างๆ ตามระบบวัฒนธรรมมีผลด้านการใช้ทรัพยากร อย่างมีเหตุผลโดยคำนึงถึงระดับของเทคโนโลยี ความหมายนิเวศวิทยาว่า “คือการปรับตัวให้เข้ากับ สภาวะแวดล้อม” นิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม จึงหมายถึงวิธีการศึกษาหาข้อกำหนดหรือหลักเกณฑ์ทาง วัฒนธรรมซึ่งเป็นผลกระทบจากการปรับตัวเข้ากับสภาวะแวดล้อม (ของมนุษย์แต่ละสังคม) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมจึงแตกต่างไปจากนิเวศวิทยาสังคม (Social Ecology) เพราะนิเวศวิทยา วัฒนธรรมมุ่งแสวงหากฎเกณฑ์เพื่ออธิบายที่มาของลักษณะและแบบแผนวัฒนธรรมบางประการที่มี

อยู่ในแต่ละสภาวะแวดล้อม มากกว่ามุ่งแสวงหาหลักการทั่วไปที่ใช้ได้กับทุกวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม สอดคล้องกับแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) ก็คือ แนวคิดที่ศึกษาวัฒนธรรม ซึ่งเป็นระบบสังคมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นรูปแบบของการอยู่อาศัยและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่สามารถสังเกตได้โดยตรง มีหลักฐานที่สามารถอ้างอิงและสามารถวัดได้อย่างตรงไปตรงมา วัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่ประกอบด้วย ความคิดที่ใช้ร่วมกัน วิถีคิด กฎระเบียบ และมีความหมายอันเป็นยอมรับกันในสังคมที่มีอยู่อย่างหลากหลาย เป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถเลือกที่จะอยู่ในวัฒนธรรมที่กำหนดไว้ และเรียนรู้ว่าจะเลือกไม่ทำหรือทำสิ่งใด เป็นวิธีการที่มนุษย์กำหนดมาตรฐานและใช้วางแผนสำหรับการตัดสินใจในสิ่งที่ต้องการทำโดยเฉพาะในระบบนิเวศทางวัฒนธรรม เป็นแนวคิดที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน การพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยฝีมือของมนุษย์เอง

ผู้นำทางทฤษฎี คือ Julian Steward ได้รับการศึกษาทางโบราณคดีเป็นครั้งแรกและหันมาสนใจทำงานด้านชาติพันธุ์วรรณา จากพื้นฐานทางโบราณคดีทำให้สนใจศึกษาความสนใจของสภาพแวดล้อมในการพัฒนาวัฒนธรรมเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการหลายสาย (Multilinear Evolution) ความคล้ายคลึงกันทางประวัติศาสตร์ ผลกระทบของจุดกำเนิดอารยธรรม ในหุบเขาที่ราบลุ่มแม่น้ำลุ่มรอบด้วยดินแดนหลังเมืองท่าที่แห้งแล้ง เชื่อว่าสภาพแวดล้อมจะกำหนดลักษณะทางนิเวศวิทยาที่ดีและสนใจสายวิวัฒนาการ ด้วยผลงานดังกล่าวทำให้และการยกย่องให้เป็นผู้นำทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม Julian Steward เป็นนักมานุษยวิทยาผู้สนใจศึกษาทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของวัฒนธรรม ลักษณะการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ศึกษาได้จากการปรับตัวของสังคมในสภาพแวดล้อมนั้น ข้อสมมติฐานสำคัญคือสภาพแวดล้อมอาจจะมีอิทธิพลหรือไม่มีอิทธิพลต่อการกำหนดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมก็ได้ ความมุ่งหวังของ Julian Steward เพื่อหาคำตอบมาแก้ปัญหาวิวัฒนาการวิวัฒนาการ โดยการสำรวจเก็บข้อมูลมาพิสูจน์แนวความคิดสำคัญได้ Julian Steward เห็นว่าควรศึกษานิเวศวิทยาวัฒนธรรมแยกออกจากนิเวศวิทยาชีวภาพ (Biological Ecology) และนิเวศวิทยากายภาพ (Physical Ecology) สำหรับนิเวศวิทยาชีวภาพเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอินทรีย์กับสภาพแวดล้อมที่มีชีวิตทั้งหลาย ส่วนนิเวศวิทยากายภาพศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอินทรีย์กับสภาพแวดล้อมที่ไม่มีชีวิตทั้งหมด ในขณะที่นิเวศวิทยาวัฒนธรรมศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมเท่านั้น สำหรับการศึกษาวิจัยนั้น Julian Steward ได้เสนอระเบียบวิธีวิจัยนิเวศวิทยาวัฒนธรรมที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างระเบียบวิธีวิจัยตามทฤษฎีหน้าที่นิยม และการวิจัยตามแบบสังคมศาสตร์สมัยใหม่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับวัฒนธรรม ศึกษากระบวนการวัฒนธรรมของสังคมส่วนรวมทั้งหมด โดยไม่เน้นศึกษาปัจเจกบุคคลในระบบวัฒนธรรม

ศึกษาการปรับตัวของวัฒนธรรมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมนั้น ศึกษากระบวนการวัฒนธรรมในฐานะเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลในการกำหนดความสัมพันธ์ และประการสุดท้ายนิเวศวิทยาวัฒนธรรมพยายามชักนำให้มนุษย์หันไปสนใจความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับองค์ประกอบวัฒนธรรม กล่าวคือนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ ทฤษฎีนี้อธิบายว่ามนุษย์ในวัฒนธรรมต่างๆ มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม

พัฒนาการทางสังคมจากกระบวนการทางความคิด สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีพัฒนาาร่วมกับการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม สภาพทางสังคมหรือการปรับตัวของคนในสังคมเพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง โดยถอดรูปแบบออกมาในรูปแบบเชิงพิธีกรรม ภูมิปัญญาและความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อมโนทัศน์ทางความคิดของคนในสังคม สิ่งที่สำคัญที่สุดในแนวคิดนี้ คือ “แก่นวัฒนธรรม” (Cultural Core) ซึ่งหมายถึง “กลุ่มของลักษณะหรือแบบแผนวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมากที่สุดกับกิจกรรมเพื่อการดำรงชีพและการจัดการทางเศรษฐกิจ” ทั้งนี้จะมุ่งสนใจการนำวัฒนธรรมทางวัตถุ มาใช้แตกต่างกันอย่างไรและก่อให้เกิดการจัดการทางด้านสังคมที่แตกต่างกันอย่างไรในสภาวะแวดล้อมที่แตกต่างกัน เพราะสภาวะแวดล้อมแต่ละแห่งอาจเป็นตัวช่วยหรือข้อจำกัดใช้เทคนิควิทยาเหล่านี้ก็ได้ ในสถานการณ์ปัจจุบันเทคโนโลยีมีอิทธิพลต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือการปรับตัวของสมาชิกในสังคมอย่างมีนัยสำคัญและครอบคลุมทุกมิติของการดำเนินชีวิตของคนในสังคม รวมทั้งการสร้างมโนทัศน์ใหม่ที่มีความหลากหลายเพื่อให้ทันต่อการแข่งขันและการเปลี่ยนแปลงตามโลกกระแสหลัก

ชนัญ วงษ์วิภาค (2532) การสร้างความเข้าใจพฤติกรรมทั้งหลายของมนุษย์ในความเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม พฤติกรรมของมนุษย์ส่วนใหญ่เกิดจากการเรียนรู้ คือ พฤติกรรมทางวัฒนธรรมและปรากฏการณ์ทางสภาพแวดล้อม มนุษย์อยู่รอดในสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้เพราะอาศัยวัฒนธรรมเป็นเสมือนอุปกรณ์ในการปรับตัว โดยอาศัยสื่อกลางต่างๆ คือ เทคโนโลยี ภาษา รูปแบบการจัดระเบียบกลุ่มและอุดมการณ์ เรียนรู้สะสม อบรมบ่มนิสัยหรือสืบทอดกันมา จากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน โดยใช้วัฒนธรรมดัดแปลงสภาพแวดล้อมเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตน นิเวศวิทยาวัฒนธรรมเน้นประเด็นที่มนุษย์จัดการควบคุมและดัดแปลงระบบนิเวศ

ยศ สันตสมบัติ (2540) วัฒนธรรมมีลักษณะพื้นฐานที่สำคัญ 6 ประการด้วยกัน คือ ประการแรก วัฒนธรรมเป็นระบบความคิดและค่านิยมที่สมาชิกมีส่วนร่วมกัน ประการที่สอง วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ ประการที่สาม วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ ประการที่สี่ วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญา ประการที่ห้า วัฒนธรรม คือ กระบวนการในการกำหนดนิยามความหมายของชีวิตและสิ่งที่อยู่ร่วมกับมนุษย์ ประการที่หก วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งแต่เปลี่ยนแปลงปรับตัวอยู่ตลอดเวลา

งานพิศ สัตย์สงวน (2551) วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ประเด็นสำคัญสำหรับการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาจึงมีอยู่ว่า วัฒนธรรมมีการปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและมนุษย์มีวิธีการอย่างไรในการใช้เทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมนอกจากความต้องการด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญอีกส่วนหนึ่งในการอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural ecology) มีพัฒนาการมาจากแนวความคิดทางมานุษยวิทยาในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ไม่ว่าจะเป็นแนวความคิดแบบประวัติศาสตร์เฉพาะกรณีของฟรานซ์ โบแอส (Franz Bosa) หรือแนวคิดแบบหน้าที่นิยมของ เอ.อาร์.แรดคลิฟฟ์-บราวน์ (A.R. Radcliffe Brown) และโบรนิสลอฟ มาลินอฟสกี (Bronislaw Malinowski) นั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการต่อต้านข้อสรุปของนักทฤษฎีวิวัฒนาการในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งส่งผลให้ทฤษฎีวิวัฒนาการเสื่อมความนิยมลงไปเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม หลังจากปี ค.ศ. 1940 (พ.ศ. 2483) เป็นต้นมา ได้มีนักมานุษยวิทยาอเมริกันกลุ่มหนึ่งหันกลับมาสนใจทฤษฎีวิวัฒนาการ และพยายามเอาทฤษฎีวิวัฒนาการมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural ecology) จึงเป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาหนึ่งที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม ว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม จูเลียน สจ๊วต (Julian Steward) นักมานุษยวิทยาอเมริกัน ได้อธิบายแนวความคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่า เป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว (adaptation) ของสังคม แนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัต หรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญ คือ เทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นเงื่อนไข

เจริญ บุญทา (2547) พื้นฐานแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม คือ การวิเคราะห์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและวิถีการดำเนินชีวิตของคนที่อยู่ในชุมชนนั้น

บุญสม ยอดมาลี (2547) กล่าวถึง วัฒนธรรม ความจริงกับสิ่งที่คนเข้าใจมีความสำคัญดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นศิลปะการแสดงทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น เช่น การฟ้อน รำมวย หมอลำ แข่งกลองยาว ลิเก จำนวนผู้แสดงมีไม่กี่คน เช่น มวย ไปจนถึงจำนวนร้อยหรือกว่านั้น เช่น หมอลำหมู่หรือลำกลอนประยุกต์
2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งของหรือโบราณสถานที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ผู้คนบางส่วนมีความเชื่อกัน ด้วยว่าอะไรก็แล้วแต่ที่เป็นสิ่งของเก่าแก่ก็ให้ถือว่าเป็นวัฒนธรรมเก่าแก่ของสังคมด้วย

3. วัฒนธรรม หมายถึง การแสดงหรือการโชว์ศิลปะการแสดงดนตรี การจัดงานเทศกาลประจำปี เช่น การจัดแห่เทียนพรรษา งานแข่งเรือ เทศกาลอาหารหรือผลไม้พื้นเมือง การไหลเรือไฟ บุญบั้งไฟ บุญข้าวสาก บุญกฐิน เป็นต้น

4. วัฒนธรรม หมายถึง การปฏิบัติ ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมที่แปลกใหม่ที่สังคมหยิบยืมจากสังคมภายนอก อาจหยิบยืมเพียงบางส่วนหรือทั้งหมดมาใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อทดแทนสิ่งที่มีอยู่เดิม ถือว่าเป็นวัฒนธรรมใหม่ ตัวอย่างมีให้เห็นเต็มบ้านเต็มเมือง มีทั้งชื่อเป็นไทยและต่างประเทศ มีหลากหลายและมากมายกว่าปัจจัยสี่พื้นฐาน

พระมหาสมจริง ทองด้วง (2546) กล่าวว่า สังคมไทยในอดีต ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะแพร่หลายเข้ามาทางตอนใต้ของประเทศไทย คือ อาณาจักรศรีวิชัย ประชาชนยังให้ความสำคัญกับความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อจิตใจ แม้เมื่อพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของคนไทย ความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านั้นก็ยังอยู่ในรูปแบบของการดำเนินชีวิต คนไทยส่วนใหญ่มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนาและความผูกพันกับเจ้าที่เจ้าทาง ผีสงเทวดา และสิ่งเร้นลับต่างๆ ถึงแม้ว่าคนไทยส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธที่เน้นสอนถึงหลักการปฏิบัติเรื่องความถูกต้องตามเป็นจริง เป็นศาสนาอเทวนิยมที่ปฏิเสธสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยสิ้นเชิง แต่คติความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โชคชะตา และความเคารพนับถือต่อสิ่งที่ไม่เห็นด้วยตาเปล่า ก็ยังมีผลต่อจิตใจของคนไทย ความหวาดกลัวต่ออำนาจเหนือธรรมชาติที่อาจลงโทษต่อผู้ฝ่าฝืนก็ยังมิอยู่

นิยพรรณ วรณศิริ (2550) ได้กล่าวถึง ความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรม คือ พฤติกรรมที่กลั่นกรองจากความคิดที่จะหาวิธีการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ อันได้แก่ การหาอาหาร การกินอาหารเพื่อให้ร่างกายเจริญเติบโตตามวัย การจัดกลุ่มอยู่ร่วมกันของมนุษย์ การเรียนรู้ร่วมกันของมนุษย์ การสื่อสารติดต่อซึ่งกันและกัน การขับถ่ายตลอดจนการตอบสนองความต้องการทางเพศ เป็นต้น

นิคม บางจรัส (2553) คนที่มีธรรมชาติทางระบบความคิดดี (หมายถึงธรรมชาติในร่างกาย) จะสามารถปรับสิ่งแวดล้อมให้มาเป็นวัฒนธรรมได้ ในขณะที่เดียวกันสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดีจะส่งเสริมให้ความคิดของคนดีขึ้นและจะสร้างวัฒนธรรมได้ดีขึ้นด้วย ในแนวคิดเชิงนิเวศวิทยาจึงก่อให้เกิดการพัฒนาทางวัฒนธรรมหรือการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมโดยตรง ได้มีการแบ่งประเภทของสิ่งแวดล้อม ไว้ 4 ประเภท ส่งผลให้เกิดการพัฒนาวัฒนธรรม 4 ระดับ ตามไปด้วย ได้แก่ สิ่งแวดล้อมที่ไม่สามารถทำการเกษตรได้ สิ่งแวดล้อมที่สามารถทำการเกษตรได้อย่างจำกัด สิ่งแวดล้อมที่สามารถทำการเกษตรได้อย่างไม่จำกัดและสิ่งแวดล้อมที่สามารถเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรได้ เป็นการกล่าวถึงปฏิกิริยาตอบโต้กันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม คือ ธรรมชาติจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ โดยขยายความคิดออกไปว่าวัฒนธรรมซึ่งถูกกำหนดโดยสิ่งแวดล้อม

นั้น สัมพันธ์กับกายภาพของมนุษย์แต่ธรรมชาติในสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมนั้นแยกออกจากธรรมชาติในทางชีวภาพของมนุษย์ กลุ่มนี้เชื่อว่าระบบคิดเป็นธรรมชาติในร่างกายมนุษย์

วัฒนธรรมชุมชน คือ กระบวนการความสัมพันธ์ที่สืบเนื่องมาจากอดีต วัฒนธรรมเป็นเรื่องเดียวกันกับ สังคมเป็นเรื่องเดียวกับชุมชนและเป็นเรื่องเดียวกันสิ่งเดียวกันกับชาติพันธุ์ ซึ่งหมายถึงระบบความสัมพันธ์และกระบวนการจัดการระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติกายภาพและมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติให้อยู่ในภาวะสมดุล เอื้อเพื่อเกื้อกูล ทำนุบำรุงกันให้เจริญอย่างต่อเนื่อง ในกระบวนการทางวัฒนธรรมมีกลไกสำคัญสองประการที่เป็นตัวขับเคลื่อนให้วัฒนธรรมทำหน้าที่สร้างสุขภาวะหรือสันติสุขได้อย่างยั่งยืน ได้แก่ ภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรม ด้านภูมิปัญญาเป็นเรื่องของความรู้ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรมหรือทักษะในการแก้ปัญหาของมนุษย์ให้อยู่ในภาวะสมดุลเป็นปกติอยู่เสมอ การที่คนจะมีภูมิปัญญาที่เหมาะสมได้ก็จะต้องผ่านกระบวนการ “เรียนรู้” จากคนอื่น สัตว์อื่นและสิ่งอื่นที่อยู่ร่วมกัน ด้านศิลปวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมการแสดงออก เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ใช้ในการจัดการกับระบบอารมณ์และความรู้สึกของคนในการอยู่ร่วมกันกับคนอื่น สัตว์อื่น และสิ่งอื่น ให้อยู่ในสภาพที่งดงามอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะความสุนทรีย์หรือตามแนวทาง อารมณ์ก่อให้เกิดความสุขทั้งแก่ตนเองผู้เป็นเจ้าของอารมณ์และแก่ผู้อื่น สัตว์อื่นๆ ที่อยู่บริบทอารมณ์ได้ นิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นระบบความสัมพันธ์และกระบวนการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติกายภาพ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติให้อยู่ในภาวะสมดุล เอื้อเพื่อเกื้อกูล ทำนุบำรุงกันให้เจริญอย่างต่อเนื่อง แนวคิดหลัก นิเวศวิทยา คือ การปรับตัวเข้าหากันระหว่างสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์ ซึ่งการปรับตัวของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางวัฒนธรรม นิเวศวิทยาวัฒนธรรม คือ การศึกษา การปรับตัว หรือความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

อนุกุล ต้นสุพล (2559) พื้นฐานของแนวคิดการพัฒนายั่งยืนจะ ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่าง 3 ปัจจัย คือ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยการพิจารณาถึงความยั่งยืนมักมีที่มาจากปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวคิด ทุนนิยม ดังนั้นการพัฒนายั่งยืนจึงมีมุมมองในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เชื่อว่าเมื่อแก้ปัญหาได้ก็สามารถนำไปสู่ความยั่งยืนได้ แต่ มนุษย์ที่เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดปัญหาลับไม่มีการดำเนินการ อย่างจริงจัง เช่น การเปลี่ยนวิถีคิด การปรับเปลี่ยนการปฏิบัติ ก็ยากที่จะให้กลไกของการพัฒนาอย่างยั่งยืนเกิดขึ้น ดังนั้นควรที่จะย้อนมองกลับมาที่วัฒนธรรมซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ผูกติด อยู่กับมนุษย์นอกเหนือไปจากการพิจารณาด้านเศรษฐกิจ และ สิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เป็นอยู่ขณะนี้ มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านวัฒนธรรมน้อยมาก ดังนั้นจึงควร ผสานวัฒนธรรมที่เป็นกรอบที่ดีสำหรับการดำรงชีวิตเข้าไปสู่ การพัฒนาอย่างยั่งยืน และสามารถนำไปสู่สังคมที่ยั่งยืนที่อยู่ บนพื้นฐานของทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นเป็นหลักถึงแม้ว่าได้นำวัฒนธรรมเข้ามาเป็นส่วนประกอบของความยั่งยืน แล้ว

กลับพบว่ายังไม่ครอบคลุมเนื่องจากวัฒนธรรมยึดโยงอยู่กับ คน และในขณะที่คนผูกติดอยู่กับพื้นที่ ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้อง พิจารณาถึงสภาพแวดล้อมที่กำหนดความเป็นพื้นที่ นั่นคือ แนวทางหนึ่งที่มีติของการพัฒนาอย่างยั่งยืนควรดำเนินไป ได้แก่ แนวทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับระบบวัฒนธรรมควบคู่ไปกับระบบนิเวศ ของพื้นที่ โดยมุ่งเน้นที่ระบบนิเวศ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มนุษย์ ใช้ในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นเอกลักษณ์ และ แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ นั่นคือการอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อม ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนควรอยู่บนพื้นฐานของระบบนิเวศ วัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้

ปิยะนุช รัตนพันธุ์ (2561) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นทฤษฎีที่วิเคราะห์เกี่ยวกับการดำรงชีวิตสภาพของสิ่งแวดล้อมต่างๆ รวมถึงการปรับตัวของระบบนิเวศทางวัฒนธรรม เพื่อให้คงอยู่และสามารถปรับตัวให้สอดคล้องทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทนต่อการเคลื่อนไหวของกระแสทางวัฒนธรรมจากกลุ่มสังคมต่างๆ ทั้งด้านบวกและด้านลบ จากสภาพปัญหาทางสังคมของไทยในปัจจุบันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ดังนั้นโรงเรียนจึงต้องมีการจัดการเรียนรู้ในยุทธวิธีการสร้างภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมกับนักเรียนอย่างต่อเนื่องและเหมาะสมเพื่อเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ ให้ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

ณฤณีย์ ศรีสุข (2564) แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม ส่วนในพระพุทธศาสนา มีความหมายถึงสิ่งที่เรียกว่า บริหารหรือบริวาร คือ สิ่งที่อยู่แวดล้อมกันทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ประเภทของระบบนิเวศในพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ (1) ระบบนิเวศทางธรรมชาติ แบ่งเป็นระบบนิเวศทางธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต ได้แก่ อุดูนียาม และระบบนิเวศทางธรรมชาติที่มีชีวิต ได้แก่ พืชินียาม และจิตินียาม และ (2) ระบบนิเวศทางวัฒนธรรม แบ่งเป็นระบบนิเวศทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม และระบบนิเวศทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม รูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ มี 2 ด้าน คือ รูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการภายนอกตามหลักสัปายะ 7 และรูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการภายในตามหลักภาวนา 4 มีเป้าหมาย 2 ประการ คือ เป้าหมายทางกาย ได้แก่ ปัจจัย 4 และเป้าหมายทางใจ ได้แก่ ผัสสะ 6 เพื่อจัดถิ่นที่อยู่ของมนุษย์ให้เป็นปฏิรูปเทศ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาแนวหนึ่งที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรม ดังที่ จูเลียน เอช. สจ๊วต (Julian H. Steward) ได้อธิบายแนวความคิดแบบนิเวศวิทยา วัฒนธรรมว่า เป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้น การศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว (Adaptation) ของสังคม

แนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิตโครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นเงื่อนไข นิเวศวิทยาวัฒนธรรมนี้ จะช่วยให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชากร สิ่งแวดล้อมทางสังคม และลักษณะทางกายภาพในสังคมได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นในลักษณะที่เป็นองค์รวมในระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งครอบคลุมกระบวนการก่อเกิดการด ารงอยู่ พัฒนาการความเคลื่อนไหวและความเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆของสังคมและวัฒนธรรม ไม่แยกส่วน นับแต่ความเป็นองค์รวมของมิติจิตใจ จิตวิญญาณ กายภาพและวัตถุ ระบบสังคมและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ระบบสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ ระบบความรู้และเทคโนโลยี ระบบความเชื่อและสิ่งศรัทธา ศาสนา และศิลปะ

Steward (1963) ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาแนวหนึ่งที่น่าสนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม แนวคิดของ Steward ถือว่านิเวศวิทยาวัฒนธรรมต่างไปจากนิเวศวิทยาสังคม เพราะนิเวศวิทยามุ่งเน้นแสวงหากฎเกณฑ์เพื่ออธิบายถึงที่มาของลักษณะ และแบบแผนของวัฒนธรรมบางประการซึ่งมีอยู่ในแต่ละสภาพแวดล้อมมากกว่าการมุ่งแสวงหาหลักการทั่วไปที่สามารถครอบคลุมถึงสภาพวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมทุกแห่ง ดังนั้น การสร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงรากฐานทางภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเกิดจากการมีพัฒนาการที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาทั้งเชิงบวกและเชิงลบซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนในสังคม โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นความเชื่อหลักของสังคมไทยและถูกปรับให้มีความสอดคล้องกับพื้นถิ่นอีสานผ่านพิธีกรรม ความเชื่อต่างๆ เช่น ศาสนาคาร พิธีกรรม วัฒนธรรมและประเพณี

จากการศึกษาสรุปได้ว่า นิเวศวิทยาวัฒนธรรม เป็นศาสตร์ที่แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างการดำรงชีวิตของมนุษย์ในมิติต่างๆ กับสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและมีความสอดคล้องกับความยั่งยืน คือ สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม จนเกิดความเป็นเอกลักษณ์และแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่เกิดเป็นภูมิปัญญา

2.3.2 ทฤษฎีการเรียนรู้พุทธปัญญานิยม

อลงกรณ์ พรหมที (2546) พุทธปัญญานิยม เน้นให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่และทำความเข้าใจในศาสตร์นั้นๆ ได้ด้วยตัวเอง มาจากการกระบวนการทางปัญญาหรือความคิด ซึ่งมาจากพื้นฐานความรู้เดิมในอดีต ที่เป็นการสังสมข้อมูล การสร้างความหมาย การเชื่อมโยงข้อมูลและการดึงข้อมูลออกมา ประกอบกับความเข้าใจในขณะนั้น เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาด้วยตัวเอง

นุชนาจ พลอยพันธ์ (2549) ทฤษฎีของกลุ่มพุทธิปัญญานิยม ประกอบด้วย ทฤษฎีพัฒนาการเชาว์ปัญญาเพียเจต์ ทฤษฎีการเรียนรู้โดยการค้นพบของบรูเนอร์ ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความหมายของออสเชเบล ความรู้เกี่ยวกับความคิดของตนเองและทฤษฎีประมวลผลสารสนเทศ

มาลิณี จุโฑปะมา (2554) ได้กล่าวถึงทฤษฎีพุทธิปัญญานิยมไว้ ดังนี้ ทฤษฎีพุทธิปัญญานิยม (Cognitivism) เชื่อว่าหลักการจัดการเรียนรู้เป็นการจัดโครงสร้างใหม่ของการรับรู้และมโนคติ เน้นความสำคัญของกิจกรรมทางสมองเน้นความสามารถเฉพาะตัวของบุคคล ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของมนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้ที่มีความหมาย ทฤษฎีพุทธิปัญญานิยมที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ได้แก่ทฤษฎีกลุ่มเกสตัลท์ (Gestalt's Theory) นักจิตวิทยาเกสตัลท์ (Gestalt Psychologists) ประกอบด้วย เวอร์ไทเมอร์ (Wertheimer) เป็นผู้นำมีเลวิน (Lewin) คอฟฟ์กา (Koffka) และโคห์เลอร์ (Kohler) เป็นผู้ร่วมคณะ ซึ่งมีแนวคิดแตกต่างกับทฤษฎีกลุ่มพฤติกรรมนิยม โดยกลุ่มเกสตัลท์เน้นการเรียนรู้ที่เกิดจากการรับรู้เป็นส่วนรวมหรือส่วนรวมมีค่ามากกว่าส่วนย่อยและการเชื่อมโยงประสบการณ์เก่าเข้ากับใหม่เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหา ส่วนคำว่าเกสตัลท์ เป็นภาษาเยอรมันหมายถึงรู้แบบหรือแบบแผน โดยส่วนรวมมากกว่าที่จะมุ่งเน้นส่วนย่อยและเน้นว่ากระบวนการทางสมอง (Intellectual Process) มีบทบาทสำคัญมากในการเรียนรู้ โดยมีแนวคิดว่าการเรียนรู้เกิดขึ้น เนื่องมาจากการรับรู้สภาพการณ์โดยส่วนรวม ไม่ใช่เนื่องมาจากสิ่งเร้าใดสิ่งเร้าหนึ่งเพียงสิ่งเร้าเดียว และเมื่อผู้เรียนได้ปะทะกับสิ่งเร้า จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ แล้วสามารถสรุปหรือสร้างความคิดรวบยอดที่เกี่ยวกับสิ่งเร้า แล้วนำไปใช้ในการแก้ปัญหาในสถานการณ์อื่นๆได้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมว่าเป็นผลมาจากผู้เรียนมีการแก้ปัญหาและค้นพบ ข้อเท็จจริงในการแก้ปัญหา โดยเล็งเห็นความสัมพันธ์ ของข้อเท็จจริง เข้าใจว่าปัญหานั้นๆ เป็นผลรวมของอะไรบ้าง เมื่อคนเราแก้ปัญหาของตนได้ จะบังเกิดความคิดความเข้าใจแจ่มแจ้งขึ้น ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า “การหยั่งเห็น” (Insight) ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาโดยการมองเห็นความสัมพันธ์ของรายละเอียดในปัญหานั้นอย่างทะลุ ปรุโปร่ง กลุ่มเกสตัลท์ เชื่อว่าพฤติกรรมโต้ตอบของคนเราเป็นกลุ่มของพฤติกรรมที่มีลักษณะเป็นส่วนรวม ไม่แยกย่อยออกไป ดังนั้นการแก้ปัญหา หรือการเรียนรู้ของบุคคล จะเรียนจากการมองเห็นส่วนรวม หรือโครงร่างทั้งหมด แล้วนำไปสู่การเห็นความแตกต่างของส่วนย่อยต่างๆ เหล่านั้น และเริ่มมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งเร้าทั้งหมดชัดเจนขึ้น นั่นคือเกิดการเรียนรู้แล้ว ดังนั้นการเรียนรู้ตามแนวคิดของกลุ่มนี้ จึงหมายถึง การมองเห็นแนวทางใหม่ หรือการค้นพบ หรือเกิดความเข้าใจในสถานการณ์ หรือปัญหาที่คนเราประสบอยู่ทำให้เค้ามองเห็นช่องทางแก้ปัญหาในทันทีทันใด ซึ่งเรียกว่าเกิดการหยั่งเห็น (Insight) ขึ้นนั่นเอง การหยั่งเห็นจริงเป็นความเข้าใจในสาระสำคัญขององค์ประกอบนั้นว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร สมควรจะแก้ปัญหาดตรงจุดไหนก่อนหลังขึ้นอย่างทันทีทันใด เป็นความคิดที่แวบขึ้นมาอย่างรวดเร็ว หลังจากที่ได้เห็นโครงร่างทั้งหมดของปัญหานั้น แล้วใช้เวลาใคร่ครวญอยู่ระยะหนึ่ง กลุ่มเกสตัลท์ ได้เน้นว่าการเรียนรู้ขึ้นเกิดขึ้นเมื่อมีการคิดแก้ปัญหาที่

เผชิญอยู่ให้ตกไป โดยอาศัยความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง หรือการหยั่งเห็น ไม่ใช่การตอบสนองต่อสิ่งเร้า แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

การทดลองของทฤษฎีกลุ่มเกสตัลท์ การทดลองของโคห์เลอร์ เป็นการทดลองที่อธิบายว่า การเรียนรู้เกิดจากการที่ผู้เรียนมีการหยั่งเห็นและคิดแก้ปัญหาได้ เขาทำการทดลองกับลิงชิมแปนซี ที่ชื่อว่า “สุลต่าน” (Sultan) โดยเขากับลิงใส่ไว้ในกรงและวางกล้วยไว้นอกกรง ในระยะที่ลิงเอื้อมด้วยมือเปล่าไม่ถึง พร้อมกับวางท่อนไม้ที่มีขนาดต่างกัน สั้นบ้าง ยาวบ้าง ท่อนสั้นอยู่ในกรง แต่ท่อนยาวอยู่ห่างออกไป เมื่อลิงเห็นกล้วยจึงพยายามแสดงพฤติกรรมต่างๆ เช่น เอื้อมมือหยิบ เขย่ากรง ปีนป่าย เพื่อจะเอากลับมากิน แต่ไม่สำเร็จ มันจึงหันมาลองใช้ไม้ท่อนสั้นที่อยู่ใกล้กรงเชือกกล้วย แต่ก็ยังเชี่ยไม่ถึง มันจึงวางไม้ท่อนสั้นลง และหยุดมองไปมองมาแล้วทำท่าทางครุ่นคิด แต่ทันใดนั้นลิงก็ลิงก็จับไม้ท่อนสั้นเชี่ยไม้ท่อนยาวมาใกล้ตัว และหยิบไม้ท่อนยาวเชือกกล้วยมากินได้ แสดงว่าลิงเกิดการหยั่งเห็น (Insight) ในการแก้ปัญหา คือ มองเห็นความสัมพันธ์ของไม้ท่อนสั้นและท่อนยาว และกล้วย การที่โคห์เลอร์จัดให้มีการทดลองเช่นนี้ เพราะเขาต้องการจะแสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับการจัดแบบแผนการคิดเสียใหม่ ลิงเคยมีประสบการณ์กับการใช้ไม้เชี่ยสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในกรง เมื่อมาพบสิ่งแวดล้อมใหม่สิ่งสามารถนำความรู้เดิมมาประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในสถานการณ์ใหม่ได้คือ ใช้ไม้ท่อนสั้นเชี่ยไม้ท่อนยาว และใช้ไม้ท่อนยาวเชือกกล้วยอีกทีหนึ่ง

สรุปว่า ทฤษฎีกลุ่มเกสตัลท์ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ คือ การรับรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์เก่าและใหม่ ลิงไม่ได้แก้ปัญหาโดยการวางเงื่อนไขหรือการลองผิดลองถูกแต่แก้ปัญหาโดยการมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างไม้ 2 ท่อนกับกล้วย กลุ่มนี้เน้นการเรียนรู้จะต้องอาศัยประสบการณ์เดิมมาเชื่อมโยงกับปัญหานั้น เนื่องจากการจัดสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับประสบการณ์เดิม

ทฤษฎีพุทธิปัญญานิยมหรือทฤษฎีความรู้ความเข้าใจกับการจัดการเรียนรู้

1. ก่อนดำเนินการสอน ควรชี้ให้ผู้เรียนเห็นถึงขอบข่าย จุดมุ่งหมาย และประสบการณ์ของบทเรียน เพื่อให้เห็นภาพรวมๆ หรือโครงสร้างของบทเรียนเสียก่อน
2. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนโดยอาศัยความคิดความเข้าใจ
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยการแก้ปัญหาด้วยตนเอง อันจะนำไปสู่การคิดเป็นทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น
4. สอนวิชาต่างๆ ให้สัมพันธ์กัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่กว้างขวาง และนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้
5. จัดบทเรียนจากง่ายไปหายาก และแบ่งบทเรียนเป็นตอนๆ ให้เหมาะสม
6. สอนให้สอดคล้องกับประสบการณ์เดิมของผู้เรียน

สุปราณี บุระ (2557) พุทธิปัญญา เกี่ยวข้องกับ ความรู้และทักษะการเรียนรู้ ความเข้าใจ ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ที่สำคัญ

ชูติวรรณ บุญอาชาทอง (2560) ทฤษฎีการเรียนรู้แบบพุทธิปัญญา เป็นการเรียนรู้โดยผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ที่มาจากประสบการณ์ การคิดของตนเอง ส่วนผู้สอนทำหน้าที่แนะนำเนื้อหาวิชาที่เชื่อมโยงกับพฤติกรรมและประสบการณ์ของผู้เรียนให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและจดจำในเนื้อหาวิชาที่กำลังเรียน รวมถึงการจำลองหรือสร้างสถานการณ์แวดล้อมที่ทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ความรู้ใหม่ก่อให้เกิดองค์ความรู้ต่อยอดขึ้นไป

คมกริช ชาญณณงค์ (2560) การจัดการศึกษาของไทยมีมานานแล้วแต่การใช้และการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นปรากฏชัดขึ้นหลังการบรรจุ การเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และหลังการประกาศใช้ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2551 ที่ให้สถานศึกษาต้องจัดทำ หลักสูตรท้องถิ่น โดยสาระ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นมีปรากฏอยู่ในกลุ่มสาระวิชาวิชาการงานอาชีพและเทคโนโลยี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่มสาระภาษาไทย และกลุ่มสาระด้านศิลปศึกษา เป็นหลัก และสามารถพัฒนาการใช้สาระด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการนำแนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ บูรณาการกับการใช้สาระด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถสร้างเป็นสาระวิชาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม เป็นรายวิชาเพิ่มเติมในกลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี ด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้รูปแบบโครงการ เพื่อตักศักยภาพด้านการสร้างสรรค์ของผู้เรียนและประเมินการจัดการเรียนรู้ด้วยผลงานหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้

อภิภา ปรัชญพฤทธิ (2560) พุทธิปัญญา เป็นการเรียนรู้ที่ปรับโครงสร้างทางความคิดซึ่งมาจากจิตใจของแต่ละบุคคล การที่แต่ละคนมีโครงสร้างทางความคิดต่างกันมาจากสังคมที่เป็นปัจจัยภายนอก ทำให้แต่ละคนต้องมีอำนาจในการปรับโครงสร้างความคิดของตนเอง

วีณา ประชากุล (2555) ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพุทธินิยม (Cognitive Learning Theories) ให้ความสำคัญกับความสามารถในการตั้งวัตถุประสงค์ การวางแผน ความตั้งใจ ความคิด ความจำ การคัดเลือก การให้ความหมายกับสิ่งเร้าต่างๆ ที่ได้จากประสบการณ์ ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยการหยั่งรู้ (Insight Learning) เป็นการศึกษาทดลองของนักจิตวิทยาชาวเยอรมัน กลุ่ม Gestalt โดยได้ให้ความสำคัญกับหลักส่วนรวมมากกว่าหลักส่วนย่อย ซึ่งการรับรู้ข้อมูลของคนมักจะรับรู้ส่วนรวมมากกว่ารายละเอียดปลีกย่อย การเรียนรู้และการแก้ปัญหาที่เช่นเดียวกัน คนเรามักจะเรียนอะไรก็ต้องศึกษาภาพรวมก่อน หลังจากนั้นจึงมาพิจารณารายละเอียดปลีกย่อยจะทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องนั้นได้ชัดเจนขึ้น อิทธิพลจากแนวคิดของนักจิตวิทยากลุ่มนี้อธิบายหลักการรับรู้ของมนุษย์ว่าเป็นพื้นฐานสำคัญในการเรียนรู้มีผลให้นักการศึกษานำมาใช้

ประโยชน์ได้อย่างมาก ทั้งนี้เพราะการรับรู้เป็นปัจจัยสำคัญของการเรียนรู้ โดยได้อธิบายว่า การรับรู้ของมนุษย์จะมีลักษณะเป็นอัตนัย และเห็นความสำคัญของส่วนรวมมากกว่ารายละเอียดปลีกย่อย กฎการเรียนรู้ที่สำคัญมี 4 ข้อ ดังนี้

1. กฎแห่งความใกล้ชิด สิ่งเร้าที่อยู่ใกล้กัน มักจะถูกรับรู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน
2. กฎแห่งความคล้าย สิ่งเร้าที่มองดูคล้ายกันจะถูกจัดว่าเป็นพวกเดียวกัน
3. กฎแห่งความสมบูรณ์ สิ่งเร้าที่มีบางส่วนบกพร่องไป คนเราจะรู้โดยเติมส่วนที่ขาดหายไปให้เป็นภาพหรือเป็นเรื่องที่สมบูรณ์
4. กฎแห่งการต่อเนื่องที่ดี สิ่งเร้าที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันอย่างดีจะถูกรับรู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน

โดยปกติแล้วคนเราจะมีวิธีการเรียนรู้และการแก้ปัญหา โดยอาศัยความคิดและประสบการณ์เดิมมากกว่าการลองผิดลองถูก สามารถแก้ปัญหาในลักษณะนั้นได้แล้ว เมื่อเผชิญกับปัญหาที่คล้ายคลึงกันก็จะสามารถแก้ปัญหาได้ทันที ลักษณะดังกล่าวนี้เกิดขึ้นได้เพราะมนุษย์สามารถจัดแบบแผนทางความคิดใหม่เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาที่ตนเผชิญอยู่ได้อย่างเหมาะสม

ทฤษฎีพุทธิปัญญานิยมที่เน้นความสำคัญของครูว่าครูมีหน้าที่ที่จะจัดระเบียบเรียงอย่างมีระบบและสอนความคิดรวบยอดใหม่ที่นักเรียนจะต้องเรียนรู้ ซึ่งแตกต่างและแนวคิดของฟิอาร์เจต์และบรุนเนอร์ที่เน้นความสำคัญของผู้เรียน

ทฤษฎีการเรียนรู้พุทธิปัญญานิยม มีหลักที่สำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้ การเรียนรู้ คือ นักเรียนจะต้องสร้างความรู้ขึ้นในตนเอง เหมาะกับกระบวนการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โดยครูเป็นเพียงผู้ช่วยให้เข้าใจกระบวนการ โดยครูหรือนักเรียนและครูร่วมกันตั้งปัญหาและนักเรียนช่วยคิดปัญหาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ตามความเชื่อของนักจิตวิทยาตามทฤษฎีกลุ่มนี้มีความเชื่อว่า มนุษย์มีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านความรู้สึนึกคิด อารมณ์ความสนใจและความถนัดในแต่ละคน ดังนั้นในการเรียนรู้ก็ต้องมีกระบวนการและขั้นตอนที่แตกต่างกัน ครูผู้สอนไม่จำเป็นต้องเสนอเนื้อหาทั้งหมดสามารถเสนอเนื้อหาทั้งหมดที่สมบูรณ์ ควรเสนอบางส่วน ผู้เรียนสามารถใช้ประสบการณ์เดิมมาเติมให้สมบูรณ์ การเสนอเนื้อหาของผู้สอน ควรมีความต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีและรวดเร็ว การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่หลากหลายช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้มากขึ้น การเสนอความคิดรวบยอดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแก่ผู้เรียนก่อนการเรียนรู้นี้อาจจะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนเนื้อหาสาระนั้นอย่างมีความหมายการนำทฤษฎีปัญญานิยมมาประยุกต์ใช้ในการสร้างโปรแกรมคอมพิวเตอร์ได้แก่ การใช้เทคนิคการสร้างความสนใจแก่ผู้เรียนก่อนเริ่มเรียน คำนี้ถึงความแตกต่างของผู้เรียนในแง่ของการเลือกเนื้อหาการเรียน กิจกรรมการเรียน การควบคุมด้วยตนเองก่อนและหลัง

ทฤษฎีการเรียนรู้พุทธิปัญญานิยมเป็นทฤษฎีทางการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นผู้สร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเองจากการสร้างโครงงาน ชิ้นงานออกมาเป็นรูปธรรม การเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญหา (Constructionism) เป็นการจัดการเรียนรู้อีกรูปแบบหนึ่งของการศึกษาทางเลือกที่มุ่ง "สร้างคน" ให้มีศักยภาพ ฝึกให้ผู้เรียนเกิดทักษะกระบวนการคิด ด้วยการลงมือทำโครงงาน (Project Based Learning) ได้ด้วยตนเอง และเป็นรูปธรรมโดยบูรณาการด้วยวิชาการ เทคโนโลยี ศิลปวัฒนธรรม ศิลธรรม สามารถพัฒนาตนและพัฒนาโครงงานอย่างต่อเนื่อง จนติดเป็นนิสัยใฝ่เรียนรู้ไปตลอดชีวิต โดยบทบาทผู้สอนนั้นควรเปลี่ยนแปลงความคิด 3 ด้าน คือ

1. เปลี่ยนจากการมุ่งถ่ายทอดความรู้ที่สะสมไว้ เป็นอิสระแก่ผู้เรียนที่จะเลือกทำในสิ่งที่ตนเองสนใจ เพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้สิ่งที่ทำเป็นเป้าหมายในการฝึกซ้อมกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ทำไป คิดไป

2. เปลี่ยนจากการเป็นผู้ถ่ายทอดมาเป็นผู้ร่วมเรียน

3. เปลี่ยนตากการเป็นผู้ควบคุมมาเป็นต้นแบบของการเป็นผู้เรียน ผู้เรียนเปลี่ยนกรอบความคิดจากการเป็นผู้รับการถ่ายทอดจากผู้สอนหรือบุคคลอื่น มาเป็นผู้สำรวจ ค้นคว้า ทดลอง เพื่อสร้างความรู้หาประสบการณ์ด้วย

ทฤษฎีการเรียนรู้พุทธิปัญญานิยมพัฒนาขึ้นโดย Professor Seymour Papert แห่ง Massachusetts Institute of Technology ทฤษฎีคอนสตรัคชันนิสซึม (Constructionism) หรือทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยการสร้างความรู้ใหม่ขึ้นด้วยตนเอง ไม่ใช่รับแต่ข้อมูลที่ล้นหลามเข้ามาในสมองของผู้เรียนเท่านั้น โดยความรู้จะเกิดขึ้นจากการแปลความหมายของประสบการณ์ที่ได้รับ กระบวนการการเรียนรู้จะมีประสิทธิภาพมากที่สุด หากกระบวนการนั้นมีความหมายกับผู้เรียนคนนั้น ดังนี้

1. หลักการที่ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง หลักการเรียนรู้ตามทฤษฎี Constructionism คือ การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยให้ผู้เรียนลงมือประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองหรือได้ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกที่มีความหมาย ซึ่งจะรวมถึงปฏิริยาระหว่างความรู้ในตัวของผู้เรียนเอง ประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมภายนอกการเรียนรู้จะได้ผลดีถ้าหากว่าผู้เรียนเข้าใจในตนเอง มองเห็นความสำคัญในสิ่งที่เรียนรู้และสามารถเชื่อมโยงความรู้ระหว่างความรู้ใหม่กับความรู้เก่า (รู้ว่าตนเองได้เรียนรู้อะไรบ้าง) และสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาและเมื่อพิจารณาการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในการเรียนการสอนโดยปกติที่เกิดขึ้นในห้องเรียน

2. หลักการที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้โดยครูควรพยายามจัดบรรยากาศการเรียนการสอน ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยมีทางเลือกใน

การเรียนรู้ที่หลากหลาย (Many Choice) และเรียนรู้อย่างมีความสุขสามารถเชื่อมโยงความรู้ระหว่างความรู้ใหม่กับความรู้เก่าได้ส่วนครูเป็นผู้ช่วยเหลือและคอยอำนวยความสะดวก

3. หลักการเรียนรู้จากประสบการณ์และสิ่งแวดล้อม หลักการนี้เน้นให้เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ร่วมกัน (Social value) ทำให้ผู้เรียนเห็นว่าคนเป็นแหล่งความรู้อีกแหล่งหนึ่งที่สำคัญ การสอนตามทฤษฎี Constructionism เป็นการจัดประสบการณ์เพื่อเตรียมคนออกไปเผชิญโลกถ้าผู้เรียนเห็นว่าคนเป็นแหล่งความรู้สำคัญและสามารถแลกเปลี่ยนความรู้กันได้เมื่อเขาจบออกไปก็จะปรับตัวได้ง่ายและทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ

4. หลักการที่ใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือการรู้จักแสวงหาคำตอบจากแหล่งความรู้ต่างๆ ด้วยตนเองเป็นผลให้เกิดพฤติกรรมที่ฝังแน่นเมื่อผู้เรียน "เรียนรู้ว่าจะเรียนรู้ได้อย่างไร

การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองได้ แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. Explore คือ การสำรวจตรวจสอบ ในขั้นตอนนี้บุคคลจะเริ่มสำรวจตรวจสอบหรือพยายามทำความเข้าใจกับสิ่งใหม่ (assimilation) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อได้พบหรือ ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ ที่ไม่มีอยู่ในสมองของตน ก็จะพยายามรับหรือดูดซึมเก็บเข้าไปเป็นความรู้ใหม่ พฤติกรรมเหล่านี้หลายท่านอาจจะเคยสัมผัสด้วยตนเองหรือเคยสังเกตเห็นจากการเข้าร่วมกิจกรรมการต่อเลโก้ & โลโก้ จะเห็นว่าในวันแรกที่ได้พบกับอุปกรณ์ที่เป็นตัวต่อ หลายๆ คนที่ไม่มีประสบการณ์เลยอาจจะเริ่มจากสำรวจชิ้นส่วนต่างๆ ว่ามีอะไรบ้างและแต่ละตัวใช้ทำงานอะไร หรือนั่งมองคนอื่นๆ ต่อไปก่อน อาจจะสอบถามจากเพื่อนที่นั่งใกล้ๆ หรือบางคนอาจจะดูจากคู่มือที่มีอยู่เพื่อพยายามทำความเข้าใจกับสิ่งใหม่

2. Experiment คือ การทดลอง ในขั้นตอนนี้จะเป็นการทดลองทำภายหลังจากการสำรวจไปแล้ว เป็นการปรับความแตกต่าง (acommodation) เมื่อได้พบหรือปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ ที่สัมพันธ์กับความคิดเดิมที่มีอยู่ในสมอง นั้นหมายความว่าเริ่มจะปรับความแตกต่างระหว่างของใหม่กับของเดิมจนเกิดความเข้าใจว่าควรจะทำอย่างไรกับสิ่งใหม่นี้ เช่น ในการต่อเลโก้ & โลโก้ หลังจากทีสำรวจชิ้นส่วนต่างๆ และเก็บเป็นความรู้ไว้ในสมองแล้ว ต่อไปอาจจะเป็นการทดลองสร้างโดยอาจจะสร้างตามตัวอย่างในคู่มือ หรืออาจจะทดลองต่อเป็นชิ้นงานที่ตนเองอยากจะทำ หรืออาจจะทดลองต่อตามเพื่อนๆ ก็ได้ แต่บางคนก็พยายามที่จะปรับตนเองโดยการสอบถามเพื่อนที่สามารถทำได้ (ซึ่งจุดนี้เองเป็นจุดเริ่มต้นของการทำให้ทราบว่าคนเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญอย่างหนึ่ง และการแสวงหาความรู้จากสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว) ในขั้นตอนนี้อาจจะมีการทดลองถูกบ้างเพื่อจะเก็บเกี่ยวเป็นประสบการณ์และสร้างเป็นองค์ความรู้เก็บไว้ในสมองของตนเอง อย่างไรก็ตามในขั้นตอนนี้ จะเกิดทั้งการดูดซึม (assimilation) และ การปรับความแตกต่าง (acommodation) ผสมผสานกันไป

3. Learning by doing คือ การเรียนรู้จากการกระทำ ขั้นนี้เป็นการลงมือปฏิบัติกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือการได้ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่มีความหมายต่อตนเอง แล้วสร้างเป็นองค์ความรู้ของตนเองขึ้นมา ซึ่งจะคาบเกี่ยวกับขั้นตอนที่ผ่านมา ขั้นนี้จะเกิดทั้งการดูดซึม (assimilation) และ การปรับความแตกต่าง (acommodation) ผสมผสานกันไป เช่นเดียวกัน

4. Doing by learning คือ การทำเพื่อที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ ขั้นตอนนี้จะต้องผ่านขั้นตอนทั้ง 3 จนประจักษ์แก่ใจตนเองว่าการลงมือปฏิบัติกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือการได้ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่มีความหมายนั้น สามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ได้และเมื่อเข้าใจแล้วก็จะเกิดพฤติกรรมในการเรียนรู้ที่ดี รู้จักคิดแก้ปัญหา รู้จักการแสวงหาความรู้ การปรับตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ ฯลฯ นั่นก็คือเกิดภาวะที่เรียกว่า “Powerfull learning” ซึ่งก็คือเกิดการเรียนรู้ที่จะดูดซึม (assimilation) และ การปรับความแตกต่าง (acommodation) อยู่ตลอดเวลาอันจะนำไปสู่คำกล่าวที่ว่า “คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น” นั่นเอง

การจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎี Constructionism เป็นนวัตกรรมด้านการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนากระบวนการคิดของผู้เรียนและนำเสนอผ่านผลงานที่จัดทำ ดังนั้นครูผู้สอนต้องดำเนินการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

1. เชื่อมโยงสิ่งที่รู้แล้วกับสิ่งที่ผู้เรียนกำลังเรียน
2. การให้โอกาสผู้เรียนเป็นผู้ริเริ่มทำโครงการที่ตนเองสนใจ
3. เปิดโอกาสให้มีการนำเสนอความคิด ผลงาน ผลการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของตนเอง เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อน
4. ให้อำนาจการทำงานอย่างต่อเนื่อง

การดำเนินกิจกรรมการสอน ครูควรรู้จักบทบาทของตนเองอย่างแจ่มแจ้ง ครุณับว่าเป็นบุคคลสำคัญที่จะทำให้การสอนสำเร็จผล ดังนั้นจึงควรรู้จักบทบาทของตน คือ จัดบรรยากาศการเรียนรู้ให้เหมาะสม โดยควบคุมกระบวนการการเรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้และคอยอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนดำเนินงานไปได้อย่างราบรื่นแสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนตามโอกาสที่เหมาะสม ต้องคอยสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนและบรรยากาศการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามแนวทางของทฤษฎี Constructionism โดยเน้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง เป็นผู้จุดประกายความคิดและกระตุ้นให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้โดยทั่วถึงกัน ตลอดจนรับฟังและสนับสนุนส่งเสริมให้กำลังใจแก่ผู้เรียนที่จะเรียนรู้เพื่อประจักษ์แก่ใจด้วยตนเองช่วยเชื่อมโยงความคิดเห็นของผู้เรียนและสรุปผลการเรียนรู้ ตลอดจนส่งเสริมและนำทางให้ผู้เรียนได้รู้วิธีวิเคราะห์พฤติกรรมการเรียนรู้ เพื่อผู้เรียนจะได้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

ในการจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎี Constructionism ครูเป็นบุคคลสำคัญที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ ดังนี้ ต้องไม่ถือว่า ครูเป็นผู้รู้แต่ผู้เดียว ผู้เรียนต้องเชื่อตามที่ครูบอก แต่ครูต้องตระหนักว่าตนเองมีความรู้ที่จะช่วยเหลือนักเรียนเท่าที่จะช่วยได้ ต้องพยายามให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองมากที่สุด อดทนและปล่อยให้ นักเรียนประกอบกิจกรรมด้วยตนเอง อย่ารีบบอกคำตอบ ควรช่วยเหลือและนำผู้เรียนที่เรียนช้าและเรียนเร็วให้สามารถเรียนไปตามความสามารถของตนเองให้มากที่สุดไม่ควรถือว่า “ผู้เรียนที่ดีต้องเงียบ” แต่ครูควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันต้องไม่ถือว่าการที่ผู้เรียนเดินไปเดินมาในการทำกิจกรรมการเรียนรู้เป็นการแสดงถึงความไม่มีระเบียบวินัย แต่ต้องคิดว่าการเดินไปเดินมาเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง และช่วยให้ผู้เรียนไม่เบื่อหน่ายต่อการเรียนไม่ควรยึดติดกับหลักสูตรมากเกินไป ไม่ควรจะยึดเยียดเนื้อหาที่ไม่จำเป็นให้กับผู้เรียน ควรคิดว่าการให้เนื้อหาที่จำเป็นแม้จะน้อยอย่างก็ยิ่งดีกว่าสอนหลายๆ อย่าง แต่ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้้น้อยมากหรือนำความรู้ที่เรียนไปประยุกต์ใช้ไม่ได้การจัดตารางสอนควรจัดให้ยืดหยุ่น เหมาะสมกับเวลาที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมภายในเวลาที่เหมาะสมไม่มากหรือน้อยไป

ในการเรียนตามทฤษฎี Constructionism ผู้เรียนจะมีบทบาทเป็นผู้ปฏิบัติและสร้างความรู้ไปพร้อมๆ กันด้วยตัวของเขาเอง (ทำไปและเรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน) บทบาทที่คาดหวังจากผู้เรียน คือ มีความยินดีร่วมกิจกรรมทุกครั้งด้วยความสนใจเรียนรู้ได้เอง รู้จักแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ด้วยตนเองตัดสินใจปัญหาต่างๆ อย่างมีเหตุผลความรู้สึกและความคิดเป็นของตนเองวิเคราะห์พฤติกรรมของตนเองและผู้อื่นได้ให้ความช่วยเหลือกันและกัน รู้จักรับผิดชอบงานที่ตนเองทำอยู่และที่ได้รับมอบหมายนำสิ่งที่เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงได้นั้น การนำทฤษฎี Constructionism มาประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอน ประยุกต์ใช้บางส่วน กล่าวคือนำทฤษฎี Constructionism มาประยุกต์ใช้เป็นครั้งคราว โดยเลือกให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และเนื้อหา ประยุกต์ใช้ในชั่วโมงปฏิบัติเต็มเวลา กล่าวคือ นำทฤษฎี Constructionism มาประยุกต์ใช้ในชั่วโมงปฏิบัติทั้งหมดของวิชานั้น โดยครูให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติและเชื่อมโยงความรู้ให้สัมพันธ์กับทฤษฎีที่เรียนประยุกต์ใช้ทั้งวิชา กล่าวคือ นำทฤษฎี Constructionism มาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนทั้งวิชา ซึ่งนับว่าเป็นวิธีที่ดีหากปฏิบัติได้จริง เพราะการเปลี่ยนแปลงความคิดและทัศนคติของผู้เรียนนั้นจะต้องอาศัยระยะเวลาพอสมควรและจะต้องทำอย่างต่อเนื่องจึงจะเห็นผล

การจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง เป็นการจัดกิจกรรมในลักษณะกลุ่มปฏิบัติการเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้สามารถเชื่อมโยงความรู้เดิมประสบการณ์เดิมกับความรู้ใหม่จนสร้างเป็นองค์ความรู้และประสบการณ์ใหม่ด้วยตนเอง การเรียนการสอนแบบดั้งเดิมมักเน้นการจัดการเรียนการสอนที่มีผู้สอนเป็นศูนย์กลาง (Teacher Centric) ในการถ่ายทอดความรู้สู่ผู้เรียน แต่ทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองมีแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนที่

แตกต่างออกไปจากเดิม เปลี่ยนมุมมองจากการสอน(Instruction) มาสู่การเรียนรู้ (Learning) มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner Centric) ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความรู้และสร้างความรู้ด้วยตนเอง ด้วยวิธีการสังเกตสิ่งที่ตนเองอยากเรียนรู้ค้นคว้าหาความรู้ นำมาเชื่อมโยงกับความรู้เดิมและประสบการณ์เดิมผนวกเข้ากับความรู้ใหม่จนสร้างสรรค์เกิดเป็นองค์ความรู้ประสบการณ์ใหม่ การเรียนในลักษณะนี้ผู้สอนมีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดให้ผู้เรียนทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ด้วยการใช้กระบวนการทางปัญญา กระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม หรือกระบวนการกลุ่มที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้อย่างมีปฏิสัมพันธ์ และมีส่วนร่วมในการเรียน สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้บทบาทของผู้สอนถูกปรับเปลี่ยนจากผู้ถ่ายทอดความรู้มาเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนให้สอดคล้องกับความสนใจ ความสามารถและความถนัดเน้นการบริการความรู้ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ ประยุกต์ใช้วิธีสอนอันหลากหลาย และแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้จนเกิดเป็นปัญญาขึ้นมาได้ การจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองเกิดขึ้นจากความเชื่อว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในผู้เรียน ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้จากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่พบเห็นกับความรู้ที่เข้าใจที่มีอยู่เดิม ทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มปัญญานิยม (Cognitive Constructivist) และกลุ่มสังคมนิยม (Social Constructivist) โดยมีจุดมุ่งหมายหลักในการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความรู้และสร้างความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนเป็นผู้ที่ออกไปสังเกตสิ่งที่ตนอยากเรียนรู้แล้วค้นคว้าหาความรู้เชื่อมโยงกับความรู้เดิมและประสบการณ์เดิมผนวกกับความรู้ใหม่จนสร้างสรรค์เกิดเป็นองค์ความรู้ประสบการณ์ใหม่ โดยการใช้กระบวนการทางปัญญา หรือกระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม หรือกระบวนการกลุ่มที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้มีปฏิสัมพันธ์และมีส่วนร่วมในการเรียน สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้โดยครูมีบทบาทในการอำนวยความสะดวกจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียน

ออสเชเบล (Ausubel, 1963) อธิบายว่า การเรียนรู้ที่มีความหมาย (Meaningful Verbal Learning) จะเกิดขึ้นได้หากการเรียนรู้นั้นสามารถเชื่อมโยงกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีมาก่อน ดังนั้น การให้กรอบความคิดแก่ผู้เรียนก่อนการสอนเนื้อหาสาระใดๆ จะช่วยเป็นสะพานหรือโครงสร้างที่ผู้เรียนสามารถนำเนื้อหาสิ่งที่เรียนใหม่ไปเชื่อมโยงยึดเกาะได้ทำให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีความหมาย

เพียเจต์ (Piaget, 1964) ได้อธิบายพัฒนาการทางสติปัญญาว่าเป็นผลเนื่องมาจากการปะทะสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม โดยบุคคลพยายามปรับตัวโดยใช้กระบวนการดูดซึม (Assimilation) และกระบวนการปรับให้เหมาะสม (Accommodation) โดยการพยายามปรับความรู้ ความคิดเดิมกับสิ่งแวดล้อมใหม่ซึ่งทำให้บุคคลอยู่ในภาวะสมดุล สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ กระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการพัฒนาโครงสร้างทางสติปัญญาของบุคคล

ทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้เชิงปัญญานิยม (Cognitive Constructivism) เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อว่าการเรียนรู้ได้เกิดจากการรับความรู้เพียงอย่างเดียว แต่เกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียน ผู้เรียนได้เรียนแล้วสามารถคิดเองและสร้างมโนภาพความคิดด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะการให้แต่ข้อมูลกับผู้เรียน ไม่ได้ทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้เพราะการเรียนรู้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสมองของคนเรามีกระบวนการสร้างความสัมพันธ์กับสิ่งกระตุ้นแล้วนำมาทำความเข้าใจว่าเป็นอย่างไร รวมทั้งจะต้องนำมาสร้างความรู้ความรู้สึกและมโนภาพของเราเองด้วยโดยผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง โดยอาศัยความเชื่อมโยงระหว่างความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ที่มีอยู่เดิมกับการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและความรู้ใหม่ที่ได้รับ จนเกิดเป็นความรู้ใหม่ที่เกิดจากการสร้างด้วยตัวเอง โดยลงมือปฏิบัติจริง และตัวผู้เรียนต้องรับผิดชอบในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง

ทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองเชิงสังคม (Social Constructivism) มีความเป็นมาโดยดั้งเดิมนั้นเป็นแนวคิดในการเรียนรู้ที่คิดค้นโดย Vygotsky's ซึ่งเชื่อว่าการมีปฏิสัมพันธ์ต่อสังคมเครื่องมือทางวัฒนธรรม และกิจกรรมทางสังคม มีอิทธิพลต่อการพัฒนาและเรียนรู้ (Anita, 2007 อ้างถึงใน กุลชัย กุลตวนิช และคณะ, 2554) ผู้เรียนทุกคนมีระดับพัฒนาการทางสติปัญญาที่ตนเป็นอยู่และมีระดับพัฒนาการที่ตนจะมีศักยภาพจะไปให้ถึง ช่วงห่างระหว่างระดับที่ผู้เรียนเป็นอยู่ในปัจจุบันกับระดับที่ผู้เรียนจะมีศักยภาพพัฒนาไปถึงนี้เองที่ เรียกว่า Zone of Proximal Development (ทิตินา แคมมณี, 2551 อ้างถึงใน กุลชัย กุลตวนิช และคณะ, 2554) ซึ่งระดับของช่วงห่างนี้มักจะมีความแตกต่างกันในแต่ละบุคคล บางคนมีระดับสติปัญญาอยู่เหนือระดับ บางคนมีอยู่ตามระดับ บางคนอยู่ต่ำกว่าระดับ ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ผู้สอนจะต้องพยายามทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาระดับสติปัญญาของตนเองไปสู่ขั้นสูงสุดเท่าที่ตนเองจะกระทำได้ผู้เรียนจะสามารถสร้างความรู้ด้วยตนเองโดยผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมร่วมกับผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นเพื่อน ครูหรือพ่อแม่ รวมไปถึงบุคคลอื่นๆในสังคมและวัฒนธรรม โดยแนวคิดหลักของทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มนี้คือ ผู้สอนต้องใช้เทคนิคต่างๆ ออกแบบการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เช่น การทำงานเป็นทีม การทำโครงการ เป็นต้น ตลอดจนการนำเทคโนโลยีต่างๆ มาช่วยสนับสนุนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์เช่น การใช้เครื่องมือสื่อสารทางไกลหรือบริการต่างๆ ที่มีในเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เช่น ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์กระดานสนทนา และห้องสนทนา เพื่อเป็นสื่อกลางในการสนทนา อภิปราย ค้นคว้า แก้ไขปัญหาพร้อมกับผู้เรียนคนอื่นๆ ครูและผู้เชี่ยวชาญในวงวิชาชีพที่อาจอยู่ห่างไกลจากชั้นเรียน เครื่องมือสื่อสารเหล่านี้จะมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูล แหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ที่มีรูปแบบแตกต่างกันอันจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจถึงวัฒนธรรมของพวกเขาเองและผู้อื่น ผู้สอนมีบทบาทสำคัญในกระบวนการสร้างความรู้ด้วยตนเองผู้สอนต้องปรับเปลี่ยนตนเองให้เป็นผู้อำนวยความสะดวก กระตุ้นผู้เรียน จัดบรรยากาศการเรียนรู้ให้เหมาะสม และมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เรียน สำหรับผู้เรียนจะต้องมีบทบาทใน

กระบวนการกลุ่ม แลกเปลี่ยนเรียนรู้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนและผู้สอน กระตือรือร้นในการเรียน เชื่อมโยงความรู้และสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง

จิราภรณ์ ศิริทวี (2541) ผู้เรียนมีบทบาทเป็นมากกว่าเป็นผู้รับข่าวสารหรือซึมซับข้อมูล การสื่อสารของผู้สอนจะเป็นไปในลักษณะกระตุ้นให้ผู้เรียนคิด โดยจะไม่บอกหรือตอบคำถามผู้เรียนโดยตรง ผู้เรียนจะต้องรู้วิธีการแปลความหมายสิ่งที่ผู้สอนพูด เพื่อนำมาใช้ในการหาคำตอบตามที่ผู้เรียนต้องการ ผู้เรียนต้องเรียนรู้ด้วยความเข้าใจในสิ่งที่ผู้เรียนสร้างขึ้น ไม่ใช่ลอกเลียนแบบแนวคิดหรือโคลนนิ่งความรู้จากครูผู้สอน สิ่งที่เรียนและวิธีเรียนมีผลกระทบจากบริบทของสังคมและสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้

เชิดศักดิ์ ชุมนุม (2540) กระบวนการเรียนรู้เกิดจากความสามารถในการควบคุมระหว่างความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ การสร้างความรู้ ความจริงเป็นสิ่งที่มีความหมายเฉพาะตัวของบุคคลนั้นๆ โดยการนำข้อมูลจากภายนอกมาผสมผสานกับสิ่งที่รู้อยู่แล้วแต่เดิมสร้างความรู้ใหม่ให้ความหมายยิ่งขึ้น นำเสนอการประยุกต์แนวคอนสตรัคติวิสต์ในการจัดการเรียนรู้ดังนี้

1. กำหนดขอบเขตของเนื้อหาหรือปัญหาที่จะศึกษาที่มีขอบเขตกว้าง ทำให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ของกิจกรรมกับเนื้อหาการเรียนการสอน
2. ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้สึกหรือเป็นเจ้าของหัวข้อการเรียนการสอน โดยการมีส่วนร่วมในการระบุประเด็นในการเรียน และนำเสนอปัญหา ประเด็นต่างๆ จากประสบการณ์ตรงของผู้เรียนเอง
3. การออกแบบการเรียนการสอนต้องอยู่ในบริบทจริง (Authentic) เน้นการมีส่วนร่วมในการอภิปรายกลุ่ม และการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน
4. ผู้สอนอาจเสนอแนะให้ผู้เรียนใช้ข้อมูลดิบหรือข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิแทนที่จะมอบหมายให้อ่านจากหนังสือหรือสิ่งที่ผู้อื่นเขียนขึ้น
5. กำหนดกิจกรรมและบริบทของการเรียนการสอนให้สามารถประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง
6. กำหนดบริบทของผู้เรียนให้ได้รับการกระตุ้นให้ฝึกความคิด เปิดโอกาสให้วิเคราะห์เนื้อหาและกระบวนการเรียนการสอน

วรรณทิพา รอดแรงคำ (2540) การจัดการเรียนรู้ตามทฤษฎี Constructivism ผู้สอนเปรียบเสมือนผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้และมอบอำนาจให้กับผู้เรียนในการสร้างความเข้าใจในเนื้อหาด้วยตนเอง การนำแนวคิดการสร้างความรู้ด้วยตนเองไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนจำเป็นต้องพิจารณาถึงข้อตกลงเบื้องต้นเกี่ยวกับการคิดของผู้เรียนใหม่ที่ว่าผู้เรียนมีความรู้เดิมอย่างไร แล้วผู้สอนเริ่มต้นบทเรียนให้ต่อเนื่องจากความรู้เดิมที่ผู้เรียนมีอยู่เดิม กระตุ้นให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดของตนเองให้ปรากฏออกมา โดยผ่านการนำเสนอเหตุการณ์ที่ท้าทายความคิดของผู้เรียนได้

มีโอกาสดำรงทางเลือกที่หลากหลายด้วยวิธีการต่างๆ ผ่านการอภิปรายในกลุ่มย่อย ผู้เรียนมีโอกาที่จะใช้ความคิดใหม่ๆ ในสถานการณ์ที่ต่างออกไป

บุญเชิด ภิญโญนนท์พงษ์ (2545) ความรู้เป็นสิ่งที่ไม่ถาวร สามารถพัฒนาเป็นปรนัยและเปลี่ยนไปเป็นสิ่งที่ฝังลึกอยู่ภายในความคิดของบุคคลได้ ความรู้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนได้รับโอกาสเปิดกว้างทางการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับคนอื่นๆ หรือได้ประสบพบเจอสิ่งใหม่ๆ แล้วนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน

สมาลี ชัยเจริญ (2545) ได้เสนอการนำแนวคอนสตรัคติวิสต์ไปใช้ในการเรียนการสอนซึ่งสามารถประยุกต์ได้ 2 แนวทางด้วยกัน คือ

1. การนำทฤษฎี Cognitive Constructivist มาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน

1.1 จัดการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติมีประสบการณ์ตรง การลองผิดลองถูก ค้นหาวิธีการแก้ปัญหาซึ่งจำเป็นต่อการตัดสินใจและการปรับเปลี่ยนของข้อมูลวิธีการสืบค้นสารสนเทศเพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหา

1.2 การจัดการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวม เน้นสภาพจริงที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตหรือในชั้นเรียน เช่น การจัดห้องเรียนตามแนวคิดของPiaget คือมีลักษณะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสร้างความรู้ผ่านประสบการณ์ความรู้ของตนเองที่ไม่ได้มาจากการบอกหรือสอนโดยครูมีการสอนที่เน้นทักษะน้อยลงแต่เพิ่มการเรียนรู้ในบริบทที่มีความหมายโดยใช้เทคโนโลยีที่ผู้สอนเป็นผู้จัดสภาพหรือเตรียมสิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้เป็นช่วยขยายพื้นฐานความคิดรวบยอดประสบการณ์ของผู้เรียน

2. การนำทฤษฎี Sociocultural Constructivist มาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน

2.1 การเรียนรู้ที่อยู่ภายใต้พัฒนาการทางสังคม คือ การใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ

2.2 การเรียนรู้เกิดขึ้นควรอยู่ในบริบทที่มีความหมายและไม่ควรแยกออกจากการเรียนรู้ที่ผู้เรียนพัฒนามาจากสภาพจริง

2.3 ประสบการณ์นอกชั้นเรียนต้องสามารถเชื่อมโยงกับประสบการณ์ในชั้นเรียนได้

หทัยนันท์ ตาลเจริญ (2550) กระบวนการคิดไตร่ตรองตามทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ไว้ดังนี้

1. การเกิดข้อโต้แย้งทางความคิดและความอยากรู้อยากเห็น เป็นกลไกสำคัญในการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดแรงงูใจในการเรียน

2. การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นมักเป็นจุดเริ่มต้นของการโต้แย้งทางความคิด

3. การโต้แย้งทางความคิดช่วยกระตุ้นให้เกิดการไตร่ตรองภายในความคิดของผู้เรียน

4. การไตร่ตรองช่วยฝึกให้ผู้เรียนลำดับความคิดและสร้างโครงสร้างทางปัญญา
5. กระบวนการตั้งแต่มองการเกิดข้อโต้แย้งทางความคิด การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นจนเกิดการไตร่ตรอง และสร้างโครงสร้างทางปัญญา มีลักษณะเป็นวงจร
6. วงจรการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนี้เกิดขึ้นโดยประสบการณ์ของผู้เรียน
7. วงจรการเรียนรู้นี้จะช่วยให้ผู้เรียนควบคุมการเรียนรู้ของตนเองได้

จากกระบวนการคิดจะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ตามทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองนั้น เน้นการตั้งคำถามจากข้อสงสัยหรือความอยากรู้อยากเห็นเพื่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการมุ่งหาคำตอบโดยการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งโดยธรรมชาติผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ความเชื่อจึงอาจมีความแตกต่างกันในบางครั้ง ด้วยความเชื่อที่แตกต่างกันนี้ทำให้เกิดการโต้แย้งทางความคิดขึ้นมาและนำไปสู่การไตร่ตรองด้วยเหตุผล และหาข้อสรุปในคำตอบ จนเกิดเป็นประสบการณ์ของตนเองในที่สุดผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้จากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่พบเห็นกับความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่เดิม โดยใช้กระบวนการทางปัญญาของตนเอง โครงสร้างทางปัญญาเป็นผลของความพยายามทางความคิด ผู้เรียนสร้างเสริมความรู้ผ่านกระบวนการทางจิตวิทยาด้วยตนเอง ผู้สอนไม่สามารถปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางปัญญาของผู้เรียนได้ แต่ผู้สอนสามารถช่วยผู้เรียนปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางปัญญาได้โดยการจัดสภาพการณ์ที่ทำให้เกิดภาวะไม่สมดุลขึ้นการสอนตามแนว Constructivism เน้นความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนและความสำคัญของความรู้เดิมเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเป็นผู้แสดงความรู้ได้ด้วยตนเองและสามารถสร้างความรู้ด้วยตนเองได้ ผู้เรียนจะเป็นผู้ออกไปสังเกตสิ่งที่ตนอยากรู้อยากมาช่วยกันอภิปราย สรุปผลการค้นพบ แล้วนำไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากเอกสารวิชาการหรือแหล่งความรู้ที่หาได้ เพื่อตรวจสอบความรู้ที่ได้มาและเพิ่มเติมเป็นองค์ความรู้ที่สมบูรณ์ต่อไป การเรียนรู้ต้องให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริง ค้นหาคำตอบด้วยตนเอง จนค้นพบความรู้และรู้จักสิ่งที่ค้นพบ เรียนรู้วิเคราะห์จนรู้จริงว่าสิ่งนั้นคืออะไร มีความสำคัญมากน้อยเพียงไรและศึกษาค้นคว้าให้ลึกซึ้งจนรู้แจ้ง

Glaserfeld (2002)การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้สอดคล้องกับทฤษฎี Constructivism ซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานที่เชื่อว่าความรู้ไม่ได้เกิดจากการรับรู้เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสร้างขึ้นโดยบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจ

การสร้างความรู้ด้วยตนเองของผู้เรียนจะเกิดขึ้นได้ต้องเกิดจากบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดีและส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ครูผู้สอนต้องมีบทบาทในการกระตุ้น ส่งเสริม และสร้างโอกาสในการคิด การถาม การลงมือปฏิบัติ การเชื่อมโยงประสบการณ์สู่การสร้างสรรคความรู้ ของผู้เรียน

2.3.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ โดยการประมวลสารสนเทศ

นักจิตวิทยาในกลุ่มพุทธินิยมมีความสนใจว่ามนุษย์มีวิธีการรับข้อมูลใหม่อย่างไร เมื่อได้รับแล้วมีวิธีการจำอย่างไร สิ่งที่เราเรียนรู้แล้วจะมีผลต่อการเรียนรู้ข้อมูลใหม่อย่างไร มนุษย์มีความสามารถ

ในการรับรู้ข้อมูลต่างๆ ในแต่ละครั้ง ข้อมูลในขั้นนี้จะเป็นข้อมูลชนิดเดียวกับที่ได้รับมาระยะของ ความจำจะมีประมาณ 1-3 วินาที เพื่อให้บุคคลตัดสินใจว่า มีความสนใจข้อมูลนั้นหรือไม่ ข้อมูลที่ไม่ ต้องการก็จะสูญหายไป ส่วนข้อมูลที่ต้องการจะเข้าสู่ความจำระยะสั้นต่อไป ความใส่ใจในขั้นนี้จะเป็น การคัดเลือกข้อมูลต่างๆ ที่สนใจเข้าสู่ความจำระยะสั้น การรู้จักในขั้นนี้จะเป็นการเก็บรายละเอียดของ ลักษณะข้อมูลที่สำคัญและนำมาสร้างความสัมพันธ์กับข้อมูลเดิมที่มีอยู่แล้ว

ความจำระยะสั้น เป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้เพราะเป็นความจำที่สามารถนำมาใช้ ในการทำงานได้ เมื่อเกิดความจำระยะสั้นแล้วต้องนำข้อมูลมาขยายความคิด โดยการจัดหมวดหมู่และ ให้ความหมายกับข้อมูลเพื่อนำไปสู่ความจำระยะยาว

ความจำระยะยาว เป็นส่วยอดปรารถนาของการเรียนรู้ข้อมูล ซึ่งจะต้องมีการจัด ระเบียบอย่างดี โดยการแปลความหมาย สร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงข้อมูล ข้อมูลใดที่ยังขาด ความสัมพันธ์กันหรือมีช่องว่างอยู่ก็ต้องพยายามขจัดช่องว่างโดยใช้หลักทางตรรกศาสตร์ คือ การ หาเหตุผลและสร้างความสัมพันธ์

นักจิตวิทยาในกลุ่มพุทธิพิสัยได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวกับการเรียนรู้โดยการ ประมวลสารสนเทศ 4 ประการ ดังนี้

1. คุณลักษณะของผู้เรียน คือ สิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน เช่น ความรู้ เจตคติ เป็นต้น
2. กิจกรรมของผู้เรียน จะเกี่ยวกับกระบวนการใช้สมองของผู้เรียนในขณะเกิดการ เรียนรู้ ดยพิจารณาว่าผู้เรียนจะทำให้ทำกิจกรรมอะไรบ้าง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี
3. ธรรมชาติของสิ่งที่เรียน คือ ข้อมูลนั้นเป็นข้อมูลประเภทใด มีการจัดเรียงลำดับ เนื้อหาดีมาน้อยเพียงใด เป็นต้น
4. วิธีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน คือ ลักษณะต่างๆ ที่ผู้เรียนแสดงออกมาเมื่อ ผู้เรียนรู้แล้ว นอกจากนี้นักจิตวิทยากลุ่มพุทธินิยมยังมีความเชื่อว่า การเรียนรู้จะมีประสิทธิภาพก็ ต่อเมื่อผู้เรียนควบคุมตนเองได้โดยอาศัยความสามารถทางปัญญา เพื่ออธิบายว่าผู้เรียนจะต้องรู้ เกี่ยวกับกระบวนการคิดของตนเองอย่างไรในการแก้ปัญหา

2.3.4 ทฤษฎีการเรียนรู้โดยความหมาย

แนวความคิดในการเรียนด้วยวิธีนี้ได้รับอิทธิพลจาก Burner การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนสามารถแปลความหมายของข้อมูลโดยใช้ประสบการณ์ของตนเองเป็น หลักสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ในระดับของความคิดรวบยอด หลักการ กฎเกณฑ์ สมมติฐาน ความสัมพันธ์ ฯลฯ ผู้เรียนจะต้องอาศัยการแปลความหมายด้วยตนเอง

การเรียนรู้ความหมายจะเกิดขึ้นได้ก็โดยการฝึกภายใต้เงื่อนไข ดังนี้

1. การฝึกหัดคิด ผู้สอนจะต้องฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิดโดยการสร้างปัญหาและเงื่อนไขของปัญหาที่เป็นจริงและพยายามฝึกแก้ปัญหาโดยการมองหลายๆ ด้าน
2. เนื้อหาที่ใช้เรียนนั้นต้องเป็นเนื้อหาที่เป็นจริง โดยการเรียนในเนื้อหานี้ต้องเน้นให้ผู้เรียนรู้จักแก้ปัญหาโดยใช้ทักษะและข้อมูลต่างๆ ที่หลากหลาย
3. ผู้เรียนควรมีวิธีการคิดและแก้ปัญหาที่หลากหลาย เพื่อเป็นการฝึกไว้เพราะในชีวิตจริงคนเราจะมีปัญหาหลายด้าน รวมทั้งความคิดและข้อมูลต่างๆ ก็มีมากมายที่ผู้เรียนจะต้องรู้จักคิดวิเคราะห์เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม

นักจิตวิทยากลุ่มนี้เชื่อว่า ผู้สอนไม่สามารถให้ความรู้แก่ผู้เรียนได้หรือโคลนนิ่งความรู้ไปเสียทั้งหมด ผู้เรียนต้องเป็นผู้สร้างขึ้นเอง ดังนั้น ผู้สอนต้องปรับยุทธวิธีในการนำเสนอข้อมูลที่มีความหมายและมีความสัมพันธ์กับผู้เรียน ต้องให้ผู้เรียนค้นพบและนำมาประยุกต์ใช้ได้ด้วยตนเองมากที่สุด หน้าที่ที่สำคัญของผู้เรียน คือ จะต้องทำการตรวจสอบข้อมูลใหม่กับข้อมูลเดิมอย่างสม่ำเสมอ และเมื่อใดก็ตามที่พบว่าข้อมูลเดิมใช้ไม่ได้ต้องรีบทำการปรับแก้ไข ครูผู้สอนทำหน้าที่สอนให้ผู้เรียนรู้จักคิดและต้องคำนึงอยู่เสมอว่า ความรู้นั้นเป็นกระบวนการที่พัฒนาอย่างต่อเนื่องมิใช่ผลผลิตที่สำเร็จรูป

2.3.5 ทฤษฎีการเรียนรู้โดยการค้นพบ

Bruner (1960) การเรียนรู้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้เรียนได้ประมวลข้อมูลข่าวสารจากการที่ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและสำรวจสิ่งแวดล้อมและเชื่อว่าการรับรู้ของมนุษย์เป็นสิ่งที่เลือกหรือสิ่งที่รับรู้ขึ้นกับความใส่ใจของผู้เรียนที่มีต่อสิ่งนั้น จากการค้นพบ เนื่องจากผู้เรียนมีความอยากรู้ความอยากเห็น ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมสำรวจสภาพสิ่งแวดล้อมและเกิดการเรียนรู้ โดยการค้นพบนั้น แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้โดยการค้นพบ คือ

1. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้วยตนเองการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลต่อการปฏิสัมพันธ์ นอกจากจะเกิดขึ้นในตัวของผู้เรียนแล้ว ยังจะเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อมด้วย
2. ผู้เรียนแต่ละคนมีประสบการณ์และพื้นฐานความรู้แตกต่างกันการเรียนรู้จะเกิดจากการที่ผู้เรียนสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่พบใหม่กับประสบการณ์และความหมายใหม่
3. พัฒนาการทางเชาว์ปัญญาจะเห็นได้ชัดเจนโดยที่ผู้เรียนสามารถรับสิ่งเร้าที่ให้เลือกหลายอย่างพร้อมๆ กัน

2.3.6 ทฤษฎีการเรียนรู้โดยรับรู้อย่างมีความหมาย

ออสเชเบล (Ausubel) เรียนรู้อย่างมีความหมาย (Meaningful Learning) เป็น การเรียนรู้ที่ผู้สอนอธิบายสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ ให้ทราบและผู้เรียนรับฟังด้วยความเข้าใจโดยผู้เรียนเห็น

ความสัมพันธ์ของสิ่งที่เรารู้กับโครงสร้างทางปัญญาที่ได้เก็บไว้ในความทรงจำ และจะสามารถนำมาใช้ในอนาคต

1. การเรียนรู้โดยรับอย่างมีความหมาย เป็นการเรียนรู้โดยการรับอย่างมีความหมาย โดยใช้สาขาหรือความสัมพันธ์ กระบวนการรวบรัดเป็นการที่ เชื่อมโยงสิ่งที่เรารู้หรือหลักเกณฑ์ที่เคยเรารู้แล้ว ผู้เรียนต้องเรียนความรู้รวบยอดใหม่

2. การเรียนรู้โดยใช้วิธีการอนุมาน เป็นการเรียนรู้โดยใช้อนุมานผู้เรียนอาจจะจัดกลุ่มสิ่งที่เรารู้ใหม่เข้ากับความคิดรวบยอดที่กว้างและคลุมความคิดรวบยอดที่เรารู้ใหม่

3. การเรียนรู้หลักการกฎเกณฑ์ การเรียนรู้ประเภทนี้ หมายถึง การเรียนรู้หลักการกฎเกณฑ์ต่างๆ เชิงผสมในวิชาคณิตศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์โดยให้เหตุผลหรือจากการสังเกตออบุเบลให้ความหมายการเรียนรู้อย่างมีความหมาย (Meaningful learning) ว่า เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้รับมาจากการที่ผู้สอน อธิบายสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ให้ทราบและผู้เรียนรับฟังด้วยความเข้าใจ โดยผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งที่เรารู้กับโครงสร้างพุทธิปัญญาที่ได้เก็บไว้ในความทรงจำ และจะสามารถนำมาใช้ในอนาคต ออบุเบลได้ชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะอธิบายเกี่ยวกับพุทธิปัญญาตัวแปรที่มีความสำคัญในการเรียนรู้ โดยการรับอย่างมีความหมาย

ออบุเบลได้บ่งว่า การเรียนรู้อย่างมีความหมายขึ้นอยู่กับตัวแปร 3 อย่าง ดังต่อไปนี้

1. สิ่ง (Materials) ที่จะต้องเรียนรู้จะต้องมีความหมาย ซึ่งหมายความว่า จะต้องเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งที่เคยเรารู้และเก็บไว้ในโครงสร้างพุทธิปัญญา

2. ผู้เรียนจะต้องมีประสบการณ์และมีความคิดที่จะเชื่อมโยงหรือจัดกลุ่มสิ่งที่เรารู้ใหม่ให้สัมพันธ์กับความรู้หรือสิ่งที่เรารู้เก่า

3. ความตั้งใจของผู้เรียนและการที่ผู้เรียนมีความรู้ คิดที่จะเชื่อมโยงสิ่งที่เรารู้ใหม่ให้มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างพุทธิปัญญา ที่อยู่ในความทรงจำแล้ว

นอกจากตัวแปรทั้ง 3 อย่างดังกล่าว ออบุเบลกล่าวว่า การสอนจะต้องคำนึงถึงวัยของนักเรียนด้วย เพราะถ้าหากนักเรียนไม่พร้อมที่จะรับหรือรับโดยไม่เข้าใจ ก็อาจจะต้องใช้การท่องจำแบบนกแก้วนกขุนทอง ประเภทของการเรียนรู้โดยการรับอย่างมีความหมาย การเรียนรู้อย่างมีความหมายออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. Subordinate learning เป็นการเรียนรู้โดยการรับอย่างมีความหมาย โดยมีวิธีการ 2 ประเภท คือ

1.1 Derivation Subsumption เป็นการเชื่อมโยงสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ใหม่กับหลักการหรือกฎเกณฑ์ที่เคยเรารู้มาแล้ว โดยการได้รับข้อมูลมาเพิ่ม เช่น มีคนบอก แล้วสามารถดูซึมเข้าไปในโครงสร้างทางสติปัญญาที่มีอยู่แล้วอย่างมีความหมาย โดยไม่ต้องท่องจำ

1.2 Correlative subsumption เป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายเกิดจากการขยายความ หรือปรับโครงสร้างทางสติปัญญาที่มีมาก่อนให้สัมพันธ์กับสิ่งที่จะเรียนรู้ใหม่

2. Superordinate learning เป็นการเรียนรู้โดยการอนุมาน โดยการจัดกลุ่มสิ่งที่เรียนใหม่เข้ากับความคิดรวบยอดที่กว้างและครอบคลุมความคิดยอดของสิ่งที่เรียนใหม่ เช่น สุนัข แมว หมู เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม

3. Combinatorial learning เป็นการเรียนรู้หลักการ กฎเกณฑ์ต่างๆ เชิงผสม ในวิชาคณิตศาสตร์ หรือ วิทยาศาสตร์ โดยการใช้เหตุผล หรือการสังเกต เช่นการเรียนรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างน้ำหนักกับระยะทางในการที่ทำให้เกิดความสมดุล Advance organizer

Advance organizer คือ เป็นเทคนิคที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความหมายจากการสอนหรือบรรยายของครู โดยการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างความรู้ที่มีมาก่อนกับข้อมูลใหม่ หรือความคิดรวบยอดใหม่ ที่จะต้องเรียน จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมายที่ไม่ต้องท่องจำ หลักการทั่วไปที่นำมาใช้ คือ การจัด เรียบเรียง ข้อมูลข่าวสารที่ต้องการให้เรียนรู้ ออกเป็นหมวดหมู่ นำเสนอกรอบ หลักการกว้างๆ ก่อนที่จะให้เรียนรู้ในเรื่องใหม่แบบบทเรียนเป็นหัวข้อที่สำคัญ และบอกให้ทราบเกี่ยวกับหัวข้อสำคัญที่เป็นความคิดรวบยอดใหม่ที่จะต้องเรียน Advance Organizer มีความสำคัญมากเพราะเป็นวิธีการสร้างการเชื่อมช่องว่างระหว่างความรู้ที่ผู้เรียนได้รู้แล้ว (ความรู้เดิม) กับความรู้ใหม่ที่ได้รับ ที่จำเป็นจะต้อง เรียนรู้เพื่อผู้เรียนจะได้มีความเข้าใจเนื้อหาใหม่ได้ดี และจดจำได้ดียิ่งขึ้น ฉะนั้นผู้สอนควรจะใช้เทคนิค Advance Organizer ช่วยผู้เรียนในการเรียนรู้ทั้งประเภทการรับอย่างมีความหมายและการค้นพบอย่างมีความหมาย

การเรียนรู้อย่างมีความหมาย (Meaningful learning) ของออสซูเบล เป็นทฤษฎีกลุ่มพุทธิปัญญา แต่จะแตกต่างจากทฤษฎีของ เพียเจต์ ที่เน้นความสำคัญของผู้เรียน และของบรูเนอร์ที่เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้โดยการค้นพบด้วยตนเอง (Discovery) สำหรับออสซูเบลจะสนับสนุนทั้ง Discovery และ Expository technique ซึ่งเป็นการสอนที่ครูให้หลักเกณฑ์ และผลลัพธ์ ออสซูเบลมีความเห็นว่าสำหรับเด็กโต (อายุเกิน 11 หรือ 12 ปี) นั้น การจัดการเรียนการสอนแบบ Expository technique น่าจะเหมาะสมกว่าเพราะเด็กวัยนี้สามารถเข้าใจเรื่องราว คำอธิบายต่างๆ ได้ แต่ควรเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย โดยการเรียนรู้สิ่งใหม่ มีการเชื่อมโยงพื้นฐานความรู้เดิมที่มีมาก่อนกับสิ่งที่จะต้องเรียนรู้ใหม่ จากการวิจัยพบว่า วิธีนี้จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็วและจำได้นาน ส่วนการเรียนรู้แบบ Discovery จะช่วยในการถ่วงความรู้ได้ดี เพราะจะต้อง ค้นคว้า ทดลอง แก้ปัญหา หาคำตอบด้วยตนเอง

2.4 บริบทพื้นที่ศึกษา

การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชา พระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา เป็นการศึกษา วิเคราะห์และสังเคราะห์อย่างเป็นกระบวนการโดยใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่ด้านระบบนิเวศวิทยาการเรียนรู้ เพื่อประกอบสร้างกระบวนการนำเข้าสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนรู้ โดยศึกษาบริบทพื้นที่ศึกษา แบ่งตามภูมิศาสตร์การปกครอง จำนวน 5 อำเภอ คือ อำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอศรีเมืองใหม่ อำเภอ ตาลชุม อำเภอโขงเจียมและอำเภอสรินทร โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. อำเภอพิบูลมังสาหาร

1.1 ประวัติอำเภอพิบูลมังสาหาร

นักประวัติศาสตร์เชื่อว่า ราวพุทธศตวรรษที่ 11 อาณาจักรพุนนังเสื่อมสลาย อาณาจักรเจนละได้เข้ามาครอบครองแทนที่ โดยที่กษัตริย์ทรงพระนามว่า พระเจ้าภรณันที่ 1 เป็น ปฐมกษัตริย์ที่มีอำนาจและได้ปกครองดินแดนบริเวณนี้ อาณาจักรเจนละมีอิทธิพลระหว่างพุทธ ศตวรรษที่ 11-14 มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่วัดภู แหว่งจำปาศักดิ์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และแผ่ขยายอำนาจในลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางถึงตอนล่าง ลุ่มแม่น้ำมูลและลุ่มแม่น้ำชีในภาคอีสานของ ประเทศไทยในปัจจุบัน จึงแสดงให้เห็นได้ว่าบริเวณที่เป็นอำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นพื้นที่ของอาณาจักรเจนละมาก่อนนั่นเอง กษัตริย์องค์สำคัญของอาณาจักรเจนละ คือ พระเจ้า จิตรเสน ซึ่งได้เฉลิมพระนามว่า ศรีมเหศวรธรรม และโอรสของพระเจ้าจิตรเสน คือ อีสานวรมัน ทรง เป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่อีกพระองค์หนึ่ง ทรงตั้งเมืองอีสานปุระ เป็นเมืองหลวง เชื่อว่าตั้งอยู่ทางเหนือ ของนครธม ประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน อาณาจักรเจนละมีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับดินแดนภาค อีสานและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวค่อนข้างมาก เพราะได้พบร่องรอยหลักฐานทาง ศิลปะและโบราณวัตถุมากมาย เช่น ปราสาทวัดภู แหว่งจำปาศักดิ์ อันเป็นที่ประดิษฐาน เทพเจ้าภัทเร ศวร หลักศิลาจารึกอักษรปัลลวะบริเวณปากมูล เป็นต้น ส่วนในพื้นที่อำเภอพิบูลมังสาหารนั้น ได้พบ ซากโบราณวัตถุหินทรายบริเวณแก่งสะพือ พบสระน้ำโบราณที่วัดสระแก้ว (วัดใต้) พบซากปราสาท หินและฐานศิวิลิ่งค์บริเวณวัดสระแก้วและโรงเรียนบ้านสะพือใต้ พบจารึกวัดสระแก้ว อายุราวพุทธ ศตวรรษที่ 13-14 พบ ทับหลัง ที่อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์และเก็บไว้ที่โบสถ์วัดสระแก้วในขณะนี้

แหล่งอารยธรรมลุ่มแม่น้ำมูลเป็นส่วนหนึ่งของที่ราบสูงชายขอบแอ่งโคราชที่มีความ สูงกว่าระดับน้ำทะเลราว 500 เมตรได้มีชนเผ่าโบราณอาศัยอยู่มานานประมาณยุคโลหะ อายุเฉลี่ยราว 2,700 – 1,500 ปี มีการดำรงชีวิตอยู่ตามถ้ำและเนินเขาได้เทียบเคียงกับการขุดค้นพบเครื่องมือ อาวุธ และเครื่องดำรงชีวิตที่ บ้านก้านเหลือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อ ปี พ.ศ. 2548 และที่บริเวณบ้าน สะพือใต้ อำเภอพิบูลมังสาหาร ได้มีการขุดพบวัตถุโบราณที่เป็นหม้อ ไห ถ้วย ชามดินเผา กำไล และ

เครื่องมือสำริด ซึ่งพอสรุปได้ว่าในแถบลุ่มน้ำมูลตอนล่างบริเวณ แ่งสะพือ เคยมีมนุษย์โบราณอาศัยอยู่มานานแล้ว เคยเป็นแหล่งอารยธรรมมาก่อนดังปรากฏที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้

ในบริบทของบริเวณ แ่งสะพือ ได้ปรากฏว่าเป็นแหล่งอารยธรรมที่เห็นได้ชัดเจนสืบต่อกันมานานหลายชั่วอายุคน มีตำนานเล่าขานของแหล่งงูใหญ่ในเกาะแก่งแห่งแม่น้ำมูล ซึ่งคำว่า สะพือ สันนิษฐานว่าเป็นภาษาส่วยหรือกวยหรือเขมรป่าดง มาจากคำว่า กะไซพรีด (กะไซ แปลว่า งู , พรีด แปลว่า ใหญ่) ต่อมาเพี้ยนเป็น ซำพรีด จนในที่สุดเพี้ยนมาเป็น สะพือ ดังนั้น แ่งสะพือ จึงมีความหมายในภาษาไทยว่า แ่งงูใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่เชื่อกันว่ามีงูใหญ่อาศัยอยู่บริเวณนี้เพื่อปกป้องรักษาทรัพย์สมบัติอันทรงคุณค่า บ้างก็ว่าเป็นพญานาคเจ้าเมืองโบราณคอยปกป้องรักษาบ้านเมือง บ้างก็ว่าเป็นทหารที่มารักษาเวทาลัยในวัดสระแก้วและศาลเจ้าพ่อพละงุมอย่างไว้ก็ตาม บริเวณแ่งสะพือได้มีวัตถุโบราณล้ำค่าปรากฏให้เห็นมากมาย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้พื้นที่อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งการทำทำความเข้าใจในข้อมูลพื้นฐานด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคมและวัฒนธรรมจะช่วยให้เข้าใจความแตกต่างด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและเป็นองค์ประกอบในการวิเคราะห์และอภิปรายข้อมูลดังนี้

ปี พ.ศ. 2402 พระพรหมราชวงศา (กุทอง) เจ้าเมืองอุบลราชธานี คนที่ 3 เห็นว่า ในจำนวนบุตรทั้งหมดมีหลายคนซึ่งพอจะเป็น เจ้าเมือง อุปฮาด (อุปราช) ราชวงศ์ ราชบุตร ทำราชการให้แก่บ้านเมืองได้ จึงได้มอบหมายให้ ท้าวธรรมกิตติกา (จุมมณี) ท้าวโพธิสาราช (เสื่อ) ท้าวสีฐาน (สา) ซึ่งทั้ง 3 คนนี้เป็นบุตรที่เกิดจากหม่อมมาแพงภรรยาคนที่ 2 ของพระพรหมราชวงศา (กุทอง) และ ท้าวขัติยะ (ผู) ซึ่งเป็นน้องต่างมารดาของ ท้าวธรรมกิตติกา (จุมมณี) ปรีกษาราชการงานเมือง เมื่อเป็นที่ตกลงกันแล้ว จึงสั่งให้จัดเรือและคนชำนานำร่องน้ำเพื่อหาสถานที่สร้างเมืองใหม่ โดยล่องเรือไปทางทิศตะวันออกตามลำแม่น้ำมูล จนถึง แ่งสะพือ ได้จอดเรือและข้ามไปสำรวจภูมิประเทศฝั่งขวาแม่น้ำมูล ทิศตะวันตกของแ่งสะพือ เมื่อเห็นว่าภูมิสถานเหมาะแก่การตั้งเมืองได้ จึงทำการบุกเบิกป่าตั้งแต่แ่งสะพือไปถึงห้วยบุงโง้ง ให้พอที่จะตั้งบ้านเรือนได้ 30-80 ครอบครัว พระพรหมราชวงศา เจ้าเมืองอุบลราชธานี จึงได้จัดราษฎรเข้าไปอยู่หลายครอบครัว พร้อมทั้งให้ ท้าวไชยมงคล และ ท้าวอุทุมพร ผู้เป็นญาติลงไปอยู่ด้วย แล้วตั้งชื่อว่า บ้านกว้างลำชะโด เนื่องจากอาณาบริเวณตั้งอยู่ใจกลางของ 2 ลำห้วย คือ ห้วยกว้าง อยู่ทางทิศตะวันออกและ ห้วยชะโด อยู่ทางทิศตะวันตก

อำเภอพิบูลมังสาหาร เดิมชื่อ บ้านกว้างลำชะโด พระพรหมราชวงศา (กุทอง) เจ้าเมืองอุบลราชธานีศรีวะนาไลประเทศราช ได้ขอตั้งขึ้นเป็นเมือง เจ้าพระยากำแพงสงคราม จึงนำความกราบบังคมทูลพระกรุณา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยก บ้านกว้างลำชะโด เป็น เมืองพิบูลมังสาหาร เมื่อวันอาทิตย์ แรม 11 ค่ำ เดือน 12 ปีฉุน

เบญจศกจุลศักราช 1225 ตรงกับวันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2406 และโปรดเกล้าตั้ง ท้าวธรรมกิติกา (จุมมณี) เป็น พระบำรุงราชบุรี (จุมมณี) เป็นเจ้าเมืองคนแรก ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2443 ลตฐานะเป็น อำเภอ ขึ้นกับเมืองอุบลราชธานี และในปี พ.ศ. 2482 ได้เปลี่ยนชื่อ อำเภอพิบูลมังสาหาร เป็น อำเภอพิบูลมังสาหาร ในปัจจุบัน โดยมีปัจจัยสนับสนุน ดังนี้

1. พระราโชบายของพระมหากษัตริย์สยาม หลังจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 เสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงเห็นว่าบ้านเมืองอยู่ในสภาพแตกกระจายเป็นก๊กเป็นเหล่า จึงมีพระราชประสงค์จะรวบรวมไพร่พลให้เป็นกลุ่มก้อนหรือเป็นเมือง จึงมีพระราโชบายให้จัดตั้งเมืองขึ้นและได้ถือเป็นแนวปฏิบัติของพระมหากษัตริย์ในรัชกาลต่อมา ดังนั้น เมื่อมีเจ้าเมืองใดขอตั้งเมืองใหม่จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเมืองได้ตามประสงค์

2. การปกครอง พระพรหมวงศา (กุทอง) เจ้าเมืองอุบลราชธานี คนที่ 3 (พ.ศ. 2388-2409) มีบุตรหลายคน และเห็นว่า ท้าวธรรมกิติกา (จุมมณี) เป็นบุตรคนหนึ่งที่มีความรู้ความสามารถ มีสติปัญญาเฉียบแหลมและกล้าหาญ เมื่อตั้งเป็นเจ้าเมืองแล้ว ย่อมปกครองอาณาประชาราษฎร์ให้มีความร่มเย็นสงบสุขได้ และเป็นการขยายเขตการปกครองเพิ่มขึ้นด้วย

3. แหล่งอาหารอุดมสมบูรณ์ บริเวณที่ตั้งเมืองเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำมูลที่อุดมสมบูรณ์ ดินดีเหมาะแก่การเพาะปลูก มีแหล่งน้ำสาขาหลายสายไหลลงสู่แม่น้ำมูล จึงทำให้บริเวณนี้อุดมไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารและสัตว์น้ำนานาชนิด เหมาะแก่การทำไร่ไถนาปลูกข้าว ซึ่งสามารถเป็นแหล่งเสปียงอาหารทั้งในยามสงบและเมื่อมีศึกสงคราม

4. เมืองหน้าด่าน ในขณะนั้นประเทศฝรั่งเศสได้แผ่ขยายล่าอาณานิคมเพื่อหาเมืองขึ้นในประเทศเวียดนามและเขมร ได้ขยายเข้ามาในลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนและมีที่ท้าวว่าจะรุกเข้าตามลุ่มแม่น้ำมูล ซึ่งหากมีการรุกราดินแดนเกิดขึ้นจริง เมืองพิบูลมังสาหารจะเป็นเมืองหน้าด่านที่สามารถต่อต้านข้าศึกสกัดกั้นไม่ให้ศัตรูเข้ามาถึงเมืองอุบลราชธานีโดยง่าย

อำเภอพิบูลมังสาหารเป็นพื้นที่ที่มีความรุ่งเรืองทางด้านพระพุทธศาสนา ชาติภูมิของพระสงฆ์ที่เป็นที่เลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน เช่น หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต หลวงปู่เสาร์ กันตสีโล และปรากฏร่องรอยของแหล่งชุมชนในอดีตซึ่งจะมีศาสนาคารที่มีความหลากหลายสะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นอีสานถูกสร้างขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน สิม เป็นศาสนาคารประเภทหนึ่งที่สมควรได้รับการอนุรักษ์ เรียนรู้ สืบสานและสร้างสรรค์ พบที่วัดศรีคุณเมือง ตำบลนาจาน อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี โดยการนำเข้าสู่การจัดการศึกษาของสถานศึกษาด้วยกระบวนการสร้างและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา หลักสูตรระดับชั้นเรียนเพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับมาตรฐานและตัวชี้วัดการเรียนรู้ สร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้กับชุมชนเพื่อเชื่อมโยงความรู้กับการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของผู้เรียนได้อย่างมีความหมายและมีคุณค่า

1.2 ภูมิศาสตร์

1.2.1 ขนาดและที่ตั้ง อำเภอพิบูลมังสาหารมีพื้นที่ 758.150 ตารางกิโลเมตรตั้งอยู่ทางตอนกลางของจังหวัดอุบลราชธานีและมีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้ ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอตาลสุม อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโขงเจียม ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอสรินธร ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอบุณฑริก อำเภอเดชอุดม และอำเภอนาเยียและทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอนาเยียและอำเภอสว่างวีระวงศ์

1.2.2 ภูมิประเทศ อำเภอพิบูลมังสาหารมีภูมิประเทศเป็นที่ราบเป็นแบบตะพักลำน้ำ ที่เกิดจากการกระทำของน้ำ ประกอบด้วยบริเวณที่เป็นลานตะพักลำน้ำระดับต่ำ ระดับกลาง และระดับสูง ลักษณะพื้นที่ที่มีทั้งที่เป็นที่ราบแบบลูกคลื่นลอนลาดจนถึงลูกคลื่นลอนชัน จะอยู่ถัดจากบริเวณที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงขึ้นมา พบบริเวณแม่น้ำลำโดมใหญ่เหมาะสมควรการใช้สำหรับทำนาและปลูกพืชไร่ บริเวณที่เป็นแอ่งหรือที่ลุ่มต่ำหลังลำน้ำ เกิดจากการกระทำของน้ำ จะมีน้ำแช่ขังนานในฤดูฝน และมีภูมิประเทศแบบที่ลาดเชิงเขา เป็นที่ลาดเชิงเขาที่ตะกอนบริเวณที่เกิดจากการกระทำของน้ำนานมาแล้วทับถมกัน มีพื้นที่ลาดเอียงลงสู่แม่น้ำมูลบริเวณกลางลำน้ำมูล ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทราย จึงเก็บน้ำไม่ค่อยอยู่ ทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง

1.2.3 การคมนาคม อำเภอพิบูลมังสาหารห่างจากอำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี ประมาณ 50 กิโลเมตร สามารถติดต่อไปยังชุมชนอื่น ๆ โดยทางรถยนต์โดยทางหลวงแผ่นดินซึ่งเป็นถนนสายสำคัญๆ ดังนี้ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 217 เชื่อมโยงระหว่างอำเภอเมืองอุบลราชธานีกับอำเภอพิบูลมังสาหารโดยผ่านอำเภวารินชำราบระยะทางประมาณ 45 กิโลเมตรตลอดไปจนถึงตำบลช่องเม็กติดพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นระยะทางอีก 45 กิโลเมตร ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 222 เชื่อมโยงอำเภอพิบูลมังสาหารกับอำเภอโขงเจียม ระยะทางประมาณ 35 กิโลเมตรและไปอำเภอตาลสุมระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตรทางหลวงชนบทหมายเลข อบ. 4030 จากอำเภอพิบูลมังสาหารไปอำเภอศรีเมืองใหม่ ระยะทางประมาณ 35 กิโลเมตร การคมนาคมทางน้ำโดยอาศัยแม่น้ำมูลเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลัก แต่เนื่องจากการคมนาคมโดยทางรถยนต์สามารถทำได้สะดวกและรวดเร็วกว่าจึงทำให้การคมนาคมทางน้ำลดความสำคัญลงการคมนาคมของชุมชนภายในเขตผังเมืองรวมเองนั้นสามารถติดต่อถึงกันได้อย่างทั่วถึงเนื่องจากมีถนนสายต่างๆ กระจายอยู่ทั่วไปภายในชุมชนและมีการสร้างสะพานพิบูลมังสาหาร ข้ามแม่น้ำมูลทำให้ชุมชนในเขตผังเมืองทั้งสองฝั่งของแม่น้ำมูลสามารถติดต่อกันได้อย่างสะดวกสบาย

พื้นที่ตั้งของอำเภอพิบูลมังสาหารมีแม่น้ำและลำน้ำสาขาไหลผ่าน เช่น แม่น้ำมูล ลำน้ำโดม เป็นต้น ปรากฏร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในพื้นที่จากปราสาท ภาพสลักหินและเทวรูปหินปรากฏที่แก่งสะพือกลางลำน้ำมูล ความอุดมสมบูรณ์และความเจริญรุ่งเรืองของการ

เพาะปลูกและการปศุสัตว์ที่มีในพื้นที่จนได้ชื่อว่า พืชลุ่มงสาหาร และเป็นแหล่งสั่งสมองค์ความรู้และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลายและมีความหมายเชิงประวัติศาสตร์พลวัตทางศาสนาและพลวัตทาง สังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1.3 ภูมิปัญญาในพื้นที่อำเภอพิบูลมังสาหาร

ศาสนาที่เกี่ยวเนื่องในพระพุทธศาสนานั้น มีหลายประเภทตามลักษณะของ ประโยชน์ใช้สอย เช่น พระอุโบสถหรือโบสถ์ ใช้ทำกิจกรรมของสงฆ์ ศาลาการเปรียญ ใช้ทำกิจกรรม ทั่วๆไป หอไตร ใช้เก็บคัมภีร์ทางศาสนา เป็นต้น ศาสนาคารเหล่านี้มีความสำคัญลดหลั่นกันไปที่สำคัญ มากน่าจะได้แก่พระอุโบสถ เพราะใช้เป็นที่ทำสังกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอุปสมบท สิมมีทั้งขนาด ใหญ่และเล็ก ปัจจุบันมีความสำคัญมาก เพราะเป็นอาคารประธานของวัด แทนสถูปเจดีย์ และวิหารที่ เคยมีความสำคัญและเป็นประธานของวัดมาก่อน พระอุโบสถทั่วไป จะสร้างด้วยไม้หรือก่ออิฐถือปูน เป็นอาคารที่มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีประตูทางเข้าทางด้านหน้าและด้านหลัง ด้านข้างมีหน้าต่าง ภายในทำเป็นฐานชุกชีประดิษฐานพระพุทธรูปประธานในภาคอีสาน พระอุโบสถจะเรียกกันว่า “สิม” ซึ่งเป็นรูปของเสียงที่กร่อนมาจากคำว่า ?สิมา? ซึ่งหมายถึงเขตหรืออาณาเขตที่กำหนดขึ้น เพื่อใช้ทำ กิจกรรมในพระพุทธศาสนา สิมอีสาน เป็นอาคารขนาดเล็ก มีสัดส่วน ทรวดทรง การตกแต่งภายนอก ภายในเพื่อความสวยงาม การเลือกใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่น ตลอดจนใช้โครงสร้าง มีลักษณะที่ค่อนข้างลง ตัว คือ ทุกอย่างดูพอดี พอเหมาะ ไม่เล็ก ไม่ใหญ่เกินไป เป็นลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นบ้านอีสาน ที่มีรูปแบบเรียบง่าย หนักแน่น มีพลัง มีความสมณะ สอดคล้องลักษณะแห่งความจริงใจ อันเป็นคุณสมบัติ เด่นของชาวอีสาน

ดึก แสนบุญ (2553) วัฒนธรรมลาวได้เข้ามาพร้อมกับการเคลื่อนย้ายของ ชุมชนชาว ลาวจากฝั่งซ้ายเข้ามาอยู่ในดินแดนอีสาน ด้วยสาเหตุ ความขัดแย้งทางการเมือง ทำให้ดินแดนแถบนี้ เป็นที่รองรับ ชุมชนชาวลาว และได้กลายมาเป็นคนอีสานในปัจจุบัน ทั้งนี้ด้วยเงื่อนไขตัวแปรทาง การเมืองทำให้ในฝั่งลาวเองก็มีการรับเอาศิลปะและวัฒนธรรมจากสยามเข้าไป เช่นเดียวกันโดยเฉพาะ ยุคที่สยามมีอำนาจทางการเมืองเหนือกว่าลาวในช่วงปี ค.ศ 1778-1893 ที่ลาวตกเป็นประเทศราช ของ สยาม ปรากฏมีศิลปะสยามเข้ามามีอิทธิพลต่อศิลปะลาว ดังปรากฏหลักฐานอยู่ที่ วัดป่ารวก วัด ป่าแก วัดอาราม วัดดอนโม ของเมืองหลวงพระบางหรือในเวียงจันทน์ ได้แก่ วัดสี่สกลและบางวัดที่ อยู่ในเขต ดอนโขง ดอนไซ ดอนแดง ของแขวงจำปาสัก โดยวัดต่างๆเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลศิลปะสยาม ผสมผสานอยู่ โดยศิลปะสยามนั้นประยุกต์มาจากศิลปะเขมร อีกต่อหนึ่ง ทั้งนี้ ศิลปะสยามมักปรากฏ อยู่เฉพาะในเขตเมืองหรือในแถบริมน้ำโขงเท่านั้น แต่ในทางตรงกันข้าม ศิลปะลาว ล้วนข้าง กลับไป เจริญรุ่งเรืองในดินแดนสยาม โดยเฉพาะสมัยที่มีการกวาดต้อนผู้คนชาวลาวไปอยู่ในดินแดนสยาม แต่ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมลาวล้วนข้างในประเทศลาวส่วนมากกลับถึงจุดเสื่อมสูญ โดยอิทธิพลของ พุทธศิลป์ไทยในลาวได้สืบเนื่องมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 วัดวาอารามในนครหลวงพระบางบางวัดได้รับ

แบบจากวัดในกรุงเทพมหานคร เช่น วัดศรีพระพุทธรูป เป็นต้น ต่อมาเมื่ออีสานมีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการปฏิรูปสถาบันสงฆ์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ที่มีการสถาปนาและเผยแพร่ธรรมยุติกายใน อีสานมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่การศาสนาก็คือ อีกหนึ่งยุทธศาสตร์ทางการเมืองของประเทศไทยที่ต้องการลดทอนพลัง อำนาจของท้องถิ่นผ่าน สถาบันสงฆ์ในฐานะผู้นำและศูนย์รวมทางจิตใจของ ชาวบ้านและทั้งหมดได้ส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อศิลปะงานช่างและวัฒนธรรมพื้นถิ่น โดยเฉพาะงานช่างที่รับใช้พระพุทธศาสนา ทั้งนี้รวมถึงปัจจัยทางการเมืองจากภายนอก เช่น ในยุคล่า อาณานิคมของมหาอำนาจชาติตะวันตกให้ชาวเวียดนามหรือชาวญวนจำ นวนมากได้หนีภัยสงคราม เข้ามาอยู่ในเมืองไทยและ สปป.ลาวหลายระลอก โดยเฉพาะอย่างในสหัสวรรษเขตลงมาถึงอัตตะปือ ที่ปรากฏมีงานก่อสร้างวัด วาอารามฝีมือช่างญวนโดยเฉพาะในเขตตัวเมืองและในเขตพื้นที่ภาคอีสาน แถบจังหวัดนครพนม สกลนคร หนองคาย มุกดาหาร อุบลราชธานี โดยเฉพาะในปีพ.ศ.2488-2489 ที่เป็นการอพยพครั้งใหญ่ โดยกลุ่มชาวญวนได้อพยพมาอยู่ใน สปป.ลาวและภาคอีสานบริเวณแถบ จังหวัดหนองคาย นครพนม มุกดาหาร นานกว่ากึ่งศตวรรษทั้งหมด เป็นตัวแปรหนึ่งที่ศาสนาคารใน ภาคอีสาน เช่น สิม หอแจก นั้นนิยมให้ช่างญวนทำและออกแบบให้พร้อมเสร็จ คงด้วยทางวัดเล็งเห็น ว่าการทำ ด้วยปูนก่ออิฐคงจะคงทนกว่าทำ ด้วยไม้ อนึ่งใช้ช่างญวนโดยทั่วไป ค่าแรงถูกกว่า ทั้งๆที่ ฝีมือละเอียดประณีตกว่าช่างพื้นบ้านทั่วไปด้วยซ้ำ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ผลงานของช่างญวนจึง ปรากฏอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะทางอีสานเหนือแถบร้อยเอ็ด อุบลราชธานีและยโสธรก็ยังคงพบเห็น รวมถึงปัจจัยทางด้านการเมืองภายในของทั้งสองประเทศโดยเฉพาะในไทยยุคสมัยจอมพล ป. พิบูล สงคราม ที่สร้างกระแสชาตินิยม จนกลายมาเป็น ศิลปะแห่งชาติสำเร็จรูป ดังเช่นแบบโบสถ์มาตรฐาน ที่ออกแบบโดยกรมศิลปากรที่เรียกกันว่า โบสถ์ ก.ข. หรือศาลาการเปรียญแบบ ก.ข.ที่สร้างเหมือนกัน อยู่ทั่วประเทศไทยและยังทรงอิทธิพลมาจนถึงปัจจุบัน

สิมเป็นสถาปัตยกรรมในพื้นที่วัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากคติความเชื่อพื้นฐานและ พระพุทธศาสนาในฐานะการเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และโครงสร้างของสิมอีสานมีการเปลี่ยนแปลงตาม ปัจจัยทางสังคมและการเมืองส่งผลให้มีโครงการสร้างที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต สอดคล้องกับแนว ทางการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในการทำนุบำรุง อนุรักษ์ศาสนสถาน ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ตำแหน่งสิมกับการวางผังวัด ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ การปลูกสร้าง สิมมีคติถือกันว่า ถ้าปลูกสร้างขวางตะวัน คือ หันข้างสิมไปทางทิศตะวันออก หรือทิศตะวันตก ถือว่า ไม่เป็นสิริมงคล เพราะไปขวางหน้าตะวัน เนื่องจากความเชื่อที่ว่าทิศตะวันตกเป็นทิศไม่ดี อีกสาเหตุ หนึ่งที่ต้องหันหน้าสิมไปทางทิศตะวันออก เพราะ พระประธานในสิมจะต้องหันพระพักตร์ไปทางทิศ ที่ เป็นสิริมงคล นอกจากนั้นการก่อสร้างสิม ต้องไม่คร่อมต้นไม้ บ่อน้ำ ครกข้าว หากมีความจำเป็น จะต้องปลูกสร้างสิมลงในบริเวณเหล่านี้ จะต้องขุดออกให้หมด ทำพิธีถอน พิธียัติ เพื่อเป็นการขอ อนุญาตเจ้าที่เจ้าทาง อีกทั้งเป็นการอัญเชิญเจ้าที่เจ้าทางไปสถิตย์ยังบริเวณอื่น เพื่อที่จะได้ไม่มา

รบกวนสร้างความไม่เป็นสิริมงคลแก่สิม อันจะเป็นผลต่อความสงบความเจริญรุ่งเรืองสืบไป ตำแหน่งสิมกับการวางผังวัด พบว่ามี 3 ลักษณะ คือ วางสิมไว้คู่กับศาลาการเปรียญ ส่วนใหญ่จะเป็นวัดที่ตั้งขึ้นในระยะแรก โดยที่กำหนดให้สิมและศาลาเป็นอาคารหลักของวัด สิมเป็นอาคารที่มุ่งใช้เฉพาะส่วนหน้าที่มีลักษณะค่อนข้างเป็นการส่วนตัวเพื่อการทำสังฆกรรมของสงฆ์เท่านั้น แต่สำหรับศาลาการเปรียญเป็นอาคารสาธารณะที่ประชาชน ฆราวาสใช้งานทำบุญและจัดกิจกรรมทั่วไปที่เป็นประเพณีในพระพุทธศาสนาและใช้ประโยชน์ตอบสนองชุมชนด้านอื่นๆ ไปด้วย เช่น ใช้เป็นศาลาประชาคม ใช้ในการเลือกตั้งทุกระดับ แล้วจึงวางตำแหน่งอาคารอื่นๆ ตั้งอาคารสิมห่างจากแนวศูนย์กลางค่อนข้างไปทางทิศเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือทำให้เป็นการกำหนดเขตพุทธาวาสที่แยกออกจากศาลาอย่างชัดเจน อาคารสิมตอบสนองการใช้งานในลักษณะที่เป็นการเฉพาะที่ต้องการความสงบเวลาทำสังฆกรรมได้ดียิ่งขึ้นและเป็นตำแหน่งที่นิยมสร้างพระธาตุ และตั้งอาคารสิมไว้ที่ว่างที่สามสรณหันหน้าสู่ทางสัญจรหลัก

สิมเป็นสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาในที่สำคัญโดยใช้ประกอบศาสนพิธีหรือกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา รูปแบบการกำหนดตำแหน่งของสิมในพื้นที่วัดสอดคล้องกับความเชื่อตามหลักจักรวาลวิทยา ถ้ายทอดเป็นผลงานสถาปัตยกรรมทางมีเอกลักษณ์เชิงช่างพื้นถิ่นที่มีความเรียบง่ายและสมถะ สิมเป็นสถาปัตยกรรมทางศาสนาในพื้นที่อีสานที่สะท้อนการเปิดกว้างทางความคิด ในการยอมรับค่านิยมหรือวัฒนธรรมจากท้องถิ่นอื่นที่เข้ามามีอิทธิพลในท้องถิ่นตามพลวัตทางสังคม เช่น การผสมผสานงานปูนปั้นและสัตว์ในคติความเชื่อภูวนและจีนซึ่งเป็นศิลปะของช่างภูวน การผสมผสานงานแกะสลักไม้ซึ่งเป็นศิลปะของช่างลาว การผสมผสานสัญลักษณ์ทางการเมืองและการปกครองซึ่งเป็นศิลปะของช่างพื้นถิ่น เป็นต้น ซึ่งพบว่าปรากฏการณ์ทางการเมือง การปกครองหรือสังคมมีผลต่อสถาปัตยกรรมของสิมและการใช้ประโยชน์จากสิม ในอดีตการใช้ประโยชน์จากสิมในด้านสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่ประกอบสังฆกรรม สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนากำหนดให้เป็นเขตเฉพาะพระสงฆ์เท่านั้น ในปัจจุบันการใช้ประโยชน์เปลี่ยนแปลงปรับตัวให้พุทธศาสนิกชนใช้ประโยชน์ได้และมีการใช้ประโยชน์ร่วมด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

2. อำเภอศรีเมืองใหม่

2.1 ประวัติอำเภอศรีเมืองใหม่

อำเภอศรีเมืองใหม่มีประวัติศาสตร์การก่อตั้งร่วมกับอำเภอโขงเจียม เดิมชื่อเมืองเมืองโขงเจียม มีการปกครองตนเองมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2424 ตำแหน่งผู้ปกครองสมัยนั้นเรียกว่า “อุปฮาด” ขึ้นตรงต่อข้าหลวงเมืองอุบลราชธานี มีประวัติความเป็นมา ดังนี้ ประมาณ พ.ศ.2446 แขวงเมืองโขงเจียม ได้ย้ายที่ทำการจากบ้านนาค้อไปตั้งที่บ้านนาโพธิ์กลาง(เขตอำเภอโขงเจียม ในปัจจุบัน) โดยมีท้าวบุญธิสาร วงษ์เจียม เป็นนายแขวง ประมาณ พ.ศ.2455 แขวงเมืองโขงเจียมได้

ย้ายจากบ้านนาโพธิ์กลาง ไปตั้งที่บ้านนาเอือด ตำบลนาคำ ซึ่งเป็นพื้นที่อำเภอศรีเมืองใหม่ในปัจจุบัน ประมาณ พ.ศ.2457 แขวงเมืองโขงเจียมได้ ได้ย้ายจากบ้านนาเอือด ไปตั้งที่บ้านด่านปากมูล ตำบลสุวรรณวารี อำเภอโขงเจียม ในปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ.2500 ได้ย้ายที่ทำการจากบ้านด่านปากมูล มาตั้งที่ ร่องคำหมากจอก (ซึ่งเป็นที่ตั้งที่ว่าการอำเภอศรีเมืองใหม่ ในปัจจุบัน) เป็นกิ่งอำเภอบ้านด่าน และเมื่อ พ.ศ. 2502 ได้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอบ้านด่าน ต่อมาวันที่ 31 สิงหาคม 2514 ได้รับพระราชทาน เปลี่ยนนามอำเภอเป็น โขงเจียม ซึ่งที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่โนนคำหมากจอก บ้านนาเอือด ตำบลนาคำ เปลี่ยนเป็น อำเภอศรีเมืองใหม่ ส่วนอำเภอบ้านด่านเปลี่ยนนามเป็นอำเภอโขงเจียมจนถึงปัจจุบัน

2.2 ภูมิศาสตร์

2.2.1 ขนาดและที่ตั้ง อำเภอศรีเมืองใหม่มีพื้นที่ 1,310.0 ตารางกิโลเมตรตั้งอยู่ทาง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอข้างเคียง ดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอโพธิ์ไทร ทิศตะวันออก ติดต่อกับแขวงสาละวัน ประเทศลาว และอำเภอโขงเจียม ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอโขงเจียมและอำเภอพิบูลมังสาหารและทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอตาลสุมและ อำเภอตระการพืชผล

2.2.2 ภูมิประเทศ อำเภอศรีเมืองใหม่มีภูมิประเทศเป็นที่ราบมีลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อยลูกคลื่นลอนชันในบางพื้นที่ พื้นที่ทั่วไปมีความลาดเอียง ภูเขาและที่ราบสูงสลับกันไปกับที่ลุ่มสภาพดินเป็นดินร่วนปนทรายกักเก็บน้ำไม่ค่อยดีและพื้นที่เป็นป่าสภาพไม่สมบูรณ์

2.2.4 การคมนาคม อำเภอศรีเมืองใหม่ห่างจากอำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี ประมาณ 83 กิโลเมตร สามารถติดต่อไปยังชุมชนอื่น ๆ โดยทางรถยนต์โดยทางหลวงแผ่นดินซึ่งเป็นถนนสายสำคัญๆ ดังนี้ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 222 เชื่อมโยงอำเภอพิบูลมังสาหาร กับอำเภอโขงเจียม ระยะทางประมาณ 35 กิโลเมตร ทางหลวงชนบทหมายเลข อบ. 4030 จาก อำเภอพิบูลมังสาหารไปอำเภอศรีเมืองใหม่ระยะทางประมาณ 35

2.3 ภูมิปัญญาในพื้นที่อำเภอศรีเมืองใหม่

อำเภอศรีเมืองใหม่ มีภูมิปัญญาที่จัดว่ามีศักยภาพระดับสูง 3 ด้าน คือ

1. ภูมิปัญญาด้านการบริหารจัดการองค์กรชุมชน สวัสดิการชุมชนที่สำคัญ เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ ดำเนินกิจกรรมทางด้านการส่งเสริมการเกษตร การส่งเสริมอาชีพรายได้
2. ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม โภชนาการ อาหารแปรรูป เช่น การเลี้ยงไก่
3. ภูมิปัญญาด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกต้นไม้ในวันสำคัญต่างๆ

ซึ่งถือได้ว่าภูมิปัญญาทั้ง 3 ด้าน เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้มี ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม เช่น ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ เป็นต้น อยู่ในระดับค่อนข้างสูง เป็นที่รู้จักกัน อย่างกว้างขวาง ทั้งภายในและภายนอกท้องถิ่น สิ่งที่เป็นผลิตภัณฑ์โดดเด่นของภูมิปัญญา คือ

ผ้าขาวม้า กลุ่มอาชีพสตรีบ้านจุกการ ตำบลคำไหล ผ้าไหมไหมพรม กลุ่มสตรีบ้านสัน ตำบลแก้งกอก และผ้าโสร่ง กลุ่มสตรีบ้านลาดควาย ตำบลลาดควาย

นอกจากนี้การพบคัมภีร์ใบลานคัมภีร์ใบลาน เป็นเอกสารบันทึกเหตุการณ์และเรื่องราวต่างๆ ทั้งคติโลกและคติธรรม เช่น เรื่องราวและหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ ไหฺรศาสตร์ วรรณกรรม พงศาวดาร กฎหมายโบราณ ตำรายา เวทมนตร์คาถา เป็นต้น

ใบลานยาว เรียกว่า หนังสือผูก ลานสั้น เรียกว่า หนังสือก้อม วัฒนธรรมในการจารคัมภีร์ใบลานสืบทอดมาสู่อาณาจักรล้านช้างและภาคอีสานของไทยด้วยชาวอีสานในอดีตมีความเชื่อว่า หากจารอักษรตัวธรรม 1 ตัว จะได้อานิสงส์หรือผลบุญเท่ากับสร้างพระพุทธรูป 1 องค์ การจารหรือการคัดลอกคัมภีร์ใบลานเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา อีกทั้งผู้จารหรือเจ้าของลานผู้ถวายคัมภีร์ก็จะได้อานิสงส์ ได้ผลบุญมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดเพื่อจะได้บรรลุและเข้าถึงนิพพานในชาติต่อไป ดังจะเห็นได้จากคำอธิษฐานตอนท้ายสุดของลานจะบอกชื่อผู้จาร ชื่อเจ้าของลาน และวัตถุประสงค์ของผู้ถวายคัมภีร์เกือบทุกเรื่องจะมีคำว่า “นิพพานะปัจจะโย โหตุ” เสมอ ดังนั้นชาวอีสานจึงนิยมสร้างคัมภีร์ถวายวัดเป็นพุทธบูชา หรือเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพการีหรือผู้ที่ตายไปแล้ว ดังนั้นตามวัดต่างๆ จึงมีคัมภีร์ใบลานที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากทั้งพระไตรปิฎกและนิทานชาดก บางวัดแม้เรื่องเดียวกันก็มีหลายฉบับ หญิงบางคนที่มีศรัทธาแรงกล้าถึงกับเอาเส้นผมของตนถักเป็นสายสนองผูกคัมภีร์ใบลานก็มี เพราะความเชื่อดังกล่าว

คงเป็นข้อควรปฏิบัติและข้อห้ามสำหรับใช้ในสังคมซึ่งมีลักษณะเฉพาะสำหรับบุคคลตามชนชั้นที่ถูกจำแนกไว้ในสังคม คงที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชน การปฏิบัติตนของพระสงฆ์โดยปลูกฝัง สร้างความตระหนักและขัดเกลาให้เกิดความประพฤติที่ดีงามส่งผลให้สังคมมีความสุขสอดคล้องกับสภาพสังคมอีสานและสังคมไทยในปัจจุบัน การปฏิบัติที่ดีต่อกองถือเป็นความผิดและสังคมจะลงความเห็นโทษต่อการปฏิบัตินั้น ครูผู้สอนสามารถนำคองอีสานมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ทำให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้ สร้างองค์ความรู้และนำไปใช้ในสถานการณ์หรือบริบททางสังคมได้จริง ทั้งนี้ผู้เรียนจะเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศาสนาและความเชื่อมีสามารถนำมาใช้ในปัจจุบันได้

คะลำเป็นข้อตกลงทางสังคมจากการสรุปและประกอบสร้างเป็นคำหรือวลีที่เรียบง่ายที่มีความเชื่อมโยงกับศาสนาและวัฒนธรรม กำหนดเป็นข้อห้ามหรือแนวปฏิบัติที่เป็นกฎกติกาของสังคม ที่เป็นการบัญญัติข้อห้ามมิให้บุคคลประพฤติปฏิบัติ เพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติของบุคคล ในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมด้วยความสงบเรียบร้อยและเป็นการจัดระบบทางสังคมแบบบูรณาการและมีการถ่ายทอดระหว่างคนในแต่ละรุ่น สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 นำไปใช้ในการ

จัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดและโอกาส พัฒนาและสร้างสรรค์ ผลการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตอย่างมีคุณค่า

คะลามีความสำคัญต่อวิถีชีวิต ตลอดจนเป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมของ ชาวอีสาน เป็นกฎกติกาทางสังคมที่ช่วยสร้างให้สังคมอีสานอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ถ้าหากบุคคลใน สังคมทำอะไรที่ผิดไปก็就会被ผู้เฒ่าผู้แก่ทักท้วงว่าคะลำ ผู้ทำก็จะไม่กล้าทำต่อไป เพราะคนอีสานเชื่อ ว่าคะลาคือเป็นคำศักดิ์สิทธิ์ ทำให้สังคมอีสานมีความร่มเย็นเป็นสุขในที่สุด จึงกำหนดประเภทของคะ ลำอีสาน ตามพฤติกรรมของตัวแสดง (Actor) ที่มีปฏิสัมพันธ์กันในสังคมเป็น 3 ประเภท ได้แก่ คะลำ ทั่วไป คะลำเกี่ยวกับตนเองและคะลำเกี่ยวกับผู้อื่น

พลสวัสดิ์ คีนดี. (24 สิงหาคม 2564: สัมภาษณ์) คะลำเป็นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ หากกระทำขัดต่อคะลำจะส่งผลต่อตนเองและคนอื่น และอาจได้รับการลงโทษจากชุมชนและสิ่งเหนือ ธรรมชาติ ซึ่งคนที่ขัดต่อคะลำได้รับผลจากการกระทำจริงจึงทำให้เกิดความเชื่อและศรัทธาต่อคะลำ โดยเชื่อมต่องับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและถูกเล่าต่อและบันทึกไว้จากบรรพบุรุษจนถึง ปัจจุบัน แต่ในปัจจุบันความเชื่อและศรัทธาต่อคะลำที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตถูกลดความสำคัญลงไป

ยุทธชัย เสามั่น. (24 สิงหาคม 2564: สัมภาษณ์) หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความเชื่อมโยงกับคะลำโดยพฤติกรรมที่สั่งสมจนเกิดเป็นคุณลักษณะของคนในชุมชนที่พึงประสงค์จะ ถูกกำหนดแนวทางหรือข้อห้ามเพื่อให้เกิดความสมดุลและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคม เมื่อสัมพันธ์ กับหลักธรรมทางศาสนาแล้วพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการถ่ายทอด เผยแผ่ และประยุกต์รูปแบบการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันตามปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างเหมาะสมจึงจะ เกิดการดำรงอยู่ในความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้พระสงฆ์ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการรา สร้างความเชื่อ ความเข้าใจและนำไปปฏิบัติของคนในชุมชนต้องเป็นแบบอย่างและสามารถโน้มน้าวให้ เกิดการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของคนในชุมชนและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านศาสนาและ ความเชื่อในส่วนที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนให้คงอยู่ต่อไป

วิเชียร พรหมสีใหม่. (24 สิงหาคม, 2564: สัมภาษณ์) ความสัมพันธ์ระหว่าง นักเรียน ครูและผู้นำทางศาสนาในชุมชนอันเป็นที่ตั้งของโรงเรียนในปัจจุบันมีความแตกต่างไปจาก อดีต ศาสนามีบทบาทต่อโรงเรียนในเชิงสวัสดิการ เช่น การระดมทรัพยากร การสนับสนุนปัจจัยที่ เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เป็นต้น ชุมชนในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากส่งผลต่อคงที่ มีในอดีตต้องมีการยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับปัจจุบัน เพื่อให้เกิดข้อยกเว้นที่จะนำไปสู่ ความร่วมมือในการพัฒนา ทำนุบำรุงศาสนาและความสงบของชุมชนได้ เช่น การปฏิบัติของลูกต๋อพ่อ แม่ รูปแบบการทำบุญในเดือนต่างๆ เป็นต้น

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาถูกแปรรูปจากคำสอนให้เป็นข้อกำหนดหรือ ค่านิยมของสังคมอีสานหากผู้ใดมีการปฏิบัติหรือพฤติกรรมขัดแย้งกับข้อกำหนดถือว่าคะลำ และจะ

เกิดผลเสียทั้งต่อตนเองและส่วนรวมอย่างเป็นลำดับ เนื่องจากกระทำผิดต่อข้อกำหนดหรือค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและได้รับการยอมรับว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ในสังคมอีสาน โดยคณะเจ้าจะถูกถ่ายทอดส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นในหลายรูปแบบตามพลวัตหรือปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น การบันทึกการมุขปาถะ หรือการประกอบสร้างเป็นฮีต คอง ญา ลำ เป็นต้น นำไปไปออกแบบและสอดแทรกในกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา เนื่องจากเกิดทักษะการปฏิบัติและการใช้ประโยชน์จากการเรียนรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม

3. อำเภอโขงเจียม

3.1 ประวัติอำเภอโขงเจียม

เมืองโขงเจียม หรือ ขงเจียม เป็นเมืองที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานมีกลุ่มคนดั้งเดิม เผ่าชนพื้นเมือง เผ่าบลู ส่วย ลาว เมื่อปลายปี พ.ศ. 2314 กลุ่มคนอพยพหนีจากเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน ลงมาทางใต้โดยแยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเดินทางมาทางบก ได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ดอนมดแดงอันเป็นที่ตั้งของเมืองอุบลราชธานีในปัจจุบัน อีกกลุ่มหนึ่งอพยพลงมาตามลำแม่น้ำโขงมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ดอนหินตั้ง เพื่อประกอบอาชีพทำไร่ทำนา ทำสวน เดิมทีชื่อ "บ้านโขงเจียม" โดยมี สมมุติฐานจากประวัติศาสตร์ลาว เขตนครจำปาศักดิ์ ในสมัยเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร(เจ้าหน่อขัตติย์) ได้แต่งตั้งให้ท้าวหลวง ซึ่งเป็นบุตรพระละงุมให้เป็นขุนนักเฒ่า ไปรักษา "บ้านโขงเจียม" ประมาณ พ.ศ. 2256 โดยทั่วไปชาวบ้านเรียกบ้านโขงเจียมว่า บ้านเจียมใต้ มีผู้ปกครองก็คนในช่วงต่อมาไม่ปรากฏ เมืองโขงเจียมตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2364 ทั้งนี้เพราะขุนนักกราชบาอินทร์ ผู้รักษาตำบลขงเจียมมีความผิด เจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์ (เจ้าราชบุตรโย่) จึงจับตัวมาลงโทษ หลังจากนั้นหนังสือกราบบังคมทูลขอพระราชทานตั้งท้าวมหาอินทร์บุตรขุนนักอินทรวงศ์ ผู้รักษาตำบลโขงเจียมคนก่อนขึ้นเป็น “พระกำแหงสงคราม” พร้อมขอยก “บ้านนาค้อ” ขึ้นเป็นเมือง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงโปรดเกล้าฯ ให้ยก “บ้านนาค้อ” ขึ้นเป็น “เมืองโขงเจียม” และโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ “พระกำแหงสงคราม” เป็นเจ้าเมือง โดยกำหนดให้ขึ้นตรงต่อเมืองนครจำปาศักดิ์ (หม่อมอมรวงศ์วิจิตร, 2506: 230-231) เมืองโขงเจียม เป็นเมืองที่ขึ้นตรงต่อเมืองนครจำปาศักดิ์อยู่ไม่นานพอถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากที่ปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์แล้ว คงด้วยเหตุผลทางการเมืองที่สำคัญบางประการ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตนเองโขงเจียมขึ้นตรงต่อเมืองเขมราฐ เมื่อปี พ.ศ.2371 (ระลึก ธาณี, 2546: 17)

ในสมัยพระกำแหงสงครามเป็นผู้ปกครองเมืองโขงเจียม ได้ไปตั้งบ้านใหม่ขึ้นอีกบ้านหนึ่งชื่อว่าบ้านเจียมเหนือ สันนิษฐานว่าเป็นบ้านนาแขว ตำบลนาแขว อำเภอเขมราฐ ในปัจจุบัน ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากการเก็บส่วย ในเขตรับผิดชอบมีอาณาเขตกว้างขวางไม่สะดวกในการเก็บส่วย

พระกำแพงสงครามได้อุ้รักษำบ้านเจียมเหนือตลอด ส่วนบ้านเจียมใต้ได้มีผู้รักษำบ้านเจียมใต้สืบต่อมา พอสืบเรื่องราวได้ว่ามีชื่อดังต่อไปนี้ 1. หลวงเจ้ากำ 2. พระคง 3. อุปฮาดจันทา

ต่อมาในปี พ.ศ. 2444 ได้เกิดขบถฝิบุญ ซึ่งขณะนั้นเจ้าอุปฮาดจันทา เป็นผู้รักษำเมืองถูกฆ่า เมื่อบ้านเมืองสงบ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง ท้าวบุญธิสารวงศ์เจียม เป็นนายอำเภอกคนแรกของอำเภอโขงเจียม ปี พ.ศ. 2454

ในปี พ.ศ. 2450 ไทยเสียดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส ชาวบ้านที่รักความเป็นไทได้พากันอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนที่บ้านคันทกหอ ให้ชื่อว่า เมืองสุวรรณวาริ โดยการนำของเจ้าอุปฮาด (คำพัน) และพระอุบลกิจประชากร ช่วงนั้นอำเภอโขงเจียมได้แบ่งการปกครองออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 ท้าวบุญธิสาร วงศ์เจียม อยู่บ้านนาคอ มีหน้าที่เก็บส่วย 7 ตำบล คือ ตำบลลำโรง ตำบลนาโพธิ์กลาง ตำบลหนามแท่ง ตำบลลาดควาย ตำบลสงยาง ตำบลวารินชำราบ ตำบลเอ็ดใหญ่ ตำบลนาคำ ส่วนที่ 2 พระราชพงศา อยู่ที่บ้านคำไหล บ้านจารย์หัยหรือเมืองวารินชำราบ ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตอำเภอศรีเมืองใหม่ มีหน้าที่เก็บส่วย ตำบลวาริน และตำบลคำไหลและส่วนที่ 3 เจ้าอุปฮาด (คำพัน) อยู่ที่บ้านคันทกหอ ถูกยกฐานะเป็นเมืองสุวรรณวาริ มีหน้าที่เก็บส่วยตำบลบ้านด่าน และตำบลห้วยยาง

ในปี พ.ศ. 2457 ท้าวบุญธิสาร วงศ์เจียม กระทำความผิดทางราชการจึงสั่งปลดหลวงศรีอาชญาซึ่งอยู่บ้านสุวรรณวาริ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายอำเภอโขงเจียม จากนั้นจึงได้ย้ายที่ว่าการจากบ้านนาคอ ตำบลหนามแท่ง (เขตศรีเมืองใหม่ในปัจจุบัน) ไปตั้งที่ทำการอยู่เมืองสุวรรณวาริ และเปลี่ยนชื่ออำเภอโขงเจียมว่าอำเภอสุวรรณวาริ ในปีพ.ศ. 2458 เกิดฟ้าผ่ากุฏิวัดบ้านสุวรรณวาริ ทำให้พระมี พระพันธ์ และสามเณรศรีจันทร์ ถึงแก่กรรมภาพไปพร้อมกับไฟไหม้กุฏิ ในปีเดียวกันนั้นหลวงศรีอาชญา ผู้เป็นนายอำเภอชรามากจึงได้ถึงแก่กรรม พวกชาวบ้านพากันขวัญเสียว่าเป็นเมืองอาถรรพ์จึงพากันอพยพหนีและเห็นว่าสถานที่ตั้งอำเภอสุวรรณวาริ ที่เดิมไม่เหมาะสมจะเป็นที่ตั้งอำเภอต่อไป จึงพิจารณาเลือกเอาบ้านด่านปากมูลเป็นที่ตั้งที่ทำการอำเภอแห่งใหม่ แต่ยังคงเรียกว่าอำเภอสุวรรณวาริ เช่นเดิม ในปี พ.ศ. 2458 ทางราชการได้แต่งตั้งให้หลวงแก้วกาญจนเขต (ม.ร.ว. คอย อรุณวงศ์ ณ อยุธยา) เป็นนายอำเภอสุวรรณวาริ

อำเภอโขงเจียม ดำรงฐานะเป็นอำเภอในชื่ออำเภอโขงเจียมเป็นเวลา 10 ปีเศษ กล่าวคือ ประมาณปี พ.ศ.2460 ทางราชการได้เปลี่ยนชื่อตำบลโขงเจียมเป็นตำบลสุวรรณวาริ พอถึงปี พ.ศ.2460 เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริให้เปลี่ยนชื่ออำเภอตามนามตำบลที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ ดังนั้นอำเภอโขงเจียมจึงได้เปลี่ยนเป็นอำเภอสุวรรณวาริ เมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ.2460

อำเภอสุวรรณวาริ ดำรงฐานะเป็นอำเภอในชื่ออำเภอสุวรรณวาริ อยู่เป็นเวลา 22 ปี ในปี พ.ศ. 2482 รัฐบาลอันมีจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ก็ได้ดำเนินการเปลี่ยนชื่อ

ตำบลและอำเภอให้เหมาะสมอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ 13 เมษายน พ.ศ.2482 ในการนี้ได้เปลี่ยนชื่อ ตำบลสุวรรณวารี เป็น ตำบลโขงเจียม พร้อมกันนั้นได้เปลี่ยนชื่อ อำเภอสุวรรณวารี เป็น อำเภอโขงเจียม ทั้งนี้ตั้งแต่วันที่ 17 เมษายน พ.ศ.2482 เป็นต้นไป (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 56,17 เมษายน 2482 : 363) หลังจากนั้นอำเภอโขงเจียมก็เจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ มีการแยกการปกครองระดับตำบลหลายครั้งและมีการตั้งตำบลขึ้นใหม่เพิ่มขึ้นหลายตำบล ซึ่งปรากฏว่าในปี พ.ศ.2479 อำเภอโขงเจียมแบ่งการปกครองเป็น 10 ตำบล และมีหมู่บ้าน 117 หมู่บ้าน มีอาณาเขตกว้างขวางเท่ากับอำเภอโขงเจียมในปัจจุบันรวมกับอำเภอศรีเมืองใหม่ในปัจจุบัน รายชื่อตำบลในท้องที่อำเภอโขงเจียมในปี พ.ศ.2497 มี ดังนี้ ตำบลโขงเจียม ตำบลคำไหล ตำบลห้วยยาง ตำบลวาริน ตำบลนาคำ ตำบลเอือดใหญ่ ตำบลสงยาง ตำบลลาดควาย ตำบลนาโพธิ์กลาง ตำบลหนามแท่ง (กระทรวงมหาดไทย, 2497: 247)

เนื่องจากอำเภอโขงเจียมมีพื้นที่กว้างขวาง การคมนาคมลำบากและเป็นหมู่บ้านชายแดน ประชาชนส่วนหนึ่งจึงเรียกร้องให้ทางราชการย้ายที่ว่าการอำเภอโขงเจียมมาตั้ง ณ ท้องที่ตำบลซึ่งอยู่กึ่งกลางของอำเภอโขงเจียมในพื้นที่บ้านนาเอือด ตำบลนาคำ เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2500 พร้อมกันนั้นกระทรวงมหาดไทยก็ได้ประกาศยกฐานะตำบลโขงเจียมเป็น กิ่งอำเภอบ้านด่าน โดยให้มีเขตการปกครอง 3 ตำบล คือ ตำบลโขงเจียม ตำบลห้วยยางและตำบลนาโพธิ์กลาง และให้อยู่ในความปกครองของอำเภอโขงเจียม ต่อมาไม่นาน คือ เพียง 2 ปีเศษ รัฐบาลก็ประกาศใช้พระราชกฤษฎีกายกฐานะ กิ่งอำเภอบ้านด่าน ขึ้นเป็นอำเภอบ้านด่าน พร้อมกับอำเภออื่นๆ รวม 12 อำเภอ ทั้งนี้ตั้งแต่วันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2502 เป็นต้นไป (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 76 ฉบับพิเศษ, 20 ธันวาคม 2502: 8-11) อำเภอบ้านด่าน ดำรงฐานะความเป็นอำเภอของจังหวัดอุบลราชธานีอยู่ได้เพียง 10 ปีเศษ ทางราชการจึงประกาศใช้ พระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนชื่ออำเภอบางแห่งในจังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ.2514 เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ.2514 โดยให้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน 2514 เป็นต้นไป โดยให้เปลี่ยนชื่ออำเภอบ้านด่าน เป็น อำเภอโขงเจียม อันเป็นชื่อเดิมที่เคยใช้มาแล้วเป็นเวลา 100 ปีเศษ ส่วนอำเภอโขงเจียม ที่ ตั้งอยู่ ณ โนนคำมาจอก บ้านนาเอือด ตำบลนาคำ นั้นให้เปลี่ยนชื่อเป็น อำเภอศรีเมืองใหม่ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 88,14 กันยายน 2514: 619-620) อำเภอศรีเมืองใหม่จึงเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดอุบลราชธานีตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน พ.ศ.2514 เป็นต้นมา

หลังจากอำเภอบ้านด่านได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอโขงเจียม มีการแยกการปกครองในระดับตำบลและตั้งตำบลใหม่หลายครั้งหลายตำบล ดังนี้ ในปี พ.ศ.2527 อำเภอโขงเจียมแบ่งการปกครองเป็น 6 ตำบล คือ ตำบลโขงเจียม ตำบลหนองแสงใหญ่ ตำบลนาโพธิ์กลาง ตำบลห้วยยาง ตำบลห้วยไผ่และตำบลคำเชื่อนแก้ว

พอถึงปี พ.ศ.2534 ทางราชการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาตั้งอำเภอสิรินธร พ.ศ.2534 เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ.2537 ในการนี้รัฐบาลได้แยกตำบลคำเชื่อนแก้ว อำเภอโขง

เจียม ไปขึ้นกับอำเภอสิรินธร (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 108 ฉบับพิเศษ, 4 ธันวาคม 2534: 29-30) จนกระทั่งปี พ.ศ.2550 อำเภอโขงเจียม แบ่งท้องที่การปกครองเป็น 5 ตำบล ดังนี้ ตำบลโขงเจียม ตำบลหนองแสงใหญ่ ตำบลนาโพธิ์กลาง ตำบลห้วยยางและตำบลห้วยไผ่

3.2 ภูมิศาสตร์

3.2.1 ขนาดและที่ตั้ง อำเภอโขงเจียมมีพื้นที่ 765.00 ตารางกิโลเมตรตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอศรีเมืองใหม่ ทิศตะวันออก ติดต่อกับแขวงสาละวันและแขวงจำปาศักดิ์ (ประเทศลาว) ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอสิรินธรและทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอพิบูลมังสาหารและอำเภอศรีเมืองใหม่

3.2.2 ภูมิประเทศ อำเภอโขงเจียมมีภูมิประเทศเป็นที่ราบ สลับกับโนน (เนิน) เตี้ย ๆ มีเขตแดนทางตะวันออกเฉียงใต้ติดแม่น้ำโขงเป็นที่ซึ่งแม่น้ำมูลไหลลงมาบรรจบบริเวณท้ายวัดโขงเจียม (วัดบ้านด่านเก่า) บริเวณที่แม่น้ำทั้งสองสายมาจดกันทำให้เกิดสภาพที่เรียกว่า น้ำสองสี โดยน้ำที่ไหลจากน้ำโขงจะมีสีขาวขุ่น ส่วนน้ำที่มาจากลำน้ำมูลมีลักษณะใสหรือสีเขียวอมฟ้าเล็กน้อย บางครั้งจะเรียกกันว่า "โขงสีปูน มูลสีคราม"

3.2.3 การคมนาคม อำเภอโขงเจียมห่างจากตัวจังหวัดอุบลราชธานีไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ 75 กิโลเมตร โดยใช้ถนนสถิตนิมานกาล (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 217) จากวารินชำราบ-สว่างวีระวงศ์-พิบูลมังสาหาร เลี้ยวซ้ายผ่านสี่แยกธนาคารออมสิน ตรงไป ข้ามสะพานข้ามแม่น้ำมูล แล้วเลี้ยวขวาไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2222 ประมาณ 30 กิโลเมตร ถึงอำเภอโขงเจียม นอกจากเส้นทางนี้แล้วยังมีเส้นทางอื่นที่จะเดินทางมาได้ คือ เส้นทางอุบลราชธานี-ตระการพืชผล 50 กิโลเมตร เลี้ยวขวาที่อำเภอตระการพืชผล เข้าทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2134 อีก 60 กิโลเมตรถึงอำเภอโขงเจียม และเส้นทางสุดท้าย คือ อุบลราชธานี-ตาลชุม-โขงเจียม ระยะทาง 75 กิโลเมตร แต่สภาพถนนไม่สะดวกต่อการเดินทาง นอกจากนี้ยังมีทางหลวง 2112 เขมราฐ-โขงเจียม ซึ่งเป็นถนนเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดหลายแห่ง

3.3 ภูมิปัญญาในพื้นที่อำเภอโขงเจียม

อำเภอโขงเจียมเป็นพื้นที่ที่มีร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ เชื่อมโยงมาจนถึงปัจจุบัน โดยปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่เชื่อมโยงกับผี ความเชื่อและศาสนา เช่น ผาแต้ม ถ้ำเหวสินธ์ชัย พระพุทธชินราชจำลอง ศาลปู่ตา (สุริยวงค์) วัดถ้ำคูหาสวรรค์ ประเพณีแข่งเรือ ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นต้น วิถีชีวิตของคนในอำเภอโขงเจียมที่พึ่งพิงและได้รับประโยชน์จากธรรมชาติ หลักฐานภาพเขียนสีที่ผาแต้มเล่าเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ วิธีการดำรงชีวิตในสมัยนั้น เช่น ปลาบึก ช้าง เต่า สุนัข วัว ผามือแดง ต้มสำหรับจับปลา และการใช้ไฟในการดำรงชีวิตและพิธีกรรม

ดังนั้น วิธีชีวิตและพิธีกรรมจึงเชื่อมโยงกับผีและศาสนา โดยการติดต่อสื่อสารระหว่างคนกับโลกหลังความตายจะใช้อุปกรณ์เป็นสื่อกลางและสัญลักษณ์ คือ หมากเบ็ง

วิธีการใช้ขันหมากเบ็ง ใช้เป็นเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัย ใช้เป็นเครื่องสักการะอยู่ในเครื่องพิธีกรรมไหว้ครู บอผี (เช่น สรวงดวงวิญญาณ) บูชาวิญญาณบรรพบุรุษ โดยนำไปบูชาตามหลักเส (ธาตุ) ที่บรรจุอัฐิ (กระดูก) เป็นเครื่องให้พิจารณาเตือนคนได้ พิจารณาเบญจขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นอกจากใช้เป็นเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัยแล้ว ยังใช้ในการกราบไหว้ผู้ที่เคารพอย่างสูงอีกด้วยโดยมีเหตุผลว่า การกราบโดยทั่วไป เป็น “นามธรรม” (เพราะเมื่อกราบเสร็จเหตุการณ์ก็ผ่านไป) การกราบบูชาด้วยขันหมากเบ็ง เป็น “รูปธรรม” เพื่อให้การกราบคงอยู่ในรูปขันหมากเบ็ง ดังนั้น การกราบบูชาด้วยขันหมากเบ็ง จึงเหมือนการกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ เป็นเครื่องเบญจขันธ์ ขันหมากเบ็งบูชาพระเจ้า 5 พระองค์

หมากเบ็ง หรือขันหมากเบ็ง เป็นเครื่องสักการะของวัฒนธรรมล้านช้าง เดิมใช้สำหรับบูชาในพระพุทธศาสนา คงมีมาเป็นพันเป็นร้อยปีแล้วกระมัง เพราะในหลักเสมาสสมัยทวารวดีของอีสานก็พบว่ามีลวดลายทำนองกะจังกลีบบายศรีปรากฏอยู่บ้าง หมากเบ็งมีคติมาจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแก่นสารสาระสำคัญของคำสอนเรื่อง ขันธ์ 5 และไตรลักษณ์ คำว่าหมาก หมายถึง กอง, หน่วย, ผล คำว่าหมาก ณ ที่นี้ ไม่เกี่ยวกับหมากสำหรับเคี้ยวหรือหมากที่ใช้ทำหมากสุ่ม ในวัฒนธรรมล้านนาแต่ประการใด และคำว่ามากนี้ตรงกับคำว่า ขันธ์ ในภาษาบาลี ส่วนคำว่า เบ็ง บ้างเขียนเป็น เบ็งจ์ หรือ เบงจ์หมายถึง จำนวน 5 หรือเลข 5 มาจากคำว่า เบญจ ปัญจ ในภาษาบาลี และมีความหมายเดียวกันกับคำว่า เบ็นเบญเบญ ในภาษาลาวที่รับมาจากภาษาบาลี ดังนั้นคำว่า หมากเบ็ง จึงหมายถึง กองทั้ง 5 ซึ่งหมายถึง ขันธ์ 5 ในพระพุทธศาสนา อันประกอบด้วยรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ

ขันธ์ทั้ง 5 นี้เป็นกองที่รวมกันเข้าเป็นสัตว์ทั้งหลายในโลก หากสัตว์ไม่มีขันธ์สัตว์ก็ไม่เป็นสัตว์ บุคคลก็ไม่มีบัญญัติ ไม่เป็นตัวเป็นตนมาเสวยชาติเสวยภพ ธรรมทั้งหลายก็อนุเคราะห์และสงเคราะห์เข้าในขันธ์ 5 นี้เอง มีอาทิ ธาตุ 4 อายุตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 นักปราชญ์ชาวลาวล้านช้างทั้งหลายทั้งมวลจึงเอาขันธ์ทั้ง 5 ในตนประดิษฐ์ถ่ายทอดออกมาเป็นหมากเบ็ง เพื่อน้อมสักการะพระไตรรัตนทั้ง 3 เป็นการรำลึกถึงพระพุทธองค์ที่ทรงตรัสสอนให้สัตว์ทั้งหลายรู้จักรูปขันธ์ทั้ง 5 ดังสำนวนผญาธรรมว่า “ท่านเพิ่นผู้รู้ธรรมจึงเอาธรรมเข้าไหว้สาบานนบธรรมะขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า” ธรรมะคือ รู้ขันธ์ 5 เอาธรรมะคือ เอาหมากเบ็งตัวแทนแห่งขันธ์ 5 ไหว้ธรรม คือ ไหว้พระรัตนตรัย โดยลักษณะธรรมแล้วขันธ์ 5 เป็นของไม่เที่ยงหรืออนิจจังเป็นทุกข์ คือ ทุกขัง ไม่มีตัวตนคือ อนัตตา อันหมายถึงกฎไตรลักษณ์ทั้ง 3 โบราณจึงเอาต้นกล้วยมาทำหมากเบ็งเพราะต้นกล้วยและใบกล้วยเป็นตัวแทนของไตรลักษณ์เวลาปลูกกล้วยก็ไม่มีการให้เก็ด ไม่มีแก่นให้หา แกะเปลือกออกก็แกะ

ไปเรื่อยๆ หาแก่นไม้พบ ไม่มีสารัตถะอันใดให้ยึดถือ ต่างจากไม้อื่นที่มีราก มีเปลือก มีแก่น ดังนั้น ช่าง
ล้านช้างโบราณจึงเอาปรัชญาธรรมแฝงคตินี้มาสร้างเป็นหมากเบ็งนั่นเอง

ส่วนคำว่า ขันหมากเบ็ง นั้นต่างจากคำว่า หมากเบ็ง ก็คือ หมากเบ็งหมายถึงการเอา
แต่ตัวหมากเบ็งมาสักการะ ส่วนขันหมากเบ็งนั้นต้องเอาเครื่องทั้งหลายมาประกอบและเอาขันมารอง
เพื่อสักการะ ต่างกันก็แต่เท่านี้ การสร้างหมากเบ็งนั้นช่างโบราณว่าเป็นพุทธศิลป์อย่างหนึ่งต้อง
ประกอบด้วยส่วนทั้ง 7 จึงสมบูรณ์ คือ ดิน 1 แก่น 1 กีบ 1 ขวย 1 แขน 1 แส้ 1 ขัด 1 จอม 1 ดิน
คือ ใบตองหุ้มแก่นกล้วยดินหมากเบ็ง แก่น คือ ล่างกล้วยที่ถูกใบตองหุ้มเป็นดินหมากเบ็ง กีบ คือกลีบ
ใบตองพับเป็นเหลี่ยมปลายแหลมประดับทิศเป็นข้อขึ้นของหมากเบ็ง ขวย คือกรวยอันเป็นแกนกลาง
ของหมากเบ็งที่มีลักษณะ “ปลายแหลม ดินกว้าง ปากกวง” แขน คือ มวลูปพามาล้อมคอกทั้งหลายที่
“แขนปลายกีบสอดดินกล้วย” ของหมากเบ็ง เป็นต้นว่า สอนอ๊ก (เกสรดอกกรัก), ดอกอ๊ก, พุดทะชาดพิ
ชะยา (ดอกพุด), จำปา, จำปี, สามปี และดาวเรือง เป็นต้น แส้ คือก้านพร้าวยาวตรงปลายยอดสำหรับ
ร้อยดอกไม้ประดับหมากเบ็งขัด คือ ก้านพร้าวสั่นตัดปลายแหลมเป็นเข็มใช้แทงหรือกลัดส่วนทั้งหลาย
ให้ติดกัน จอม คือ ส่วนยอดที่ประดับร้อยดอกไม้ทั้งหลายให้ยาวเรียวยาวขึ้นไป

ขันหมากเบ็งเป็นงานหัตถศิลป์พื้นบ้านที่เกิดจากความเชื่อที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต
เชื่อมโยงกับสิ่งเหนือธรรมชาติ พบปรากฏทั่วไปในพื้นที่ล้านช้างเดิมสอดคล้องกับความหมายเชิง
สัญลักษณ์พระเจ้า 5 พระองค์ การเป็นเครื่องบูชางานพิธีกรรมต่างๆ ชุมชนห้วยไผ่ตั้งอยู่ใกล้พื้นที่
ท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย คือ อุทยานแห่งชาติผาแต้ม ซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อตั้งแต่
สมัยก่อนประวัติศาสตร์และเป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นด้านงานหัตถกรรมจึงเป็นพื้นที่เหมาะสมที่จะ
อนุรักษ์ สืบสานและสร้างสรรค์งานหัตถศิลป์โดยโรงเรียนชุมชนห้วยไผ่ในฐานะสถาบันการศึกษาที่มี
บทบาทในการพัฒนาคนในท้องถิ่นจึงควรนำขันหมากเบ็งไปใช้ในการจัดการเรียนรู้และเชื่อมโยงเข้า
กับหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาให้เกิดผลลัพธ์การ
เรียนรู้ที่หลากหลายสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและชุมชน

ขันหมากเบ็งเป็นงานพุทธศิลป์ที่สอดแทรกคติทางพระพุทธศาสนาไว้ในทุก
ส่วนประกอบเพื่อถ่ายทอดพระธรรมของพระพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชน และเป็นเครื่องสักการะ
หรือสิ่งประกอบพิธีกรรมในศาสนาพืธีและมีฐานะเป็นสิ่งของศักดิ์สิทธิ์

4. อำเภอดาลชุม

4.1 ประวัติอำเภอดาลชุม

อำเภอดาลชุมแยกออกจากอำเภอบึงสามพันเมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ.
2521 เป็นกิ่งอำเภอดาลชุม และยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2531 เนื่องจากมีต้น
ตาลจำนวนมาก ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติติดริมฝั่งน้ำมูล จึงเรียกบริเวณนี้ว่า "ตาลชุม" ต่อมาได้มีการ
เรียกชื่อเพี้ยนจาก “ตาลชุม” เป็น "ดาลชุม" ในปัจจุบัน

หลักจากนั้น อำเภอตาลสุมก็เจริญก้าวหน้าโดยลำดับในทุกๆด้าน ทางราชการได้แบ่งท้องที่ตำบลและตั้งตำบลเพิ่มขึ้นหลายตำบลจนถึงปี พ.ศ.2550 อำเภอตาลสุมแบ่งเขตการปกครองท้องที่เป็น 6 ตำบล ดังนี้ ตำบลตาลสุม ตำบลสำโรง ตำบลจิกเทิง ตำบลหนองกุ้ง ตำบลนาคายและตำบลคำหว่า

4.2 ภูมิศาสตร์

4.2.1 ขนาดและที่ตั้ง อำเภอตาลสุม มีพื้นที่ 302.2 ตารางกิโลเมตรตั้งอยู่ทางตอนกลางของจังหวัด ทางทิศตะวันออกของตัวจังหวัดอุบลราชธานี ห่างจากตัวจังหวัด 34 กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพมหานคร 662 กิโลเมตรมีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอข้างเคียง ดังนี้ ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอตระการพืชผลและอำเภอศรีเมืองใหม่ ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอศรีเมืองใหม่และอำเภอพิบูลมังสาหาร ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอสว่างวีระวงศ์ และอำเภอดอนมดแดงและทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอดอนมดแดง

4.2.2 ภูมิประเทศ อำเภอตาลสุมมีภูมิประเทศเป็นราบสูงและลาดชันปานกลาง ไม่มีภูเขาสูง มีแม่น้ำเซบกไหลผ่านเขตติดต่อด้านทิศตะวันตก มีที่ราบลุ่มบางส่วนบริเวณพื้นที่ด้านตะวันตกของตำบล ทิศเหนือเป็นที่ราบสูงเหมาะต่อการเลี้ยงสัตว์ เป็นป่าละเมาะมีพื้นที่ทำนาประมาณ 3 ใน 4 ส่วนของพื้นที่ทางด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ มีแม่น้ำห้วยนาคายไหลผ่านด้านทิศตะวันตกลงสู่แม่น้ำเซบกและมีความลาดเทจากด้านทิศตะวันตกและทิศใต้สู่พื้นที่ตอนกลางของตำบลและลาดเอียงไปทางทิศเหนือ เป็นลักษณะพื้นที่ลูกคลื่นลอนราบ มีอากาศร้อนเป็นส่วนใหญ่ มีอากาศหนาวในฤดูหนาวจัดในช่วงเดือนธันวาคมและมีฝนตกชุกในฤดูฝน

4.2.3 การคมนาคม อำเภอตาลสุมห่างจากจังหวัดอุบลราชธานีไปทางทิศตะวันออก 34 กิโลเมตร โดยใช้ถนนตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4005

4.3 ภูมิปัญญาในพื้นที่อำเภอตาลสุม

บ้านสำโรง ตำบลสำโรง อำเภอตาลสุม เป็นแหล่งเขียนภาพผ้าผะเหวดที่มีชื่อเสียงซึ่งผ้าผะเหวด ตามสำเนียงเสียงอีสาน คำว่า "ผะเหวด" มาจากคำว่า "พระเวส" หมายถึง พระเวสสันดรงานบุญผะเหวดเป็น 1 ในประเพณี 12 เดือน หรือฮีตสิบสอง ผ้าผะเหวด คือ ผ้าผืนยาวเขียนภาพเล่าเรื่องพระเวสสันดรเพื่อใช้แห่ในงานบุญพระเวส ซึ่งสมมติว่าเป็นการแห่พระเวสสันดรเข้าเมืองสมัยก่อนช่างแต้มรูปมักเป็นช่างพื้นบ้าน จึงใช้สีสันเลี่ยนแบบธรรมชาติ ไม่เคร่งครัดเรื่องสัดส่วนของรูปร่างคน สัตว์ วัตถุสิ่งของมากนัก ตามคติความเชื่อของชาวอีสาน ผู้ใดฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรจบทั้ง 13 กัณฑ์ ภายในการเทศน์ครั้งเดียวและภายในวันเดียว จะได้เกิดร่วมชาติภพกับพระศรีอริยเมตไตรย โครงสร้างของนิทานผะเหวดสันดรเขียนเป็นโครงสร้างนิทาน หรือไวยากรณ์นิทานได้ ดังนี้แบบที่ 1 เป็นโครงสร้างนิทานที่ยาวที่สุดประกอบด้วย พระมาลัยรับดอกบัวบูชา พระมาลัยและพระอินทร์นำดอกบัวบูชาพระธาตุเกศเกล้าจุฬามณี พระพุทธองค์โปรดพระญาติพระวงศ์ เทศน์สังกาส

นิทานผะเหวดสันดรและพระมาลัยหรือพระพุทธองค์เสด็จโปรดสัตว์นรก แบบที่ 2 พระมาลัยและพระอินทร์นำดอกบัวบูชาพระธาตุเกศเกล้าจุฬามณี นิทานผะเหวดสันดรและแบบที่ 3 นิทานผะเหวดสันดร

โครงสร้างนิทานในผะเหวดแบบที่ยาวที่สุด ความคิดที่กำกับเนื้อหาของนิทาน คือ ความคิด เรื่อง นรกภูมิ มนุสสภูมิ สวรรค์ภูมิ อันได้รับอิทธิพลจากไตรภูมิพระร่วง ภาพวาดตอนต้นเรื่อง ส่วนที่เป็นปรารภเหตุการณ์เล่านิทานผะเหวดสันดร พระมาลัยและพระพุทธเจ้า เป็นตัวแทนของพุทธศาสนา มีสถานภาพสูงกว่าพระอินทร์และเทวดาบนสวรรค์ แม้ตอนจบในนรกภูมิ พระมาลัยและพระอินทร์ ก็มีสถานภาพเทียบเท่าเทพเจ้าผู้ปลดปล่อยบาป และความทุกข์ให้กับผู้ทำผิดศีลในโลกมนุษย์ โครงสร้างนิทานที่กำกับภาพวาดผะเหวด คือ ความเชื่อเรื่องสวรรค์ภูมิ มนุสสภูมิและนรกภูมิ นิทานเรื่องผะเหวดสันดรประกอบด้วยอนุภาคย่อย ที่เสนอตัวอย่างพฤติกรรมที่น่าสู่สวรรค์ภูมิและนรกภูมิ เป็นแก่นแกนของเรื่อง ซึ่งไม่ตรงกับแก่นเรื่องในตัวบทลายลักษณ์อักษรด้านวรรณกรรม และด้านกลอนเทศน์ผะเหวด ที่มุ่งเน้นนิพพานหรือการหลุดพ้น ความแตกต่างของแก่นเรื่องแสดงว่า การเขียนภาพผะเหวดของแต่ละชุมชน เป็นสิ่งที่แสดงถึงการคิดต่างอย่างมีเสรีภาพ แหวกจากแนวคิดของศูนย์กลางทางการเมือง ทางศาสนา ทางเศรษฐกิจในเขตนครและเขตเมือง

ส่วนภาพผะเหวดแบบที่สอง ประกอบด้วยภาพพระมาลัยขึ้นไปไหว้พระเกศเกล้าจุฬามณีบนสวรรค์ พร้อมกับพระอินทร์และเทวดา คู่กับภาพผะเหวด 13 กัณฑ์ โครงสร้างนิทานแนวนี้แสดงความเชื่อว่า การทำบุญ การบำเพ็ญปรมาตม์ทานหรือมหาทาน เป็นปัจจัยนำไปสู่สวรรค์ ภาพวาดวิธีนี้ไม่กล่าวถึงนรกภูมิ ขนาดของภาพเน้นตัวละครโดยวาดเป็นภาพขนาดใหญ่ แสดงพฤติกรรมและเล่าเรื่องราว แต่ภาพไม่สร้างความรู้สึก ไม่สร้างจินตนาการ ภาพวาดมีลักษณะแข็งทื่อเช่นเดียวกับโครงสร้างของภาพวาดแนวที่สาม ที่ไม่กล่าวถึงสวรรค์และนรก บอกเล่าเรื่องราวเฉพาะนิทานผะเหวดสันดรเท่านั้น เป็นการวาดโดยประหยัดวัสดุ เพื่อวางจำหน่ายโดยเฉพาะ ผู้วาดดูเหมือนขาดศรัทธาในการสร้างงาน ในหนึ่งภาพจะบรรจุเหตุการณ์หนึ่งอนุภาคเท่านั้น การวาดแนวนี้คล้ายกับการวาดจิตรกรรมฝาผนังประดับรอบศาลาโรงธรรม ซึ่งมีขนาดกว้างยาวใหญ่ และมุ่งสอนพุทธศาสนาหลายเรื่อง มีทั้งศาสนบุคคล ศาสนวัตถุ ศาสนธรรม ประดับรอบศาลาโรงธรรม โครงสร้างเฉพาะนิทานผะเหวดสื่อความคิด เรื่อง อนิจลักษณะ ความเปลี่ยนแปลงของชีวิตและการให้ทาน ไม่ยึดติดในทรัพย์สินทั้งปวง ภาพผะเหวดในฐานะพุทธศิลป์ที่มีทั้งการวาดแบบผ้าพระบฏและแบบผ้า幔ยาว แบบภาพพิมพ์และจิตรกรรมฝาผนัง หรือ ฐูปแต้ม งานจิตรกรรมทุกรูปแบบมีหน้าที่สำคัญหลายประการ คือ เป็นภาพประกอบการเล่านิทานเรื่องผะเหวดสันดรให้เข้าใจง่าย ให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน นอกจากนี้ยังใช้ประดับศาลาโรงธรรม และใช้กันมุงสนามกลางแจ้งให้เป็นศิวิ่งกตหรือเขาวงกต ซึ่งเป็นที่ประทับของพระเวสสันดรขณะที่บำเพ็ญพรตเป็นดาบส ภาพผะเหวด幔ยาวกรณีนี้ทำหน้าที่คล้ายฉาก ส่วนบทบาทแฝงเร้นที่สำคัญรองลงมา เกิดจากฝีมือของช่างวาดที่มีความสามารถสูง คุณภาพของภาพวาด

เทียบได้กับจิตรศิลป์ เส้นและปลายพู่กันที่ระบายในพื้นที่ผ้าสามารถสร้างอารมณ์สะท้อนใจ เกิดเป็นรหัสศรัทธาตามเนื้อเรื่อง โดยเฉพาะภาพแนวอิโรติกในกัณฑ์ชู้ชก กัณฑ์มหาพน กัณฑ์มหาราช และกัณฑ์เพิ่ม ตอน พระมาลัยหรือพระพุทเจ้าทองแดงนรก ภาพแนวอิโรติกเหล่านี้ปรากฏเฉพาะฝีมือช่างพื้นบ้านอีสาน

ผ้าผะเหวดเป็น ศิลปกรรมของชาวบ้าน (Folk Art) ที่มีการประกอบสร้างอย่างต่อเนื่องนับร้อยปี บทบาทหน้าที่สำคัญคือเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีบุญผะเหวด หรือบุญมหาชาติ หน้าที่โดยตรงคือ บอกเล่านิทานผะเหวดสันดรผ่านภาพเขียนในหลายลักษณะ เช่น เป็นผ้าศักดิ์สิทธิ์ในพิธีอัญเชิญพระเวทสันดรเข้าเมือง ในชุมชนขนาดใหญ่ ชาวบ้านทุกวัยจะพร้อมใจกันกระทำพิธีอัญเชิญสักขัตริย์ หรือหกขัตริย์ คือ พระเวทสันดร นางมัทรี กัณหา ชาลี นางผุสดี พระเจ้าสัณขัย จากเขาศรีวิวงศ์ซึ่งเป็นป่าเข้าสู่เมืองคือ กรุงสีกพี (หรือวัดในหมู่บ้าน) ชุมชนชาวนา ที่พระภิกษุและผู้สูงอายุเข้มแข็ง บรรยายภาคตอนแก่พระเวทสันดรเข้าเมืองจะสนุก และชาวบ้านรวมกลุ่มแสดงความสามัคคีอย่างเข้มแข็ง โดยเชื่อว่าการเกษตรกรรมจะได้ผลดีข้าวปลาอาหารสมบูรณ์แต่ในชุมชนเมืองที่ผู้คนค้าขายและรับราชการการแห่ผ้าผะเหวดไม่มีความหมาย ไม่มีความสำคัญ บางแห่งตัดพิธีแห่ผ้าผะเหวดออกไป โดยให้เหตุผลว่าเสียเวลา ต้องทำงานอื่น บทบาททางสังคมของผ้าผะเหวดจึงลดลง นอกจากนี้ หากวัดสร้างศาลาการเปรียญขนาดใหญ่จะวาดจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง ผะเหวดสันดร ไว้รอบศาลา ผ้าผะเหวดจึงหมดบทบาทด้านการประดับตกแต่ง ซึ่งเป็นประโยชน์ใช้สอยสำคัญอีกประการหนึ่ง เยาวชนรุ่นลูกหลานจึงขาดโอกาสได้เห็น ได้สัมผัสกับผ้าผะเหวดในพิธีอัญเชิญสักขัตริย์เข้าเมือง ซึ่งเป็นการแสดงบทบาทสมมติที่ชาวบ้านเป็นผู้แสดงร่วมกัน ด้วยศรัทธาและเชื่อมั่นในผลบุญเมื่อขาดพิธีกรรม ความคิดมุมมองที่มีต่อผ้าผะเหวดจึงเปลี่ยนไป เช่น ศรัทธาอันน้อยลง ความเชื่อมั่นในอานิสงส์ของการฟังเทศน์ให้ครบสิบสามกัณฑ์แล้วได้ขึ้นสวรรค์ ก็สั่นคลอน คงเหลือเฉพาะผู้มีอายุมากที่ฟังธรรม ในชุมชนขนาดเล็กบางวัดมีพระภิกษุเพียงรูปเดียว ความต่อเนื่องของประเพณีและการทำบุญให้ครบทุกขั้นตอนแทบเป็นไปไม่ได้ ขั้นตอนที่ถูกตัดออกคือ การแห่ผ้าและการเทศน์ธรรมแบบครบถ้วนมีคุณธรรม การทำบุญเปลี่ยนแปลงจากการทำบุญเพื่อฟังธรรม เป็นการทำบุญให้ทานที่เน้นการบริจาคให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับแล้ว เสี่ยงการเทศน์แถมสมภาร คือ ประกาศยกย่องให้พรผู้บริจาคเงินดังกลบเสียงเทศน์ผะเหวด จนแทบไม่ได้ยินเสียงเทศน์ผะเหวด ส่งผลให้ตัวบทหรือคัมภีร์ผะเหวดขาดการสื่อสารไปยังชาวบ้าน การกล่อมเกลாதงศัลยกรรมด้วยนิทานผะเหวดจึงลดทอนไม่ถูกผลิตซ้ำในด้านการรับสาร

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ วิธีการเขียนภาพผะเหวด วิธีการเขียนในจารีตเดิม ใช้การวาดภาพลายเส้นแล้วระบายสีน้ำ ผู้วาดต้องอ่านนิทานผะเหวดสันดรให้จบให้เข้าใจเป็นอะไร ฉากส่วนใหญ่จะเป็นสีเขียวของต้นไม้แซมแทรกในทุกบริบท ไม่ว่าจะเป็นเมือง เป็นบ้าน เป็นป่า โดยพื้นที่ป่ามีต้นไม้ นก ช้าง กวาง สัตว์ป่าและสัตว์น้ำมีมากกว่าพื้นที่อื่นๆ อย่างไรก็ตาม ภาพวาด

แบบเก่าที่เป็นสองมิติ ฉากที่เป็นพื้นที่ธรรมชาติมีมากกว่ารูปตัวละครในทุกทัศน์ ส่วนภาพวาดยุคหลัง ที่เป็นภาพสามมิติจะมีเฉพาะรูปตัวละคร ไม่มีฉาก จึงขาดพื้นที่สีเขียวและพื้นที่ทางวัฒนธรรม ขาดมิติที่ผสานกลมกลืนระหว่างฉากและรูป รูปตัวละครแข็งทื่อไม่สร้างความรู้สึกเชิงสุนทรียภาพ และภาพไม่สอดคล้องกับตัวบททางวรรณกรรม เป็นพุทธพาณิชย์ที่มีความง่ายแต่ไม่งาม ภาพวาดถูกลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ลง แนวโน้มในอนาคตภาพวาดผ้าผะเหวดอาจเป็นเพียงภาพอดีตที่เก่าแก่ ทрудโหมตามเวลา สำนักของกลุ่มชาติพันธุ์ทางพุทธศาสนาในหมู่คนรุ่นใหม่อาจเลื่อนลงขาดความสืบเนื่องกับประเพณีบุญผะเหวด โดยเชื่อว่า พ.ศ. 2550 เป็นกึ่งพุทธกาลที่พยากรณ์ว่า พุทธศาสนาจะสิ้นสุดเมื่อมีอายุครบ 5,000 ปี

ผ้าผะเหวดเป็นสินค้าโอท็อป วาดตัวละครด้วยดินสอสีดำ เช่น ตัวพระ ตัวนาง ทหารนางสนม และวาดวิวไปตามจินตนาการ จากนั้นระบายสี ตัดเส้นด้วยสีเมจิก องค์ประกอบของภาพผู้วาดจินตนาการตามเนื้อหาของกัณฑ์แต่ละกัณฑ์ ผ้าผะเหวดมีความยาว 30 เมตร 40 เมตรและ 50 เมตรกลุ่มผ้าผะเหวด บ้านสำโรง ตำบลสำโรง อำเภอดาลุสม จังหวัดอุบลราชธานี (พรพรรณ สายโสภา, 24 สิงหาคม 2563: สัมภาษณ์)

การเขียนผ้าผะเหวดเป็นการสืบทอดจากพ่อ การเขียนผ้าผะเหวดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีลายไทยจำนวนมาก แบ่งเรื่องราวเป็น 13-17 ช่อง ในแต่ละช่องวาดภาพตามเนื้อหาของชาก ในแต่ละเหตุการณ์จะมีความยาวไม่เท่ากัน เริ่มจากร่างโครงตัวละครในปัจจุบันใช้แบบท่ายและวาดแตกต่างจากในอดีตจะวาดด้วยมือ จากนั้นใช้ดินสอวาดรายละเอียด ลงสีอะคริลิกสีเนื้อและระบายสีทิวทัศน์ตามเนื้อเรื่อง ตัดเส้นด้วยปากกาเคมีซึ่งเปลี่ยนจากฟู่กันขนาดเล็กเพื่อลดระยะเวลา ต้องการให้มีการอนุรักษ์และขาดคนมาสืบทอดงานศิลปะพื้นบ้านแขนงนี้ (วีระ คงมาก, 24 สิงหาคม 2563: สัมภาษณ์)

ฐานการเรียนรู้ผ้าผะเหวดเป็นกิจกรรมเด่นของโรงเรียนและเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านสำโรง ครูผู้สอนนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยความรักและห่วงแหน ผู้เรียนสามารถนำความรู้จากการเขียนผ้าผะเหวดไปใช้ในการประกอบอาชีพ (ณัฐธิดา ป่อแก้ว, 24 สิงหาคม 2563: สัมภาษณ์)

การเขียนผ้าผะเหวดเป็นงานพุทธศิลป์อีสานของชาวบ้านสำโรง ตำบลสำโรง อำเภอดาลุสม จังหวัดอุบลราชธานี ปฏิบัติสืบทอดกันมากกว่า 100 ปี และมีการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มผ้าผะเหวดในส่วนของภาคประชาชนโดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐในรูปแบบของโครงการตามนโยบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น และศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการศึกษา โรงเรียนบ้านสำโรง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 กำหนดให้การเขียนผ้าผะเหวดเป็นฐานการเรียนรู้ เพื่อการอนุรักษ์ สืบทอดและสร้างสรรค์ บริการวิชาการสู่ชุมชนและผู้สนใจ

ทั่วไป ดังนั้นผ้าผะเหวดจึงเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สมควรนำเข้าสู่กระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบสอดคล้องกับพลวัตสังคมและโลกโดยการบูรณาการหลักสูตรการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

การเขียนผ้าผะเหวดเป็นการสร้างความเป็นรูปธรรมด้วยงานพุทธศิลป์หลอมรวมและถ่ายทอดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สอดแทรกอยู่ในชาดกให้พุทธศาสนิกชนได้รับรู้ เรียนรู้และนำไปใช้ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต การเขียนผ้าผะเหวดมีการปรับทุกกระบวนการเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและความต้องการของสังคม สามารถนำไปเชื่อมโยงกับหลักสูตรการจัดการเรียนรู้ระดับห้องเรียน วิชาพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี ผู้เรียนมีความพร้อมและกระตือรือร้นในการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ผ่านงานศิลปะ ซึ่งสอดคล้องกับช่วงวัยและพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน

5. อำเภอสิรินคร

5.1 ประวัติอำเภอสิรินคร

ชุมชนที่เป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการอำเภอสิรินคร เกิดจากการจัดตั้งนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อยอันเป็นโครงการพิเศษที่คณะรัฐมนตรีมอบหมายให้กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย ดำเนินการอพยพราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนสิรินธร ออกจากเขตน้ำท่วม เมื่อ ปีพุทธศักราช 2512 จำนวนมากกว่า 1,000 ครอบครัว ให้มีที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน โดยกำหนดให้ใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติกุดชุม เขตท้องที่อำเภอพิบูลมังสาหาร และป่าสงวนแห่งชาติหินกอง เขตท้องที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 61,502 ไร่ ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตตำบลนิคมลำโดมน้อย บริเวณนิคมสร้างตนเอง 1

ต่อมาเมื่อปีพุทธศักราช 2528 จังหวัดอุบลราชธานีได้รายงานขอตั้ง "กิ่งอำเภอสิรินคร" ต่อกระทรวงมหาดไทย โดยขอแยกพื้นที่ด้านทิศตะวันออกของอำเภอพิบูลมังสาหาร ซึ่งประกอบด้วยตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย ตำบลคันไร่ ตำบลช่องเม็กและตำบลโนนก่อ อำเภอโขงเจียม ประกอบด้วย ตำบลคำเขื่อนแก้วและตำบลหนองแสงใหญ่ เนื่องจากเห็นว่าเป็นท้องที่ที่อยู่ห่างไกลจากตัวอำเภอเดิม ซึ่งเป็นพื้นที่กว้างใหญ่มาก ทำให้การบริการของรัฐ การเดินทางติดต่อระหว่างกันเป็นไปด้วยความยากลำบาก ไม่ทั่วถึง อีกทั้งท้องที่ดังกล่าวยังมีเขตชายแดนติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวทั้งทางพื้นที่ราบและภูเขาเป็นระยะยาว ยากต่อการรักษาความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของประเทศ แต่เนื่องจากสภาพตำบลคำเขื่อนแก้วไม่เห็นด้วยที่จะตั้งศูนย์ราชการอำเภอที่บริเวณนิคมสร้างตนเอง 1 ท้องที่ตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย กระทรวงมหาดไทยเห็นว่าความเห็นไม่สอดคล้อง จึงยังไม่ประกาศ จัดตั้งกิ่งอำเภอ ตามที่เสนอ

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2533 นายสายสิทธิ์ พรแก้ว ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี ได้เล็งเห็นว่าในเขตพื้นที่ดังกล่าวมีความสำคัญทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง

การปกครอง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความมั่นคงของประเทศ อีกทั้งเป็นที่ตั้งของเขื่อนสิรินธร และประการสำคัญ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จมาทรงประทับแรมอยู่เสมอ ในโอกาสที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินเพื่อทรงประกอบพระราชกรณียกิจ ส่วนพระองค์ในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดใกล้เคียง จึงได้รายงานกระทรวงมหาดไทยขอจัดตั้ง "อำเภอสิรินธร" ขึ้นเป็นกรณีพิเศษ เพื่อเฉลิมพระเกียรติแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสที่ทรงมีพระชนมายุครบ 36 พรรษา ในปีพุทธศักราช 2534 โดยมีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเป็นอำเภอสิรินธร ตั้งแต่วันที่ 3 มกราคม 2535 และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้ทรงพระราชทานพระราชนุญาตให้ใช้พระนามาภิไธยของพระองค์เป็นชื่ออำเภอและกรมประชาสัมพันธ์ได้อนุญาตให้จังหวัดใช้พื้นที่ในเขตนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย จำนวน 4 แปลง เนื้อที่รวมกันประมาณ 356 ไร่ 2 งาน 90 ตารางวาเป็นสถานที่ก่อสร้างศูนย์ราชการอำเภอ

อำเภอสิรินธร เจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับในทุกๆด้าน จนกระทั่งปี พ.ศ. 2550 อำเภอสิรินธรแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 6 ตำบล ดังนี้ ตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย ตำบลช่องเม็ก ตำบลคันไร่ ตำบลโนนก่อ ตำบลคำเขื่อนแก้วและตำบลผางคำ

5.2 ภูมิศาสตร์

5.2.1 ขนาดและที่ตั้ง อำเภอสิรินธร มีพื้นที่ 759.860 ตารางกิโลเมตรตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอโขงเจียม ทิศตะวันออก ติดต่อกับแขวงจำปาศักดิ์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอบุณฑริกและทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอพิบูลมังสาหาร

5.2.2 ภูมิประเทศ อำเภอสิรินธรมีภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงมีลักษณะเป็นที่ราบโล่งและป่าละเมาะในบางแห่ง เนินเขาและป่าไม้ หินส่วนใหญ่เป็นหินภูเขา ดินมีลักษณะเป็นดินปนทราย อากาศร้อนในฤดูร้อนและค่อนข้างหนาวในฤดูหนาว ในฤดูฝนจะมีฝนตกชุกในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน

5.2.3 การคมนาคม อำเภอสิรินธรห่างจากจังหวัดอุบลราชธานีไปทางทิศตะวันออก 70 กิโลเมตร โดยใช้ถนนตามทางหลวงหมายเลข 217

5.3 ภูมิปัญญาในพื้นที่อำเภอสิรินธร

อำเภอสิรินธรมีภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม โภชนาการและอาหารแปรรูปที่สำคัญ เช่น น้ำปลา ปลาาร้า แก้วบอง ปลาสาม เป็นต้น ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาที่มีความโดดเด่นค่อนข้างสูงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง รองลงมาคือ ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม เช่น การจักสานไม้กวาดดอกหญ้า กิจกรรมที่แสดงถึงภูมิปัญญาด้านการบริหารจัดการองค์กรชุมชนสวัสดิการชุมชน เช่น องค์กรระดับกลุ่มดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับด้านสมุนไพร การจัดสวัสดิการชุมชนและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทยในชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีด้านแพทย์แผนไทยสมุนไพร เช่น การนวดแผนไทย การ

อบสมุนไพโร เป็นต้น ถือได้ว่าศักยภาพทั้ง 3 ด้านจัดอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากเป็นที่รู้จักกันเฉพาะท้องถิ่นเท่านั้น สิ่งที่เป็นผลิตภัณฑ์โดดเด่นของภูมิปัญญา คือ ไม้กวาดดอกหญ้า กลุ่มอาชีพทำไม้กวาดดอกหญ้า ตำบลคำเขื่อนแก้ว ปลาร้า แจ่วบอง ปลาสาม กลุ่มอาชีพสตรีบ้านคำกลาง ตำบลผางคำ และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาสามแม่ฟูก บ้านแหลมสวรรค์ ตำบลนิคมลำโดมน้อย

เขื่อนสิรินธรเป็นเขื่อนอเนกประสงค์ที่มีความสำคัญยิ่งแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากจะให้ประโยชน์ทางด้านการผลิตพลังงานไฟฟ้าแล้ว ยังอำนวยประโยชน์นานัปการต่อการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในภูมิภาคแถบนี้ทั้งทางด้านการชลประทาน การป้องกันอุทกภัย การประมง และการท่องเที่ยว นับเป็นการสงวนและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศในยุคปัจจุบันเขื่อนสิรินธรเป็นเขื่อนประเภทหินถมแกนดินเหนียวสร้างปิดกั้นแม่น้ำลำโดมน้อยอันเป็นสาขาของแม่น้ำมูล ที่บริเวณแก่งแซน้อย ตำบลช่องเม็ก อำเภอบึงมูล จังหวัดอุบลราชธานี (ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ ตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อำเภอสรินธร จังหวัดอุบลราชธานี) เขื่อนสิรินธร เป็นโครงการอเนกประสงค์จึงสามารถอำนวยประโยชน์อย่างกว้างขวางในการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ดังนี้

1. การผลิตพลังงานไฟฟ้า สามารถใช้พลังน้ำมาผลิตพลังงานได้เฉลี่ยปีละ 90 ล้านกิโลวัตต์ชั่วโมง ทำให้ขยายขอบเขตการจ่ายกระแสไฟฟ้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือออกไปได้กว้างขวางขึ้น
2. การชลประทานสามารถส่งน้ำที่เก็บกักไว้ในอ่างเก็บน้ำไปใช้ในระบบชลประทานได้เป็นพื้นที่ 152,000 ไร่ จึงช่วยให้เกษตรกรในแถบนี้ทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี
3. การบรรเทาอุทกภัยเขื่อนสิรินธรสามารถกักเก็บน้ำที่ไหลบ่ามาตามแม่น้ำลำโดมน้อยไว้ได้เป็นจำนวนมาก จึงช่วยป้องกันปัญหาน้ำท่วมและช่วยให้แม่น้ำมูลสามารถระบายน้ำลงสู่แม่น้ำโขงได้สะดวกยิ่งขึ้น
4. การประมง อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิรินธร เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดขนาดใหญ่โดย กฟผ. ร่วมมือกับกรมประมง นำพันธุ์ปลาน้ำจืดขนาดใหญ่มาปล่อย อาทิ ปลายี่สก ปลานิล ปลาไน ฯลฯ และกักก้ามกรามทำให้ราษฎรมีอาชีพหลักเพิ่มขึ้น
5. การคมนาคม สามารถใช้อ่างเก็บน้ำเป็นเส้นทางเดินเรือติดต่อค้าขายและคมนาคมขนส่งผลผลิตออกสู่ตลาดได้สะดวกอีกทางหนึ่ง
6. การท่องเที่ยว ความสวยงามสง่าร่มรื่นของภายในบริเวณเขื่อนและอ่างเก็บน้ำ เป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวชมและพักผ่อนหย่อนใจ เป็นจำนวนมากก่อให้เกิดการขยายตัวทางด้านธุรกิจท่องเที่ยวอื่นๆตามไปด้วย

วิถีชีวิตของคนในอำเภอสรินธรมีความพลวัตสัมพันธ์กับเขื่อนสิรินธรหลายด้าน เช่น การท่องเที่ยว การประมง การผลิตพลังงาน เป็นต้น การประมงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เชื่อมโยง

กับชีวิตของคนโดยตรงเนื่องจากเป็นที่มาของปัจจัยพื้นฐานของคน คือ อาหาร และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกี่ยวกับอาหาร คือ การแปรรูปปลานั้นมีผลต่อความมั่นคงทางอาหารและเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว

วิสาหกิจชุมชนเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านเศรษฐกิจหรือด้านกองทุนและธุรกิจ ชุมชน ซึ่งสอดคล้องและมีความสำคัญในสังคมปัจจุบันที่มุ่งพัฒนาและแข่งขันคุณภาพคนเพื่อ สร้างสรรค์ศักยภาพทางเศรษฐกิจ โดยมีการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการดำเนินงาน วิสาหกิจชุมชนสอดคล้องกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างประสบการณ์และการฝึกปฏิบัติจริงโดยใช้ผลจากการเรียนรู้ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่าง สูงสุดและสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้จากกระบวนการเรียนรู้ในชั้นเรียนสู่การนำไปใช้ในการสร้าง โอกาสพัฒนาและสร้างสรรค์ตนเองและคุณภาพชีวิตที่ดีเพื่อความเจริญของชาติ

6. การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

6.1 ความเป็นมาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาเกิดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2533 สังกัด สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติโดยเปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในพื้นที่ห่างไกลห่างไกล จากโรงเรียนที่เปิด สอนในระดับมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา รัฐบาลเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่าย ทั้งหมดมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เยาวชนที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ไม่สามารถเดินทางไป ศึกษาต่อ ในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ได้มีโอกาสเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการเปิดโอกาสหรือขยายโอกาสให้เยาวชนที่อยู่ในเขตพื้นที่ห่างไกลได้มี พื้นฐานการศึกษาที่สูงขึ้น ในการดำเนินการดังกล่าวใช้อาคารสถานที่และบุคลากรของโรงเรียน ประถมศึกษา จากการดำเนิน ของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

สมศรี สง่าศิลป์ (2548) โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงรคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติที่ตั้งกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศมีสรรพกำลังปัจจัย ค่อนข้างมากทั้งด้านบุคลากร อุปกรณ์ สถานที่และภารกิจหลักที่รับผิดชอบการศึกษาระดับก่อน ประถมศึกษาและระดับประถมศึกษาอันเป็นการศึกษาพื้นฐานอยู่แล้ว ปี พ.ศ.2533 วันที่ 22 พฤษภาคม คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในหลักการให้กระทรวงศึกษาธิการโดยสำนักงาน คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ดำเนินโครงการนำร่องขยายโอกาสทางการศึกษา เป็น 9 ปี วันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2533 มีโรงเรียนในโครงการนำร่องขยายโอกาสทางการศึกษา 119 โรงเรียน มี นักเรียนทั้งหมด 4,800 คน และรัฐบาลชุดต่อมา ซึ่งมีนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ กำหนดไว้ในนโยบายสังคมแถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2534 ความว่า “เร่งขยายโอกาสและบริการทางการศึกษาในและนอกระบบให้กว้างขวางและทั่วถึง เพื่อยกระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐานให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างต่ำ” ปี พ.ศ.2534 วันที่ 4 พฤษภาคม

คณะรัฐมนตรีได้ลงมติเห็นชอบให้กระทรวงศึกษาธิการโดยสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ดำเนินการขยายโอกาสทางการศึกษาสู่ส่วนภูมิภาคอย่างทั่วถึงเพราะ ศาสตราจารย์ ดร.ก้องสวัสดิพานิชน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในสมัยนั้นมีแนวคิดที่จะไม่ดำเนินการในลักษณะโครงการนำร่องแต่จะขยายโอกาสทางการศึกษาอย่างรวดเร็ว โดยเป้าหมายอยู่ที่ 4,200 โรงเรียน ตามจำนวนกลุ่มโรงเรียนของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เริ่มจากปีการศึกษา 2534 จำนวน 1,000 โรงเรียนปีการศึกษา 2535 จำนวน 1,000 โรงเรียน ปีการศึกษา 2536 จำนวน 1,000 โรงเรียน ปีการศึกษา 2537 จำนวน 984 โรงเรียน รวมกับโครงการนำร่อง ซึ่งเปิดแล้ว 216 โรงเรียน เป็น 4,200 โรงเรียน ปี พ.ศ.2534

6.2 นโยบายปฎิรูปปฏิรูป การปฏิรูปการศึกษา เป็น 5 ด้าน ปฎิรูปปฏิรูป ประกอบด้วย

1. ปฏิรูประบบการศึกษา เร่งดำเนินการการเรียนรู้ตลอดชีวิต การบูรณาการการเรียนรู้ 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย การเทียบโอนผลการเรียนรู้ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาปฐมวัย การศึกษาภาคบังคับ 9 ปี การศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ และผู้มีความสามารถพิเศษ การปฏิรูปอาชีวศึกษา และการปฏิรูปอุดมศึกษา การปฏิรูปที่กล่าวมาข้างต้นนี้เน้นให้ทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

2. ปฏิรูปการเรียนรู้ โดยให้มีการเรียนรู้เต็มตามศักยภาพของผู้เรียน เชื่อมโยงหลักสูตรสาระ การเรียนรู้ของผู้เรียนตั้งแต่อายุ 0-20 ปี ปฏิรูปวิธีการเรียนรู้และการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการวิจัย ใช้แหล่งเรียนรู้ทุกระดับ ประเมินผลจากพัฒนาการของผู้เรียน และใช้วิธีที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ

3. ปฏิรูประบบการบริหารและการจัดการศึกษา ส่วนกลาง กำหนดนโยบาย แผนมาตรฐานการศึกษา สนับสนุน ทรัพยากร ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล กระจายอำนาจการบริหารและ การจัดการศึกษาไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การมีส่วนร่วม ของผู้เกี่ยวข้องในการบริหารสถานศึกษาและเขตพื้นที่การศึกษาในรูปองค์คณะบุคคล ส่งเสริม การจัดการศึกษาของเอกชน และให้ระบบการประกันคุณภาพเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารสถานศึกษา

4. ปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา มีการเร่งพัฒนาครูประจำการโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานการยกย่องและให้ผู้นำครูสร้างเครือข่ายปฏิรูปการเรียนรู้ การผลิตครูใหม่ ยกฐานะครูเป็นผู้ประกอบวิชาชีพชั้นสูงกระจายอำนาจการบริหารงานบุคคลไปยังเขตพื้นที่การศึกษา สนับสนุนเงินเดือนและ ค่าตอบแทนที่สอดคล้องกับมาตรฐานวิชาชีพ และสนับสนุนให้ครูภูมิปัญญาไทยในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

5. ปฏิรูปทรัพยากร มีการระดมทรัพยากรจากทุกส่วนของชุมชนเพื่อการเรียนรู้ จัดสรร ทรัพยากรอย่างทั่วถึง เสมอภาค และเป็นธรรม รวมทั้งเร่งปรับปรุงประสิทธิภาพของการใช้ ทรัพยากรเพื่อการศึกษา

6.3 สภาพการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ประสบปัญหา คล้ายคลึงกัน คือ ปัญหาด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ทั้งนี้มีผลสืบเนื่องมาจากขาดแคลน บุคลากรที่มีความรู้เรื่องหลักสูตร ปัญหาด้านการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล ด้านวัสดุประกอบหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน และด้านขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความ ชำนาญในแต่ละกลุ่มสาระ ปัญหาการขาดแคลนครูกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม เป็นปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา วิธีการหนึ่งที่โรงเรียนใช้ แก้ปัญหา คือให้ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ ที่ไม่ได้จบวิชาเอก หรือวิชาโททางสังคมศึกษา มา ปฏิบัติการเรียนรู้อยู่ ขณะเดียวกัน บางโรงเรียนมีบุคลากรน้อย ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ต้องรับผิดชอบในการเรียนรู้อีกกลุ่มสาระอื่น ๆ ด้วย อาทิ กลุ่มสาระการเรียนรู้ คณิตศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี เป็นต้น ซึ่งปัญหาในลักษณะดังกล่าว ข้างต้น สามารถพบได้โดย ไปในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา อีกทั้งกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มีสาระการเรียนรู้ย่อย 5 สาระ ประกอบด้วย สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์ สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ และสาระที่ 5 ภูมิศาสตร์ โดยในแต่ละสาระมีเนื้อหา และธรรมชาติของวิชาที่แตกต่างกัน ดังนั้น หากให้ครูกลุ่มสาระอื่น ๆ ที่ไม่ได้จบวิชาเอกหรือวิชาโททาง สังคมศึกษา หรือ ครูสังคมศึกษาที่ต้องสอนหลาย ๆ รายวิชา จัดการเรียนการสอนให้บรรลุตาม จุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549) ได้ศึกษาสภาพปัญหาของ โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาขนาดเล็ก พบว่า โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ส่วนใหญ่ ประสบปัญหาลักษณะคล้ายคลึงกันใน 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการเรียนการสอน ด้านความ พร้อมทางปัจจัยของโรงเรียน และด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน ซึ่งในแต่ละด้านมี รายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

1. ปัญหาด้านการบริหารจัดการ

การคมนาคมภายในประเทศนับว่าไม่สะดวกมากนัก ดังนั้นรัฐบาลจึง จำเป็นต้องตั้งโรงเรียนให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ที่มีประชากรอาศัยอยู่ แต่ในปัจจุบันความจำเป็นดังกล่าว ได้ลดลง ประกอบกับประชากรมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องดังที่กล่าวมาแล้วตั้งแต่ตอนต้น ดังนั้นจึง ทำให้มีโรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมาก ซึ่งโรงเรียนดังกล่าวมีอัตราส่วนครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อ

ห้องเรียนต่ำกว่ามาตรฐาน ค่าใช้จ่ายต่อนักเรียน 1 คน สูงกว่าโรงเรียนขนาดอื่น ๆ ในอีกด้านหนึ่งยังมีโรงเรียนขนาดเล็กอีกจำนวนหนึ่งที่อยู่ในพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษ เช่น พื้นที่ห่างไกลความเจริญ พื้นที่บนภูเขาสูง บนเกาะ ชายขอบของประเทศ เป็นต้น ซึ่งนักเรียนในโรงเรียนลักษณะดังกล่าวมีปัญหาในการเดินทางไปโรงเรียนเป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่านักเรียนจะได้รับค่าพาหนะในการเดินทางแล้วก็ตามแต่ค่าพาหนะที่ได้รับนั้นก็ไม่ใช่เพียงพอและต่อเนื่อง นอกจากนั้นผู้บริหารโรงเรียนขาดการใช้ข้อมูลสารสนเทศ การนำผลของการประเมินโครงการมาใช้วางแผน ปรับปรุง พัฒนางาน ยังมีน้อย นอกจากนั้นการอพยพเคลื่อนย้ายของประชากรวัยเรียนที่ย้ายไปรับจ้างงานต่างพื้นที่ ทำให้เกิดปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับการดำเนินงานของโรงเรียนเป็นอย่างยิ่ง

2. ปัญหาด้านการเรียนการสอน

ในด้านการเรียนการสอนนั้น พบว่า ครูส่วนใหญ่ขาดทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสภาพที่ครูไม่ครบชั้น และนักเรียนมีจำนวนน้อยในแต่ละชั้น ครูสอนไม่เต็มเวลาและเต็มความสามารถ เพราะมีภารกิจอื่นที่นอกเหนือจากการเรียนสอนที่ครูจำเป็นต้องปฏิบัติ ทั้งจากสังกัดเดียวกันและจากต่างสังกัด หลักสูตรและแผนการจัดการเรียนรู้ไม่ค่อยสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน สื่อการเรียนการสอนและแหล่งการเรียนรู้มีจำนวนจำกัด ซึ่งมีสาเหตุมาจากโรงเรียนได้รับงบประมาณน้อย สื่อเทคโนโลยีและการสื่อสารมีใช้อย่างจำกัด และที่โรงเรียนมีอยู่ไม่สามารถใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำไปด้วย

3. ปัญหาด้านความพร้อมเกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุน

ในการจัดสรรงบประมาณให้กับโรงเรียนที่ผ่านมา ได้ใช้เกณฑ์การจัดสรรหลาย ๆ เกณฑ์ ซึ่งขนาดโรงเรียนก็เป็นเกณฑ์หนึ่งในการจัดสรร เนื่องจากมีการคำนึงถึงประสิทธิภาพในการใช้จ่ายงบประมาณ ดังนั้น จึงทำให้โรงเรียนขนาดเล็ก รวมทั้งโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษานานาชาติได้รับการจัดสรรบุคลากร งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์สิ่งก่อสร้างเป็นจำนวนน้อย สภาพอาคารเก่าชำรุดทรุดโทรม เนื่องจากก่อสร้างมาเป็นเวลานาน คอมพิวเตอร์โทรทัศน์ยังมีไม่เพียงพอ โรงเรียนไม่สามารถระดมทรัพยากรจากผู้ปกครอง ชุมชนได้มากนัก เนื่องจากผู้ปกครองและชุมชนดังกล่าวมีความยากจน สำหรับด้านนักเรียนนั้น พบว่า นักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก และโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษานานาชาติมาจากครอบครัวที่ยากจน

4. ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ถึงแม้ว่าจะมีตัวแทนของชุมชนและองค์กรต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในรูปของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานก็ตาม แต่บทบาทของคณะกรรมการดังกล่าวยังมีไม่มากนัก และหากกล่าวถึงการประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรอื่น ทั้งภาครัฐและเอกชนด้วยแล้วเกือบจะกล่าวได้ว่ามีน้อยมาก หรือไม่มีเลย ในบางพื้นที่ ชุมชน ผู้ปกครอง มีฐานะยากจนไม่สามารถส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียนและการเรียนของบุตรหลานได้เท่าที่ควร

ฉวีวรรณ อินชุกุล (2559) การพัฒนาโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาที่เหมาะสม ตรงตามเป้าหมายที่กำหนด ควรสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้หรือแหล่งเรียนรู้ที่ครบครันสำหรับ ผู้เรียน ชุมชนและท้องถิ่นควรมีบทบาทในการบริหารสถานศึกษา ควรเน้นการบริหารการศึกษาแบบ มีส่วนรวมกันทุกฝ่ายทั้ง 4 ฝ่าย โดยการใช้กลยุทธ์เปิดประตูสู่ชุมชน ด้านการพัฒนาคุณภาพครูและ บุคลากรทางการศึกษา ควรสนับสนุนปัจจัยสำคัญที่ส่งต่อการพัฒนาโรงเรียนขยายโอกาสทาง การศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาควรเน้นการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนเป็นสำคัญ ควรมีการพัฒนา บุคลากรสายการสอนให้มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์และควรมีผู้สอนที่ตรงตาม สาขาวิชาเฉพาะด้าน การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ยกกระดับคุณภาพ การศึกษาของโรงเรียน โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพของครูและบุคลากรทางการศึกษาให้เอื้อต่อการ พัฒนาโรงเรียน ควรมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต รู้จักคิดประดิษฐ์หรือหาแนวทาง ในการแก้ปัญหาด้านการเพิ่มโอกาสการเข้าถึงบริการการศึกษา รัฐบาลควรสนับสนุนอุปกรณ์ที่ใช้ใน การจัดการเรียนการสอน ห้องปฏิบัติ อินเทอร์เน็ต อุปกรณ์เทคโนโลยีต่างๆ ควรจัดระบบดูแล ช่วยเหลือผู้เรียน ควรจัดการสนับสนุนเรื่องทุนการศึกษา ด้านการพัฒนาคุณภาพวิชาการ ครูควรมีการ วัดและการประเมินผลตรงตามหลักการวัดผล และตรงตามวัตถุประสงค์ ควรมีหลักสูตรที่มี ประสิทธิภาพ ควรมีการจัดกระบวนการนิเทศ ติดตามที่หลากหลาย ควรพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่ สามารถพัฒนาต่อยอดสร้างอาชีพได้ในอนาคต

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2560) ปัญหาด้านประสิทธิภาพของการจัดการ เรียนการสอนการบริหารจัดการและการใช้จ่ายงบประมาณทางการศึกษา ซึ่งเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง และระบบการ จัดการที่ต้องได้รับการปรับปรุงเป็นลำดับแรก โดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนที่มี จำนวน นักเรียนต่อห้องและจำนวนนักเรียนต่อครูที่เหมาะสม การผลิตและพัฒนาครูให้มีคุณภาพ การบริหารจัดการสถานศึกษาให้มีคุณภาพตาม มาตรฐานการศึกษา การบริหารจัดการ สถานศึกษา ขนาดเล็กซึ่งมีอยู่จำนวนมาก เพื่อเพิ่มคุณภาพการศึกษาและลดภาระงบประมาณ การใช้จ่ายงบประมาณ เพื่อ การศึกษาซึ่งได้รับค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับ ประเทศอื่น ๆ แต่ใช้จ่ายเพื่อพัฒนาผู้เรียนพัฒนาการ เรียนการสอนและพัฒนาครูค่อนข้างน้อยโดยงบประมาณส่วนใหญ่ที่ใช้จัดการศึกษามาจากภาครัฐ ภาคเอกชนยังมีส่วนร่วมน้อยและผู้ที่มิรายได้น้อยต้องรับภาระ ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาค่อนข้างมาก จึงต้องเร่งดำเนินการปฏิรูประบบการผลิต การพัฒนาครูและการบริหารงานบุคคลของครูให้มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพ พัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศทางการศึกษาที่เชื่อมโยงกันเพื่อใช้ในการเพิ่ม ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสถานศึกษาโดยเฉพาะสถานศึกษาขนาดเล็กกระจายอำนาจการ บริหารจัดการไปสู่สถานศึกษา เพื่อความคล่องตัว ส่งเสริมการมีส่วนร่วม ร่วมของทุกภาคส่วน ในการจัด และสนับสนุนการศึกษาเพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายของภาครัฐ และปฏิรูประบบการเงินเพื่อการศึกษา เพื่อให้สถานศึกษาสามารถบริหารจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

จตุพร มณีโนนโพธิ์ (2562) การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา มีปัญหาด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยมีแนวทางการแก้ปัญหาการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สถานศึกษาควรประชุมชี้แจง สร้างความรู้ความเข้าใจให้กับชุมชน ให้ชุมชนตระหนักและเห็นความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ สร้างความเข้าใจในระบบงานการประกันคุณภาพภายใน สร้างความตระหนักในการใช้สื่อ เทคโนโลยีและนวัตกรรมให้กับครูและบุคลากร รวมทั้งประสานความร่วมมือจากหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ในการสร้าง จัดหาและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ พร้อมทั้งส่งเสริมครูและบุคลากรในการทำวิจัย ที่เน้นกระบวนการวิธีการ ผลการปฏิบัติ

ปิยภัทร ทองพรม (2563) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ ทำให้เกิดกระบวนการดำเนินงานที่ชัดเจน ผู้ปฏิบัติสามารถปฏิบัติตามในแต่ละขั้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในแต่ละกิจกรรมได้ ทั้งนี้เนื่องจากสถานศึกษาส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ตามสาระและหน่วยการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญครูจัดการกระบวนการเรียนรู้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียนฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ ประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา การเรียนรู้จากประสบการณ์และการปฏิบัติจริง ปลุกฝังให้ผู้เรียนรักการอ่าน และใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ปลุกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยจัดบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ให้เอื้อต่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้และนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือเครือข่ายผู้ปกครอง ชุมชนท้องถิ่นมามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนตามความเหมาะสม มีการนิเทศการเรียนการสอนแก่ครูในกลุ่มสาระต่างๆ เน้นการนิเทศที่ร่วมมือช่วยเหลือกันแบบกัลยาณมิตร

จากการศึกษาดำรงและเอกสาร สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษามีการพัฒนาที่จำกัดเกิดจากการบริหารจัดการปัจจัยสนับสนุนที่ไม่ตรงกับความต้องการและไม่เพียงพอโดยเฉพาะด้านครู กระบวนการพัฒนาครูและสิ่งอำนวยความสะดวกหรือสื่อเสริมสมรรถนะและสร้างคุณภาพทางการศึกษา รวมทั้งค่านิยมของคนในสังคมที่มีต่อผู้เรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในฐานะของผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ส่งผลต่อแรงจูงใจในการพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพและได้รับการยอมรับในวงวิชาการและการศึกษาต่อ

7. บริบทการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 เป็นหน่วยงานที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ให้มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ

1. กลยุทธ์ SO (กลยุทธ์เชิงรุก)

- 1.1 น้อมนำแนวพระราชดำริ สืบสานพระราชปณิธานและพระบรมราโชบาย ด้านการศึกษา หรือ “ศาสตร์พระราชา” มาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างยั่งยืน
- 1.2 ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียน ที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม คุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรและค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ
- 1.3 เสริมสร้างความรู้ และทักษะด้านการอาชีพแก่ที่เหมาะสมกับความสามารถ ความถนัดของผู้เรียน สังคม และสภาพแวดล้อมของพื้นที่
- 1.4 ปรับปรุงหลักสูตรในระดับปฐมวัยและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติให้เกิดประสิทธิภาพ
- 1.5 จัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตร ฐานสมรรถนะ ตามความจำเป็นและความต้องการของผู้เรียน ชุมชน ท้องถิ่น และสังคม
- 1.6 พัฒนาผู้เรียนระดับก่อนประถมศึกษา ให้มีพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจสังคม และสติปัญญา ให้มีความพร้อมเข้าสู่การเรียนรู้ในระดับที่สูงขึ้น
- 1.7 ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมการปฏิบัติจริง (Active Learning) เน้นทักษะกระบวนการ ให้เกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดแก้ปัญหา และคิดสร้างสรรค์ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ทั้งในและนอกห้องเรียน
- 1.8 ส่งเสริมการจัดหลักสูตรทักษะอาชีพระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ควบคู่ไปกับวิชาสามัญ เช่น ทวิศึกษา (Dual Education), หลักสูตรระยะสั้น
- 1.9 ส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาผู้เรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ (ผู้พิการผู้ด้อยโอกาสและผู้มีความสามารถพิเศษ) ให้เต็มตามศักยภาพด้วยรูปแบบที่เหมาะสม
- 1.10 ยกระดับผลการประเมินระดับนานาชาติตามโครงการ PISA (Programme for International Student Assessment)
- 1.11 ส่งเสริมการทำวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลโดยเน้นการวิจัยในชั้นเรียน
- 1.12 ส่งเสริมครูและบุคลากรทางการศึกษาเข้าอบรม TEPE Online (Teachers and Educational Personals Enhancement Based on Mission and Functional Areas as Majors)
- 1.13 สนับสนุน พัฒนาครูให้เป็นบุคคลชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community : PLC)

1.14 จัดทำแผนอัตรากำลัง การสรรหา การบรรจุแต่งตั้ง เลื่อนและแต่งตั้ง การประเมินและการพัฒนาครู ที่สอดคล้อง เชื่อมโยงกับแผน กศจ.

1.15 ติดตามเด็กในเขตบริการทุกคนเชิงรุกถึงตัวเด็กและแก้ปัญหาเป็นรายกรณี

1.16 ส่งเสริมประชากรวัยเรียนทุกคนให้ได้รับโอกาสในการเข้ารับบริการทางการศึกษาอย่างทั่วถึงมีคุณภาพและเสมอภาค

1.17 ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการจัดการศึกษาที่เหมาะสม สำหรับเด็กด้อยโอกาสที่ไม่อยู่ในทะเบียนราษฎร ประกอบด้วย เด็กไร้สัญชาติ เด็กพลัดถิ่น เด็กต่างด้าว เด็กไทยที่ไม่มีเลขประจำตัวประชาชน

1.18 พัฒนาการศึกษาระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในสถานศึกษาทุกแห่ง ในสังกัดการศึกษาทางไกลผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (Distance Learning information technology : DLIT)

1.19 ส่งเสริม สนับสนุนในการสร้างจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม มีคุณธรรม จริยธรรม และน้อมนำแนวคิดตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

1.20 พัฒนาระบบการวางแผน การนำแผนไปสู่การปฏิบัติ การกำกับ ติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลเพื่อการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักธรรมาภิบาล

1.21 ยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการของสถานศึกษาตามบริบทของพื้นที่ เน้นโรงเรียนภายใต้ โครงการสำคัญๆ

1.22 ส่งเสริมระบบประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาให้เข้มแข็ง

2. กลยุทธ์ WO (กลยุทธ์เชิงแก้ไข)

2.1 ส่งเสริมการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์ที่เน้นสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

2.2 ปลุกฝังและเสริมสร้างวิถีประชาธิปไตย ความสามัคคี สมานฉันท์ สันติวิธีต่อต้านการทุจริต และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2.3 สนับสนุนให้ทุกโรงเรียนในสังกัด อยู่ในโครงการโรงเรียนคุณธรรม และมีการปฏิบัติตามแนวทางมูลนิธิยุวสถิรคุณอย่างเป็นรูปธรรม

2.4 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากชุมชนในพื้นที่ ระดับหมู่บ้าน ตำบล ภาค ประชากรรัฐเพื่อการพัฒนาการฝึกอาชีพ และการตลาด ที่เหมาะสม และต่อเนื่อง

2.5 ส่งเสริมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในการสื่อสารภาษาอังกฤษภาษาต่างประเทศ (คู่ค้า) และภาษาอาเซียนอย่างน้อย 2 ภาษา

2.6 สนับสนุนการผลิต จัดหาและใช้สื่อการเรียนการเรียนรู้ ICT เทคโนโลยี นวัตกรรม และสิ่งอำนวยความสะดวกที่หลากหลาย รวมทั้งการพัฒนาห้องสมุดและแหล่งเรียนรู้ ภายในสถานศึกษาในการจัดการเรียนรู้ได้ทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ อย่างเต็มศักยภาพ

2.7 ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนสู่ความเป็นเลิศในด้านต่างๆ

2.8 กำหนดนโยบายให้ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษา ปฏิบัติการวิจัยเพื่อพัฒนางานในวิชาชีพของตน

2.9 ให้ความรู้แก่ครูและบุคลากรทางการศึกษาผู้เข้ารับการอบรมให้เข้าใจ ระบบการจัดอบรม และงบประมาณที่ใช้ รวมทั้งการวัด ประเมินผล และรายงานผลการอบรมพัฒนา

2.10 จัดทำทะเบียนข้อมูลฐานของครูและบุคลากรทางการศึกษาด้าน สมรรถนะ รายบุคคลเพื่อส่งเสริมการพัฒนา และการเป็นวิทยากร

2.11 พัฒนาบุคลากรผู้มีหน้าที่ ชี้แจงประเด็น ข้อกฎหมาย ที่เสนอประกอบ วาระการประชุม อ.ก.ค.ศ.จังหวัด

2.12 สร้างกลไก Flow Chat แผนภูมิการบริหารงานบุคคลที่ระบุแผนความ เชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานต่างๆ และระยะเวลาที่ใช้ในการทำงาน แต่ละสายงาน

2.13 ส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายให้กับผู้ปกครองและเด็กในเขตพื้นที่ บริการ

2.14 ส่งเสริมทักษะชีวิตให้นักเรียนและพัฒนาเครือข่ายระบบการดูแล ช่วยเหลือนักเรียน

2.15 ให้ความรู้ให้กับผู้ปกครองเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมให้เด็กเข้าถึง การศึกษาในระบบต่างๆ ในพื้นที่

2.16 ส่งเสริมการจัดกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุ วิชาประชาธิปไตย เสริมนิสัยรักษา สิ่งแวดล้อม

2.17 พัฒนาระบบบริหารงบประมาณและการสนับสนุนค่าใช้จ่ายเพื่อ การศึกษาขั้นพื้นฐานแก่สถานศึกษาในสังกัด

2.18 ยกย่องโรงเรียนทุกแห่งให้เป็นโรงเรียนคุณธรรม, โรงเรียนพระราชรัฐ หรืออื่นๆ

2.19 ยกย่องเชิดชูเกียรติสถานศึกษาในสังกัด และองค์กรบุคคลที่มีผลงาน เชิงประจักษ์

3. กลยุทธ์ WT (กลยุทธ์เชิงรับ)

3.1 สร้างกลไกการตรวจ ติดตาม กำกับ การจัดการเรียนการสอน วิชาการ ประวัติศาสตร์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย

3.2 พัฒนาบุคลากรผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการตรวจ ติดตาม ประเมิน สถานการณ์ภัยต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เป็นรูปธรรม

3.3 ครู และผู้ปกครอง ผู้ประกอบการร่วมประสานบทบาทหน้าที่ร่วมกันในการส่งเสริมด้านความรู้ ความเข้าใจ ในงานอาชีพ รายได้ และพัฒนาทักษะฝีมือ ที่สามารถสื่อสารความรู้สู่ผู้เรียน

3.4 ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

3.5 พัฒนาระบบการคิด และการสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม สอดคล้องกับประเทศไทย 4.0

3.6 ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษา ศึกษา พัฒนาการ ทำวิจัยเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาและการพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียน

3.7 สรรหาและบรรจุแต่งตั้งครูให้ตรงตามความต้องการของ สถานศึกษาใน สาขาวิชา

3.8 กระตุ้นเตือนครูและบุคลากรทางการศึกษาทุกคน ติดตาม ข่าวสารการ พัฒนาสมรรถนะทุกสาขา เพื่อสมัครเข้าระบบการพัฒนา

3.9 สร้างความเข้มแข็งของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ระบบส่งเสริม ความประพฤตินักเรียน ระบบคุ้มครองนักเรียน และการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม

3.10 จัดกลุ่มงานแบบเรียนร่วม เรียนรวม และให้มีครูพี่เลี้ยงที่เหมาะสม เพียงพอ

3.11 สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคส่วน หน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่น ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.12 จัดส่งเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบเข้ารับการอบรมแนวทางปฏิบัติ การติดตาม รายงาน และประเมินผล

3.13 จัดประชุมร่วมกันทุกฝ่าย ทุกเดือน ในการยกระดับการบริหารจัดการให้ สถานศึกษามีคุณภาพระดับมาตรฐานสากล

3.14 จัดระบบการประชาสัมพันธ์ให้เข้มแข็ง ที่หลากหลายรูปแบบ และ หลากหลายช่องทาง

จากการศึกษาตำราและเอกสาร สรุปได้ว่า สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา อุบลราชธานี เขต 3 ประกอบด้วยสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่การปกครอง 5 อำเภอ คือ อำเภอ พิบูลมังสาหาร อำเภอสิรินธร อำเภอโขงเจียม อำเภอศรีเมืองใหม่และอำเภอตาลสุมโดยอำเภอที่ใช้

เป็นพื้นที่ศึกษา ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวนานพื้นเมืองอีสานมีประวัติศาสตร์การย้ายและตั้งถิ่นฐานในอดีตที่ครอบคลุมพื้นที่ที่ได้รับอารยธรรมขอม อารยธรรมจีน รวมทั้งอิทธิพลทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาจากอาณาจักรล้านช้าง อาณาจักรเจนละ เป็นต้น มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกิดจากการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับคำสอนและพิธีกรรมทางศาสนา เป็นแบบแผนในการดำรงชีวิต ภาษาที่ใช้เป็นภาษาถิ่นอีสาน ภาษาส่วย ภาษาลาว ภาษาขม และภาษาไทยกลาง มีแม่น้ำมูลไหลผ่านซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และสั่งสมภูมิปัญญาสืบทอดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ปรากฏร่องรอยเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ แบบแผนทางสังคมและวิถีชีวิตที่มีความเป็นลักษณะเฉพาะ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ขนสัตว์ ขนควรรูปแบบ เป็นต้น โดยเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรมจึงควรอนุรักษ์ให้มีความยั่งยืนและสร้างสรรค์เพื่อการพัฒนาโดยใช้สถาบันการศึกษาเป็นแหล่งปลูกฝัง เรียนรู้และอนุรักษ์เพื่อประโยชน์สูงสุดของชาติ

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.5.1 งานวิจัยในประเทศ

ทวีพล ปรีสพันธ์ (2546) ได้ศึกษาแนวโน้มการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาสำหรับ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานีในภาคในระยะเวลา 10 ปี พบว่า ด้านหลักสูตร ให้ความสำคัญโดยการนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการกับวิชาอื่นๆ ส่วนกลางเป็นผู้จัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เหมือนกันทั่วประเทศ แต่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นทั้งพระสงฆ์และฆราวาสร่วมกันจัดทำหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างสมดุล ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตลอดเวลาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ด้านจุดประสงค์ ให้ผู้เรียนเข้าใจชีวิตของตนเอง รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล รู้จักปฏิบัติและนำหลักธรรมมาแก้ปัญหาชีวิตได้ เน้นปลูกฝังสำนึกความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล มีเจตคติที่ดีเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี สามารถ นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาฝึกปฏิบัติเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาพฤติกรรมตลอดจนกระบวนการเรียนรู้ของตนเพื่อพัฒนาตนตามวิถีชาวพุทธอย่างต่อเนื่องให้ดีขึ้น ให้เกิดประโยชน์ต่อครอบครัว สังคมและประเทศชาติ ด้านโครงสร้างและเนื้อหา จะเป็นวิชาบังคับให้ผู้เรียนทุกคนต้องเรียนต่อเนื่อง ทุกภาคเรียนตลอดหลักสูตร 3 ปี ในการคัดเลือกเนื้อหาจะพิจารณาเนื้อหาที่เหมาะสมกับวัยของ ผู้เรียนในแต่ละช่วงชั้นปี เนื้อหาทางโลกสามารถประยุกต์ได้ตามกาลสมัย แต่เนื้อหาทางธรรมควรเป็นไปในหลักปรีชาธรรมมีสาระถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นเนื้อหาที่เน้นการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี ที่ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้ มีความทันสมัยเหมาะสมกับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมและเหตุการณ์ปัจจุบัน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จะเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะในการคิดวิเคราะห์ การ

ไต่ตรง และการแก้ปัญหาด้วยวิจรรณญาณมากขึ้น เน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นการทำงานเป็นกระบวนการกลุ่มมากกว่าเป็นรายบุคคล จะใช้วิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ครูผู้สอนเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ เป็นผู้นำคุณธรรม จริยธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีในการครองตนและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนมากขึ้น บทบาทพระสงฆ์ในการสนับสนุนการเรียนรู้มีมากขึ้น มีการใช้แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรในท้องถิ่นและมีการใช้สื่อที่หลากหลายและเทคโนโลยีสมัยใหม่มากขึ้น หนังสือแบบเรียนสามารถเก็บสะสมไว้เป็นหนังสือปฏิบัติธรรมประจำครอบครัวได้ มีกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ด้านการวัดผลและประเมินผล มีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาพฤติกรรมและสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน มีเครื่องมือและวิธีในการวัดผลและประเมินผลหลากหลาย ที่เน้นทั้งความรู้และการปฏิบัติ มีการประเมินพฤติกรรมของผู้เรียนตลอดเวลา โดยวิธีการสังเกตพฤติกรรมและการใช้แฟ้มสะสมงาน ทั้งขณะเรียนในห้องเรียน และนอกห้องเรียน ตลอดจนพฤติกรรมในครอบครัวและชุมชน สังคม โดยการวัดความสามารถในการนำความรู้หรือหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

พระธีรชาติ ธีรวิโส ธรรมวงศ์ (2548) ได้ศึกษา การศึกษาปัญหาการใช้หลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สารที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม (วิชาพระพุทธศาสนา) ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา นครราชสีมา เขต 1 พบว่า สถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต 1 ที่เปิดสอนช่วงชั้นที่ 1-2 ช่วงชั้นที่ 1-3 และช่วงชั้นที่ 3-4 มีปัญหาการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สารที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม (วิชาพระพุทธศาสนา) อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งในภาพรวมและเป็นรายด้าน โดยด้านที่มีปัญหาสูงสุด ได้แก่ ด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร รองลงมา ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการหลักสูตรและด้านการจัดการเรียนการเรียนรู้ตามลำดับ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อทั้ง 3 ด้าน พบว่า ด้านการบริหารจัดการหลักสูตร มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง 14 ข้อ และระดับน้อย 4 ข้อ ด้านการจัดการเรียนการเรียนรู้ มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง 9 ข้อ และระดับน้อย 6 ข้อ ด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง 11 ข้อและระดับน้อย 6 ข้อ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต 1 ที่เปิดสอนช่วงชั้นที่แตกต่าง มีปัญหาการใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สารที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม (วิชาพระพุทธศาสนา) ทั้งในภาพรวม คือ สถานศึกษาขาดการส่งเสริมให้ครูผู้สอนผลิตสื่อการเรียนการเรียนรู้ สารพระพุทธศาสนา ด้านการจัดการเรียนการเรียนรู้ ครูไม่กำหนดเกณฑ์การประเมินและแจ้งให้นักเรียนได้ทราบก่อนทำการเรียนการเรียนรู้โดยสถานศึกษา สถานศึกษาขาดห้องเรียนที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ในสาระพระพุทธศาสนา

พิทักษ์ สีนาลาด (2549) ได้ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในปัจจุบัน พบว่า การมองเห็นความสำคัญเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยเริ่มต

นตั้งแต่นโยบายของรัฐ และสถานศึกษา ควรให้เวลาแก่การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนามากกว่าที่เป็นอยู่ เพราะสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันดูเหมือนว่า วิชาพระพุทธศาสนาเป็นเหมือนอะไรบางอย่างที่ติดอยู่กับระบบการศึกษาไทย จะมีก็ได้ไม่มีก็ได้ และบางครั้งถูกมองข้ามจากระบบการศึกษาต่างๆ ที่ต่างก็อยากจะให้เด็กเยาวชนมีความรู้คุณธรรม หรือเป็นคนเก่ง ดี มีคุณธรรม ถ้ารัฐยังไม่เห็นความสำคัญและสถานศึกษายังไม่แก้ไขปรับปรุงการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาที่อยู่ในภาวะที่วิกฤตอย่างแน่นอน

สมพงษ์ ลอยลม (2550) ได้ศึกษา การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอหนองม่วงไข่ จังหวัดแพร่ พบว่า ด้านการสนับสนุนส่งเสริมและนิเทศติดตามผลของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารส่วนใหญ่ ส่งเสริมครูผู้สอนโดยการจัดหาเอกสารให้นำไปศึกษาแนะนำแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนด้านผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการสร้างแรงจูงใจ โดยเชิญเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนและนำคณะครูเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นอกจากนี้มีการระดมการมีส่วนร่วมจากฝ่ายต่างๆ มาร่วมพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน ด้านการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนในระดับที่ตนเองรับผิดชอบของครูผู้สอน ส่วนใหญ่เป็นของครูผู้สอนที่ได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาการเรียนการสอนได้ความรู้จากการสอบถามผู้เชี่ยวชาญ การศึกษาจากเอกสารรวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องการเข้ารับการอบรมสัมมนาและการศึกษาดูงาน ส่วนครูผู้สอนที่ไม่ได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เนื่องจากไม่มีความรู้ความเข้าใจและไม่มิงงบประมาณในการดำเนินการ ส่วนวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในหลักสูตร ครูผู้สอนส่วนใหญ่แนะนำนักเรียนไปศึกษา ณ ที่อยู่ของผู้ถ่ายทอด ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่ คือ ผู้อาวุโสในท้องถิ่น พระสงฆ์ ผู้นำทางศาสนา โดยมีขั้นตอน คือ สืบหาสภาพภูมิปัญญาท้องถิ่น ศึกษาความต้องการของท้องถิ่นและจัดทำแผนการเรียนรู้อบรมกับผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการถ่ายทอดความรู้หรือประสบการณ์และการมีส่วนร่วมของผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ถ่ายทอดส่วนใหญ่ได้รับเชิญให้มาร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนโดยครูผู้สอนหรือผู้บริหารสถานศึกษา วิธีการถ่ายทอดที่สำคัญ คือ การสาธิตหรือแสดงให้นักเรียนและครูดูจากนั้นจึงเป็นการปฏิบัติ วิธีที่ได้ผลดีที่สุด คือ การเรียนเป็นกลุ่ม โดยไปศึกษาในพื้นที่ที่เป็นที่อยู่ของผู้ถ่ายทอดและให้ครูผู้สอน สอนสืบต่อจากผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาต่อไป

ปาริฉัตร ลีลาเลอเกียรติ (2554) ได้ศึกษา รูปแบบการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาธุรกิจโรงเรียนและชุมชน พบว่า การคัดเลือกภูมิปัญญาที่เหมาะสมนำเข้าสู่หลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียน วิธีการคัดเลือกสรรหาภูมิปัญญาทำได้โดยการประชุมปรึกษาหารือในระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน ครูหรือบุคลากรทางการศึกษารวมกับปราชญ์ทางภูมิปัญญา ปราชญ์ทางภูมิปัญญาคือผู้ที่ประกอบอาชีพหรือทำธุรกิจเกี่ยวภูมิปัญญานั้นๆ ที่ประสบผลสำเร็จ มีความยั่งยืนมั่นคงสามารถนับเป็นรายได้จุนเจือครอบครัวให้อยู่ได้อย่างพอเพียง

ไม่เดือดร้อน ประการสำคัญคือจะต้องเป็นภูมิปัญญาที่สามารถสืบทอดต่อ ๆ ไปยังลูกหลานหรือเยาวชนได้เพราะภูมิปัญญาบางอย่างผู้สืบทอดหรือเจ้าของภูมิปัญญามีความต้องการที่จะรักษาไว้เฉพาะภายในกรอบของครอบครัวลูกหลานตนเองเท่านั้น ดังนั้นการคัดสรรภูมิปัญญาที่จะนำมาสืบทอดเผยแพร่ในโรงเรียนหรือถ่ายทอดแก่เยาวชนอื่น ๆ เจ้าของภูมิปัญญาจะต้องมีใจกว้างไม่หวงวิชา และมีความปรารถนาดีต่อคนอื่น พร้อมกับมีความยินดีและเสียสละทั้งเวลากำลังงานในการถ่ายทอดภูมิปัญญาอย่างจริงใจ รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญา คือ การนำความรู้ภูมิปัญญาเข้าสู่หลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียน และการจัดศูนย์การเรียนรู้อุปกรณ์ การจัดศูนย์การเรียนรู้อุปกรณ์ และศูนย์การเรียนรู้อุปกรณ์สามารถจัดได้ทั้งในโรงเรียนและในชุมชน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของภูมิปัญญาเพราะบางประเภทสามารถนำมาจัดการเรียนการสอนได้สะดวกในโรงเรียนแต่บางอย่างสามารถนำมาสู่บทเรียนได้เฉพาะภาคทฤษฎีส่วนภาคปฏิบัติจะต้องกระทำในพื้นที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีอยู่ กระบวนการเรียนการสอนภูมิปัญญาโดยกระบวนการศูนย์การเรียนรู้อุปกรณ์จะก่อให้เกิดการถ่ายทอดสืบทอดภูมิปัญญาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุดการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเป็นแนวทางสู่การจัดการเรียนรู้อุปกรณ์เป็นการนำร่องหรือเป็นตัวอยางในแนวปฏิบัติถ้าหากมีการนำเข้าสู่การเรียนการสอนรู้อย่างเต็มเวลาหน่วยการเรียนรู้และมีการปฏิบัติจริงจะทำให้เกิดประโยชน์แก่นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชนเป็นอย่างมาก

ทัศนีย์ ทองไทย (2556) ได้ศึกษา การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนรู้อุปกรณ์ตามแนวคิดการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา พบว่า ผลการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนรู้อุปกรณ์ตามแนวคิดการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โดยยึดหลักการเรียนรู้ที่เน้นให้นักเรียนได้ปฏิบัติทั้งในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม มุ่งเน้นให้นักเรียนสร้างความรู้จากการปฏิบัติร่วมกันและมีการจัดเก็บความรู้ที่มีอยู่ในตัวตนของนักเรียนเปลี่ยนเป็นความรู้ที่ชัดเจนด้วยการแลกเปลี่ยนความรู้ ส่วนรูปแบบการเรียนรู้อุปกรณ์ตามแนวคิดการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา เรียกว่า PHOSAI Model มีองค์ประกอบสำคัญ คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) กระบวนการจัดการความรู้ 4) การวัดและประเมินผล 5) ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการความรู้ ผลการทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนรู้อุปกรณ์ตามแนวคิดการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา กลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนทักษะการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการเรียนการสอนรู้อุปกรณ์ตามแนวคิดการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ผลการถอดบทเรียน จากการบันทึกความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนบทเรียนที่ได้จากการสัมภาษณ์นักเรียน และการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนรู้อุปกรณ์จะให้ประสบผลสำเร็จนั้นต้องเริ่มต้นที่ตัวครูก่อน โดยครูผู้สอนจะต้องเป็นผู้เตรียมการ

เรียนการเรียนรู้ นำเสนอตัวอย่าง และแนะนำแหล่งเรียนรู้ เพื่อเป็นแนวทางให้นักเรียนได้ดำเนินกิจกรรมให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์

ดวงมณี นัฐวรังกูร (2556) ได้ศึกษา สภาพการจัดการเรียนการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 2 ตามทัศนะของผู้เรียน พบว่า สภาพการจัดการเรียนการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานีเขต 2 ตามทัศนะของผู้เรียน พบว่า โดยรวมทุกด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบสภาพการจัดการเรียนการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 2 ตามทัศนะของผู้เรียน ที่มีเพศอายุ ระดับการศึกษา ต่างกันโดยภาพรวม และรายด้านไม่แตกต่างกัน ข้อเสนอแนะและแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานีเขต 2 ตามทัศนะของผู้เรียน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้นี้ต้องทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจต่อการเรียนและมีความหมายต่อการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนได้ การใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีจะต้องให้ผู้เรียนเป็นกลุ่มที่เลือกใช้สื่อการเรียนรู้เหล่านี้ด้วยตนเองและแสวงหาสื่อการเรียนรู้จากนอกห้องเรียนเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของ นักเรียน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรหาโอกาสที่สามารถส่งเสริมให้นักเรียนทำกิจกรรมร่วมกันที่มีระยะเวลาที่เพิ่มมากขึ้นต่อการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเช่น การทัศนศึกษาการเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรมเป็นต้น และการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริงควรมีวิธีการง่ายต่อการวัดผล การพัฒนาวิธีการวัดผลและประเมินตามสภาพจริงของนักเรียนอาจจะหาข้อมูลจากสื่อต่างๆเช่นหนังสือพิมพ์ช่องโทรทัศน์ครู (Teacher channel) คู่มือการเรียนรู้ต่างๆเป็นต้นทำให้กระบวนการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริงนั้นเกิดทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ศรีจันทร์ธน์ กันทะวัง (2556) ได้ศึกษา การพัฒนารูปแบบการเรียนการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา พบว่า การเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากแหล่งเรียนรู้ ในชุมชน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน ชุมชน เน้นการจัดกิจกรรมที่หลากหลายและจัดประสบการณ์ภาคสนามให้แก่ผู้เรียนเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสุขสร้างสรรค์ความคิดและประสบการณ์ชีวิตที่มีคุณค่า สอดคล้องกับพื้นฐานหรือวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความรัก ความภาคภูมิใจและความผูกพันกับท้องถิ่น นักเรียนมีความสามารถในการปฏิบัติด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในภาพรวมอยู่ในระดับดีมากและเมื่อพิจารณาความสามารถในการปฏิบัติด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละด้าน พบว่า นักเรียนมีความสามารถในระดับดีมาก จำนวน 5 เรื่อง คือ เรื่อง การละเล่นพื้นบ้าน เรื่อง ตุง เรื่อง สมุนไพรพื้นบ้าน เรื่อง อาหารพื้นบ้านและเรื่อง จ้อย ซอ นักเรียนมีความสามารถในระดับดี จำนวน 4 เรื่อง คือ เรื่อง การสืบทอด เรื่อง OTOP เรื่อง การทำผ้าม้วน

และเรื่อง วิธีข้าว ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวการเรียนรู้เชิงประสบการณ์โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา ทำให้นักเรียนมีความสามารถในการปฏิบัติด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ในระดับดีถึงดีมาก ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่นักเรียนเห็นด้วยมากที่สุด จำนวน 1 ด้าน คือ ด้านการดำเนินการเรียนรู้ ด้านที่นักเรียนเห็นด้วยมาก จำนวน 4 ด้าน คือ ด้านวัตถุประสงค์และเนื้อหาด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านการใช้สื่อการเรียนรู้ ด้านการวัดและประเมินผล จึงสรุปได้ว่า การเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวการเรียนรู้เชิงประสบการณ์โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา นักเรียนมีคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวการเรียนรู้เชิงประสบการณ์โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในระดับมาก การนำรูปแบบการเรียนการสอนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวการเรียนรู้เชิงประสบการณ์โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาครูผู้สอนควรศึกษา คู่มือการใช้รูปแบบ ขั้นตอนของรูปแบบ และมีข้อมูลองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งครูผู้สอนสามารถปรับได้ตามความเหมาะสม การจัดการเรียนการสอนเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาครูต้องส่งเสริม สนับสนุนให้นักเรียนมีโอกาสเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามขั้นตอนกระบวนการของรูปแบบการเรียน การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวการเรียนรู้เชิงประสบการณ์โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาครูควรเน้นการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย และได้เรียนรู้จากครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

จิตตวดี ทองทั่ว (2557) ได้ศึกษา การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา พบว่า สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษา คือ ผู้บริหาร ครู การปฏิบัติงานของโรงเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา การสร้างเครือข่ายและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านชุมชน คือ ผู้นำชุมชน ความสัมพันธ์ภายในชุมชน ทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ การสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน การกำหนดบทบาทความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพัฒนารูปแบบ พบว่า สภาพการมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย หน่วยงานที่เข้าร่วมจัดกิจกรรม กลุ่มเป้าหมาย สารความรู้ วิธีการจัดกิจกรรม สื่อการเรียนรู้ วัตถุประสงค์ แหล่งเรียนรู้

พุทธรักษ์ ปราบนอก (2560) ได้ศึกษา การสอนศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษาของประเทศไทย พบว่า เนื้อหาของวิชาพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นความรู้พื้นฐานทางศาสนามากกว่าหลักศีลธรรมจริยธรรม แม้จะมีเนื้อหาในส่วนที่เป็นการ

ปฏิบัติตนในฐานะเป็นศาสนิกผู้รับถือศาสนา ๆ แต่ก็ไม่ได้มีความชัดเจนในฐานะหลักศีลธรรม จริยธรรมที่สอดคล้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนตามที่ระบุไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนี้ เนื้อหาของศีลธรรมและจริยธรรมที่ระบุไว้ในสาระการเรียนรู้ก็เป็นหลักคำสอนทาง ศาสนามากกว่าจะมีความหมายของศีลธรรมและจริยธรรมในฐานะสำนึกชั่วดีที่เกิดจากการให้เหตุผล เชิงจริยธรรมและไม่สามารถแยกให้เห็นชัดเจนว่าเนื้อหาส่วนใดเป็นศีลธรรม และเนื้อหาส่วนใดเป็น จริยธรรมเพราะมีการใช้คำทั้งสองรวมกัน นอกจากนี้ การเรียนสอนวิชาพระพุทธศาสนาและศาสนา อื่นๆ ในโรงเรียนระดับประถมศึกษาก็ไม่ใช่ว่าเราจะสามารถปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่ นักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันเนื่องมาจากรูปแบบการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในลักษณะเชิงสังคม แต่เนื้อหาในที่เป็นศีลธรรมและจริยธรรมยังไม่มี ความชัดเจนและเป็นเนื้อหาที่รวมอยู่ในหลักคำสอนทางศาสนาเท่านั้น การเรียนเน้นทักษะในการจดจำ เนื้อหาทาง ศาสนามากกว่าจะเน้นทักษะในการคิดวิเคราะห์ที่ เรียกว่า เหตุผลทางศีลธรรม จึงเป็นที่มาของประเด็นที่น่า เสนอมาข้างต้นว่า เนื้อหาของการสอนวิชาพระพุทธศาสนาและศาสนา อื่น ๆ ครอบคลุมถึงศีลธรรมและจริยธรรมหรือไม่ การสอนเนื้อหาดังกล่าวสามารถพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนได้หรือไม่

คมกริช ชาญณรงค์ (2560) ได้ศึกษา รูปแบบการใช้สาระด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อ นำไปสู่การสร้างสาระด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาพบว่า การจัดการศึกษาของไทยมีมานาน แล้วแต่การใช้และการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นปรากฏชัดขึ้นหลังการบรรจุการเรียนรู้และภูมิปัญญาท ้องถิ่นในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และหลังการประกาศใช้หลักสูตร แกนกลางการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2551 ที่ให้สถานศึกษาต้องจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยสาระด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นมีปรากฏอยู่ในกลุ่มสาระวิชาวิชาการงานอาชีพและเทคโนโลยี กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่มสาระภาษาไทย และกลุ่มสาระด้านศิลปศึกษา เปนหลักการพัฒนารูปแบบการใช้สาระด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่าด้านหลักสูตรทำได้โดยการนำ แนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์บูรณาการกับการใช้สาระด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถสร้างเป็นสา ระวิชาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม เป็นรายวิชาเพิ่มเติมในกลุ่มสาระการงานอาชีพและ เทคโนโลยี ด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้รูปแบบโครงงานเพื่อต้งศักยภาพด้านการสร้างสรรค์ ของผู้เรียนและประเมินการจัดการเรียนรู้ด้วยผลงานหรือผลิตภัณฑ์ที่ได้ด้านครุภูมิปัญญา รัฐควรมี นโยบายในการใช้ครุภูมิปัญญาท้องถิ่นและมีงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง จัดให้มีการเรียนรู้คู่ กันระหว่างครุภูมิปัญญากับครูผู้สอนประจำวิชาและครุภูมิปัญญามีส่วนร่วมในการประเมินผู้เรียน ด้านการจัดกิจกรรม จัดให้มีกิจกรรมถาวร เช่น จัดห้องเรียนรู้หรือนิทรรศการถาวร และกิจกรรม หมุนเวียนเช่น การจัดปายนิเทศ กิจกรรมให้ความรู้หน้าเสาธง การจัดค่ายเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมและ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านนวัตกรรม/ผลิตภัณฑ์สถานศึกษาควรรับการสนับสนุนความรู้และทุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาและพัฒนาของทางการจัดจำหน่าย โดยจัดตั้งศูนย์แสดงและจำหน่ายผลงานจากการพัฒนาของนักเรียนและครู ประสานกับร้านค้าในชุมชนและหน่วยวิสาหกิจระดับชุมชนและระดับชาติ การศึกษาพัฒนาการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นสภาพปัจจุบันและการพัฒนารูปแบบการสาด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นจะสามารถสร้างประโยชน์ต่อการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ยังคงอยู่ผ่านกระบวนการปฏิรูปการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและยังสามารถพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นนำไปสร้างให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ อีกทั้งเป็นการปลูกฝังแนวคิด ค่านิยมและความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้าถึงเยาวชนในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

ธมตญา นามือรักษ์ (2560) ได้ศึกษา แนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำเนินงานของโรงเรียนท่าคันโทวิทยาคาร อำเภอท่าคันโท จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า สภาพภูมิปัญญาไทยทั่วไปและภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนท่าคันโทจังหวัดกาฬสินธุ์มีทั้งหมด 9 ด้าน คือ ด้านเกษตรกรรมด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทยด้านการจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้านกองทุนและธุรกิจชุมชนด้านศิลปกรรมด้านภาษาและวรรณกรรมด้านศาสนาและประเพณีและด้านโภชนาการ สภาพทั่วไปของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประกอบการเรียนการสอนที่โรงเรียนท่าคันโทวิทยาคารมีทั้งด้านบริหารจัดการด้านการเงินการประจุมรวมกันระหว่างครูคณะกรรมการผู้ปกครองนักเรียนอันนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรทั้ง 8 กลุ่มสาระเรียนรู้ คือกลุ่มสาระเรียนรู้คณิตศาสตร์กลุ่มสาระภาษาไทยกลุ่มสาระวิทยาศาสตร์กลุ่มสาระศิลปะกลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยีกลุ่มสาระภาษาต่างประเทศกลุ่มสาระสังคมศาสนาและวัฒนธรรมและกลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษาโดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรงจากผู้ในท้องถิ่นให้นักเรียนมีทักษะในการทำงานเป็นหมู่คณะมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนที่สอดคล้องกับ8กลุ่มสาระการเรียนรู้ ดังกล่าวกแล้วการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียนมีการวางแผนร่วมกับครูในกลุ่มสาระและวางแผนร่วมกับผู้ในท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มคือผู้ในท้องถิ่นการใช้สถานที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ใกล้โรงเรียนและครูช่วยให้การจัดการเรียนรู้ปรับเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมช่วยให้จัดการเรียนรู้มีความสอดคล้องกับสภาพจริงในท้องถิ่นช่วยแก้ปัญหาในเรื่องความรู้ประสบการณ์และสื่อการเรียนรู้ที่ไม่มีความถนัดช่วยทำให้มีความรู้และสามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ใน ห้องเรียน

ชูชาติ สุทธิ และคณะ (2561) ได้ศึกษา การศึกษาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์ และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิง จังหวัดพะเยา-เชียงราย พบว่า แนวคิดและวิธีการทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนตามหลักการจัดการทรัพยากร

ป่าไม้เพื่อให้เกิดผลผลิตที่ยั่งยืน 3 ด้าน การใช้อย่างชาญฉลาด คือ การรู้จักใช้ทรัพยากรป่าไม้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ใช้ได้ยาวนานที่สุดและใช้อย่างประหยัดที่สุด การฟื้นฟูสิ่งที่เสื่อมโทรม คือ การทำให้ทรัพยากรป่าไม้ให้เสื่อมโทรมให้ดีขึ้นและการเก็บกักและแบ่งปัน คือ การรวบรวมและการเก็บรักษา ทรัพยากรที่มีแนวโน้มที่จะขาดแคลน ในทางพระพุทธศาสนาจะมีการประกอบพิธีกรรมที่มีการประยุกต์ มาจากพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นกุศโลบายในการอนุรักษ์โดยการจัดพิธีบวชป่าหรือบวชต้นไม้ พิธีสืบชะตาแม่น้ำและพิธีฟังธรรมขอฝนในทางภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการใช้ความเชื่อ พิธีกรรมจารีตประเพณี และวิถีปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการโดยการจัดพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ พิธีเลี้ยงผีผาย และพิธีเลี้ยงผีเจ้าที่ รูปแบบทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และ การแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในกลุ่มน้ำอิง จังหวัดพะเยา-เชียงราย ทั้ง 3 ชุมชน คือ บ้านบัว ตำบลบ้านต๋อน อำเภอเมืองพะเยา บ้านป้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยาและบ้านบุญเรือง อำเภอเชียง ของ จังหวัดเชียงราย มีรูปแบบทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในอนุรักษ์ฯ ที่เหมือนกันคือ พิธีบวชป่า พิธีสืบชะตาแม่น้ำ พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ เป็นการนำความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญา ท้องถิ่นทางภาคเหนือที่มีความเชื่อเรื่องผีเจ้าป่าเจ้าเขา รวมทั้งการใช้ภูมิปัญญาที่เป็นความรู้ใหม่ คือ การทำแนวกันไฟ การดับไฟป่า การปลูกป่า การเพาะพันธุ์กล้าไม้ท้องถิ่น การจัดตั้งคณะกรรมการและกฎระเบียบในการจัดการป่าชุมชน ทั้งนี้ ในป่าชุมชนบ้านป้อได้มีการทำสถานีการเรียนรู้ในป่าชุมชนและการอนุรักษ์ต้นผึ้ง ซึ่งเป็นต้นไม้ที่มีผึ้งมาทำรังเป็นประจำทุกปี และสร้างรายได้นำไปสู่การจัดตั้งกองทุน ป่าชุมชนบ้านป้อ และองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์ และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในกลุ่มน้ำอิง จังหวัดพะเยา-เชียงราย ในทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย (1) ด้านศาสนธรรม พระพุทธศาสนาสอนให้คนดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมตามหลักไตรสิกขา ซึ่งมีผลทำให้เกิดความสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการรู้จักประมาณในการบริโภคหรือใช้สอย (2) ด้านศาสนบุคคล จะเกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณในชุมชน และ (3) ด้านศาสนพิธี เป็นการประยุกต์ความเชื่อทางพุทธศาสนาใช้ในการดูแลรักษาป่าในทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย (1) ความเชื่อเรื่องผีและซิด ชาวล้านนาเชื่อว่าผีเป็นตัวแทนอำนาจ เหนือธรรมชาติ ส่วนซิดเป็นข้อห้ามหรือข้อกำหนด (2) ความรู้ใหม่ เป็นความรู้ที่ได้จากหลักการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ (3) พิธีกรรมการใช้พิธีกรรมเพื่อเป็นมาตรการควบคุมชุมชนในการจัดการเกี่ยวกับ และ (4) จารีตประเพณีหรือวิถีปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

พระแสงจันทร์ ฐิตสารโ (เหล็กศรี) (2562) ได้ศึกษา ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา พบว่า ความเชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อเกิดขึ้นจากความคิดคำนึงว่าสิ่งนี้ดีสิ่งนั้นไม่ดี จะต้องส่งผลกระทบอย่างนั้น ความเชื่อจึงปรากฏเป็นข้อห้ามคำสอนของโบราณภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่มีลักษณะของการสะสม

เรียนรู้ สืบสาน สืบทอด และต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบันจากบรรพบุรุษสู่ชนรุ่นหลังกันมาอย่างยาวนานและมีความสัมพันธ์กันและสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน จนไม่สามารถแยกออกจากกัน ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อบนฐานของเหตุผล เชื่อกรรม หรือการกระทำ เชื่อผลจากการกระทำทุกอย่างจะเกิดขึ้นอย่างเหมาะสมกับเหตุที่ทำการไป และความเชื่อนี้จะนำไปสู่การศึกษา และการปฏิบัติตนในเรื่องต่าง ๆ ด้วยการพัฒนาจิตให้เข้าถึงปัญญา เพื่อให้สุขภาพกายและสุขภาพจิตได้อย่างครบถ้วนภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา สันนิษฐานว่าเมื่อพระพุทธศาสนาแผ่อิทธิพลเข้าไปในดินแดนแถบนั้น ๆ คำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีแฝงอยู่ในภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับความเชื่อก็น่าจะเริ่มแต่เมื่อนั้นประกอบกับภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาจึงได้ผสมผสานได้อย่างกลมกลืนแล้วกลายมาเป็นวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณีให้คนในสังคมได้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาตราบนานนับพันปี

ภริวัจน์ ปุณยวุฒิปริดา (2562) ได้ศึกษา การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา ในการจัดการสิ่งแวดล้อมด้านป่าไม้ของพระสงฆ์นักพัฒนา พบว่า การใช้หลักพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างภูมิปัญญาที่จะนำมาประยุกต์ แต่ละภาคต่างกันด้วยพื้นที่ป่าไม้ พื้นที่ชุมชน การประกอบอาชีพของชุมชน และลักษณะของประเภทผืนป่า ป่าอุดมสมบูรณ์ ป่าแห้งแล้ง เป็นต้น จึงต้องใช้หลักธรรมที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ภาคกลาง ใช้หลักธรรมศีล 5 และหลักไตรสิกขา สร้างกิจกรรม อาชีพ และความสามัคคี ภาคอีสานใช้หลักอริยสัจ 4 และศีล 5 โดยการสร้างวัด สร้างโรงงานของอุปโภคบริโภคที่ได้มาจากภาครัฐ และวัดต่าง ๆ ร่วมกันสร้างกิจกรรมสอนอาชีพการเรียนรู้ ตั้งชมรมและสมาชิกของท้องถิ่นที่มี เพื่อชาวบ้านอยู่ดีกินดี มีความร่วมมือในการอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมผืนป่า ภาคเหนือใช้หลักความเพียร ขันติ วิริยะ อุสาคะ ศีล สมาธิ ปัญญา เมตตาและการมีหิริโอตตัปปะ ใช้ห้องเรียนจากพื้นที่ป่า การเข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติภายในป่าด้วยการสร้างประเพณีการบวชป่า ประเพณีการสร้างพระพุทธรูปไว้ประจำในป่าแล้วส่งพระสงฆ์ไปจำพรรษาในป่า ซึ่งจัดเป็นภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาในการอนุรักษ์ป่า การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ด้านป่าไม้ของแต่ละภาค แตกต่างกัน ดังนี้ ภาคกลางใช้แบบที่ 1 คือ หลักศีล 5 และไตรสิกขา ภาคอีสานใช้แบบที่ 2 คือ หลักศีล 5 อริยสัจ 4 และเหนือใช้แบบที่ 3 คือ ความเพียร ขันติ วิริยะ อุสาคะ ศีล สมาธิ ปัญญา เมตตา และหิริโอตตัปปะ ซึ่งแต่ละแบบของแต่ละภาคนั้นได้ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา ด้วยการนำหลักธรรมไปปรับใช้กับประชาชน ให้ปฏิบัติตามหลักธรรมซึ่งถือได้ว่าหลักธรรมแต่ละแบบ เป็นรูปแบบที่เหมาะสมตามลักษณะของภูมิภาค ชุมชน และผืนป่านั้น ๆ การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา ต้องเริ่มจากการศึกษา ค้นคว้าข้อมูล และทำความเข้าใจถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น จึงสามารถช่วยให้การจัดการสิ่งแวดล้อมด้านป่าไม้สัมฤทธิ์ผลแบบยั่งยืนและแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมด้านป่าไม้ โดยภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา มีหลัก ไตร

ลิสซา อริยสัง 4 ความเพียร ชันติ วิริยะ อุสาหะ ศีล สมาธิ ปัญญา เมตตา และหิริ โอตตัปปะ เพราะหลักธรรมแต่ละหลักธรรมกล่าวถึงความเป็นจริงในมนุษย์ และการอยู่ร่วมกันในสังคมตั้งแต่ครอบครัว จนถึง ชุมชน ต้องมีความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อความประพฤติที่ผิดทำนองคลองธรรม ไม่มีการเบียดเบียนกัน และไม่ควรเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ละเว้นสิ่งที่ทำความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น ซึ่งการใช้ภูมิปัญญาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถเป็นแนวทางที่ต้องใช้ปัญญา เพื่อให้คนในสังคมรู้แจ้งจะทำให้การจัดการสิ่งแวดล้อมด้านป่าไม้สาธุติผลต่อไป

พระอริการสมชาย ฐานธมโม (2562) ได้ศึกษา พุทธวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน พบว่า พุทธวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ถือเป็นหลักการที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียน โดยหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงทั้งหมดสามารถสรุปลงในหลักการเรียกว่า ไตรสิกขา หรือ สิกขา 3 อันเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาในการฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน การนำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา โดยมีผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้โดยใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต มีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิธีการทำงาน วิถีชีวิต วิธีการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมต่างๆ ตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ด้าน คือ การฝึกฝนอบรมทางด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีวะ เรียกว่า อธิศีลสิกขา หรือ ศีลสิกขา การฝึกฝนอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพของจิต เรียกว่า อธิจิตตสิกขา หรือสมาธิสิกขา และการฝึกฝนอบรมทางปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามปัจจัยที่ทำให้แก้ไข ปัญหาไปตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดติดถือนั่นในสิ่งต่างๆ ตบกิเลสดับทุกข์ได้ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระผ่องใสเบิกบาน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา หรือปัญญาสิกขา

พระสิริจริยาลังการ (2563) ได้ศึกษา รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา พบว่า รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นการศึกษาถึงความหมายรูปแบบกระบวนการการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่มีวิธีการที่หลากหลาย บางกระบวนการอาศัยหลักเศรษฐกิจ บางกระบวนการอาศัยการขับเคลื่อนจากภาครัฐ เพื่อให้เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง โดยมุ่งให้เกิดการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสาน ถิ่นทอด และพัฒนาให้ยั่งยืนของกระบวนการพัฒนารูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยอิงอาศัยพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ยั่งยืนได้อย่างสมบูรณ์ การพัฒนาภูมิปัญญา

ท้องถิ่นให้ยั่งยืน ที่ใช้เรื่องพิธีกรรมทางพุทธศาสนา มาประกอบในการประยุกต์ธรรมจากพระไตรปิฎก ก่อเกิดการสร้างกิจกรรมประจำวัดในชุมชน ที่สามารถก่อให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีประสิทธิภาพขยายเศรษฐกิจรากฐานของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

สิริภพ สนวนตง (2563) ได้ศึกษา รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ พบว่า รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในเขตอีสานใต้ มี 4 รูปแบบ คือ (1) รูปแบบการส่งเสริมและการพัฒนาองค์ความรู้ของภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธ มีการกำหนดสิ่งที่ต้องเรียนรู้ ด้านประเพณี วัฒนธรรมและพิธีกรรม มีการสร้างและแสวงหาความรู้ มีกระบวนการทางความรู้ มีความคิดสร้างสรรค์มีการจัดทำเป็นหนังสือเพื่อเป็นการพัฒนาให้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็นต้นแบบหรือต้นฉบับองค์ความรู้ เพื่อใช้ในการศึกษาค้นคว้าเป็นรูปแบบเดียวกันในท้องถิ่น (2) รูปแบบการส่งเสริมและการพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามหลักศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งเป็นข้อมูลข่าวสารในชุมชน เพื่อการสร้างความสามัคคีหรือสร้างองค์ความรู้สมัยใหม่ให้แก่ชุมชนให้ได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึงรวดเร็ว การช่วยประสานงานที่เป็นประโยชน์ของความรู้ภูมิปัญญาประเพณีเชิงพุทธทั้งความรู้ดั้งเดิมและความรู้สมัยใหม่ในปัจจุบัน เพื่อผสมผสานให้ทันสมัย (3) รูปแบบการส่งเสริมและการพัฒนาการสร้างเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการฝึกอบรม เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามหลักการ วิธีการและได้มีความรู้เพิ่มเติมสร้างความสามัคคี มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสานงานที่ให้มีประสิทธิภาพ สามารถสร้างสรรค์ความรู้ ความคิดเห็นให้เป็นไปตามแบบอย่างจะเป็นแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์ และหน่วยงานภายในองค์กร (4) รูปแบบการส่งเสริมและการพัฒนาการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ประเพณีทางพุทธศาสนา ต้องปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เป็นการสร้างความเจริญและความสุขให้ทั้งตนเองและสังคม อีกอย่างหนึ่งก็เป็นการการสร้างอาสาสมัครเพื่อนำไปสู่สังคมความร่วมมือในชุมชนและพัฒนาตามกระบวนการไปสู่ถึงเป้าหมายโดยการใช้ความรู้ความเข้าใจ สร้างความตระหนักและความสำนึกในการเข้ามามีส่วนร่วม

พระครูผาสุกวiharธรรม ผาสุกโก (ธานุมัตย์) (2564) ได้ศึกษา การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นการประดิษฐ์เทียนพรรษาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ในงานประเพณีส่วนใหญ่เป็นทางพุทธศาสนา การประกอบพิธีกรรมสืบทอดกันมาจากอดีตถึงปัจจุบัน และมีกิจกรรมเสริมเพื่อให้เกิดความสนุกสนานและน่าสนใจ และความงดงามทางศิลปวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณี ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ความแตกต่างของการทำต้นเทียนในสมัยอดีตและปัจจุบันมีความแตกต่างกันตั้งแต่กระบวนการทำรูปแบบ องค์ประกอบการประดับตกแต่ง จุดประสงค์ในการทำต้นเทียนสมัยพุทธกาลก็เพื่อเป็นพุทธ

บูชาและเพื่อเป็นการเชิดชูวัดวาอาราม ปัจจุบันเพื่อการประกวดแข่งขันเป็นสำคัญได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี

แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นการประดิษฐ์เทียนพรรษาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี โดยการนำหลักธรรมคำสอนที่เป็นแรงบันดาลใจที่ทำให้ความสามัคคีเข้าไปสอดแทรกภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการประดิษฐ์เทียนหรือแกะสลักต้นเทียนและการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความเลื่อมใส ศรัทธา ต่องานประเพณีการแห่เทียนพรรษาของชุมชนอย่างจริงจังและเห็นคุณค่า คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อให้ได้ผลงานที่มีประสิทธิภาพ สร้างความสำเร็จในการสร้างสรรค์ผลงานให้ยิ่งใหญ่ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนต่อไป

มนัสพล ยังทะเล (2564) ได้ศึกษา ผลผลิตจากเชือก:รูปแบบการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ ในการพัฒนาสัมมาชีพสู่ระดับสากลด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นทางวัฒนธรรมชุมชน ในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจากเชือก พบว่า การใช้ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานโดยตรงในชีวิตประจำวันลดน้อยลง มีการปรับเปลี่ยนไปใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ มากขึ้น มีการพัฒนารูปแบบและขนาดให้แตกต่างไปจากเดิมเหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม ไม่มีสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่เป็นรูปธรรม การประชาสัมพันธ์ การแสดงสินค้า ขาดการสนับสนุนจากผู้ซื้อในชุมชน แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจากเชือก 3 แนวทาง ได้แก่ 1) การฝึกอบรมเรียนรู้ 2) ช่องทางการตลาด 3) การเผยแพร่ เช่น ทางระบบสื่อออนไลน์ จัดนิทรรศการ เป็นต้น และรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรม ได้แก่ หลักการนำหลักพุทธธรรมไปบูรณาการในด้านกระบวนการผลิตหัตถกรรมจากเชือก ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ 1) นำหลักอิทธิบาท 4 มาบูรณาการด้านกระบวนการหัตถกรรมการผลิตเชือก 2) นำหลักสังคหวัตถุ 4 มาบูรณาการกับการพัฒนาหัตถกรรมจากเชือก 3) นำหลักสัมมาอาชีวะ มาบูรณาการกับการสร้างค่านิยมและส่งเสริมสัมมาชีพ ผลของการบูรณาการหลักพุทธธรรมทำให้กลุ่มหัตถกรรมจักสานจากเชือกมีกระบวนการทำงานที่เป็นระบบ แบบแผน และเป้าหมาย ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมการพัฒนาทั้งตัวบุคคลและผลิตภัณฑ์เป็นหนึ่งเดียวที่มุ่งสู่การพัฒนาไปสู่ระดับสากล

ศุภกาญจน์ วิชาชาติ (2564) ได้ศึกษา การบูรณาการการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา พบว่า การศึกษาในยุคดิจิทัลปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนและหลากหลาย การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องบูรณาการศาสตร์ต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนแสดงความสามารถที่เชี่ยวชาญเน้นทำได้จริง เกิดสมรรถนะผู้เรียนได้โดยบูรณาการการนำผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ การจัดกิจกรรม การใช้สื่อ ตลอดจนการวัดและประเมินผล มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนการศึกษาจากตัวอย่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาตามแนวพุทธวิธี และลักษณะตัวอย่างจะมีการพิจารณาหลักธรรมเกี่ยวกับคำสอน โดยแบ่งตามระดับภูมิปัญญาของ

ผู้เรียน สำหรับหลักธรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้ จะใช้หลักธรรมไตรสิกขาเป็นแกนกลางการศึกษาและมีหลักธรรมที่ว่าด้วยโยนิโสมนสิการเป็นตัวเชื่อมวางกรอบแนวการปฏิบัติให้บรรลุถึงการศึกษาที่เกี่ยวกับพุทธวิธีในการสอน ให้ตามความเหมาะสมเป็นราย ๆ ด้วยเทคนิคอันหลากหลายวิธีของพระพุทธเจ้า

ชั้นทอง วัฒนธรรมประดิษฐ์ (2565) ได้ศึกษา อนาคตภาพพระสอนศีลธรรมเพื่อยกระดับการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสังคมชีวิตวิถีใหม่ พบว่า การยกระดับการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสังคมชีวิตวิถีใหม่ พระสอนศีลธรรมควรมีการปรับตัวให้ทันยุคกับบริบทของผู้เรียน โดยพระสอนศีลธรรมต้องมีความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและแม่นยำในเนื้อหาหลักธรรมคำสอน การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเชิงรุกตามหลักไตรสิกขาที่มุ่งให้เกิดการพัฒนาจิตและปัญญาแก่ผู้เรียน มีเทคนิควิธีการสอนที่ใช้สื่อและเนื้อหาที่ทันสมัยและสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน มีภาวะผู้นำในการทำงานร่วมกับสถานศึกษาและชุมชน การคัดเลือกพระสอนศีลธรรมควรเน้นคุณสมบัติทั้งด้านวิชาและจรณะ กล่าวคือ ความรู้หลักคำสอนพระพุทธศาสนาและพื้นฐานเกี่ยวกับการสอน มีจริยะวัตรเป็นต้นแบบสร้างความศรัทธา อุทิศตนและมุ่งมั่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทักษะสำคัญที่พระสอนศีลธรรมในอนาคตพึงมีเพื่อยกระดับการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสังคมชีวิตวิถีใหม่ ได้แก่ 1) พระสอนศีลธรรมควรมีแนวคิดพื้นฐานทางการศึกษา 2) พระสอนศีลธรรมควรมีทักษะการสร้างหลักสูตร 3) พระสอนศีลธรรมควรมีทักษะการใช้นวัตกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียน 4) พระสอนศีลธรรมควรมีทักษะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 5) พระสอนศีลธรรมควรมีทักษะการประเมินการเรียนรู้ และ 6) พระสอนศีลธรรมควรมีทักษะทางการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเพื่อพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้

พระมหาสามารถ ฐานิสโร (2565) ได้ศึกษา การสอนวิชาพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการ พบว่า การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเป็นแนวทางสำคัญของการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เปลี่ยนจากการเรียนการสอนแบบบรรยายสู่การปฏิบัติ กล่าวคือ ผู้เรียนจะได้รับการเรียนการสอนแบบบูรณาการในสาระการเรียนรู้ ผ่านการผสมผสานเนื้อหาสาระภายในศาสตร์หรือสาขาวิชาที่ผสมผสานเนื้อหาระหว่างศาสตร์ เน้นกระบวนการเรียนรู้มากกว่าผลผลิต เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ และพัฒนาการคิด การตัดสินใจ การทำงานร่วมกับคนอื่น สนับสนุนให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง การจัดการเรียนการสอนตามแนวนี้ จะช่วยให้ผู้เรียนเห็นความเชื่อมโยงของแต่ละวิชาที่มีต่อกัน ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการคิดเชื่อมโยง เช่น การสอนวิชาพระพุทธศาสนาสามารถบูรณาการในวิชาอื่น ๆ ในสาระสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาการสอนร่วมกัน ซึ่งเป็นการพัฒนาให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้การสอนแบบท่องจำจึงไม่ได้เป็นการฝึกคิดที่จะนำไปสู่ทักษะในศตวรรษที่ 21 การสอนวิชาพระพุทธศาสนาท่ามกลางโลกในศตวรรษที่ 21 เราไม่ได้สอนศาสนาในฐานะความเชื่อ แต่เราสอนศาสนาในฐานะวิชาการศึกษา เมื่อเรายกฐานะพระพุทธศาสนาเป็นอภีวิชาในการจัดการเรียนการสอนพุทธศาสนา จึงอยู่ในฐานะวิชาการศึกษาที่สามารถจัดการศึกษาได้ตามแนวคิดและ

ทฤษฎีของการศึกษาพระพุทธศาสนาจึงจำเป็นที่จะต้องจัดการเรียนการสอนที่เน้นการฝึกทักษะการคิดสร้างสรรค์ให้มากที่สุดเหมือนกับในรายวิชาพื้นฐานทั่วไป

พระครูญาณปริชา (2566) ได้ศึกษา พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย พบว่าพระพุทธศาสนามีอิทธิพลครอบคลุมวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในทุกๆ ด้านคือมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านขนบธรรมเนียม ศิลปกรรมและวรรณกรรมตลอดจนการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมไทย จนพระพุทธศาสนาได้เข้ากลมกลืนสนิทอยู่ในชีวิตจิตใจของคนไทยถึงขั้นที่ว่าพระพุทธศาสนาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับความเป็นไทย ขณะเดียวกันพระพุทธศาสนาเป็นมรดกและคลังสมบัติอันล้ำค่าของชนชาติไทยกล่าวคือพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งสำคัญที่หล่อหลอมเอกลักษณ์ของชาติไทย เป็นศูนย์รวมจิตใจทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่ชนชาวไทย เป็นแกนนำและเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะทางจิตใจเห็นได้ชัดว่าหลักธรรม ความประพฤติปฏิบัติ การดำเนินชีวิต และกิจกรรมต่างๆ ทั้งในและเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมชีวิตจิตใจและลักษณะนิสัยของคนไทยให้เป็นผู้มีจิตใจกว้างขวางและร่าเริงแจ่มใส ชอบเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แสดงความเป็นมิตรเข้ากับใครได้ง่ายๆ ยินดีในการให้และแบ่งปันพร้อมที่จะบริจาคและให้ความช่วยเหลือ อย่างที่เรียกว่าเป็นคนมีน้ำใจอันเป็นลักษณะเด่นชัด ที่ชนต่างชาติมักจะสังเกตเห็นและประทับใจจนตั้งสมญาเมืองไทยว่าเป็นสยามเมืองยิ้ม

2.5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

Robinson (1992) ได้ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาและการพัฒนาชุมชน ผลการวิจัยพบว่าการจัดการศึกษาควรเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นปราชญ์ท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้านเข้ามามีส่วนรวมในการจัดการศึกษา เพื่อที่จะแก้ปัญหาชุมชนได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์

Tom Murray (2009) แนวทางการศึกษาเชิงบูรณาการมีหลายอย่างเหมือนกัน แนวทางที่ก้าวหน้า (รวมถึงการปฏิรูป ทางเลือก องค์กรวม และการเปลี่ยนแปลง) และแบ่งปันคุณค่าที่เหมือนกันหลายอย่าง หน้าที่ประการหนึ่งของแนวทางเชิงบูรณาการ คือ การจัดการรูปแบบครอบคลุมภายในที่จะประสานวิธีการก้าวหน้าที่แตกต่างกัน แนวทางแบบบูรณาการเพิ่มเติมอะไรให้กับการศึกษาแบบก้าวหน้า แนวทางแบบบูรณาการมีการกล่าวถึงในแง่ของการบูรณาการต้นแบบ วิธีการชุมชน และการพัฒนาสถานการณ์การบูรณาการเป็นประเภทหนึ่งของจิตสำนึกหรือระดับพัฒนาการ ประกอบด้วยความรู้เชิงโครงสร้าง การตระหนักรู้ในอัตตา การตระหนักรู้เชิงสัมพันธ์ และการตระหนักรู้อย่างเป็นระบบ ทั้งหมดนี้มีความสำคัญต่อกระบวนการศึกษา ในที่สุด ความท้าทายและการสนับสนุนมีการกล่าวถึงระบบสำหรับการศึกษาเชิงบูรณาการ

Dahliani (2010) ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่สร้างขึ้นในพื้นที่ซึ่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมด้วย ปรากฏการณ์ของโลกาภิวัตน์และความทันสมัยทำให้สถาบันธรรมมีความเป็นสากลมากขึ้นและสร้างความเป็นเนื้อ

เดียวกันทางวัฒนธรรม ในยุคโลกาภิวัตน์ การดำรงอยู่ของความรู้ในท้องถิ่นอาจถูกตั้งคำถาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้นอันเป็นผลมาจากวัฒนธรรมของมนุษย์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่สร้างขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาของเทคโนโลยี และการสื่อสาร การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในรูปแบบของพื้นที่และองค์ประกอบของอาคาร แต่ยังคงความหมายที่มีอยู่ในตัวอาคารในรูปแบบของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในยุคโลกาภิวัตน์จะเกิดการผสมผสานของวัฒนธรรม ในกรณีนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถก้าวทันเทคโนโลยีโดยคำนึงถึงลักษณะของท้องถิ่น ภูมิอากาศ และสภาพธรรมชาติในสิ่งแวดล้อมที่สร้างขึ้น

Ari Putkonen (2010) นักเรียนดำเนินการศึกษาในสภาพแวดล้อมที่ออกแบบมาให้เป็นสหสาขาวิชาชีพตั้งแต่เริ่มต้น นักศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม วิศวกรรม การออกแบบ ธุรกิจและการพัฒนาอย่างยั่งยืนสามารถจัดการกับปัญหาการพัฒนาทั่วไปได้ในระหว่างการศึกษาอยู่แล้วสอดคล้องกับการกำหนดให้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติแบบสหวิทยาการต่างๆ และด้วยเหตุนี้โอกาสในการฝึกฝนทักษะวิชาชีพที่จำเป็นสำหรับการผลิตนวัตกรรม การเรียนการสอนนวัตกรรมสามารถกำหนดเป็น “แนวทางการเรียนรู้ซึ่งให้คำนิยามใหม่แก่การนำความรู้มาผลิตและใช้เพื่อยกระดับความรู้สร้างนวัตกรรม”

Giska Adilah (2013) การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านเนื้อหาในท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษาในเกาะชวาอินโดนีเซีย พบว่า เนื้อหาในท้องถิ่นในปัจจุบันไม่ได้ส่งผลกระทบอย่างมากต่อการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน องค์ประกอบของวัฒนธรรม 7 ประการ ได้แก่ ภาษา ระบบความรู้ การจัดระเบียบสังคม ระบบการดำรงชีวิตและเทคโนโลยี ระบบการดำรงชีวิตระบบศาสนาและ ศิลปะ. องค์ประกอบทั้งเจ็ดของวัฒนธรรมที่มีลักษณะนิสัยค่านิยมศีลธรรมและวัฒนธรรมชาว ดังนั้นจึงมีความสำคัญมากที่จะต้องได้รับการแต่งตั้งและนำไปใช้ในเนื้อหาท้องถิ่น การศึกษาเนื้อหาท้องถิ่นสามารถเพิ่มคุณค่าทางวัฒนธรรมในสังคมชาวอินโดนีเซีย การศึกษานี้จะได้รับอย่างเหมาะสมกับความรู้ท้องถิ่นในทุกภูมิภาคในอินโดนีเซียไม่เพียง แต่วัฒนธรรมชาวเป็นจุดเปลี่ยนเพื่ออธิบายเนื้อหาในท้องถิ่นอื่น ๆ ในบทความนี้เราต้องการอธิบายว่าการให้เนื้อหาทางการศึกษาในท้องถิ่นมีความสำคัญมากในการเติมเต็มองค์ประกอบของวัฒนธรรมและทำให้วัฒนธรรมต้องทนจากยุคโลกาภิวัตน์

Aditya Adarkar (2016) ในการสอนศีลธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอนที่เน้นความเห็นอกเห็นใจและเสริมด้วยการตระหนักรู้ถึงความทุกข์ อาจต้องมีการยืนหยัดที่ท้าทายกระบวนทัศน์เชิงปริมาณที่ครอบงำอยู่บนพื้นฐานของการทดสอบที่มีความรับผิดชอบ นักการศึกษากลับมามีหัวใจต่อตนเองและนักเรียนโดยใช้วรรณกรรมที่หลากหลายเกี่ยวกับจิตวิญญาณ ความยุติธรรมทางสังคมและการศึกษา เรื่องราวและอุปมาทางพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ในสหรัฐอเมริกา ร่วมสมัยในการปลูกหรือเสริมสร้างความเห็นอกเห็นใจและจิตสำนึกในครู นักเรียน และผู้บริหาร

เพื่อให้พวกเขาสามารถจัดการกับความท้าทายร่วมกันของ “ความว่างเปล่ามากเกินไป” และ “ความอึดมากเกินไป”

Afakhrul Masub Bakhtiar (2016) การวิจัยการพัฒนาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาตามภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ตามข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญและการประเมิน หลักสูตรที่พัฒนาแล้วสามารถเผยแพร่ไปยังโรงเรียนประถมศึกษาในพื้นที่เนื้อหาหลักสูตรที่ยกขึ้นเป็นลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นมี 5 ประเภท คือ ระบบการเกษตรในท้องถิ่น การจัดหาที่ดินเปิดโล่งสีเขียว ระบบบำบัดน้ำ ผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูปที่มีในท้องถิ่นและการดำรงชีวิตของชุมชนแบบแผนท้องถิ่น

Zane Ma Rhea (2017) การปลูกปัญญาในประเทศไทยและออสเตรเลีย เป็นวิธีการสอนแบบโบราณของปวิณอุปายะโดยพิจารณาว่าวิธีการสอนนี้สามารถบอกถึงพัฒนาการร่วมสมัยของปัญญาปัญญาวิธีที่มีรากฐานมาจากอริยมรรคมีองค์แปด การสอนผู้คนที่เดินตามเส้นทางนี้ วิธีการสอนแบบชำนาญของปวิณอุปายะที่อธิบายไว้ในตำราทางพระพุทธศาสนา ได้รับการสนับสนุนตามประเพณีโดย สอนินสมะอะทีป็นจะ ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่ออกแบบมาเพื่อชี้แนะผู้เรียนให้ทั้งพัฒนาและค้นหาความสมดุลระหว่างศีลธรรม สมาธิ และปัญญานำไปสู่การบ่มเพาะปัญญา แนวคิดของปวิณอุปายะวิธีเสริมทักษะในฐานะทักษะหลักในการสอนที่นักการศึกษาและครูต้องการ เพื่อที่จะรู้วิธีพัฒนาความสมดุลนี้ และด้วยเหตุนี้จึงสร้างเหตุและเงื่อนไขสำหรับปัญญาที่จะเกิดขึ้นในนักเรียน

Iham Rohman Ramadhan (2018) ชุมชนกาเสปูหันชิปตาเกลมีภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ มีความสามัคคีในสังคม ใส่ใจสิ่งแวดล้อม มีประชาธิปไตย ซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบและสร้างสรรค์ คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ยังคงอยู่และพิสูจน์ได้ว่าดำรงอยู่ได้ในยุคโลกาภิวัตน์ ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมในกาเสปูหันชิปตาเกลสะท้อนจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความไว้วางใจ และความตระหนักทางสังคมที่มีอยู่ในสังคม และการพัฒนาความเป็นปึกแผ่นทางสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ทำได้โดยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับการศึกษาในโรงเรียน

Sarnely Use (2019) การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้สังคมศึกษาตามภูมิปัญญาท้องถิ่นในปรับปรุงความรู้และทัศนคติทางสังคมของนักเรียน พบว่า ความเป็นไปได้ของผู้ใช้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ในรูปแบบของการเรียนรู้สังคมศึกษาบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นระบุว่ามีองค์ประกอบทั้งหมด ถือว่าเหมาะสมและเป็นไปตามข้อกำหนดสำหรับใช้ในการเรียนรู้ปกติหรือกระบวนการเรียนรู้ที่แท้จริง รูปแบบการเรียนรู้สังคมศึกษาตามภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการเรียนรู้ที่เป็นออกแบบตามบริบทของความเป็นจริงในชีวิตประจำวันของนักเรียน เนื้อหาการเตรียมการผสมผสานกับคุณค่าทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ค่าเหล่านี้ใช้เป็นแนวทางและแนวทางสำหรับนักเรียนในการดำเนินชีวิต ในขณะเดียวกันก็เล็งไปที่กระบวนการฟื้นฟูองค์ความรู้คุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับนักเรียนแต่เนิ่นๆ เพื่อจะได้ไม่สูญเสียทิศทางการกระทำและพฤติกรรม การศึกษาและชีวิตจริงทำงานร่วมกันเพื่อ

สร้างความรู้และลักษณะอันสูงส่ง ดังนั้นผลิตภัณฑ์รูปแบบการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นไปตามกับความต้องการในการเรียนรู้

Taru Konst (2020) ความต้องการของชีวิตการทำงานและความสามารถที่จำเป็นอยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงและการศึกษา สถานศึกษาควรสามารถตอบสนองความต้องการนี้ได้โดยจัดหานักเรียนที่ต้องการศึกษาเป็นรายเรื่องและนักเรียนมักจะต้องการมีการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมของตนเอง การดำเนินการเปลี่ยนแปลงอยู่บ่อยครั้งมีปัญหาแม้ว่าเครื่องมือและวิธีการดำเนินการเปลี่ยนแปลงจะคุ้นเคยเพราะการเปลี่ยนแปลงต้องอาศัยการเรียนรู้ทั้งในระดับบุคคลและองค์กร การชี้แนะ การเรียนรู้ การฝึกอบรมภายในที่ดี คำสั่งของการสื่อสารและการโต้ตอบ การพัฒนาองค์กร การศึกษาด้วยนวัตกรรมการสอนด้วยวิธีการให้คำปรึกษาเชิงกระบวนการการเรียนการสอนนวัตกรรมเป็นแนวทางการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาความสามารถด้านนวัตกรรมกำหนดวิธีการหลอมรวมผลผลิตและใช้ความรู้ในลักษณะที่สามารถสร้างนวัตกรรมการสอนนวัตกรรมตอบโจทย์ความต้องการด้านการพัฒนาขององค์กรการศึกษาส่วนใหญ่ แต่มันคือ กระบวนการที่ท้าทายในการปรับตัวและสร้างมันขึ้นมา และจำเป็นต้องมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่จะต้องดำเนินการในองค์กร การให้คำปรึกษาด้านกระบวนการเป็นวิธีการพัฒนาชุมชนการทำงานที่บุคลากรมีส่วนร่วมในการพัฒนางาน กระบวนการทำงาน และชุมชนการทำงานของตนเอง กระบวนการการให้คำปรึกษาอาจเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่ใช้การได้มากที่สุดในการพัฒนาองค์กรผู้เชี่ยวชาญตามลำดับเพื่อสร้างผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง องค์กรการศึกษาที่มีความต้องการที่เกิดขึ้นใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการของโลกที่เปลี่ยนแปลงและชีวิตการทำงานและการเรียนรู้นวัตกรรมที่เกิดจากความต้องการชีวิตการทำงานตอบโจทย์ตรงนี้โดยตรงความต้องการ องค์กรสามารถเปลี่ยนแปลงได้เฉพาะ 'จากภายใน' โดยให้บุคลากรเข้ามามีส่วนร่วมการนำการเปลี่ยนแปลงไปใช้ ดังนั้นการให้คำปรึกษาด้านกระบวนการจึงเป็นเครื่องมือในการบรรลุผลสำเร็จเปลี่ยน

Hesti Sadtyadi (2020) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นใจในตนเองของครูสอนศาสนาพุทธชาวอินโดนีเซีย ได้แก่ สภาพแวดล้อมในห้องเรียน สื่อการเรียนรู้และเวลาทำงานของครูและงานเพิ่มเติม ตัวบ่งชี้ความมั่นใจในตนเองของครูในปัจจัยของสภาพแวดล้อมในห้องเรียนและสื่อการเรียนรู้ คือ (1) การรับรู้ของครูต่อความพร้อมของสื่อการเรียนรู้ (2) ความพร้อมของห้องเรียน (3) คุณภาพของการเรียนรู้โครงสร้างพื้นฐานและ (4) การรับรู้ของครูที่มีต่อโครงสร้างพื้นฐานนโยบาย ในขณะที่ตัวบ่งชี้ที่ประการของความมั่นใจในตนเองของครูในปัจจัยของการเรียนรู้เวลาทำงานและงานเพิ่มเติม ได้แก่ (1) การรับรู้ของครูเกี่ยวกับภาระงาน (2) ภาระงานของครู (3) ครูการรับรู้เกี่ยวกับภาระงานเพิ่มเติมและ (4) ภาระของครูงานเพิ่มเติมงานวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาความมั่นใจในตนเองของครูไม่ใช่สำหรับครูสอนศาสนาพุทธของชาวอินโดนีเซียเท่านั้น แต่ยังรวมถึงครูจากวิชาอื่นๆ การวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าความมั่นใจในตนเองของครูสามารถเข้าใจได้การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมใน

ห้องเรียนและสื่อการเรียนรู้และครูที่ทำงานด้วยเวลาและงานเพิ่มเติม ดังนั้นจึงมีความหมายถึงโครงการของครูการพัฒนาที่ควรเน้นการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในห้องเรียนสื่อการเรียนรู้เวลาทำงานของครูและงานเพิ่มเติมเป็นปัจจัยสำคัญพัฒนาความมั่นใจในตนเองของครู

Nur Alfin Hidayati (2020) การสอนอุปนิสัยศึกษาในระดับอุดมศึกษาตามภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้โดยบูรณาการคุณค่าและสุนทรียภาพในรายวิชา ปฏิกัมภ์ค่านิยมเชิงบวก แก่นักศึกษา การสร้างความเคยชินและการอบรมสั่งสอน การเป็นตัวอย่างและแบบอย่าง การสร้างลักษณะสถานการณ์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น และความศิวิไลซ์ วิสัยทัศน์ตามคุณค่าของโปรแกรม การศึกษาหรือวิทยาเขตสามารถทำได้โดยการกำหนดกลยุทธ์การศึกษารวมถึงการทำให้เคยชินกับค่านิยม แบบอย่างค่านิยม ค่านิยมภายใน การบูรณาการคุณค่าในการเรียนรู้ และคุณค่าทางวัฒนธรรม การสอนการศึกษาตัวละครนั้นเกี่ยวข้องกับทั้งการทำให้ตัวละครเป็นจริงที่ตั้งโปรแกรมไว้ในแผนการสอนและการจัดเตรียมตัวอย่างที่ดีในห้องเรียนและกิจกรรมประจำวันของมหาวิทยาลัย

Hartono (2022) กระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้ ความพยายามในการอนุรักษ์วัฒนธรรมโดยการรักษา ปกป้อง อนุรักษ์ และป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายและสูญพันธุ์ กลวิธีในการสืบทอดโดยการฝึกสอนแก่ลูกหลานเป็นประจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อค้นพบหลักของการศึกษานี้ระบุว่าการอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นต้องการบุคคลที่กระตือรือร้นและเต็มใจที่จะอนุรักษ์ศิลปะโดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ในฐานะนักแสดงศิลปะ ในฐานะอนาคตของชุมชน ในฐานะระบบสนับสนุนการอนุรักษ์ ศิลปกรรมและรัฐบาลเป็นผู้กำหนดนโยบาย

การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศาสนาในการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาตามบริบทของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา คือ การพัฒนาและสร้างนวัตกรรมหลักสูตรระดับสถานศึกษาและระดับชั้นเรียน การนำเข้าภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศาสนาในกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับโครงสร้างหลักสูตรและระบบนิเวศวิทยาการเรียนรู้ การพัฒนาครูด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ การพัฒนาครูด้านสื่อประกอบการจัดการเรียนรู้และการใช้แหล่งเรียนที่หลากหลายและมีความหมายต่อผู้เรียนและแนวคิดจากการศึกษางานวิจัยต่างประเทศ พบว่า การนำเข้าภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้การมีส่วนร่วมและขั้นตอนการพัฒนาต่อการสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน การคัดเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่การจัดการเรียนรู้สอดคล้องกับวิถีชีวิตปกติของผู้เรียนส่งผลให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้และนำผลลัพธ์จากการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างสม่ำเสมอจนเกิดความยั่งยืน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบที่น่าเชื่อถือได้ จำเป็นจะต้องมีระเบียบวิธีวิทยาการที่น่าเชื่อถือและถูกต้อง การได้มาซึ่งคำตอบที่ถูกต้องจำเป็นที่จะต้องสร้างเครื่องมือเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สมบูรณ์ครบถ้วน สามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยดำเนินการวิจัยอย่างเป็นระบบและมีขั้นตอนตามลำดับ ดังนี้

1. ขอบเขตการวิจัย

- 1.1 เนื้อหา
- 1.2 วิธีวิจัย
- 1.3 ระยะเวลา
- 1.4 พื้นที่ศึกษา
- 1.5 ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

2. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

- 2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 2.3 การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล
- 2.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ขอบเขตการวิจัย

3.1.1 เนื้อหา

การวิจัย เรื่อง การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา มีขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

3.1.1 ด้านเนื้อหา

3.1.1.1 องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ประกอบด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่น หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ครูผู้สอน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการเรียนรู้และผู้เรียน

3.1.1.2 องค์ประกอบของการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย การระบุปัญหา การกำหนดจุดมุ่งหมาย การศึกษาข้อจำกัด การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรม การทดลองใช้และการเผยแพร่ขยายผล

3.1.1.3 คุณลักษณะของครูผู้สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ประกอบด้วย การจัดการเรียนรู้ การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองและวิชาชีพ

3.1.2 วิธีวิจัย

การวิจัย เรื่อง การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพแบบผสมผสาน ผู้ทำวิจัยได้กำหนดขั้นตอนและวิธีการดำเนินการแบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่การศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 โดยมี 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่การศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์องค์ประกอบเพื่อให้ได้มาซึ่งนวัตกรรมการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 สร้างแบบสำรวจ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่การศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ จำนวน 5 คน ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย

1. นางสาวเสาวรัตน์ ทศตะ ตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. นายสุภสิทธิ์ พันแน่น ตำแหน่ง อาจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. นายพิสิษฐ์ ขาวจันทร์ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสถานศึกษา วิทยฐานะ ผู้อำนวยการสถานศึกษาชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านนาจาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา

4. นางสาวประภัสสร ผลสินธุ์ ตำแหน่ง ครู วิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนสิรินธรวิทยานุสรณ์ สำนักงานเขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษา เขต 29 (อุบลราชธานีและอำนาจเจริญ) ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้

5. นางสาวจิราภรณ์ จันทา ตำแหน่ง ศึกษานิเทศก์ วิทยฐานะ ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ กลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผลการจัดการศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล จัดลำดับความสำคัญภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่การศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

ระยะที่ 2 ศึกษาการบูรณาการจัดการเรียนรู้รายวิชาพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมี 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษา วิเคราะห์ แนวคิด ทฤษฎี จากเอกสารตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบูรณาการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาครูผู้สอนที่มีการปฏิบัติดีเด่น ด้านการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา จำนวน 5 คน

ขั้นตอนที่ 2 สร้างแบบสังเกต ใช้สังเกตเพื่อหาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้รายวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย

1. นางสาวเสาวรัตน์ ทศตะ ตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. นายสุภสิทธิ์ พันแน่น ตำแหน่ง อาจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. นายพิสิษฐ์ ขาวจันทร์ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสถานศึกษา วิทยฐานะ ผู้อำนวยการสถานศึกษาชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านนาจาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา

4. นางสาวประภัสสร ผลสินธุ์ ตำแหน่ง ครู วิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนสิรินธรวิทยานุสรณ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 29 (อุบลราชธานีและอำนาจเจริญ) ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้

5. นางสาวจิราภรณ์ จันทา ตำแหน่ง ศึกษานิเทศก์ วิทยฐานะ ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ กลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผลการจัดการศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 สร้างแบบสัมภาษณ์ ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) และกลุ่มผู้สนับสนุน (General Informants) เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ศาสนา รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยาย

โอกาสทางการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย

1. นางสาวเสาวรัตน์ ทศะ ตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. นายสุภสิทธิ์ พันแน่น ตำแหน่ง อาจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. นายพิสิษฐ์ ขาวจันทร์ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสถานศึกษา วิทยฐานะ ผู้อำนวยการสถานศึกษาชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านนาจาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา

4. นางสาวประภัสสร ผลสินธุ์ ตำแหน่ง ครู วิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนสิรินธรวิทยานุสรณ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 29 (อุบลราชธานีและอำนาจเจริญ) ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้

5. นางสาวจิราภรณ์ จันทา ตำแหน่ง ศึกษาานิเทศก์ วิทยฐานะ ศึกษาานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ กลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผลการจัดการศึกษา

ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์ผลการศึกษาคำบูรณาการจัดการเรียนรู้รายวิชาพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

ขั้นตอนที่ 5 สรุปผลการศึกษาคำบูรณาการจัดการเรียนรู้รายวิชาพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 เพื่อนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องไปใช้ในการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น

ระยะที่ 3 สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมี 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์สภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนและด้านการนำเข้าสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับห้องเรียนและระดับสถานศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดจุดมุ่งหมาย การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาข้อจำกัดการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในพื้นที่การศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ที่เหมาะสมต่อกระบวนการพัฒนาและการนำนวัตกรรมที่สร้างขึ้นไปใช้

ขั้นตอนที่ 4 การประดิษฐ์ คิดค้นนวัตกรรม โดยนำผลการวิเคราะห์สภาพปัญหา จุดมุ่งหมายและข้อจำกัดด้านการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยกำหนดองค์ประกอบ ดังนี้หลักการ วัตถุประสงค์ โครงสร้าง และ รายละเอียดในการใช้นวัตกรรมนั้นให้ได้ผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ขั้นตอนที่ 5 การทดลองใช้ การนำนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 5 โรงเรียน ประกอบด้วย โรงเรียนบ้านนาจาน อำเภอพิบูลมังสาหาร โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก อำเภอศรีเมืองใหม่ โรงเรียนบ้านสำโรง อำเภอดาหลวง โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียมและโรงเรียนบ้านคำก้อม อำเภอสรินธร ซึ่งมีระบบนิเวศวิทยา การจัดการศึกษาที่เหมาะสมด้านหลักสูตรการจัดการเรียนรู้ ครูผู้สอนและชุมชน ดำเนินการทดลองใช้นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ประเมินผลการใช้นวัตกรรม การปรับปรุงแก้ไขนวัตกรรมและเผยแพร่ร่วมนวัตกรรมให้เป็นที่รู้จักและยอมรับนำไปใช้กันอย่างแพร่หลายในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและระดับสูงกว่าเขตพื้นที่การศึกษา

ระยะที่ 4 การใช้นวัตกรรมการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมี 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดผู้ใช้นวัตกรรมการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำทางศาสนาในท้องถิ่น จำนวน 5 คน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 5 คน รวมกลุ่มผู้รู้ จำนวน 10 คน ในพื้นที่รับผิดชอบของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ซึ่งประกอบด้วย ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในพื้นที่การศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 โรงเรียนละ 1 คน จำนวน 5 โรงเรียน รวมกลุ่มผู้ปฏิบัติ จำนวน 5 คน และกลุ่มผู้สนับสนุน (General Informants) ซึ่งประกอบด้วยผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน และผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 5 คน ใน

พื้นที่การศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 รวมกลุ่มผู้สนับสนุนจำนวน 10 คน

ขั้นตอนที่ 2 สร้างแบบสอบถามและดำเนินการสอบถามความพึงพอใจโดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในพื้นที่การศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 โดยใช้แบบสอบถาม สอบถามข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย

1. นางสาวเสาวรัตน์ ทศตะ ตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. นายสุกสิทธิ์ พันแน่น ตำแหน่ง อาจารย์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. นายพิสิษฐ์ ขาวจันทร์ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสถานศึกษา วิทยฐานะ ผู้อำนวยการสถานศึกษาชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านนาจาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา
4. นางสาวประภัสสร ผลสินธุ์ ตำแหน่ง ครู วิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนสิรินธรวิทยานุสรณ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 29 (อุบลราชธานีและอำนาจเจริญ) ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้
5. นางสาวจิราภรณ์ จันทา ตำแหน่ง ศึกษาพิเศษ วิทยฐานะ ศึกษาพิเศษชำนาญการพิเศษ กลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผลการจัดการศึกษา

ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์ผลการสอบถามความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในพื้นที่การจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

ขั้นตอนที่ 5 สรุปผลการสอบถามความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในพื้นที่การจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 เพื่อนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องไปใช้ในการปรับปรุงและต่อยอดนวัตกรรมการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.1.3 ระยะเวลา

การวิจัย เรื่อง การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษามี การศึกษาเอกสาร สร้างและทดลองใช้นวัตกรรมจัดการเรียนรู้เพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้ระดับ ห้องเรียน ใช้ระยะเวลา ตั้งแต่ เดือนตุลาคม พ.ศ.2563 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ.2565

3.1.4 พื้นที่ศึกษา

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับ มัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในพื้นที่การศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ประกอบด้วย อำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอศรีเมืองใหม่ อำเภอตาลสุม อำเภอโขงเจียมและอำเภอสรินทร การเลือกพื้นที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการเลือก แบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเหตุผล ดังนี้

3.1.4.1 พื้นที่ศึกษามีโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาตั้งอยู่ จำนวน 5 แห่ง ประกอบด้วย โรงเรียนบ้านนาจาน โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก โรงเรียนบ้านสำโรง โรงเรียน ชุมชนห้วยไผ่และโรงเรียนบ้านคำก้อม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 โรงเรียนเปิดทำการเรียนและการสอนตั้งแต่ระดับการศึกษาปฐมวัยจนถึงระดับการศึกษาภาค บัณฑิตที่มีการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาและการพัฒนาการจัดการศึกษาตามนโยบายและจุดเน้น การการศึกษาอย่างต่อเนื่องในบริบทการจัดการศึกษาที่แตกต่างและผ่านปรากฏการณ์ที่สำคัญของ สภาพการจัดการศึกษา เช่น ทรัพยากรเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ อัตรากำลัง ครูผู้สอนที่ไม่สมดุลด้านสาระวิชา การพัฒนาและการใช้หลักสูตรสถานศึกษาและหลักสูตรระดับชั้น เรียนตามเป้าประสงค์ของหลักสูตร การหนุนเสริมการจัดการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เป็น ต้น สามารถเป็นตัวแทนของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาทั่วไปได้ เนื่องจากจัดการเรียนรู้สาระ พระพุทธศาสนาโดยสัมพันธ์กับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 หลักสูตร กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระที่ 1 ศาสนา ศิลธรรมและจริยธรรม รวมทั้งมีแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นหลากหลาย

3.1.4.2 พื้นที่ศึกษาที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางภูมิปัญญา กล่าวคือ ชุมชนที่เป็น ที่ตั้งของโรงเรียนเป็นชุมชนขนาดใหญ่และมีฐานะเป็นศูนย์กลางทางการเรียนรู้มาตั้งแต่อดีตในทุกการ เปลี่ยนแปลงทางสังคม พิจารณาเบื้องต้นจาก การมีศาสนาจารย์สำคัญ การมีแหล่งการศึกษา การมี ระเบียบแบบแผนการปกครอง เป็นต้น จึงมีการปรากฏและคงอยู่ของภูมิปัญญาที่สั่งสมขึ้นเพื่อ ตอบสนองความต้องการสร้างความมั่นคงหรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคก่อน ประวัติศาสตร์ที่ปรากฏการสื่อสารหรือการจารึกผ่านสัญลักษณ์ที่บ่งชี้ถึงความสัมพันธ์ของคนกับ ธรรมชาติ ยุคประวัติศาสตร์มีร่องรอยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการเมืองระหว่างอาณาจักร เช่น

เจนละ ล้านช้างหรือสยาม เป็นต้น จนถึงปัจจุบันและอนาคต กระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่และมีพลวัต ควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยเฉพาะการจัดการศึกษาที่มีการปรับตัวและเป็นกลไกสำคัญในการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น พื้นที่ศึกษาจึงมีความเหมาะสมตั้งอยู่ในแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถศึกษาและเก็บข้อมูลที่เกิดประโยชน์ต่อการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรม การจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาได้ ดังนี้

- 1) สิม วัดศรีคุณเมือง บ้านดอนกลาง ตำบลระเว อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี
- 2) คะลำ วัดศรีมงคลบ้านโนนม่วง บ้านโนนม่วง ตำบลวาริน อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
- 3) ผ้าพะเหวด บ้านสำโรง ตำบลสำโรง อำเภอตาลสุม จังหวัดอุบลราชธานี
- 4) ชันหมากเบ็ง บ้านห้วยไผ่ ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี
- 5) การแปรรูปปลา บ้านคำก้อม ตำบลผางคำ อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี

3.1.5 ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

3.1.5.1 ประชากร

- 1) โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จำนวน 55 โรงเรียน
- 2) ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จำนวน 55 คน
- 3) นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จำนวน 1,910 คน

3.1.5.2 กลุ่มเป้าหมาย

- 1) กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำทางศาสนาในท้องถิ่น จำนวน 5 คน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 5 คน รวมกลุ่มผู้รู้ จำนวน 10 คน ในพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ได้มาจากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)
- 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ซึ่งประกอบด้วย ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 โรงเรียนละ 1 คน จำนวน 5 โรงเรียน รวมกลุ่มผู้ปฏิบัติ จำนวน 5 คน ได้มาจากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

3) กลุ่มผู้สนับสนุน (General Informants) ซึ่งประกอบด้วยผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน และผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 5 คน ในพื้นที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 รวมกลุ่มผู้สนับสนุน จำนวน 10 คน ได้มาจากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง

4) นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จำนวน 5 โรงเรียน ประกอบด้วย โรงเรียนบ้านนาจาน โรงเรียนบ้านสำโรง โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่และโรงเรียนบ้านคำก้อม จำนวนนักเรียน 447 คน ได้มาจากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

3.2 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

3.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.1.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลใช้ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยปรึกษาผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้ได้มาซึ่งเครื่องมือที่มีคุณภาพ โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ

1) แบบสำรวจ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจข้อมูลภาคสนามในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับประชากรและกลุ่มตัวอย่าง รวมถึงสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏอยู่ในชุมชนและมีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในการออกแบบ พัฒนาหรือปรับปรุงการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม และสอดคล้องตามบริบทของพื้นที่ศึกษาในชุมชนที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียน จำนวน 5 หมู่บ้าน ประกอบด้วย บ้านดอนกลาง อำเภอพิบูลมังสาหาร บ้านโนนม่วง อำเภอศรีเมืองใหม่ บ้านสำโรง อำเภอดาหลวง บ้านห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม และบ้านคำก้อม อำเภอสิรินธร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่แบ่งตามเขตการศึกษาของจังหวัดอุบลราชธานี

2) แบบสัมภาษณ์ ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) และกลุ่มผู้สนับสนุน (General Informants) เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน การจัดการศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา การจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ในชุมชนที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียนและครูและบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน 5 แห่ง ประกอบด้วย โรงเรียน

บ้านนาจาน โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก โรงเรียนบ้านสำโรง โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่และโรงเรียนบ้านคำก้อม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

3) แบบสอบถามใช้สอบถามความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม โดยใช้แนวทางการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน 5 แห่ง ประกอบด้วย โรงเรียนบ้านนาจาน โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก โรงเรียนบ้านสำโรง โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่และโรงเรียนบ้านคำก้อม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

3.2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบผสมผสานมีการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน คือการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เช่น แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หลักสูตรสถานศึกษา การจัดการเรียนรู้ วิทยานิพนธ์ อินเทอร์เน็ตและสิ่งตีพิมพ์ เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ที่ทำการศึกษ แนวทางและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ การสร้างนวัตกรรม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ปรากฏการณ์ทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากเครื่องมือวิจัย คือ แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ดังนั้นผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลผลการบูรณาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและการใช้แนวทางการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการสอบถามความพึงพอใจของครูผู้สอนและผู้เรียน ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้านภูมิปัญญาโดยการสำรวจสัมภาษณ์และสอบถามในประเด็น ดังนี้

3.2.2.1 ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา

3.2.2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.2.2.3 ข้อมูลเกี่ยวกับสืม

3.2.2.4 ข้อมูลเกี่ยวกับกะล่ำ

3.2.2.5 ข้อมูลเกี่ยวกับผ้าพะเหวด

3.2.2.6 ข้อมูลเกี่ยวกับขันหมากเบ็ง

3.2.2.7 ข้อมูลเกี่ยวกับการแปรรูปปลา

3.2.3 การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล

3.2.3.1 เมื่อได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลอย่างละเอียดทุกขั้นตอนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม จากนั้น นำข้อมูลมาจัดให้เป็นระบบ

3.2.3.2 จำแนกข้อมูล โดยจัดข้อมูลแยกออกตามแต่ชนิดของข้อมูลเพื่อให้่ายต่อการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย สิม คะลำ ผ้าพะเหวด ชันหมากเบ็งและการแปรรูปปลา เพื่อนำมาใช้ในการจัดการบูรณาการที่นำเข้าภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ปรากฏในหลักสูตรสถานศึกษาอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความพร้อมของชุมชน ความพร้อมของโรงเรียนและความต้องการของผู้เรียน

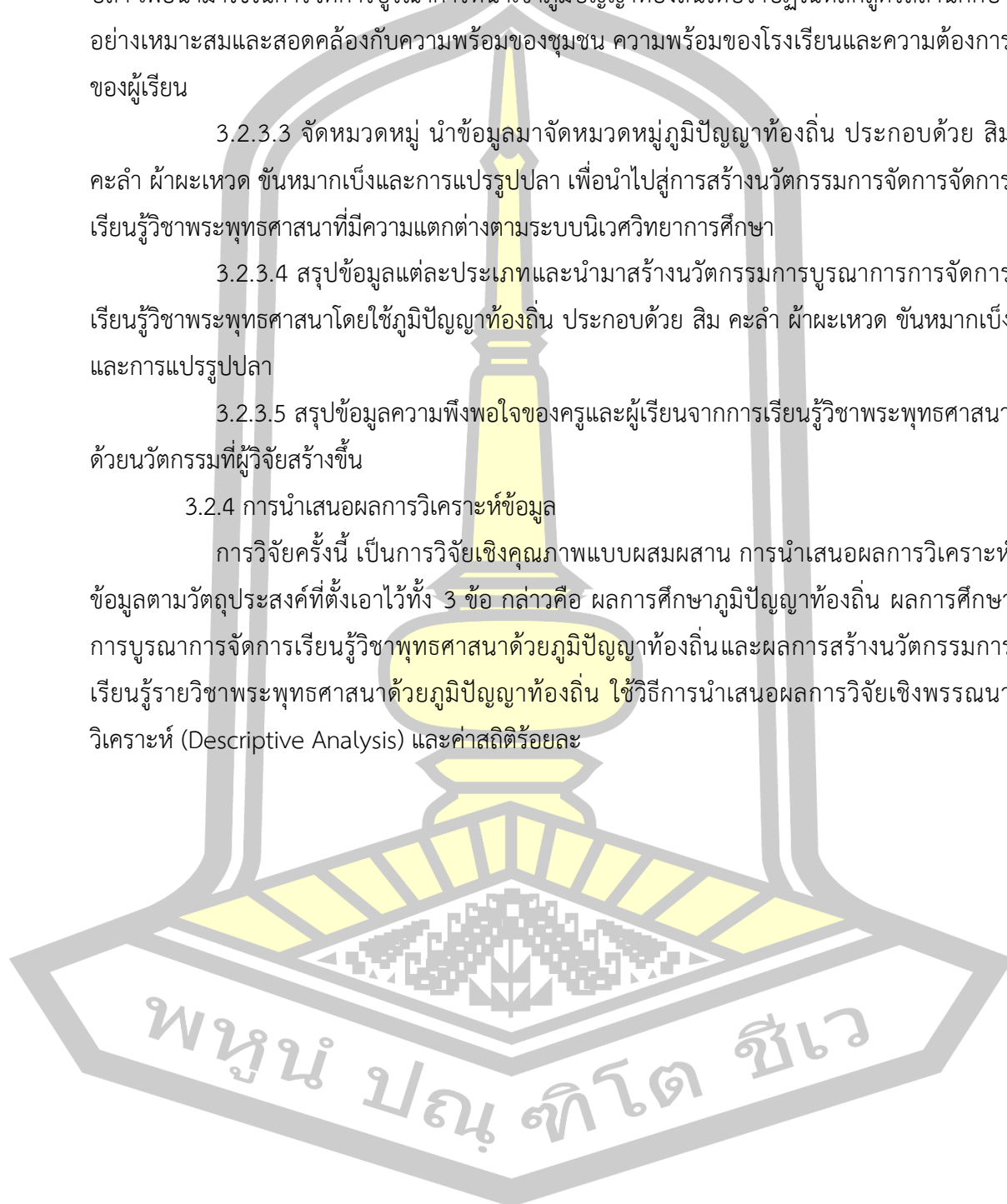
3.2.3.3 จัดหมวดหมู่ นำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย สิม คะลำ ผ้าพะเหวด ชันหมากเบ็งและการแปรรูปปลา เพื่อนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมการจัดการจัดการเรียนรู้อาษาพระพุทธศาสนาที่มีความแตกต่างตามระบบนิเวศวิทยาการศึกษา

3.2.3.4 สรุปข้อมูลแต่ละประเภทและนำมาสร้างนวัตกรรมจัดการบูรณาการการจัดการเรียนรู้อาษาพระพุทธศาสนาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย สิม คะลำ ผ้าพะเหวด ชันหมากเบ็งและการแปรรูปปลา

3.2.3.5 สรุปข้อมูลความพึงพอใจของครูและนักเรียนจากการเรียนรู้อาษาพระพุทธศาสนาด้วยนวัตกรรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

3.2.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบผสมผสาน การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ทั้ง 3 ข้อ กล่าวคือ ผลการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการศึกษาการจัดการบูรณาการจัดการเรียนรู้อาษาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและผลการสร้างนวัตกรรมจัดการเรียนรู้อาษาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้วิธีการนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) และค่าสถิติร้อยละ

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัย เรื่อง การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ใช้วิธีการ วิจัยเชิงคุณภาพแบบผสมผสาน มุ่งทำการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เช่น แผนพัฒนา การศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หลักสูตรสถานศึกษา การจัดการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวทางและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ และการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจาก เครื่องมือวิจัย คือ แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถามโดยใช้กรอบแนวคิด ทฤษฎีและนำ ข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามความมุ่งหมายของการวิจัย คือ

ตอนที่ 1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จังหวัดอุบลราชธานี

ตอนที่ 2 บูรณาการการจัดการเรียนรู้วิชาพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน ขยายโอกาสทางการศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จังหวัดอุบลราชธานี

ตอนที่ 3 สร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุบลราชธานี เขต 3 จังหวัดอุบลราชธานี

4.1 ตอนที่ 1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 มีพื้นที่รับผิดชอบ 5 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอศรีเมืองใหม่ อำเภอตาลสุม อำเภอโขงเจียมและอำเภอ สิรินคร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ปรากฏหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีตั้งแต่ยุคก่อน ประวัติศาสตร์ ปรากฏร่องรอยการตั้งถิ่นฐานตลอดแนวแม่น้ำโขงของมนุษย์จากภาพเขียนสีที่ผาแต้ม ผาหมอน ผาขาม และยุคประวัติศาสตร์และการขยายอิทธิพลทางการเมืองของอาณาจักรโบราณ ปรากฏร่องรอยตามหลักศิลาจารึกเจ้าชายจิตรเสนที่อุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ อุทยานแห่งชาติผาแต้ม วัดและสถานที่ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งล้วนแต่เกิดจากพลวัตการขยายอิทธิพลและอาณาเขตของกลุ่มคนใน อาณาจักรต่างๆ ในอดีต โดยเชื่อมโยงความเชื่อในโลกหลังความตายในด้านการมีความสัมพันธ์และ อิทธิพลในโลกหลังความตายและโลกปัจจุบัน อิทธิพลความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ฮินดูและศาสนา พุทธ ที่เป็นกลไกสำคัญในเปลี่ยนแปลงทางสังคมในสมัยนั้น ปรากฏร่องรอยที่ยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน

สะท้อนความเจริญรุ่งเรือง ในอดีตของอารยธรรมลุ่มแม่น้ำมูลและอารยธรรมลุ่มแม่น้ำโขง ในปัจจุบัน มีแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นผลจากการสั่งสม สืบทอดและปรับเปลี่ยนตามบริบทและพลวัตของสิ่งแวดล้อมหลายสาขาในพื้นที่ เช่น สาขาศาสนาและประเพณี สาขาเกษตรกรรม สาขาอุตสาหกรรม และหัตถกรรม สาขาภาษาและวรรณกรรม สาขาศิลปกรรม เป็นต้น ซึ่งเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่มีความอุดมสมบูรณ์สูงสามารถนำมาเป็นส่วนสำคัญในการจัดการศึกษาที่ยึดโยงกับพื้นที่และเชื่อมโยงการดำรงชีวิตรวมทั้งการพัฒนาเชิงอนาคตทำให้เกิดคุณค่าจากผลลัพธ์การเรียนรู้โดยการศึกษาและรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามตามกระบวนการ ดังนี้

1. สำรวจแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลพื้นฐานจากตำรา เอกสาร และบริบทชุมชนรวมถึงข้อมูลจากการสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในระดับชุมชนและระดับโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน 5 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านนาจาน โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่ โรงเรียนบ้านสำโรงและโรงเรียนบ้านคำก้อม โดยในขั้นนี้จะรวบรวมผลการสำรวจเพื่อวิเคราะห์และจัดจำแนกสาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. กำหนดหัวข้อภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากผลการสำรวจแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งได้รับการจำแนกสาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่น จากนั้นนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาต่างๆ ที่ปรากฏในพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 มาจัดลำดับความสำคัญ ความสอดคล้องและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดภูมิปัญญาที่เหมาะสมต่อการนำไปใช้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2560) กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กรอบหลักสูตรท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 และหลักสูตรสถานศึกษา

3. กำหนดวิธีการและเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการกำหนดหัวข้อเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อระบุในหลักสูตรสถานศึกษาและนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ โดยออกแบบ สร้างและประเมินคุณภาพเครื่องมือ ประกอบด้วย แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม สำหรับนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นและการจัดการเรียนรู้

4. กำหนดการเก็บข้อมูลภูมิปัญญาโดยผู้วิจัยดำเนินการตามวิธีการและเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภูมิปัญญาศึกษา ประกอบด้วย แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ในระดับชุมชนและระดับโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน 5 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านนาจาน โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่ โรงเรียนบ้านสำโรงและโรงเรียนบ้านคำก้อม

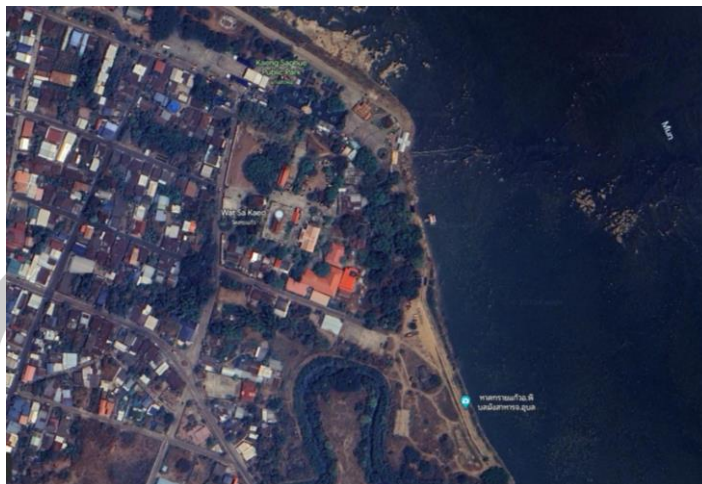
อำเภอพิบูลมังสาหาร ออกเป็น 14 ตำบล ประกอบด้วย ตำบลพิบูลมังสาหาร ตำบลทรายมูล ตำบลโพธิ์ศรี ตำบลกุดชุมภู ตำบลสระเว ตำบลดอนจิก ตำบลไร่ใต้ ตำบลหนองบัวฮี ตำบลนาโพธิ์ ตำบลอ่างศิลา ตำบลโนนกลาง ตำบลโนนกาหลง ตำบลโพธิ์ไทรและตำบลบ้านแซม อำเภอพิบูลมังสาหารตั้งอยู่ทางตอนกลางค่อนไปทางทิศตะวันออกของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอข้างเคียง ดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอตาลสุม อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโขงเจียม ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอสิรินคร ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอบุณฑริก อำเภอเดชอุดม และอำเภอนาเยีย และทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอนาเยียและอำเภอสว่างวีระวงศ์

จากการศึกษาตำรา เอกสาร และบริบทพื้นที่ของอำเภอพิบูลมังสาหาร พบว่าพื้นที่อำเภอพิบูลมังสาหารในปัจจุบันปรากฏร่องรอยของชุมชนที่ได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมขอมซึ่งมีความเชื่อมโยงกับความเชื่อตามคติพราหมณ์ มีหลักฐานปรากฏ เช่น ซากปราสาทหินในพื้นที่วัดสระแก้วและโรงเรียนบ้านสะพือใต้ ใบเสมา ฐานศิวิลิ่ง แผ่นศิลาอักษรปัลลวะ พระพืดและสระแก้ว เป็นต้น จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมโดยในยุคต่อมาอาณาจักรขอมเสื่อมอำนาจลงและมีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในอาณาจักรลุ่มแม่น้ำโขง คือ อาณาจักรล้านนา และอาณาจักรล้านช้าง พระพุทธศาสนาเข้ามาในพื้นที่อ้างอิงจากตำนานอุรังคธาตุ 3 เส้นทาง คือ เส้นทางแรกเป็นเส้นทางเสด็จของพระพุทธเจ้าที่เข้ามาสู่ดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงในสมัยพุทธกาล โดยเริ่มจากอินเดียเข้าสู่พุกาม ล้านนา ล้านช้าง หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และอาณาจักรศรีโคตรบูรณ์ สอดคล้องกับการแผ่อำนาจของพุกามลงสู่ลุ่มแม่น้ำโขงและลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้ล้านนา ล้านช้าง และล้านพ็ญ ได้รับอิทธิพลพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบพุกามเข้ามาด้วย เส้นทางที่สองเป็นเส้นทางจากเมืองพระนคร สู่ล้านช้างหลวงพระบาง อิทธิพลของพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกามีความสัมพันธ์กับการตั้งนครรัฐล้านช้างในดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง การที่ผู้ปกครองของอาณาจักรล้านช้างนำสัญลักษณ์ทางศาสนา 2 อย่าง ได้แก่ การสร้างพระพุทธรูป และการสร้างพระธาตุ เข้ามาใช้เป็นสิ่งแสดงสิทธิธรรมในการสถาปนาชุมชนโบราณให้เป็นเมืองสำคัญในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 และเส้นทางที่สามเป็นเส้นทางจากละโว้สู่นครราชสีมาเข้ามาในอีสาน เป็นวิธีในการสถาปนาอำนาจตามตำนานของพระเจ้าอโศกมหาราชที่รับอิทธิพลมาจากลังกา เรื่องราวในตำนานอุรังคธาตุ กล่าวถึงการเดินทางจากเมืองราชคฤห์ในอินเดียแล้วเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิผ่านเมืองสำคัญคือ “เมืองนครราชสีมา” และ “เมืองละโว้” ทั้งสองเมืองนี้จึงเป็นเมืองสำคัญที่น่าสนใจเกี่ยวกับเส้นทางโบราณในการรับรู้ในตำนานอุรังคธาตุ จากลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ชาวอินเดียได้เดินทางผ่านไปยังลุ่มแม่น้ำโขง 2 เส้นทางคือ เมืองลพบุรี และเมืองศรีเทพ ไปทางตะวันออกสู่เมืองนครราชสีมา เข้าสู่ลุ่มแม่น้ำมูล ไปสิ้นสุดเส้นทางที่อาณาจักรเจนละ ศาสนสถานสำคัญที่เป็นศูนย์กลางชุมชนโบราณบริเวณนครราชสีมา คือ “ปราสาทพิมาย” และ “ปราสาทพนมวัน” ปราสาทพิมาย หรือกมรเตงชคตวิมายะ เป็นศาสนสถานคติพุทธศาสนาฝ่ายมหายานแบบวัชรยานหรือมนตรยาน ตั้งอยู่บนฝั่งลำแม่น้ำมูล

การเจริญของพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำโขงตามตำนานอรัญธะและข้อมูลทางประวัติศาสตร์ พบความสอดคล้องและเชื่อมโยงกันของการแทนที่ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูด้วยพุทธศาสนาในพื้นที่อำเภอพิบูลมังสาหาร คือ ร่องรอยการสร้างปราสาทและใบเสมา เป็นแสดงถึงการยอมรับคติความเชื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาในพื้นที่และจากการตั้งเมืองพิบูลมังสาหารโดยเจ้าพระยากำแหงสงคราม ซึ่งเป็นเจ้าเมืองนครราชสีมาตามรูปแบบการปกครองบ้านเมืองในขณะนั้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงการขยายอิทธิพลและยอมรับพระพุทธศาสนาที่มาพร้อมกับการเมืองการปกครอง สอดคล้องกับการแบ่งเขตการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 อำเภอพิบูลมังสาหารในปัจจุบันซึ่งครอบคลุมพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ศาสนาและภูมิปัญญาที่เกิดจากการสั่งสมตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยุคประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การปกครองจนถึงปัจจุบัน จากการสำรวจและสัมภาษณ์ พบหลักฐานและแหล่งข้อมูลทางภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นจำนวนมากและสามารถนำมาใช้ในฐานะแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าและความหมายต่อผลลัพธ์การเรียนรู้ดังนี้

1. ปราสาทและโบราณวัตถุที่พบในพื้นที่แก่งสะพือและวัดสระแก้ว ตำบลพิบูล อำเภอพิบูลมังสาหาร วัดสระแก้วจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษแต่ผู้คนมองข้ามและไม่เข้ามาศึกษาเท่าที่ควร อาจเนื่องจากการประชาสัมพันธ์และการให้ทุกคนในท้องถิ่นรับรู้ เป็นประโยชน์แต่เพียงผู้สนใจเฉพาะและพระสงฆ์ที่ดูแล (วินัย อ้นคำ, 2563: สัมภาษณ์) วัดสระแก้วมีการจัดรวบรวมวัตถุโบราณที่พบในพื้นที่วัดและแก่งสะพือ โดยเปิดให้ผู้สนใจเข้าชมเป็นแหล่งสืบค้นข้อมูลโดยหน่วยงานที่รับผิดชอบและชุมชนร่วมกันทำนุบำรุงและดูแลรักษา แต่พิพิธภัณฑ์ยังขาดผู้ให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่เชี่ยวชาญและขาดงบประมาณในการดำเนินการด้านนี้ (กมลวรรณ ดุมแก้ว, 2563: สัมภาษณ์) จากการสัมภาษณ์กรณีแหล่งภูมิปัญญาวัดสระแก้วมีความโดดเด่นด้านโบราณวัตถุและโบราณสถาน มีหน่วยงานที่ภาครัฐ ภาคเอกชนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา อนุรักษ์และสืบสวดในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ซึ่งมีความสมบูรณ์พร้อมเป็นแหล่งเรียนรู้แต่ขาดการสร้างความร่วมมือด้านองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ขาดประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไปเข้าถึงแหล่งข้อมูล

พูน ปณ ทิโต ชเว

ภาพประกอบ 3 แผนที่ภูมิศาสตร์วัดสระแก้ว อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี
ภาพโดย <https://shorturl.asia/hOV5d> (2565: ออนไลน์)

2. ปราสาทและโบราณวัตถุที่พบในพื้นที่โรงเรียนบ้านสะพือใต้ บ้านสะพือใต้ ตำบลโพธิ์ศรี อำเภอพิบูลมังสาหาร ชากปาสาทโดยสร้างขึ้นตามความเชื่อเพื่อใช้เป็นสถานที่ประดิษฐานเทวรูปด้วยความเชื่อตามคติพราหมณ์ที่ว่า เมื่อตายแล้วก็จะกลับเข้าสู่พรหม ปัจจุบันองค์ปราสาทพังไปตามกาลเวลา พบวัตถุโบราณที่เป็นหม้อ ไห ถ้วย ชามดินเผา กำไลและเครื่องมือสำริด แสดงว่าแถบกลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่างบริเวณแก่งสะพือ เคยมีมนุษย์โบราณอาศัยอยู่และเคยเป็นแหล่งอารยธรรมมาก่อน ปราสาทขุมเงิน เป็นปราสาทร่วมสมัยกับปราสาทที่พบที่วัดสระแก้วซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับวัดสระแก้วโดยมีแก่งสะพือกั้นกลาง ปัจจุบันปราสาทดอนขุมเงินได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานและปรากฏส่วนต่างๆ ของปราสาท โดยค้นพบที่โรงเรียนบ้านสะพือใต้ เมื่อปี พ.ศ. 2522 ใช้เป็นแหล่งในการเรียนรู้แบบเรื่องเล่าสำหรับผู้เรียนและสอดแทรกประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เนื่องจากโรงเรียนบ้านสะพือใต้เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก จึงขาดการสนับสนุนและดูแลในส่วนของแหล่งเรียนรู้จากหน่วยงานต้นสังกัดแต่ได้รับความสนใจในการศึกษาด้านประวัติศาสตร์จากหน่วยงานทางโบราณคดีในพื้นที่ (ศรนิรันดร์ ชมพันธ์, 2563: สัมภาษณ์) โบราณสถานดอนขุมเงิน ตั้งอยู่ในบริเวณโรงเรียนบ้านสะพือใต้หมู่ที่ 6 ตำบลโพธิ์ศรี อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี สภาพปัจจุบันเป็นซากฐานปราสาทหิน จากการสอบถามชาวบ้านทราบว่า เมื่อประมาณ พ.ศ. 2522 ขณะที่ทางโรงเรียนได้ปรับพื้นที่ให้เป็นสนามของโรงเรียน ได้พบหินทรายและอิฐ ซึ่งเป็นส่วนประกอบของปราสาทอยู่เป็นจำนวนมาก ทางโรงเรียนจึงนำอิฐไปใช้ประโยชน์ ส่วนหินทราย ได้แก่ อัมพจันทร์หินทราย เสาประดับกรอบประตู จำนวน 3 ชิ้น กรอบประตู จำนวน 5 ชิ้น ธรณีประตู จำนวน 2 ชิ้น และชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมหินทรายที่มีลักษณะคล้ายเศียรที่ประกอบบริเวณหน้าประตูอีก 1 ชิ้น ได้ถูก

นำมากรรวมกันไว้บริเวณด้านทิศเหนือของโรงเรียน โดยอยู่บริเวณโคนต้นไม้ใกล้กับประตูทางเข้า และพบทับหลังแบบถาลาบริวัติ (ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม, 2563: 34-35)

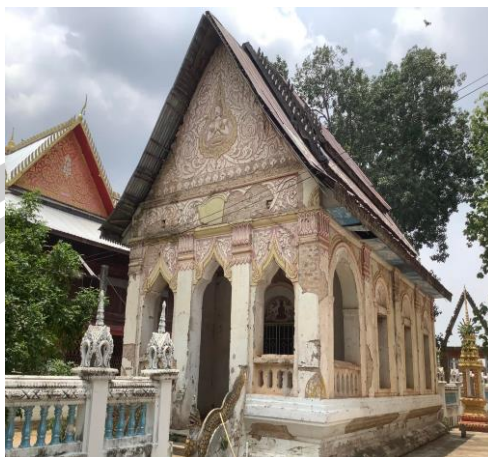
ภาพประกอบ 4 แผนที่ภูมิศาสตร์โบราณสถานดอนชุมเงิน บ้านสะพือใต้

อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพโดย <https://shorturl.asia/hOV5d> (2565: ออนไลน์)

3. สิม วัดศรีคุณเมือง บ้านดอนกลาง ตำบลระเว อำเภอพิบูลมังสาหารเป็นสิมอีสานพื้นบ้านประยุกต์โดยช่างญวนและช่างพื้นบ้าน จัดเป็นสิมบกชนิดโปร่งหรือสิมโล่ง ก่ออิฐถือปูนตั้งอยู่ในเขตพัทธสีมาของวัดศรีคุณเมือง ซึ่งกำหนดไว้เป็นเขตของพระภิกษุ มีสภาพทรุดโทรมเนื่องจากขาดการซ่อมบำรุง ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ด้านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและอยู่ระหว่างการสำรวจเพื่อการซ่อมแซมและขึ้นทะเบียนโบราณสถานของกรมศิลปากร สิมวัดศรีคุณเมือง มีโครงสร้างที่เป็นส่วนประกอบตกแต่งสิม ส่วนบน ประกอบด้วย ส่วนของหลังคาทั้งหมด จะมีส่วนประดับตกแต่ง เช่น ช่อฟ้า โหง่ ลายอง หางหงส์ เป็นสิมโปร่งจึงไม่มีการตกแต่งจะก่ออิฐฉาบปูนเป็นส่วนใหญ่มีส่วนประกอบตกแต่ง เช่น ประตู หน้าต่าง คันทวย อังผึ่ง (พระครูสิริคุณพิทักษ์, 2562: สัมภาษณ์)

พูน ปณ ทัต ชีเว

ภาพประกอบ 5 สิม วัดศรีคุณเมือง บ้านระเวอำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุบลราชธานี
ภาพโดย ผู้วิจัย

วัดศรีคุณเมือง บ้านดอนกลางและบ้านนาจาน สร้างพร้อมกันเมื่อประมาณ พุทธศักราช 2418 โดยย้ายมาจากทุ่งนาเลิงจาน อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านปัจจุบัน เนื่องจากขาดแคลนน้ำและคนเจ็บป่วยล้มตาย จึงได้ย้ายมาที่นี้อันมีน้ำอุดมดี คณะผู้ร่วมสร้างฝ่ายสงฆ์ คือ พระอาจารย์หล้าอ้อย (ไม่ทราบฉายา นามสกุล) ท่านเป็นพระกัมมัฏฐานเดินธุดงค์มาจากฝั่งลาว โดยมีนายฮ้อยลุนเป็นหัวหน้าทางบ้านเมือง บรรพบุรุษของชาวบ้านนาจาน คือ ปู่เต๋าเชียงสี พาหมู่คณะมาจากบ้านหมากมีซึ่งถิ่นกำเนิดเดิมท่านมาจากเมืองภูเมืองเวียงหรือเมืองหนองบัวลำภู ได้รับอนุญาตสร้างวัด 1 มกราคม พุทธศักราช 2427 เลขที่ 119 และต่อมาอีก 10 ปี ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา 1 พฤศจิกายน 2437 และต่อมารื้ออุโบสถเพื่อสร้างใหม่ พ.ศ.2484 เสร็จปี 2488 สิ้นเงิน 6,000 บาท โดยช่างนา เวียงสมศรี (พระครูวิสุทธิคุณ, 2563: สัมภาษณ์) ชุ่มประดูทางเข้าสิมมีงานปูนปั้น พระพุทธรูปปางสมาธิ พุทธประวัติเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษา ณ ป่าปาเลไล โดยมีช่างกับลิง เป็นพุทธอุปัฏฐาก เขียนสี่ข้างใช้วงล้อกระบอกรับน้ำและลิงถือรวงผึ้ง มีการผสมผสานศิลปะตามรสนิยมช่างญวน คือ เขียนสีนกกและภูมิทัศน์ที่เป็นองค์ประกอบ เขียนสีพญานาค 2 ตัว พร้อมข้อความตัวอักษร ช่างนา เวียงสมศรี (เวียงสมศรี) และข้อความภาษาจีน ซึ่งเป็นชื่อช่างผู้สร้างสิมนี้ แฉ่งจั่วด้านหลังของสิม วัดศรีคุณเมือง เป็นผลงานปูนปั้นที่มีการผสมผสานระหว่างศิลปะพื้นถิ่นอีสานกับศิลปะตามรสนิยมช่างที่เด่นชัดอีกตำแหน่งหนึ่ง กล่าวคือ ปรากฏปูนปั้นสดนูนต่ำรูปสิงห์จันทรารับพานใส่พระเศียรพระพรหม

ภาพประกอบ 6 ประตูทางเข้าสิม วัดศรีคุณเมือง ตำบลระเว อำเภอบึงสามพัน
จังหวัดอุบลราชธานี
ภาพโดย ผู้วิจัย

ในอดีตจนถึงก่อนจะมีการสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ซึ่งอยู่ถัดจากสิมเดิมเพียงเล็กน้อยชาวบ้านนาจานใช้สิมในการประกอบกิจทางศาสนา เช่น การบวช วันเข้าพรรษา วันพระ เป็นต้น สิม วัดศรีคุณเมืองมีอายุ 77 ปี ภายในมีพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูนเป็นองค์ประธานซึ่งสร้างพร้อมกันกับสิมและมีการนำพระพุทธรูปเข้ามาเพิ่มเติมภายหลังอีก 2 องค์ สภาพปัจจุบันชำรุดทรุดโทรมทั้งในส่วนโครงสร้างภายนอกที่เป็นงานแกะสลักไม้และในส่วนภายในสิมไม่ได้รับบูรณะเนื่องจากชาวบ้านรับรู้และเข้าใจว่ากรรมศิลปากรเข้มารับผิดชอบดูแล จึงไม่กล้าที่จะเข้ามาดำเนินการด้านต่างๆเกี่ยวกับสิมโดยในปัจจุบันจึงมีการใช้ประโยชน์จากสิมในด้านการศาสนาหรือด้านอื่นๆ (แก้ว บุญพรม, 2563: สัมภาษณ์)

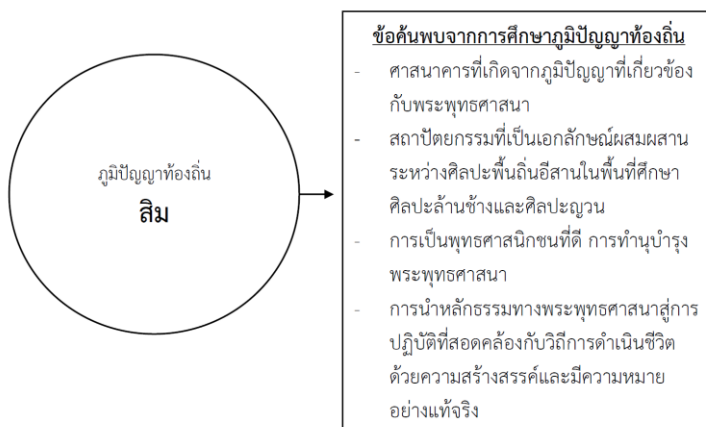

ภาพประกอบ 7 แผงจั่วปูนปั้น สิม วัดศรีคุณเมือง ตำบลระเว
อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี
ภาพโดย ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 8 ภายในสิม วัดศรีคุณเมืองวัดศรีคุณเมือง บ้านนาจาน
ตำบลระเวอำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี
ภาพโดย ผู้วิจัย

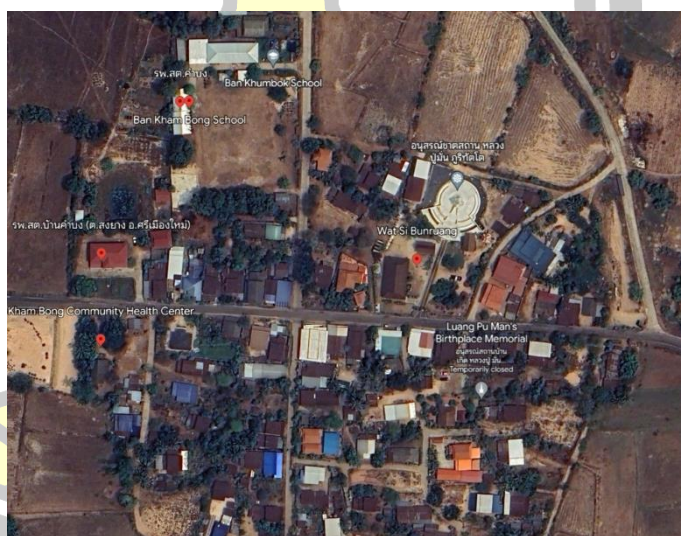
จากการศึกษาตำรา เอกสารและบริบทชุมชน สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาใช้เป็นแกนหลักของการบูรณาการการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา คือ สิม วัดศรีคุณเมือง เนื่องจากสิมเป็นศาสนาคารในพระพุทธศาสนาประเภทหนึ่งที่ปรากฏในอีสานอย่างแพร่หลาย หมู่บ้านจะมีวัดประจำหมู่บ้านและเป็นโครงสร้างหลักของชุมชนเพื่อการประกอบการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและศาสนิกชน ครูและผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งภูมิปัญญาได้ง่ายและเป็นประโยชน์ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้ การอนุรักษ์ สภาพปัจจุบันของสิมวัดศรีคุณเมือง มีความทรุดโทรมด้านโครงสร้างสำคัญที่เป็นองค์ประกอบของสิม ส่งผลต่อความสมบูรณ์ของงานจิตรกรรม งานประติมากรรมปูนปั้นโดยรอบทั้งภายในและภายนอกของสิม จากสภาพดังกล่าว เกิดจากความสูญเสียความเข้าใจและความภาคภูมิใจในภูมิปัญญา ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพและทางสังคมในทิศทางความสมดุลระหว่างคน สังคม สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการจัดผังสิ่งก่อสร้างภายในวัดศรีคุณเมืองที่มีผลต่อโครงสร้างและการใช้ประโยชน์ของสิม ความเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วของระบบเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลต่อระบบความคิด ความเชื่อของคนในท้องถิ่นต่อภูมิปัญญาในเชิงคุณค่า ระบบราชการที่มีข้อจำกัดของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ทั้งภายในพื้นที่และหน่วยงานจากส่วนกลางในการทำนุบำรุงโบราณสถานอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพและการพัฒนา การสร้างความร่วมมือและการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ของผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาตามบริบทสภาพสังคมชนบท มีลักษณะเฉพาะด้านความสัมพันธ์ระหว่างกันที่มีการติดต่อกันอย่างใกล้ชิดผ่านระบบเครือญาติ มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น มีความคิด ความเชื่อ และมีค่านิยมในเรื่องคุณความดีทางศาสนาเป็นตัวควบคุมความประพฤติทางสังคมของชนบท วัดในฐานะเป็นศูนย์กลางทางความคิดและความเชื่อจะต้องฟื้นคืนคุณค่าและความสำคัญของศาสนาคารในพื้นที่วัดและชุมชนทุกแห่ง โดยในโครงสร้างของชุมชนชนบทตามธรรมชาติมีผู้สูงอายุในสัดส่วนที่เพิ่มสูงขึ้นซึ่งผู้สูงอายุเป็นกลุ่มวัยที่เข้ามามีความสัมพันธ์กับวัดและมีอิทธิพลต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชน ดังนั้น วัดและผู้สูงอายุจะต้องมีความสัมพันธ์เพื่อการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างกันที่ชัดเจนผ่านผู้นำชุมชนเป็นผู้หลอมรวมความคิด ความเชื่อและค่านิยมโดยมีเป้าหมายหลักในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ภาคประชาชน สถานศึกษาในชุมชน ประกอบด้วย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์การเรียนรู้นอกโรงเรียน โรงเรียนที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดำเนินการปลูกฝัง สร้างความตระหนัก การสร้างองค์ความรู้และการสร้างความร่วมมือด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาโดยการสร้างหลักสูตรสถานศึกษามีเป้าหมายเพื่อให้หลักสูตรระดับชั้นเรียนมีประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อท้องถิ่นที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ เชื่อมโยงความรู้สู่การสร้างสรรค์และสามารถพัฒนาท้องถิ่นของตนเองได้บนพื้นฐานของความเป็นไทยความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติและการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อในระดับสูงต่อไป

ลิม วัดศรีคุณเมืองเป็นศาสนาคารที่เกิดจากภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและมีสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ สอดคล้องเป้าหมายการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในบริบททางสังคมปัจจุบันที่มุ่งเน้นการศึกษาการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสู่การปฏิบัติที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตด้วยความสร้างสรรค์และมีความหมายอย่างแท้จริง หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และหลักสูตรสถานศึกษาโดยครูสามารถนำไปออกแบบและจัดการศึกษาตามบริบทโดยมีเป้าหมายหลัก คือ การส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นเจ้าของความรู้และและนำผลลัพธ์การเรียนรู้ไปใช้เชิงนวัตกรรม หรือ นวัตกรรม ลิม วัดศรีคุณเมือง จึงเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สมควรนำมาใช้เป็นแกนหลักในการบูรณาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สารที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2560) เพื่อให้นำไปใช้ในการสร้างนวัตกรรมกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาที่มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอศรีเมืองใหม่

อำเภอศรีเมืองใหม่ เดิมชื่อเมือง เมืองโขงเจียม มีการปกครองตนเองมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2424 ตำแหน่งผู้ปกครองสมัยนั้นเรียกว่า “อุปฮาด” ขึ้นตรงต่อข้าหลวงเมืองอุบลราชธานี มีประวัติความเป็นมา ดังนี้ ประมาณ พ.ศ.2446 แขวงเมืองโขงเจียม ได้ย้ายที่ทำการจากบ้านนาคอปไปตั้งที่บ้านนาโพธิ์กลาง (เขตอำเภอโขงเจียม ในปัจจุบัน) โดยมีท้าวบุญธิสาร วงษ์เจียม เป็นนายแขวง ประมาณ พ.ศ.2455 แขวงเมืองโขงเจียมได้ ได้ย้ายจากบ้านนาโพธิ์กลาง ไปตั้งที่บ้านนาเอือด ตำบลนาคำ (อำเภอศรีเมืองใหม่ ในปัจจุบัน)ประมาณ พ.ศ.2457 แขวงเมืองโขงเจียมได้ ได้ย้ายจากบ้านนาเอือด ไปตั้งที่บ้านด่านปากมูล ตำบลสุวรรณวาริ อำเภอโขงเจียม ในปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ.2500 ได้ย้าย

ภาพประกอบ 9 แผนที่ภูมิศาสตร์ บ้านคำบง ตำบลตะบ้าย อำเภอสรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
ภาพโดย <https://shorturl.asia/hOV5d>

ภาพประกอบ 10 แผนที่ภูมิศาสตร์ พุทธอุทยานหลวงปู่มั่น อนุสรณ์ชาตกาล หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต
ในพื้นที่บ้านคำบง ตำบลตะบ้าย อำเภอสรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
ภาพโดย <https://shorturl.asia/hOV5d> (2565: ออนไลน์)

1. ศาลาอนุสรณ์บ้านเกิดหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา อำเภอสรีเมืองใหม่เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนาเนื่องจากหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ได้รับการประกาศยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก สาขาสันติภาพ ในวาระ ปี 2563-2564 จากองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization) และได้รับการบรรจุให้มีการเฉลิมฉลองครบชาตกาล 150 ปีชาตกาล ในวันที่ 20 ม.ค.2563 เกิดที่บ้านคำบง ตำบลโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ในขณะนั้นเมื่ออายุ 15 ปี บรรพชาเป็นสามเณรอยู่ในสำนักวัดบ้านคำบง และเมื่ออายุ 22 ปี อุปสมบทเป็นภิกษุที่วัดเลียบ อำเภอมืออุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี ปัจจุบันศาลาอนุสรณ์บ้านเกิดหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ตั้งอยู่ที่บ้านคำบง อำเภอสรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวภายในจัดแสดงรูปเหมือนและประวัติหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต และมีการสร้างสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต อย่างแพร่หลายในพื้นที่ เช่น ประติมากรรมปูนปั้นในวงกลมศรีไตรสารและอุทยานหลวงปู่มั่น ประติมากรรมปูนปั้นสำหรับโรงเรียนในสังกัดอำเภอสรีเมืองใหม่ เป็นต้น

ภาพประกอบ 11 ประติมากรรมปูนปั้นรูปเหมือนหลวงปู่มั่น ฐริทัตโตโรงเรียนบ้านนาเลน
ตำบลนาเลน อำเภอสรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
ภาพโดย ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 12 อนุสรณ์สถานบ้านเกิดหลวงปู่มั่น ฐริทัตโต
บ้านคำบง ตำบลตะบ้าย อำเภอสรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
ภาพโดย ผู้วิจัย

การรับรู้และกิจกรรมสร้างความเข้าใจประวัติของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ได้รับความสนใจและยกย่องจากรัฐและเอกชนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีการร่วมกับหน่วยงานทางการศึกษาในการถ่ายทอดประวัติ การปฏิบัติธรรมและหลักธรรมที่สำคัญเพื่อถ่ายทอดไปยังคนในชุมชนและผู้สนใจจากในประเทศและต่างประเทศด้วยรูปแบบที่หลากหลาย การกำหนดวันสำคัญและดำเนินการอย่างต่อเนื่องทุกปีเป็นผลิตซ้ำและปลูกฝังความตระหนัก ห่วงเห่นและเห็นความสำคัญของบุคคลสำคัญของดลคที่มีต้นกำเนิดในพื้นที่อำเภอศรีเมืองใหม่

2. ประติมากรรมนาคในพื้นที่วัดบ้านพะเนียดหรือวัดภู่ง ตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ภาคอีสานเป็นดินแดนแห่งวัฒนธรรมที่เคยรุ่งเรืองภายใต้ร่มเงาของอาณาจักรขอม อาณาจักรล้านช้าง และอาณาจักรสยาม เป็นดินแดนที่อยู่อาศัยของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นลาว เขมร ส่วย บรู เป็นต้น โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ลาวนั้นมีจำนวนมากที่สุด จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ระบุถึงการอพยพของพี่น้องชาวลาวจากเวียงจันทน์เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคอีสานของไทยหลายครั้ง เช่น เมื่อ พ.ศ. 2303 พระวอ พระตา ซึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ได้ขัดแย้งกับเจ้าสิริบุญสาร กษัตริย์ผู้ปกครองนครหลวงเวียงจันทน์ในขณะนั้น จึงพากันหนีไพร่พลออกมาสร้างบ้านแปงเมืองใหม่อยู่ที่หนองบัวลำภู ต่อมาเจ้าสิริบุญสารได้ยกกองทัพมาปราบ ทำให้พระตาเสียชีวิตในที่รบ ส่วนพระวอได้นำกำลังพลถอยร่นลงมาทางใต้ และมาตั้งบ้านเมืองอยู่ที่บริเวณดอนมดแดง (จังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน) คนลาวอพยพเข้าสู่ดินแดนอีสานครั้งใหญ่อีกครั้ง พ.ศ. 2321 เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพยกไปตีนครหลวงเวียงจันทน์ ผลจากสงครามครั้งนี้ นอกจากฝ่ายลาวจะพ่ายแพ้แล้ว ฝ่ายไทยยังได้กวาดต้อนผู้คนจากฝั่งลาวมาเป็นเชลยด้วยจำนวนมาก เกิดเป็นบ้านเมืองกระจัดกระจายอยู่ทั่วภาคอีสานของไทยในเวลากาลต่อมาชาวลาวที่อพยพมานี้ นำความคิดความเชื่อติดตัวมาด้วย โดยเฉพาะความเชื่อเรื่อง “พญานาค” คนลาวผูกพันกับพญานาคอย่างลึกซึ้ง คนลาวเชื่อมั่นในความศักดิ์สิทธิ์ของพญานาค แม้แต่นครหลวงเวียงจันทน์นั้นก็สร้างขึ้นจากอิทธิฤทธิ์ของพญานาคเช่นกัน (พญานาคได้มาช่วยบุรีจันทร์ อ่วยล้วยสร้างบ้านแปงเมือง) ความเชื่อนี้ไม่ขัดกับกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในดินแดนแถบนี้มาก่อนเช่นกัน กลุ่มคนเขมรก็เชื่อว่าบรรพบุรุษของตนสืบเชื้อสายมาจาก “พระทอตนางนาค” และพญานาคนั้นถือเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมเขมร

วัดป่าภู่ง สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต สร้างขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2536 โดยพระเทพมงคลญาณ วิ. (สนธิ์ อนุโย) เป็นผู้ริเริ่มก่อสร้าง ตั้งวัดในพระพุทธศาสนาชื่อ วัดบ้านพะเนียด เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2551 ได้รับประกาศจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติให้เปลี่ยนแปลงชื่อวัด จากวัดบ้านพะเนียด เป็น วัดป่าภู่ง เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2557 และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2558 ชื่อบ้านเพนียดมาจากสภาพเป็นป่าเขาอุดมสมบูรณ์ ชุกชุมไปด้วยสัตว์ป่ามากมายโดยเฉพาะช้างมีภูเขาล้อมรอบ ในอดีตมีการทำพะเนียดไว้

คล้องช้างโดยใช้บ่วงปะกำคล้องช้างจึงตั้งชื่อว่า บ้านพะเนียด โดยในบริเวณวัดป่าภู่งมีการจัดแสดง ประวัติพระเทพมงคลญาณ วิ. (สนธิ์ อนุโลโย) พระพุทธรูปและประติมากรรมพญานาคเรืองแสง รวมทั้งประติมากรรมเกี่ยวกับพญานาคที่มีความโดดเด่นเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด อุบลราชธานี

จากปรากฏการณ์ความเชื่อในคาคติและนาคสถานในพื้นที่อำเภอศรีเมืองใหม่ ที่เกิดจากความเชื่อตั้งแต่บรรพบุรุษเกี่ยวกับความสำคัญและความศักดิ์สิทธิ์ของพญานาคตามคติความเชื่อของคนในท้องถิ่นและคติความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา รวมทั้งปรากฏการณ์ทางสังคมที่เป็น กระแสจากผู้นำทางสังคม เช่น ผู้นำทางศาสนา นักแสดง เป็นต้น ล้วนมีผลต่อความเชื่อและค่านิยมของคนในสังคมทำให้เกิดการศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับพญานาคในมิติต่างๆ อย่างหลากหลาย เกิดเป็น องค์ความรู้และเผยแพร่โดยทั่วไปในสังคม

3. ข้อห้ามในการดำเนินชีวิตของคนอีสาน ที่มีความสัมพันธ์กับจริยศาสตร์และ พระพุทธศาสนา พระครูสังฆรักษ์วิวัฒน์ (2563: 3) ค่ะลำอีสาน เป็นกฎกติกา หรือข้อห้ามทางสังคม ที่ใช้เป็นแนวปฏิบัติทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวมในการอยู่รวมกันในสังคมของชาวอีสานที่มีมาตั้งแต่ โบราณ ซึ่งนับเป็นภูมิปัญญาที่แยบยล โดยอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการบัญญัติข้อห้ามมิให้บุคคลประพฤติ ปฏิบัติเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของคะลำแล้ว พบว่า ยังไม่มีการ กำหนดถึงลักษณะที่ชัดเจนไว้นอกจากตัวบทของคะลำบางส่วนมีความหมายที่ทับซ้อนกัน ใน หลายมิติ ลักษณะของคะลำตามพฤติกรรมของตัวแสดง (Actor) ที่มีปฏิสัมพันธ์กันในสังคมแบ่ง ออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ คะลำทั่วไป คะลำเกี่ยวกับตนเองและคะลำเกี่ยวกับผู้อื่น คะลำอีสานทั้ง 3 ประเภทมีพื้นฐานมาจากกรอบแนวคิดตามหลักพุทธจริยธรรมหลายระดับ นับแต่ เบญจศีล กุศล กรรมบถ ตลอดจนมรรคมืองคแปด และค้นพบว่า คะลำอีสาน เป็นการบูรณาการองค์ความรู้ตาม แนวทางของจริยธรรมมาเปนาวาทกรรมเชิงปฏิบัติอย่างกลมกลืนสามารถนำมาใช้ในการอบรมสั่งสอน และย้ำเตือนข้อห้ามปฏิบัติต่อผู้คนในสังคม ช่วยให้สังคมของชาวอีสานดำรงอยู่ได้อย่างสงบร่มเย็น เป็นสุข

สถานการณ์การดำรงอยู่ของคนในชุมชน และบทบาทของข้อห้าม หรือ ค่ะลำ ในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงจากชนบทในอดีตสู่การเป็นชนบทในพลวัตใหม่ทางสังคม โครงสร้างและ รูปแบบครอบครัวมีความเปราะบางที่ยากลำบาก ชนบทในอดีตหรือชนบทเก่ามีการยึดโยงกับศาสนา ซึ่งเป็นสถาบันหลักในชุมชนและผู้นำทางศาสนามีบทบาทเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและความเชื่อแต่ใน สภาพชนบทปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อมทางสังคมและเทคโนโลยีที่เข้ามามี บทบาทต่อการดำรงชีวิตส่งผลต่อความเชื่อและความยึดโยงของศาสนากับการดำเนินชีวิตมีผลกระทบ ต่อความสัมพันธ์ตามโครงสร้างและรูปแบบของครอบครัว คนในปัจจุบันมีความเชื่อมั่นในตนเองและ แยกตัวจากคนในครอบครัวมาอยู่คนเดียว อยู่กับโทรศัพท์มือถือตลอดเวลาทั้งวัน การปฏิบัติตัวของเด็กกับ

คนในครอบครัวแตกต่างจากตนเองเมื่อเป็นเด็กที่เชื่อฟังและปฏิบัติตามพ่อแม่ (จิรนนท์ ตรีพรหม, สัมภาษณ์, 2563) การถ่ายทอดความเชื่อความศรัทธาในทุกวันนี้ ไม่ค่อยได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่ ไม่กลัวและมีข้อถกเถียงโต้แย้งเชิงไม่ยอมรับและไม่เห็นความสำคัญของศรัทธา มองว่าศรัทธาเป็นเรื่องล้าหลัง (สุพัตรา ร่วมสุข, 2563: สัมภาษณ์) ศรัทธาเป็นสิ่งที่ไม่ทันสมัยและเด็กไม่ให้ความสำคัญ อาจเป็นเพราะทุกวันนี้เด็กอยู่กับเทคโนโลยีและความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวเปลี่ยนไป และเด็กไม่รู้จักว่าศรัทธามีความสำคัญจำเป็นอย่างไรต่อตนเอง (บุญส่ง ศรีธธาพันธ์, 2563: สัมภาษณ์) เมื่อฝ่าฝืนศรัทธาตามคำบอกเล่าแล้วไม่มีผลกระทบต่อนตนเองตามคำกล่าวของข้อศรัทธาซ้ำหลายครั้ง จึงเกิดแนวคิดหรือความเชื่อที่ว่าศรัทธาไม่มีผลกระทบต่อการใช้ชีวิต และลดความน่าเชื่อถือของยึดถือศรัทธาลงไป (ทรงพล มาลาสาย, 2563: สัมภาษณ์) พบว่า ภูมิปัญญาด้านศาสนาและประเพณีมีความเป็นเอกลักษณ์ คือ ข้อห้ามไม่ให้ปฏิบัติตามกติกาสังคมและมีความสัมพันธ์กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ในภาษาอีสานเรียกว่า “ศรัทธา” โดยเฉพาะศรัทธาเกี่ยวกับตนเอง จัดเป็นข้อห้ามในการปฏิบัติในการดำรงชีวิตของคนทั่วไปสำหรับบุคคล โดยได้รับการถ่ายทอดด้วยคำบอกเล่าสืบต่อกันมาในระบบเครือญาติ ข้อตกลงของชุมชน เป็นต้น ปรากฏศรัทธาประเภทศรัทธาทั่วไป ศรัทธาเกี่ยวกับตนเองและศรัทธาเกี่ยวกับผู้อื่น ในคัมภีร์ไบเบิล วัดบ้านหนองบัว ตำบลท่าหลวง อำเภอตระการพืชผล ในพื้นที่รอยต่อของอำเภอศรีเมืองใหม่และอำเภอตระการพืชผล พบคัมภีร์ไบเบิลที่จารด้วยกลุ่มคนในชุมชนซึ่งการก่อตั้งหมู่บ้านในอดีตจะมีกำหนดข้อตกลงแนวปฏิบัติของคนในหมู่บ้านโดยผ่านผู้นำทางจิตวิญญาณทำหน้าที่เชื่อมประสานระหว่างพระและคนในหมู่บ้าน ส่วนคัมภีร์ไบเบิลวัดสมสนุก ตำบลเอือดใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ เป็นคัมภีร์ไบเบิลที่นำมาโดยกลุ่มชนชั้นสูงที่อพยพมาจากกรุงเวียงจันทน์ ซึ่งคัมภีร์ไบเบิลที่กล่าวมานั้นล้วนระบุข้อมูล ศรัทธา และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นแก่นหลักสำหรับการปกครอง การควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนในอดีต

ศรัทธา เป็นข้อห้าม ข้อตกลงของชุมชน เพื่อกำหนดให้คนในชุมชนปฏิบัติตามให้ถูกต้องตามจริยธรรมอันดี ศรัทธาสอดแทรกคติธรรม คุณธรรมที่นำไปสู่การคิดใคร่ครวญและไตร่ตรองเพื่อการดำรงชีวิตอันดีทั้งต่อตนเองและชุมชน สภาพสังคมไทยในชนบทที่มีการยึดโยงกับความเชื่อ ค่านิยมของศรัทธาถูกลดทอนลงมาจากโครงสร้างและรูปแบบของครอบครัวที่เป็นหน่วยย่อยที่สุดของสังคมที่แปรเปลี่ยนไปเป็นครอบครัวข้ามรุ่นซึ่งเป็นครอบครัวที่มีปู่ ย่า ตา ยายอยู่กับหลานตามลำพัง โดยความเชื่อศรัทธาเป็นแนวคิดที่ถูกปลูกฝังอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย อย่างมากเนื่องจากเป็นคน ที่มีช่วงอายุที่อยู่ในสภาพสังคมเดิมของไทย มีการพึ่งพิงและเกื้อกูลของศาสนากับการดำรงชีวิตเห็นคุณค่าและความสำคัญในบทบาทของเครื่องกำหนดและชี้นำชีวิตสู่ความสุขโดยแท้จริง เกรงกลัวต่อการทำผิด ศรัทธา จนศรัทธาเป็นเครื่องกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสังคม แต่พลวัตทางสังคมในปัจจุบันนั้นมีการเจริญของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ความเชื่อในความเป็นมนุษย์ที่มุ่งเน้นความเท่าเทียมและการมีส่วนร่วมทางสังคม ส่งผลให้รูปแบบและโครงสร้างของสังคม ครอบครัวของสังคมไทย

เปลี่ยนแปลงกระบวนการคิด ความเชื่อและค่านิยมเกิดจากการแสวงหาข้อเท็จจริงและการพิสูจน์ ธรรมชาติ ซึ่งมีผลต่อแนวคิดคละในบริบทความเชื่อใหม่ที่แปรเปลี่ยนไปตามพลวัตของคนและชุมชน ปัจจุบันคละมีคุณค่าในเชิงของการศึกษาและการอนุรักษ์ ดังนั้น การอนุรักษ์และการสืบทอดแนวคิด คละไว้ในชุมชนจึงควรใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กับระบบการศึกษามีความหลากหลายและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน รวมทั้งเกิดความยั่งยืน ในการคงอยู่ของคละในความต้องการของสังคมใหม่ทุกรูปแบบสังคม การพัฒนาการศึกษาในส่วน ของหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มีความหมายและคุณค่าโดยใช้ระบบนิเวศวิทยาการ เรียนรู้เป็นฐานซึ่งจะยึดโยงปรากฏการณ์ทางสังคม เป็นการจัดการเรียนรู้ที่บทบาทของครูและผู้เรียน จะถูกปรับเปลี่ยนไปมากกว่าการเป็นผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้และผู้เรียนเป็นผู้ร่วมจัดการเรียนรู้และ ประสบการณ์เรียนรู้เพื่อสร้างผลลัพธ์การเรียนรู้เชิงนวัตกรรมโดยเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการจัดการ เรียนรู้แล้วผู้เรียนนำผลลัพธ์การเรียนรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตและพัฒนาสังคมแบบมีส่วนร่วมที่ยั่งยืน ได้ พบว่า ภูมิปัญญาด้านศาสนาและประเพณีมีความเป็นเอกลักษณ์ คือ ข้อห้ามไม่ให้ปฏิบัติตาม กติกาของสังคมและมีความสัมพันธ์กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ในภาษาอีสานเรียกว่า “คละ” โดยเฉพาะคละเกี่ยวกับตนเอง จัดเป็นข้อห้ามในการปฏิบัติในการดำรงชีวิตของคนทั่วไปสำหรับ บุคคล โดยได้รับการถ่ายทอดด้วยคำบอกเล่าสืบทอดกันมาในระบบเครือญาติ ข้อตกลงของชุมชน เป็น ต้น ปรากฏคละประเภทคละทั่วไป คละเกี่ยวกับตนเองและคละเกี่ยวกับผู้อื่น ในคัมภีร์ไบลาน วัด บ้านหนองบัว ตำบลท่าหลวง อำเภอตระการพืชผลในพื้นที่รอยต่อของอำเภอศรีเมืองใหม่และอำเภอ ตระการพืชผล พบคัมภีร์ไบลานที่จารด้วยกลุ่มคนในชุมชนซึ่งการก่อตั้งหมู่บ้านในอดีตจะมีกำหนด ข้อตกลงแนวปฏิบัติของคนในหมู่บ้านโดยผ่านผู้นำทางจิตวิญญาณทำหน้าที่เชื่อมประสานระหว่างพระ และคนในหมู่บ้าน ส่วนคัมภีร์ไบลานวัดสมสนุก ตำบลเอือดใหญ่ อำเภอศรีเมืองใหม่ เป็นคัมภีร์ไบ ลานที่นำมาโดยกลุ่มชนชั้นสูงที่อพยพมาจากกรุงเวียงจันทร์ ซึ่งคัมภีร์ไบลานที่กล่าวมานั้นล้วนระบุ ข้อมูล คละ และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นแก่นหลักสำหรับการปกครอง การควบคุม พฤติกรรมของคนในชุมชนในอดีต

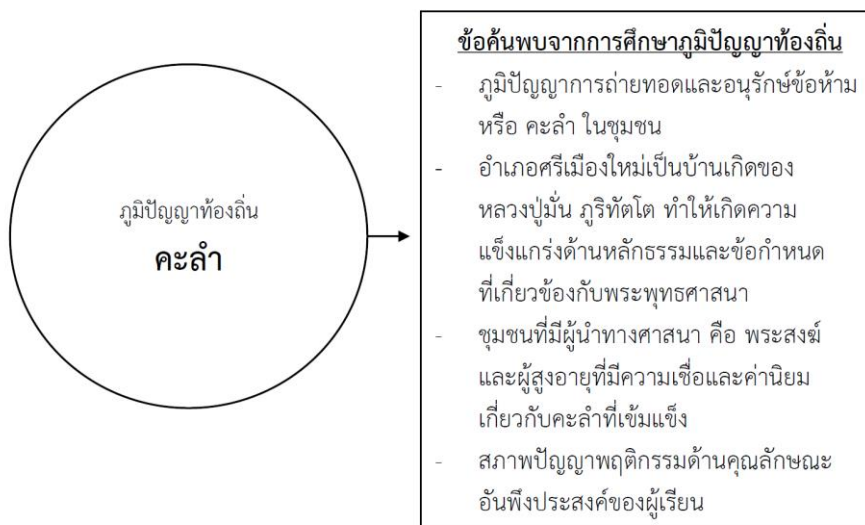
พูน ปณ จิต ชีเว

ภาพประกอบ 13 วัดศรีมงคล บ้านโนนม่วง ตำบลวาริน อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
ภาพโดย นางสาวศุภกานต์ บุญปอง

ภาพประกอบ 14 แหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนบ้านโนนม่วงวัดศรีมงคล บ้านโนนม่วง
ตำบลวาริน อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
ภาพโดย นางสาวศุภกานต์ บุญปอง

วัดศรีมงคล บ้านโนนม่วง เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาการถ่ายทอดและอนุรักษ์ข้อห้าม หรือ กะลำ เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีผู้นำทางศาสนา คือ พระสงฆ์ และผู้สูงอายุที่มีความเชื่อและค่านิยมเกี่ยวกับกะลำที่เข้มแข็งเป็นกลไกในการถ่ายทอดภูมิปัญญาได้ดี สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการศึกษาการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีและการเป็นสมาชิกที่พึงประสงค์ของสังคมโดยใช้กะลำ เป็นแกนหลักของการบูรณาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา และสภาพปัญหาพฤติกรรมด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ครูสามารถนำไปออกแบบและจัดการศึกษาตามบริบทโดยมีเป้าหมายหลัก คือ การพัฒนาพฤติกรรมผู้เรียนตามเกณฑ์การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การอนุรักษ์และการสืบทอดแนวคิดกะลำไว้ในชุมชนจึงควรใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบการศึกษามีความหลากหลายและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน รวมทั้งเกิดความยั่งยืนในการคงอยู่ของกะลำในความต้องการของสังคมใหม่ทุกรูปแบบสังคม การพัฒนาการศึกษาในส่วนของหลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มีความหมายและคุณค่าโดยใช้ระบบนิเวศวิทยาการเรียนรู้เป็นฐานซึ่งจะยึดโยงปรากฏการณ์ทางสังคม เป็นการจัดการเรียนรู้ที่บทบาทของครูและผู้เรียนจะถูกปรับเปลี่ยนไปมากกว่าการเป็นผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้และผู้เรียนเป็นผู้ร่วมจัดการเรียนรู้และประสบการณ์เรียนรู้เพื่อสร้างผลลัพธ์การเรียนรู้เชิงนวัตกรรมโดยเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการจัดการเรียนรู้แล้วผู้เรียนนำผลลัพธ์การเรียนรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตและพัฒนาสังคมแบบมีส่วนร่วมที่ยั่งยืนได้

แหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนบ้านโนนม่วง วัดศรีมงคล บ้านโนนม่วง ตำบลวาริน
อำเภอสรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นแหล่งรวบรวมผลผลิตจากการสังสรรค์ความคิด ความเชื่อ
องค์ความรู้และภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นจากการดำรงชีวิตของคนในชุมชนรวมทั้งผลจากการเปลี่ยนแปลง
ทางสังคมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบ 15 พื้นที่เกี่ยวกับชีวิตและความตาย วัดศรีมงคล
บ้านโนนม่วง ตำบลวาริน อำเภอสรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
ภาพโดย ผู้วิจัย

ภาพประกอบ 16 การใช้พื้นที่ของวัดเป็นสถานที่ทดลองปฏิบัติการปฏิบัติที่เหมาะสม
วัดศรีมงคล บ้านโนนม่วง ตำบลวาริน อำเภอสรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี
ภาพโดย ผู้วิจัย

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอตาลสุม

อำเภอตาลสุมแยกออกจากอำเภอพิบูลมังสาหารเมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2521 เป็นกิ่งอำเภอตาลสุม และยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2531 เนื่องจากมีต้นตาลจำนวนมาก ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติติดริมฝั่งน้ำมูล จึงเรียกบริเวณนี้ว่า "ตาลชุม" ต่อมาได้มีการเรียกชื่อเพี้ยนจาก "ตาลชุม" เป็น "ตาลสุม" ในปัจจุบัน โดยศึกษาจากข้อมูลการแบ่งเขตการปกครองอำเภอตาลสุมแบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 6 ตำบล ได้แก่ ตำบลตาลสุม ตำบลสำโรง ตำบลจิกเทิง ตำบลหนองกุง ตำบลนาคายและตำบลคำหว่า

ชุมชนสำโรงเริ่มก่อตั้งเมื่อประมาณปี 2350 กลุ่มแรกที่มาก่อตั้งคือตาศรี ตาสา ยายมีตาดี นางมา จำนวน 5 ครอบครัว โดยได้มาตั้งบ้านอยู่ที่ หนองสะพัง คำว่าหนองสะพังเป็นภาษาอีสานที่ เนื่องจากมีหนองน้ำที่มีช้างลงมาลงเล่นทำให้ขอบตลิ่งพังลงมาและหนองน้ำก็ขยายกว้างขึ้น จึงเรียกว่าหนองสะพัง ทำให้ทั้ง 5 ครอบครัวอยู่ลำบากเนื่องจากช้างมารบกวน จึงอพยพมาที่ดอนเจ้าปู่ตา แต่ก็มีเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นจึงย้ายขึ้นไปที่โนนส้มโอง และมีครัวเรือนขยายมากขึ้นจนแยกได้ ออกได้เป็น 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านนาส้มโอง หมู่ที่ 2 บ้านกลาง หมู่ที่ 4 บ้านไต้ ได้มีหมู่บ้านเพิ่มขึ้นอีก และได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้าน หมู่ที่ 1 เป็นบ้านสำโรงใหญ่

ตำบลสำโรง เดิมเคยเป็นตำบลในเขตการปกครองของอำเภอพิบูลมังสาหาร ต่อมาได้แยกออกมาอยู่ในเขตการปกครองของ กิ่ง อ.ตาลสุม ในปี 2521 และต่อมาเป็นอำเภอตาลสุมจนถึงปัจจุบัน ตำบลสำโรงประกอบด้วย 8 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านสำโรงใหญ่ หมู่ 2 บ้านสำโรงกลาง หมู่ 3 บ้านนาโพธิ์ หมู่ 4 บ้านสำโรงใต้ หมู่ 5 บ้านนาแพง หมู่ 6 บ้านหนองโน หมู่ 7 บ้านหนองสะเดา หมู่ 8 บ้านทุ่งเจริญและสอดคล้องกับการแบ่งเขตการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 อำเภอศรีเมืองใหม่ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มเครือข่ายสถานศึกษา โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน 5 แห่ง พบว่า ภูมิปัญญาด้านศาสนาและประเพณีมีความเป็นเอกลักษณ์ คือ ผ้าผะเหวด บ้านสำโรง ตำบลสำโรง อำเภอตาลสุม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาในระบบเครือญาติมีวิธีการในการทำผ้าผะเหวดแบบผืนยาวในชุมชนตำบลสำโรง ซึ่งมี 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการเตรียมการเป็นงานอ่านนิทานผะเหวด การกำหนดองค์ประกอบและออกแบบภาพตามจินตนาการโดยเน้นสิ่งแวดล้อมมากกว่าตัวละคร ขั้นตอนการวาดภาพจากการออกแบบในขั้นเตรียมการโดยใช้ภาพวาดลายเส้นและระบายด้วยสีน้ำ และขั้นตอนหลังปฏิบัติการโดยผ้าผะเหวดเป็นจิตรกรรมพื้นบ้านจากนิทาน เรื่อง ผะเหวดสังกัรชาดก ใช้ประกอบการเทศน์ผะเหวด ประกอบการแห่ผะเหวดสังกัรเข้าเมือง เป็นต้น บ้านสำโรงใหญ่ ชุมชนที่มีชื่อเสียงด้านการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ด้วยฝีมือการวาดภาพพุทธประวัติที่มีสีสันสวยงาม โดยมีการจัดตั้งกลุ่มผลิตผ้าผะเหวดหรือผ้าวาดภาพพระเวสสังกัรชาดก ซึ่งถือเป็นงานหัตถกรรม OTOP ที่ขึ้นชื่อและได้รับการยอมรับทั้งในท้องถิ่นและในระดับจังหวัด สอดคล้องกับสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญทางจิตใจ นั่นคือหลวง

พ่อพระเจ้าใหญ่ประทานพร วัดสำโรงใหญ่ ที่คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวนิยมมากราบไหว้ขอพร ประวัติการเขียนผ้าผะเหวดในชุมชนสำโรงตั้งแต่เมื่อราว 50 ปีก่อน โดยมีผู้ริเริ่มคือ นายรัตน์ มุ่งสิน จากนั้นรุ่นต่อมา คือ พ่อใหญ่มาต มุ่งสินและนายเสถียร คงมาก ไปศึกษาการวาดภาพผ้าผะเหวด แต่พ่อใหญ่มาตได้ล้มเลิกการเขียนภาพผะเหวดและไม่มีผู้สืบทอด คงเหลือแต่นายเสถียรที่สืบทอดการเขียนภาพผ้าผะเหวดเอาไว้ จนตกทอดมาถึงตนเองในปัจจุบัน ในยุคแรกเริ่มการเขียนผ้าผะเหวดมีวัตถุประสงค์คือ ทำเพื่อจำหน่ายเป็นอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือน แต่ในปัจจุบันสามารถทำเป็นอาชีพหลักได้โดยมีคนมาสั่งซื้อ หรือญาติพี่น้องที่อยู่ต่างถิ่นเป็นคนนำไปเผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ของการเขียนภาพผะเหวด ที่เห็นชัดเจน คือ วัสดุ อุปกรณ์ เช่น สีที่ใช้ในอดีตใช้เป็นสีธรรมชาติ และสีฝุ่น แต่ในปัจจุบันใช้น้ำพลาสติก ส่วนผ้าในอดีตใช้ผ้าที่ทอเอง แต่ในปัจจุบันใช้ผ้าที่ผลิตจากโรงงาน ดังนั้นต้นทุนการผลิตจึงสูงขึ้นตามไปด้วย ครูภูมิปัญญาแต่ละคนมีวิธีการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ที่คล้ายกัน คือ ได้เรียนรู้จากพ่อแม่ จากการดูตัวอย่างแล้วทำตามประกอบกับจินตนาการของแต่ละคน จนเกิดความชำนาญโดยอาศัยแม่แบบในการทำโครงตัวละคร ส่วนรายละเอียดของหน้าตา เครื่องประดับและเสื้อผ้า ภาพวิวทิวทัศน์และองค์ประกอบอื่นๆ ผู้วาดต้องใช้ความสามารถเฉพาะของตัวเอง ซึ่งการเขียนภาพผ้าผะเหวดได้บรรจุในรายวิชาเรียนของโรงเรียนบ้านสำโรง เพื่อให้นักเรียนสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการเขียนผ้าผะเหวดอีกด้วย

การเขียนภาพลงบนผ้าผะเหวดในอดีต ช่วงวาดภาพจะวาดตัวละครลงบนกระดาษแข็งและตัดเพื่อเป็นโครงแบบ วางทาบลงบนผืนผ้าและวาดรายละเอียดของตัวละครตามบริบทของกัณฑ์ต่างๆ สีที่ใช้ คือ สีฝุ่น มีการผสมน้ำมะตูมและกาวหนักรวมด้วยเพื่อป้องกันการซีดของสีผ่านผืนผ้า

ภาพประกอบ 17 เขียนภาพผ้าผะเหวด โรงเรียนบ้านสำโรง ตำบลสำโรง อำเภอสทิงพระ

จังหวัดอุบลราชธานี

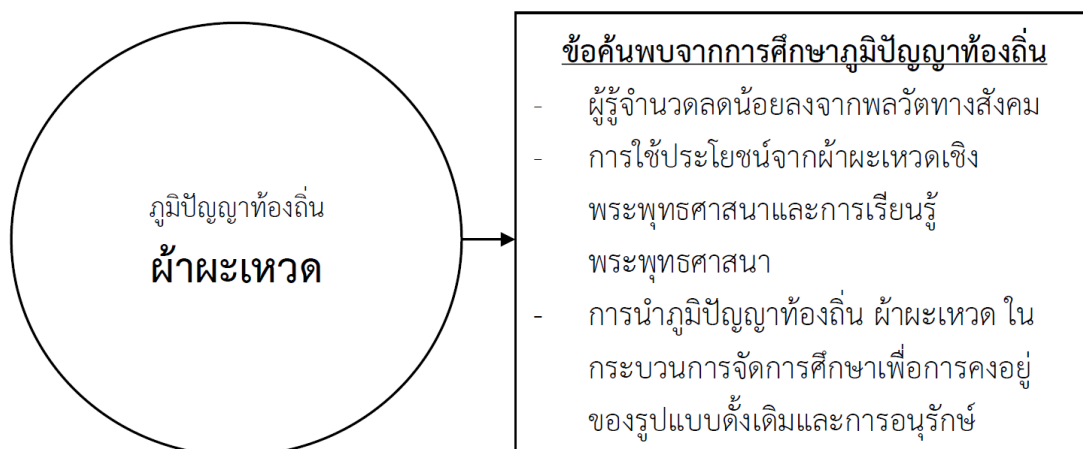
ภาพโดย งานประชาสัมพันธ์ โรงเรียนบ้านสำโรง (2563)

ภาพประกอบ 18 กิจกรรมชุมชนการเขียนภาพผ้าผะเหวด บ้านสำโรง
ตำบลสำโรง อำเภอดาหลวง จังหวัดอุบลราชธานี
ภาพโดย งานประชาสัมพันธ์ โรงเรียนบ้านสำโรง (2563)

ภาพประกอบ 19 ขบวนแห่ผ้าผะเหวด โรงเรียนบ้านสำโรง ตำบลสำโรง อำเภอดาหลวง
จังหวัดอุบลราชธานี
ภาพโดย งานประชาสัมพันธ์ โรงเรียนบ้านสำโรง (2563)

จากการศึกษาและสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า ผ้าผะเหวดเป็นภูมิปัญญาควรได้รับการอนุรักษ์และสืบทอด สภาพปัจจุบันมีความเจริญทางเทคโนโลยีและรูปแบบทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ประชากรวัยทำงานย้ายถิ่นไปทำงานต่างจังหวัดและคงเหลือไว้ คือ ประชากรวัยสูงอายุ จึงทำให้ผู้ที่มาสืบทอด อนุรักษ์และสร้างสรรค์การทำผ้าผะเหวดมีจำนวนน้อย โดยโรงเรียนบ้านสำโรง ตำบลสำโรง อำเภอดุสิต จังหวัดอุบลราชธานี มีการนำเข้าภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องแต่ขาดกระบวนการพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้ให้มีความสอดคล้องกับเป้าหมายการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะกระบวนการคิด ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 และเป็นนวัตกรรม ผ้าผะเหวดเป็นงานหัตถกรรมที่จังหวัดอุบลราชธานีควรส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิตอย่างแพร่หลายและมีความเป็นอัตลักษณ์เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ สืบทอดและสร้างสรรค์ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สมควรนำมาใช้เป็นแกนหลักในการบูรณาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สารที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2560) เพื่อพัฒนาครูผู้สอนในการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อผู้เรียนในฐานะผู้อนุรักษ์ สืบทอดและสร้างสรรค์ผ้าผะเหวดต่อไป

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นใน อำเภอโขงเจียม

อำเภอโขงเจียม แยกออกจากอำเภอศรีเมืองใหม่ (เดิมชื่ออำเภอโขงเจียม) จัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอบ้านด่านปากมูลใน พ.ศ. 2502 โดยมีนายจิตร สุวรรณโลละ เป็นนายอำเภอกิ่ง ต่อมายกฐานะเป็นอำเภอบ้านด่าน มีเขตการปกครองแบ่งได้ 6 ตำบล คือ ตำบลโขงเจียม ตำบลคำเขื่อนแก้ว ตำบลหนองแสงใหญ่ ตำบลห้วยไผ่ ตำบลห้วยยาง และตำบลนาโพธิ์กลาง และสอดคล้องกับการแบ่งเขตการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 อำเภอโขง

เจียม แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาและมีโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน 9 แห่ง พบว่า ภูมิปัญญาด้านศาสนาและประเพณีมีความเป็นเอกลักษณ์ ดังนี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับพิธีกรรมเกี่ยวกับผีและพุทธศาสนา มีเครื่องสักการะสำคัญที่ปรากฏอย่างแพร่หลาย คือ หมากเบ็ง หรือขันหมากเบ็ง ขันหมากเบ็งเป็นผลงานของมนุษย์โดยตรง เป็นงานประดิษฐ์ที่ทำด้วยมือ มีความประณีตละเอียดอ่อน ผลผลิตที่ออกมาล้วนมีคุณค่าโดยเป็นลักษณะที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษหรือเป็นงานประดิษฐ์ของแต่ละท้องถิ่น โดยส่วนมากจะเป็นการสืบทอดมาจากผู้ใหญ่ในครอบครัวสู่ลูกหลานหลายอย่างที่ทำขึ้นเพื่องานประเพณีทางศาสนา

ขันหมากเบ็ง ชาวอีสานจึงเป็นเครื่องสักการะที่ทำจากใบตองกล้วยมีความประณีตละเอียดอ่อนผลผลิตที่ออกมาจึงมีคุณค่าและเป็นลักษณะที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษหรือเป็นสิ่งที่คนในชุมชนในวันสำคัญในทางศาสนาเช่นในวันพระเพื่อนำไปบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในทางพระพุทธศาสนา บูชาสิ่งที่เป็นนามธรรมที่มีผลในด้านจิตใจหรือบูชาบุคคลที่เคารพนับถือ

การทำขันหมากเบ็ง ในพื้นที่อำเภอโขงเจียมพบที่ บ้านห้วยไผ่ ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงด้านงานหัตถกรรมจักสาน โดยงานหัตถกรรมใบตองมีความโดดเด่นจาก ขันหมากเบ็งรูปแบบดั้งเดิม และมีการพัฒนาและสร้างสรรค์จากรูปแบบดั้งเดิมหลากหลายตามพลวัตทางวัฒนธรรมและสังคม ขันหมากเบ็งมีรูปแบบการประดิษฐ์ที่นิยมแบบ 5 ชั้น คือ ซ้อนทับกรวยใบตองและประดับดอกไม้ขึ้นไปทั้งหมด 5 ชั้น ซึ่งแต่ละชั้นมีความหมายถึงชั้นทั้ง 5 หรือที่เรียกทางพระพุทธศาสนาว่า เบญจขันธ์ ได้แก่ รูป คือ ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด อันประกอบไปด้วยร่างกายและพฤติกรรม สารและพลังงานด้านวัตถุ เวทนา คือ ความรู้สึกสุข ทุกข์ ซึ่งเกิดจากสัมผัสทางประสาททั้ง 5 และใจ สัญญา คือ ความกำหนดได้ รับรู้ได้ อันเป็นสาเหตุให้เกิดอารมณ์ สังขาร คือ คุณสมบัติต่างๆ ของจิตและวิญญาณ คือ การรับรู้ได้ เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ได้สัมผัส ได้กลิ่น ได้รู้รส ซึ่งที่กล่าวมาทั้งหมด คือ การรวมกันของชั้นทั้ง 5 และเป็นการสำรวจเพื่อน้อมบูชาพระรัตนตรัย และแบบ 8 ชั้น คือ การซ้อนทับกรวยใบตองและประดับดอกไม้ ขึ้น 8 ชั้น อันมีความหมายที่แสดงถึง ธาตุทั้ง 4 และที่รวมกันทั้ง 8 ชั้น หมายถึง ร่างกายทั้ง 32 ประการ ซึ่งหมายถึงกายทั้งหมดในการนอบน้อมเพื่อสักการะบูชา ขันหมากเบ็งแบบ 5 ชั้น และ แบบ 8 ชั้น มีความเชื่อมโยงกับแนวคิดและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในเชิงสัญลักษณ์การสักการะพระพุทธเจ้าหรือบูชาสิ่งที่เป็นนามธรรมที่มีผลในด้านจิตใจหรือบูชาบุคคลที่เคารพนับถือ

การสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่น บ้านห้วยไผ่ ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ผู้สูงอายุในพื้นที่จะทำขันหมากเบ็งไว้สำหรับบูชาเจ้าที่นา เจ้าที่บ้านและบูชาพระในวันพระและวันสำคัญทางศาสนา รวมทั้งพิธีกรรมตามความเชื่อต่างๆ (เดือนรุ่ง สนิมพิมพ์, 2563: สัมภาษณ์)

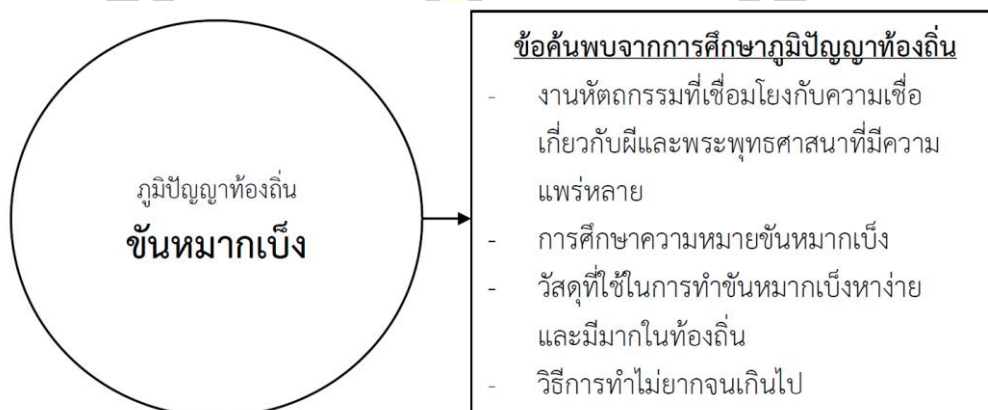

ภาพประกอบ 20 กิจกรรมทำชั้นหมากเบ็ง วัดสว่างเวฬุวัน บ้านห้วยไผ่
ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี
ภาพโดย งานประชาสัมพันธ์ โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่

ภาพประกอบ 21 ชั้นหมากเบ็ง ผลงานนักเรียน โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่
ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี
ภาพโดย งานประชาสัมพันธ์ โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่

ชั้นหมากเบ็งถูกนำไปใช้ในบทบาทอื่นนอกเหนือจากการประกอบพิธีตามความเชื่อเรื่อง ผี ในท้องถิ่น หรือการเคารพสักการะตามคติความเชื่อแบบดั้งเดิม โดยในปัจจุบันถูกนำมาใช้ประกอบการแสดงเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวหรือใช้ในการศึกษาวิชานาฏศิลป์ โดยใช้วัสดุในการประดิษฐ์ 2 แบบ คือ วัสดุธรรมชาติ คือ ใบตองกล้วย และวัสดุที่ไม่ได้มาจากธรรมชาติ เช่น ฟ้าพลาสติก เป็นต้น เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการหรือบริบทของกิจกรรมและการเลือกใช้วัสดุที่ไม่ได้มาจากธรรมชาติ เนื่องจากต้องการเก็บรักษาไว้ใช้ในระยะเวลา ประหยัดงบประมาณและคุ้มค่า (นายภานุวัฒน์ ไชยะฉัตร, 2563: สัมภาษณ์)

จากการศึกษาและสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า ชั้นหมากเบ็งเป็นงานหัตถกรรมที่เชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนาที่มีความแพร่หลายแต่ขาดการศึกษาความหมายส่งผลต่อการอนุรักษ์การทำชั้นหมากเบ็งใช้วัสดุที่หาง่ายและมีมากในท้องถิ่น คือ ใบตองกล้วย และมีวิธีการประดิษฐ์ไม่ยากจนเกินไป จึงเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สมควรนำมาใช้เป็นแกนหลักในการบูรณาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สารที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2560) เพื่อพัฒนาครูผู้สอนในการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อผู้เรียนในฐานะผู้อนุรักษ์ สืบทอดและสร้างสรรค์ชั้นหมากเบ็งต่อไป

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นใน อำเภอสิรินธร

อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี มีพื้นที่ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจ การเมืองและการต่างประเทศ ชุมชนที่เป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการ อำเภอสิรินธร เกิดจากการจัดตั้งนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย อันเป็นโครงการพิเศษ ที่คณะรัฐมนตรี ได้มอบหมายให้ กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย ดำเนินการ เพื่ออพยพราษฎร ที่ได้รับผลกระทบ จากการสร้างเขื่อนสิรินธร ออกจากเขตนํ้าท่วม เมื่อ พ.ศ. 2512

จำนวนมากกว่า 1,000 ครอบครัว ให้มีที่อยู่อาศัย และที่ดินทำกิน เคยกำหนดให้ใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติกุศุม เขตท้องที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 61,502 ไร่ ซึ่งปัจจุบัน ตั้งอยู่ในเขตตำบลนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อย บริเวณนิคมสร้างตนเอง 1 จังหวัดอุบลราชธานี

การตั้งแหล่งชุมชนใหม่ในพื้นที่อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี คนในพื้นที่มีการปรับตัววิถีชีวิตเพื่อการดำรงชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการทำเกษตรกรรมจากสภาพดินและที่ตั้งภูเขา จึงเกิดการเรียนรู้และสะสมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเกษตรกรรม เช่น การปลูกมันสำปะหลัง การปลูกอ้อย เป็นต้น ด้านหัตถกรรม เช่น การทำเครื่องใช้จากไม้ เป็นต้น และด้านโภชนาการ ที่ตอบสนองต่อการดำรงชีวิตในพื้นที่ขาดแคลนและทุรกันดาร เช่น หน่อไม้ดอง ปลาสาม เป็นต้น ซึ่งภูมิปัญญาด้านอาหารมีความโดดเด่นสูง เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง เมื่อมีการสร้างเขื่อนสิรินธร เดิมมีชื่อว่า เขื่อนลำโดมน้อย สร้างปิดกั้นแม่น้ำลำโดมน้อย สาขาของแม่น้ำมูล ที่บริเวณแก่งแสน้อย ตำบลช่องเม็ก อำเภอพิบูลย์รักษ์ ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่อำเภอสิรินธร เพื่อประโยชน์ทางด้านการผลิตพลังงานไฟฟ้าและมีการใช้ประโยชน์ในมิติต่างๆ ตามการเปลี่ยนแปลงของนโยบายรัฐและสังคม ทั้งทางด้านการชลประทาน การป้องกันอุทกภัย การประมง และการท่องเที่ยว และเป็นต้นทางของการเปลี่ยนแปลง วิถีชีวิตและสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจุบันเขื่อนสิรินธรเป็นแหล่งผลิตพลังงานที่สำคัญของจังหวัดอุบลราชธานีและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีบทบาทสำคัญในฐานะแหล่งผลิตพลังงาน แหล่งท่องเที่ยวและแหล่งพันธุ์ปลาน้ำจืดหลายชนิดที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง การมีแหล่งพันธุ์ปลาเศรษฐกิจหลายชนิดทำให้เกิดผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหาร เช่น ปลาสาม ปลาดุกแห้ง ปลาร้า เป็นต้น และมีการนำไปเชื่อมโยงเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างเป็นเอกลักษณ์ เกิดภูมิปัญญาด้านการบริหารจัดการองค์กรชุมชนสวัสดิการชุมชนหรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่หนุนเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือนให้มีความเข้มแข็งและปรับตัวได้ในสภาวะการณ์ทางสังคม

กลุ่มแม่บ้านบ้านคำก้อม อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี นำปลาขาว ปลาแก้ว ที่ทำการประมงในแหล่งน้ำธรรมชาติและเขื่อนสิรินธรมาแปรรูปเป็นปลาวง กล่าวคือ ปลาขนาดเล็ก เช่น ปลาแก้ว นำมาตากแห้งโดยจัดรูปทรงให้เป็นวงกลม และปลาสามเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริม (สิทธิศักดิ์ พิมราช, 2563: สัมภาษณ์)

กลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์แปรรูปปลา อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี นำปลาที่ได้จากการทำประมงพื้นบ้านในเขื่อนสิรินธรมาแปรรูปเป็นปลาดุกแห้ง ปลาสาม ปลาร้า เป็นต้น และมีการถ่ายทอดกระบวนการทำปลาวงและผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปลาอื่นๆ โดยใช้ชุมชนเป็นต้นทางของการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนในโรงเรียนบ้านคำก้อม พร้อมทั้งนำไปสู่กระบวนการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาอื่นๆ ตามความเหมาะสม (นิอร พันธุ์อ่อน, 2563: สัมภาษณ์)

โรงเรียนบ้านคำก้อมมีฐานะเป็นโรงเรียนวิสุทธิพุทธชั้นนำ ระดับประเทศ และมีการจัดการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการศึกษา รวมทั้งมีการนำเข้าสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่กระบวนการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิตและทักษะอาชีพ คือ การทำปลา ส้ม การทำปลาตากแห้ง ซึ่งเป็นการแสดงผลลัพธ์การจัดการเรียนรู้ที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ผสมผสานในชีวิตได้อย่างดี การจัดการเรียนรู้ที่ไม่ละทิ้งชุมชนจะทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่า เข้าใจความหมายและเห็นประโยชน์เชิงประจักษ์ของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่อยู่ในการดำเนินชีวิตของตนเองอย่างเป็นวิถี และสามารถขยายผลความรู้ความเข้าใจของตนเองสู่ผู้อื่นได้ (กมลพร เพี้ยบุญมาก, 4 กันยายน 2563: สัมภาษณ์)

จากการศึกษาและสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลาที่ได้จากการทำประมงพื้นบ้านในแหล่งน้ำเขื่อนสิรินธรและแหล่งน้ำสาขาที่เกิดจากการสร้างเขื่อนสิรินธรมีความเชื่อมโยงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ปรับปรุงและสร้างสรรค์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลง เช่น อาชีพการจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปปลาในรูปแบบร้านค้ารายย่อยตลอดเส้นทางท่องเที่ยวอำเภอสิรินธรและการจำหน่ายแบบออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชันต่างๆ อาชีพประมงพื้นบ้านเพื่อการจำหน่ายปลาสดและปลาเพื่อการนำไปแปรรูป อาชีพประกอบและจำหน่ายอาหารที่ใช้ปลาที่หาได้จากเขื่อนสิรินธรมีประโยชน์เชิงการท่องเที่ยว เป็นต้น ภูมิปัญญาด้านอาหารเป็นการสะท้อนความเชื่อมโยงระหว่างภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์การดำรงชีวิตที่แตกต่างกันของคนแต่ละท้องถิ่น และสามารถพัฒนาเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นรวมทั้งใช้ประโยชน์ในมิติต่างๆ ตามพลวัตทางสังคมจนเกิดเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสรรค์อำนาจต่อรองทางวัฒนธรรม ซึ่งมีผลเชื่อมโยงถึงโอกาสและการช่วงชิงพื้นที่การเป็นผู้นำในระดับสากลได้ การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลาจึงเป็นภูมิ

ปัญญาท้องถิ่นที่สมควรนำมาใช้เป็นแกนหลักในการบูรณาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2560) เพื่อพัฒนาครูผู้สอนในการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อผู้เรียนในฐานะผู้อนุรักษ์ สืบทอดและสร้างสรรค์ต่อไป

จากการศึกษา สัมภาษณ์และวิเคราะห์ข้อมูล สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการศึกษาตอบสนองต่อความหมายหลาย ศักยภาพ มุ่งประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนเพื่อเชื่อมโยงความรู้สู่การสร้างสรรค์นวัตกรรมในฐานะนวัตกรรมเพื่อบรรลุเป้าหมายของการจัดการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2560) ประกอบด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอพิบูลมังสาหาร คือ สิม วัดศรีคุณเมือง บ้านดอนหวาย ตำบลระเว ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอศรีเมืองใหม่ คือ ความเชื่อเรื่อง คำล่า วัดศรีมงคลบ้านม่วงโนนจิก บ้านโนนม่วง ตำบลวาริน ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอดอนตาล คือ ผ้าผะเหวด บ้านสำโรง ตำบลสำโรง ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอโขงเจียม คือ ขันหมากเบ็ง บ้านห้วยไผ่ ตำบลห้วยไผ่ และภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสรินธร คือ การแปรรูปปลาบ้านคำก้อม ตำบลผางคำ นำมาใช้เป็นแกนหลักในการบูรณาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2560) เพื่อพัฒนาครูผู้สอนในการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อผู้เรียนในฐานะผู้อนุรักษ์ สืบทอดและสร้างสรรค์ต่อไป

4.2 ตอนที่ 2 บูรณาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น

การบูรณาการมีความหมายโดยทั่วไปว่า การทำให้สมบูรณ์ การทำให้กลมกลืน การทำให้สมดุล การรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยการนำส่วนย่อยที่มีความสัมพันธ์กันมาผสมกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวให้ครบถ้วนสมบูรณ์

วิชัย วงษ์ใหญ่และมารุต พัฒนา (2562: 3) การบูรณาการมีความหมายทางการศึกษาว่า ผสมผสานองค์ความรู้ตั้งแต่ 2 องค์ความรู้ขึ้นไปเข้าด้วยกันอย่างลงตัวและเป็นระบบ ช่วยทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ concept ในลักษณะที่เชื่อมโยงกันอย่างบูรณาการตอบสนองธรรมชาติ ความต้องการ และความสนใจของผู้เรียน

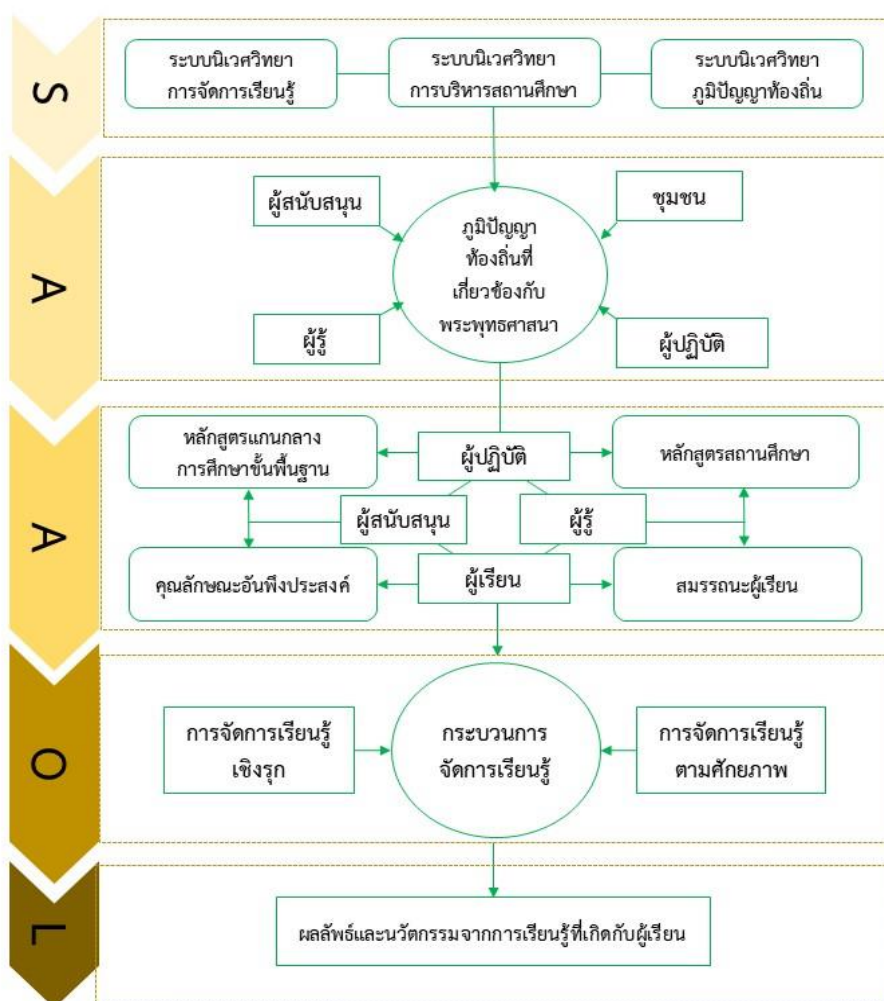
ทิตนา แชนณี (2562: 147) การบูรณาการมีความหมายทางการจัดการเรียนรู้ว่าการนำเนื้อหาสาระที่มีความเกี่ยวข้องกันมาสัมพันธ์ให้เป็นเรื่องเดียวกันและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในลักษณะที่เป็นองค์รวมและสามารถนำความรู้ความเข้าใจไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

การบูรณาการเป็นกระบวนการที่เหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับปรากฏการณ์ทางสังคมและนำไปประยุกต์ใช้เชิงนวัตกรรมในฐานะนวัตกรรม คำนึงองค์ความรู้ไปใช้ได้อย่างหลากหลาย กระบวนการคิดมีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกในปัจจุบันที่เกิดจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการทำให้ผู้เรียนคุ้นชินกับสถานการณ์จำลองในโรงเรียนที่จัดการเรียนรู้โดยครูผู้สอนและสามารถเชื่อมโยงมวลประสบการณ์จากสหวิทยาการกับการดำเนินชีวิตจริงได้อย่างมีคุณค่าและความหมายต่อการพัฒนาตนเองของผู้เรียนและการพัฒนาชาติ การบูรณาการเป็นการเชื่อมโยงหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กรอบหลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรสถานศึกษาและสิ่งแวดล้อมที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้เรียนโดยกำหนดประเด็นหลักในการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาของไทยมีการกำหนดสิ่งที่ต้องรู้และสิ่งที่ควรรู้ตามหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้รายมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด ซึ่งรูปแบบการบูรณาการที่สอดคล้องกับบริบทในแต่ละพื้นที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพและผลลัพธ์การเรียนรู้ที่มีคุณภาพต่อผู้เรียน คือ ผู้เรียนมีโอกาสนในการเรียนรู้ด้วยตนเอง สร้างกระบวนการคิด ผูกทักษะจากการปฏิบัติจริง เห็นคุณค่าของการเรียนรู้รวมทั้งเกิดแนวคิดในการนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาสังคม ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ คือ เนื้อหาของแต่ละสาระการเรียนรู้ไม่แยกออกจากกัน เชื่อมโยงความรู้ ความคิด ทักษะและประสบการณ์ให้มีความสัมพันธ์กันเป็นองค์รวม ลดความซ้ำซ้อนทั้งเนื้อหาและภาระงาน ลดเวลาเรียนรู้ของผู้เรียนส่งผลต่อโอกาสในการเรียนรู้ด้วยสื่อ เทคโนโลยีและการปฏิบัติจริงมากขึ้น ด้านการบุคลากรทางการศึกษา คือ การขาดครูผู้ปฏิบัติการเรียนรู้และการขาดครูผู้ปฏิบัติการเรียนรู้ที่ตรงตามวิชาเอก การนำเข้าครูภูมิปัญญาท้องถิ่นในระบบโรงเรียนเพื่อจัดการเรียนรู้ร่วมกับการจัดการศึกษาในระบบ การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการจึงมุ่งสร้างความคิดรวบยอดที่เกิดจากการรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์และสร้างสรรค์จากความรู้หน่วยย่อยและสามารถนำความคิดรวบยอดไปสร้างผลงานที่เป็นรูปธรรมไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและสังคมได้อย่างมีความรับผิดชอบ

การบูรณาการการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรฐานและตัวชี้วัด ที่มุ่งสร้างความเป็นเอกภาพของผลลัพธ์การเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียน ทั้งนี้ในแต่ละภูมิภาคหรือท้องถิ่นมีความแตกต่างกันทั้งในด้านกายภาพ ด้านชีวภาพ และด้านชาติพันธุ์ การจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาจึงควรสอดคล้อง ยึดโยงและตอบสนองต่อต้นทุนทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะส่งผลให้ครูผู้สอนสร้างสรรค์หรือพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้

ที่มีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้ ผู้เรียนเห็นคุณค่าและตระหนักถึงความจำเป็นในการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาจากกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีบทบาท ออกแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง บทบาทในการแสวงหา สร้างและใช้ผลการเรียนรู้ของตนเองอย่างมีคุณค่าและมีความหมายต่อชีวิต กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่สร้างความเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ ปรากฏการณ์หรือระบบนิเวศวิทยาการเรียนรู้ในห้องเรียนของผู้เรียนจะส่งผลต่อประสิทธิภาพของการนำความรู้ไปใช้จนเกิดประสิทธิผลต่อผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน แต่ความคุ้นชินกับบทบาทของครูในบริบทการศึกษาของไทยยังเป็นอุปสรรคต่อการปรับหรือเปลี่ยนบทบาทในกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ต้องการให้เกิดผลลัพธ์ที่แท้จริงจากการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยจะไม่วัดและประเมินผลการเรียนรู้จากใบงานในห้องเรียนเพียงอย่างเดียวซึ่งนับเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการบรรลุเป้าหมายของการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ คือ การเชื่อมโยงประสบการณ์เรียนรู้ที่ได้รับในชั้นเรียนไปสู่บริบทแห่งความเป็นจริงเพื่อไปสู่จุดหมายที่แท้จริงได้

แนวทางการเรียนรู้บูรณาการ
วิชาพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมจัดการเรียนรู้ SAAOL
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

ดังนั้นแต่ฎมปีญญาทอ้งถิ่นที่นำมาใช้เป็นแหล่งเรียนรู้อะบุรณาการในกระบวนกรจัดการเรียนรู้อาพระพุทศาสนา ประกอบด้วย 5 ฎมปีญญาและมีรูปแบบการบุรณาการ ดังนี้

ตารางที่ 1 การใช้ฎมปีญญาทอ้งถิ่นกับการจัดการเรียนรู้อาพระพุทศาสนา สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม หลักสูตรสาระการเรียนรู้อังคคศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาชั้นพื้นฐาน พุทศักราช 2551

การใช้ฎมปีญญาทอ้งถิ่นกับการจัดการเรียนรู้อาพระพุทศาสนา สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม หลักสูตรสาระการเรียนรู้อังคคศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาชั้นพื้นฐาน พุทศักราช 2551		
มาตรฐานและตัวชี้วัด	ฎมปีญญาทอ้งถิ่น	การใช้ฎมปีญญาทอ้งถิ่น เพื่อการจัดการเรียนรู้อ
มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดีและธำรงรักษาพระพุทศาสนาหรือศาสนาที่นับถือ ส 1.2 ม.1/1 ส 1.2 ม.1/2 ส 1.2 ม.1/3 ส 1.2 ม.1/4 ส 1.2 ม.1/5 ส 1.2 ม.2/1 ส 1.2 ม.2/2 ส 1.2 ม.2/3 ส 1.2 ม.2/4 ส 1.2 ม.2/5	ลิม วัดศรีคณเมือง บ้านดอนกลาง ตำบลระเว อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี	บทบาทของครผู้สอน ครจัดการเรียนรู้อะวัติการสร้างและการใช้ประโยชน์จากลิมจากอดีตถึงปัจจุบัน การปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทศาสนาของผู้เรียนในฐานะพุทศาสนิกชนในวันสำคัญทางพระพุทศาสนาและประเพณีทอ้งถิ่น บทบาทของผู้เรียน ผู้เรียนสื่อสารผลลัพธ์การเรียนรู้อะวัติการสร้างและการใช้ประโยชน์จากลิมจากอดีตถึงปัจจุบัน ปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทศาสนาของผู้เรียนในฐานะพุทศาสนิกชนในวันสำคัญทางพระพุทศาสนาและประเพณีทอ้งถิ่น บทบาทของผู้รู้ ผู้นำทางศาสนาหรือครฎมปีญญาทอ้งถิ่นถ่ายทอดประวัติการสร้างและการใช้ประโยชน์จากลิมจากอดีตถึงปัจจุบัน และกำหนดสถานการณ์เพื่อให้ครผู้สอนและผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทศาสนาของผู้เรียนในฐานะพุทศาสนิกชนในวันสำคัญทางพระพุทศาสนาและประเพณีทอ้งถิ่น

ตารางที่ 1 (ต่อ)

การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สารที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม หลักสูตรสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551		
มาตรฐานและตัวชี้วัด	ภูมิปัญญาท้องถิ่น	การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการจัดการเรียนรู้
มาตรฐาน ส 1.1 รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสนา หลักกรรมของ พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับ ถิ่นและศาสนาอื่น มีศรัทธาถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อ อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ส 1.1 ม.3/1 ส 1.1 ม.3/2 ส 1.1 ม.3/3 ส 1.1 ม.3/4 ส 1.1 ม.3/5 ส 1.1 ม.3/6 ส 1.1 ม.3/7 ส 1.1 ม.3/8 ส 1.1 ม.3/9 ส 1.1 ม.3/10	คะลำ วัดศรีมงคล บ้านโนนม่วง ตำบลวาริน อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี	บทบาทของครูผู้สอน ครูจัดการเรียนรู้ประวัติ ความสำคัญ และการใช้ประโยชน์จากกะลำจากอดีตถึง ปัจจุบัน การปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ที่สอดคล้องกับกะลำ บทบาทของผู้เรียน ผู้เรียนสื่อสารผลลัพธ์การเรียนรู้ ประวัติ ความสำคัญและการใช้ประโยชน์จาก กะลำจากอดีตถึงปัจจุบัน การปฏิบัติกิจกรรม ในชีวิตประจำวันที่สอดคล้องกับกะลำ บทบาทของผู้รู้ ผู้นำทางศาสนาหรือครูภูมิปัญญา ท้องถิ่นถ่ายทอดประวัติ ความสำคัญและการ ใช้ประโยชน์จากกะลำจากอดีตถึงปัจจุบัน กำหนดสถานการณ์เพื่อให้ครูผู้สอนและ ผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ที่สอดคล้องกับกะลำ
มาตรฐาน ส 1.1 รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสนา หลักกรรมของ พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับ ถิ่นและศาสนาอื่น มีศรัทธาถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อ อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ส 1.1 ม.2/1 ส 1.1 ม.2/2 ส 1.1 ม.2/3	ผ้าพะเหวด บ้านสำโรง ตำบลสำโรง อำเภอดาบลสม จังหวัดอุบลราชธานี	บทบาทของครูผู้สอน ครูจัดการเรียนรู้ประวัติความสำคัญ กระบวนการผลิตและการใช้ประโยชน์ของผ้า พะเหวดจากอดีตถึงปัจจุบัน การปฏิบัติ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้เรียนใน ฐานะพุทธศาสนิกชนในวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนาและประเพณีท้องถิ่น

ตารางที่ 1 (ต่อ)

การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สารที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม หลักสูตรสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551		
มาตรฐานและตัวชี้วัด	ภูมิปัญญาท้องถิ่น	การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการจัดการเรียนรู้
มาตรฐาน ส 1.1 รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสนา หลักธรรมของ พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับ ถิ่นและศาสนาอื่น มีศรัทธาถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อ อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ส 1.1 ม.2/4 ส 1.1 ม.2/5 ส 1.1 ม.2/6 ส 1.1 ม.2/7 ส 1.1 ม.2/8 ส 1.1 ม.2/9 ส 1.1 ม.2/10 ส 1.1 ม.2/11	ผ้าผะเหวด บ้านสำโรง ตำบลสำโรง อำเภอตาคลี จังหวัดอุบลราชธานี	บทบาทของผู้เรียน ผู้เรียนสื่อสารผลลัพธ์การเรียนรู้ประวัติ ความสำคัญกระบวนการผลิตและการใช้ประโยชน์ ของผ้าผะเหวดจากอดีตถึงปัจจุบัน การปฏิบัติ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้เรียนในฐานะ พุทธศาสนิกชนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และประเพณีท้องถิ่น บทบาทของผู้รู้ ผู้นำทางศาสนาหรือครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ถ่ายทอดประวัติ ความสำคัญกระบวนการผลิต และการใช้ประโยชน์ของผ้าผะเหวดจากอดีตถึง ปัจจุบัน การปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ของผู้เรียนในฐานะพุทธศาสนิกชนในวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนาและประเพณีท้องถิ่น
มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและ ปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และดำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือ ศาสนาที่นับถือ ส 1.2 ม.1/2 ส 1.2 ม.1/5 ส 1.2 ม.1/6 ส 1.2 ม.1/8 ส 1.2 ม.1/10 ส 1.2 ม.1/11	ชนหมากเบ็ง บ้านห้วยไผ่ ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี	บทบาทของครูผู้สอน ครูจัดการเรียนรู้ประวัติ ความสำคัญกระบวนการ ผลิตและการใช้ประโยชน์ของชนหมากเบ็งจาก อดีตถึงปัจจุบัน การปฏิบัติกิจกรรมทาง พระพุทธศาสนาของผู้เรียนในฐานะ พุทธศาสนิกชนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และประเพณีท้องถิ่น

ตารางที่ 1 (ต่อ)

การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม หลักสูตรสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551		
มาตรฐานและตัวชี้วัด	ภูมิปัญญาท้องถิ่น	การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการจัดการเรียนรู้
มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและ ปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และดำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือ ศาสนาที่นับถือ ส 1.2 ม.1/2 ส 1.2 ม.1/5 ส 1.2 ม.1/6 ส 1.2 ม.1/8 ส 1.2 ม.1/10 ส 1.2 ม.1/11	ชนหมากเบ็ง บ้านห้วยไผ่ ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี	บทบาทของผู้เรียน ผู้เรียนสื่อสารผลลัพธ์การเรียนรู้ประวัติ ความสำคัญกระบวนการผลิตและการใช้ประโยชน์ ของชนหมากเบ็งจากอดีตถึงปัจจุบัน การปฏิบัติ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้เรียนในฐานะ พุทธศาสนิกชนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และประเพณีท้องถิ่น บทบาทของผู้รู้ ผู้นำทางศาสนาหรือครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ถ่ายทอดประวัติ ความสำคัญกระบวนการผลิต และการใช้ประโยชน์ของชนหมากเบ็งจากอดีตถึง ปัจจุบัน การปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ของผู้เรียนในฐานะพุทธศาสนิกชนในวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนาและประเพณีท้องถิ่น
มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและ ปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และดำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือ ศาสนาที่นับถือ ส 1.2 ม.1/2 ส 1.2 ม.1/5 ส 1.2 ม.1/6 ส 1.2 ม.1/8 ส 1.2 ม.1/10 ส 1.2 ม.1/11	กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ แปรรูปปลา บ้านคำก้อม ตำบลผางคำ อำเภอสรินธร จังหวัดอุบลราชธานี	บทบาทของครูผู้สอน ครูจัดการเรียนรู้ประวัติ ความสำคัญ กระบวนการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจากอดีตถึง ปัจจุบัน การปฏิบัติกิจกรรมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์แปรรูปปลาของผู้เรียน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม หลักสูตรสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551		
มาตรฐานและตัวชี้วัด	ภูมิปัญญาท้องถิ่น	การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการจัดการเรียนรู้
มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและ ปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือ ศาสนาที่นับถือ ส 1.2 ม.1/2 ส 1.2 ม.1/5 ส 1.2 ม.1/6 ส 1.2 ม.1/8 ส 1.2 ม.1/10 ส 1.2 ม.1/11	กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ แปรรูปปลา บ้านคำก้อม ตำบลผางคำ อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี	บทบาทของผู้เรียน ผู้เรียนสื่อสารผลลัพธ์การเรียนรู้ประวัติ ความสำคัญกระบวนการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จากอดีตถึงปัจจุบัน การปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์แปรรูปปลา ของผู้เรียน บทบาทของผู้รู้ ผู้นำทางศาสนาหรือครูภูมิปัญญา ท้องถิ่นถ่ายทอดประวัติ ความสำคัญ กระบวนการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจากอดีตถึง ปัจจุบัน การปฏิบัติกิจกรรมกลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์แปรรูปปลาของ ผู้เรียน

จากตารางที่ 1 การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม หลักสูตรสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 พบว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้เชื่อมโยง ศาสตร์ภายในสาขาหรือเนื้อหาที่มีความสัมพันธ์กันเข้ามาไว้ด้วยกันและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในลักษณะที่เป็นองค์รวม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ รูปแบบ การบูรณาการแบบการบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้ (Intradisciplinary Integration) เป็น การนำเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในวิชาเดียวกันหรือกลุ่มสาระการเรียนรู้เดียวกัน มาเชื่อมโยงหรือ สัมพันธ์กันกับแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเดียวกันโดยเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้เข้าสู่หลักสูตรระดับ ห้องเรียนเพื่อดำเนินการจัดการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนได้ประยุกต์ความรู้และทักษะไปใช้ในชีวิตจริงเป็น การเรียนรู้ที่มีความหมาย การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการจัดการเรียนรู้โดยบทบาทของผู้เรียน บทบาทของผู้รู้และบทบาทของครูผู้สอนมีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกโดยมุ่งบรรลุวัตถุประสงค์เดียวกันการ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการเรียนรู้ของผู้รู้มีวิธีการที่หลากหลายสอดคล้องกับสถานการณ์

ทางการสังคม ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 COVID-19 มีการนำเทคโนโลยีทางการศึกษามาใช้รองรับข้อจำกัดหรืออุปสรรคในการจัดการเรียนรู้สอดคล้องกับความปกติถัดไปของการจัดการศึกษาในอนาคต

การจัดการเรียนรู้ต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองแตกต่างกันตามศักยภาพและมีรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกันเฉพาะบุคคลและถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด พลวัตการจัดการศึกษาในระดับนโยบายและการจัดการเรียนรู้ในระดับปฏิบัติการปัจจุบันที่ต้องการสร้างให้ผู้เรียนเป็นนวัตกรรมจึงส่งผลให้บทบาทของครูผู้สอนเปลี่ยนแปลงไปจากครูที่เป็นศูนย์กลางของอำนาจและผู้มีความรู้ที่สุดในการจัดการเรียนรู้ สู่การเป็นผู้สร้างสรรค์กระบวนการจัดการเรียนรู้จากคุณลักษณะด้านการจัดการเรียนรู้ของตนเองผสมผสานกับสภาพปัญหาหรือสภาพความเป็นเลิศของระบบนิเวศวิทยาการเรียนรู้ประกอบอยู่สู่การเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ผู้ชี้แนะและชี้แนะไปสู่การเป็นผู้ช่วยเหลือและส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้ คือ การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองตามแต่ศักยภาพของผู้เรียน เนื่องจากครูผู้สอนเป็นกลไกสำคัญในการใช้หลักสูตรทุกระดับที่เชื่อมโยงกับพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้และผลลัพธ์การเรียนรู้ที่เกิดกับผู้เรียน

การจัดการเรียนรู้ในปัจจุบันนั้นเป็นการพัฒนารูปแบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอนในบทบาทของผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้และผู้เรียนในบทบาทของผู้เรียนรู้ ซึ่งเปลี่ยนแปลงบทบาทไปตามบริบททางสังคม นโยบายของรัฐและเป้าหมายการพัฒนาของการเป็นพลโลก ดังนั้นการเชื่อมโยงสิ่งแวดล้อมทางการศึกษาที่จำเป็นต่อการเรียนรู้จึงต้องเปลี่ยนแปลงไปเพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการเรียนรู้ของผู้เรียน

การจัดการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้นั้น ผู้สอนและผู้เรียนต้องมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและเป็นปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นไปตามลำดับขั้นตอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้มีจุดประสงค์ให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้เป็นพฤติกรรมด้านความรู้ ความคิด ด้านทักษะกระบวนการและด้านเจตคติ การจัดการเรียนรู้จะบรรลุจุดประสงค์ได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับองค์ความรู้ ความสามารถของผู้สอนทั้งด้านวิชาการทักษะและเทคนิคการจัดการเรียนรู้เป็นสำคัญ

การจัดการเรียนรู้เป็นบทบาทหลักของครูผู้สอนที่ต้องออกแบบสาระการเรียนรู้ สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ กระบวนการจัดการเรียนรู้และออกแบบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับบริบททางการศึกษาของแต่ละพื้นที่

ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ได้สะท้อนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาตามสภาพบริบททางการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ดังนี้

1. การจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงตามสถานการณ์นั้น เกิดขึ้นตามกรอบระยะเวลาที่จำกัดไม่ สัมพันธ์กับแผนการจัดการเรียนรู้ที่ออกแบบไว้ ครูผู้สอนจึงจัดห้องปฏิบัติการทางสังคมศึกษาเพื่อให้ เป็นพื้นที่เรียนรู้ของผู้เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนได้ออกแบบและบริหารจัดการโดยบูรณาการกับหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม การจัดกลุ่มเรียนรู้ สำหรับนักเรียนที่มีความสนใจในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ด้านการเขียนภาพลงบนผืนผ้าผะเหวด (เพ็ญ พักตร์ กาญจนกุล, 2564: สัมภาษณ์)

2. ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้เป็นบางกิจกรรมเท่านั้น ส่วนใหญ่ต้องไปทำนาและดูแลบ้านเรือน จึงไม่สะดวกจะเข้าร่วมจัดการเรียนรู้กับครูอย่างเป็น ระบบและมีกำหนดเวลาที่ชัดเจน การทำชิ้นหมากเบ็งเป็นงานฝีมือเฉพาะกลุ่มที่มีการรวมกลุ่มเล็กๆ ตามคุ้มบ้านและมีกลุ่มเยาวชนที่มีความสนใจเข้ามาเรียนรู้และฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง และมีการรับจ้าง ผลิตในเชิงธุรกิจเพื่อใช้ในงานบุญ ประเพณีหรือความเชื่อของคน (เดือนรุ่ง สีนพิมพ์, 2564: สัมภาษณ์)

3. การสืบค้นและแสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับท้องถิ่นจากเอกสาร ตำราหรือบุคคล มีน้อย ไม่เพียงพอต่อการศึกษา เนื่องจากขาดการบันทึกและเก็บรวบรวมข้อมูล การดูแลรักษาและ การอนุรักษ์ขาดการติดตามและทำนุบำรุงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการนำภูมิปัญญาที่เคยมีในอดีตมาใช้ ในปัจจุบัน เช่น ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับคະລຳອີສານ เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อการ ใช้ชีวิตร่วมกันของคนในชุมชน การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ แต่ ในปัจจุบันถูกมองข้ามและลดบทบาทความสำคัญของคະລຳອີສານที่เกิดจากบริบทสังคมอีสานโดยแท้ ลงไปอย่างต่อเนื่องและมีนัยสำคัญ การนำคະລຳອີສານเข้ามาสู่การบูรณาการการจัดการเรียนรู้ในชั้น เรียนสำหรับผู้เรียนจึงต้องวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของมาตรฐานและตัวชี้วัดของหลักสูตรกลุ่มสาระ การเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมกับบทบาทการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติคະລຳອີສານ กับกรอบแนวคิดพุทธจริยศาสตร์เพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและความหมายของคະລຳອີສานกับ ชีวิตประจำวันในบริบททางสังคมในอดีตจนถึงปัจจุบัน (ศุภกานต์ บุญปอง, 2564: สัมภาษณ์)

4. สาระการเรียนรู้ศาสนาตามหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในการจัดการเรียนรู้จริงนั้น มีโอกาสน้อยมากที่ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ด้วยการ ปฏิบัติ เนื่องจากโครงสร้างรายวิชากำหนดเวลาเรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์และเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นภาค ความรู้การจัดการเรียนรู้จึงต้องเน้นความรู้และความจำ (สกวเดือน ขาวสลับ, 2564: สัมภาษณ์)

5. การสอนศาสนาในโรงเรียนโดยเฉพาะด้านคุณธรรมและจริยธรรม ครูจำเป็นต้องเลือกและรวมมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดเพื่อพัฒนาวัตกรรมการสอนให้เหมาะสม กับเวลาในการสอนและสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ เช่น การร่วมประเพณีในหมู่บ้านแล้วให้นักเรียน บอกความหมาย ความสำคัญและขั้นตอนต่างๆ ในประเพณีนั้น เป็นต้น แต่ก็ไม่สามารถทำได้อย่าง

ครบถ้วนเนื่องจากเนื้อหาสาระการเรียนรู้ศาสนามีจำนวนมากเมื่อเปรียบเทียบกับเวลาในการสอนและภาระงานของครู (ทัตติยา โทวงศ์, 2564: สัมภาษณ์)

6. การใช้สถานการณ์ทางสังคม ข่าวหรือสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นสื่อประกอบการสอนสาระการเรียนรู้ศาสนาทำให้นักเรียนสนใจ ใฝ่รู้และเห็นความสำคัญเพราะสิ่งที่เรียนในโรงเรียนสอดคล้องหรืออธิบายสถานการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นได้ นักเรียนเกิดความกระตือรือร้นในการแสวงหาสถานการณ์เพื่ออธิบาย หน้าที่ในห้องเรียนของครูก็เริ่มเปลี่ยนไปจากเดิม คือ คัดค้นการดึงดูดความสนใจของนักเรียน คัดเลือกสื่อในรูปแบบออนไลน์ สร้างบรรยากาศของอภิปรายที่ไม่เป็นทางการเพื่อให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ เป็นต้น (อภิญญากรณ์ ไชยมี, 2564: สัมภาษณ์)

7. นักเรียนมีความรู้สึกว่าการเรียนรู้สาระศาสนาเป็นการเรียนรู้ที่ถูกจำกัดไว้ในด้านเนื้อหาและไม่สามารถนำไปใช้จริงในชีวิตได้จากประสบการณ์ของนักเรียนที่ได้รับการสอนมาจากระดับชั้นอื่นๆ ส่งผลให้ความสนใจ ความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ลดลง รวมทั้งแนวคิดในการสอนในโรงเรียนที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาและส่งเสริมการสอนสาระการเรียนรู้ศาสนาน้อยกว่ากลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นเนื่องจากการใช้ประโยชน์จากผลการจัดการเรียนรู้หรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐและความก้าวหน้าทางวิชาชีพของครูและผู้บริหารสถานศึกษา (นิพนธ์ วงศ์ประเทศ, 2564: สัมภาษณ์)

8. การสอนในห้องเรียนใช้หนังสือและสื่อที่มีในหนังสือเรียน จากสำนักพิมพ์ต่างๆ เช่น แผนการสอน ใบงาน ใบกิจกรรม แบบทดสอบ เป็นต้น ซึ่งสะดวกต่อการนำไปใช้ในการสอนตอบสนองกับการทำงานในโรงเรียน การใช้แหล่งเรียนรู้ประกอบการสอนจึงไม่ได้ใช้เนื่องจากข้อจำกัดด้านการสอน ระยะเวลาและงบประมาณในการเดินทางไปยังแหล่งเรียนรู้ (สุพัตรา ร่วมสุข, 2564: สัมภาษณ์)

9. ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาที่จะนำมาใช้ในการสอนสาระการเรียนรู้ศาสนาของครูผู้สอนมีความเข้าใจในหลายระดับ จึงทำให้การรับรู้การคัดเลือกและการนำเข้าสู่แหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญามาสู่ห้องเรียนและให้เกิดกระบวนการเรียนรู้กับนักเรียนเป็นไปได้ยาก ส่งผลให้การออกแบบและพัฒนากระบวนการสอนของครูยังไม่สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและความต้องการของนักเรียนได้ การใช้แหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาจึงปรากฏในเอกสารแต่ขาดการนำไปใช้อย่างให้เกิดผลสูงสุด การสร้างความเข้าใจและพัฒนากระบวนการนำเข้าสู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสอนสาระการเรียนรู้ศาสนาตามความพร้อมของโรงเรียนจึงควรให้ความสำคัญ เพราะโรงเรียนแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันด้านครูและด้านแหล่งเรียนรู้ หากมีกระบวนการที่โรงเรียนหรือครูสามารถนำไปใช้ในการสร้างโอกาสนำเข้าแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสู่นักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพจะส่งผลต่อการสอนสาระการเรียนรู้ศาสนาให้มีความหลากหลาย ทันสมัยและมีคุณค่ามากขึ้น (จิราภรณ์ จันทา, 2564: สัมภาษณ์)

กล่าวโดยสรุปว่า การจัดการเรียนรู้เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอน และผู้เรียนที่กำหนดเป้าหมาย ออกแบบและกำหนดบทบาทในปฏิสัมพันธ์ที่มีบรรยากาศส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างโอกาสในการนำความรู้ที่สร้างด้วยตนเองของผู้เรียนสู่การสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น วิธีการ สิ่งประดิษฐ์ เป็นต้น โดยมุ่งเน้นการวัดและประเมินผลตามสภาพจริงตลอดการเรียนรู้ การออกแบบและพัฒนาวัตกรรมการเรียนรู้ระดับ ห้องเรียนที่สอดคล้องกับบริบทการจัดการศึกษาในด้านเวลาและสาระการเรียนรู้ ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนโดยกำหนดบทบาทของผู้เรียนเป็นผู้ร่วมเรียนรู้และผู้ใช้ผลลัพธ์การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับปรากฏการณ์ทางสังคมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ใฝ่รู้และสร้างสรรค์ผลการเรียนรู้ให้มีความหมายและเกิดคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต

วิชาพระพุทธศาสนา เป็นการเรียนรู้เพื่อการศึกษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่ง แนะนำให้ยกฐานะของมนุษยชาติขึ้นสู่ความบริสุทธิ์ สะอาด ความสงบระงับและความเข้าใจแจ่มแจ้ง ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เป็นสาระที่เน้นความเข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ และสามารถนำหลักธรรมของศาสนา มาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน ยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธาในพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรม และศาสนพิธีของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษากำหนดให้มีวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรสถานศึกษาซึ่ง สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยวิชาพระพุทธศาสนาเป็น วิชาหนึ่งในสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม สถานศึกษาแต่ละแห่งจะมีรูปแบบการจัดการ เรียนรู้ตามบริบทและสถานการณ์การจัดการเรียนรู้ของครูในสถานศึกษา ดังนี้

1. โรงเรียนบ้านนาจาน อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุบลราชธานี บริหารจัดการ หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยกำหนดวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีโครงสร้างเวลาเรียน จำนวน 40 หน่วยกิต จำนวนชั่วโมงเรียน 1 ชั่วโมง ต่อสัปดาห์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 บริหารจัดการ ด้านครูผู้สอนโดยมี นายสหัสชัย แผ่นคำ ตำแหน่ง ครูผู้ช่วย สำเร็จการศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา ปฏิบัติการเรียนรู้อย่างตรงตามสาขาวิชาที่สำเร็จการศึกษาในรายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ประสพการณ์ในวิชาชีพครู 1 ปี บริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการ พัฒนาการจัดการศึกษาโดยมีแหล่งเรียนรู้หลากหลายสาขา เช่น พิธีกรรมตามฮีต 12 คอง 14

หัตถกรรมผ้าทอลายกาบบัว ศาสนาสถานในชุมชน เป็นต้น การจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม สำหรับนักเรียนระดับ มัธยมศึกษาตอนต้น จัดการเรียนรู้ตามมาตรฐานและตัวชี้วัดตามแบบเรียนสังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรมและใช้สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ที่มีในแบบเรียนในการดำเนินการตามกระบวนการ เรียนรู้ ครูมีบทบาทในการจัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้และใช้สื่อประกอบการเรียนรู้ตาม แผนการจัดการเรียนรู้ ผลงานที่นักเรียนที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้เป็นผลงานที่เกิดจากความรู้และ ผลงานสร้างสรรค์จากความรู้ เช่น ผังมโนทัศน์ แผ่นพับ หนังสือเล่มเล็ก ใบงานและสื่อสำเร็จรูปที่ครู จัดหา เป็นต้น และกำหนดโครงการวันสำคัญในแผนปฏิบัติงานวิชาการของโรงเรียน เพื่อเชื่อมโยงการ เรียนรู้สู่ชุมชน เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษาและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ โดยเฉพาะ สิมโบราณ วัดศรีคุณเมือง บ้านดอนกลาง ตำบลระเว อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่ง ได้รับการอยู่ในเขตพื้นที่บริการของโรงเรียนบ้านนาจาน แต่ไม่ได้นำมาใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ ประกอบการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา เนื่องจากขาดการสร้างความร่วมมือในระดับ ปฏิบัติการด้านการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนและแหล่งเรียนรู้ที่ต่อเนื่องและมีคุณค่า คุณประโยชน์ ต่อผู้ร่วมจัดการศึกษา จากการพัฒนาครูผู้สอนได้จัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตาม รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานด้วยนวัตกรรม SAAOL โดยบทบาท ของครูผู้สอนเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งเสริมการเรียนรู้ บทบาทผู้เรียนมีโอกาสในการ แสดงความต้องการ ความรู้ ความคิดในฐานะผู้เรียนรู้ เจ้าของความรู้และนวัตกรรม บทบาทของครูภูมิ ปัญญาท้องถิ่น คือ เจ้าอาวาสวัดศรีคุณเมือง ในฐานะผู้มีความรู้เฉพาะด้านและผู้ที่ทำนุบำรุงแหล่งข้อมูล สำหรับการจัดการเรียนรู้ของครู การเรียนรู้ของผู้เรียนและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชน โดย มีผลลัพธ์การเรียนรู้ในรูปแบบนวัตกรรม คือ โครงการ เรื่อง รักษ์สม กิจกรรมบุญจุลกฐิน และรูปแบบ นวัตกรรม คือ ผู้เรียนทุกคนเป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานจากองค์ความรู้ของแต่ละบุคคลและประยุกต์ใช้ใ้ นการอนุรักษ์ สืบทอดและสร้างสรรค์

2. โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี บริหาร จัดการหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมโยงกับการสร้างทักษะ อาชีพ โดยกำหนดวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีโครงสร้างเวลาเรียน จำนวน 40 หน่วยกิต จำนวนชั่วโมงเรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้น พื้นฐานพุทธศักราช 2551 บริหารจัดการด้านครูผู้สอน นางสาวศุภกานต์ บุญปอง ตำแหน่ง ครู สำเร็จการศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา ปฏิบัติการเรียนรู้ตรงตามสาขาวิชาที่ สำเร็จการศึกษาในรายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ประสบการณ์ในวิชาชีพครู 3 ปี บริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาการจัดการศึกษา พบว่า หลักสูตรสถานศึกษาขาด ความเชื่อมโยงหรือนำเข้าภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากโรงเรียนมุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้ที่สร้างทักษะ

อาชีพและเทคโนโลยีส่งผลให้หลักสูตรระดับชั้นเรียนไม่ตอบสนองต่อแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมการจัดการเรียนรู้มีรูปแบบจำกั่มเน้นเนื้อหาสาระตามมาตรฐานและตัวชี้วัดตามหลักสูตรจากส่วนกลาง จึงทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างจำกัดและขาดโอกาสในการนำความรู้ไปใช้ในชุมชนของตนเอง ผู้เรียนไม่ให้ความสนใจและความสำคัญกับการเรียนสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม โดยเรียนรู้ตามตารางเรียนและโครงสร้างของรายวิชาที่กำหนด ขาดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการเรียนรู้และขาดโอกาสในการนำความรู้จากการเรียนรู้ไปใช้ทำให้การให้ความสำคัญและการเห็นคุณค่าในการเรียนรู้ลดน้อยลง อันเป็นผลจากครูผู้สอนใช้แผนการจัดการเรียนรู้และสื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ตามแบบเรียนสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมและสื่อประกอบการจัดการเรียนรู้อื่นๆ จากการสืบค้นในอินเทอร์เน็ต เป็นต้น เพื่อตอบสนองต่อวิถีการปฏิบัติงานในโรงเรียนและข้อจำกัดด้านหน้าที่และเวลาของครูผู้สอน จากสภาพการจัดการเรียนรู้ที่กล่าวมาส่งผลการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนไม่สอดคล้องกับเป้าหมายของการจัดการศึกษาของโรงเรียนและความต้องการของชุมชน คือ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน จากการพัฒนาครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยใช้นวัตกรรม SAAOL พบว่า กิจกรรมการจัดการเรียนรู้มีการเชื่อมโยงหรือนำเข้าภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลักสูตรระดับชั้นเรียนตามกระบวนการของนวัตกรรม SAAOL โดยบทบาทของผู้เรียนในการรู้เป็นผู้แสวงหาความรู้ สร้างองค์ความรู้ แสดงความคิดเห็นและเป็นเจ้าของความรู้ ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียน คือ การศึกษาค้นคว้าอิสระ เรื่อง คะลำ โดยใช้ปัญหาที่ต้องการแก้ไขด้านพฤติกรรมของตนเองและเพื่อนร่วมชั้นเรียนให้เป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ จากนั้นศึกษาข้อมูลจากบุคคลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับ คะลำ สื่อสารอย่างสร้างสรรค์โดยใช้การแสดงบทบาทสมมติเผยแพร่สู่สาธารณะชน สอดคล้องกับมาตรฐานและตัวชี้วัดสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรมและตอบสนองต่อการสร้างทักษะอาชีพซึ่งเป็นพันธกิจของโรงเรียน บทบาทของครูผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวกหรือกระบวนการในการจัดเตรียมและส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าถึงแหล่งเรียนรู้อย่างหลากหลาย ทั้งนี้จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชนที่มีคุณค่าและเกิดการพัฒนากิจการศึกษาร่วมกันอย่างมีเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ

3. โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี บริหารจัดการหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยกำหนดวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีโครงสร้างเวลาเรียน จำนวน 40 หน่วยกิต จำนวนชั่วโมงเรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 บริหารจัดการด้านครูผู้สอน นางสาวเดือนรุ่ง สนิทพิมพ์ ตำแหน่ง ครูอัตราจ้าง สำเร็จการศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาการปกครอง ปฏิบัติการเรียนรู้อย่างไม่ตรงตามสาขาวิชาที่สำเร็จการศึกษาในรายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ประสบการณ์ในวิชาชีพครู 2 ปี บริหารจัดการภูมิ

ปัญหาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาการจัดการศึกษา พบว่า โรงเรียนมีการกำหนดแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนโดยรูปแบบการใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาของโรงเรียนมีข้อจำกัดตามมาตรฐานและตัวชี้วัดของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ความร่วมมือที่เกิดขึ้นระหว่างโรงเรียนกับหน่วยงานภายนอกจึงมีความสำคัญในระดับนโยบายแต่ขาดการนำไปปฏิบัติในระดับปฏิบัติการ เนื่องจากการสร้างความรู้ ความเข้าใจและโอกาสในการออกแบบและสร้างสรรค์การจัดการเรียนรู้ดำเนินไปอย่างจำกัดและขาดความต่อเนื่อง ดังนั้นการพัฒนาครูผู้สอนสำหรับการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาโดยใช้นวัตกรรม SAAOL เพื่อเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอกที่มีประสิทธิภาพเกิดการใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้อย่างหลากหลายและคุ้มค่า โดยครูผู้สอนกำหนดบทบาทในฐานะผู้อำนวยการเรียนรู้ สร้างและส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้แบบประชาธิปไตยโดยใช้จุดแข็งด้านการมีส่วนร่วม ผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้เรียนรู้ เจ้าของความรู้และนวัตกรรม โดยสร้างสรรค์ผลลัพธ์จากการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาอย่างโดดเด่นและมีความหลากหลาย เช่น ขึ้นหมากเบ็ง เทียนมัดรวมติดลายโบราณจังหวัดอุบลราชธานี นาฏกรรมอีสานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นต้น สอดคล้องกับมาตรฐานและตัวชี้วัดสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรมและสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนชุมชนห้วยไผ่ที่มีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่มีแหล่งท่องเที่ยว

4. โรงเรียนบ้านสำโรง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดอุบลราชธานี บริหารจัดการหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยกำหนดวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีโครงสร้างเวลาเรียน จำนวน 40 หน่วยกิต จำนวนชั่วโมงเรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 บริหารจัดการด้านครูผู้สอน นางสาวเพ็ญพักตร์ กาญจนกุล ตำแหน่ง ครูผู้ช่วย สำเร็จการศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา ปฏิบัติการเรียนรู้ไม่ตรงตามสาขาวิชาที่สำเร็จการศึกษาในรายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ประสบการณ์ในวิชาชีพครู 1 ปี บริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาการจัดการศึกษา พบว่า โรงเรียนบ้านสำโรงมีความโดดเด่นในการจัดการเรียนรู้โดยเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะผ้าผืนเวสอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรมและเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนที่เข้ามามีบทบาทในหลักสูตรของสถานศึกษาทุกระดับและมีการจัดกิจกรรมการเรียนแบบบูรณาการทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ในสภาพปัจจุบันจึงควรเพิ่มสมรรถนะของหลักสูตรสถานศึกษา หลักสูตรระดับชั้นเรียนและการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนให้มีเกิดการพัฒนาควบคู่กับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าผืนเวสตามพลวัตของสังคมและสังคมโลก กล่าวคือ การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ เป็นเจ้าของความรู้และที่สำคัญ คือ การสร้างสรรค์นวัตกรรมที่หลากหลายและมีความคุ้มค่า ชุมชนบ้านสำโรงมีความโดดเด่นทางภูมิปัญญาที่เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา การอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชนผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมดั้งเดิมและ

กิจกรรมทางวัฒนธรรมตามพลวัตทางสังคมและนโยบายของรัฐ การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชนทำให้เกิดการเรียนรู้ในโรงเรียนที่ร้อยรัดกับวิถีการดำเนินชีวิตและการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดความเกื้อกูลระหว่างโรงเรียนและชุมชนส่งผลให้ผู้เรียนมีโอกาสนำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิต การสร้างความยั่งยืนและการเสริมความเข้มแข็งให้กับการคงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในบริบททางสังคมใหม่จึงมีความสำคัญและต้องจัดการศึกษาในระดับท้องถิ่นเป็นฐาน ดังนั้นการพัฒนาครูผู้สอนสำหรับการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาโดยใช้นวัตกรรม SAAOL จะมุ่งเน้นการสร้างสรรคผลงานจากการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาผ้าผืนฐานของการอนุรักษ์เพื่อการคงสภาพอัตลักษณ์ของโรงเรียน ชุมชนและพัฒนาที่ยั่งยืน

5. โรงเรียนบ้านคำก้อม อำเภอสรินธร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา เปิดทำการเรียนการสอนระดับการศึกษาปฐมวัยถึงระดับการศึกษาภาคบังคับ มีนักเรียน จำนวน 193 คน ครูและบุคลากรทางการศึกษา จำนวน 18 คน บริหารจัดการหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยกำหนดวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีโครงสร้างเวลาเรียน จำนวน 40 หน่วยกิต จำนวนชั่วโมงเรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 บริหารจัดการด้านครูผู้สอน นางสาวกมลพร เปี้ยบุญมาก ตำแหน่ง ครู สำเร็จการศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ ปฏิบัติการเรียนรู้ไม่ตรงตามสาขาวิชาที่สำเร็จการศึกษาในรายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ประสบการณ์ในวิชาชีพครู 1 ปี บริหารจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาการจัดการศึกษา พบว่า โรงเรียนบ้านคำก้อมจัดการระดมทรัพยากรทางการศึกษาด้านศาสนาและศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะครูภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนในการจัดการเรียนรู้เป็นผลสืบเนื่องจากการวิเคราะห์จุดเด่นและข้อควรพัฒนาของโรงเรียนด้านความเชี่ยวชาญของครูผู้สอนโดยครูผู้สอนจัดการเรียนรู้แบบบรรยายเป็นหลักตามแบบเรียนสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมโดยใช้ใบงานและกิจกรรมที่มีในแบบเรียนผสมผสานกับการคัดเลือกและใช้สื่อจากอินเทอร์เน็ต มีผลต่อความรู้พื้นฐานของนักเรียนในระดับดีแต่ขาดการเชื่อมโยงในการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันและขาดการสร้างสรรค์ผลงานจากการเรียนรู้ที่หลากหลายตอบสนองต่อสภาพความพร้อมทางวัฒนธรรมที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ โรงเรียนบ้านคำก้อมตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความพร้อมด้านการท่องเที่ยวส่งผลต่อการขยายตัวของธุรกิจหรืออาชีพที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว เช่น ธุรกิจโรงแรมและที่พัก ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น การจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ศาสนา ศิลปกรรมและจริยธรรมจำเป็นต้องจัดการเรียนรู้โดยใช้การลงมือปฏิบัติเป็นสำคัญและการนำเข้าแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้เป็นการเพิ่มโอกาสในการฝึกทักษะจากการเรียนรู้และเกิดประโยชน์ร่วมกันทั้งโรงเรียนและแหล่งเรียนรู้ โดยประโยชน์สูงสุดจะเกิดขึ้นกับผู้เรียนในฐานะนวัตกร เนื่องจากมุ่งให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมหรือ

ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากการเรียนรู้ ดังนั้นจึงพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของครูโดยการสร้างความรู้เข้าใจ นิเทศและติดตามการพัฒนาบทบาทของครูผู้สอนตามกระบวนการนวัตกรรม SAAOL เป็นผู้อำนวยการเรียนรู้ ผู้ส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองและเป็นเจ้าของความรู้ ลดการถ่ายทอดเนื้อหาที่มีปริมาณมากจัดการบูรณาการร่วมกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีเป้าหมายและใช้สถานการณ์จำลองเสริมการจัดการเรียนรู้ จากการพัฒนาบทบาทของครูจะส่งผลต่อบทบาทของผู้เรียนและผลลัพธ์การเรียนรู้ที่มีคุณค่า

การบูรณาการจัดการเรียนรู้วิชาพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสำรวจข้อมูลและสารสนเทศแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนาและคนในชุมชนจะพบข้อมูลและสารสนเทศที่มีอยู่ในระบบหรือรู้จักกันโดยทั่วไปและการค้นพบแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นใหม่ จากนั้นศึกษาวิเคราะห์ความพร้อมด้านประเภทหรือสาขา แหล่งที่มา การคงอยู่ การอนุรักษ์และการสืบทอดของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปสังเคราะห์การนำไปใช้ในการจัดการศึกษาในโรงเรียนสำหรับผู้เรียนได้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน การออกแบบและพัฒนารูปแบบการนำเข้าสู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษาในปัจจุบันมีวิธีการที่หลากหลายและลดข้อจำกัดในการนำแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สถานศึกษาและการนำสถานศึกษาสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 COVID-19 เป็นปัจจัยเสริมและกระตุ้นการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาเพื่อการจัดการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพการศึกษา ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และประสบการณ์ร่วมกันของครู ผู้อำนวยการสถานศึกษาและชุมชน ส่งผลให้การนำเข้าสู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเทคโนโลยีทางการศึกษาลดข้อจำกัดเดิมหลายประการ เช่น ระยะทาง งบประมาณ ระยะเวลา เป็นต้น

2. การออกแบบและพัฒนาหลักสูตรระดับสถานศึกษาและหลักสูตรระดับชั้นเรียนให้สอดคล้องและเอื้อต่อการนำเข้าสู่แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ โดยการวิเคราะห์ความพร้อมของแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความพร้อมของผู้นำหลักสูตรไปใช้ด้านการบูรณาการมาตรฐานและตัวชี้วัด การบูรณาการด้านโครงสร้างเวลากับกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยโรงเรียนมีการเลือกรูปแบบการบูรณาการที่แตกต่างกันตามบริบทด้านบุคลากร ด้านงบประมาณและด้านบริหารวิชาการเพื่อให้เหมาะสมและคล่องตัวในการนำหลักสูตรไปใช้ การสนับสนุนการใช้หลักสูตรระดับสถานศึกษาและหลักสูตรระดับชั้นเรียน คือ ผู้อำนวยการสถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษาและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการ

จัดการศึกษาของชุมชน เป็นต้น ผลการจัดการเรียนรู้ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรมที่เกิดกับผู้เรียน ตามหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ผลลัพธ์การเรียนรู้ที่เกิดกับผู้เรียนอย่างมีคุณค่าและมีความหมายต่อชีวิต คือ การนำผลการเรียนรู้ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันและพัฒนาอย่างสร้างสรรค์และมีความเป็น นวัตกรรม การออกแบบหลักสูตรในระดับชั้นเรียนจะมีความยืดหยุ่นโดยครูผู้สอนเป็นผู้บริหารจัดการ หลักสูตรอย่างอิสระภายใต้เงื่อนไขการบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ พฤติกรรมการออกแบบและใช้ หลักสูตรของครูส่วนใหญ่ยังยึดแนวทางและวิธีการเดิมที่เคยปฏิบัติมา ดังนั้น การคาดหวังผลลัพธ์การ เรียนรู้ที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนดังที่กล่าวข้างต้นจึงเป็นไปได้ยาก และการจัดการเรียนรู้แบบบูรณา การที่มีประสิทธิภาพเกิดผลกับผู้เรียนจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ให้เกิดการมี ส่วนร่วมทุกระดับ ตั้งแต่ระดับหลักสูตร ผู้ใช้หลักสูตรและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารจัดการ หลักสูตร

3. ครูผู้สอนในฐานะผู้ใช้หลักสูตร มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับสาระการเรียนรู้ ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรมและความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาสาระการเรียนรู้ใน ด้านของการขยายขอบข่ายของเนื้อหา การออกแบบสื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ การออกแบบ กระบวนการจัดการเรียนรู้ให้มีความหลากหลายและทันต่อการเปลี่ยนแปลง การมีภาวะผู้นำทาง วิชาการในแสวงหาความรู้ แสวงหาการจัดการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนบทบาทของครูต่อระบบ นิเวศวิทยาการเรียนรู้สมัยใหม่ การสร้างหรือพัฒนานวัตกรรมกระบวนการจัดการเรียนรู้สำหรับ พัฒนาหรือแก้ไขข้อค้นพบที่เป็นอุปสรรคต่อการนำผู้เรียนไปสู่การมีผลลัพธ์การเรียนรู้ที่คุณภาพ มี คุณค่าและมีความหมายต่อการดำเนินชีวิตของผู้เรียนจากกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบเดิมที่ให้ ผู้เรียนเป็นผู้รับข้อมูลและสะท้อนผลการเรียนรู้ของผู้เรียนเฉพาะด้านความรู้และการสร้างสรรค์ ผลงานที่ไม่ยึดโยงกับระบบนิเวศวิทยาการเรียนรู้และระบบนิเวศวิทยาสังคม

4.3 ตอนที่ 3 สร้างนวัตกรรมจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

การสร้างหรือพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้เป็นขั้นตอนสำคัญในการสร้างความ เชื่อมโยงระหว่างหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 หลักสูตรกลุ่มสาระการ เรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หลักสูตรสถานศึกษาและหลักสูตรระดับชั้นเรียนซึ่งครูมี บทบาทสำคัญในการสร้างและนำนวัตกรรมจัดการเรียนรู้ไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดความ เชื่อมโยงระหว่างหลักสูตรภายในโรงเรียนกับแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน โดย กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเชิงประจักษ์ที่ทำให้เกิดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ตรงกับ ความคาดหวังและความต้องการของชุมชน

การจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในปัจจุบันจำเป็นต้องมีการพัฒนากระบวนการให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและมุมมองของสังคมต่อบทบาทของศาสนาหรือพระพุทธศาสนา การนำปรากฏการณ์ในชีวิตประจำวัน ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางสังคมมาเป็นฐานในการจัดการเรียนรู้ ครูผู้สอนมีภาวะผู้นำในการจัดการเรียนรู้ ปรับเปลี่ยนบทบาทในฐานะผู้ให้ความรู้เป็นผู้ร่วมในกระบวนการแสวงหาหรือสร้างองค์ความรู้ไปกับผู้เรียน โดยใช้ปัจจัยสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพจากภายในสถานศึกษาและภายนอกสถานศึกษา ผู้เรียนเข้าใจและปฏิบัติตามบทบาทในกระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ผลลัพธ์การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนในทุกกระบวนการจัดการเรียนรู้และเข้าใจหน้าที่และคุณค่าของพระพุทธศาสนาต่อตนเอง ชุมชน ประเทศชาติและโลกตามความคาดหวังของหลักสูตรหรือการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่ผู้เรียนทุกคนต้องเป็นพลเมืองที่ดีของชาติและเป็นพลโลกที่มีคุณภาพ

นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การระบุปัญหา

การพัฒนาหลักสูตรระดับสถานศึกษาและหลักสูตรระดับชั้นเรียน บทบาทการเรียนรู้ในกระบวนการเรียนรู้ของครูผู้สอน ผู้เรียนและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม เปิดโอกาสและระดมความคิดเห็นจากครูผู้สอน ผู้อำนวยการสถานศึกษา ศึกษานิเทศก์ ผู้เรียน และชุมชนผ่านคณะกรรมการสถานศึกษาได้ระบุประเด็นที่เป็นสภาพปัญหา ดังนี้

1. ด้านการบริหารจัดการของสถานศึกษา โรงเรียนบริหารจัดการสถานศึกษาด้านวิชาการแบบมีส่วนร่วมเชิงนโยบาย

2. ด้านการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอน ครูผู้สอนจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสือเรียนเป็นหลัก ศึกษาและจดบันทึกหรือจัดทำรายงานเพื่อสื่อสารผลการเรียนรู้ เนื่องจากสัดส่วนเวลาเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนามีการจัดการเรียนรู้ 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ การจัดการเรียนรู้โดยครูผู้สอนที่จัดการเรียนรู้ไม่ตรงสาขาวิชาเป็นผู้ดำเนินการ จึงทำให้เกิดความลุ่มลึกของสาระการเรียนรู้หรือกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายสอดคล้องกับความต้องการของหลักสูตร สถานศึกษา ชุมชนและผู้เรียน

3. ด้านการเห็นคุณค่าและการนำผลลัพธ์การเรียนรู้ไปใช้ของผู้เรียน จากรูปแบบการเรียนรู้ของผู้เรียนที่มุ่งเน้นการศึกษาและเรียนรู้จากหนังสือเรียนเป็นหลัก จัดการเรียนรู้ในห้องเรียนหรือในโรงเรียน เรียนรู้จากครูผู้สอนเป็นหลัก ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจด้านเนื้อหา สามารถสื่อสารผลการเรียนรู้ด้านเนื้อหาได้เท่านั้น ผู้เรียนไม่สามารถเชื่อมโยงเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในหนังสือเรียนหรือข้อมูลความรู้จากครูผู้สอนไปสู่การปฏิบัติจริงหรือวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น

ได้ ส่งผลให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาตนน้อยลง รวมทั้งไม่สามารถนำผลการเรียนรู้ไปสู่การพัฒนาตนเอง ชุมชนหรือสังคม รวมทั้งการเข้าสู่การเป็นพลเมืองโลกได้

4. ด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีของชุมชน ชุมชนจะมีกระบวนการสร้างสรรค์และบ่มเพาะคุณภาพประชากรในชุมชนผ่านกลไกบ้าน วัดและโรงเรียน ดังนั้นทุกชุมชนจะมีพื้นที่อันเป็นแหล่งเรียนรู้อยู่ทั้งแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตและแหล่งเรียนรู้ที่ไม่มีชีวิต การเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ดีนั้นเกิดจากการมีส่วนร่วม พี่งพี่ง เกื้อกูล พัฒนาและสร้างสรรค์ของชุมชน เกิดบทบาทการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดฝึกฝนและเรียนรู้รวมทั้งมีการปรับตัวให้เข้ากับพลวัตทางสังคมอย่างต่อเนื่องและมีความหมาย

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดจุดมุ่งหมาย

สร้างและพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาบทบาทการเรียนรู้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอน ผู้เรียนและภูมิปัญญาท้องถิ่น เชื่อมโยงเป้าหมายของหลักสูตรกับการดำรงชีวิตของผู้เรียนเพื่อให้เกิดการสร้างสรรค์ พัฒนา นวัตกรรมที่มีคุณค่าและยั่งยืนทันต่อพลวัตทางสังคมของประเทศและโลก

ครูผู้สอน มีมโนทัศน์การจัดการเรียนรู้โดยเป็นผู้รวบรวมองค์ความรู้ เชื่อมโยงแหล่งความรู้ทั้งภายใน ภายนอกและสื่อเทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนกระบวนการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนและนำพาผู้เรียนสู่เป้าหมาย ผลลัพธ์การเรียนรู้ที่คงทนและปรับตัวได้อย่างมีคุณค่าและความหมาย การสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวกกับผู้เรียนในฐานะผู้ร่วมเรียนรู้ เพื่อคู่คิดในการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์และสร้างประสบการณ์ที่หลากหลาย

ผู้เรียน มีรูปแบบการเรียนรู้ตามประสบการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อว่าครูผู้สอนเป็นผู้มีความรู้และอำนาจสูงสุดในชั้นเรียน ผู้เรียนจะแสดงออกทางความคิดอย่างจำกัดมีส่วนร่วมอย่างมีข้อจำกัดเช่นกัน การมีปฏิสัมพันธ์และการสะท้อนผลการเรียนรู้ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนและผู้เรียนกับครูเป็นไปในรูปแบบเป็นทางการ การแสดงความต้องการเข้าถึงสาระการเรียนรู้ การแสดงความต้องการในการแสวงหาความรู้ การสร้างเครือข่ายผลการเรียนรู้หรือการสร้างนวัตกรรมจากการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีกรอบจำกัด บรรยายภาคการเรียนรู้ในห้องเรียนที่ครูบทบาทเชิงอำนาจมากกว่าผู้เรียนและผู้เรียนมีหน้าที่ปฏิบัติตามการออกแบบการจัดการเรียนรู้ของครูโดยมีปฏิสัมพันธ์เพื่อการสร้างสรรค์ผลการเรียนรู้ที่รู้สึกไม่ปลอดภัยทำให้ผลงานจากการเรียนรู้ขาดคุณค่าและความหมายต่อการนำไปใช้

แหล่งเรียนรู้และการใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ในฐานะของฐานการเรียนรู้หรือรวมประสบการณ์จะต้องสามารถรวบรวม คัดเลือกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้ในมิติต่างๆ ได้ เช่น มิติเชิงประวัติศาสตร์ มิติเชิงสังคม มิติเชิงการศึกษา มิติเชิงเศรษฐกิจหรือมิติเชิงการเมือง เป็นต้น การแสวงหาข้อมูลสนับสนุนจากระบบนิเวศวิทยาด้านกายภาพและชีวภาพจะส่งผลต่อความสมบูรณ์

ของการถ่ายทอดและสร้างสรรค์การเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้มีบทบาทต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้และเป็นทางเลือกในการพัฒนาการเรียนรู้โดยธรรมชาติของเนื้อหาการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับการศึกษา เรื่องมนุษย์ ชุมชน สังคม ประเทศชาติ ดังนั้นการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นกลไกสำคัญในการสร้างแนวทางการพัฒนาที่มีเป้าหมายและเต็มตามศักยภาพของการเป็นแหล่งเรียนรู้ในฐานะคลังภูมิปัญญาของชุมชน ทุกคนในชุมชนมีส่วนในการคัดเลือก รวบรวม จำแนก พัฒนาและสร้างสรรค์รวมทั้งปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการจัดการศึกษาสมัยใหม่

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาข้อจำกัด

ศึกษาความสอดคล้องของภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการบูรณาการวิชาพระพุทธศาสนา การรับรู้ข้อมูลแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในมิติต่างๆ จากบุคคลหรือร่องรอยทางวัตถุ ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เกิดจากการแก้ไข ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงจากมวลประสบการณ์จนเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ถาวรจัดเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและมีความหมาย ดังนั้นการเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ การนำศาสตร์ต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการผสมผสานกัน เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเกิดประโยชน์สูงสุด การเรียนการสอนแบบบูรณาการจะเน้นองค์รวมของเนื้อหา มากกว่าองค์ความรู้ของแต่ละรายวิชาและเน้นที่การสร้างความรู้ของผู้เรียนมากกว่าการให้เนื้อหาโดยตัวครู ซึ่งการบูรณาการทางพระพุทธศาสนาเพื่อการศึกษาถือว่าเป็นการสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้ผู้เรียนได้ศึกษา อบรมบ่มจิตใจก่อให้เกิด ศิล สมาธิ และปัญญา ตามหลักพระพุทธศาสนา ถือว่า เป็นศาสตร์แห่งปัญญาอันเป็นความรู้อันบริสุทธิ์ที่เกิดจากจิตของผู้ฝึกปฏิบัติจึงกล่าวได้ว่า ปัญญา คือ รัตนะ และให้แสงสว่างคือความมีสติรอบรู้ ซึ่งความรู้ได้มาจากการศึกษาประสบการณ์ที่ได้ยิน ได้ฟัง ฝึกฝนให้แต่ละสาขาวิชาเกิดความรอบคอบ แก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง และมีเหตุผลมีค่านิยมที่ดีต่อสังคม ตนเอง และครอบครัว วิเคราะห์และแยกแยะความถูกต้องได้ ฉะนั้นการบูรณาการการสอนพระพุทธศาสนากับพัฒนาการศึกษา จึงเป็นสิ่งที่ผู้บริหาร ครู อาจารย์ ต้องให้ความสำคัญร่วมมือร่วมใจกัน จัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดค่านิยมที่ดีขึ้นเกิดความเสียสละต่อส่วนรวม ส่งเสริมการฝึกสมาธิ พัฒนานวัตกรรม

ขั้นตอนที่ 4 การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรม

จากการดำเนินการตามขั้นตอนที่ 1 ถึงขั้นตอนที่ 3 เพื่อออกแบบและสร้างนวัตกรรมจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องตามหลักวิชาการและสอดคล้องกับบริบทการจัดการศึกษาและแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการกำหนดรายละเอียด ดังนี้

1. ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความพร้อมด้านแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้สนับสนุนและความต้องการของชุมชนด้านการจัดการศึกษาและการใช้ประโยชน์จากผลลัพธ์การเรียนรู้จากการจัดการเรียนรู้โดย

ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ทฤษฎีการเรียนรู้พุทธปัญญานิยม แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นและแนวคิดการบูรณาการ

2. วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จังหวัดอุบลราชธานี บูรณาการเรียนรู้วิชาพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น และสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. โครงสร้างการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ส่งเสริมและพัฒนาบทบาทการเรียนรู้ในกระบวนการเรียนรู้ของครูผู้สอน ผู้เรียนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ได้จากการการศึกษา วิเคราะห์ทฤษฎี แนวคิด แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น บริบทการจัดการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา พฤติกรรมการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาและพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา สามารถนำมาสังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้โดยกำหนดพฤติกรรมที่คาดหวังเพื่อระบุข้อขึ้นตอนและกำหนดบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้แบบสังเคราะห์เอกสารและแบบประเมินความเหมาะสม ดังนี้

ตารางที่ 2 สังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้โดยกำหนดพฤติกรรมที่คาดหวังเพื่อระบุข้อขึ้นตอน และกำหนดบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น

พฤติกรรมที่คาดหวัง	ขั้นตอน	บทบาทครู	บทบาทผู้เรียน
สำรวจ แสวงหาและสืบค้น แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีในชุมชน สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้พุทธปัญญานิยม แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวคิดการบูรณาการ	ขั้น S Self- Examination	ครูกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิด การสังเกตเพื่อการตั้งข้อสงสัยและตั้งคำถามที่สนใจจากบริบทวิถีชีวิต	ผู้เรียนสังเกตบริบท วิถีชีวิตเพื่อการตั้งข้อสงสัย และตั้งคำถามที่สนใจจาก บริบทวิถีชีวิต

ตารางที่ 2 (ต่อ)

พฤติกรรมที่คาดหวัง	ขั้นตอน	บทบาทครู	บทบาทผู้เรียน
รวบรวมผลการสำรวจ แสวงหาและสืบค้น แหล่ง เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มี ในชุมชน เพื่อกำหนดประเด็น ที่ต้องการศึกษา เรียนรู้ สอดคล้องกับทฤษฎี นิเวศวิทยาวัฒนธรรม ทฤษฎี การเรียนรู้พุทธิปัญญานิยม แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นและ แนวคิดการบูรณาการ	ขั้น A Assemble	ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียน วางแผนและอำนวยความสะดวก ในการค้นหาและ ลงมือหาคำตอบของข้อ สงสัยหรือคำถามที่สนใจ จากแหล่งเรียนรู้ที่ หลากหลาย	ผู้เรียนวางแผนการค้นหา และลงมือหาคำตอบของ ข้อสงสัยหรือคำถามที่ สนใจจากแหล่งเรียนรู้ที่ หลากหลาย
วิเคราะห์ความสัมพันธ์ ระหว่างระบบนิเวศวิทยาการ เรียนรู้กับประเด็นที่ต้องการ ศึกษา เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สอดคล้อง กับทฤษฎีนิเวศวิทยา วัฒนธรรม ทฤษฎีการเรียนรู้ พุทธิปัญญานิยม แนวคิดภูมิ ปัญญาท้องถิ่นและแนวคิด การบูรณาการ	ขั้น A Analyze Surrounding	ครูกระตุ้นและอำนวยความสะดวก ในการ วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เรียนรู้ จากการค้นหาคำตอบ เชื่อมโยงและใคร่ครวญบน พื้นฐานความคิดทาง พระพุทธศาสนาและภูมิ ปัญญาท้องถิ่น	ผู้เรียนร่วมกันวิเคราะห์ ข้อมูลที่ได้เรียนรู้จากการ ค้นหาคำตอบเชื่อมโยง และใคร่ครวญบน พื้นฐานความคิดทาง พระพุทธศาสนาและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
เปิดใจและเรียนรู้ ประสบการณ์ใหม่สอดคล้อง กับทฤษฎีนิเวศวิทยา วัฒนธรรม ทฤษฎีการเรียนรู้ พุทธิปัญญานิยม แนวคิด ภูมิปัญญาท้องถิ่นและแนวคิด การบูรณาการ	ขั้น O Open Mind and Experiene	ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียน แบ่งปันประสบการณ์และ ร่วมแสดงผลการวิเคราะห์ ที่สะท้อนข้อสงสัยหรือ คำถามที่สนใจจากบริบท สิ่งแวดล้อม	ผู้เรียนแลกเปลี่ยน ประสบการณ์และร่วม แสดงผลการวิเคราะห์ที่ สะท้อนข้อสงสัยหรือ คำถามที่สนใจจากบริบท สิ่งแวดล้อม

ตารางที่ 2 (ต่อ)

พฤติกรรมที่คาดหวัง	ขั้นตอน	บทบาทครู	บทบาทผู้เรียน
นำผลลัพธ์การเรียนรู้ไปใช้ให้เกิดคุณค่าและความหมายต่อการดำเนินชีวิต สร้างสรรค์นวัตกรรม	ขั้น L Life for all	ครูอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนนำผลลัพธ์การเรียนรู้เชื่อมโยงสู่การประยุกต์ใช้	ผู้เรียนนำผลลัพธ์การเรียนรู้เชื่อมโยงสู่การประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหา พัฒนาและสร้างสรรค์กับ
ในฐานะนวัตกรรมสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้พุทธิปัญญา นิยม แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นและแนวคิดการบูรณาการ	ขั้น L Life for all	เพื่อแก้ปัญหา พัฒนา และสร้างสรรค์กับบริบทของวิถีชีวิตอย่างหลากหลายและมีคุณค่า	บริบทของวิถีชีวิตอย่างหลากหลายและมีคุณค่า

จากตารางสังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้โดยกำหนดพฤติกรรมที่คาดหวังเพื่อระบุชื่อขั้นตอนและกำหนดบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า การกำหนดพฤติกรรมที่คาดหวังเป็นการสร้างเป้าหมายของการจัดการเรียนรู้และเชื่อมโยงให้เกิดเป็นกระบวนการมีส่วนร่วม การใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มผู้รู้กลุ่มผู้สนับสนุนจนเกิดผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียนและผลลัพธ์การจัดการเรียนรู้ของครูที่ชัดเจน พฤติกรรมที่คาดหวังมีลักษณะเฉพาะในแต่ละขั้นและระบุชื่อขั้นตอนเพื่อความเข้าใจและการนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ กำหนดบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการปฏิบัติการจัดการเรียนรู้ในแต่ละขั้นตอนจนเกิดเป็นพฤติกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการดำเนินกระบวนการที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนผลลัพธ์การเรียนรู้เชื่อมโยงสู่การประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหา พัฒนาและสร้างสรรค์กับบริบทของวิถีชีวิตอย่างหลากหลายและมีคุณค่า

ผู้วิจัยนำผลสังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้โดยกำหนดพฤติกรรมที่คาดหวังเพื่อระบุชื่อขั้นตอนและกำหนดบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น นำส่งผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องโดยใช้แบบประเมินความเหมาะสมและสรุปผลการสังเคราะห์ได้ กระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้น Self-Examination สสำรวจ แสวงหาและสืบค้น แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีในชุมชน ขั้น Assemble ประกอบสร้างผลสำรวจ แสวงหาและสืบค้น แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีในชุมชน ขั้น Analyze Surrounding วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศวิทยาการเรียนรู้กับประเด็นที่ต้องการศึกษา เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขั้น Open Mind and Experience เปิดใจและเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ ขั้น Life for all นำผลลัพธ์การเรียนรู้ไปใช้ให้เกิดคุณค่าและความหมายต่อการดำเนินชีวิต สร้างสรรค์นวัตกรรมในฐานะนวัตกรรมจากผลสังเคราะห์ดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยกำหนดชื่อ SAAOL โดยใช้พยัญชนะตัวแรกของคำภาษาอังกฤษของขั้นตอน จำนวน 5 ขั้นตอน จากผลสังเคราะห์กระบวนการจัดการเรียนรู้โดยกำหนดพฤติกรรมที่คาดหวังเพื่อระบุชื่อขั้นตอนและกำหนดบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความเป็นเอกภาพในการรายงานผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 5 การทดลองใช้นวัตกรรม

จากการดำเนินการการประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรม นวัตกรรมที่สร้างขึ้นจะสามารถนำไปใช้ในภาคสนามหรือนำไปใช้ในสภาพการจัดการศึกษาที่เป็นตามปกติ โดยดำเนินการทดลองใช้นวัตกรรมเพื่อตรวจสอบยืนยันการประเมินประสิทธิภาพของนวัตกรรมและค้นหาข้อค้นพบจากการทดลองใช้นวัตกรรมจากการนำไปใช้กับกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการทดลองใช้นวัตกรรมกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ซึ่งประกอบด้วย ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 โรงเรียนละ 1 คน จำนวน 5 โรงเรียน รวมกลุ่มผู้ปฏิบัติ จำนวน 5 คน ได้มาจากการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง ดังนี้

1. ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ปีการศึกษา 2563 จำนวน 5 คน ดังนี้

- 1.1. นายสหัสชัย แผ่นคำ ตำแหน่ง ครู โรงเรียนบ้านนาจาน
อำเภอพิบูลมังสาหาร
- 1.2. นางสาวศุภกานต์ บุญปอง ตำแหน่ง ครู โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก
อำเภอศรีเมืองใหม่
- 1.3. นางสาวเดือนรุ่ง สีนพิมพ์ ตำแหน่ง ครู โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่
อำเภอโขงเจียม
- 1.4. นางสาวกมลพร เพี้ยบุญมาก ตำแหน่ง ครู โรงเรียนบ้านคำก้อม
อำเภอสรินธร
- 1.5. นางสาวเพ็ญพักตร์ กาญจนกล้า ตำแหน่ง ครู โรงเรียนบ้านสำโรง
อำเภอตาลสุม

2. ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ตามข้อ 1 ปฏิบัติการพัฒนาครูด้านกระบวนการจัดการ เรียนรู้และนวัตกรรมหลักสูตรตามโครงการการจัดการเรียนรู้แนวพุทธ Active Learning ระดับ สถานศึกษา ดังนี้

2.1 ศึกษาหลักการนวัตกรรมการกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชา พระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL

2.2 ทดลองและสรุปผลการใช้นวัตกรรมการกระบวนการจัดการเรียนรู้ วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL

2.3 ขยายผลการใช้นวัตกรรมการกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชา พระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL กับกลุ่มสาระการเรียนรู้พัฒนา จำนวน 2 กลุ่มสาระ การเรียนรู้ และดำเนินการขยายผลแบบทวีคูณต่อเนื่องจนครบทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ระดับ สถานศึกษา

2.4 การดำเนินการรับการนิเทศ ติดตามและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง การทดลองใช้นวัตกรรมการกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL

2.5 สรุป อภิปรายและรายงานผลการทดลองใช้นวัตกรรมการ กระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL

3. ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ตามข้อ 1 ปฏิบัติการจัดการเรียนรู้โดยใช้นวัตกรรมการ กระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL ตามโครงการการ จัดการเรียนรู้แนวพุทธ Active Learning ระดับสถานศึกษา ดังนี้

3.1 ขั้นการเตรียมการใช้หลักสูตรระดับชั้นเรียนเป็นการเตรียมแผนการ จัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 หลักสูตร กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมและหลักสูตรสถานศึกษา ครูสร้าง พัฒนาหรือ ใช้การจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบของตนเองโดยในขั้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้ใช้นวัตกรรมการ กระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL

3.2 ขั้นดำเนินการใช้หลักสูตรระดับชั้นเรียน ครูใช้การจัดการเรียนรู้ตาม รูปแบบของตนเองโดยในขั้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้ใช้นวัตกรรมการกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชา

พระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL โดยให้การหนุนเสริมจากกลุ่มผู้รู้ ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำทางศาสนาในท้องถิ่นและครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.3 ขั้นติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตรระดับชั้นเรียนของครูตาม รูปแบบของตนเองโดยในชั้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้ใช้นวัตกรรมกระบวนการจัดการเรียนรู้ วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL โดยใช้นิทรรศการและติดตามการใช้หลักสูตรใน โรงเรียนจากกลุ่มผู้สนับสนุน ประกอบด้วยผู้นำชุมชนและผู้บริหารสถานศึกษาในพื้นที่สำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

3.4 ขั้นวิเคราะห์และสรุปผลการจัดการเรียนรู้ด้วยใช้นวัตกรรม กระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL

3.5 จัดทำเอกสารนำเสนอผลการดำเนินงานการจัดการเรียนรู้ด้วย ใช้นวัตกรรมกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL

3.6 เผยแพร่ผลการจัดการเรียนรู้ด้วยใช้นวัตกรรมกระบวนการ จัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL

4. ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ตามข้อ 1 ปฏิบัติการขยายผลการใช้ใช้นวัตกรรม กระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOLตามโครงการจัดการ เรียนรู้แนวพุทธ Active Learning ระดับเขตพื้นที่การศึกษา โดยการขยายผลสู่โรงเรียนขยายโอกาส ทางการศึกษาในฐานะโรงเรียนคู่พัฒนา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ปีการศึกษา 2564 ดังนี้

4.1 โรงเรียนคู่พัฒนาการใช้ใช้นวัตกรรมกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชา พระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL อำเภอพิบูลมังสาหาร โดยมีโรงเรียนต้นแบบการ จัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาประจำอำเภอ คือ โรงเรียนบ้านนาจาน โรงเรียนคู่พัฒนาการ จำนวน 3 โรงเรียน ดังนี้

4.1.1 โรงเรียนบ้านนกเต็น

4.1.2 โรงเรียนบ้านโนนยานาง

4.1.3 โรงเรียนอนุบาลพิบูลมังสาหารวิภาคย์วิทยาการ

4.2 โรงเรียนคู่พัฒนาการใช้ใช้นวัตกรรมกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชา พระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOLอำเภอศรีเมืองใหม่ โดยมีโรงเรียนต้นแบบการจัดการเรียนรู วิชาพระพุทธศาสนาประจำอำเภอ คือ โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก โรงเรียนคู่พัฒนาการ จำนวน 3 โรงเรียน ดังนี้

4.2.1 โรงเรียนบ้านแก้งกอก

4.2.2 โรงเรียนบ้านไร่

4.2.3 โรงเรียนบ้านนาเอือด

4.3 โรงเรียนคู่พัฒนาการใช้นวัตกรรมกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL อำเภอโขงเจียม โดยมีโรงเรียนต้นแบบการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาประจำอำเภอ คือ โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่ โรงเรียนคู่พัฒนาการ จำนวน 3 โรงเรียน ดังนี้

4.3.1 โรงเรียนบ้านกุ่ม

4.3.2 โรงเรียนบ้านนาโพธิ์กลาง

4.3.3 โรงเรียนอนุบาลบ้านด่านโขงเจียม

4.4 โรงเรียนคู่พัฒนาการใช้นวัตกรรมกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL อำเภอตาลสุม โดยมีโรงเรียนต้นแบบการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาประจำอำเภอ คือ โรงเรียนบ้านสำโรง โรงเรียนคู่พัฒนาการ จำนวน 3 โรงเรียน ดังนี้

4.4.1 โรงเรียนบ้านคำหว่า (วิบูลราษฎร์สามัคคี)

4.4.2 โรงเรียนบ้านคำหนามแท่ง

4.4.3 โรงเรียนบ้านหนองกุง

4.5 โรงเรียนคู่พัฒนาการใช้นวัตกรรมกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL อำเภอสิรินธร โดยมีโรงเรียนต้นแบบการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาประจำอำเภอ คือ โรงเรียนบ้านคำก้อม โรงเรียนคู่พัฒนาการ จำนวน 3 โรงเรียน ดังนี้

4.5.1 โรงเรียนนิคมสร้างตนเอง 2

4.5.2 โรงเรียนบ้านหินสูง

4.5.3 โรงเรียนบ้านคันไร่ (อาภาภโรครราษฎร์)

5. ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา โรงเรียนขยายโอกาส สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 เข้าร่วมเครือข่ายทางวิชาการการใช้นวัตกรรมกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL ระดับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา รูปแบบออนไลน์โดยใช้แพลตฟอร์มไลน์

6. การขยายผลการใช้นวัตกรรม กระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL ให้กับครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา โรงเรียนขยายโอกาส สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จำนวน 55 โรงเรียน

ขั้นตอนที่ 6 การเผยแพร่

การเผยแพร่กิจกรรมกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL ดังนี้

1. การเผยแพร่กิจกรรมระดับสถานศึกษา โดยการสร้างเครือข่ายคู่พัฒนา กลุ่มสาระการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้

2. การเผยแพร่กิจกรรมระดับเขตพื้นที่การศึกษา โดยสร้างเครือข่ายโรงเรียนคู่พัฒนาการใช้กิจกรรมกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL จำนวน 5 อำเภอ อำเภอละ 3 โรงเรียน รวมโรงเรียนคู่พัฒนา จำนวน 15 โรงเรียน และขยายผลไปยังโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จำนวน 55 โรงเรียน การจัดทำสื่อรูปแบบออนไลน์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 COVID-19

3. การเผยแพร่กิจกรรมระดับเขตพื้นที่การศึกษา ระดับภูมิภาคและระดับชาติ ผลการพัฒนาและที่เกิดจากการใช้กิจกรรมกระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL ของครู บุคลากรทางการศึกษา สถานศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ดังนี้

3.1 นำเสนอผลความสำเร็จจากการพัฒนาและใช้กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ของครู บุคลากรทางการศึกษาและสถานศึกษา ระดับสถานศึกษาและระดับเขตพื้นที่การศึกษา เรื่อง การรู้พระพุทธศาสนาของนักเรียนจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

3.2 นำเสนอบทความแบบบรรยายในการประชุมวิชาการระดับชาติ เรื่อง การรู้พระพุทธศาสนาของนักเรียนจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา

3.3 นำเสนอบทความแบบ e-poster ในการประชุมวิชาการวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ในโรงเรียน ระดับชาติ ครั้งที่ 24 (วทร.24) ในรูปแบบออนไลน์ เรื่อง การจัดการเรียนรู้ ชุมชนนักวิทยาศาสตร์รุ่นเยาว์อาสาพัฒนาชุมชนด้วยกระบวนการ SAAOL Model

3.4 นำเสนอนวัตกรรมจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม บูรณาการนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL ตามโครงการจัดการเรียนรู้แนวพุทธ Active Learning และโครงการขับเคลื่อนการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินและนิเทศการศึกษา ในรายการพุทธเช้าข่าว สพฐ.

3.5 เผยแพร่กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม บูรณาการนวัตกรรมการจัดการ

เรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL ตามโครงการการจัดการเรียนรู้แนวพุทธ Active Learning และโครงการขับเคลื่อนการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินและนิเทศการศึกษา ไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

3.6 เผยแพร่นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม บูรณาการนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น SAAOL ตามโครงการการจัดการเรียนรู้แนวพุทธ Active Learning และโครงการขับเคลื่อนการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินและนิเทศการศึกษา ไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชา พระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา โดยศึกษาสภาพความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ในการเรียนรู้รายวิชา พระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษามีการนำเข้าสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลักสูตรสถานศึกษา หลักสูตรชั้นเรียนโดยกำหนดบทบาทของครูผู้สอน ผู้เรียนและแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์ในด้านการนำความรู้ไปใช้ในการอนุรักษ์ พัฒนาและสร้างสรรค์ท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และผลการนำรูปแบบการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษานำไปใช้ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ วิชาพระพุทธศาสนา ผลลัพธ์การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนอย่างมีความหมายซึ่งสามารถสรุป อภิปรายผลและเสนอแนะตามลำดับ

5.1 สรุปผล

5.1 ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นใน จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วยพื้นที่รับผิดชอบของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จำนวน 5 อำเภอ ดังนี้ อำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอศรีเมืองใหม่ อำเภอตาลสุม อำเภอโขงเจียมและอำเภอสรินทร เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากมวลประสบการณ์ ปรากฏการณ์ในท้องถิ่น ความเชื่อ ค่านิยม และความคาดหวังของสังคมที่เป็นส่วนประกอบสร้างให้ชาวบ้านคิดค้นกระบวนการเพื่อนำไปสู่การปรับปรุง แก้ไข สร้างสรรค์และพัฒนา เป็นทั้งสติปัญญาและองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านมีความครอบคลุมเนื้อหาสาระและแนวทางดำเนินชีวิตในท้องถิ่นที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบไปด้วยองค์ความรู้ในหลายวิชา โดยมีผลการศึกษา ดังนี้

5.1.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอพิบูลมังสาหาร คือ สิมโบราณ วัดศรีคุณเมือง บ้านดอนกลาง ตำบลระเว อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า สิม มีลักษณะเป็นสิมบก รุนหลัง สิมอีสานพื้นบ้านประยุกต์โดยช่างพื้นบ้าน และมีสถาปัตยกรรมแบบสิมทึบ มีส่วนประกอบของสิม ดังนี้ ส่วนบน คือ ส่วนของหลังคาทั้งหมด จะมีส่วนประดับตกแต่งด้วย ช่อฟ้า โหง่ ลายองหางหงส์ เเชิงชาย และสีหน้า เป็นต้น ส่วนกลาง คือ ตัวสิม เป็นสิมทึบก่ออิฐฉาบปูนเป็นส่วนใหญ่

มีส่วนประกอบตกแต่ง คือประตู หน้าต่าง คันทวย ฮ้างผึ้ง ไม่ปรากฏรูปแต้มทั้งภายนอกและภายใน ส่วนฐาน คือ ส่วนของแอวชัน ที่ก่ออิฐฉาบปูนทำเป็นโบกคว่ำโบกหงายและมีท้องกระดานกระดุมรูป งู ปรากฏปูนปั้นเป็นรูปสัตว์เผ่าบันได คือ พญานาค ไม่มีการใช้ประโยชน์จากลิ่มคองไว้เป็นศาสนาคาร ภายในวัดเท่านั้น

5.1.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอศรีเมืองใหม่ คือ คะลำ ซึ่งเป็นกฎกติกาหรือข้อห้ามทางสังคมที่ใช้เป็นแนวปฏิบัติทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม ในการอยู่ร่วมกันในสังคมของชาวอีสานที่มีมาตั้งแต่โบราณ ซึ่งนับเป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากการเชื่อมโยงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อและผลกระทบที่ผู้กระทำจะได้รับมาใช้เป็นเงื่อนไขในการบัญญัติข้อห้ามมิให้บุคคลประพฤติปฏิบัติ ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้เป็นพฤติกรรมอันพึงประสงค์เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม แบ่งประเภทของกะลำตามพฤติกรรมของบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์กันในสังคม เป็น 3 ประเภท ได้แก่ คะลำทั่วไป คะลำเกี่ยวกับตนเองและกะลำเกี่ยวกับผู้อื่น โดยมีอิทธิพลต่อครอบครัวในชนบทอีสาน มีการใช้กะลำเป็นเครื่องมือในการอบรม สั่งสอนและขัดเกลาสมาชิกในครอบครัว ในปัจจุบันโครงสร้างครอบครัวและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบโดยคนในรุ่นพ่อแม่ไม่ได้อาศัยอยู่ในครอบครัวใหญ่และไม่ได้ประกอบอาชีพในชุมชนอพยพย้ายถิ่นเพื่อการประกอบอาชีพเพื่อยกระดับเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของคนในครอบครัว ซึ่ง ปู่ ย่า ตา และยาย มีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นและอยู่ร่วมกับลูกหลานในฐานะผู้ปกครองหรือพ่อแม่ตัวแทนซึ่งใช้สื่อ สิ่งอำนวยความสะดวกเป็นเครื่องมือในการเลี้ยงดูตามความต้องการของพ่อแม่ของลูกหลานช่วงวัยรุ่นที่มีพฤติกรรมและความสนใจต่อสื่อที่มาพร้อมกับเทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามาแทนที่การมีปฏิสัมพันธ์กับปู่ ย่า ตา และยายในฐานะผู้ปกครองหรือพ่อแม่ตัวแทน ทำให้แนวโน้มการดำรงอยู่ของภูมิปัญญา คะลำ มีความเสี่ยงที่จะคลายความศักดิ์สิทธิ์หรือสูญหายไปพร้อมกับคนรุ่นเก่าและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

5.1.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอตาลสุม คือ ผ้าผะเหวด เป็นงานช่างพื้นบ้านด้านจิตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ เรื่องพระเวสสันดร การสะท้อนวิถีชีวิตและคติความเชื่อของคนในท้องถิ่นผ่านผ้าผะเหวดโดยผ้าผะเหวดมีการนำเสนอทั้ง 13 กัณฑ์ ตามลำดับ ดังนี้ กัณฑ์ทศพร กัณฑ์หิมพานต์ กัณฑ์ทศพรกัณฑ์ กัณฑ์วนประเวศน์ กัณฑ์ชูชก กัณฑ์จุลพน กัณฑ์มหาพน กัณฑ์กุมาร กัณฑ์มัทรี กัณฑ์สักกบรรพ กัณฑ์มหาพรต กัณฑ์ฉกษัตริย์ และกัณฑ์นครกัณฑ์ ประกอบด้วยองค์ประกอบด้านแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา อติตพุทธ พุทธประวัติ ชาดกและไตรภูมิ นายวิระ คงมาก ช่างจิตรกรรมผ้าผะเหวดหมู่บ้านสำโรงใหญ่ และเป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่น สืบสานและถ่ายทอดการเขียนผ้าผะเหวดให้กับผู้สนใจทั้งหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชนและองค์กรทางศาสนา ในปัจจุบันผ้าผะเหวดมีพัฒนาการตามพลวัตทางสังคมและการใช้ประโยชน์จากผ้าผะเหวดมีความหลากหลายมากขึ้น

5.1.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอโขงเจียม คือ ชันหมากเบ็ง เป็นเครื่องสูงประกอบพิธีกรรมของชาวอีสานตามแนวปฏิบัติทางสังคม เป็นกระบวนการหนึ่งที่น่าความมงคลเข้าสู่ตนเอง สังคมเพื่อความสันติสุขสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของชุมชนและชาติพันธุ์ การปฏิบัติ การแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ การสืบทอดที่ใช้ชันหมากเบ็งเป็นองค์ประกอบในท้องถิ่น มี 3 ประเภท คือ การสืบทอดคน การสืบทอดสัตว์และการสืบทอดสิ่งของ ชันหมากเบ็งในมิติทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องสักการะเพื่อบูชาบูชาพระรัตนตรัยในวันพระหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และความหมายเชิงนามธรรม คือ เครื่องสักการะ “พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ อุบัติในภัททกัปนี้” อุปมาว่า เปรียบเหมือนมีภูเขาตึกล้วน กว้าง ยาว สูงด้านละ 1 โยชน์ (400 เส้นหรือประมาณ 16 กิโลเมตร) ทุก 100 ปี มีคนนำผ้าเนื้อละเอียดอย่างดีมาลูบครั้งหนึ่งจนกว่าภูเขานั้นจะสึกหรือสิ้นไปกับภัททหนึ่งยาวกว่านั้น “กัป” ปัจจุบันนี้เรียกว่า “ภัททกัป” หรือ “ภัททกัป” แปลว่า กัปเจริญ เพราะในภัททกัปจะมีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นถึง 5 พระองค์ คือ พระกกุสันธะ พระโกนาคมะ พระกัสสปะ พระโคตมและพระศรีอริยเมตไตรย ชันหมากเบ็งในมิติทางผี คือ เครื่องสักการะอยู่ในเครื่องพิธีกรรม ไหว้ครู บอกผี บูชาวิญญาณบรรพบุรุษ และชันหมากเบ็งในมิติทางสังคม คือ การกราบไหว้ผู้ที่เคารพการสักการะ การบวงสรวง การแสดงนาฏศิลป์เพื่อแสดงออกถึงความเคารพต่อบุคคลหรือวัตถุที่เชื่อมโยงกับสถาบันหลักของชาติในวาระสำคัญ การทำชันหมากเบ็งในท้องถิ่นจะสืบทอดจากคนในครอบครัวและจะมีการปรับเปลี่ยนส่วนตกแต่งตามวัสดุที่มีในท้องถิ่นสู่การใช้ประโยชน์จากชันหมากเบ็งในด้านการอนุรักษ์และด้านการสร้างอาชีพแต่ยังคงรูปแบบตามมิติตามความเชื่อในท้องถิ่นและพระพุทธศาสนาอย่างครบถ้วน

5.1.5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสิรินธร คือ การแปรรูปปลา เนื่องจากสภาพที่ตั้งของอำเภอสิรินธรมีแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค การท่องเที่ยวและการผลิตพลังงานขนาดใหญ่ คือ เขื่อนสิรินธร มีความหลากหลายทางชีวภาพของปลาน้ำจืด การจัดการความมั่นคงทางอาหารของคนในท้องถิ่นมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นกรรมวิธีการถนอมอาหารด้วยวิธีธรรมชาติ คือ การตากแห้งมีลักษณะเฉพาะของพันธุ์ปลา การผสมสมุนไพรเพื่อให้เกิดเอกลักษณ์ของอาหาร การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการถนอมอาหารเริ่มจากการบอกเล่าในครอบครัว เกิดการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้กรรมวิธีในรูปแบบของกลุ่มแปรรูป พัฒนาอาหารจากปลาที่ได้จากการประมงในพื้นที่เขื่อนสิรินธร นำไปสู่วิสาหกิจชุมชน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันจากความสัมพันธ์ระหว่างการค้าทางชีวิตของคนในพื้นที่กับสิ่งแวดล้อมโดยมีเป้าหมายเพื่อการแก้ปัญหา พัฒนาและสร้างสรรค์ให้การดำรงชีวิตมีคุณภาพและความยั่งยืนโดยมีปัจจัย คือ สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเพื่อการคงอยู่ในบริบทต่างๆ

สอดคล้องกับแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมส่วนในพระพุทธศาสนา มีความหมายถึง สิ่งที่เราเรียกว่า บริหารหรือบริหาร คือ สิ่งที่อยู่แวดล้อมกันทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาทางจิตวิญญาณของมนุษย์ประเภทของระบบนิเวศในพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ระบบนิเวศทางธรรมชาติแบ่งเป็นระบบนิเวศทางธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต ได้แก่ อุตุนิยาม และระบบนิเวศทางธรรมชาติที่มีชีวิต ได้แก่ พืชนิยาม และจิตนิยาม และระบบนิเวศทางวัฒนธรรม แบ่งเป็นระบบนิเวศทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมและระบบนิเวศทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมรูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ มี 2 ด้าน คือ รูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการภายนอกตามหลักสัปายะ 7 และรูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการภายในตามหลักภาวา 4 มีเป้าหมาย 2 ประการ คือ เป้าหมายทางกาย ได้แก่ ปัจฉัย 4 และเป้าหมายทางใจ ได้แก่ ผัสสะ 6 เพื่อจัดถิ่นที่อยู่ของมนุษย์ให้เป็นปฏิรูปเทศ หลักการของแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมภายนอกตามหลักสัปายะ 7 เป็นแนวคิดในการพัฒนาปรับปรุงที่อยู่อาศัยหรือวัดให้เป็นสถานที่ที่สบายและเหมาะสมแก่กุลกับบุคคลที่อยู่อาศัยและบุคคลที่เข้ามาใช้ประโยชน์ 7 ด้าน คือ 1) อาวาสสัปายะ (ที่อยู่อาศัยเป็นที่สบาย) 2) โคจรสัปายะ (แหล่งอาหารเป็นที่สบาย) 3) ภัตตสัปายะ (ถ้อยคำเป็นที่สบาย) 4) บุคคลสัปายะ (บุคคลเป็นที่สบาย) 5) โภชนสัปายะ (อาหารเป็นที่สบาย) 6) อุตุสัปายะ (อุณหภูมิเป็นที่สบาย) และ 7) อิริยาบถสัปายะ (การเคลื่อนไหวเป็นที่สบาย) หลักการของแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมภายในตามหลักภาวา 4 เป็นแนวคิดในการพัฒนากายกับจิตของบุคคลที่อยู่อาศัยและบุคคลที่เข้ามาใช้ประโยชน์ โดยใช้หลักภาวา 4 แบ่งออกเป็น 2 แนวทาง คือ (1) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมทางกาย ได้แก่ กายภาวา (Physical Development) เป็นการฝึกอบรมตนเองและศีลภาวา (Social Development) การฝึกอบรมพฤติกรรมทางด้านสังคม (2) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมทางจิต ได้แก่ จิตตภาวา (Emotional Development) เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ภาวา (Wisdom Development) การฝึกอบรมด้านปัญญา ส่วนรูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการนำแนวคิดหรือวิธีคิด 2 แนวทางหลัก คือ แนวทางที่ 1 คือ การอนุรักษ์ทรัพยากร (Conserving resources) เพื่อนำมาพัฒนาหลักสัปายะ 7 ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับผู้บำเพ็ญธรรมหรือผู้อยู่อาศัยในวัด เพื่อนำไปสู่แนวทางที่ 2 คือ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร (Exploiting resources) เพื่อนำมาสู่การพัฒนาตนเองของผู้บำเพ็ญธรรมหรือผู้อยู่อาศัย เพื่อก่อให้เกิดสถานที่อยู่ที่น่าอยู่อาศัย กล่าวคือเป็นปฏิรูปเทศที่แท้จริง

5.2 บุรณาการเรียนรู้วิชาพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น

การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชา พระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา มีผลการศึกษา ดังนี้

5.2.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีการปฏิบัติจนได้รับการยอมรับว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับวิถีของท้องถิ่นผ่านการสะสมและปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการจัดแบ่งออกเป็นสาขาเพื่อประโยชน์ในการศึกษาและนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งตามลักษณะของคนในท้องถิ่นหรือชุมชนได้คิดหรือ ได้รับการถ่ายทอดและถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งเกิดจากความเชื่อ ความรู้สึก ความนึกคิด ในการสร้างสรรค์แบบแผนของการดำเนินชีวิต รวมถึงการนำเทคโนโลยีพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ การวิจัยครั้งนี้พัฒนาการนำเข้าสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างนวัตกรรมที่ตอบสนองต่อพลวัตทางสังคมให้เกิดการเรียนรู้และคงอยู่ของภูมิปัญญาอย่างเหมาะสมและยั่งยืน

5.2.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

5.2.2.1 โรงเรียนบ้านนาจาน อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานีใช้ศาสนาจารย์ ประภทสิมโบริณ วัดศรีคุณเมือง บ้านดอนกลาง ตำบลระเว อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี มาใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประกอบการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาเนื่องจากครูผู้สอนได้จัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานด้วยนวัตกรรม SAAOL โดยบทบาทของครูผู้สอนเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งเสริมการเรียนรู้ บทบาทผู้เรียนมีโอกาสในการแสดงความต้องการ ความรู้ ความคิดในฐานะผู้เรียนรู้ เจ้าของความรู้และนวัตกรรม บทบาทของครูภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ เจ้าอาวาสวัดศรีคุณเมือง ในฐานะผู้มีความรู้เฉพาะด้านและผู้นำแหล่งข้อมูลสำหรับการจัดการเรียนรู้ของครู การเรียนรู้ของผู้เรียนและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชน โดยมีผลลัพธ์การเรียนรู้ในรูปแบบนวัตกรรม คือ โครงงาน เรื่อง รัชสมัย กิจกรรมบุญจุลกฐิน และรูปแบบนวัตกรรม คือ ผู้เรียนทุกคนเป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานจากองค์ความรู้ของแต่ละบุคคลและประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ สืบทอดและสร้างสรรค์ สอดคล้องกับรูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการตามหลักสัปปายะ 7 ข้อที่ว่า อาวาสสัปปายะ ได้แก่ การอนุรักษ์ศาสนสถานในรูปแบบเอกลักษณ์ท้องถิ่น การจัดสร้างเสนาสนะใหม่ที่คงเอกลักษณ์ดั้งเดิม และการจัดสร้างเสนาสนะที่สอดคล้องกับธรรมชาติและรูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการตามหลักภาวนา 4 ข้อที่ว่า กายภาวนา ได้แก่ กิจวัตรประจำวันแก่ผู้เข้าพักอาศัยมีความชัดเจน อุปกรณ์เครื่องใช้ในการดูแลตัวเองครบเพียงพอ และมีการกำหนดการสำรวมระวังอินทรีย์ของผู้พักอาศัย

5.2.2.2 โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ภูมิปัญญาว่าด้วย คะลำ โดยใช้ปัญหาที่ต้องการแก้ไขด้านพฤติกรรมของตนเองและเพื่อนร่วมชั้นเรียน ให้เป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ จากนั้นศึกษาข้อมูลจากบุคคลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับ คะลำ สื่อสารอย่างสร้างสรรค์โดยใช้การแสดงบทบาทสมมติเผยแพร่สู่สาธารณะชน สอดคล้องกับ มาตรฐานและตัวชี้วัดสาระที่ 1 ศาสนา ศิลธรรมและจริยธรรมและตอบสนองต่อการสร้างทักษะอาชีพ ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ผู้เรียนดำรงตนเป็นผู้เรียนรู้และมีการหนุนเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตาม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและโรงเรียนกำหนดขึ้นร่วมกับคณะกรรมการสถานศึกษา ประกอบด้วย รักษาติ ศาสน์ กษัตริย์ ชื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทยและมีจิตสาธารณะซึ่งเป็นพันธกิจของโรงเรียน เช่น ไปเอาบุญกลับบ้าน บั๊ญ แลงฮ้างย มั่นคะลำเวลากินข้าวอย่าตบหัวแม่มือ จะบาปเนื่องจากแม่มือมีเชื้อสายเทวดา อย่านอนเวลา ปายคล้อย คะลำ เพราะเป็นช่วงที่ผีตกป่า ไทเฮือนเดียวกันกินบ่พร้อมกัน ผู้น้อยกินก่อนผู้ใหญ่ เมียกิน ก่อนผัว คะลำ เป็นต้น บทบาทของครูผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวกหรือกระบวนกรในการจัดเตรียม และส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าถึงแหล่งเรียนรู้อย่างหลากหลาย ทั้งนี้จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชนที่มีคุณค่าและเกิดการ พัฒนาการจัดการศึกษาร่วมกันอย่างมีเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับรูปแบบนิเวศวิทยา วัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการตามหลักสัปปายะ 7 ข้อที่ว่า บุคคลสัปปายะ ได้แก่ การบริหารบุคลากร มีระบบระเบียบชัดเจน การมีเครือข่ายภายนอกให้ความร่วมมือและการมีผู้นำเป็นที่เคารพศรัทธา และรูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการตามหลักภาวนา 4 ข้อที่ว่า ศีลภาวนา ได้แก่ กฎระเบียบในการอยู่อาศัยเคร่งครัด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของหมู่คณะและการอาศัยอยู่ร่วมกับ ชุมชนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5.2.2.3 โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กำหนด แหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและ เอกชนโดยรูปแบบการใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้เพื่อการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาของ โรงเรียนมีข้อจำกัดตามมาตรฐานและตัวชี้วัดของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ความ ร่วมมือที่เกิดขึ้นระหว่างโรงเรียนกับหน่วยงานภายนอกจึงมีความสำคัญในระดับนโยบาย ดังนั้นการ พัฒนาครูผู้สอนสำหรับการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาโดยใช้นวัตกรรม SAAOL เพื่อเชื่อมโยง การมีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอกที่มีประสิทธิภาพเกิดการใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้อย่าง หลากหลายและคุ้มค่า โดยครูผู้สอนกำหนดบทบาทในฐานะผู้อำนวยความสะดวก สร้างและส่งเสริม บรรยายาการการเรียนรู้แบบประชาธิปไตยโดยใช้จุดแข็งด้านการมีส่วนร่วม ผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้ เรียนรู้ เจ้าของความรู้และนวัตกรรม โดยสร้างสรรค์ผลลัพธ์จากการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาอย่างโดดเด่นและมีความหลากหลาย เช่น ขันหมากเบ็ง เทียนมัดรวมติดลายโบราณจังหวัดอุบลราชธานี

นาฏกรรมอีสานที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เป็นต้น สอดคล้องกับมาตรฐานและตัวชี้วัดสาระที่ 1 ศาสนา ศิลธรรมและจริยธรรมและสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนชุมชนห้วยไผ่ที่มีที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่มีแหล่งท่องเที่ยว สอดคล้องกับรูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการตามหลักสัปปายะ 7 ข้อที่ว่า ภัตตสัปปายะ ได้แก่ แหล่งเรียนรู้มีความหลากหลาย การสื่อสารประชาสัมพันธ์มีหลายช่องทางและมียุคความรู้ที่น่าสนใจศึกษาและรูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการตามหลักภาวนา 4 ข้อที่ว่า จิตตภาวนา ได้แก่ กิจกรรมการฝึกสมาธิมีแนวทางชัดเจน การควบคุมดูแลจากผู้ดูแลอย่างใกล้ชิด และประสิทธิผลของการพัฒนาจิต

5.2.2.4 โรงเรียนบ้านสำโรง อำเภอดาหลวง จังหวัดอุบลราชธานี มีความโดดเด่นในการจัดการเรียนรู้โดยเชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะผ้าผืนอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรมและเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนที่เข้ามาบ่มเพาะในหลักสูตรของสถานศึกษาทุกระดับและมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ในสภาพปัจจุบันจึงควรเพิ่มสมรรถนะของหลักสูตรสถานศึกษา หลักสูตรระดับชั้นเรียนและการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนให้มีการพัฒนาควบคู่กับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าผืนตามพลวัตของสังคมและสังคมโลก กล่าวคือ การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ เป็นเจ้าของความรู้และที่สำคัญ คือ การสร้างสรรค์นวัตกรรมที่หลากหลายและมีคุณค่า ดังนั้นการพัฒนาครูผู้สอนสำหรับการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาโดยใช้นวัตกรรม SAAOL จะมุ่งเน้นการสร้างสรรค์ผลงานจากการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาผ้าผืนบนพื้นฐานของการอนุรักษ์เพื่อการคงสภาพอัตลักษณ์ของโรงเรียน ชุมชนและพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับรูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการตามหลักสัปปายะ 7 ข้อที่ว่า ภัตตสัปปายะ ได้แก่ แหล่งเรียนรู้มีความหลากหลาย การสื่อสารประชาสัมพันธ์มีหลายช่องทางและมียุคความรู้ที่น่าสนใจศึกษา และอตุสัปปายะ ได้แก่ ความเป็นสภาพทางธรรมชาติ มีภูมิอากาศดี และมีสิ่งแวดล้อมที่ดีและรูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการตามหลักภาวนา 4 ข้อที่ว่า จิตตภาวนา ได้แก่ กิจกรรมการฝึกสมาธิมีแนวทางชัดเจน การควบคุมดูแลจากผู้ดูแลอย่างใกล้ชิด และประสิทธิผลของการพัฒนาจิตและปัญญาภาวนา ได้แก่ กิจกรรมการพัฒนาปัญญาที่มีความชัดเจน แหล่งเรียนรู้ด้านปัญญามีความลุ่มลึก และประสิทธิผลของการพัฒนาปัญญา

5.2.2.5 โรงเรียนบ้านคำก้อม อำเภอสรินทร จังหวัดอุบลราชธานี จัดการระดมทรัพยากรทางการศึกษาด้านศาสนาและศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะครูภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนในการจัดการเรียนรู้เป็นผลสืบเนื่องจากการวิเคราะห์จุดเด่นและข้อควรพัฒนาของโรงเรียนด้านความเชี่ยวชาญของครูผู้สอน ครูผู้สอนจัดการเรียนรู้แบบบรรยายเป็นหลัก ดังนั้นจึงพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของครูโดยการสร้างความเข้าใจ นิเทศและติดตามการพัฒนาบทบาทของครูผู้สอนตามกระบวนการนวัตกรรม SAAOL เป็นผู้อำนวยการเรียนรู้ ผู้ส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองและเป็นเจ้าของความรู้ ลดการถ่ายทอดเนื้อหาที่มีปริมาณมากจัดการบูรณาการร่วมกับครูภูมิ

ปัญญาท้องถิ่นอย่างมีเป้าหมายและใช้สถานการณ์จำลองเสริมการจัดการเรียนรู้ จากการพัฒนาบทบาทของครูจะส่งผลต่อบทบาทของผู้เรียนและผลลัพธ์การเรียนรู้ที่มีคุณค่า สอดคล้องกับรูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการตามหลักสปปายะ 7 ข้อที่ว่า โภชนสปปายะ ได้แก่ โภชนาการถูกสุขลักษณะ น้ำอุปโภคบริโภคมีความเพียงพอและมีการบำบัดของเสียอย่างเป็นระบบ และอุตสาหกรรม ได้แก่ ความเป็นสภาพทางธรรมชาติ มีภูมิอากาศดี และมีสิ่งแวดล้อมที่ดีและรูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการตามหลักภาวนา 4 ข้อที่ว่า ศิลภาวนา ได้แก่ กฎระเบียบในการอยู่อาศัยเคร่งครัด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของหมู่คณะและการอาศัยอยู่ร่วมกับชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5.2.3 องค์ประกอบของการบูรณาการ ประกอบด้วย 1) พัฒนาผู้เรียนให้มีรอบความคิด 2) กิจกรรมส่งเสริมแนวคิดเชิงบูรณาการในลักษณะการประยุกต์ใช้ 3) การเปิดโอกาสการสร้างสรรค์ผลจากการเรียนรู้ของผู้เรียน 4) กระตุ้นผู้เรียนให้แสวงหาความรู้และสร้างแนวคิดตามความสนใจ 5) ส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้ศักยภาพในการเรียนรู้ ชี้แนะ และให้ข้อมูลย้อนกลับเชิงสร้างสรรค์ให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

การบูรณาการวิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยครูผู้สอนจำนวนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปจัดการเรียนรู้ในรายวิชาที่แตกต่างกัน มุ่งจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนมีกระบวนการเรียนรู้และเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ที่นำไปสู่ผลลัพธ์การเรียนรู้ ความคิดรวบยอดที่สมบูรณ์และประยุกต์ใช้ในชีวิตของผู้เรียนได้ กำหนดสถานการณ์ปัญหาหรือปรากฏการณ์ทางสังคมเพื่อการจัดการเรียนรู้ร่วมกันแต่มีการกำหนดและมอบหมายภาระงานหรือโครงการร่วมกัน ซึ่งจะช่วยให้เชื่อมโยงมาตรฐานและตัวชี้วัดกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ เข้าด้วยกัน ครูผู้สอนทุกคนจะต้องวางแผนร่วมกันเพื่อที่จะระบุว่าสอนหัวเรื่อง ความคิดรวบยอด ปัญหาในในแต่ละวิชาอย่างไร และวางแผนสร้างโครงการร่วมกันหรือกำหนดภาระงานจะมอบหมายให้ผู้เรียนทำร่วมกัน เชื่อมโยงความรู้ในโรงเรียนกับชีวิตจริงของผู้เรียน สร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาและสามารถนำเนื้อหาในส่วนที่สัมพันธ์กับชีวิตจริงไปใช้ในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ ผู้เรียนเห็นคุณค่าและความหมายในสิ่งที่เรียนรู้ อีกทั้งเป็นแรงจูงใจให้

ผู้เรียนเกิดความต้องการในการเรียนรู้สิ่งอื่นเพิ่มมากขึ้น พัฒนาและหนุนเสริมพุทธิพิสัยและจิตพิสัยสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในกระบวนการจัดการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและใกล้เคียงกับชีวิตจริง วิเคราะห์หลักสูตรด้านความสัมพันธ์ของมาตรฐานและตัวชี้วัดตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรอบหลักสูตรท้องถิ่นและหลักสูตรสถานศึกษากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น จากนั้นออกแบบหลักสูตรสถานศึกษาตามลำดับขั้นตอน ดังนี้ ศึกษาข้อมูลสาระที่ 1 ศาสนา ศิลธรรม และจริยธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น กำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจและเป้าหมายของการจัดการศึกษา

ของสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ กำหนดโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษาแต่ละชั้นและสัดส่วนเวลาเรียน กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้รายภาค การศึกษา จัดทำคำอธิบายรายวิชาที่บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดทำหน่วยการเรียนรู้ที่บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ สร้างพื้นที่การเรียนรู้ที่มีบรรยากาศการเรียนรู้ เชิงสร้างสรรค์และตอบสนองความแตกต่างตามศักยภาพผู้เรียนและจัดกระบวนการเรียนรู้ที่บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยนวัตกรรม SAAOL กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้พัฒนาผู้เรียนที่บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยออกแบบให้บทบาทของของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ประกอบด้วย การจัดการเรียนรู้ การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ และการพัฒนาตนเองและวิชาชีพและออกแบบให้บทบาทของผู้เรียนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ดังนี้ ผู้เรียนสร้างสรรค์ผลงานจากการเรียนรู้ เป็นเจ้าของความรู้ในการนำไปสู่การพัฒนาตนเองและชุมชนที่มีคุณค่าและความหมาย กำหนดสื่อการเรียนรู้และหรือแหล่งการเรียนรู้ที่บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น กำหนดการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้จากสภาพจริง บริหารจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรสถานศึกษาที่บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

การจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น สามารถทำได้ 3 วิธีคือ

1. แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานที่จริง โดยครูผู้สอนจัดการเรียนรู้

โดยการออกแบบให้ผู้เรียนออกไปศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นยังสถานที่จริงและศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเสมือนจริงด้วยวิธีการที่หลากหลายโดยใช้เทคโนโลยี เช่น การทัศนศึกษา การชมนิทรรศการออนไลน์ การเรียนรู้เสมือนจริง เป็นต้น การนำผู้เรียนไปเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานที่จริงหรือสถานที่เสมือนจริงส่งผลเชิงบวกให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ภูมิปัญญาในบริบทจริงหรือใกล้เคียงบริบทจริง เข้าใจข้อมูลอย่างลึกซึ้งและมีปฏิสัมพันธ์กับครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ตระหนักและเห็นคุณค่าได้โดยง่ายจากสภาพจริงของแหล่งเรียนรู้ การนำผู้เรียนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นส่งผลเชิงลบ คือ ประสิทธิภาพของการเดินทางการควบคุมชั้นเรียนให้ผู้เรียนมีความสนใจและมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและการดูแลความปลอดภัยของผู้เรียน ทั้งนี้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางภูมิปัญญาอยู่ห่างไกลจากสถานศึกษาและยังไม่มีเทคโนโลยีให้ผู้เรียนได้สืบค้น แสวงหาหรือเข้าถึงได้ เช่น โครงการรักษาสีม โรงเรียนบ้านนาจาน ตำบลระเว อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

2. แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษา หมายถึง การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นบูรณาการเข้าสู่การจัดการศึกษาโดยสถานศึกษาดำเนินการด้วยวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การจัดให้ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์มาให้หรือการที่สถานศึกษาและชุมชนร่วมมือกันจัดตั้งแหล่งรวบรวมข้อมูลสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นในสถานศึกษาเพื่อใช้ประโยชน์ด้านการจัดการเรียนรู้หรือการพัฒนาท้องถิ่น ผ่านการจัดการศึกษาของสถานศึกษา แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษามีข้อดี คือ

การเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ของผู้เรียนและการนำแหล่งเรียนรู้ไปใช้เป็นแกนกลางในการจัดการเรียนรู้ ผู้เรียนสามารถสืบค้น แสวงหาข้อมูลหรือศึกษาเฉพาะกรณีได้ตลอดเวลา ส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้และตอบสนองต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลพลวัตทางภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการศึกษา โรงเรียนบ้านสำโรง ตำบลสำโรง อำเภอลำลูกเกด จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

3. แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งในและนอกสถานศึกษา หมายถึง การจัดแบบผสมผสานทั้ง แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานที่จริงและแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษาโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อตอบสนองข้อจำกัดของการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานที่จริงและแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษาตามบริบทของสถานศึกษาแต่ละแห่ง และรองรับการขับเคลื่อนการพัฒนาผู้เรียนตามวิสัยทัศน์ของสถานศึกษาเชิงบูรณาการ เช่น สถานที่ฝึกประสบการณ์ด้านอาชีพ โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก ตำบลวาริน อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนต้นแบบการจัดการเรียนรู้แนวพุทธเชิงบูรณาการ โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่ ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี และโรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำ โรงเรียนบ้านคำก้อม ตำบลผางคำ อำเภอสรินทร จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

การบูรณาการการจัดการเรียนรู้ที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษามีลักษณะผสมผสานระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศวิทยาการเรียนรู้ ประกอบด้วย ครูผู้สอน หลักสูตรและสังคม ใช้การบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ (Interdisciplinary Integration) เป็นการนำเนื้อหาสาระการเรียนรู้ตั้งแต่ 2 กลุ่มสาระการเรียนรู้ขึ้นไปหรือระหว่างศาสตร์ มาเชื่อมโยงหรือสัมพันธ์เป็นเรื่องเดียวกัน เพื่อจัดการเรียนรู้ภายใต้หัวเรื่อง (Theme) เดียวกัน ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและใกล้เคียงกับชีวิตจริง โดยจัดเป็นการบูรณาการแบบสหวิทยาการ (Multidiscipline) การเรียนรู้แบบนี้คล้ายกับแบบคู่ขนาน ผู้สอนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปต่างคนต่างสอนวิชาของตน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเองเป็นส่วนใหญ่ ผู้สอนมาวางแผนการสอนร่วมกัน สอนหัวเรื่อง (Theme) ความคิดรวบยอด (Concept) และปัญหา (Problem) เดียวกัน กำหนดโครงการให้ผู้เรียนปฏิบัติร่วมกันเพียงโครงการเดียว ประเมินความสำเร็จของผู้เรียนจากโครงการ มีเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสมดุล ซึ่งการบูรณาการจะตอบสนองความต้องการ ความแตกต่างและบริบทของสังคม โดยการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรในระดับชั้นเรียนเป็นการบูรณาการภายในวิชาเดียวกันเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชีวิตจริงในบริบทที่มีความหมายและเกิดคุณค่าต่อการพัฒนาตนเองและสังคม สอดคล้องกับแนวทางการบูรณาการของกระทรวงศึกษาธิการในการบูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้ เชื่อมโยงเนื้อหาความรู้ ทักษะ กระบวนการหรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในกลุ่มสาระการเรียนรู้เข้ากับสถานการณ์ทางสังคม การเชื่อมโยงหรือ

นำเข้าแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา มีการจัดสถานที่เพื่อใช้เป็นแหล่งรวบรวมหรือจัดแสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในสถานศึกษา การสร้างความร่วมมือในการจัดการศึกษาร่วมกันของภูมิปัญญาท้องถิ่นภายนอก

5.3 สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ประกอบของการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ องค์ประกอบของการสร้างนวัตกรรมจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย การระบุปัญหา การกำหนดจุดมุ่งหมาย การศึกษาข้อจำกัด การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรม การทดลองใช้และการเผยแพร่ขยายผล ดังนี้ 1.การระบุปัญหา จากการศึกษาค้นคว้าสภาพการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ข้อมูลการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนรู้ บทบาทครู ผู้เรียนและแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 2.การกำหนดจุดมุ่งหมาย การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนรายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาโดยการนำเข้าภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับระบบนิเวศวิทยาการจัดการศึกษาและความแตกต่างของผู้เรียนโดยมุ่งผลลัพธ์สูงสุดต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนในฐานะนวัตกรรม 3.การศึกษาข้อจำกัดของการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาและสภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ สำหรับจัดการเรียนรู้ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา 4. การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมโดยการรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลจากสภาพปัญหาและข้อจำกัดนำไปสู่การแก้ปัญหาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาอย่างเป็นระบบโดยมุ่งให้เกิดผลการเรียนรู้ที่มีคุณค่า ความหมายและสร้างสรรค์จึงได้กระบวนการพัฒนาและ การจัดการเรียนรู้ด้วยนวัตกรรม SAAOL 5. การทดลองใช้นวัตกรรมโดยการนำไปทดลองใช้โดยนำกระบวนการพัฒนาและการจัดการเรียนรู้ด้วยนวัตกรรม SAAOL ไปใช้กับโรงเรียนนำร่องการพัฒนาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จำนวน 5 แห่ง ประกอบด้วย โรงเรียนบ้านนาจาน โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่ โรงเรียนบ้านสำโรงและโรงเรียนบ้านคำก้อม 6.การเผยแพร่ขยายผลพัฒนาการนำผลการทดลองใช้นวัตกรรมในโรงเรียนนำร่องการพัฒนาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาเข้าสู่กระบวนการถอดบทเรียน พบว่า การสร้างความร่วมมือในการนำเข้าภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการจัดการเรียนรู้อย่างยั่งยืนด้วยวิธีการที่หลากหลายเหมาะสมกับปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการเรียนรู้ เช่น โครงสร้างการบริหารการจัดการศึกษาของสถานศึกษา การใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ การจัดทำสารสนเทศภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาการจัดการศึกษา การสร้างความตระหนักของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ เป็นต้น

นวัตกรรมการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น นำไปใช้กับกลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำทางศาสนาในท้องถิ่น จำนวน 5 คน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 5 คน รวมกลุ่มผู้รู้ จำนวน 10 คน ในพื้นที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ซึ่งประกอบด้วย ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 โรงเรียนละ 1 คน จำนวน 5 โรงเรียน รวมกลุ่มผู้ปฏิบัติ จำนวน 5 คน กลุ่มผู้สนับสนุน (General Informants) ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน และผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 5 คน ในพื้นที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 รวมกลุ่มผู้สนับสนุน จำนวน 10 คน นำผลการถอดบทเรียนมาพัฒนาวิธีการในกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้วยนวัตกรรม SAAOL ในแต่ละขั้นตอนให้มีความสอดคล้องกับเป้าหมายของการสร้างนวัตกรรมการจัดการศึกษา นำไปใช้ในโรงเรียนเครือข่ายการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนขยายโอกาสด้วยกระบวนการ SAAOL ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2563 จำนวน 15 แห่ง และ ปีการศึกษา 2564 จำนวน 55 แห่ง ของโรงเรียนขยายโอกาสในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

กระบวนการจัดการเรียนรู้ด้วยนวัตกรรม SAAOL เป็นนวัตกรรมการพัฒนาครูผู้สอนด้านการจัดการเรียนรู้สำหรับรายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา มีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 S : Survey Around

บทบาทของผู้เรียน ครู ผู้อำนวยการสถานศึกษาและศึกษานิเทศก์ ดังนี้

1. บทบาทผู้เรียน คือ ผู้เรียนสังเกตบริบทวิถีชีวิตเพื่อการตั้งข้อสงสัยสู่การตั้งคำถามที่สนใจ
2. บทบาทครูผู้สอน คือ ครูผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการสังเกตเพื่อการตั้งข้อสงสัยสู่การตั้งคำถามที่หลากหลายและนำไปสู่การเรียนรู้ที่มีความหมาย
3. บทบาทของผู้อำนวยการสถานศึกษา คือ วางแผนและวิเคราะห์องค์การจัดการจัดวางตัวบุคคลและการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
4. บทบาทของศึกษานิเทศก์ คือ นิเทศและติดตามการวางแผนและวิเคราะห์องค์การจัดการจัดวางตัวบุคคล การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและการใช้หลักสูตรสถานศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 A : Assemble

บทบาทของผู้เรียน ครู ผู้อำนวยการสถานศึกษาและศึกษานิเทศก์ ดังนี้

1. บทบาทผู้เรียน คือ ผู้เรียนรวบรวมผลการค้นหาคำตอบของข้อสงสัยหรือคำถามที่สนใจ

2. บทบาทครูผู้สอน คือ ครูผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนวางแผนและอำนวยความสะดวกในการค้นหาและลงมือหาคำตอบของข้อสงสัยหรือคำถามที่สนใจ

3. บทบาทของผู้อำนวยความสะดวกการศึกษา คือ วางแผนและกำหนดนโยบายในการส่งเสริมการสืบค้นและเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา

4. บทบาทของศึกษานิเทศก์ คือ นิเทศและติดตามการนำหลักสูตรสถานศึกษาไปใช้

ขั้นตอนที่ 3 A : Action for all

บทบาทของผู้เรียน ครู ผู้อำนวยความสะดวกการศึกษาและศึกษานิเทศก์ ดังนี้

1. บทบาทผู้เรียน คือ ผู้เรียนร่วมกันลงมือปฏิบัติและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการค้นหาคำตอบ เชื่อมโยงและใคร่ครวญบนพื้นฐานความคิดทางพระพุทธศาสนา

2. บทบาทครูผู้สอน คือ ครูผู้สอนกระตุ้นและอำนวยความสะดวกในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการค้นหาคำตอบ เชื่อมโยงและใคร่ครวญบนพื้นฐานความคิดทางพระพุทธศาสนา

3. บทบาทของผู้อำนวยความสะดวกการศึกษา คือ สร้างความร่วมมือในการนำเข้าปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา

4. บทบาทของศึกษานิเทศก์ คือ นิเทศและติดตามด้วยการร่วมสอนงาน สาธิต ไร่ และส่งเสริมครูผู้สอนในการใช้หลักสูตรสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

ขั้นตอนที่ 4 O : On Conclusion

บทบาทของผู้เรียน ครู ผู้อำนวยความสะดวกการศึกษาและศึกษานิเทศก์ ดังนี้

1. บทบาทผู้เรียน คือ ผู้เรียนนำเสนอประสบการณ์ แสดงผลการศึกษาที่ตอบข้อสงสัยหรือคำถามที่ตั้งไว้และสรุปผลแบบมีส่วนร่วมกับผู้ร่วมเรียนรู้

2. บทบาทครูผู้สอน คือ ครูผู้สอนเปิดโอกาส กระตุ้นและอำนวยความสะดวกในการนำเสนอประสบการณ์ แสดงผลการศึกษาที่ตอบข้อสงสัยหรือคำถามที่ตั้งไว้และสรุปผลแบบมีส่วนร่วมกับผู้ร่วมเรียนรู้

3. บทบาทของผู้อำนวยความสะดวกการศึกษา คือ การมีส่วนร่วมในการนำเสนอประสบการณ์ แสดงผลการศึกษาที่ตอบข้อสงสัยหรือคำถามที่ตั้งไว้และสรุปผลแบบมีส่วนร่วมกับผู้ร่วมเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย

4. บทบาทของศึกษานิเทศก์ คือ นิเทศและติดตามด้วยการสร้างความเชื่อมั่นให้กับครูผู้สอนในการให้ข้อเสนอแนะผลการนำเสนอประสบการณ์ แสดงผลการศึกษาที่ตอบข้อสงสัยหรือคำถามที่ตั้งไว้และสรุปผลแบบมีส่วนร่วมกับผู้ร่วมเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 5 L : Learner Expnd

บทบาทของผู้เรียน ครู ผู้อำนวยความสะดวกการศึกษาและศึกษานิเทศก์ ดังนี้

1. บทบาทผู้เรียน คือ ผู้เรียนเชื่อมโยงสู่การประยุกต์ใช้คำตอบข้อสงสัยหรือข้อคำถามเพื่อแก้ปัญหา พัฒนาหรือสร้างสรรค์ในการดำรงชีวิต

2. บทบาทครูผู้สอน คือ ครูผู้สอนเปิดโอกาส กระตุ้นและอำนวยความสะดวกในการนำความรู้เชื่อมโยงสู่การแก้ปัญหา พัฒนาหรือสร้างสรรค์ในการดำรงชีวิต

3. บทบาทของผู้อำนวยการสถานศึกษา คือ การมีส่วนร่วมในการสะท้อนผลการเชื่อมโยงสู่การแก้ปัญหา พัฒนาหรือสร้างสรรค์ในการดำรงชีวิตด้วยวิธีการที่หลากหลาย

4. บทบาทของศึกษานิเทศก์ คือ ประเมินและสะท้อนผลการนำหลักสูตรสถานศึกษาไปใช้ สร้างโอกาสในการเผยแพร่ผลการปฏิบัติของครูผู้สอนและผู้อำนวยการสถานศึกษา

กระบวนการจัดการเรียนรู้ด้วยนวัตกรรม SAAOL ออกแบบ สร้างและพัฒนาด้วยกระบวนการสร้างนวัตกรรม 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1.การระบุปัญหา 2.การกำหนดจุดมุ่งหมาย 3.การสร้างและพัฒนา 4. การทดลองใช้ 5. การประเมินผล 6. การเผยแพร่ขยายผล โดยกระบวนการพัฒนาและการจัดการเรียนรู้ด้วยนวัตกรรม SAAOL เป็นกระบวนการพัฒนาและการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเปลี่ยนบทบาทผู้เรียน ครูผู้สอน ผู้อำนวยการสถานศึกษาและศึกษานิเทศก์ ให้เกิดการสร้างความรู้ที่มีความหมายและนำไปสู่การสร้างสรรค์นวัตกรรมในฐานะนวัตกรรมได้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการจัดการเรียนรู้ เพื่อเชื่อมโยงความรู้สู่การปฏิบัติเป็นรูปธรรมและตอบสนองต่อสภาพบริบทการจัดการศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาที่มีข้อจำกัดบางประการด้านบุคลากรและด้านงบประมาณ เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน

การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้นวัตกรรมการพัฒนาและการจัดการเรียนรู้ SAAOL รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา โดยนำไปทดลองกับผู้เรียน จำนวน 200 คน จากโรงเรียนในพื้นที่การศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จำนวน 5 โรงเรียน ประกอบด้วย โรงเรียนบ้านนาจาน โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก โรงเรียนบ้านสำโรง โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่และโรงเรียนบ้านคำก้อม กล่าวคือ ผู้วิจัยได้อบรมแนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนละ 1 คน จำนวน 5 คน และนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาโดยมีการนำเข้าภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียน โรงเรียนละ 40 คนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จังหวัดอุบลราชธานี ผู้เรียนตอบแบบสอบถามความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยนวัตกรรมการพัฒนาและการจัดการเรียนรู้

SAAOL พบว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ คิดเป็นร้อยละ 89.20 ระดับมากที่สุด สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ค่าเฉลี่ยถูกเปรียบเทียบกับเกณฑ์การประเมิน ดังนี้ 4.50 – 5.00 หมายถึง พอใจมาก 3.50 – 4.49 หมายถึง พอใจ 2.50 – 3.49 หมายถึง ไม่พอใจหรือไม่พอใจ 1.50 – 2.49 หมายถึง ไม่พอใจ และ 1.01 – 1.49 หมายถึง ไม่พอใจมาก ผลการประเมินความพึงพอใจมี ดังนี้ ผู้เรียนมีความพึงพอใจกับเนื้อหาการเรียนรู้อยู่ ($\bar{X}=4.45$, S.D.=.56) และการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X}=4.48$, S.D.=.56) โดยสรุป ผู้เรียนมีความพึงพอใจกับค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของ 4.46 และ .56 จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของครูผู้สอนต่อการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยนวัตกรรมการพัฒนาและการจัดการเรียนรู้ SAAOL ในแต่ละขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้ ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 'Self-Examination' ครูผู้สอนได้สนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนสังเกตเนื้อหาการเรียนรู้อยู่และตั้งคำถามสิ่งที่น่าสนใจและครูผู้สอนใช้คำถามเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้เรียน ครูผู้สอนส่วนใหญ่ กล่าวว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่สนใจที่จะเรียนรู้เรื่อง 'คะลำ' เนื่องจากเป็นข้อห้ามหรือข้อตกลงของชุมชนที่จะกำหนดให้คนในชุมชนมีประพฤติตามจริยธรรมที่ดี แม้ว่า คะลำ บางส่วนจะมีศีลธรรมและคุณธรรมในการดำเนินชีวิตที่ดีแต่บางข้อห้ามหรือข้อควรปฏิบัติไม่สมเหตุสมผลสำหรับผู้เรียน เช่น ผู้หญิงไม่ควรนั่งด้วยขาไขว้ ไม่ควรนั่งบนเตียงของใครหรือคนอื่น ภรรยาไม่ควรนอนต่อหน้าสามีและไม่ควรลุกขึ้นตามเขา ไม่ควรนินทาระหว่างมืออาหาร และ ไม่ควรกินเนื้อควาย คะลำ ได้รับความสนใจจากผู้เรียนมากที่สุด เนื่องจากผู้เรียนหลายคนพยายามทำความเข้าใจว่าทำไมข้อห้ามเหล่านี้จึงได้รับการฝึกฝนและปฏิบัติตามในอดีต ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ที่พึงประสงค์สอดคล้องกับเป้าหมายของการจัดการเรียนรู้และการจัดการศึกษารวมทั้งเชื่อมโยงผลลัพธ์การเรียนรู้ในสถานศึกษากับชุมชนได้ดีและมีคุณค่า สำหรับ สิม ผ้า ผะเหวด การแปรรูปปลา และ ชันหมากเบ็ง ผู้เรียนมีความสนใจในประวัติ เหตุผล และกระบวนการสร้าง ผลกระทบและบทบาทในชุมชน ขั้นตอนที่ 2 'Assemble' ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนวางแผนและอำนวยความสะดวกในการสืบค้น สืบเสาะหาคำตอบ ผู้เรียนส่วนใหญ่ค้นหาและสืบค้นจากสื่อสังคมออนไลน์ ผู้เรียนบางคนได้คำตอบจากสอบถามปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติผู้อาวุโสหรือแม้แต่บุคคลหรือครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ขั้นตอนที่ 3 'Analyze Surrounding' ครูส่งเสริมและอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่เรียนรู้จากการค้นหาคำตอบที่เชื่อมโยงกันตามแนวคิดทางพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในขั้นตอนนี้ผู้เรียนได้เชื่อมโยงคำตอบที่ได้จากการสืบค้น สืบเสาะหาคำตอบผสมผสานกับความเชื่อของคนในชุมชนในอดีต ครูส่วนใหญ่กล่าวว่าวิธีนี้มีประโยชน์มากในการส่งเสริมให้ผู้เรียนทำการคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์และคิดอย่างมีวิจารณญาณ ขั้นตอนที่ 4 'Open Mind and Experience' ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแบ่งปันประสบการณ์และแบ่งปันผลการวิเคราะห์ กระบวนการนี้ได้รับความสนใจจากผู้เรียนมากที่สุดเนื่องจากคำตอบสำหรับคำถามเดียวกันมีความหลากหลายและไม่เหมือนกัน ผู้เรียนแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ประสบการณ์หนุนเสริมผลการเรียนรู้ของ

ตนเองและขยายแนวทางการเรียนรู้เพิ่มเติม ขั้นตอนที่ 5 'Life for all' ครูอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนนำผลการเรียนรู้ไปใช้กับชีวิตประจำวัน ผู้เรียนส่วนใหญ่ กล่าวว่า ในเรื่องของ สิม ผ้าพะเหวด การแปรรูปปลาและชันหมากเบ็ง เป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าของชุมชน การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ คือ การรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และคะลำ ผู้เรียนมีความเห็นว่าเป็นจรรยาบรรณที่ปฏิบัติกันในอดีตตามความเชื่อในพระพุทธศาสนาและบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมซึ่งสามารถใช้เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างคนรุ่นใหม่และรุ่นเก่า

จากการใช้วัดกรรมในสถานการณ์จริง พบว่า การจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา บทบาทของผู้เรียน ครูผู้สอน ผู้อำนวยการสถานศึกษาและศึกษานิเทศก์ เปลี่ยนแปลงไปโดยเปิดโอกาสการมีส่วนร่วม สะท้อนผลความรู้และเชื่อมโยงความรู้สู่การปฏิบัติอย่างมีความหมาย จำแนกได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ปฏิบัติ ประกอบด้วย ผู้เรียนและครูผู้สอนอยู่ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ SAAOL ทุกขั้นตอนโดยในแต่ละขั้นตอนจะมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับการสืบค้นและแสวงหาความรู้ กลุ่มผู้สนับสนุน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสถานศึกษาหรือศึกษานิเทศก์และผู้นำชุมชน สร้างความร่วมมือและนำเข้าสู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเชื่อมต่องานการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอน โดยผลลัพธ์ของกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้วยนวัตกรรม SAAOL คือ ผลงานสร้างสรรค์ของผู้เรียนที่มีความหมาย คุณค่าและเกิดประโยชน์ต่อสังคม

5.2 อภิปรายผล

ผลการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นใน จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วยพื้นที่รับผิดชอบจำนวน 5 อำเภอ ดังนี้ อำเภอพิบูลย์รักษ์ อำเภอศรีเมืองใหม่ อำเภอตาลสุม อำเภอโขงเจียม และอำเภอสรินทร มีความแตกต่างกันลักษณะของสิ่งแวดล้อม คนและเศรษฐกิจ สอดคล้องกับทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม จึงได้วิเคราะห์และคัดเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา จำนวน 5 ภูมิปัญญา ดังนี้ สิม วัดศรีคุณเมือง บ้านดอนกลาง ตำบลระเว อำเภอพิบูลย์รักษ์ จังหวัดอุบลราชธานี คะลำ วัดศรีมงคลบ้านม่วงโนนจิก บ้านโนนม่วง ตำบลวาริน อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ผ้าพะเหวด บ้านสำโรง ตำบลสำโรง อำเภอตาลสุม จังหวัดอุบลราชธานี ชันหมากเบ็ง บ้านห้วยไผ่ ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานีและการแปรรูปปลา บ้านคำก้อม ตำบลฝางคำ อำเภอสรินทร จังหวัดอุบลราชธานี สอดคล้องกับ ชนัญ วงษ์วิภาค (2532: 10) สรุปความหมายของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่า นิเวศวิทยานั้นเน้นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิต (พืชและสัตว์) กับสภาพแวดล้อม ส่วนทางด้านมานุษยวิทยาจะมุ่งเน้นความสำคัญกับมนุษย์เป็นหลัก โดยพยายามค้นคว้าเข้าใจพฤติกรรมทั้งหลายของมนุษย์ในความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมอย่างไร พฤติกรรมของมนุษย์ส่วนใหญ่เกิดจาก

การเรียนรู้ คือพฤติกรรมทางวัฒนธรรมและปรากฏการณ์ทางสภาพแวดล้อม มนุษย์อยู่รอดในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้เพราะอาศัยวัฒนธรรมเป็นเสมือนอุปกรณ์ในการปรับตัว โดยอาศัยสื่อต่าง ๆ คือ เทคโนโลยี ภาษา รูปแบบ การจัดระเบียบกลุ่มและอุดมการณ์ เรียนรู้สะสมอบรมบ่มนิสัยหรือสืบทอดกันมา จากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานโดยใช้วัฒนธรรมดัดแปลงสภาพแวดล้อมเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตนนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเน้นประเด็นที่มนุษย์จัดการควบคุมและดัดแปลงระบบนิเวศสอดคล้องกับ มนัส สุวรรณ (2532: 19) กล่าวถึงนิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจไว้ว่า แนวความคิดเชิง นิเวศวิทยาโดยพื้นฐานทั่ว ๆ ไป สามารถนำไปประยุกต์ในทุกสถานการณ์ ซึ่งคาดว่า การพัฒนา เศรษฐกิจจะมีขึ้น ก่อนที่จะมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาเขตการและเทคโนโลยีมนุษย์ สมัยก่อนมี ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในลักษณะของการปรับเปลี่ยน (Modification) ด้วยวิธีง่าย ๆ จาก พฤติกรรมที่ถูกควบคุมโดยธรรมชาติได้พัฒนามาเป็นการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ เมื่อ วิทยาการและ เทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าไปพร้อมกับจำนวนของประชากรที่เพิ่มขึ้น ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้พัฒนาไป เป็นลักษณะของพฤติกรรมที่พยายามเอาชนะธรรมชาติ มนุษย์ในปัจจุบันกำลังอาศัยประโยชน์ของ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในการพัฒนาเศรษฐกิจพยายามกอบโกยทุกสิ่งทุกอย่างจาก ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อตอบสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นจากผลของการเพิ่มของประชากรอย่าง รวดเร็ว ความพยายามที่จะเอาชนะธรรมชาติดังกล่าวสามารถกระทำได้ในขอบเขตจำกัด ทั้งนี้เพราะ ธรรมชาติมีขีดจำกัดความสามารถ (Carrying capacity) อยู่เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น เพื่อให้การพัฒนา ยังคงมีประสิทธิภาพในเชิงการผลิต และธรรมชาติยังคงสภาพที่มั่นคง ความเข้าใจ ในหลักเชิงนิเวศวิทยาจึงเป็นสิ่งที่ควรให้ความสนใจ และสอดคล้องกับ ยศ สันตสมบัติ (ม.ป.ป. : 57) วัฒนธรรมมีลักษณะพื้นฐานที่สำคัญ 6 ประการด้วยกัน คือ ประการแรก วัฒนธรรมเป็นระบบความคิดและค่านิยมที่สมาชิกมีส่วนร่วมกัน ประการที่สอง วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ ประการที่สาม วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้ สัญลักษณ์ ประการที่สี่ วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญา ประการที่ห้า วัฒนธรรมคือ กระบวนการในการกำหนดนิยามความหมายของชีวิตและสิ่งที่อยู่ร่วมตัวมนุษย์ และประการที่หก วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง แต่เปลี่ยนแปลงปรับตัวอยู่ตลอดเวลา

พลวัตและปรากฏการณ์ทางภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอศรีเมืองใหม่ อำเภอสรินธร อำเภอโขงเจียมและอำเภอตาลสุม เกิดจากการปรับตัวและการสั่งสมประสบการณ์ และองค์ความรู้จากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม ส่งต่อและตอบรับแนวคิด วิธีการปฏิบัติภายในสังคมและระหว่างสังคมจนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่มีความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของพื้นที่แสดงออกในรูปแบบที่มีความหมายต่อชีวิตของคนในสังคม ส่งต่อรูปแบบจากรุ่นสู่รุ่นโดยคงความสำคัญไว้และมีการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบให้มีความสอดคล้องกับกับการเปลี่ยนแปลงเพื่อการคงอยู่ของรูปแบบรูปแบบที่มีความหมายต่อชีวิตของคนในสังคมในฐานะภูมิปัญญา

การบูรณาการการจัดการเรียนรู้ที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษามีลักษณะผสมผสานระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศวิทยาการเรียนรู้ ประกอบด้วย ครูผู้สอน หลักสูตรและสังคม มีการเชื่อมโยงหรือนำเข้าแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา มีการจัดสถานที่เพื่อใช้เป็นแหล่งรวบรวมหรือจัดแสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในสถานศึกษา การสร้างความร่วมมือในการจัดการศึกษาร่วมกันของภูมิปัญญาท้องถิ่นภายนอก สอดคล้องกับ สมพงษ์ ลอยลม (2550) ได้ศึกษา การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอหนองม่วงไข่ จังหวัดแพร่ พบว่า ด้านการสนับสนุนส่งเสริมและนิเทศติดตามผลของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารส่วนใหญ่ ส่งเสริมครูผู้สอนโดยการจัดหาเอกสารให้นำไปศึกษาแนะนำแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนด้านผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการสร้างแรงจูงใจ โดยเชิญเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนและนำคณะครูเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นอกจากนั้นมีการระดมการมีส่วนร่วมจากฝ่ายต่างๆ มาร่วมพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน ด้านการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนในระดับที่ตนเองรับผิดชอบของครูผู้สอน ส่วนใหญ่เป็นของครูผู้สอนที่ได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาการเรียนการสอนได้ ความรู้จากการสอบถามผู้เชี่ยวชาญ การศึกษาจากเอกสารรวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องการเข้ารับการอบรมสัมมนาและการศึกษาดูงาน ส่วนครูผู้สอนที่ไม่ได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เนื่องจากไม่มีความรู้ความเข้าใจและไม่มีงบประมาณในการดำเนินการ ส่วนวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในหลักสูตรครูผู้สอนส่วนใหญ่นำนักเรียนไปศึกษา ณ ที่อยู่ของผู้ถ่ายทอด ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่คือ ผู้อาวุโสในท้องถิ่น พระสงฆ์ ผู้นำทางศาสนา โดยมีขั้นตอน คือ สำรวจสภาพภูมิปัญญาท้องถิ่น ศึกษาความต้องการของท้องถิ่นและจัดทำแผนการเรียนรู้อบรมกับผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการถ่ายทอดความรู้หรือประสบการณ์และการมีส่วนร่วมของผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ถ่ายทอดส่วนใหญ่ได้รับเชิญให้มาร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนโดยครูผู้สอนหรือผู้บริหารสถานศึกษา วิธีการถ่ายทอดที่สำคัญ คือ การสาธิตหรือแสดงให้นักเรียนและครูดูจากนั้นจึงเป็นการปฏิบัติ วิธีที่ได้ผลดีที่สุด คือ การเรียนเป็นกลุ่ม โดยไปศึกษาในพื้นที่ที่เป็นที่อยู่ของผู้ถ่ายทอดและให้ครูผู้สอนสอนสืบต่อจากผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาต่อไป

สอดคล้องกับ ธมตญา นามเมืองรักษ์ (2560) ได้ศึกษา แนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำเนินงานของโรงเรียนท่าคันโทวิทยาการ อำเภอท่าคันโท จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า สภาพภูมิปัญญาไทยทั่วไปและภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนท่าคันโทจังหวัดกาฬสินธุ์มีทั้งหมด 9 ด้าน คือ ด้านเกษตรกรรมด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทยด้านการจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้านกองทุนและธุรกิจชุมชนด้านศิลปกรรมด้านภาษาและวรรณกรรมด้านศาสนาและประเพณีและด้านโภชนาการ สภาพทั่วไปของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประกอบการเรียนการสอนที่โรงเรียนท่าคันโทวิทยาการมีทั้งด้านบริหารจัดการด้านการเงินการประชุมร่วมกันระหว่างครู

คณะกรรมการผู้ปกครองนักเรียนอันนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรทั้ง 8 กลุ่มสาระเรียนรู้ คือกลุ่มสาระเรียนรู้คณิตศาสตร์กลุ่มสาระภาษาไทยกลุ่มสาระวิทยาศาสตร์กลุ่มสาระศิลปะกลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยีกลุ่มสาระภาษาต่างประเทศกลุ่มสาระสังคมศาสนาและวัฒนธรรมและกลุ่มสาระสุขศึกษาและพลศึกษาโดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรงจากผู้รู้ในท้องถิ่นให้นักเรียนมีทักษะในการทำงานเป็นหมู่คณะมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนที่สอดคล้องกับ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ดังกล่าวแล้ว การจัดการเรียนรู้ในห้องเรียนมีการวางแผนร่วมกับครูในกลุ่มสาระและวางแผนร่วมกับผู้รู้ในท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่ม คือ ผู้รู้ในท้องถิ่นการให้สถานที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ใกล้โรงเรียนและครูช่วยให้การจัดการเรียนรู้ปรับเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมช่วยให้การจัดการเรียนรู้มีความสอดคล้องกับสภาพจริงในท้องถิ่นช่วยแก้ปัญหาในเรื่องความรู้ประสบการณ์และสื่อการเรียนรู้ที่ไม่มีความถนัดช่วยให้มีความรู้และสามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียน และสอดคล้องกับ Giska Adilah (2013) การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านเนื้อหาในท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษาในเกาะชวาอินโดนีเซีย พบว่า เนื้อหาในท้องถิ่นในปัจจุบันไม่ได้ส่งผลกระทบอย่างมากต่อการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียน องค์ประกอบของวัฒนธรรม 7 ประการ ได้แก่ ภาษา ระบบความรู้ การจัดระเบียบสังคม ระบบการดำรงชีวิตและเทคโนโลยี ระบบการดำรงชีวิตระบบศาสนาและ ศิลปะ องค์ประกอบทั้งเจ็ดของวัฒนธรรมที่มีลักษณะนิสัยค่านิยมศีลธรรมและวัฒนธรรมชาว ดังนั้นจึงมีความสำคัญมากที่จะต้องได้รับการแต่งตั้งและนำไปใช้ในเนื้อหาท้องถิ่น การศึกษาเนื้อหาท้องถิ่นสามารถเพิ่มคุณค่าทางวัฒนธรรมในสังคมชาวอินโดนีเซีย การศึกษานี้จะได้อย่างเหมาะสมกับความรู้ท้องถิ่นในทุกภูมิภาคในอินโดนีเซียไม่เพียง แต่วัฒนธรรมชาวเราแค่ใช้ Java เป็นจุดเปลี่ยนเพื่ออธิบายเนื้อหาในท้องถิ่นอื่น ๆ ในบทความนี้เราต้องการอธิบายว่าการให้เนื้อหาทางการศึกษาในท้องถิ่นมีความสำคัญมากในการเติมเต็มองค์ประกอบของวัฒนธรรมและทำให้วัฒนธรรมต้องทนจากยุคโลกาภิวัตน์

การสร้างระบบนิเวศวิทยาการเรียนรู้ที่ดีและมีประสิทธิภาพ โดยการสร้างและหนุนเสริมการเรียนรู้จากสถานการณ์ที่ทำหายและหลากหลาย การเปิดโอกาสการแสดงออกทางความคิดในมิติใหม่และการนำความรู้เดิมเป็นพื้นฐานในการเชื่อมโยงสู่การเรียนรู้ การค้นหาและสร้างองค์ความรู้ใหม่จากบรรยากาศการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในการเชื่อมโยงและบูรณาการสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการพัฒนาการเรียนรู้ในพื้นที่การเรียนรู้ที่สามารถสร้างการเรียนรู้จากสถานศึกษาและชุมชน สร้างการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้ออกแบบ พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ลงมือทำ ปฏิบัติการเป็นหลักและอาศัยเครื่องมือ สื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย ผู้เรียนปฏิบัติการเรียนรู้จัดระบบความรู้และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างสรรค์ผลลัพธ์การเรียนรู้ที่มีความหมายต่อการเรียนรู้และชีวิตในเชิงอนาคตภาพ ครูผู้สอนกระตุ้น หนุนเสริมและสร้างสรรค์สถานการณ์การเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อให้ตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคลของ

ผู้เรียนซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการบูรณาการการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อผู้เรียน

สร้างนวัตกรรมการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น นำกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้วยนวัตกรรม SAAOL ไปทดลองใช้กับโรงเรียนนำร่องการพัฒนาการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 จำนวน 5 แห่ง ประกอบด้วย โรงเรียนบ้านนาจาน โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่ โรงเรียนบ้านสำโรงและโรงเรียนบ้านคำก้อม โดยการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา บทบาทของผู้เรียน ครูผู้สอน ผู้อำนวยการสถานศึกษาและศึกษานิเทศก์ เปลี่ยนแปลงไปโดยเปิดโอกาสการมีส่วนร่วม สะท้อนผลความรู้และเชื่อมโยงความรู้สู่การปฏิบัติอย่างมีความหมาย จำแนกได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ปฏิบัติ ประกอบด้วย ผู้เรียนและครูผู้สอน อยู่ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ SAAOL ทุกขั้นตอนโดยในแต่ละขั้นตอนจะมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับการสืบค้นและแสวงหาความรู้ กลุ่มผู้สนับสนุน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสถานศึกษาหรือศึกษานิเทศก์และผู้นำชุมชน สร้างความร่วมมือและนำเข้าภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเชื่อมต่องบกับการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอน โดยผลลัพธ์ของกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้วยนวัตกรรม SAAOL คือ ผลงานสร้างสรรค์ของผู้เรียนที่มีความหมาย คุณค่าและเกิดประโยชน์ต่อสังคม สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้พุทธิปัญญานิยมโดยผู้เรียนเรียนรู้ด้วยการสร้างความรู้ใหม่ขึ้นด้วยตนเองและการแปลความจากประสบการณ์ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้จะมีประสิทธิภาพมากที่สุดเมื่อกระบวนการเรียนรู้มีความหมายกับผู้เรียน ผู้เรียนได้ลงมือประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองหรือได้ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกที่มีความหมาย ซึ่งจะรวมถึงปฏิภพระหว่างความรู้ในตัวของผู้เรียนเอง ประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมภายนอกการเรียนรู้จะได้ผลดีถ้าหากว่าผู้เรียนเข้าใจในตนเอง มองเห็นความสำคัญในสิ่งที่เรียนรู้และสามารถเชื่อมโยงความรู้ระหว่างความรู้ใหม่กับความรู้เก่าได้ ส่วนครูเป็นผู้ช่วยเหลือและคอยอำนวยความสะดวก ครูจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยมีทางเลือกในการเรียนรู้ที่หลากหลายและเรียนรู้อย่างมีความสุขสามารถเชื่อมโยงความรู้ระหว่าง ผู้เรียนรู้วิธีการสร้างความรู้ด้วยตนเองและสามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้ สอดคล้องกับ ดวงมณี นัฐวรังกูร (2556) ได้ศึกษา สภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 2 ตามทัศนะของผู้เรียน พบว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานีเขต 2 ตามทัศนะของผู้เรียน พบว่า โดยรวมทุกด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานีเขต 2 ตามทัศนะของผู้เรียน ที่มีเพศอายุ

ระดับการศึกษา ต่างกันโดยภาพรวม และรายด้านไม่แตกต่างกัน ข้อเสนอแนะและแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานีเขต 2 ตามทัศนะของผู้เรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต้องทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจต่อการเรียนและมีความหมายต่อการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนได้ การใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี จะต้องให้ผู้เรียนเป็นกลุ่มที่เลือกใช้สื่อการเรียนรู้เหล่านี้ด้วยตนเองและแสวงหาสื่อการเรียนรู้จากนอกห้องเรียนเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรหาโอกาสที่สามารถส่งเสริมให้นักเรียนทำกิจกรรมร่วมกัน ที่มีระยะเวลาที่เพิ่มมากขึ้นต่อการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเช่นการทัศนศึกษาการเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรมเป็นต้น และการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง ควรมีวิธีการง่ายต่อการวัดผล การพัฒนาวิธีการวัดผลและประเมินตามสภาพจริงของนักเรียนอาจจะหาข้อมูลจากสื่อต่างๆเช่นหนังสือพิมพ์ช่องโทรทัศน์ครู (Teacher channel) คู่มือการเรียนรู้ต่างๆ เป็นต้นทำให้กระบวนการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริงนั้นเกิดทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล สอดคล้องกับ ศรีจันทร์รัตน์ กันทะวัง (2556) ได้ศึกษา การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา พบว่า การเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากแหล่งเรียนรู้ ในชุมชน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน ชุมชน เน้นการจัดกิจกรรมที่หลากหลายและจัดประสบการณ์ภาคสนามให้แก่ผู้เรียนเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสุขสร้างสรรค์ความคิดและประสบการณ์ชีวิตที่มีคุณค่า สอดคล้องกับ พื้นฐานหรือวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความรัก ความภาคภูมิใจและมีความผูกพันกับท้องถิ่น นักเรียนมีความสามารถในการปฏิบัติด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก และเมื่อพิจารณาความสามารถในการปฏิบัติด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละด้าน พบว่า นักเรียนมีความสามารถในระดับดีมาก จำนวน 5 เรื่อง คือ เรื่องการละเล่นพื้นบ้าน เรื่อง ดุง เรื่อง สมุนไพรพื้นบ้าน เรื่อง อาหารพื้นบ้านและเรื่อง จ้อย ซอ นักเรียนมีความสามารถในระดับดี จำนวน 4 เรื่อง คือ เรื่อง การสืบชะตา เรื่อง OTOP เรื่อง การทำฝายแม้ว และเรื่อง วิถีข้าว ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา ทำให้นักเรียนมีความสามารถในการปฏิบัติด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ในระดับดีถึงดีมาก ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่นักเรียนเห็นด้วยมากที่สุด จำนวน 1 ด้าน คือ ด้านการดำเนินการเรียนรู้ ด้านที่นักเรียนเห็นด้วยมาก จำนวน 4 ด้าน คือ ด้านวัตถุประสงค์และเนื้อหาด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านการใช้สื่อการเรียนรู้ ด้านการวัดและประเมินผล จึงสรุปได้ว่า การเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนว

การเรียนรู้เชิงประสบการณ์โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา นักเรียนมีคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในระดับมาก การนำรูปแบบการเรียนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวการเรียนรู้เชิงประสบการณ์โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาครูผู้สอนควรศึกษาคู่่มือการใช้รูปแบบ ขั้นตอนของรูปแบบ และมีข้อมูลองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งครูผู้สอนสามารถปรับได้ตามความเหมาะสม การจัดการเรียนการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการเรียนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาครูต้องส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนมีโอกาสเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามขั้นตอน กระบวนการของรูปแบบการเรียน การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาครูควรเน้นการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย และได้เรียนรู้จากครูภูมิปัญญาท้องถิ่น สอดคล้องกับ ปาริฉัตร ลีลาเลอเกียรติ (2554) ได้ศึกษา รูปแบบการจัดการเรียนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาธุรกิจโรงเรียนและชุมชน พบว่า การคัดเลือกภูมิปัญญาที่เหมาะสมนำเข้าสู่หลักสูตรการเรียนการเรียนรู้ในโรงเรียน วิธีการคัดเลือกสรรหาภูมิปัญญาทำได้โดยการประชุมปรึกษาหารือในระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน ครูหรือบุคลากรทางการศึกษาร่วมกับปราชญ์ทางภูมิปัญญา ปราชญ์ทางภูมิปัญญาคือผู้ที่ประกอบอาชีพหรือทำธุรกิจเกี่ยวภูมิปัญญานั้น ๆ ที่ประสบผลสำเร็จ มีความยั่งยืนมั่นคงสามารถนับเป็นรายได้จุนเจือครอบครัวได้อย่างพอเพียงไม่เดือดร้อน ประการสำคัญคือจะต้องเป็นภูมิปัญญาที่สามารถสืบทอดต่อ ๆ ไปยังลูกหลานหรือเยาวชนได้เพราะภูมิปัญญาบางอย่างผู้สืบทอดหรือเจ้าของภูมิปัญญามีความต้องการที่จะรักษาไว้เฉพาะภายในกรอบของครอบครัวลูกหลานตนเองเท่านั้น ดังนั้นการคัดสรรภูมิปัญญาที่จะนำมาสืบทอดเผยแพร่ในโรงเรียนหรือถ่ายทอดแก่เยาวชนอื่น ๆ เจ้าของภูมิปัญญาจะต้องมีใจกว้างไม่หวงวิชาและมีความปรารถนาดีต่อคนอื่น พร้อมกับความยินดีและเสียสละทั้งเวลา กำลังงานในการถ่ายทอดภูมิปัญญาอย่างจริงใจ รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการเรียนการเรียนรู้ภูมิปัญญา คือ การนำความรู้ภูมิปัญญา เข้าสู่หลักสูตรการเรียนการเรียนรู้ในโรงเรียน และการจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนสามารถจัดได้ทั้งในโรงเรียนและในชุมชน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของภูมิปัญญาเพราะบางประเภทสามารถนำมาจัดการเรียนการเรียนรู้ได้สะดวกในโรงเรียนแต่บางอย่างสามารถนำมาสู่บทเรียนได้เฉพาะภาคทฤษฎีส่วนภาคปฏิบัติจะต้องกระทำในพื้นที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีอยู่ กระบวนการเรียน การเรียนรู้ภูมิปัญญาโดยกระบวนการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจะก่อให้เกิดการถ่ายทอดสืบทอดภูมิปัญญาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุดการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเป็นแนวทางสู่การจัดการเรียนรู้ชุมชนเป็นการนำร่องหรือเป็นตัวอย่างในแนวปฏิบัติหากมีการนำเข้าสู่การเรียนการเรียนรู้อย่างเต็มเวลาหน่วยเรียนรู้

และมีการปฏิบัติจริงจะทำให้เกิดประโยชน์แก่นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชนเป็นอย่างมาก และสอดคล้องกับ ทศนิยม ทองไทย (2556) ได้ศึกษา การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิด การจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา พบว่า ผลการศึกษาข้อมูล เบื้องต้นในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โดยยึดหลักการเรียนรู้ที่เน้นให้นักเรียนได้ปฏิบัติทั้งในระดับบุคคล และระดับกลุ่ม มุ่งเน้นให้นักเรียนสร้างความรู้จากการปฏิบัติร่วมกันและมีการจัดเก็บความรู้ที่มีอยู่ใน ตัวตนของนักเรียนเปลี่ยนเป็นความรู้ที่ชัดแจ้งด้วยการแลกเปลี่ยนความรู้ ส่วนรูปแบบการเรียน การเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา เรียกว่า PHOSAI Model มีองค์ประกอบสำคัญ คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) กระบวนการจัดการ ความรู้ 4) การวัดและประเมินผล 5) ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการความรู้ ผลการทดลองใช้รูปแบบ การเรียนการสอนตามแนวคิดการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา กลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนทักษะการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และนักเรียนมีความ พึงพอใจต่อรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดย ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ผลการถอดบทเรียน จากการบันทึกความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด ส่วนบทเรียนที่ได้จากการสัมภาษณ์นักเรียน และการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดการ เรียนการสอนรู้จะให้ประสบผลสำเร็จนั้นต้องเริ่มต้นที่ตัวครูก่อน โดยครูผู้สอนจะต้องเป็นผู้เตรียมการ เรียนการสอนรู้ นำเสนอตัวอย่าง และแนะนำแหล่งเรียนรู้ เพื่อเป็นแนวทางให้นักเรียนได้ดำเนิน กิจกรรมให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัย การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมจัดการเรียนรู้ รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ผู้วิจัยมี ข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะทางการวิจัย

1.1 ควรมีการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับนวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับขอบ การจัดการเรียนรู้ของผู้สอนแต่ละคนที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญด้านนวัตกรรมทาง การศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลเพื่อหนุนเสริมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาสำหรับครูผู้สอนใน สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาและเผยแพร่ในวงวิชาการโดยมีแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับ

ความก้าวหน้าทางวิชาชีพตามมาตรฐานตำแหน่ง ครู ผู้อำนวยการสถานศึกษาและศึกษานิเทศก์ เพื่อพัฒนาต่อไป

1.2 ควรมีการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานการจัดการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยเชิงโครงสร้างหรือวัฒนธรรมองค์กรที่มีผลต่อการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ตั้งแต่ระดับห้องเรียนจนถึงระดับสถานศึกษาซึ่งเป็นหน่วยปฏิบัติการจัดการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับชุมชนด้านการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสภาวะการณ์ความปกติใหม่ให้บรรลุเป้าหมายเชิงผลลัพธ์การเรียนรู้ที่เกิดกับผู้เรียนและส่งผลให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้เชิงนวัตกรรมที่เป็นกระบวนการสำคัญในการนำความรู้สู่การพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นอย่างมีความหมายและคุณค่าอย่างยั่งยืน

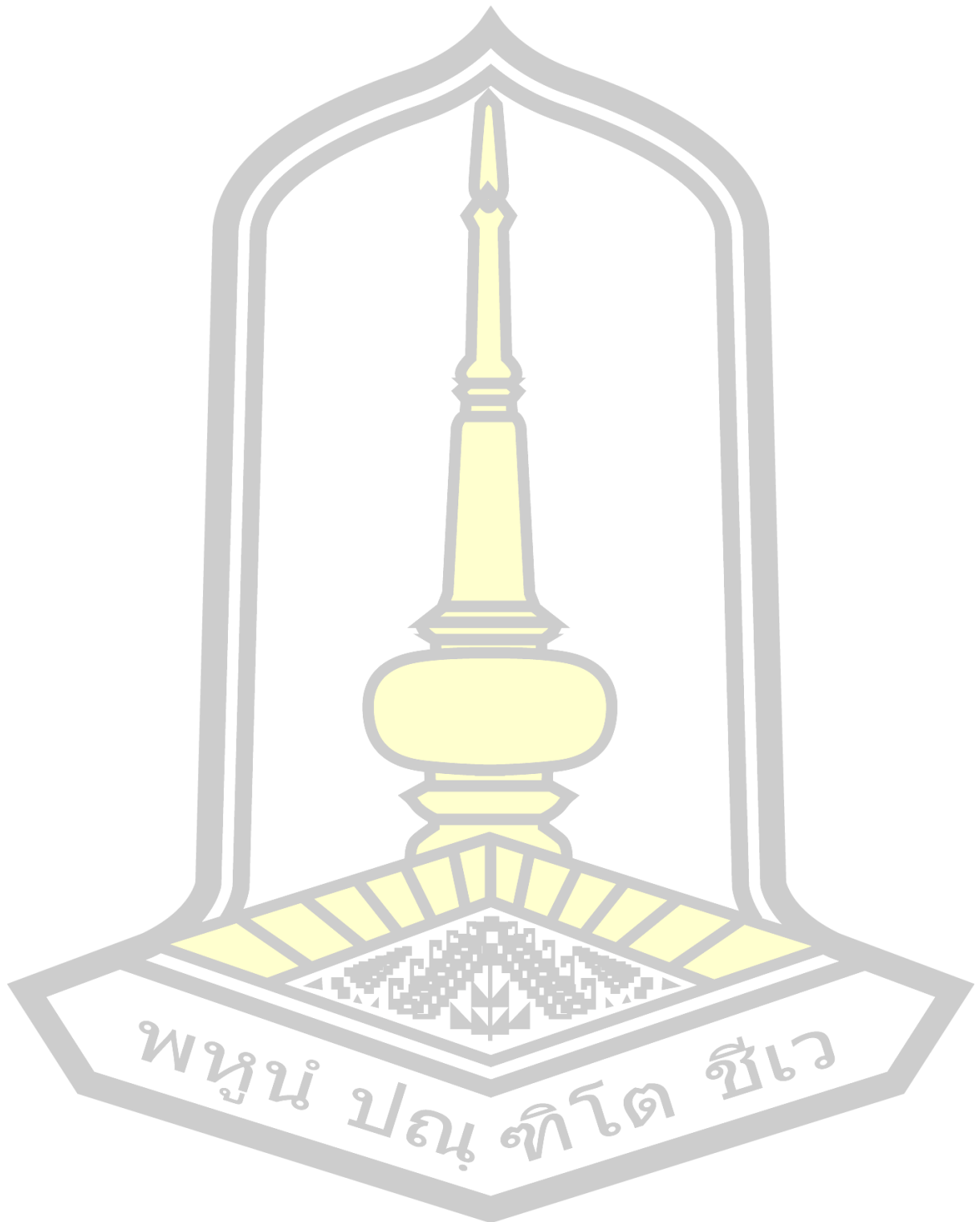
2. ข้อเสนอแนะแนวทางการนำไปปฏิบัติ

2.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เช่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียน กลุ่มเครือข่ายสถานศึกษา เป็นต้น มีกระบวนการในการออกแบบ พัฒนาหลักสูตรระดับเขตพื้นที่และหลักสูตรระดับสถานศึกษาบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของบุคคล หน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนในการหนุนเสริมการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพตอบสนองการเปลี่ยนแปลงเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและความต้องการของผู้รับบริการ คือ ผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชน ที่เป็นรูปธรรมและเกิดผลเชิงประจักษ์ เปิดโอกาสการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชนโดยกำหนดในแผนพัฒนาการจัดการศึกษา ระดับสถานศึกษาเพื่อการจัดการศึกษาที่มีความต่อเนื่องและมีคุณภาพ

2.2 การสะท้อนผลลัพธ์การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยนวัตกรรมการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา SAAOL ไปยังหน่วยงานต้นสังกัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อเป็นข้อมูลในการออกแบบและกำหนดแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาหรือสาระการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน วงวิชาชีพครูและวงวิชาการด้านการศึกษา

พจนัน ปณฺ ทิโต ชีเว

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ รุกขชาติ. (2541). *แนวโน้มการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ในศตวรรษที่ 21*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). *การบูรณาการ*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *ท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กรมวิชาการ. (2545). *สรุปผลการประชุมสัมมนา เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กรมวิชาการ. (2552). *การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). *แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งการดำเนินงานเขตพื้นที่การศึกษาและการพัฒนาการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุม สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2561). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2560)*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://academic.obec.go.th/web/news/view/75> [สืบค้นเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2563]
- กิตานันท์ มลิทอง (2548). *เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม*. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2546). *การคิดเชิงบูรณาการ*. กรุงเทพฯ: ซีเค็ส มีเดีย.
- เกียรติพงษ์ อุดมธนะธีระ. (2561). *PDCA Cycle / วงจรการควบคุมคุณภาพหรือ วงจรเดมมิง (Deming Cycle)*. [ออนไลน์]. ได้จาก <https://www.iok2u.com/index.php/article/innovation> [สืบค้นเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2561]
- คมกริช ชาญณรงค์. (2560). การใช้สาระด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษา สภาพปัญหาและการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 11(3), 64-65.
- คมพล สุวรรณภูมิ. (2550). รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดระยองและจันทบุรี. *วารสารวิจัยรำไพพรรณี*. 15(1), 52-58.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2551). *การวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- จตุรพร มณีโนนโพธิ์. (2562). การศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาการบริหารงานวิชาการ
ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
ชัยภูมิ เขต 1. วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 15(2), 14-23.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2543). ภูมิปัญญาลูกอีสาน. โครงการตำรามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จิณณวัตร ประโคทัง. (2549). รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของ
โรงเรียนดีเด่น โรงเรียนกันทรารมย์จังหวัดศรีสะเกษ.วิทยานิพนธ์การศึกษาดุสิตบัณฑิต
สาขาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- จิตตวดี ทองทั่ว. (2557). การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษา
ตลอดชีวิตในสถานศึกษา : การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. ม.ป.ท.: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- จิราภรณ์ ศิริทวี. (2541). เทคนิคการจัดกิจกรรมให้นักเรียนสร้างความรู้. วารสารวิชาการ, 1(9),
37-52.
- ฉวีวรรณ อินชุกุล. (2559). ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาสังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 4. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชญาสินี จันทรวิจิตร. (2561). บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ของวัดและพระสงฆ์ต่อเด็กด้อยโอกาส
ทางการศึกษาในพื้นที่ชายแดนแม่สอด. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. 7(1),
132-144.
- ชนม์ชกรณ์ วรอินทร์. (2554). เอกสารประกอบการสอน รายวิชาการวัดผลและประเมินผลการศึกษา.
พิษณุโลก: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- ชนัญ วงษ์วิภาค. (2532). การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม:ศึกษา
เฉพาะลาวครั้งอยู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี. กรุงเทพฯ: เอกสารการพิมพ์โรเนียว
ภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชวลิต ชูกำแหง. (2551). การพัฒนาหลักสูตร. มหาสารคาม: ทีคิวพี จำกัด.
- ชวลิต อธิปัตย์กุล. (2557). รูปแบบสัมฤทธิ์ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับพัฒนาการทางงานช่าง.
วารสารดำรงวิชาการ, 13(2), 148-182.
- ชูชาติ สุทธะ. (2561). การศึกษาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์
การใช้ประโยชน์และการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชนในลุ่มน้ำอิงจังหวัดพะเยา-
เชียงราย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- ชูติวรรณ บุญอาชาทอง. (2560). การวิเคราะห์ เปรียบเทียบการนำความรู้เกี่ยวกับพุทธานิยามหรือพุทธิปัญญามาใช้ในชั้นเรียน. *วารสารร่มพญักษ์ มหาวิทยาลัยเกริก*, 35(3), 34-50.
- เชิดศักดิ์ ชุมนุม. (2540). “นิตรมิตรนิยม-ทฤษฎีการสร้างความรู้โดยผู้เรียน” คู่มือฝึกอบรมเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนแบบหน่วยบูรณาการวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ.
- เซียะ สิงห์ประโคน. (2549). การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนพุทธบารมี อำเภอพลับพลาชัย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 2. การศึกษาค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต สาขาการบริหารและพัฒนาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ณณณีย์ ศรีสุข. (2564). นิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์ลำปาง*, 10(1), 187-202.
- ณัฐภรณ์ หลาวทอง. (2563). การประเมินความสอดคล้องในแนวเดียวกันของการเรียนการสอนภาษาอังกฤษระหว่าง ระบบการเรียนการสอนออนไลน์แบบเปิด (MOOC) ของไทยและต่างประเทศด้วย ดัชนีความสอดคล้องของฟอร์เตอร์. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 44(3), 93-110.
- ดารี บุญชู. (2548). การใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา. *วารสารวิชาการ*, 8(1), 27-31.
- ตีก แสนบุญ (2553). "งานช่างลูกครึ่ง" ยุคล่าอาณานิคม ณ วัดบ้านกระเดียน เมืองอุบล. *วารสารศิลปวัฒนธรรม*, 31(3), 56-59.
- ทองคุณ หงส์พันธุ์. (2542). *สอนดีต้องมีหลัก*. กรุงเทพฯ: แสงสว่างการพิมพ์.
- ทัศนีย์ ทองไชย. (2556). *การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา*. กรุงเทพฯ: ปริญญานิพนธ์การศึกษาดุสิตบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ทิตนา แคมณี. (2548). *ศาสตร์การสอน. พิมพ์ครั้งที่ 4*. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด.
- ทิตนา แคมณี. (2559). *ศาสตร์การสอน องค์ความรู้ เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 20*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธมตญา นามเมืองรักษ์. (2560). แนวทางการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำเนินงานของโรงเรียนท่าคันโทวิทยาคาร อำเภอท่าคันโท จังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย*, 7(2), 30-43.
- ธำรง บัวศรี. (2532). *ทฤษฎีหลักสูตรการออกแบบและพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- ธำรง บัวศรี. (2542). *ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบหลักสูตรและพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ธนรัช.

ธีรชัย บุณนโชติ. (2544). การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ : แนวคิด วิธีและเทคนิคการสอน

1. กรุงเทพฯ: บริษัท เดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แมเนจเม้นท์ จำกัด.

นันทสาร สีสลับ. (2541). ภูมิปัญญาไทย. วารสารมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ศิลปวัฒนธรรม, 4(2), 12.

นิคม ชมพูลง. (2545). วิธีการและขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.

นิคม บางจรัส. (2553). ผลลัพธ์ที่แปรปรวนจากข่าวในวิถีชีวิตชาวมอญ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชนบทศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.

นิตี เอียวศรีวงศ์. (2536). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ: ทิศทางไทย.

นิพนธ์ กุลชิต. (2565). การพัฒนาหลักสูตรส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสำหรับครูสอนภาษาอังกฤษ ระดับประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

นิตยพรณ วรณศิริ. (2550). มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม: แนวคิด ทฤษฎี ความเป็นมา และสาระสำคัญด้านมานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.

นิรมล ศตวุฒิ. (2547). การจัดการเรียนรู้ที่เริ่มจากผู้เรียน. กรุงเทพฯ: วารสารวงการครู, 1(7), 8.

นิรมล ศตวุฒิ. (2557). การพัฒนาหลักสูตร. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

นุชนาจ พลอยพันธ์. (2549). ผลของมัลติมีเดียที่พัฒนาตามแนวทฤษฎีพุทธปัญญาที่ใช้ Keyword Method สาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ เรื่องสัตว์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์. (2545). การประเมินการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ แนวคิดและวิธีการ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัท วัฒนาพานิช จำกัด.

บุญเลี้ยง ทมทอง. (2559). ทฤษฎีและการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ทริบเพิ้ล เอ็ดดูเคชั่น จำกัด.

ปพิชญา จินอิม. (2561). แนวทางการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในการจัดการเรียนการสอนของครูมัธยมศึกษาตอนต้นกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ประคอง เจริญจิตรกรรม. (2551). ภูมิปัญญาในวรรณกรรม. *วารสารศิลปศาสตร์*, 8(1), 17-26.
- ประภากร แก้ววรรณ. (2551). *การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น*. อุดรธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- ปริญญ์ ปันสุวรรณ. (2561). *การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยแนวคิดการถ่ายโยงความรู้ เพื่อส่งเสริมความสามารถในการจัดการความรู้และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักศึกษาครูภาษาไทย*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน (การสอนภาษาไทย) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปัทมา ยืนยาว. (2549). *การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเรื่องคลองอู่ตะเภาโดยใช้หลักวิธีดำเนินการของ GLOBE เรื่อง น้ำ : กรณีศึกษาโรงเรียนพระตงประธานศิริวัฒน์ ตำบลพระตง อำเภอดงหลวง จังหวัดสงขลา*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ปาริฉัตร ลีลาเลอเกียรติ. (2554). *รูปแบบการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาธุรกิจ ในโรงเรียนและชุมชน*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปิยภัทร ทองพรม. (2563). *การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. *วารสารวิจัยรำไพพรรณี*, 14(2), 65-76.
- ปิยะนุช รัตนพันธุ์. (2561). *รูปแบบการสร้างภูมิคุ้มกันทางารับวัฒนธรรมในโรงเรียนวิถีพุทธ*. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีและการจัดการอีสเทิร์น*, 17(1), 174-182.
- พศพร คำยิ่ง. (2564). *การพัฒนาหลักสูตรเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- พระครูผาสุกวิหิตธรรม ผาสุโก (ธานุมัตย์). (2564). *การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นการประดิษฐ์เทียนพรรษาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี*. *Journal of Modern Learning Development*, 6(6), 308-323.
- พระเทพสิงหราชจารย์. (2561). *การบูรณาการพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21*. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. 6(พิเศษ), 516-526.
- พระธรรมโกศาจารย์. (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระธรรมโกศาจารย์. (2552). *วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก. (2542). *พุทธวิธีในการสอน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระปลัดโฆสิต คงแทน. (2557). รูปแบบการจัดการศึกษาของวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน. *วารสารบริหารการศึกษา มศว*, 11(20), 84-95.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). *ปรัชญาการศึกษาของไทยภาคพุทธธรรม: แก่นนำการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ผลิธัมม์.
- พระพันว์วัฒน์ ธมมาทนต์ (ภูมิรัง). (2564). การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based Learning). *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 7(1), 967-976.
- พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน). (2563). *การพัฒนารูปแบบการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมจิริง ทองด้วง. (2546). *การศึกษาเชิงพุทธจริยศาสตร์เรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวและการทำนาข้าว ในจังหวัดพัทลุง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระมหาสายัญ เปมสีโล (วงศ์สุรินทร์). (2564). *เอกสารประกอบการสอน หลักสูตรและวิทยาการการเรียนรู้*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชปริยัติกวี. (2563). *พุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม*. สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระแสงจันทร์ ฐิตสาโร และคณะ. (2562). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา. *วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์*, 4(1), 12-20.
- พระอธิการสมชาย ฐานธมโม (2562). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธธรรม. *วารสารพุทธอาเซียนศึกษา*, 3(2), 1-11.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2550). *ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ : แนวคิด เทคนิค และกระบวนการ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- พิชิต ฤทธิจรูญ. (2559). *เทคนิคการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- พิทักษ์ ลีนาลาด. (2549). *วิเคราะห์ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน*. *วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย*, 13(3), 41-83.

- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และคณะ. (2557). *การสอนคิดด้วยโครงการการเรียนรู้แบบบูรณาการทักษะในศตวรรษที่ 21*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พุทธรักษ์ ปราบนอก. (2560). การสอนศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษาของประเทศไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์*, 34 (3), 269-287.
- ไพฑูรย์ ลินลารัตน์. (2561). “เมื่อโลกเปลี่ยนไป มาตรฐานใหม่ย่อมเกิดขึ้น” ในเฉลิมรัชสมัยครูไทยพัฒนา. เอกสารในงานวันครู 2561.
- ภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา (2562). การจัดการทุนมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา. *วารสารพุทธจักร*, 68(4), 16-26.
- มนตรี แยมกสิกร. 2547. *การวิจัยและทฤษฎีเทคโนโลยีการศึกษา*. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา
- มารุต พัฒนา. (2561). *การประเมินหลักสูตรเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์.
- มารุต พัฒนา. (2562). *การบูรณาการเชิงสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ผู้นำนวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้.
- มารุต พัฒนา. (2562). *แนวคิดหลักการพัฒนาหลักสูตร*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ผู้นำนวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้.
- มาลีณี จุฑาปะมา. (2554). *จิตวิทยาการศึกษา*. บุรีรัมย์ : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2553). *การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม: ประชาชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและราชการ*. กรุงเทพฯ: บั๊ค พอยท์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2550). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุวธิดา คำปวน. (2560). การบูรณาการ: เส้นทางแห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. *วารสารการบริหารและนิเทศการศึกษา*, 8(1), 25-38.
- รังสิยา นรินทร์. (2562). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านโดยใช้กิจกรรมเป็นฐานในการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความมุ่งมั่นแน่วแน่ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 19(1), 57-70.
- รัตน์ะ บัวสนธ์. (2535). *การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น :กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง*. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- รัตน์ะ บัวสนธ์. (2562). วิจัยและพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 11(2), 1-11.

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- เรืองวิทย์ นนทภา. (2549). *เทคโนโลยีและนวัตกรรมการศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- วรศักดิ์ มัชฌิมากิโร. (2557). บทบาทของนวัตกรรมการศึกษาต่อการเรียนรู้. *วารสารราชพฤกษ์*. 12(2), 1-9.
- วรรณทิพา รอดแรงคำ. (2540). *การสอนวิทยาศาสตร์เน้นทักษะกระบวนการ*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.).
- วรวิทย์ นิเทศศิลป์. (2551). *สื่อและนวัตกรรมแห่งการเรียนรู้*. ปทุมธานี: โรงพิมพ์สกายบุ๊กส์.
- วรวิทย์ พรหมคช. (2543). *ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 12. วิทยานิพนธ์*.
- วัชรพล วิบูลยศรีน. (2556). *นวัตกรรมและสื่อการเรียนรู้การสอนภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชรินทร์ ฐิตอดิษฐ์. (2556). *การจัดการเรียนการสอนศิลปะโดยใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น*. *วารสารศึกษาศาสตร์*. 7(1), 4-15.
- วัฒนาพร ระงับทุกข์. (2545). *เทคนิคและกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- วันชัย โกลละสุต. (2553). *การบริหารแบบมีส่วนร่วม*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://www.krukeng/ob.tc>. [สืบค้นเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2563]
- วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวช. (2542). *การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น: สานต่อที่ท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: บริษัทเซ็นเตอร์ดีสคัฟเวอร์ จำกัด.
- วิทยา พัฒนเมธาดา. (2560). *การจัดการเรียนรู้ (Learning Management)*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://www.kansuksa.com/8/> [สืบค้นเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2563].
- วิเศษ ชินวงศ์. (2544). *การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ*. *วิชาการ*, 4 (10), 27-33.
- วีณา ประชากุล. (2555). *จิตวิทยาสำหรับเด็กปฐมวัย*. มหาสารคาม : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- วีระพงศ์ มีสถาน. (2561). *ชั้นหมากเบญจ หรือชั้นหมากเบ้ง*. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศรีจันทร์รัตน์ กันทะวัง. (2557). *การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวการสอนเชิงประสบการณ์โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- ศรีไพร จันทรเขียว. (2559). การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาโดยพุทธวิธีบูรณาการ. วารสาร
พัฒนศาสตร์, 12(1), 15-27.
- ศักดิ์ชัย เกียรตินาคินทร์. (2542). ภูมิปัญญาชาวบ้าน ยาชุดพิเศษในการพัฒนา. วารสารวัฒนธรรม
ไทยม 36(9), 2-4.
- ศักดิ์ศรี ปาณะกุล. (2553). การประเมินหลักสูตร. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ศิริชัย กาญจนวาสิ. (2544). ทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ศิริชัย กาญจนวาสิ. (2564). ทฤษฎีการประเมิน. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริพร ทวีชาติ. (2545). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งข้อมูล
เป็นหลักเพื่อเสริมสร้างความสามารถด้านสารสนเทศของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา
ตอนต้น. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน บัณฑิต
วิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไศยนา บุญยะกลัมพ. (2546). แนวทางการจัดแผนการเรียนรู้แบบบูรณาการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ.
กรุงเทพฯ: โมเดอร์น อคาเดมิก เซ็นเตอร์.
- สนอง อินละคร. (2544). เทคนิควิธีการและนวัตกรรมที่ใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียน
เป็นศูนย์กลาง. อุบลราชธานี: อุบลกิจจพอพเซทการพิมพ์.
- สมควร นามสีฐาน. (2561). แนวทางการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่นเขต 4. วารสารวิชาการวิทยาลัย
สันตพล, 4(2), 17-25.
- สมทรง สิทธิ. (2561). การพัฒนาหลักสูตร. มหาสารคาม: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะ
ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์. (2553). รูปแบบการพัฒนาความสามารถในการจัดการความรู้ของ
ผู้ประกอบการที่มีนวัตกรรมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สามลดา
- สมบูรณ์ สงวนญาติ. (2534). เทคโนโลยีทางการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์
กรมฝึกหัดครู.
- สมพงษ์ ลอยลม. (2550). การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ของโรงเรียน
ประถมศึกษา อำเภอนองม่วงไข จังหวัดแพร่. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต:
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.
- สมยศ นาวิการ. (2554). ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ : อักษรไทย.

- สมศรี สง่าศิลป์ (2548). *การศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). (2562ก). *กฎกระทรวง การประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <http://www.onesqa.or.th/upload/download/201905231449267.PDF> [สืบค้นเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2563]
- สามารถ จันทรสุรีย์. (2536). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นคืออะไร อย่างไร. การสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ: cursaladpaw.
- สายสุนีย์ หมอดู. (2550). *การศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนรู้ เรื่อง สมุนไพร พื้นบ้าน*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำลี รักสุทธี และคณะ. (2546). *เทคนิคการพัฒนาหลักสูตรแบบบูรณาการ*. กรุงเทพฯ: พัฒนา การศึกษา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2564). *โครงการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช (หลักสูตรฐานสมรรถนะ)*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://cbethailand.com/> [สืบค้นเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2563]
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2541). *แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัด การศึกษา*. ม.ป.ท.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552. ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา. มาตรา 29*
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2550). *การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการสู่พหุปัญญา*. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563). *ข้อมูลจำนวนโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา*. [ออนไลน์]. ได้จาก: http://www.bopp.go.th/?page_id=1828 [สืบค้นเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2563]
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2553). *ชุดฝึกอบรมการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุม สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สิรภพ สอนดง. (2563). รูปแบบการพัฒนาภูมิปัญญาและประเพณีเชิงพุทธกับการส่งเสริมการเรียนรู้ ของประชาชนในเขตอีสานใต้. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*. 5(1), 148-162.
- สิริพัชร เจริญวโรจน์. (2546). *การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ*. กรุงเทพฯ: บุ๊ค พอยท์.
- สิริพัชร เจริญวโรจน์. (2559). กระบวนการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน ในกระบวนการวิชา CEE2205 (ความคิดสร้างสรรค์สำหรับเด็ก). *วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์*, 32(2), 1-8.

สุคนธ์ สินธพานนท์. (2553). *นวัตกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพของเยาวชน*.

กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

สุคนธ์ สินธพานนท์. (2558). *การจัดการเรียนรู้ของครูยุคใหม่เพื่อพัฒนาทักษะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพมหานคร: 9119 เทคนิคพรินต์.

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2540). ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้. *วารสารทักษิณคดี*, 4(3), 50.

สุนันทา สุนทรประเสริฐ. (2546). *หลากหลายการเรียนรู้แบบบูรณาการ*. นครสวรรค์: ริมปการพิมพ์.

สุนันทา สุนทรประเสริฐ. (2547). *การสร้างสื่อการสอนและนวัตกรรมการเรียนรู้สู่การพัฒนาผู้เรียน*.

กรุงเทพฯ: ราชบุรุษธรรมรักษ์การพิมพ์.

สมน อมรวิวัฒน์. (2533). *สมบัติพิพม์ของการศึกษาไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมน อมรวิวัฒน์. (2543). *ปฏิรูปการเรียนรู้สู่ผู้เรียนสำคัญที่สุด*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ.

สุมาลี ชัยเจริญ. (2545). *ทฤษฎีการออกแบบการสอนในกระบวนทัศน์ใหม่*. ขอนแก่น:

ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุวรรณา รัตนธรรมเมธี. (2554). *หลักสูตรและการจัดการ*. สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

โครงการจัดทำตำราและงานวิจัยเฉลิมพระเกียรติ 82 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (2545). *21 วิธีจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด*.

กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

สุวิทย์ มูลคำ. (2551). *ครบเครื่องเรื่องการคิด*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

เสน่ห์ จามริก. (2545). *พุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

เสรี พงศ์พิศ. (2536). *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ

ภูมิปัญญาและมูลนิธิหมู่บ้าน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เสรี พงศ์พิศ. (2552). *คู่มือการทำวิสาทกิจชุมชน*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทยการพิมพ์.

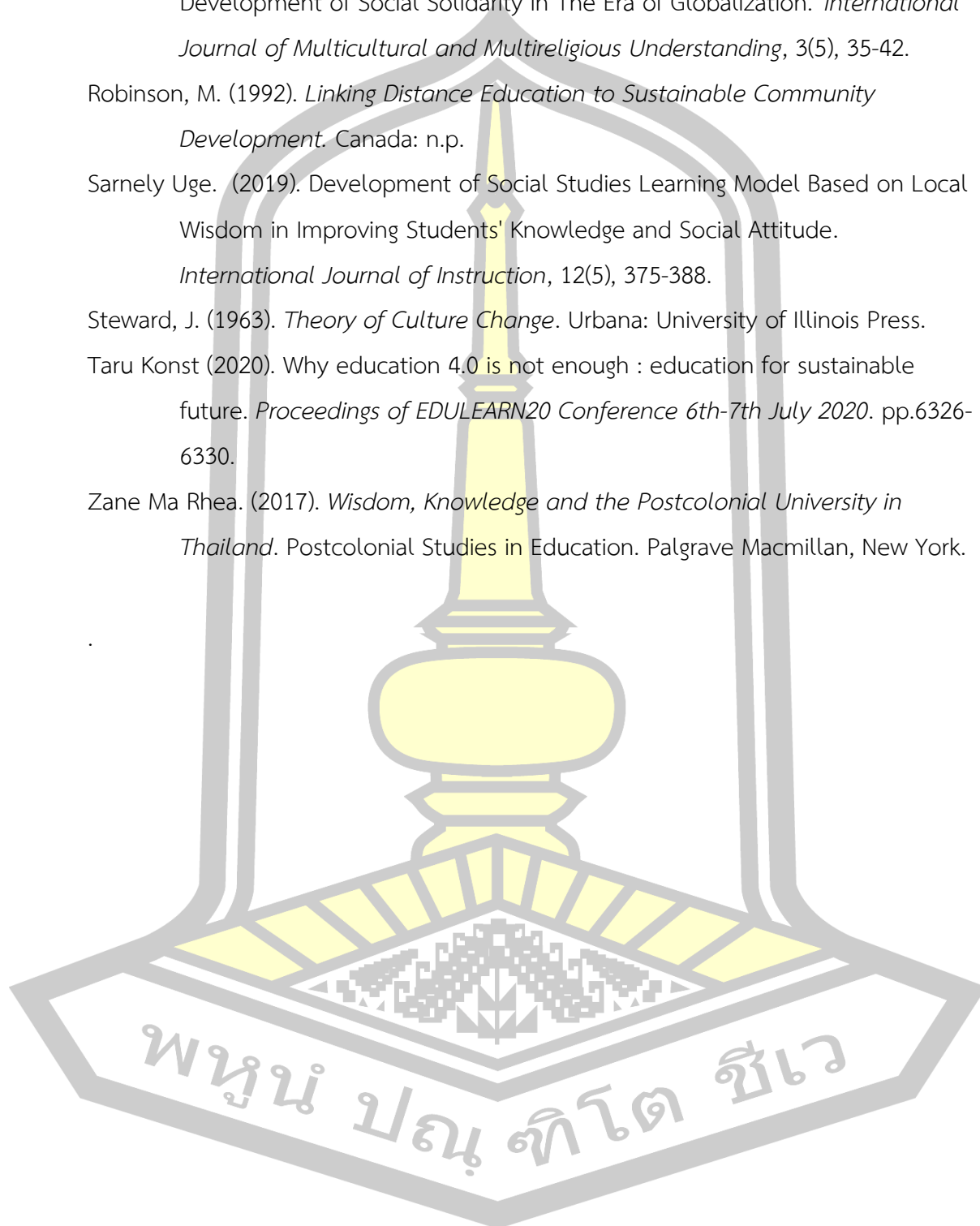
หทัยนันท์ ตาลเจริญ. (2550). *ผลของการใช้เกมสถานการณ์จำลองตามแนวคอนสตรัคติวิสต์บนเว็บที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่มีรูปแบบการเรียนต่างกัน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาโสตทัศนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

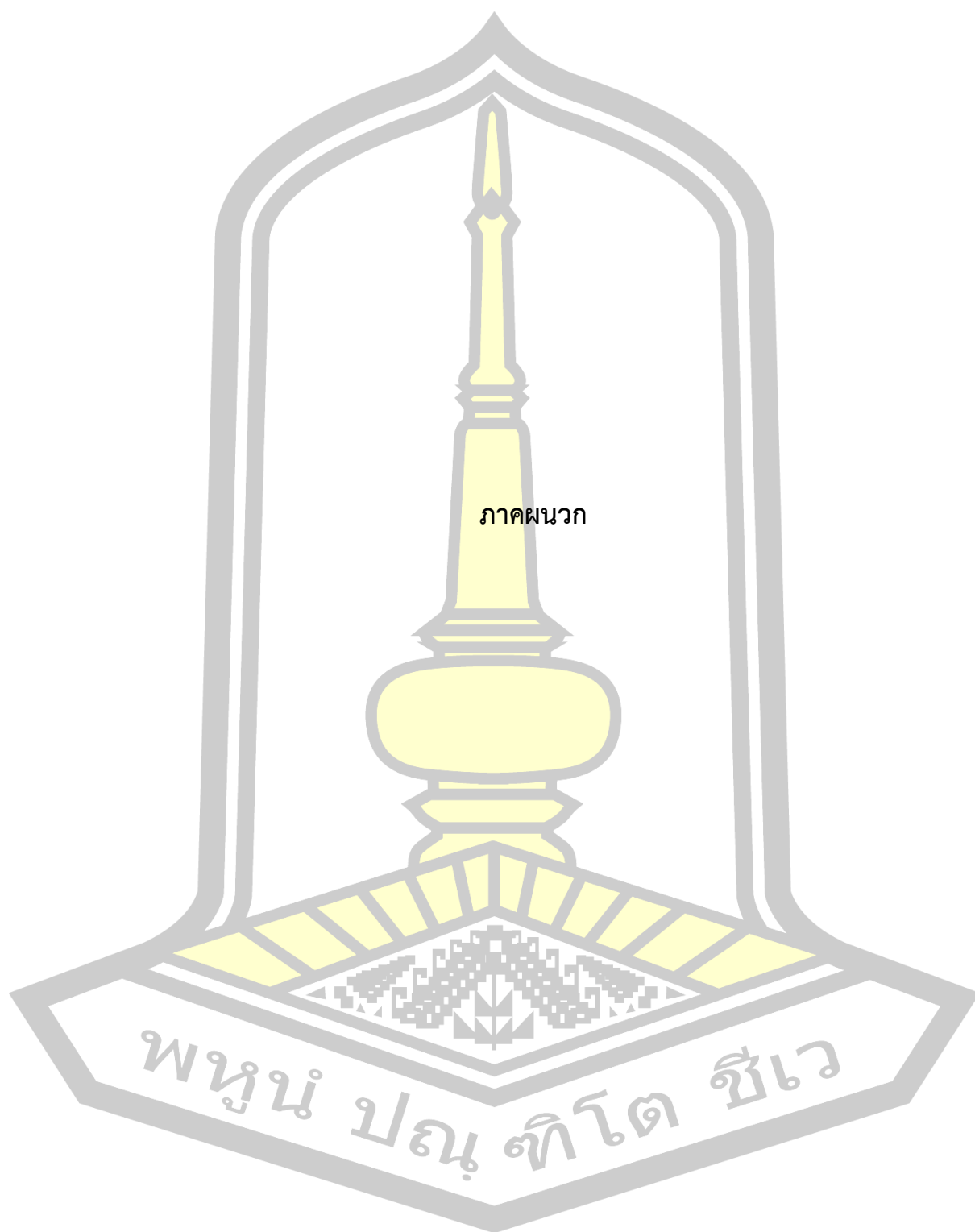
หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). *แนวทางการนิเทศเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

- อนุกุล ต้นสุพล. (2559). นิเวศวิทยาวัฒนธรรม : ญุณแจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 12(1), 193-221.
- อภิภา ปรัชญพฤทธิ. (2560). การพัฒนารูปแบบการผลิตครูเพื่อรองรับการศึกษายุค 4.0. *วารสารร่มพญักษ์ มหาวิทยาลัยเกริก*, 35(3).101-136.
- อรัย มูลคำ และคณะ. (2544). การบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- อรัย มูลคำ และสุวิทย์ มูลคำ. (2542). *Child Centred;Storyline Method : การบูรณาการ หลักสูตรและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพฯ: ที.พี.พรินส์.
- อรัย มูลคำและสุวิทย์ มูลคำ. (2544). *การเรียนรู้สู่มืออาชีพ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ที.พี.พรินส์.
- อรรถพล อนันตวรสกุล. (2539). *สภาพและปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการ สอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- อลงกรณ์ พรหมที. (2556). *การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพุทธินิยม เรื่องคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าและการแพร่กระจายสำหรับการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิศวกรรมไฟฟ้า*. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- อังกร สมคะเนย์. *สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา*. รายงานการวิจัย. อุบลราชธานี: สำนักงานการประถมศึกษา.
- อัญชลี สารรัตน์. (2542). การศึกษาแบบบูรณาการ. *วารสารวิชาการ*, 2(12), 27-31.
- อาภรณ์ ใจเที่ยง. (2550). *หลักการสอน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- อินตา ศิริวรรณ. (2560). การบริหารแบบมีส่วนร่วม. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 4(1), 176-187.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). *ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย*. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เอี่ยม ทองดี และคณะ. (2542). *พลังประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนอำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล
- Aditya Adarkar. (2016). The Buddha in the Classroom: Toward a Critical Spiritual Pedagogy. *Journal of Transformative Education*, 5(3), 246-261.
- Afakhrul Masub Bakhtiar. (2016). Curriculum Development of Environmental Education Based on Local Wisdom at Elementary School. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 15(3), 20-28.

- Anderson, L. W. and Krathwohl, D. R., et al. (2001). *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*. Allyn & Bacon. Boston, MA (Pearson Education Group)
- Ari Putkonen. (2013). Learning Pedagogy A-Strategic Learning Approach for the future. *Reports from Turku University of Applied Sciences*, 171, 11-24.
- Armstrong. (2005). Grandchildren's Influences on Grandparents A Resource for Integration of Older People in New Zealand's Aging Society. *Journal of Intergenerational Relationships*, 3(2), 7-21.
- Ausubel, D. P. (1963). *The psychology of meaningful verbal learning*. Grune & Stratton.
- Bruner, J.(1960). *The Process of Education*. Massachusetts: Cambridge, Norton.
- Dahlani, Soemarno, I. and Setijanti, P. (2015). Local wisdom in built environment in the globalization era. *International Journal of Education and Research*, 3(6), 157-166.
- Ericson. (1995). Markov-Perfect Industry Dynamics: A Framework for Empirical Work. *Review of Economic Studies*, 62(1), 53-82.
- Fogarty, Robin. (2002). *How to Integrate the Curricula*. Illinois: Skylight Professional Development.
- Hartono. (2022). Javanese art conservation in Indonesia inheriting potentials of local wisdom through Wayang Wong Bocah, *Research in Dance Education*, 1-16.
- Hesti Sadtyadi. (2020). The Analysis Factor of Self-Confidence of Buddhist Religious Teachers in Indonesia, *International Journal of Instruction*, 13(2), 587-600.
- Hidayati, Nur Alfin; Waluyo, Herman J.; Winarni, Retno; Suyitno (2020). Exploring the Implementation of Local Wisdom-Based Character Education among Indonesian Higher Education Students. *International Journal of Instruction*, 13(2), 179-198.
- Hlebowitsh (2005). Generational Ideas in Curriculum: A Historical Triangulation. *Curriculum Inquiry*, 73-87.
- Hough, J.B. and Duncan, K. 1970. *Teaching description and analysis*. Addison-Westlu.

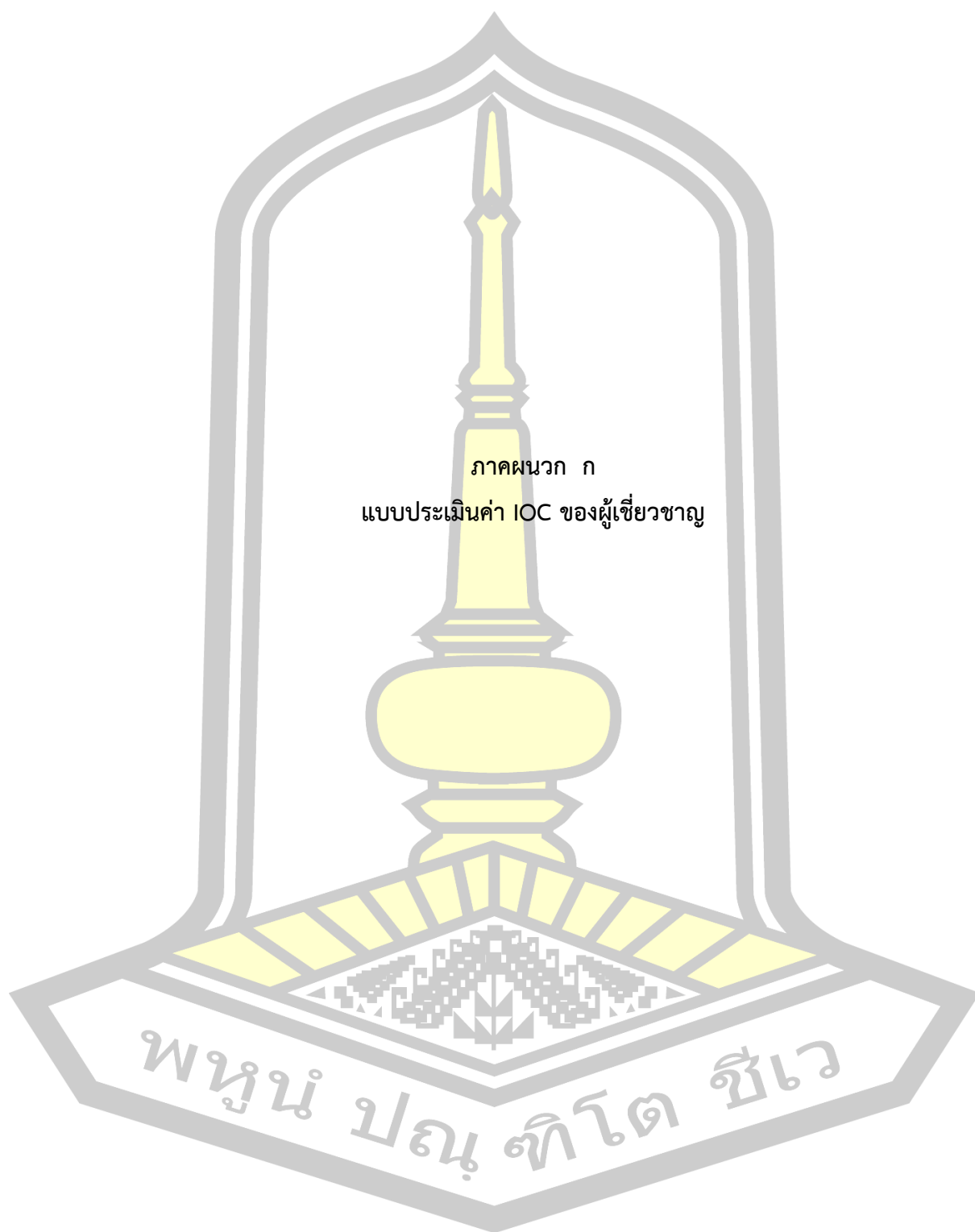
- Ilham Rohman Ramadhan (2018). Local Wisdom of Kasepuhan Ciptagelar: The Development of Social Solidarity in The Era of Globalization. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 3(5), 35-42.
- Robinson, M. (1992). *Linking Distance Education to Sustainable Community Development*. Canada: n.p.
- Sarnely Uge. (2019). Development of Social Studies Learning Model Based on Local Wisdom in Improving Students' Knowledge and Social Attitude. *International Journal of Instruction*, 12(5), 375-388.
- Steward, J. (1963). *Theory of Culture Change*. Urbana: University of Illinois Press.
- Taru Konst (2020). Why education 4.0 is not enough : education for sustainable future. *Proceedings of EDULEARN20 Conference 6th-7th July 2020*. pp.6326-6330.
- Zane Ma Rhea. (2017). *Wisdom, Knowledge and the Postcolonial University in Thailand*. Postcolonial Studies in Education. Palgrave Macmillan, New York.

ภาคผนวก

พูนํ ปณํ จิต ชีเว

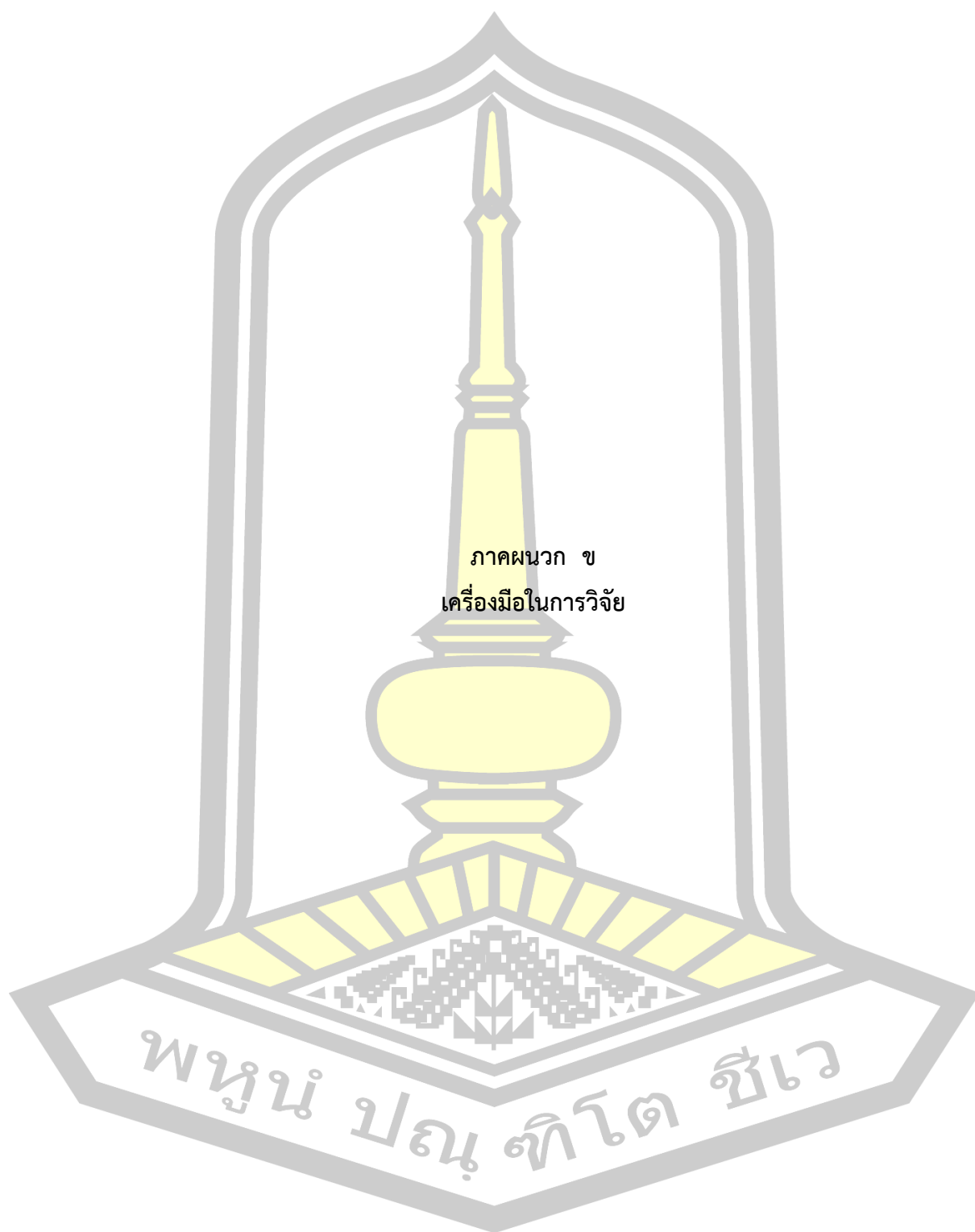

ภาคผนวก ก
แบบประเมินค่า IOC ของผู้เชี่ยวชาญ

พูน ปณ จิต ชีเว

ก่อนวัตรกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL

[illegible]

แบบสัมภาษณ์ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำชี้แจง

1. แบบสัมภาษณ์ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ด้วยกระบวนการ SAAOL เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยในหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้ประเมินความพึงพอใจต่อนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ด้วยกระบวนการ SAAOL

2. แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ส่วนนำ

ตอนที่ 2 ส่วนผู้สัมภาษณ์

ตอนที่ 3 ส่วนผู้ถูกสัมภาษณ์

ตอนที่ 4 ส่วนคำถาม

3. นวัตกรรมจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างนวัตกรรมจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ด้วยกระบวนการ SAAOL จะปัดเป็นความลับเพื่อใช้ในการศึกษาการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาเท่านั้น

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสำรวจ

1. ชื่อ-สกุล เจ้าของภูมิปัญญา
2. ที่อยู่
3. การติดต่อ หมายเลขโทรศัพท์ E-mail

ตอนที่ 2 ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ชื่อภูมิปัญญา
2. ประเภทของภูมิปัญญา

☐ สาขาเกษตรกรรม	☐ สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม
☐ สาขาแพทย์แผนไทย	☐ สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน
☐ สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	☐ สาขาสวัสดิการ
☐ สาขาศิลปกรรม	☐ สาขาการจัดการองค์กร
☐ สาขาภาษาและวรรณกรรม	☐ ศาสนาและประเพณี
3. จุดเด่นของภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. รายละเอียดของภูมิปัญญาท้องถิ่น

5. ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

- ☐ ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม ได้รับการถ่ายทอดจาก
- ☐ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาและต่อยอด
- แบบดั้งเดิม คือ
- ได้พัฒนาและต่อยอด คือ
- ☐ ภูมิปัญญาท้องถิ่น / นวัตกรรมที่คิดค้นขึ้นใหม่

6. วัตถุดิบที่ใช้ประโยชน์ในผลผลิตที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีในพื้นที่ พื้นที่อื่นไม่มี ได้แก่

หมายเหตุ กรณีภูมิปัญญาในแต่ละสาขามีข้อมูลหรือผู้รู้มากกว่า 1 คน ขอให้เพิ่มเติมแบบสำรวจ

**แบบสอบถามความพึงพอใจต่อวัตกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ด้วยกระบวนการ SAAOL**

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามความพึงพอใจต่อวัตกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ด้วยกระบวนการ SAAOL เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยในหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้ประเมินความพึงพอใจต่อวัตกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ด้วยกระบวนการ SAAOL

2. แบบประเมิน แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 การประเมินความพึงพอใจต่อวัตกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ด้วยกระบวนการ SAAOL จำนวน 10 ข้อ ผู้ตอบแบบสอบถามพิจารณารายการประเมินความพึงพอใจและทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องของระดับความพึงพอใจ มี 5 ระดับ คือ

5 หมายถึง พอใจต่อวัตกรรมการจัดการเรียนรู้มากที่สุด

4 หมายถึง พอใจต่อวัตกรรมการจัดการเรียนรู้มาก

3 หมายถึง พอใจต่อวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ปานกลาง

2 หมายถึง พอใจต่อวัตกรรมการจัดการเรียนรู้น้อย

1 หมายถึง พอใจต่อวัตกรรมการจัดการเรียนรู้น้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่อวัตกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ด้วยกระบวนการ SAAOL

3. วัตกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ด้วยกระบวนการ SAAOL หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาที่บูรณาการกับแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. ข้อมูลจากการสอบถามความพึงพอใจต่อวัตกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ด้วยกระบวนการ SAAOL จะปัดเป็นความลับเพื่อใช้ในการศึกษาการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาเท่านั้น

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. ชื่อ-สกุล
2. ปัจจุบันศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษา ☐ ปีที่ 1 ☐ ปีที่ 2 ☐ ปีที่ 3
3. ชื่อโรงเรียน อำเภอ จังหวัด

ตอนที่ 2 การประเมินความพึงพอใจต่อวัตกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา
ตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ด้วยกระบวนการ SAAOL

ข้อ	รายการประเมินความพึงพอใจ	ระดับความพึงพอใจ				
		5	4	3	2	1
1	ผู้เรียนชอบการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL					
2	ผู้เรียนสนใจการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยกระบวนการ SAAOL มากกว่า					
3	ผู้เรียนพบว่าการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL ทำให้ได้นำความรู้ไปใช้ในการนำไปใช้ในสถานการณ์จริง					
4	ผู้เรียนพบว่าวิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL ทำให้เข้าใจความเชื่อมโยงของภูมิปัญญาท้องถิ่นกับสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา					
5	ผู้เรียนรู้สึกภูมิใจที่ได้เรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL มาสร้างสรรค์ผลงานจากความเชื่อมโยงของภูมิปัญญาท้องถิ่นกับสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา					
6	เมื่อเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL ทำให้เข้าใจสาระสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา					
7	เมื่อเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL ทำให้รู้จักและวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา					
8	ครูใช้คำถามที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ได้เรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL					
9	ครูอำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL					
10	ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL					

ตอนที่ 3 ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่อวัตกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา
ตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ด้วยกระบวนการ SAAOL

1. กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

.....

.....

2. กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ไม่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

.....

.....

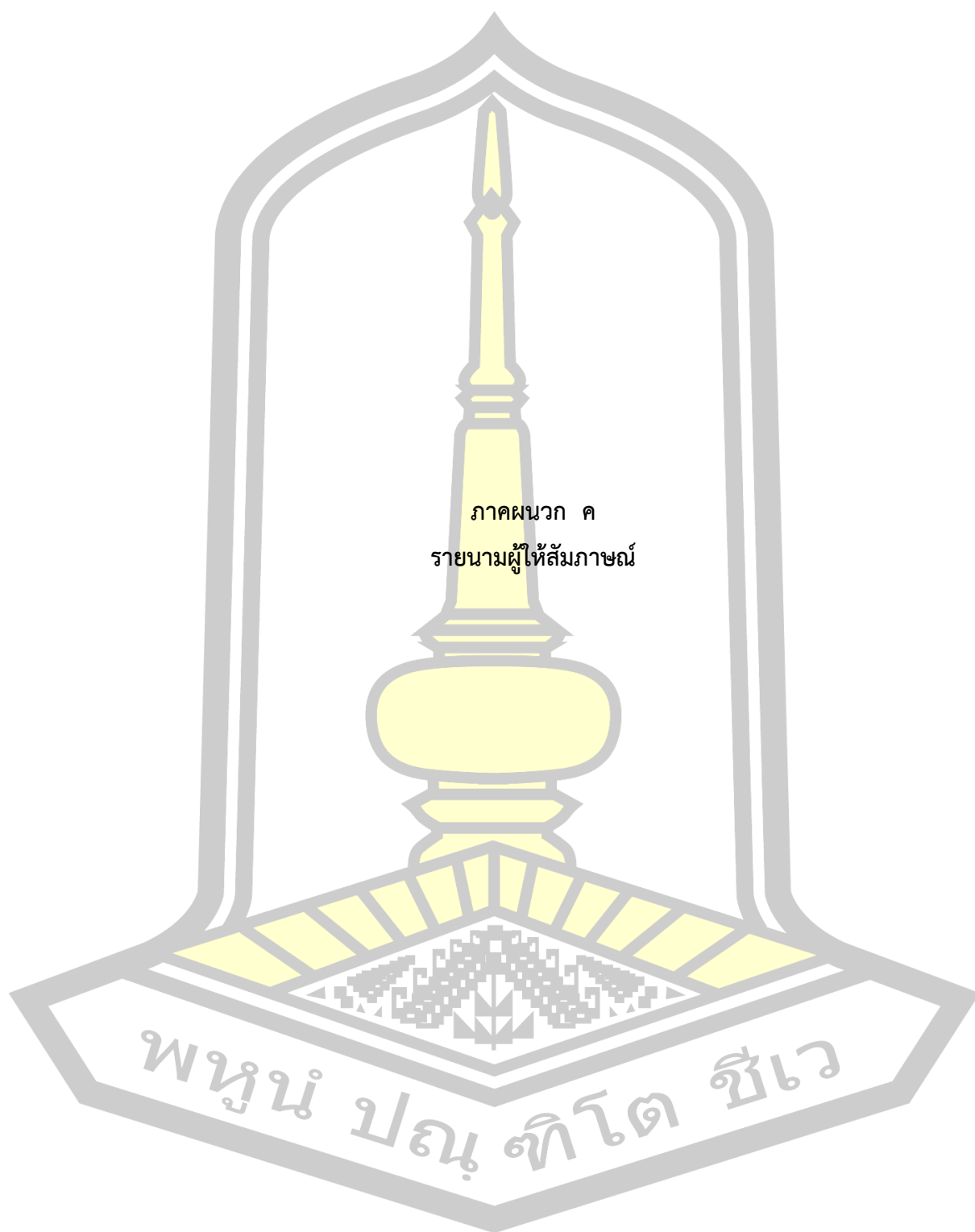
3. ข้อเสนอแนะต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้

.....

.....

แบบสรุปผลการสอบถามความพึงพอใจต่อวัตกรรมการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ด้วยกระบวนการ SAAOL

รายการประเมิน	ระดับความพึงพอใจ				
	5	4	3	2	1
1. ผู้เรียนชอบการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL	90.00	6.00	4.00	0.00	0.00
2. ผู้เรียนสนใจการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยกระบวนการ SAAOL มากกว่าการจัดการเรียนรู้แบบปกติ	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00
3. ผู้เรียนพบว่าการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL ทำให้ได้นำความรู้ไปใช้ในการนำไปใช้ในสถานการณ์จริง	80.00	14.00	6.00	0.00	0.00
4. ผู้เรียนพบว่าการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL ทำให้เข้าใจความเชื่อมโยงของภูมิปัญญาท้องถิ่นกับสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา	84.00	16.00	0.00	0.00	0.00
5. ผู้เรียนรู้สึกภูมิใจที่ได้เรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL มาสร้างสรรค์ผลงานจากความเชื่อมโยงของภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา	96.00	4.00	0.00	0.00	0.00
6. เมื่อเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL ทำให้เข้าใจสาระสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา	78.00	16.00	6.00	0.00	0.00
7. เมื่อเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL ทำให้รู้จักและวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา	80.00	10.00	10.00	0.00	0.00
8. ครูใช้คำถามที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ได้เรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00
9. ครูอำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00
10. ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยกระบวนการ SAAOL	84.00	16.00	0.00	0.00	0.00
ค่าร้อยละ	89.20	8.20	2.60	0.00	0.00

ภาคผนวก ค
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

พูน ปณ จิโต ชีเว

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

- กมลพร เพี้ยบุญมาก. (22 กรกฎาคม 2563). สัมภาษณ์, ครู โรงเรียนบ้านคำก้อม อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี.
- กมลวรรณ ดุมแก้ว. (20 ตุลาคม 2564). สัมภาษณ์, หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กองการศึกษา เทศบาลเมืองพิบูลมังสาหาร อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี.
- แก้ว บุญพรม. (24 สิงหาคม 2562). สัมภาษณ์, บ้านระเว ตำบลระเว อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี
- จิราภรณ์ จันทา. (20 ตุลาคม 2564). สัมภาษณ์, ศึกษานิเทศก์ วิทยฐานะ ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3
- จิรนนท์ ตรีพรหม. (24 สิงหาคม 2563). สัมภาษณ์, ครู วิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี.
- ณัฐธิดา ปอแก้ว. (24 สิงหาคม 2563). สัมภาษณ์, ครู วิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านสำโรง อำเภอตาลสุม จังหวัดอุบลราชธานี.
- เดือนรุ่ง สีนพิมพ์. (24 สิงหาคม 2563). สัมภาษณ์, ครูอัตราจ้าง โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี.
- ทรงพล มาลาสาย. (24 สิงหาคม 2563). สัมภาษณ์, ครู โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี.
- ทิตยา ไทวงศ์. (24 สิงหาคม 2564). สัมภาษณ์, ครู โรงเรียนบ้านโนนยานาง อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี.
- นิพนธ์ วงศ์ประเทศ. (24 สิงหาคม 2564). สัมภาษณ์, ครู โรงเรียนบ้านดอนก่อ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี.
- นือร พันธุ์อ่อน. (22 กรกฎาคม 2563). สัมภาษณ์, ผู้อำนวยการสถานศึกษา วิทยฐานะ ผู้อำนวยการสถานศึกษาชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านคำก้อม อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี.
- บุญส่ง ศรีธาพันธ์. (24 สิงหาคม 2563). สัมภาษณ์, ครู วิทยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี.
- พรพรรณ สายโสภา. (24 สิงหาคม 2563). สัมภาษณ์, กลุ่มผ้าผะเหวด บ้านสำโรง ตำบลสำโรง อำเภอตาลสุม จังหวัดอุบลราชธานี.
- พระครูสิริคุณพิทักษ์. (8 กันยายน 2564). สัมภาษณ์, วัดศรีคุณเมือง บ้านดอนกลาง ตำบลระเว อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี.

- พระครูวิสุทธิคุณ. (15 ตุลาคม 2563). สัมภาษณ์, วัดศรีคุณเมือง บ้านดอนกลาง ตำบลระเว อำเภอฟิบูลม้งสาหาร จ้งหวัดอุบลราชธานี.
- พิสิษฐ์ ขาวจันทร. (8 กันยายน 2564). สัมภาษณ์, ผู้อำนวยการสถานศึกษา วิทยาลัยฐานะ
ผู้อำนวยการสถานศึกษาชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านนาจาน อำเภอฟิบูลม้งสาหาร
จ้งหวัดอุบลราชธานี.
- พลสวัสดิ์ คีนดี. (20 ตุลาคม 2564). สัมภาษณ์, กรรมการผู้แทนองค์กรชุมชน โรงเรียนบ้านโนนม่่ง
โนนจิก อำเภอสรีเมืองใหม่ จ้งหวัดอุบลราชธานี.
- เพ็ญพักตร์ กาญจนกุล้า. (8 กันยายน 2564). สัมภาษณ์, ครู โรงเรียนบ้านสำโรง อำเภอดาลสุม
จ้งหวัดอุบลราชธานี.
- ภาณุวัฒน์ ไชยะฉัตร. (24 สิงหาคม 2563). สัมภาษณ์, ครูอัตราจ้าง โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่
อำเภอโขงเจียม จ้งหวัดอุบลราชธานี.
- มนฤดี เคนค้ำน้อย. (24 สิงหาคม 2564). สัมภาษณ์, ศึกษาพิเศษ วิทยาลัยฐานะ ศึกษาพิเศษชำนาญ
การพิเศษ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3
- ยุทธชัย เสามั่น. (24 สิงหาคม 2563). สัมภาษณ์, กรรมการผู้แทนครู โรงเรียนบ้านโนนม่่งโนนจิก
อำเภอสรีเมืองใหม่ จ้งหวัดอุบลราชธานี.
- วินัย อ้นคำ. (24 สิงหาคม 2563). สัมภาษณ์, ครู วิทยาลัยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนอนุบาล
ฟิบูลม้งสาหารวิภาคย์วิทยากร อำเภอฟิบูลม้งสาหาร จ้งหวัดอุบลราชธานี.
- วิเชียร พรหมสีใหม่. (24 สิงหาคม 2564).). สัมภาษณ์, กรรมการผู้แทนครู โรงเรียนบ้านโนนม่่งโนน
จิก อำเภอสรีเมืองใหม่ จ้งหวัดอุบลราชธานี.
- วีระ คงมาก. (24 สิงหาคม 2563). สัมภาษณ์, กลุ่มผ้าหะหวัด บ้านสำโรง ตำบลสำโรง อำเภอดาลสุม
จ้งหวัดอุบลราชธานี.
- ศรณันดร ชมพันธ์. (24 สิงหาคม 2563). สัมภาษณ์, ครู วิทยาลัยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ
โรงเรียนบ้านสะพ้อท่าค้อ อำเภอฟิบูลม้งสาหาร จ้งหวัดอุบลราชธานี.
- ศุภกานต์ บุญปอง. (26 พฤศจิกายน 2564). สัมภาษณ์, ครู โรงเรียนบ้านโนนม่่งโนนจิก
อำเภอสรีเมืองใหม่ จ้งหวัดอุบลราชธานี.
- ศุภลักษ์ ฮามอำไผ. (26 พฤศจิกายน 2564). สัมภาษณ์, ครู วิทยาลัยฐานะ ครูชำนาญการพิเศษ
โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จ้งหวัดอุบลราชธานี.
- สกาเวเดือน ขาวสลับ. (26 พฤศจิกายน 2564). สัมภาษณ์, ครู โรงเรียนบ้านหนองผือ อำเภอโขงเจียม
จ้งหวัดอุบลราชธานี.
- สหัสชัย แผ่นคำ. (24 สิงหาคม 2564). สัมภาษณ์, ครู โรงเรียนบ้านนาจาน อำเภอฟิบูลม้งสาหาร
จ้งหวัดอุบลราชธานี.

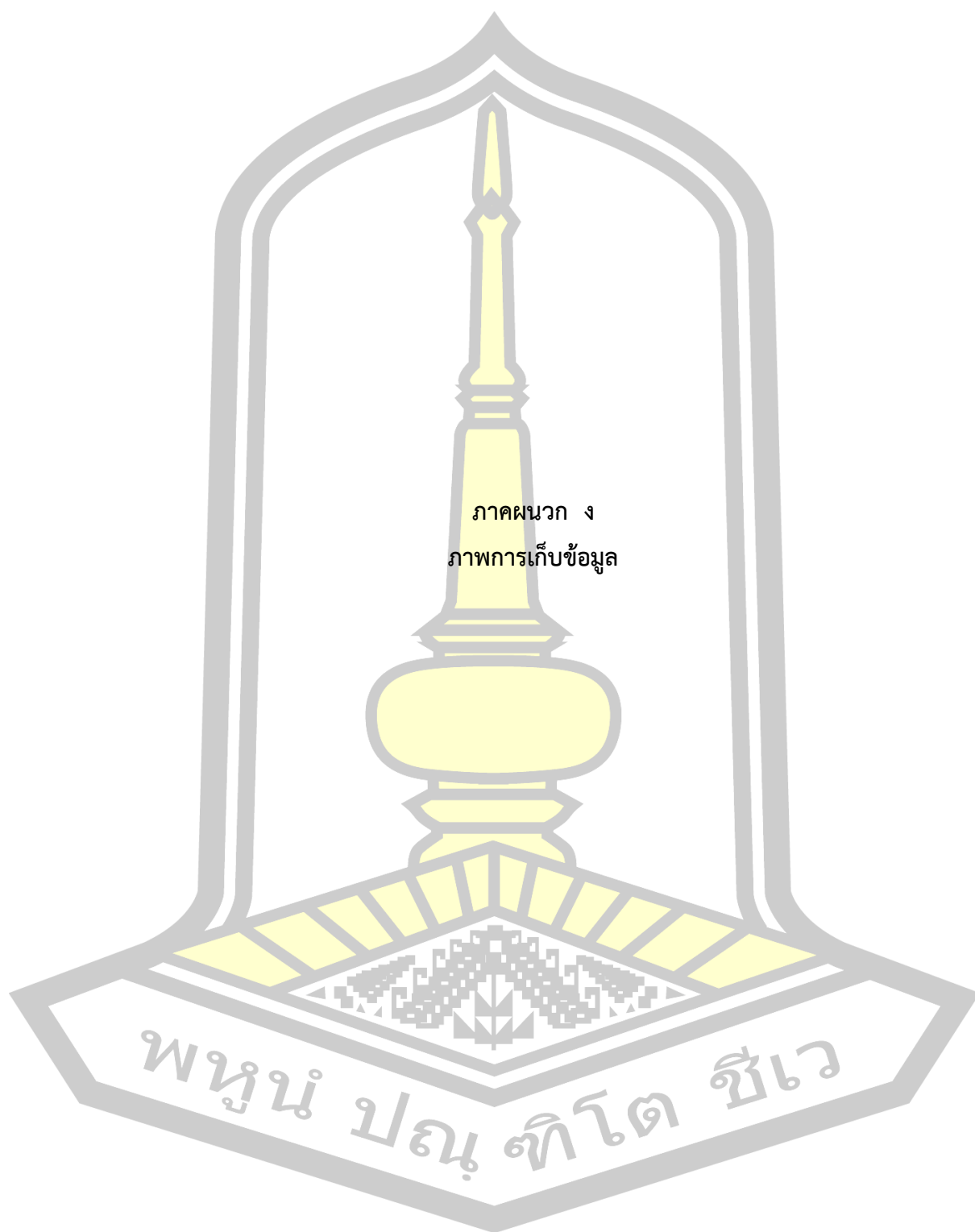
สิทธิศักดิ์ พิมราช. (24 สิงหาคม 2563). สัมภาษณ์, ครูอัตราจ้าง โรงเรียนบ้านคำก้อม อำเภอสรินธร์
จังหวัดอุบลราชธานี.

สุพัตรา ร่วมสุข. (26 พฤศจิกายน 2564). สัมภาษณ์, ครู โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก
อำเภอสรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี.

สุภาวดี เอี่ยมศรี. (24 สิงหาคม 2564). สัมภาษณ์, ครู โรงเรียนบ้านนาจาน อำเภอยุบลมั่งหาร
จังหวัดอุบลราชธานี.

อภิวากรณ์ ไชยมี. (26 พฤศจิกายน 2564). สัมภาษณ์, ครู โรงเรียนบ้านจันทัย อำเภอสรีเมืองใหม่
จังหวัดอุบลราชธานี.

ภาคผนวก ง
ภาพการเก็บข้อมูล

พูนัน ปณ จิตโต ชีวะ

ภาพการเก็บข้อมูลการนำเข้าภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษา
ด้านการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนและผู้เรียน

ภาพการเก็บข้อมูลการนำเข้าภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษา
ด้านการบริหารสถานศึกษาจากผู้อำนวยการสถานศึกษาและศึกษานิเทศก์

ภาพการเก็บข้อมูลการนำเข้าภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานศึกษา
ด้านการจัดการเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมของชุมชนจากคณะกรรมการสถานศึกษา

ภาพการเก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผู้สูงอายุชุมชนบ้านดอนกลาง
วัดศรีคุณเมือง ตำบลระเว อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพการเก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นจากประวัติศาสตร์ชุมชน
วัดศรีคุณเมือง ตำบลระเว อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุบลราชธานี

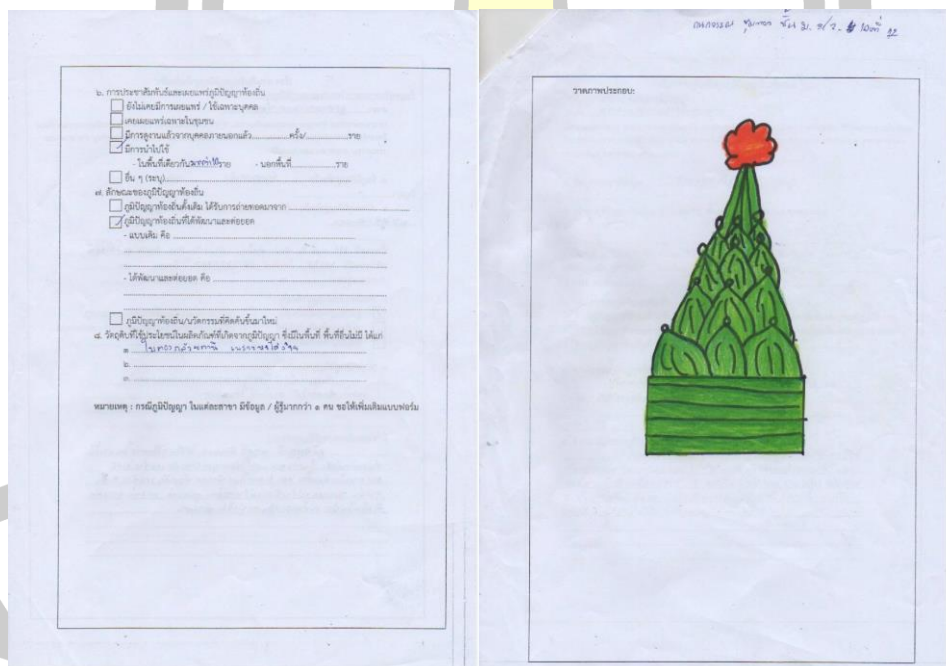
ภาพการเก็บข้อมูลการใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก ตำบลวาริน อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพการเก็บข้อมูลการใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่ ตำบลห้วยไผ่
อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพการเก็บข้อมูลการใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนบ้านสำโรง
ตำบลสำโรง อำเภอดาหลวง จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพการเก็บข้อมูลแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่ ตำบลห้วยไผ่ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพการเก็บข้อมูลการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา
ของ นายสหัสชัย แผ่นคำ ตำแหน่ง ครู โรงเรียนบ้านนาจาน

ภาพการเก็บข้อมูลการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา
ของ นางสาวศุภกานต์ บุญปอง ตำแหน่ง ครู โรงเรียนบ้านโนนม่วงโนนจิก

ภาพการเก็บข้อมูลการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา
ของ นางสาวเดือนรุ่ง สนิพิมพ์ ตำแหน่ง ครู โรงเรียนชุมชนห้วยไผ่

ภาพการเก็บข้อมูลการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา
ของ นางสาวเพ็ญพัทธ์ กาญจน์กล้า ตำแหน่ง ครู โรงเรียนบ้านสำโรง

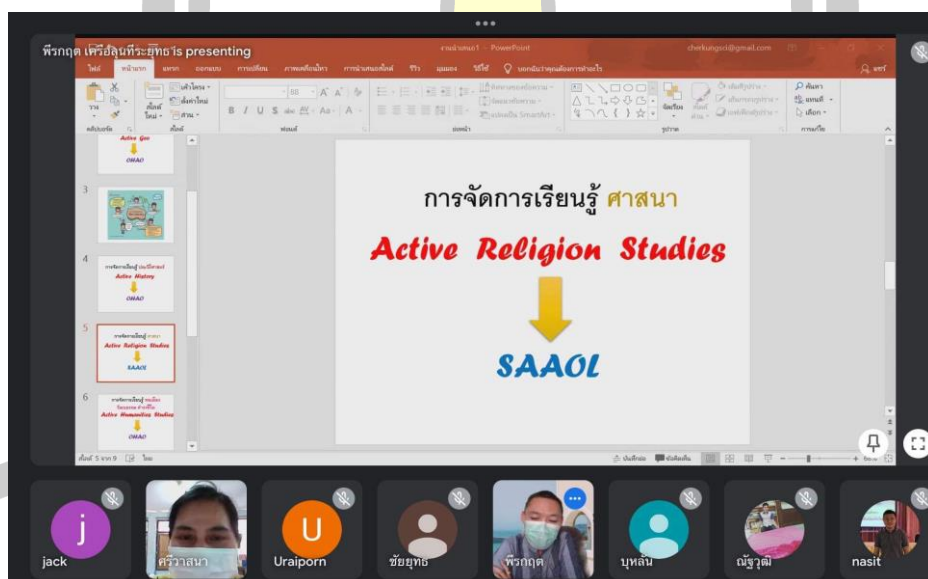
การพัฒนาครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่การจัดการศึกษาของ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

ภาพการพัฒนาครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา เรื่อง การสร้างนวัตกรรมจัดการเรียนรู้
จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพื้นที่การจัดการศึกษาของ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

ภาพการพัฒนาครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาด้วยนวัตกรรม SAAOL
เรื่อง การจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา

ภาพการพัฒนาครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาด้วยนวัตกรรม SAAOL
เรื่อง การจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับสถานศึกษา

ภาพการติดตามการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยนวัตกรรม SAAOL ระดับสถานศึกษา
โรงเรียนบ้านคำก้อมและโรงเรียนเครือข่าย
อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพการติดตามการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยนวัตกรรม SAAOL ระดับสถานศึกษา
โรงเรียนบ้านนาจานและโรงเรียนเครือข่าย
อำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส

ภาพการติดตามการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยนวัตกรรม SAAOL
ระดับสถานศึกษาโรงเรียนชุมชนห้วยไผ่และโรงเรียนเครือข่าย
อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพการติดตามการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยนวัตกรรม SAAOL
ระดับสถานศึกษา โรงเรียนบ้านสำโรงและโรงเรียนเครือข่าย
อำเภอตาลสุม จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพการพัฒนาครูการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยนวัตกรรม SAAOL ระดับสถานศึกษา
รูปแบบออนไลน์ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

โครงการส่งเสริมการจัดการศึกษาแนวพุทธด้วยการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ปีการศึกษา ๒๕๖๔
ร่วมกับ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดศรีอุทุมพร อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี
และศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย วิทยาลัยหมอลำ

ขอเชิญร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนทางพระพุทธศาสนา

กิจกรรมสำหรับนักเรียน

1. ค้นหาคนเก่งสวดสรภัญญ์สรเสรีญ์ หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต
2. ค้นหาคนเก่งสวดมนต์บทท่องคำสอนหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต
3. ค้นหาคนเก่งวาดภาพพระบายสัจจากคำสอนหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต

กิจกรรมสำหรับผู้สอน

1. การผลิตสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา
2. การใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้การจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา

สมัครเข้าร่วมกิจกรรม

พูนปัญญาพิสิฐ ชีวะ

ภาพการพัฒนาครูการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยนวัตกรรม SAAOL ระดับเขตพื้นที่
ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กรทางศาสนา

ภาพการเผยแพร่ผลการพัฒนาครูด้านจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยนวัตกรรม SAAOL
ในพื้นที่การจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

ภาพการเผยแพร่ผลการพัฒนาครูด้านจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยนวัตกรรม SAAOL
ในพื้นที่การจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นายพีรฤต เครือลุนทีระยุทธ
วันเกิด วันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2528
สถานที่เกิด อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 340 หมู่ที่ 3 ตำบลไธสง อำเภอเมืองอุบลราชธานี
จังหวัดอุบลราชธานี รหัสไปรษณีย์ 34000
ตำแหน่งหน้าที่การงาน ศึกษานิเทศก์
สถานที่ทำงานปัจจุบัน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3
อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี รหัสไปรษณีย์ 34190
ประวัติการศึกษา
พ.ศ. 2544 มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนอาเวมารีอา
อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี
พ.ศ. 2546 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนอุบลราชธานีศรีวนาลัย
อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี
พ.ศ. 2552 ปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.)
สาขาวิทยาศาสตร์ทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พ.ศ. 2561 ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ศษ.ม.)
สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยปทุมธานี
พ.ศ. 2566 ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาศาสนา
และภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูน ปณ ภัโต ชีเว